IOAN SLAVICI

OPERE

Sub îngrijirea
unui Colectiv

IV

16222

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București, 1970

Text stabilit şi variante la volumul IV:
TEOFIL TEAHA
Note: *D. VATAMANIUC*

NUVELE

VOLUMUL V

SPIRU CĂLIN. DOMNUL ISTRAT GORĂUȚ. „PURCELUȘ CU COADA SFREDEL“. O JERTFĂ A VIEȚII. RĂUL DIN FIRE. PUIȘORII. PE POVÎRNIȘ. ȚAȚA MELANIA. DAR DIN PRISOS. DIN VECINI. TAINA LUI CIMBRU. AC ȘI AȚĂ

SPIRU CĂLIN

I

Nu se dă cine se simte! Făcusem, ce-i drept, un an de ucenicie la „Briciul lui Ştefan cel Mare“ şi eram de patrusprezece ani aproape cînd am intrat în prima clasă gimnazială, dar luasem în a patra clasă primară premiul cu coroană şi nu mă dădeam pe orişicine, iar după cîteva săptămîni au simţit şi colegii mei că nu orişicare dintre dînşii se poate măsura cu mine.

Între cei ce o ştiau aceasta era şi Spiru, un băiet de vreo unsprezece ani, oacheş, cu ochii mari, tăcut, liniştit şi îmbrăcat cu nişte haine de şaiac, pantaloni largi ca nişte şalvari, ca să nu le iasă genunchii, şi un fel de tunică tot largă şi cu mînecile prea lungi, dar altfel curate şi bine îngrijite. El nu vorbea cu nimeni, ci stătea într-un colţ, mai ici, mai colo. Abia după vreo săptămînă şi-a luat loc la capătul băncii a patra, în dreptul unei ferestri.

Acolo şedea, şi nici cu patru boi înjugaţi n-ai mai fi putut să-l mişti din loc. Dacă-l întrebai ceva şi nu putea să-ţi dea răspuns, dădea din umeri, iar dacă ştia ceea ce-l întrebai, nu zicea nici da, nici ba, ci dădea din cap, încît ai fi zis că e ori mut ori tîmpit.

Într-una din zile unul dintre băieţii mai neastîmpăraţi, nu mai ştiu care anume, că erau de tot mulţi, voind, între lecţiuni, să iasă din bancă, îi zise cam răstit să se dea la o parte.

Spiru ridică mîna, mişcă din cap şi închise ochii, tot semne foarte învederate că o dată cu capul nu se mişcă din loc.

— Ştii că eşti nostim! îi zisei eu. Dar pe unde să iasă băiatul dacă tu te-ai înfipt în capul băncii!?

Spiru dete din umeri.

— Să nu iasă! zise apoi peste puţin. Să rămîie şi el la locul lui, cum rămînem d-ta şi eu şi ceilalţi.

— Dar dacă are vreo trebuinţă!? întîmpinai eu, care nu eram obicinuit a discuta cu orişicine.

Spiru ridică degetul şi-l clătină de cîteva ori.

— N-are! zise apoi pe şoptite, ca să nu-l audă profesorul, care intra pe uşă.

Eram cătrănit. Auzi d-ta obraznic!? Ceea ce mă scotea din răbdări nu erau vorbele lui, căci aceste erau de tot puţine şi scoase oarecum cu cleştele: gesturile lui însă şi mai ales căutătura lui, în aceasta era ceva care te taie, şi apoi el avea dreptate, ceea ce iar mă tăia.

„Stai! — îmi ziceam — c-o să-ţi arăt eu ţie!"

La zece apoi, după ce a ieşit profesorul, am şi căutat să urmez discuţiunea, dar Spiru s-a ridicat şi el, a ieşit din clasă şi umbla aşa singur, încît nu era chip să te apropii şi să te legi de el, iar băiatul cu pricina s-a mutat în altă bancă.

„O să te prind — îmi zisei — cînd plecăm la masă."

I-am şi luat urma şi abia acum am aflat că avem acelaşi drum. El mergea potolit, în paşi măsuraţi şi călcaţi cu talpa întreagă, cu pieptul cam scos, cu capul ridicat şi uitîndu-se drept înainte, un umblet învăţat parcă pe de rost într-un lung şir de lecţiuni.

Eu, după el, în paşii piţigăiaţi şi mai spornici ai fostului ucenic de bărbier, mai aproape, de tot aproape.

M-a simţit, se vede, în cele din urmă, căci deodată s-a oprit şi s-a întors spre mine, deschizîndu-şi ochii încă mai mari, ca şi cînd ar fi voit să zică: „Văzuşi că n-avea nici o trebuinţă!?"

Nu ştiu dacă va fi şi gîndit-o el aceasta, destul că eram foarte zăpăcit.

Să trec înainte? Nu se putea!

Să urmez discuţiunea? Nu mai era cu putinţă!

Să-l întreb unde se duce? Era o prostie, căci asta o știam.

— D-ta de unde ești? îl întrebai, ca să zic ceva.

— De la Mizil — răspunse el înviorat de gîndul că e cineva care se interesează și de dînsul — dar nu sunt nici acolo acasă, că n-am nici mamă, nici tată, nici rude.

Ce răspuns!? Parc-ar fi voit să mă picnească. Nu mă știam nici eu nicăiri acasă. Aveam, ce-i drept, și tată, și mamă, și rude, dar tata și mama se divorțaseră și se certau pe mine, iar rudele erau unele după tata, altele după mama și mă împingeau cînd încoace, cînd încolo. Îmi era parcă-l fericesc pe Spiru.

Urmîndu-ne drumul împreună, el îmi mai spuse că era de patru ani cînd a murit tatăl său și l-a lăsat sub purtarea de grije a unui prieten și tovarăș de afaceri, cherestegiul Nae Petică, un om cumsecade, care-i chivernisește și averea, o casă cu patru încăperi, local de cîrciumă în piață și o vie cu livede la deal.

— Pînă acum — urmă el — am stat la mama Paraschiva, o preuteasă văduvă, femeie foarte bună, căreia îi plătea nenea Petică 600 lei pe an, iar acum stau într-un pension particular, unde plătește tot 600 lei pe an, dar mă mai și îmbracă, îmi poartă cheltuielile de la școală și-mi dă și cîte cinci lei pe lună bani de buzunar.

— Eu — îi zisei — stau tot la domnul Paul, unde am fost ucenic, pentru treizeci de lei pe lună, pe care îi plătește cînd tata, cînd mama, dacă-i plătesc. Se cam supără cocoana Lina cînd nu plătește nici unul, dar domnul Paul ține la mine, poate chiar mai mult decît la Rup, prepelicarul lui, și-o duc bine. Îi cînt din mandolină, îi citesc gazetele, și degeaba face cocoana Lina gură. Ba, așa, duminecile, îmi dă chiar cîțiva gologani, ca să am și eu.

Dumiriți așa, ne-am făcut prieteni, deși el era cu trei ani aproape mai mic decît mine. Țineam la el fiindcă era băiat potolit și mă mai și împrumuta cu cîte ceva cînd mă aflam în strîmtoare, iar el se însoțea cu mine mai bucuros decît cu băieții de vîrsta lui fiindcă învățam bine și-l deslușeam cînd era nedumerit asupra vreunei lecțiuni.

Era și de altminteri băiat la care puteai să ții. Ca umblatul îi era întreaga fire; îl îndrumase preuteasa ca serile, mai înainte de a se culca, să-și perie hainele și să le împăture frumos, să-și văcsuiască ghetele, apoi să se spele pe mîini și pe obraz și să-și facă rugăciunea. Puțin îi păsa lui ce fac alții; el tot așa făcea.

Era dar totdeauna curat și bine îngrijit, cuviincios și rezervat, cu bună rînduială în toate ale lui și îndeosebi la școală supus și totdeauna cu ochii la gura profesorului, însă nu leneș, dar cam moale, foarte tignit. Nu grăbea Spiru niciodată, nu se avînta, nu-și încorda puterile, și le făcea toate a-ndelete și cu un fel de grijă ca nu cumva să dea greș. Și-n școală dar era cam în coadă. Se mulțumea să treacă cu chiu cu vai clasa, iar pentru aceasta avea nevoie și de ajutorul meu.

Mai era apoi în felul lui de a fi, un lucru pe care eu nu eram atunci în stare să-l înțeleg: cu vîrsta lui o nepotrivită preocupare pentru interesele materiale. Banul, orișicît de ruginit ar fi fost, lui îi sclipea.

Iar aceasta o avea de la nenea Petică, tutorele lui, care mereu îi spunea că are puțin și că trebuie să fie „strînguitor“, căci nu știe nimeni ce poate să aducă ziua de mîine.

„Sunt boli — îi zicea — și fel de fel de nenorociri pe lume!“

În fiecare an de două ori, de Sf. Gheorghe și de Sf. Dumitru, cînd lua chiria casei și arenda viei, d-l Petică încheia socotelile lui Spiru, și-n timpul celor din urmă doi ani, după ce acesta se făcuse băiat mare, le arăta și lui, ca „să-și pună minţile la cap“.

Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru erau dar pentru Spiru cele mai mari zile ale anului.

Mai ales anul acesta era de tot mare ziua de Sf. Gheorghe, căci se-mplineau șapte ani de chivernisire și d-l Petică îi făgăduise lui Spiru că-i va aduce socoteala pentru toți șapte ani scrisă la un loc, ca s-o vadă și el, care e acum destul de mare ca s-o înțeleagă. Cît a ținut postul Paștilor, Spiru era cu gîndul la socotelile lui.

Trei zile înainte de Sf. Gheorghe a și venit d-l Petică, și ziua următoare m-am pomenit cu Spiru, tot potolit și tacticos ca de obicei, dar cu ochii plini de un fel de văpaie înăbușită.

Venea să-mi arăte și mie socoteala scrisă cu slove mari pe o coală de hîrtie comercială.

La anul întîi, cînd Spiru era de cinci ani, erau însemnate următoarele:

VENITURI		CHELTUIELI		REZERVĂ
1. Chiria casei	1.300 l.	1. Cocoana Preot..	600 l.	
2. Arenda viei	1.200 l.	2. Medic	15 l.	
Total	2.500 l.	3. Farmacia	6 l.	
		4. Foncieră	72 l.	
		5. Reparat. casa ..	521 l.	
		Total	1.214 l.	1.286 l.

— Să vezi — zise el stăruitor — că anul următor chiria casei se sporește la 1.500 lei, și se sporește și rezerva din an în an, căci în timpul celor din urmă trei ani nu s-a dat nimic pentru medic, nici pentru farmacie.

În adevăr, la vîrsta de șase ani rezerva era de 3.391 lei, 16 b., anul următor de 5.714 lei, 64 b., apoi de 8.016 lei, 55 b., iar anul al șaselea de 13.274 lei, 31 b.

„Din suma aceasta — scria d-l Petică — s-au cumpărat pe cursul de 82 la sută 15.000 lei scrisuri funciare 5 la sută și-au mai rămas 974 lei, 31 b. în bani gata.“

Pentru anul al șaptelea socoteala arăta:

VENITURI		CHELTUIELI		REZERVĂ
1. Chiria casei	1.500,— l.	1. Pension	600 l.	15.000,— l. scris
2. Arenda viei	1.300,— l.	2. Haine	54 l.	974,31 „
3. Cupoane ..	750,— l.	3. Școală	46 l.	
4. Camete 6%	58,43 l.	4. La mînă	30 l.	
Total[1]	3.608,43 l.	5. Foncier	82 l.	
		6. Repar.	135 l.	
		Total[2] ..	947 l.	2.761,46 l.
				3.735,67 l.

---

[1] În textul de bază: 3.708,46 l.

[2] În textul de bază: 941 l.

„Din suma aceasta s-au mai cumpărat pe cursul de 84 la sută 4.000 lei scrisuri funciare — scria d-l Petică — şi-au mai rămas în bani gata 375 lei, 77 b.“

Eram ameţit văzînd cum se sporesc banii dacă-i laşi în pace.

— Bine, măi! — îi zisei eu — dar tu eşti bogat şi ai să fii şi mai bogat.

— O casă, o vie — zise el liniştit — şi 19.000 lei scrisuri, pe care le-am dus împreună la Casa de depuneri, vorba e numai să nu cheltuiesc, adăugă el apăsat, şi am să mă ţin!

Ne luarăm condei şi hîrtie şi începurăm să facem combinaţiuni, ca să scoatem socoteala cît o să aibă el peste alţi şapte ani, cînd îşi va lua bacalaureatul.

Multă hîrtie am stricat şi mult timp am pierdut aşa.

Ca să nu ne-nşelăm, făceam socoteala împreună, apoi o făcea el fără de mine şi în cele din urmă o făceam eu fără de el.

Nu ieşea.

Ceea ce ne-ncurca erau medicul, farmacia, fonciera şi reparaturile, pe care nu puteam să le prevedem.

— Nu pune nimic pentru medic şi pentru farmacie, grăi el în cele din urmă cu un fel de-ndîrjire. Ticălos cine se-mbolnăveşte! Am să mă păzesc, ca să fiu totdeauna sănătos. Asta e rubrică mare, mă! Boala costă ceva!

Orişicum o cîrpeam însă, nu puteam să ajungem decît la un simţimînt vag că dacă din nimic s-a făcut în timp de şapte ani 19.000 lei, peste alţi şapte ani aceşti 19.000 lei se vor face de tot mult.

Minte de copii!

De unde-am fi putut noi să prevedem împrejurările de la care atîrnă sporul ori scăderea unei averi!?

Peste cîteva săptămîni vine la mine Spiru cu faţa aprinsă şi cu părul vîlvoi, ca ieşit din minţi.

— Închipuieşte-ţi, zise, mi-au ieşit la sorţi trei scrisuri, unul de 5.000 lei şi două de cîte 1.000 lei. Şapte mii de lei în aur, cîştig de cîte 180 lei la mie, deodată 1.260 lei. Mai cumpăr o mie pe deasupra şi am 20.000 lei, venit de 1.000 lei pe an!

Mă bucuram şi eu din toată inima.

— O prăjitură însă, o-ngheţată, ceva cireşe o să dai acum, îi zisei zîmbind.

El se uită speriat la mine şi rămase puţin pe gînduri.

— Dau, zise apoi, dar nu de acolo, ci de la mine, din banii mei de buzunar.

Banii lui de buzunar! Şi-i cheltuia, nu-i vorba, dar încă de la început potrivise lucrurile aşa ca să mai aibă la începutul lunii şi ceva din luna trecută. Acum ajunsese să-nceapă luna cu 10 şi s-o sfîrşească cu 6 lei.

Chiar şi aşa numai deocamdată.

După ce s-au pornit căldurile verii, mă pomenesc într-una din zile cu el de tot uluit, galben la faţă şi sleit de puteri.

— Ce e, Spirule!? îl întrebai, cuprins de îngrijare. Eşti bolnav?

— Chiar mai rău, şopti el, lăsîndu-se pe un scaun; se filoxerează via. Lasă că perd venitul de 1.300 lei, ceea ce face 25.000 lei în scrisuri, dară ar putea să-mi ardă şi casa.

— Asigurează-o! strigai eu.

— I-am şi dat lui nenea Petică depeşă, ca s-o asigure fără de-ntîrziere, dar şi cu asta se sporesc cheltuielile, zise el. Sunt om ruinat! Ce fac eu dacă mi se prăpădeşte averea!?

Mi-am dat silinţa să-l mîngîi, spuindu-i că îi rămîne locul şi livedea, că via se poate replanta şi-o să aducă venit mai mare, că pentru casă nu mai are nici o grijă după ce a asigurat-o şi că scrisurile fonciare nu le pierde nici dacă ar arde.

— Hei! — zise el — ţie îţi este uşor să vorbeşti, că tot ai pe cineva, dar eu ce fac dacă mă îmbolnăvesc ori cad în vreo altă nevoie mare!?

Acesta era gîndul care-l stăpînea în toate împrejurările. Îi era parcă nu mai are nimic şi nu mai făcea socoteli pentru viitor, dar ţinea strîns ceea ce ajungea în mîna lui şi era umilit în sufletul lui, deşi umbla tot cu capul ridicat şi cu pieptul cam scos, cum îl deprinsese mama preoteasă.

II

— Am scos — îmi zise Spiru toamna, după Sf. Dumitru — hîrtiile de la Casa de depuneri şi le-am dus la Banca Naţională, de unde a împrumutat nenea bani, ca să replanteze via.

De aici înainte nu-mi mai vorbea despre averea lui şi se dedea la o parte cînd îl întrebam eu cîte ceva. Pierduse tot curagiul şi se depărta cînd, pe ici, pe colo, băieţii se certau ori se încăierau chiar între dînşii, se dedea la o parte cînd simţea că-i stă cuiva în cale şi le umbla tuturor în voie.

Via i-a fost, ce-i drept, replantată, şi s-a făcut mult mai frumoasă de cum fusese, dar patru ani de-a rîndul n-a mai avut decît puţin venit de la ea şi mult a trebuit să treacă pînă ce a ajuns d. Petică să achite datoria la bancă.

Nici nu mai puteam apoi să ne întîlnim atît de des ca mai-nainte, căci eu am luat o bursă şi eram intern la „Sf. Sava". Duminecile însă şi zilele de sărbători potriveam lucrurile aşa ca să ieşim împreună la plimbare, şi iar eram cum am fost, cu o singură deosebire, că nu mai făcea combinaţiuni şi socoteli pentru viitor.

În ajunul examenelor de bacalaureat, însă, cînd se împlineau cei şapte ani pentru care făceam odinioară cu atîta rîvnă socoteli, tot trebuia să-l întreb cum stă.

— Bine, zise el liniştit ca totdeauna. O să-ţi arăt socoteala pe care mi-a dat-o nenea Petică de Sf. Gheorghe.

Peste cîteva zile apoi mi-a arătat socoteala.

„S-au mai cumpărat pentru 3.560 l. încă 4.000 l. scrisuri pe cursul de 89 la sută şi-au rămas în numerar 471 l., 87 b."

— Bine, numai atît? zisei cam deziluzionat.

— Cum numai atît!? răspunse el. Nu e destul? E chiar mult! Nu vezi tu că scrisurile ele singure îmi aduc 1.500 lei, destul ca să-mi pot urma studiile la universitate. Îmi iau o odaie nemobilată, îmi cumpăr mobila mea, şi, dacă vrei, te-ntovărăşeşti la chirie şi tu cu mine, că ieşim amîndoi mai ieftin.

Aşa am şi făcut la începutul viitorului an şcolar, cînd ne-am înscris amîndoi la Facultatea de drept.

Deşi locuiam însă împreună şi eram foarte buni prieteni, treceau adeseori mai multe zile de-a rîndul fără ca să schimbăm vreo vorbă, şi din zi în zi ieşeau tot mai învederat la iveală deosebirile de temperament dintre noi.

El n-ar fi stat, Doamne fereşte, peste miezul nopţii, şi orişicînd s-ar fi culcat, se scula dimineaţa între orele cinci şi şase, se-mbrăca, turna spirt la maşină, îşi gătea cafeaua cu lapte şi o lua. Cînd mă sculam eu, el era dus la plimbare.

Spiru asista foarte regulat la cursuri şi era supărat cînd vreunul dintre profesori lipsea, dar citea puţin şi profita de notiţele pe care eu le luam ori le împrumutam de la vreunul dintre colegii noştri; eu lipseam adeseori de la cursuri, mă bucuram cînd vreunul dintre profesori nu-şi făcea cursul şi nici n-aş fi luat, nici n-aş fi împrumutat, poate, notiţe dacă nu m-ar fi ţinut el de scurt.

Mai fusesem apoi nevoit să-mi caut o ocupaţie. Dedeam lecţiuni la un institut particular, iar în urmă am intrat şi într-un birou, unde mă ţineau şase ore pe zi.

Aceste şase oare nu le petrecea nici el înfundat în cărţi, căci nu-i plăcea să stea singur nici acasă, nici aiurea. Slăbiciunea lui era să vadă lume împrejurul lui, şi astfel îşi petrecea timpul la plimbare, prin cafenele, prin grădini, pretutindeni unde sunt oameni mulţi, mai ales la teatru. Stetea la o parte, trăgea cu urechea şi judeca pe oameni şi mai ales pe femei după îmbrăcăminte, după mînă, după gesturi, după o vorbă scăpată, după fapte. De dragul acestei mulţumiri îşi trăgea multe de la gură, ca să nu-i vie prea greu a plăti o taxă de întrare ori cheltuielile consumaţiunii la el totdeauna puţine.

Îmi plăcea şi mie lumea, dar mai din apropiere, şi chiar şi cînd ieşeam împreună, de obicei ne despărţeam. În vreme ce el stetea la o parte, eu întram în vorbă mai cu unul, mai cu altul, ori, încă mai bucuros, mai cu una, mai cu alta, ceea ce adeseori îl făcea nerăbdător.

Nu doară c-ar fi fost un fel de duşman al aşa-numitului sex frumos. Din contra: aş putea zice că era un prea evlavios închinător al lui, şi încă în timpul cînd eram în liceu, l-am surprins în mai multe rînduri plimbîndu-se pe sub vreo fereastră ori urmărind pe cîte una care-şi căuta nepăsătoare de drum. Era însă şi atunci, şi acum, destul să se uite ea la el pentru ca să-l cuprindă un fel de tremurare, să-şi schimbe drumul ori s-o apuce chiar la fugă. Ţinea mult, aşa zicea el, să nu se umilească dîndu-şi slăbiciunea pe faţă.

Era însă mai ales un lucru care adeseori ne făcea să fugim unul de altul.

Deşi sănătos tun, trăia oarecum numai ca să poarte grijă de sănătatea lui. Scotocea mereu prin cărţi şi prin reviste medicinale, avea caiete întregi de notiţe tăiate de prin gazete asupra boalelor şi asupra regulelor higienice şi era în curent cu cele mai nouă teorii în ceea ce priveşte regimele dietetice. Mînca totodeauna cu multă poftă, dormea, încît nici dacă ai fi dat cu tunul nu s-ar fi deşteptat înainte de ora hotărîtă de el, nu se plîngea niciodată de nimic, şi, cu toate astea, alegea cu multă grijă-n mîncări, se ferea de băuturi, fugea de excitante, pînă chiar şi de cafeluţa pentru care eu aveam mare slăbiciune, şi un fel de groază-l cuprindea cînd vedea pe alţii stăpîniţi de emoţiuni vii ori dîndu-se la vreun exces. Nu se mărginea apoi la sine, ci ar fi voit să fiu şi eu ca dînsul şi bufnea cînd mă vedea că mănînc prea mult, că beau, că mă culc ori mă scol prea tîrziu, că stau prea mult înfundat în cărţi, într-un cuvînt că nu păstrez în toate amănuntele vieţii mele măsura cuvenită. Mai ales cînd se-ntîmpla să nu mă simt bine, umbla cu ochii în pămînt de ici pînă colo, nu zicea nimic, dar fierbea în el.

Deşi mă plictiseau adeseori curiozităţile lui, le luam drept dovezi de dragoste şi mă potriveam, pe cît mă ierta firea, cu dînsul. Îmi era însă cîteodată peste putinţă să mă supun şi epitropisirii lui în ceea ce priveşte afacerile materiale.

Îmi ţinea socoteală despre tot ceea ce iau ori dau şi nu mă ierta dacă uitam ori voiam să ascund ceva.

Cel dintîi care mă strîngea cu uşa cînd îmi luam leafa era el: chiria casei, bacşişul servitoarei ce ne făcea menajul, lăptăreasa, spălătoreasa, contul cafelelor, al zahărului şi-al cornuţelor, petroleul, lemnele şi ce mai era, aceste mi le scădea fără de milă.

— Mai e încă ceva!? îi zisei eu într-un rînd, scos din răbdare.

El se uită liniştit la mine.

— Aş mai avea, îmi zise zîmbind, să-mi mai dai douăzeci de lei, ca să ţi-i păstrez. Tot ai tăi ar fi şi n-ai avea decît să-i ceri cînd vei avea nevoie de ei. De ce să te mai împrumuţi, cînd ştii că tot ţi-i scad luna viitoare? Nu ţi-i cer însă, căci mă tem că n-o să fii în stare să mi-i dai.

Mă simţeam foarte jignit. Era trecut timpul cînd eu eram mai mare şi el mai mic.

El avea însă dreptate. Primea de la d. Petică pe lună 110 lei şi cîte 100 lei de Sf. Gheorghe şi de Sf. Dumitru. Atît a cerut; atît primea; cu atît o scotea destul de bine. Eu luam cînd de la tata, cînd de la mama 50 lei, de la d. Paul 15 lei bani de cheltuială, de la institut 30 lei, iar de la biurou 60 lei — deci la un loc 155 lei pe lună — ba mai primeam cîte ceva şi de la gazete — pentru o informaţiune, pentru o notiţă — ceea ce lui nu îi spuneam. Cu toate aceste, el n-ajungea niciodată să se-mprumute de la mine şi trecea drept om care are totdeauna ceva. Ţineam să-i arăt că sunt în stare şi-i dădui o hîrtie de 20 lei, fără ca să mai zic ceva.

Atît nu era însă destul: era chestiune de ambiţiune să nu-i mai cer înapoi şi să-i dau regulat de cîte ori iau leafa, căci el numai asupra lefii se arunca.

Prin luna mai îmi părea rău c-am început-o prea tîrziu, căci se apropiau vacanţele şi aş fi putut să merg undeva dacă mi-aş fi adunat nu în timp de trei, ci în timp de opt luni cîte 20 lei.

— Ai căpiat!? îmi zise el. Unde să te duci? Cum să te duci? O să ai vacanţe la universitate, o să ai la institut, dar nu şi la biurou.

— Aş! de biurou mi-e mie!? întîmpinai. Sunt sătul pînă-n gît de el! Parcă n-o să-mi pot găsi la toamnă vreo altă ocupaţiune mai omenească?!

El iar ridică degetul ca atunci, de mult acum, cînd era să ne certăm.

— Stai, omule, la locul tău şi nu-ţi face de cap! grăi apoi.

Eu mă cutremurai în tot trupul.

Nu doară c-aş fi fost prea muncit în biuroul acela, căci de obicei ne omoram urîtul cu fel de fel de flecării, pe ici, pe colo şi cu intrigi, dar mi se-năcrise viaţa de aerele „şefilor“ mei, care ţineau să-şi arate superioritatea şi să-şi susţie autoritatea, şi prea multe erau ticăloşiile pe care le vedeam, prea trebuia să tac şi să mă fac că nu văd, n-aud şi nu-nţeleg, ceea ce era împotriva firii mele.

„Ce-ţi pasă!? îmi zicea el cînd mă plîngeam. Aş înţelege să-ţi faci inimă rea dacă ai fi nevoit să faci tu ticăloşiile ori ai putea să le împiedeci şi nu te-ar ierta împrejurările. Ele nu te ating însă cîtă vreme n-ai şi nu poţi avea nici o răspundere.“

— Fii om cuminte! îmi zise el şi astă dată. Rabdă şi caută-ţi de treabă.

Nu-i dedeam dreptate, dar mai mare decît dreptatea era nevoia. Am stat, am răbdat şi am tăcut, nu pentru că eram şi eu de părerea lui, ci pentru că n-aveam încotro; cu atît mai tare se-nfigea însă în mintea mea gîndul că am să-mi dau zor ca să iau cît mai curînd licenţa, să mă înscriu în lista advocaţilor, să lucrez ca om neatîrnat, să-mi creez oarecare situaţiune, apoi să iau, căsătorindu-mă, o zestre potrivită şi să nu mai tac.

„Multă apă o să mai curgă pîn-atunci pe Dunăre!“ zicea el.

Idealul lui era să se facă judecător, apoi să se căsătorească cît mai curînd, ca să nu mai steie singur în lume.

— Cea dintîi datorie şi a omului, şi a cetăţeanului e să nu fie fără de rost, ci să-şi întemeieze casă — zicea el — şi cu cît mai curînd îşi face datoria aceasta, cu atît mai bine e şi pentru el, şi pentru societate.

— Mofturi! Chinezării! ziceam eu. Tinereţele sunt ca să le trăieşti. Pentru jugul căsniciei e vreme şi mai tîrziu.

Aşa şi făceam, numai cu o mică, dar foarte importantă deosebire: nu dedeam, cît aş fi voit, zor cu licenţa, pe care a luat-o mai-nainte decît mine Spiru, deşi mereu se plîngea că sarcina de student îi este şi ea singură prea istovitoare şi se temea ca nu cumva să se „surmeneze“.

Au venit adecă lucrurile, cum de obicei se-ntîmplă, mai pe vrute, mai pe nevrute, mai cu plan croit de mai-nainte, mai pe neaşteptate, destul că pe timpul cînd el se pregătea să-şi ieie licenţa, eu umblam buimac şi bătut de gînduri de-nsurătoare.

Nu împlinisem încă vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, dar înaintasem — spre mirarea mare a multora —la o leafă de o sută şi optzeci de lei, mai cîştigam ceva şi pe de lături, iar părintele Vasilie îmi dădea zor, că sunt băiet cu viitor, că el nu împlinise nici douăzeci de ani cînd s-a căsătorit, că-mi dă de zestre casa din Mahalaua Oţetarilor, că norocul ai să-l prinzi cînd îţi iese-n cale, că, vorba lui Spiru, omul are să-şi facă cît mai curînd rostul... şi cîte mai ştie să spună un popă cînd are o fată de şaptesprezece ani, asupra căreia se opresc ochii tuturora, şi a găsit un ginere cu care s-ar putea nărăvi. Dar nu ar fi prins nici aceste dacă n-ar fi fost la mijloc focul în care ardeam. Prea erau mulţi oameni pe lume, toţi rîvneau în gîndul meu la fericirea mea, şi nu puteam să ştiu ce are să se întîmple peste un an, ba fie chiar şi peste cîteva luni, dacă eu stau pe gînduri.

Nu eram hotărît; iar nu mai era însă vorba dacă vreau ori nu vreau, şi niciodată mai-nainte nu avusem atîta nevoie ca acum de sprijinul prietenului meu. Tocmai acum însă el se făcuse neapropiat, umbla ca năucit, perdut mereu în gînduri, frămîntat şi obosit, acum amărît, apoi iar mai înviorat, încît nu mai putea să-şi urmeze pregătirile pentru licenţă.

Împlinise adecă vîrsta de douăzeci şi doi ani, şi d-l Nae Petică îi dăduse cea din urmă socoteală şi-i făcuse predarea averii, casa, via, 46.000 lei scrisuri fonciare şi 3.650 lei în numerar, toate cu un venit anual de aproape 6.000 lei.

Ce să facă el cu averea aceasta?

Scrisurile nu-l supărau, căci le avea depuse şi nu-i rămînea decît să se ducă să-şi taie la timpul cuvenit cupoanele. Ce să facă însă cu numerarul, căci scrisurile se urcaseră la 98 suta? Ce să facă cu via şi mai ales cu casa, de care nu putea să poarte grijă!? Ar fi vîndut bucuros şi casa, şi via, şi se şi iviseră amatori, dar nimeni nu-i dedea preţul la care ţinea el, ca, cumpărîndu-şi efecte, să nu-i scadă venitul.

De unde-aş mai fi putut eu să-i vorbesc despre daraverile mele!? Nici n-ar fi fost în stare să mă asculte, dar decum să mă înţeleagă!

Trebuia cu toate aceste să-i vorbesc şi să-l iau cu binele, căci fără de el nu puteam să încep nimic şi ţineam, mai ales acum ţineam la prietenia lui.

Se ferea parcă dinadins de mine, ca nu cumva să-i cer socoteală despre felul cum îşi chiverniseşte averea, ori să încerc a mă împrumuta chiar de la dînsul.

Nu prea stăruiam însă nici eu, şi dac-ar fi aflat de la cineva ceva şi m-ar fi întrebat, eu i-aş fi răspuns: „Aş! vorbe, presupuneri, născociri!“

Pe la începutul lunei iunie apoi el a plecat, ca să vadă, precum zicea, ce face cu via şi cu casa, iară eu am rămas de capul meu.

III

Era pe la mijlocul lunii septembrie cînd Spiru s-a întors iar, gata acum, aşa zicea el, să-şi ieie licenţa şi iar omul potolit de mai-nainte.

Eu eram copt şi răscopt după cele trei luni de zile, pe care le petrecusem de capul meu, şi nici nu mai aveam cuvintele de mai-nainte de a mă sfii să-i vorbesc.

— Ştii — îi zisei voios — că umblu cu gîndul de-a mă însura?

El se uită la mine parcă i-aş fi spus cel mai indiferent lucru.

— Ştiu, îmi zise apoi. Mi-au mai spus-o şi alţii, dar nu i-am crezut şi nici pe tine nu-mi vine să te cred.

— Ei! întîmpinai. Pe mine poţi să mă crezi: eu tot voi fi ştiind mai bine decît orişicine care îmi sunt gîndurile.

— Nu ştiu dacă ştii ori nu ştii, răspunse el, apoi rămase cîtva timp tăcut, nemişcat şi cu ochii în pămînt. În asta — zise în cele din urmă — eu, se înţelege, nu am şi nici că voiesc să mă amestec. Dacă ar fi s-o fac eu, n-aş mai sta pe gînduri şi n-aş întreba pe nimeni. Tu însă? asta e alta. Lucru rău n-ar fi, dar mai stai, mai gîndeşte-te, mai aşteaptă.

— Nici nu e vorba s-o fac chiar acum, răspunsei eu, dar vorba ta, cît mai curînd.

— Îndată ce-ţi vei fi luat licenţa, adăugă el.

— Tocmai pentru ca să mi-o pot lua, întîmpinai eu. Nu-mi mai prieşte nimic; nu mai pot să dorm; le fac toate anapoda, nu mai sunt bun de nimic: trebuie să scap de aceasta.

El iar ridică degetul, clătinîndu-l a „nu e voie“.

— Ce mă mai întrebi pe mine dacă poţi să ştii de mai-nainte care îmi este părerea!? Acesta e lucru pe care-l face fiecare pe răspunderea sa! zise, apoi îşi luă pălăria şi plecă.

Aşa făcea totdeauna cînd se pomenea în faţa vreunei greutăţi: se dedea la o parte şi o lăsa încurcată.

De data asta nici c-ar fi putut însă să facă altăceva; orişice ar fi zis el, eu nu puteam să mai fac decît ceea ce zicea popa.

— Ce mai am eu la tine? îl întrebai ziua următoare.

El mă înţelese şi începu să zîmbească cu un fel de răutate.

— Ce să mai ai!? răspunse. Puţin ai, acolea, cîţiva lei, nimic nu ai! Banul nu s-adună dacă nu-l laşi în pace. O să aduni de aici înainte, că ai acum de ce!

— O să adun dup-aceea, întîmpinai eu. Acum trebuie neapărat să-mi fac rost de cîteva sute de lei, ca să-mi iau frac, clac şi ghete de lac şi să-i fac miresei vreun dar.

— Frac, clac şi ghete de lac, zise el în batjocură. Auzi, om care vrea să se-nsoare şi n-are din ce să-şi cumpere fracul!? Nu cumva ai voi să mă pun şi eu în frac!

— O să ai, răspunsei, nevoie de el la licenţă şi-n urmă, cînd vei fi judecător.

— Fă cum vrei şi cum ştii, grăi dînsul nerăbdător. Mă întreb însă cum o să puteţi trăi.

— Dac-avem casa noastră, răspunsei, patru încăperi, la nevoie chiar cinci, căci e în curte şi un şopron de zid, în care putem să ne facem bucătăria. Mai dăm din odăi cu chirie ori luăm doi, trei băieţi în gazdă, mai cîştig eu cîte ceva pe de lături, mai ne strîmtorăm, mai ne tragem de la gură.

— Tu ai să-ţi tragi de la gură!? mă întrerupse el. Tu? Nu eşti în stare s-o faci pentru tine: o să te simţi nenorocit că nu poţi să-i faci toate voile. Apoi, urmă el cu un fel de groază, vin copiii, unul, încă unul, iar altul, un şir întreg, şi cresc, şi cer, şi te strîng de gît. Dar fă ce vrei! Eu însă nu mă amestec. Văd eu — urmă schimbînd vorba — unde bate gîndul tău; să ştii însă că eu nu pot să-ţi dau nici un ajutor.

El stete o clipă, îşi adună gîndurile, apoi se mai apropiă de mine.

— Am vîndut — urmă liniştit — casa cu 23.000 lei, un preţ de batjocură, iar via am dat-o cu 16.500 lei, ca de pomană, am luat dar 39.500 lei. Am mai vîndut şi scrisurile pe cursul de 98 lei şi am luat pe ele 45.080 lei. Mai adăugînd dar 3.650 lei, pe care îi aveam, mi-am făcut 88.230 lei, din care mi-am cumpărat pe cursul de 82 1/2 suta 100.000 scrisuri 4% şi mi-au mai rămas în numerar 5.730 lei. Precum vezi, veniturile mi-au scăzut de la 6.000 la 4.000 lei. Ca să scap, urmă el, de această perdere, am depus hîrtiile la Banca Naţională şi am luat pe ele bani, din care am împrumutat pe cinci ani unui neguţător din Brăila, pe ipotecă sigură, 50.000 lei cu camătă de 10 la sută. La bancă plătesc numai 6%, îmi rămîn dar mie 4%, ceea ce face 2.000 lei pe an, şi iar ajung la venitul meu de mai-nainte. Fiind apoi că după învoială cametele pe primul an se plătesc înainte, eu i-am dat numai 45.000 lei, 5.000 lei aveam la mine; am luat dar de la bancă numai 40.000 lei. Tu vezi dar că nu mai am bani și încă cîțiva ani de-a rîndul nu mai pot avea, căci trebuie să mă strîng în chingi ca să plătesc datoria la bancă pînă în cinci ani cînd expiră contractul. N-am și n-am.

— Nici că am cerut să-mi dai, îi răspunsei eu. Dacă nu-mi va fi destul ceea ce mi-a mai rămas la tine, o să mă împrumut și eu cu 10%, fie chiar 15% undeva!

— Nu! strigă el. Asta pot s-o facă negutătorii, care-nvîrt afaceri în care cîștigă 30%—50%, și nu e a bine să-ți întemeiezi casa făcînd datorii.

— A bine, a rău, cum o fi — îi răspunsei cu hotărîre — face fiecare cum poate și cum e nevoit să facă.

Spiru iar își luă pălăria și plecă, ceea ce acum îmi era foarte greu.

Pe unde va fi umblat și ce va fi făcut, destul că peste vreo două ceasuri s-a întors muiat de tot, a intrat în casă fără ca să zică ceva, s-a lungit pe canapea și-a început să-și șteargă lacrămile, acum una, peste cîtva timp alta, apoi iar alta, liniștit și pe tăcute, parcă nu l-ar fi atingînd de loc ceea ce face.

Mie îmi venea să răcnesc. Nu-l mai văzusem niciodată plîngînd și nici n-aș fi crezut că e-n stare să plîngă.

Nici nu plîngea însă, ci numai lacrămile i se storceau.

— Bine, Spirule, îi zisei înduioșat. Ce ți-a venit? Orișice ar fi, noi, prieteni, tot prieteni rămînem.

El se ridică puțin și dete din cap, apoi iar ridică degetul.

— Nu! — zise încet — nu mai suntem. S-a mîntuit! A fost! Dar nu de asta mi-e mie, urmă, apoi se ridică și începu să se plimbe prin casă. Am fost — urmă iar, oprindu-se-n fața mea — și l-am văzut pe părintele. N-are nici el bani, ba și pentru casă mai e dator.

— Plătește el ce-a rămas, grăbii eu a-l încredința.

— El, ori tu, ori altul; tot acolo vine, a bine nu-i! zise și iar se mai plimbă. Am văzut-o și pe ea, urmă ștergînd iar o lacrămă și fără ca să se uite la mine.

Se-nţelege! E greu, de tot greu, peste putinţă. Ştiu eu de ce m-am ferit şi mă feresc.

Deodată se întoarse şi se opri iar în faţa mea.

— Te legi să nu te-mprumuţi, cînd o să te afli în strîmtoare, de la nimeni fără ca să fi cerut mai-nainte de la mine? mă întrebă el.

— Mă leg.

— Cu jurămînt?

— Cu jurămînt, îi răspunsei. Să nu mă mai socoteşti vrednic de a sta de vorbă cu tine dacă nu mă voi ţine de vorbă.

— Bine, zise, mai aşteaptă două-trei zile, că sunt pe cale să fac o combinaţie ca să-ţi pot da bani fără de nici o camătă. Nu de la mine — adăugă el zîmbind — ci de la altul.

A mai luat apoi de la bancă 20.000 lei, pe care i-a împrumutat pe doi ani cu 12%, tot pe ipotecă sigură, iar jumătate din camăta pe anul întîi, 1.200 lei, mi-a dat-o mie, ca să i-o dau înapoi cînd voi putea.

Cînd voi putea!

Puţin lucru!

Nici c-aveam, la urma urmelor, să-i dau 1.200 lei, căci mai rămăseseră vreo trei, patru sute de lei la dînsul.

El se uită zîmbind în ochii mei.

Îmi prinsese, precum se vedea, gîndul, căci îmi zise stăruitor:

— Urmezi regulat cu cei 20 lei pe lună şi te pomeneşti pe nesimţite scăpat. Să n-ai nici o grijă, că-ţi port eu socoteala.

Dacă era vorba numai de 20 lei, în adevăr pe nesimţite scăpam. Iar cît pentru socoteală, asta îi era slăbiciunea.

Peste vreo trei luni el şi-a luat licenţa, apoi puţin în urmă a plecat judecător de ocol tocmai la Panciu.

—Să nu te pună păcatele să faci cheltuieli trimiţîndu-mi banii, îmi zise el înainte de plecare. Pune-i pentru mine la casa de economie, că-i iau cînd vin să-mi tai cupoanele.

Aşa am făcut, dar îmi era mai greu de cum crezusem şi adeseori eram ispitit să-mi zic: „Ei, o să pun luna viitoare 40 lei“.

Cîte şi mai cîte sunt nevoile la întemeierea unei case, şi la cîte nu rîvnesc însurăţeii!? Mă zorea însă Alina, care avea un fel de răcori de Spiru, aşa cum îl ştia dînsa, scurt la vorbă, posac şi măsurat în ale lui.

— Să nu-i uiţi cei 20 lei! îmi zicea de mai multe ori pe zi cînd se apropia timpul ca să-mi iau leafa.

Mai era apoi şi socru-meu de părerea că omul care la nevoie te-mprumută fără de camete vrea să fie economisit.

Mă scărpinam dar la ureche, suspinam şi duceam de bunăvoie cei 20 lei.

Mai erau încă vreo două luni pînă la sfîrşitul anului de căsătorie, cînd ne aşteptam cu inima strînsă la primul mare eveniment familial — moaşă, botez şi cine mai ştie ce. Lucrul acesta se prevede cu multe luni de zile înainte, şi eu mă scărpinam din vreme la ureche, dar duceam cei 20 lei.

Da! dar cum o să fie atunci!? De la Spiru îmi era greu să cer cîtă vreme nu i-am plătit ce-i eram dator, iar la altul mă legasem să nu mă adresez fără de ştirea lui.

Am suspinat o dată din greu şi-am mai dus încă 20 lei, ca să-i am la botez, şi încă 20 lei, şi aşa patru luni de-a rîndul.

Şi ce botez am tras!

Acum socru meu stăruia să dau zor cu licenţa, ca să-mi asigurez înaintarea, că am un copil şi din îndurarea lui Dumnezeu o să mai am şi alţii.

Dă-i! suspină, gîfîie şi iar: cînd 20 lei, cînd 30 lei, ba şi cîte ceva din cele cîştigate pe de lături pentru licenţă.

Mai scurtam de ici, mai de colo, mai mă lipseam de una, mai de alta, dar mergeam înainte. Colegii mei mă luau cam peste umăr, mă compătimeau, ziceau că m-am baccelit, dar cînd mi-am botezat al doilea copil, eram licenţiat şi puţin în urmă am ajuns la 240 lei pe lună.

N-am trecut, se-nțelege, bucătăria în șopron, n-am dat nici o odaie cu chirie, nici băieți în gazdă n-am luat. Alina ar fi voit, dar nu voiam eu: avea dînsa destule pe capul ei!

În vremea aceasta Spiru își purta cu obicinuita lui liniște sarcina de judecător și trecea cîteodată, cînd avea treabă la București, și pe la mine.

— Cum o mai duci? îmi zise el într-un rînd.

— Greu, dar bine, îi răspunsei.

— Eu ușor, dar foarte rău, grăi dînsul.

E frumos lucru și plăcut să stai în scaun, să judeci și să faci dreptate împăcînd pe cei certați, ocrotind pe cei năpăstuiți și zădărnicind silințele celor ce-și croiesc drumul alăturea cu legea.

Așa zicea Spiru și tot așa ar fi și făcut totdeauna dacă n-ar fi fost la mijloc, pe lîngă haita de jidani isteți și stăruitori, și d-l subprefect ori vreunul mai mare decît dînsul, azi un advocat ce dă năvală, mîne un arendaș, un proprietar, un deputat ori vreun senator, un om cu greutate, căruia îi stau deschise toate ușile și care se simte adînc jignit cînd nu i se fac „complezențele“ ce într-o societate bună nu se refuză.

Mai erau apoi și cei mai mărunți, grefierul, arhivarul, copistul, servitorul, care, pentru cîțiva lei, pentru o pereche de pui, pentru o „cinste“, pentru o vorbă bună, din respectul datorit vreunei persoane simandicoase ori de frică, făceau — așa, mai pe sub mînă — cîte un hatîr, spuneau ceea ce n-aveau să spună ori nu spuneau ceea ce erau datori a spune, expediau un act ori îl lăsau uitat în saltarul mesei, zăpăceau o citațiune, încurcau ori descurcau o afacere.

Pînă chiar și Tereza, servitoarea lui credincioasă, era pusă la cale să facă servicii de o natură mai delicată.

Spiru le lua toate drept lucruri foarte firești și nu-și perdea răbdarea, nu se supăra, ci-i asculta pe toți cu multă bunăvoință, dar cînd se afla singur, ridica degetul și făcea tot ceea ce știa el.

— Bine, nene, nici măcar atîta!? i se zicea adeseori.

— De! ce să fac, dacă n-a fost cu putință!? răspundea el, dînd din umeri.

În felul cum dedea din umeri, în gestul pe care îl făcea, în mina lui și mai ales în căutătura lui era însă ceva ce trebuia să umple de mînie și pe cel mai răbdător om. Trei luni i-au fost dar destul ca să se strice cu toată lumea, și-n trei ani de zile și-a-ncercat norocul în cinci deosebite județe.

Mutările aceste nu l-ar fi supărat, la urma urmelor, căci el se simțea în Gorj tot atît de bine acasă ca în Dorohoi ori în Covurlui. Orișiunde ajungea însă, el se uita împrejur, punea ochii pe una, intra în vorbă, dar cînd era să pună lucrul la cale, trebuia să plece mai departe.

— De! — îi zicea cîte un prieten căruia i se plîngea — nu-ți rămîne decît să ții seamă de împrejurările locale și să te potrivești cu lumea în care trăiești. Așa sunt oamenii, și alții nu găsești!

Tot cam așa îi vorbeau și superiorii lui, care, spre marea lui mirare, știau chiar mai multe decît dînsul, dar făcuseră experiența că așa deodată nu pot să fie schimbate deprinderile oamenilor și apucăturile lor rele, îi vorbeau despre interese mai superioare și-l încurajau, asigurîndu-l că mulțumită oamenilor ca dînsul se va face încetul cu încetul îndreptarea.

Înțelegea în cele din urmă și el că trebuie să stai un timp oarecare la un loc dacă e vorba să faci ceva, și era tare hotărît s-o lase mai domol, să treacă multe cu vederea și să se potrivească cu lumea. Gesturile, mina și mai ales nenorocita lui de căutătură îl dedeau însă de gol, și în timpul celor doi ani și jumătate, cît a mai stat judecător de ocol, a mai fost mutat de patru ori.

Unde aș mai fi putut să supăr și eu cu daraverile mele pe un om atît de hărțuit?

După socotelile mele, încă în anul al patrulea îi achitasem datoria și așteptam să-mi facă socoteala, ca să ne răfuim.

„Dă-i înainte — îmi scrise el într-un rînd — că tot ai tăi sunt, și mai ai răbdare, c-o să ne răfuim."

După ce timp de şase ani aproape s-a plimbat astfel şi a făcut, cum zicea, studii geografice, etnografice şi sociale, a ajuns, în sfîrşit, la tribunalul din Bacău, mai întîi, se înţelege, ca supleant.

Eu eram înaintat acum la trei sute şi douăzeci de lei, dar familia-mi înaintase mai repede decît mine, căci aveam patru copii şi abia ne mai puteam ajuta cu două slugi la casă. Îl fericeam dar pe Spiru, care nu grăbise, ca mine, cu însurătoarea şi putea acum, om mai matur, cu stare bună şi cu poziţiune frumoasă, să facă o partidă minunată.

Cam aşa ceva îşi închipuia şi el, care, după experienţele făcute, căuta nu numai zestre, ci şi legătură cu oameni ce pot să-l ajute a se ridica.

Aşa ar fi şi venit lucrurile dacă n-ar fi fost la mijloc gesturile, mina şi căutătura lui.

IV

Judecător la tribunal, Spiru avea să se descurce cu mai mulţi şi se izbea de interese mai multe şi mai mari.

Îşi făcuse însă reputaţiunea şi-i mersese la Bacău vestea mai înainte de a fi sosit el acolo; se ferea dar toată lumea de dînsul ca de omul care e în stare să te lovească pe neaşteptate, cînd nici cu gîndul nu gîndeşti.

În curînd apoi au început mai unul, mai altul să-l ia în bătaie de joc şi să rîdă de dînsul ca de un maniac, care vrea să facă ceea ce nu e cu putinţă şi supără pe toată lumea fără de nici un folos pentru dînsul.

Pe la sfîrşitul anului s-au făcut apoi primele încercări de-a-i face vînt, iar după ce aceste n-au reuşit, s-a pornit vorba că este slugoi, unealtă a ministrului, spion deghizat, care stă la pîndă, trage cu urechea ca să prindă vorbe, răstălmăceşte fapte şi denunţă pînă chiar şi cele mai nevinovate acte.

Abia după ce a fost înaintat judecător s-a pornit ura neîmpăcată.

Om îmbogățit din fel de fel de afaceri murdare, în aparență foarte cumsecade, dar mojic și calic, nesecat în născocirea mijloacelor de a se folosi de strîmtorările altora, zgîrcit și cămătar nemilos: așa trebuia să-l știe lumea și așa-l și știa. Pînă chiar și Tereza, care îmbătrînise, cum zicea el, la casa lui, stătea pe gînduri, se viclenise și intra în vorbă cu clevetitorii, le dădea despre viața lui intimă informațiuni, pe care ei le răstălmăceau, îi scotocea prin saltarele mesei. Cum ar mai fi putut el în asemenea împrejurări să mai intre cu cineva în vorbă despre cineva ori să pună chiar la cale ceva!?

Își căuta, tignit și nesupărat ca totdeauna, de treabă.

„Sunt însă și oameni cu care o duc bine, îmi scria el într-un rînd. Sătenii țin la mine, fiindcă îi cunosc bine, le știu păsurile, îi ascult cu răbdare și nu cred c-aș fi în stare să le fac vreo nedreptate. E ușor să mulțumești pe cel ce cîștigă; eu am ținut totdeauna să conving pe cei ce perd că așa cere dreptatea, și țăranul o înțelege aceasta. Treceam zilele aceste prin piață. Un sătean, care pierduse cîteva zile în urmă un proces, văzîndu-mă, a venit spre mine, s-a plecat pînă la pămînt și mi-a sărutat mîna. «De! mi-a zis apoi. Ce să faci, boierule!? Rabzi și d-ta cum răbdăm și noi, că multe ai să rabzi și multe bune ai face dac-ai putea.» Nu i-am zis nimic, dar văzuse din fața mea viua părere de rău de care eram cuprins cînd s-a dat hotărîrea.

Așa sunt și jidanii. Sunt de-o uimitoare nerușinare și dau năvală ca porcii, dar știu să prețuiască dreptatea și au un nemărginit respect față cu cei ce o fac. Îi iau totdeauna cu binele, îi ascult cu răbdare, îmi dau silința să-i conving, dar, mă știi, nu le zic nici o vorbă aspră, ci-i tratez ca pe semenii mei ori ca pe niște copii amăgiți, rău nărăviți și stricați.

Orișiunde aș fi trecînd printre dînșii, ei se dau la o parte, mă salută cu fețele voioase și mă arată copiilor, ca să mă știe și ei. Mai ales habotnicii se simt foarte măguliți dacă stau de vorbă cu dînșii și-i întreb cum le merg afacerile.

Într-una din zile, trecînd prin piaţă, întîlnesc pe unul, om sărac, care avuse un proces, la care partea adversă, un habotnic, nu se prezentase. «Să trăieşti, boierule, îmi zise el oprindu-se zîmbind în faţa mea. Ai văzut că n-a venit Herşcu cînd a aflat că d-ta eşti judecător!? E mai bine aşa; ne-am împăcat! Ce cîştiga adică el şi ce pierdeam eu!? Ce perdea el şi ce cîştigam eu!? De ce timbre şi hîrtie stricată şi plată la advocat şi timp perdut? Să trăieşti, boierule!»

Şi în adevăr multe procese nu s-ar face dacă judecătorii ar fi conştiincioşi şi advocaţii de bună-credinţă.

Cîteva zile-n urmă am întîlnit pe Herşcu.

Era cestiune de bun simţ să-i zic o vorbă, întrebîndu-l ce mai face şi cum mai merg afacerile.

«Vă mulţumim, foarte vă mulţumim, boierule, răspunse el plecîndu-se de trei ori în faţa mea şi primind cu sfială mîna pe care i-o întinsesem. Merg bine! Afaceri sunt — urmă el apoi mai încet — foarte bune afaceri, dar cam lipsesc capitalurile. Uite — urmă iar — e acum vorba de cîteva păduri, la care se poate cîştiga cu un capital de 500.000 lei cel puţin sută la sută. Asta ar fi ceva pentru d-ta, boierule.»

«Tu cumva-ţi închipuieşti — întîmpinai — că eu am atîta avere?»

«Ai, n-ai, asta nu ne priveşte, răspunse el. E destul capital numele d-tale: bani găsim noi. E vorba ca pădurea să nu putrezească şi ca noi să avem de lucru şi să putem hrăni săracii care caută muncă.»

«Uiţi — i-am zis — că sunt judecător şi nu pot să intru în daraveri.»

Jidanul îşi scoase pălăria şi se plecă pînă la pămînt.

Adeseori mi se întîmplă asemenea lucruri şi totdeauna sunt cuprins de simţămîntul că multe s-ar putea face într-un mai larg cerc de activitate. Ca să ajungi însă şi să te şi ţii într-un asemenea cerc, trebuie să treci cu vederea, ba chiar să şi faci multe pe care ţi-ar fi greu să le mărturiseşti şi ţi-e ruşine să le ştii. Mai bine lipsă!“

Peste vreo cinci luni de zile mă pomenesc cu Spiru la mine.

Își achitase trăind numai din leafa lui, încetu cu încetul, cele două datorii la bancă, își mai cumpărase 80.000 lei scrisuri și avea un venit sigur de peste 7.000 lei pe an.

— M-am retras — zise el — din magistratură și m-am înscris, vorba ta din tinerețe, în lista advocaților.

Mă uitam cu un fel de jale la el.

Să fii advocat, om trecut abia de treizeci și unu de ani, și să mai ai și venit de peste 7.000 lei pe an, și temperamentul chibzuit al omului care face numai ceea ce voiește, unde avea el s-ajungă peste alți zece ani!?

Iară eu botezasem de curînd al cincilea copil și nu m-aș fi putut ajunge cu cele două slugi dacă cumnată-mea, sora mai mică a Alinei, fată acum cam trecută, nu s-ar fi înjugat ca să-și ajute sora dădăcindu-și nepoţeii. Casa era părăginită și nu ne mai încăpea, pe ici, pe colea căzuse tencuiala, burlanele crăpaseră de mult, acoperișul se ruginise și răzbea ploaia în mai multe locuri prin el, ulucile erau peste tot plecate, șopronul era tot șopron, numai că rău de tot hodorogit, iar copiii creșteau, cereau și, vorba lui Spiru, mă strîngeau de gît.

— Facem socoteala? îl întrebai eu pe Spiru.

— O am, și-am avut-o totdeauna gata — îmi răspunse el — dar nu e zor s-o încheiem.

— Ba e zor, îi zisei eu. Pe mine mă arde, că nu mai știu încotro s-o apuc.

— Ai datorii care te strîng? întrebă el, uitîndu-se-n ochii mei.

— Știi foarte bine că nu pot să am, îi răspunsei apăsînd asupra vorbelor.

— Ei! — grăi dînsul răsuflînd mai ușor — atunci puţin îţi pasă! Dacă ai nevoie, facem iar vreo operaţiune și-ţi dau eu cît îţi trebuie, iară tu urmezi înainte cu cei douăzeci de lei.

El începu apoi să se plimbe, cum îi era obiceiul cînd făcea combinaţiuni.

— Facem — repetă el peste cîtva timp — facem o combinaţiune.

Aci au rămas apoi lucrurile.

Asta era pe la mijlocul lunei mai. Pe la sfîrşitul lunei iunie, un semn că n-o făcuse şi nici n-avea de gînd s-o facă uitată, Spiru a venit cu un arhitect, antreprenor, zidar, ce-o fi fost, şi-a examinat casa.

Tabla nu mai era bună de nimic, căprioreala trebuia făcută din nou, tavanul mai trebuia ridicat, între casă şi şopron se mai putea adăuga o sală, cercevelele ferestrelor erau pe ici, pe colo putrezite: aşa zicea expertul deocamdată, căci şi la duşumele se uita cam chioriş.

Pe mine şi pe Alina ne apucaseră răcorile.

— Dar nu vreau decît o reparaţiune, aşa, mai de nevoie, zisei eu.

— Lasă — îmi zise Spiru — nu te amesteca în lucruri la care nu te pricepi. Faci acum o cîrpeală, la anul alta, apoi iar alta, şi te ţine îndoit şi întreit.

Ce-aş fi putut să-i fac? Fără de el tot nu puteam să încep nimic.

Pe la începutul lunei august a venit Spiru cu alt om de specialitate, ca să ieie notiţe şi să-i facă un deviz în toată regula.

Nu-mi rămînea decît să aştept, şi-am aşteptat. Spiru n-avea însă niciodată grabă.

Luase-n dosul Cişmigiului cu chirie o casă cu intrarea din stradă — la asta ţinea mult — trei încăperi, un biurou şi-un iatac pentru el şi o odaie pentru Tereza, asta cu intrarea din curte, unde era şi bucătăria.

Om cu multe tabieturi, mai ales după anii petrecuţi în provincie, nu putea să se despartă de Tereza, care îi ştia toate slăbiciunile şi-l regulase ca pe un ceasornic. Era apoi şi cu cîţiva ani mai în vîrstă decît dînsul şi-l ţinea oarecum sub papuc: e mare puterea femeii care-ţi dă în fiecare zi de mîncare!

Îşi pusese la întrare firma: „Spiru Călin, fost magistrat, advocat“, mergea la tribunal tot atît de regulat ca odinioară la cursuri, cunoştea toate „cauzele“ mai însemnate şi se împrietenise cu multă lume, dar nu pleda, ci asista numai la procese, dedea sfaturi, intervenea pe ici, pe colo pe lîngă cîte un judecător, cu care avea legături fie de la universitate, fie din timpul cît a fost judecător.

„Să mai treacă timp — își zicea — să mă mai aclimatez.“

Adevărul e că el nu voia să pledeze, ci să judece procese, primea numai susţinerea cauzelor drepte şi se supăra foc cînd judecătorii nu erau şi ei de părerea lui.

Nici nu prea avea apoi timp ca să steie de vorbă cu clienții, să studieze procesele și să se pregătească pentru pledoarie.

Păstrase, ce-i drept, obiceiul de a se scula de dimineață, și Tereza era la șase totdeauna gata cu cafeaua cu lapte, pe care nimeni ca dînsa nu ştia s-o potrivească din zahar, din lapte și din cafea. Păstrase însă și obiceiul de a se plimba după cafea, şi fie vînt, fie ploaie, fie chiar viscol, plimbarea trebuia să-i ţină două ceasuri, căci pentru păstrarea buneistări trupești și sufletești nu e nimic mai important decît să faci dimineață o mișcare bună.

Pe la nouă, cînd se întorcea de la plimbare, se oprea la cafenea, unde lua una turcească — acum, om mai matur, și-o permitea și asta — și să citească gazetele de dimineață, iar un lucru de care nu se putea lipsi.

Pe la unsprezece îl aştepta Tereza cu masa, totdeauna frugală, mai ales mămăliguță, ouă, peşte, vreo piurea mai ales de leguminoase, rar carne, mai ales de berbec, ceva iaurt şi fructe. Se uita cu viuă îngrijare la Tereza, care, femeie de vreo treizeci şi șapte de ani, se îngrăşa, şi grija lui cea mare era ca nu cumva să-nceapă şi el a pune grăsime.

La tribunal stetea pînă pe la patru, apoi trecea la bursă, unde se plimba de ici pînă colo, trăgea cu urechea, lua şi dedea informaţiuni, mijlocea cîte-o afacere, apoi se întorcea acasă şi pînă la masă citea reviste, edițiuni de seară, ori frunzărea prin cărţi ceea ce-l interesa.

În curînd a ajuns figură pretutindeni cunoscută și rar se mai nimerea cîte cineva care nu știa cine e omul de statură mai mult decît mijlocie, cu obrajii plini și rumeni, cu fața totdeauna bine rasă, cu mustața îngrijită și cu un zîmbet batjocoritor pe buze, totdeauna batjocoritor, deși numai rar de tot îi scăpau peste buze vorbele „putoarea dracului!“

De unde să-i mai rămînă timp și pentru casa mea!?

Tocmai prin septembrie a mai scăpat vorba: „Știi că e mare bătaie de cap cu casa voastră?! Trebuie să facem o operațiune bine chibzuită.“

Au venit apoi toamna cu ploile și iarna cu ninsorile, și-a rămas ca primăvara viitoare să facem ce vom fi făcînd și ca combinațiune, și ca meremet.

Noi amîndoi numai rar de tot ne mai întîlneam. Lasă că trăiam în două lumi deosebite, dar mai erau la mijloc și femeile, Alina și cumnată-mea, care totdeauna și mai ales acum, de cînd cu combinațiunea care nu se făcea, se simțeau strîmtorate în fața lui și-l strîngeau de gît cu ceremoniile ce-i făceau. Dulceața obligată cu apă rece, cafeluța, scuzele neîncetate că e deranjată casa și că copiii sunt neastîmpărați și murdari, toate-l făceau să intre cu un fel de frică în casa noastră și să se simtă ușurat cînd pleacă. Lua, ce-i drept, și dulceața, și apa, și cafeluța, căci era chestiune de bună-cuviință să nu le refuze, dar le lua cum iei otrava, căci era dușman al tuturor dulcețurilor, apa o bea cu multă măsură, iar cafeluțe lua numai două pe zi, una dimineața, după plimbare, iar alta seara, după masă. Pe copii îi vedea mai bucuros grămadă decît unul după altul.

— Lasă, doamnă! zise el odată. Copiii au farmec numai cînd se zbenguiesc, țipă, se tăvălesc pe jos, răstoarnă tot ce le cade-n cale, ca să răsune casa de dînșii.

— Zici așa — întîmpină Alina — fiindcă ești prea binevoitor.

— Nu, doamnă, răspunse el parcă înduioșat. Mie-mi sunt foarte dragi copiii.

— O zici fiindcă nu-i ai, — stărui Alina.

— Ba fiindcă știu, că nici n-o să-i am, grăi dînsul. Îmi sunt dragi ai altora.

— Ce vorbă e aceasta, Spirule? — intervenii eu. Ți-ai uitat vorba despre prima datorie a omului și a cetățeanului!?

— Ba tocmai că n-am uitat-o! întîmpină el. Dacă n-am făcut-o cînd se cuvenea, nu mai pot s-o fac. M-am împietrit. Mă știi c-am avut totdeauna multe tabieturi: am ajuns să am și mai multe și să țin morțiș la ele. Nu mai pot eu să-mi schimb rostul vieții și să mă supun vreunei alte voințe.

— O să se supună ea! grăi Alina.

Spiru ridică degetul.

— Nu, doamnă! răspunse el. Mă știu pe mine însumi; oricît de greu mi-ar fi să mă lepăd de deprinderile mele, încă mai greu mi-ar fi să o văd pe ea făcîndu-și silă. Să stau acasă cînd aș voi să ies la plimbare? să ies cînd nu vreau? Să fac vizite? Să țiu în toate amănuntele vieții mele seamă de alții? Nu se poate doamnă, — nu se mai poate!

V

— Pică — grăi Alina într-o zi de moină — degeaba, că pică.

— De! — zisei eu strîmtorat — răzbește nițel pe ici, pe colo.

— Ba nu răzbește! — stărui cumnată-mea — ci curge șiroaie. Calicul naibii! Ce-ar fi fost adică pentru el să facă reparaturile la timp?

— De ce calic!? întîmpinai eu supărat. Dacă e vorba, nu el avea să facă reparaturile: asta era treaba mea.

— Ți-a făgăduit, mă rog! — te-a purtat cu vorba? — te-a amînat de azi pe mîine? — te-a ținut cu minciuna? răspunse ea. Ți-e ușor d-tale, că-ți iei pălăria și te duci, dar noi stăm acasă, punem ici un lighean, colo o covată și dincolo o albie, ne tîrîm pe jos, ca să ștergem, și mutăm paturile de ici pînă acolo, ca să nu le pice bieților de copii în cap.

Îmi venea, în adevăr, să-mi iau, ca Spiru în asemenea împrejurări, pălăria și să plec.

Greu lucru e să ai soacră-n casă, dar cu mult mai greu să ai drept soacră, de care nu te poți lipsi, o fată bătrînă, totdeauna sfătoasă, simțitoare, răutăcioasă și cicălitoare, care găsește în toate cusur și nu e niciodată mulțumită.

Pe cumnată-mea îndeosebi o mai înrăise și gîndul că era urîțică, „sluta mahalalei“, cum îi ziceau în timpul copilăriei, cînd se supărau, celelalte două surori ale ei și copiii din vecini.

Nici că era frumoasă, cam înaltă, ciolănoasă și deșirată — cu bustul, cum se zice, scîndură — cu fața gălbuie, cam galfădă și colțurată, cu umerii obrajilor ieșiți și cu fălcile late, cam mustăcioasă, cu vocea cam groasă, un fel de stîrpitură de băiat. Pe lîngă toate acestea, o mai chema și Veta. Femeiești îi erau numai ochii, cam mărunți, care se mișcau însă săgetînd ca cei de șopîrlă. Ba era ceva femeiesc și-n gura ei, ce-i drept, mare și oarecum pornită pe ceartă, dar dinții din ea... o gură de rară curățenie. Ceva cu totul deosebit îi erau însă ținuta și mișcările mai ales cînd grăbea ori cînd alerga cu pașii mari jucîndu-se cu copiii: era parcă o leoaică ce se avîntă și, văzînd-o prin întuneric ori numai din dos, ai fi urmărit-o cu neastîmpăr, ca să-i vezi și fața.

Eu, care i-o știam, umblam, de cînd trăiam sub același acoperiș, în vîrful degetelor prin casă, căci ea totdeauna trebuia să aibă dreptate.

Acum, din întîmplare, o și avea.

Ieșind dar după-ameazăzi de la biurou, am dat pe la Spiru, ca să-i spun că pică și să-i mai aduc aminte de știuta operațiune, care trebuia să fie făcută cît mai curînd, ca să putem începe lucrările îndată ce se va fi desprimăvărat.

— Se-nțelege că pică, îmi răspunse el. Nici n-ar fi cu putință să nu pice. Așa sunteți voi: o amînați mereu de azi pe mîine, pînă ce nu-ncepe să pice, apoi vreți să le faceți toate-n pripă și fără socoteală. Tabla aceea, încă sunt acum cinci-șase ani, ar fi trebuit să fie vopsită şi n-ar pica dac-ai mai fi vopsit-o de atunci o dată.

— Vorba e — îl întrerupsei eu — să facem odată operaţiunea, ca să putem începe lucrările.

— Ce operaţiune!? întîmpină el. Pentru ca să începem lucrările n-avem nevoie de nici o operaţiune. Ştim noi cîţi bani ne trebuie? Asta o vom şti numai după ce vom fi terminat, şi operaţiunea atunci o facem. Deocamdată dau eu de la mine. Dar — urmă el oprindu-se drept în faţa mea — lucru nu e atît de simplu cum ţi-l închipuieşti tu, care nu te gîndeşti la el decît cînd începe să pice. Unde o să stai, mă rog, cu cei cinci copii şi cu cele patru femei în timpul cînd se fac reparaturile?

Eu rămăsei zăpăcit. Întrebarea aceasta în adevăr nu mi-o pusesem.

— Avem să prefacem, înainte de toate, şopronul, să zidim sala, şase metri pe cinci, şi să dăm gata încăperea din curte unde aveţi acum bucătăria, apoi vă mutaţi acolo şi trecem la partea despre stradă a casei.

— Dar asta o să mă coste prea mult, întîmpinai eu, cuprins de îngrijare.

— Mai mult nu decît trebuie, zise el. Am fost, precum ştii, cu un arhitect, un prieten căruia îi vin din cînd în cînd într-ajutor cînd are nevoi urgente, ca să-mi facă socoteala. Am luat apoi informaţiuni în ceea ce priveşte preţurile materialului şi ale zilelor de lucru. Am venit după aceea cu un antreprenor, ca să-mi facă ofertă. Domnule! strigă el. Cel puţin cincizeci la sută vrea să cîştige. Nu se mulţumeşte cu 20, nici cu 30 la sută, cînd îi dau eu bani cu 8 ori cu 10 la sută, ci vrea 50—60. Facem lucrarea în regie — urmă el cu hotărîre — şi cîştigăm noi cele 50—60 la sută. Ai încă puţină răbdare: toate sunt puse la cale şi a mai rămas numai să găsesc un om vrednic, de încredere, care să conducă lucrările, căci tu şi eu nu putem să stăm cu lucrătorii ca să nu-şi piardă timpul şi să facă treaba cumsecade.

M-am întors uşurat acasă şi parcă nu mai pica atît de rău ca mai înainte.

Peste vreo zece zile a venit Spiru pe la noi, ca să vadă ulucile şi să le facă socoteala. Degeaba l-am poftit în casă, căci se temea de dulceaţă cu apă rece, de cafeluţă şi de fasoane şi zicea că e grăbit. Strîmba însă mereu din nas şi bufnea din cînd în cînd.

— Ce ticăloşie! izbucni în cele din urmă. Cincizeci şi opt de metri la stradă şi nouăzeci şi şase metri adîncime pentru o casă cu trei ferestri în stradă şi patru în curte. Te costă mai mult împrejmuirea şi curăţirea buruienilor decît întreaga casă.

— O să mai cîrpim cum vom putea — răspunsei eu — iar cu buruienile ne-am deprins, încît nici nu ne-am simţi parcă bine fără de ele.

În clipa aceasta, Veta, în papuci, în camisol, legată la cap cu un bareş, cu un şorţ albastru peste o fustă scurtă, ieşi din casă cu găleata, ca să verse la canal apa de la baia copilului.

Văzînd pe Spiru, ea aşeză găleata jos şi se scutură pe mîini.

— Bună ziuă, domnule Călin! strigă ea. O să ne mai ţii mult cu pomana!?

Mie îmi năvăli tot sîngele în obraji şi mă uitai speriat la Spiru.

El însă se duse foarte liniştit la ea, o salută şi-i întinse mîna.

— Îţi dau, zise ea, numai degetul cel mic, că sunt udă pe mîini. Mîna întreagă — urmă zîmbind cu răutate — cînd vom vedea că se încep lucrările.

— Îndată ce găsesc pe cineva care stă cu lucrătorii şi nu-i lasă să piardă timpul, îi răspunse el.

Ea se uită lung şi aspru în faţa lui.

— Îmi vine să bufnesc! grăi dînsa. Cineva, care nu-i lasă pe lucrători să-şi piardă timpul !? Vă închipuiţi d-voastră, bărbaţii, că numai d-voastră sunteţi oameni. Dar eu îmi perd vreodată timpul? Lasă-i pe mine! Să-i am numai şi să-i pot plăti, că grija mea de ei!

Spiru se uită nedumerit cînd la mine, cînd la fața ei mustăcioasă.

— De! zise. Dacă crezi d-ta! Ar fi și asta o idee. S-ar face o economie de vreo zece lei pe zi: mult, foarte mult, căci eu o scot cu 4—5 lei pe zi.

Zece lei pe zi!? Ar fi făcut întreaga casă valvîrtej dacă eu, om cu cinci copii, n-aș fi lăsat-o să facă economia aceasta. Ba mai era și ambițiunea de a dovedi că poate o femeie vrednică orișice.

— Lasă — zicea dînsa, că vă știu din gimnaziu ce prețuiți. Aș fi intrat în pămînt de rușine dac-aș fi știut numai cît cei mai țanțoși dintre băieții care se prezentau cu noi la examen.

Nu mă-ndoiem nici eu că poate, dacă vrea, ba le plîngeam lucrătorilor de milă.

Și-a găsit însă și Spiru nașul.

Avea el slăbiciunea de a face combinațiuni și socoteli; avea însă și ea slăbiciunea de a le controla toate pînă în cele mai mici amănunte și totdeauna îi găsea vreo vină, azi că varul are prea multă piatră, mîine că nisipul e rău cernut ori mălos, că lucrătorul cutare e bleg ori prea scump plătit; într-un cuvînt, că el nu are fie destulă purtare de grijă, fie cuvenita pricepere, fie bunăvoința cu care îi place să se laude. Iar în fața ei n-avea dînsul nici obicinuita-i scăpare.

— Stăi, domnule! îi zicea dînsa cînd îl vedea că-și ia pălăria ca să plece. Stai aici și nu fugi. Ascultă-mă și dă-ți părerea, ca să ne dumirim. Tot ziceți că noi femeile suntem nervoase și nerăbdătoare; ai răbdare!

— Eu nu-mi pierd, domnișoară, niciodată nici răbdarea, nici liniștea, îi zise el într-un rînd cam atins.

— Cînd vrei să pleci, ți-ai perdut-o! răspunse ea. Iată ici scaunul: șezi și să ne înțelegem.

El se așeza și rămînea smerit, deși toată vorba îi părea fie de prisos, fie zadarnică.

— De ce taci, domnule!? îi zicea dînsa. Spune-ți părerea.

A scos-o Spiru la capăt cu subprefecții, cu advocații stăruitori, cu oamenii simandicoși, cu sătenii și cu evreii de tot felul: cu ea nu mai știa încotro să apuce, căci rău era dacă tăcea, rău dacă vorbea, rău dacă sta, rău dacă pleca. Răsufla dar ușurat cînd scăpa, venea din ce în ce mai rar, și cînd venea, încă de la depărtare de un kilometru zicea: „Doamne ajută!“ și-și potrivea pălăria-n cap și cravata la gît, își neteza mustața, se-mbumba, se scutura pe haine și-și scotea manșetele, căci ea toate le vedea, în toate cîte ceva, din toate-și făcea arme.

Casa s-a făcut însă, și s-a făcut bine și ieftin, zicea el, cu un cîștig de peste 50 procente. „Prea scump, zicea ea, tot prea scump, ba și prost.“

— Nu e pentru voi, nu e, stăruia, dacă vreți să mă înțelegeți, nu e. Bună, frumoasă, încăpătoare, cu tavanul înalt, cu ferestrele mari, cu pereții frumos zugrăviți, cu dușumelele bine ceruite, casă pentru boieri care au slugi, ca să le și ție, dar nu pentru un pîrlit cu cinci copii mici, care le zgîrie toate și fac de dimineața pînă seara murdării. Uite apoi mobilă: asta e mobilă pentru așa casă!?

Și de astă dată ea avea dreptate. Mă simțeam și eu în adevăr strîmtorat în casa mea prea largă. Spiru însă se simțea adînc jignit. Voise să-mi facă un bine, și în loc de mulțumită, se alegea cu judecata Vetei, care muncise și ea din greu. Îi plăcea apoi casa, căci așa cum o prefăcuse, era fapta lui, și diminețile, cînd ieșea la plimbare, o potrivea totdeauna așa ca să treacă pe la ea și s-o mai vadă.

— Știi că are cumnată-ta dreptate!? îmi zise el peste vreo două săptămîni. Nu e tocmai potrivită casa pentru tine.

— Ne gîndeam și noi, nevastă-mea și eu, îi răspunsei, s-o dăm cu chirie. Luăm bani frumoși, că e și la loc bun, și ne luăm alta mai ieftină.

El dete din umăr și rămase cîtva timp pe gînduri.

— Combinațiunea n-ar fi rea, grăi apoi, dar o să te coste mult împrejmuirea. Mi-am făcut socoteala. Ai aproape trei sute de metri lineari și mai ieftin de cinci lei nu scoți metrul, ceea ce face aproape o mie cinci sute lei. Apoi nici nu ia nimeni bucuros o casă cu loc atît de mare, căci lărgimea costă. N-ar fi oare mai cuminte să-ţi zideşti o casă mai potrivită şi numai apoi s-o dai pe asta cu chirie?

— Eu să zidesc, după ce nu ştiu cum o să plătesc reparaturile făcute?

— Eh! întîmpină el. Cine are locul acesta are avere frumoasă dacă ştie ce să facă cu ea.

— Dar nu e al meu numai locul, îi răspunsei. A mea e casa cu a treia parte din loc; celelalte două părţi sunt ale celor două surori ale nevestei mele, Veta şi cea mai mică, preoteasa.

Spiru se uita la mine cu ochi mari.

— Aşa? grăi dînsul. Care va să zică n-ai ce să vinzi? Mi s-au zăpăcit toate combinaţiunile. Păcat de aşa loc ca să steie fără de nici un folos, avere adormită. Dacă e aşa, desparţi locul tău şi găseşti mai uşor chiriaş.

— Cum rămînem însă noi? întrebai eu.

— Mai lasă-mă, grăi dînsul; nu-mi da zor, că ştiu acum ceea ce aveam să aflu şi-o să-mi fac combinaţiunile.

Nici c-aveam, în adevăr, de ce să-l zoresc dacă nu mă zorea el.

„Dau — îmi ziceam — casa cu chirie şi iau mai la mahala una cu vreo mie de lei mai ieftină, iar diferenţa o ia dînsul, şi-n cîţiva ani am scăpat, dacă vrea şi el aşa.“

Timp de vreo săptămînă de zile Spiru s-a plimbat mereu prin oraş şi a ispitit pe toţi samsarii, ca să se dumirească asupra chiriilor şi asupra preţurilor cu care se vînd locurile de casă. Nu mă îndoiam dar că vrea şi el, dar ţine să fie, înainte de toate, dumirit asupra diferenţei dintre cele două chirii.

Cu totul altele îi erau însă gîndurile.

— Tot e mai cuminte să-ţi zideşti casă, îmi zise el peste vreo zece zile. Nu uita că cine ia casă cu chirie plăteşte şi chiria locului: de ce să-i plăteşti altuia chirie cînd locul tău stă neutilizat!?

El scoase apoi din buzunar o jumătate de coală de hîrtie, pe care făcuse planul locului împărţit în trei, îmi arată cum pe partea ce mi se cuvine se mai poate zidi, mai spre fund, în toată lărgimea, o casă cu grădină-n faţă şi cu curte de păsări în dos, apoi îmi făcu o socoteală foarte complicată despre preţul locului, despre venitul pe care ar trebui să-l aducă şi nu-l aduce locul, despre cheltuielile zidirii şi mă scoase cu un cîştig de 15—20 la sută dacă zidesc şi nu iau cu chirie.

Nu prea eram dumirit asupra socotelilor lui, dar un lucru înţelegeam şi eu: că e mai plăcut să stai în casa ta decît cu chirie.

— Din chiria casei din faţă plăteşti în cîţiva ani pe cea din dos, mă încredinţă el.

— Bine, răspunsei, dacă te mulţumeşti aşa, eu nu mai zic nimic.

— Cu o condiţiune — stărui dînsul — ca chiria casei din faţă s-o iau eu cîtă vreme nu ne vom fi răfuit.

— S-o iei! îi răspunsei.

Şi iar s-a pus Spiru pe lucru cu arhitecţi, cu antreprenori, cu zidari, cu salahori, dar acum fără de Veta, care bufnea cînd a văzut că e dată casa în antrepriză unui italian, care pe dînsa n-o băga în seamă.

N-a scăpat însă Spiru nici aşa de dînsa.

— Ia să văd, mă rog, ce voiţi d-voastră să faceţi aici!? grăi dînsa cînd Spiru, antreprenorul şi zidarii începură să bată ţăruşii după planul desemnat frumos de arhitecţi, ca să înceapă apoi săpăturile pentru temelii şi pentru pivnicioară.

Spiru îi arătă planul şi începu să o dumirească asupra amănuntelor lui.

— Lasă, domnule — îi zise ea — nu-mi da explicaţiuni, c-o să ţi-l cer eu cînd voi avea nevoie de ele. Prost, de tot prost! urmă apoi peste puţin. Unde răsare soarele? Soarele unde răsare şi unde apune? Nu aici pe plan, ci în adevăr!

Spiru se uită la soarele acum de mult răsărit, se orientă şi-i arătă pe plan partea despre răsărit a viitoarei case.

— Bun, zise ea. Care va să zică aici răsare soarele, în faţa acestor două ferestre, trece prin dosul casei şi apune aici, la dreapta; crezi d-ta că e bine aşa? O casă cu faţa spre miazănoapte e lucru cuminte?

— Dar aşa e locul, răspunse el strîmtorat. Nu puteam să aşezăm casa cu dosul spre stradă.

— Aţi aşezat-o dar cu dosul spre soare, că strada e lucru mai mare decît soarele, întîmpină ea. Dar aşa sunteţi d-voastră arhitecţii, antreprenorii şi, în genere, bărbaţii, le priviţi toate de dinafară, şi o casă vi-e bună dacă li se prezentă bine celor ce trec prin faţa ei. Noi, femeile, o privim de dinlăuntru, căci stăm şi facem menagiul în ea: nouă ni-e bună dacă e bine aşezată, bine împărţită şi potrivită cu nevoile noastre, dacă ne sunt în ea toate la îndemînă şi avem unde să ne aşezăm lucrurile. Bine, domnule, urmă ea, cumnatul meu are cinci copii, trei băieţi şi două fete, şi poate să mai aibă, că sunt tineri şi el, şi soră-mea. Ţi-ai făcut socoteala unde aşează paturile şi dulapurile şi spălătoarele, unde o să steie copiii acum, cînd sunt mici, peste zi, unde o să-şi facă meditaţiunile cînd vor umbla la şcoală, cum o să se aranjeze cînd fetele vor fi mari? Ce va să zică mulţimea aceasta de ferestre, care-ţi stau pretutindeni în cale, de nu poţi să aşezi un lucru la părete? Casa trebuie să fie potrivită cu nevoile familiei ce are să steie într-însa. Toate trebuiesc schimbate şi refăcute!

Spiru se scărpina-n dosul urechii. Ar fi voit să-şi ieie pălăria şi să plece, dar nu putea.

Păcat de aşa plan frumos, zicea în gîndul lui. Păcat de munca făcută şi de timpul perdut! Păcat de atîta cheltuială!

— Uite, urmă ea dulceag, uitîndu-se stăruitor în ochi şi zîmbind cu gura ei curată. Să fac eu o schiţă, nu după ideile mele, ci după cum vin lucrurile, şi după aceea să se facă planul.

—Nu mai bateţi ţăruşii, le spuse Spiru zidarilor. Apoi se-ntoarse spre antreprenor şi adăugă încet: Întreab-o şi pe ea cînd e să faci ceva ce nu e bine lămurit în plan.

Eu însă eram viu îngrijat, căci o ştiam pe Veta, şi dacă era vorba de o casă după gusturile ei, mă urca de n-o mai puteam plăti toată viaţa.

— Fii liniștit, îmi zise Spiru. Italianul lucrează cu banii mei la două zidiri mari, pentru care i-am depus eu cauțiunea. Dacă merg bine lucrurile, cîștigăm cel puțin 20 la sută, iar casa ta iese mai ieftin decît în regie.

VI

E o mulțumire adimenitoare să le dai oamenilor de lucru, și Spiru s-ar fi simțit nemîngîiat dacă n-ar fi putut să treacă cel puțin o dată pe zi pe la binale și să steie fie măcar numai un ceas, ca să vadă cum înaintează lucrările.

Nu se amesteca, nu zicea nimic, dar fața îi era radioasă ca ne-alte-dăți, căci mult se pierde la binale în timp de cîteva zile ploioase, iar acum timpul era ca la poruncеală, și italianul adeseori zicea: „Ești, domnule advocat, om cu noroc!“

Deodată fața lui Spiru se-ntunecă.

— Ce e? întrebai eu.

El se uită la mine parcă s-ar fi surpat o schelă cu zidari și cu salahori cu tot.

— Eh! răspunse. Nimic! Prostii! Ticăloșii! Bufnește mereu și bombănește, le face toate de-a-ndoaselea, e năzuroasă. Ar vrea, pare-mi-se, s-o sporesc la 50 lei pe lună, urmă el. Pretențiune de femeie smintită! Sunt tot singur, cum eram mai-nainte, ba atunci venea multă lume pe la mine și dînsa avea mai mult de lucru.

— Se vede că-i dedeau și alții cîte ceva, zisei eu.

— Fără îndoială, grăi dînsul, dar asta nu mă privește. Patruzeci de lei îi sunt însă destul. Asta o știu mai bine decît orișicine, căci în timp de doisprezece ani i-am adunat peste 8.000 lei, și mi-am făcut socoteala, dacă mai stă zece ani, are vreo 24.000 lei, destul ca să trăiască la bătrînețe.

— Dă-o-ncolo! zisei, ca să zic ceva.

— Vorbești și tu! întîmpină. Ce fac eu fără de Tereza!? Au trecut doisprezece ani de cînd o am, nu mai puțin decît doisprezece! Îmi știe toate slăbiciunile, îmi cunoaște rînduiala vieții, n-are nevoie să mă mai întrebe de unde are să ia și unde are să pună un lucru, cînd și cum să facă una ori alta. Îi știu apoi și eu apucăturile, și pe cele bune, și pe cele rele, și știu cum s-o iau și la ce am să mă aștept. Cum aș putea să mă mai deprind cu alta!? Vreau să am în casa mea liniște, curățenie, bună rînduială, voie bună și inimă deschisă, cel puțin în casa mea vreau să le am și nu sunt bun de nimic dacă îmi lipsesc.

— Dă-i atunci și tu! zisei eu.

— Nu dau! răspunse el, depărtîndu-se.

Trei zile de-a rîndul n-a mai venit apoi Spiru să vadă cum înaintează lucrările, iar a patra zi, cînd a venit, era uluit, buimac, nedormit și galben-verde la față.

„Va fi fost în cele din urmă nevoit să dea cei 10 lei pe lună și i s-au încurcat socotelile“, îmi zisei și nu-l mai întrebai nimic.

Această indiferență a mea îi mărea amărăciunea.

— Închipuiește-ți, izbucni el în cele din urmă. Tereza a plecat, s-a dus, după doisprezece ani m-a părăsit. Un mizerabil de cîrciumar de peste drum, simțind-o că are ceva bani, a prostit-o și-o ia de nevastă. Auzi d-ta, femeie de treizeci și șapte de ani, grasă, buhăită, o carne cu ochi, se mărită.

Îmi venea să rîd.

— Las-o-n știrea Domnului! întîmpinai eu. Ia-ți alta mai tînără, mai sprintenă, mai cuminte!

— Unde găsesc!? exclamă el. De unde mai pot eu să dresez pe alta!?

Rîdeam, Alina și eu, de inima rea ce-și făcea din cauza slugii; Veta însă se supăra cînd ne vedea rîzînd.

— De! zicea dînsa. Rîdeți pentru că sunteți oameni cărora puțin le pasă dacă un lucru stă aici ori colo, dacă o treabă se face așa ori altfel, acum ori mai tîrziu, deplin ori pe jumătate; acela e însă om care vrea să i se potrivească toate la țanc, și-o să vedeți voi cîtă bătaie de cap o să aveți cu el. În capul nostru au să se spargă toate!

Așa au venit lucrurile.

Alina, Veta, preuteasa, sora lor, preuteasa, soacra mea, toate rudele și toate cunoștințele lor s-au pornit să-i caute lui Spiru o femeie potrivită.

De unde!?

Una i se părea prea tînără, alta prea bătrînă, una prea slabă, alta prea grasă, una prea iute, alta o adormită, una prea guralivă, alta prea tăcută, una strîmbă, alta bleagă, iar alta pocită. Nu era chip să-i găseşti una cu care să putea împăca. Umbla toată ziua zăpăcit pe uliţele oraşului şi oprea din drum pre toate fetele ce-i plăceau, ca să le-ntrebe dacă nu cumva ar voi să intre la stăpîn. Îşi gătea el însuşi, ca odinioară, cînd eram studenţi, cafeaua cu lapte şi-o lua necăjindu-se că nu reuşeşte s-o potrivească nici din zahăr, nici din cafea, nici din lapte ca Tereza, apoi pleca să-şi caute femeie prin Piaţa Mare, pe la Sf. Gheorghe, prin Cişmegiu şi pe la toate biurourile de plasare. Gazete, tribunal, bursă, binale, toate erau lăsate-n paza Domnului.

I-a găsit, în sfîrşit, soacră-mea una, pe care, după o mulţime de: „Ce să zic!?“ „Să văd!“ „Să mă gîndesc!“, a luat-o cu el. A stat cu ea cîteva zile de-a rîndul, ca să i le arate toate şi s-o îndrumeze potrivit cu gusturile lui, apoi a dat-o-ncolo.

Alta tot aşa.

Iar alta.

— Bine, domnule — îi zise Veta în cele din urmă — cu un zănatic ca d-ta nu poate nimeni s-o scoată la capăt, nimeni nu poate să trăiască sub acelaşi acoperemînt.

— Aşa e, domnişoară, grăi dînsul, cuprins de adîncă amărăciune. Nu văd eu!? N-am zis-o de atîtea ori!? Am o natură nenorocită, nu pot să mă nărăvesc cu nimeni, nu sunt bun de nimic, decît poate să-mi sihăstresc viaţa-n înfundăturile vrunui codru.

N-a mai schimbat apoi, ci s-a mulţumit să aibă pe cineva care-i mătură şi deretices te, îi cară apă şi lemne, îi aduce cîte ceva de la băcănie ori din piaţă şi-i păzeşte casa, pe care numai nopţile o mai vedea. Îşi făcea el însuşi cafelele, el însuşi îşi peria hainele, el însuşi îşi aşternea patul, căci nu putea să-şi lase culcuşul pe mîna orişicui.

A-ncercat în cîteva rînduri s-o pună să-i facă mămăliguţa, dar o dată era prea moale, altă dată prea tare şi niciodată n-a ştiut să i-o potrivească din sare. Chiar nici ouăle nu era în stare să i le nimerească: cînd nu erau răscoapte, cînd gălbănuşul rămînea crud în ele.

Mînca la birt, azi ici, mîne colo. Adecă zicea că mănîncă. Alegea şi iar alegea, gusta cu sfială de ici şi de colo, examina şi mirosea mîncările, apoi plătea socoteala şi pleca nemîncat.

I-am dat în cîteva rînduri zor şi l-am prins să ieie masa cu noi.

Alina nu mai ştia unde să-şi pună capul şi-a alergat la Veta, stăpîna bucătăriei, ca să mai taie un pui şi să mai gătească cutare şi cutare.

— Ba bine că nu!? răspunse Veta. O să mănînce şi el ce va găsi. Ştiu că nici la el acasă, nici la birt mai bine nu găseşte, şi nu noi, o casă întreagă, avem să ne potrivim cu el, ci el trebuie să se potrivească cu noi.

Tot a făcut însă o mămăliguţă pripită şi ochiuri şi-a pus pe masă şi smîntînă dulce, şi unt, şi pere pîrgave. Au pus apoi faţă de masă curată, au schimbat şervetele, au spălat copiii şi i-au îmbrăcat curat, ba le-au dat şi cîte un ghiont, ca să se astîmpere şi să se poarte cuminte în timpul mesei.

Spiru şedea, ce-i drept, cam pe spini, dar ştia că Veta a gătit bucatele şi nu-i dădea mîna să mai facă nazuri, să aleagă, să examineze, să miroase. Ştia el şi ce-l aşteaptă dacă nu mănîncă tot ce i s-a scos în farfurie. Mînca dar, de ai fi zis că mănîncă cu poftă, şi cînd ne-am sculat de la masă, am răsuflat cu toţii uşuraţi de gîndul c-am trecut şi peste asta cu bine.

Nu totdeauna au ieşit însă lucrurile pe vrute.

Într-una din zile, cam pe la sfîrşitul lunei iulie, era un zăduf nesuferit, încît nu mă ierta firea să-l las pe Spiru să facă tocmai pe la ameazăzi lungul drum din Mahalaua Oţetarilor pînă la birturile pe unde lua masa, şi l-am oprit prea tîrziu.

Alina era supărată foc, că nu mai poate să pună faţă curată, să schimbe şervetele şi să-şi spele şi îmbrace copiii, dar nu i-a rămas decît să-nghiță hapul și să-și ceară scuzele obligate.

Lucrurile ar fi mers și de astă dată ca de obicei, dar copiii nu se mai simțeau și ei ca alte dăți, cînd se făcuseră cuvenitele pregătiri, și unul era îndrăzneț, altul ședea în genunchi pe scaun, iar altul nu era mulțumit cu bucata ce i se dedea și se-ntindea la blid ori băga mîna-n farfurie.

Alina făcea fețe-fețe și-mi arunca din cînd în cînd niște ochi plini de mînie, dar Veta rîdea cu răutate, iar Spiru mînca tignit și zîmbea parcă i s-ar fi întors iar Tereza la casă.

— Lasă, doamnă, zise el, că așa e firesc și ceea ce e firesc e și frumos.

— Nu totdeauna, întîmpină Veta. Cîte nu sunt lucrurile foarte firești care sunt și foarte urîte!?

Spiru ridică degetul.

— Nu e nici unul, zise. Urît e, îndeosebi la om, numai ceea ce e firesc pentru vreun animal, nu însă și omenește firesc.

Tot timpul mesei apoi, ba chiar și după masă, s-a urmat cu oarecare vioiciune discuțiunea, în care Veta, ca toate femeile, nu se putea stăpîni să nu facă aluziune la apucăturile după părerea ei excentrice ale lui Spiru.

— Ar fi — zise ea între altele — lucru firesc ca d-ta, care nu mai dai decît noaptea pe acasă, să-ți iei la vreun hotel o odaie cu luna.

Spiru rîse cu toată inima: ceea ce rar i se întîmpla.

— Ba lucru firesc ar fi, grăi dînsul, să nu dau numai noaptea pe acasă, ci să-mi petrec partea cea mare a vieții la mine. Chiar și umblu de mult cu gîndul să-mi zidesc o casă. Să vedeți, urmă apoi cu inima deschisă. Anul trecut am tot amînat reparaturile fiindcă steteam pe gînduri dacă n-ar fi mai cuminte să mai adaug la casă vreo trei încăperi. De ce să plătesc, îmi ziceam, chirie unui om străin, cînd aș putea s-o plătesc unui prieten? În timp de cîțiva ani se achitau din chirie cheltuielile zidirii.

— Păcat că n-am făcut așa! grăii eu.

— Ba nu e! răspunse el. Proprietar și chiriaș intră ușor în conflict, și eu țin să rămînem prieteni. Cum stăteam noi acum, după ce Tereza a plecat!? V-am căzut și așa cîtva timp belea în spinare; dar dacă steteam în aceeași curte!? Cel mai cuminte lucru e să ai, dacă poți, casa ta: e și mai plăcut, și mai ieftin.

El ne făcu apoi socoteala cît costă lucrul, cît costă zidirea, cum stau cu chiria și ne scoase în cîștig, dacă zidim și nu plătim chiria.

— Aveți aici — grăi dînsul în cele din urmă — cele două locuri, aproape 3.800 metri, iar în mahalaua aceasta se vinde azi metrul pătrat cu 20—25 lei. Dacă le-ați vinde, ați lua cel puțin 70.000 lei.

— Bătrînul a dat — îl întrerupsei eu — 43.000 lei pentru toate trei, cu casă cu tot.

— Atunci, răspunse el, sunt acum douăzeci de ani și cuiva care era strîmtorat și nu știa ce are și ce dă. Azi luați 70.000 lei, ceea ce aduce un venit anual de cel puțin 3.500 lei, pe care nu-l luați. Dacă vindeți însă jumătate și zidiți din banii luați, aveți chirie de 5.000 pînă la 6.000 lei.

— Să vindem! strigă Alina.

— Să vedem, grăi dînsul, să ne mai gîndim: poate că e mai cuminte să nu vindeți, ci să zidiți. Asta e așa o vorbă: ce știi cum vin lucrurile mai tîrziu.

De aici înainte Alina, eu, cumnată-mea, preuteasa, soacră-mea, cealaltă preuteasă, cei doi popi, unul socru și altul cumnat, nu mai vorbeam cînd ne întîlneam decît despre cele două locuri și făceam fel de fel de combinațiuni cum să-l urnim din loc pe Spiru ca să zidească. Veta nu se amesteca în vorbele noastre. Așa ori așa, dînsa știa ce are, și orișice am fi pus noi la cale, avea și ea parte la foloase și nu se mai temea că n-o să aibă la bătrînețe din ce să trăiască.

Spiru nu mai răsufla nimic; era parcă-n viața lui nu i-ar fi trecut prin minte să facă planuri și combinațiuni.

Prin luna august cele două case mari erau gata. Italianul iar își căuta de lucru, iar Spiru plătise datoria la Banca Națională, își mai cumpărase cîteva mii în scrisuri și aștepta să fie gata și casa din fundul curții, ca să-și poată încheia socotelile cu italianul.

După ce s-a făcut și asta, am pus biletele de-nchiriere la casa din față și, mai-nainte de a-ncepe să ne mutăm, au venit socru-meu și cumnatu-meu ca să facă sfeștania și am dat o masă mare, la care l-am pus, se-nțelege, pe Spiru în frunte.

Pe la sfîrșitul mesei, socru-meu, și popă, și om bătrîn, a-nchinat în sănătatea lui Spiru și, luîndu-l așa mai pe departe, i-a urat, între altele, să răușească-n toate-ntreprinderile pe care le face și să mai zidească cu ajutorul lui Dumnezeu multe case.

— Să vedem ce chirie o să ne aducă casele de la stradă, răspunse el. Să vedem ce se mai întîmplă pînă la primăvară. Multe mai sunt de văzut!

Pînă la primăvară mai erau însă vreo opt luni de zile, o întreagă vecinicie, mai ales pentru cumnatu-meu, care, popă adevărat, avea trei copii, deși nu era decît abia în al cincilea an al căsătoriei sale. Om care prea multă treabă nu avea și știa să alerge și să le ispitească toate, el nici nu avea nevoie de Spiru, ci putea să-și facă însuși treburile, și pe la Sf. Dumitru și intrase în vorbă cu cîțiva „amatori“.

— Cumnată — îi zise acum Vetei — eu am o idee: să-ți vinzi locul și să zidim cu banii, iar chiria s-o-mpărțim în două.

Ea se uită lung la el.

— Ideea ar fi bună — îi răspunse — dar nu e a ta, ci a d-lui Călin. Cu el, ori fără de el?

— Fără de el, răspunse popa. El nu se bagă în asemenea treburi fără ca să cîștige ceva, cît de puțin, dar ceva: de ce să n-alerg eu, ca să nu-i dau cîștigul!?

— Alerg și eu, îl încredință Veta, că sunt aci la fața locului. Dar casele ale cui să fie?

— Ale noastre-n parte, grăi popa.

— De ce? întrebă dînsa. De ce să fie în parte? Ale voastre să fie, că aveți copii. Mie să-mi dați jumătate din chirie, ba, urmă după o pauză, dac-ați fi oameni cuminte, mi-ați da cîțiva ani de-a rîndul, ca cumnatul lui Călin, întreaga chirie pînă ce îmi ies banii mei, ca să rămîneţi apoi stăpîni nesupăraţi. Acum, cînd sunt copiii mici, daţi mai uşor chiria-ntreagă decît jumătate mai tîrziu, după ce vor fi crescut copiii şi se vor mai fi şi sporit poate.

— Să vedem, răspunse popa. Să mă mai gîndesc. Mai bine ar fi fără-ndoială aşa, numai dacă se poate.

Aşa s-a şi făcut înţelegerea, căci aşa voiau mai ales bătrînii.

— Aida-dee! exclamă Spiru cînd i-o spusei aceasta. Am zis de atîtea ori să nu vă băgaţi în lucruri la care nu vă pricepeţi! Nu vezi c-o înşeală cu vreo 20 la sută!?

El scoase apoi carnetul şi creionul, ca să-mi facă socoteala.

— Ia să vezi, urmă apoi peste cîtva timp. Să zicem că locul se vinde cu 32.000 lei. Atunci cellalt loc cu case cu tot preţuieşte de două ori atît, adecă 64.000 lei. Dacă socotim venitul de la acest capital cu 7 la sută, chiria trebuie să fie de aproape 4.500 lei pe an. Scade acum fonciera, reparaturile şi ce-o mai fi, şi el nu poate plăti mai mult de 4.000 lei pe an, două mii de Sf. Gheorghe şi alte două de Sf. Dimitrie. Îi trebuiesc dar 16 jumătăţi de an, adecă opt ani întregi, ca să achite suma de 32.000 lei. Aşa e ori nu?

— Aşa e, răspunsei eu.

— Dacă vom fructifica acum cu 5 la sută, cum se cuvine, cele 2.000 lei pe care le ia din jumătate în jumătate de an — urmă el — ea va avea la sfîrşitul anului al optălea nu 32.000, ci peste 38.800 lei.

— Aşa e, observai eu. Să mai adună din camete 6.800 lei.

— Da, zise el. Dacă însă ea nu îi dă cele 32.000 lei, ci le ţine şi fructifică tot din jumătate în jumătate de an, are la sfîrşitul anului al optălea 47.000 lei, deci s-au adunat din camete 15.000 lei, cu 8.700 lei mai mult. Cu atît a înşelat-o. Ca să n-o înşele, are să-i plătească timp de zece ani cîte 2.000 lei la şase luni. Cine se îndoieşte să-şi facă însuşi socoteala.

Eu nu mă îndoiam.

— Care va să zică şi eu tot pe zece ani am să-ţi las chiria? întrebai.

— Doamne fereşte! întîmpină el. Lasă că ai locul, dar atîrnă atît de la cheltuielile cu care faci casa, cît şi de la chirie. Dacă faci casa ieftin şi-o întreţii bine, ca să iei chirie nu de 7, ci de 8, ori poate chiar de 10 la sută, scapi mult mai curînd. Vorba e să aveţi răbdare, că vă fac eu, dacă-mi găsesc socoteala, nu o casă, ci patru, pe fiecare loc cîte două. Cu o singură casă pe loc atît de mare nu-mi găsesc socoteala. Costă prea scump locul şi e prea mică chiria.

— Vorba e, începem la primăvară? stăruii eu.

El dete din umeri.

— Nu ştiu, zise. Uite, să-ţi vorbesc deschis. Am părăsit gîndul de a-mi zidi case. Tot e mai cuminte să-mi zidesc la una din case un apartament, trei încăperi cu intrarea din stradă, ca să nu supăr pe nimeni cînd ies ori intru, şi să le iau cu chirie. Nu pot însă s-o fac aceasta cîtă vreme nu scap din ticăloşia în care mă aflu. Trebuie să-mi găsesc o femeie cumsecade. Am schimbat pînă acum cinci şi degeaba.

— Care va să zică, asta e! strigă Veta. Să aşteptăm noi toţi pînă ce nu-şi va fi găsit el servitoare pe plac!? Dar n-o să-şi găsească niciodată: un smintit ca el nu se poate nărăvi cu nimeni. Să-mi dea cumnatul chiria pe zece ani şi facem şi noi de noi!

Cumnatul să codea însă şi zicea că Spiru e un intrigant, care bagă zizania în familie, ca să cîştige şi el ceva din nevoile altora.

— Ştii ce m-am gîndit eu? grăi în cele din urmă Alina. Să-l luăm cu masa la noi pînă ce nu-şi va fi găsit pe cineva, şi nu e lucru mare pentru noi să purtăm de grijă ca femeia, pe care o va fi avînd, să-i ţină casa în bună rînduială.

— Unde te-ai pomenit, femeie!? îi zisei eu. Să vină el la droaia asta de copii!?

— Dar zice că-i plac copiii şi văd eu că-i plac — întîmpină ea — apoi s-a mai şi obicinuit cu noi, văd eu că s-a mai obicinuit. Zău c-ar fi o bună idee.

— Nu! zisei eu scurt. Sarcina asta e grea, nu sunteți-n stare s-o purtați și, vorba lui, țin să rămînem prieteni.

Veta-și îndesă pumnul și-l ridică.

— Nu suntem în stare!? zise. Las' că l-aş pune eu la regulă şi l-aş învăța să trăiască între oameni.

— Tocmai asta e, zisei eu, nemaiputîndu-mă stăpîni. Unde v-ați gîndit? Voi amîndoi într-o casă? Ar trebui să ne luăm noi ceilalți lumea-n cap.

Ea se uită la mine lung și aspru.

— Care va să zică eu sunt femeie cu care nu poate nimeni să trăiască sub același acoperămînt!? Nu numai slută, ci și rea, harțăgoasă! Știu, zise ea, am simțit adeseori și văd în fiecare zi că-ți sunt nesuferită.

— Dar n-am înțeles-o așa, o-ntrerupsei eu, deznădăjduit că mi-am aprins paie-n în cap.

— Ți-ai scăpat vorba care-ți da de gol gîndul, urmă ea; să știi însă că nici nu de dragul d-tale am venit și stau la casa surorii mele, ci pentru că mi-e milă de ea și-mi iubesc nepoțeii. Și am să stau — urmă îndîrjită — am să stau, vrei ori nu vrei, am să stau, că nu la d-ta stau, ci la dînsa, și dacă nu-ți place, du-te la plimbare cu odorul acela de prieten, care fuge de casa aceasta fiindcă mă știe și pe mine în ea. Eu tot nu mă supăr, ci-mi caut de treabă, și puțin îmi pasă și de d-ta, și de el dacă știu că am dreptate.

Ce puteam să-i fac dacă avea dreptate!? O lăsam să-și verse focul.

— Da, domnule, am dreptate, și pentru atîta treabă n-o să-mi las eu laptele să dea în foc, mai adăugă, apoi ieși.

— N-o știi cum e!? mă mustră Alina. Ce nevoie aveai s-o atingi!?

— Ei, zisei eu strîmtorat. Las-o acum! Am făcut-o și eu! N-aveai însă nici tu nevoie să vii cu asemenea idei cînd știi că-i sare țandăra de cîte ori e vorba de dînsul. Are, nu-i vorba, și el toanele lui, dar avem și noi cuvinte de a-l „economisi", cum zice tata.

VII

— Mizerabila! grăi Spiru. Închipuiește-ți, a născut un copil — n-aș fi crezut niciodată că poate o femeie ca dînsa să aibă copii — și a cerut să i-l botez.

— Nu poți să refuzi, întîmpinai eu.

— L-am și botezat, răspunse el. Mare frumuseță de băiat. Om prea cumsecade și bărbatul ei. Și știi că mi-au găsit și femeie? O am de cîteva săptămîni și sunt mulțumit. Mi-a ales-o Tereza cum știe dînsa, vine din cînd în cînd să mi-o mai pună la cale, și merg toate bine. Așa trebuia să fac de la început. Prea eram însă supărat pe Tereza, și supărarea la nimic bun nu poate să ducă.

— O pornim dar la primăvară? întrebai eu cam cu jumătate de gură.

— Așa mi se pare, zise el. Eu mă mulțumesc să cîștig 1 la sută, ceea ce e puțin, dar destul la o întreprindere mai mare. Anul trecut am avut două zidiri, una cu 110.000, iar alta cu 230.000 lei. Eu am depus cauțiunea, un rizic, care nu m-a costat nimic, și am făcut pentru începerea lucrărilor[1] un împrumut de 80.000 lei pe trei luni, pentru care am plătit camătă de 6%—1.200 lei. Atît, o mie două sute de lei, am dat în adevăr de la mine, căci mai departe lucrările s-au urmat cu banii primiți rate-rate de la proprietari. Zidirile ne-au costat 323.000 lei. Am avut dar un cîștig de 17.000 lei, cîte 8.500 lei de fiecare. Eu m-aș fi mulțumit și cu 3.400 lei, un procent din 340.000 lei, căci nu e lucru prost să-ți aducă 1.200 în timp de trei luni 3.400 lei. Am mai putut apoi să-ți fac și ție ieftin lucrările. Să vedem acum dacă putem să găsim și anul acesta așa ceva.

— Am putea în tot cazul să începem deocamdată cu una din case, zisei eu.

El ridică degetul.

— Toate deodată, zise. Una singură costă prea mult. Cînd lucrarea e mare, cîștigul se împarte. Unde pui apoi cheltuiala făcută cu transportarea de ici pînă colo a materialului de schele, cu săparea gropilor de var, cu stingerea varului și cu celelalte? Odată, cînd o fi să fie, deodată toate și cît se poate mai iute, căci timpul intră și el în socoteală, cametele curg.

---

[1] În toate edițiile: *lucrătorilor*.

Iar nu mai puteam să-i zic nimic. Nu ne rămînea decît să stăm cu toții în așteptare, tremurînd oarecum în fața lui.

Trecuse iarna și luna aprilie se apropia de sfîrșite, dădeau cu toții năvală asupra mea, dar nu-mi mai dădea mîna să-i vorbesc.

— Să vedem cum stau prețurile, ca să ne putem face socotelile, îmi zise el într-un rînd. Vorba e, cîte și ce fel de lucrări se fac, cîtă proviziune de material este și cu lucrătorii cum stăm. Dă-i apoi zor, ca să meargă înainte și să iasă cum ai croit-o!

Ce mai puteam eu să-i fac!?

Am intrat, în sfîrșit, în luna mai.

— Știi — îmi zise el într-una din zile — că cu cumnată-ta nu mă bag, nu mă amestec: îi dau planuri, îi dau lucrători, îi dau material, dar lucrările ea însăși să și le conducă.

— Grozavă femeie! zisei eu.

— Mie-mi place, răspunse el; se-nțelege, nu ca femeie, ci ca om pe care să-l lași să-și facă treabă. Sub același acoperiș să nu stai cu ea, dar s-o cauți cînd ai nevoie de cineva pe care te poți rezema.

Îi dau planuri!?

Parcă Veta era cineva căruia poți să-i dai planuri!? Să le faci cum le vrea dînsa: asta da!

Ea nu se-nvoia, înainte de toate, ca cele două locuri să fie despărțite: trebuiau să fie patru case, iar aceste nu la fel, dar în aceeași curte mare, și toate patru cum și le voia dînsa.

Steteau toată ziua împreună, ca să chibzuiască, să combine și să se înțeleagă, și era o frumusețā să-i vezi cum se potriveau în toate. Ea ținea să-mi arate mie că tot nu e atît de cîrcotașă cum mi-o închipuiam eu și că poate să se înțeleagă chiar și cu un om ca Spiru, iară el, smerit, le găsea toate ale ei nu se poate mai bine.

Ea nu prea avea însă răgaz să stea cu dînsul.

— Să vii mîine dimineaţă să iei cafeaua cu noi — îi zise ea — şi să ştii că noi luăm cafeaua la şapte şi jumătate, căci cei doi copii mai mari trebuie să meargă la şcoală.

Spiru s-a sculat la şase, ca de obicei, dar nu şi-a luat cafeaua, ci s-a-nfiinţat la şapte şi jumătate, ca s-o ieie cu noi.

După cafea au stat apoi şi s-au sfătuit pînă pe la nouă, cînd ea trebuia să se ducă şi să mai vadă ce e pe la bucătărie.

— Să mai aştepţi, te rog, îi zise, că mă întorc.

Spiru a aşteptat.

— Veto dragă, îi zise Alina. Întreabă-l dacă nu cumva doreşte o cafea. Are, aşa ştiu, obiceiul de a lua una pe timpul acesta.

— Prost obicei! răspunse Veta. Cafea acum? De ce?

A rămas Spiru şi fără cafea, şi fără gazete, iar Veta a mai venit, a mai plecat, şi iar a venit, şi iar Veta a plecat, ca omul care are treabă.

— Iei masa cu noi? îi zise ea pe la zece. Luăm prînzul la douăsprezece şi jumătate, după ce se-ntorc copiii.

— Eu, domnişoară — întîmpină el cam strîmtorat — trebuie să fiu la douăsprezece la tribunal.

— Proastă rînduială! grăi dînsa. Au pornit-o pe franţuzeşte cîţiva, care se scoală pe la nouă, zece, şi toată lumea are să-şi strice rostul. O să-ţi fac, aşa, pe franţuzeşte, în pripă ceva.

— M-aşteaptă acasă, domnişoară.

— Aş! Acasă! Să te mai duci de aici pînă-n dosul Cişmigiului şi de acolo la tribunal? zise ea. Nu e mai cuminte să mai stăm în timpul pe care l-ai perde? Să nu-ţi fie frică: aşa ca noua Tereză a d-tale ştim şi noi să găţim.

Spiru nu mai crîcni, ba se supuse şi cînd Veta-l pofti pentru seara la masă.

— D-ta ştii acum — îi zise ea — seara la şapte.

— Da , la şapte, răspunse el şi-şi scoase ceasornicul, ca să vadă dacă se potriveşte cu al casei.

Aşa a mers aceasta patru zile de-a rîndul, pînă ce n-au ajuns să le lămurească toate pînă-n cele mai mici amănunte, ca arhitectul să ştie cum să facă planurile.

Ba, pornite o dată aşa, tot cam aşa au şi rămas lucrurile.

Zisese el că nu se bagă, nu se amestecă şi zicea şi acum, dar venea să vadă cum înaintează lucrările şi-i vědeai în fiecare zi mergînd ea înainte, iară el doi paşi în urma ei. Cînd era vorba de socoteli, le făcea el, şi dacă el ar fi zis că de două ori doi fac cinci, ar fi fost şi ea în stare să jure că are la fiecare mînă cîte de două ori două degete. Cînd era însă vorba de „idei“, jura el pe ale ei.

Ai fi zis că le pare rău cînd, prin august, casele erau gata şi nu mai rămînea decît să fie închiriate pentru ca Spiru să ştie cum are să-ncheie socotelile şi pe cîţi ani i se cuvine chiria.

Prin septembrie el nu s-a mutat apoi în locuinţa cea nouă, pe care şi-o zidise cum a voit, cu intrarea din stradă la casele proprii, ci a lăsat-o să se mai usuce peste iarnă.

— Stau adeseori şi mă gîndesc — îi zisei într-una din zile — şi-mi vine să mă minunez cum tu, care ţi-ai vîndut casele pe preţ de nimic, ca să nu mai ai bătaie de cap cu ele, te pui acum să zideşti case pentru alţii şi te-ncarci cu sarcina de a purta grijă de ele.

— Tocmai pentru că am vîndut pe ale mele, îmi răspunse el. Atît am gîndit şi-am socotit şi atît de rău mi-a părut în urmă, încît nu am azi mai mare mulţumire decît să văd ridicîndu-se o casă şi am o viuă trebuinţă de a purta grijă de case. Nici mi-aş fi vîndut însă casele dac-aş fi ştiut că n-o să rămîi judecător. Cum mai puteam eu, judecător fiind, să port grijă de ceva ori să mă amestec în daraveri!?

„De — ziceam în gîndul meu — îşi caută griji cine n-are.“

El n-avea altele.

Încă prin iulie, cînd casele erau gata din roşu, îi pornise pe samsarii ce mişunau împrejurul lui, şi pe la sfîrşitul lunei septembrie casele-şi aveau chiriaşii. Iar plănuiau Veta şi Spiru — de astă dată cum să se facă plantaţiunile în curtea cea mare, ici un şir de plopi, colo o boltă de viţă, dincolo o grupă de brazi, un tei, un rond de flori, căci sporesc şi asemenea nimicuri chiria.

Deodată toate s-au oprit în loc şi-au început să se-ncurce.

Părintele, socru-meu, şi preoteasa, soacră-mea, umblau acum cu alte gînduri.

Una era mai-nainte, cînd locul Vetei stătea pustiu, şi alta acum, cînd se ridicau pe el două case frumoase, care aduceau venit bun.

Chiar atît de bătrînă tot nu era Veta ca să nu se poată mărita, şi nici chiar atît de slută ca să nu mai voiască nimeni s-o ieie. Ce păcat!? Nici oloagă, nici cocoşată, dar deşteaptă şi harnică, încît să te poţi făli cu ea.

Se pun, cînd e vorba de aşa ceva, toate mătuşile în mişcare şi în curînd s-au şi găsit vreo doi, trei, între care mai ales unul d-l Nae Popescu, o veche cunoştinţă, om de treizeci şi doi de ani şi medic veterinar.

Veta începu să rîdă cînd bătrînii îi vorbiră — aşa, mai pe departe — despre d-l Nae Popescu!

— Păcat că n-am făcut-o demult, grăi dînsa, că ne ştim din copilărie şi-am fi acum departe. Vorba e numai că abia acum am ajuns să zidim casă.

Bătrînii nu mai stăruiră.

— Adică de ce ţi se pare ţie vorba cu Popescu atît de nepotrivită!? îi zise Alina în urmă.

— Lasă-mă, soro — îi răspunse ea — ca la casă ca a mea se găseşte şi alt om. Eu slută, el slut: o să se uite toată lumea după noi.

— N-o să ai de gînd să rămîi viaţa toată fată, urmă Alina.

Veta rămase cîtva timp pe gînduri.

— Ba da, răspunse ea. Aşa vreau şi aşa e şi mai cuminte. Mă ispiteşte, ce-i drept, gîndul de a arăta că tot nu sunt atît de ciumă-n lume cum le place unora să mă socotească, dar de măritat tot nu m-aş mărita decît după un om pentru care am slăbiciune. O fi ţiind ori nu şi el la mine, mi-e destul să pot ieşi voioasă cu el în lume şi să mă tragă inima la casa mea; nu-l caut, dar n-o să zic nu dacă mă găseşte el.

Uite — îi zise apoi două zile-n urmă lui Spiru — eu cred că tot e mai bine să despărţim cele două locuri, două case pe unul şi două pe altul, cum ziceai d-ta.

Spiru rămase zăpăcit, apoi dete din cap.

— E peste putinţă, domnişoară, grăi dînsul cu obicinuita-i hotărîre. Nu se mai poate! Stricăm tot rostul caselor şi perdem o mie, poate chiar două mii de lei din chirie. Nu vezi d-ta că poarta e la mijloc şi între case e lărgime? Unde vrei să pui ulucile? Tocmai în poartă? Unde se mai învîrte o trăsură? Faci două curţi strimte, în care abia cu sacaua mai poate intra cineva. Altfel dispuneam casele şi altfel le zideam dacă nu ţineai d-ta ca toate să fie într-o singură curte.

— Acum nu mai ţin, grăi dînsa.

— Dar ţin eu, domnişoară — întîmpină el — şi te rog să nu mai stărui. Ai văzut, urmă el, cît de mult am ţinut să le fac toate potrivit cu ideile d-tale: te încredinţez că nu din vreo slăbiciune, ci pentru că era în adevăr bine ceea ce voiai d-ta.

Veta se uită înţepată la el.

— Ştiu, îi zise, că nu din slăbiciune. Ce fel de slăbiciune ai putea să ai d-ta, mai ales pentru mine!? Nu e vorba nici acum de slăbiciune, dar eu voiesc că averea mea să fie despărţită.

— Ceea ce nu mai e cu putinţă, zise el liniştit. Îţi spusei, că le-am făcut toate cele bune, pe care le-ai fi voit fiindcă erau bune: nu te las însă să faci şi ceea ce nu e bine.

— Care va să zică nu sunt eu stăpînă pe avutul meu!? grăi dînsa adînc jignită.

— Nu încă, domnişoară, îi răspunse el rece. Nu uita că sunt advocat şi am fost atîta timp judecător; eu ştiu ce vorbesc şi ce fac; după învoiala pe care o avem, chiria mi se cuvine mie pe un timp de atîţi ani, şi fără de voia mea nimeni nu poate lua nici o dispoziţiune în urma căreia ar scădea chiria. Nu se despart locurile, domnişoară!

— Domnule Călin — îi zise ea rece — să-mi dai voie să-ţi spun că eşti om brutal.

— Chiar foarte brutal cînd e vorba să nu las pe cineva, la care ţiu, să se păgubească pe sine însuşi, grăi dînsul tot foarte liniştit.

Vetei îi năvăli tot sîngele în obraji.

— Ţii şi d-ta la cineva în lumea aceasta! grăi dînsa emoţionată, apoi îi întoarse spatele şi plecă.

El făcu cîţiva paşi în urma ei, îi luă mîna şi-o opri.

— Stăi, domnişoară — îi zise stăruitor — stăi să ne înţelegem. Nu-ţi perde răbdarea.

— Nu mi-o perd — răspunse ea tremurînd în tot trupul — dar cu un om îndărătnic ca d-ta orişice vorbă e zadarnică.

— Nu tocmai! o încredinţă el. Dacă vrei, îţi plătesc locul şi rămîn eu stăpîn; dacă vrei, plătesc pe al popii şi rămîi stăpînă pe toate casele. Cum vrei, cum alegi, aşa facem dar împărţirea e peste putinţă. Ţiu — urmă apucîndu-i şi strîngîndu-i mîna cu amîndouă mîinile — foarte mult ţiu să nu te supăr. Ce-mi mai rămîne mie în lume dacă mă stric şi cu d-voastră!?

Veta, nemaiputîndu-şi stăpîni lacrămile, iar îi întoarse spatele şi acum n-o mai opri nici el.

— Ce i-a venit cumnatei tale de vrea cu orice preţ să despartă locul? mă întrebă peste puţin.

— Pare-mi-se că umblă cu gînduri de măritiş, îi răspunsei eu.

Spiru se uită sperios la mine.

— Şi ea!? grăi. Asta e alta! Acum le înţeleg toate... Da! dacă se mărită, atunci da, fără îndoială... Dar tot e peste putinţă să tragi ulucile tocmai la mijlocul porţii... Adică de ce mă amestec eu în lucruri care nu mă privesc!? urmă iar şi începu să se plimbe.

Peste cîtva timp se opri-n faţa mea.

— Nu ştiu cum aş face să mă înţelegi, grăi dînsul. Am zis că mă mulţumesc să cîştig 1%. Vreau dar să am pentru fiecare mie de lei cheltuită 1010 lei dacă-mi dați banii acum. Eu mai plătesc însă și la bancă 6%. Scad 4% pe care mi le-aduc scrisurile și mai rămîn 2%. Pe aceștia tot voi aveți să-i plătiți cîtă vreme nu e achitată datoria! Așa e?

— Da, îi răspunsei.

— Voi nu-mi plătiți însă, ci-mi lăsați chiria, urmă el. Din aceasta se pot achita 12%, deci pentru fiecare mie 120 lei pe an, cîte 60 lei la Sf. Gheorghe și la Sf. Dumitru. Voi dar, acum, după ce-am luat chiria, în loc de 9010 aveți să-mi dați numai 950 lei... E clar?

— Clar, răspunsei eu.

— Pentru acești 950 lei plătesc la bancă 9 lei, 50 b. camătă pînă la Sf. Gheorghe. Atunci îmi veți datora dar 959 lei, 50 b. Ai înțeles?

— Da, răspunsei iar.

— La Sf. Gheorghe iau chiria, urmă el, scad iar din datoria de la bancă, se scad și cametele și mai rămîneți la începutul anului al doilea datori cu 899 lei 50 b. Da?

— Da!

— Ei, bine, urmînd așa din șase în șase luni, la sfîrșitul anului al noulea casele sunt plătite. Dacă însă chiria se urcă, scăpați mai curînd: iacă de ce nu voiesc eu să se facă împărțirea. S-ar scădea în loc de a se spori chiria și scăpați mai tîrziu. Fă-ți tu însuți socoteala și te vei încredința că eu nici nu perd, nici nu cîștig nimic și că le fac toate numai pentru mulțumirea de a le fi făcut bine. Fiind însă că cumnată-ta vrea și vrea, iar eu țiu să n-o supăr, nu rămîne decît să depuneți casele la Credit, să luați bani, să mă achitați acum, ca să achit și eu datoria la bancă, și să faceți cum voiți. Băgați însă de seamă, urmă el, că lucrul vă costă mult: eu vă iau timp de 9 ani cîte 120 lei pe an, adecă cu totul 1.080 lei pentru o mie, iar Creditului îi dați, ce-i drept, numai 50 lei pe an, dar aceștia fac în timp de 40 de ani 2.000 lei pentru o mie și mai vin pe deasupra și cametele, pe care nu voi le luați.

Lucrul era cu desăvîrșire lămurit și nici că putea să fie explicat decît ca urmare a maniei lui de a face combinaţiuni şi socoteli şi de a purta grijă de ceva.

— Da — grăi însă popa, cumnatul meu — bietul de el! V-am spus totdeauna că d-l Călin al vostru e un intrigant murdar, care bagă zizania în familie ca să tragă el foloase din vrajbă. Cred şi eu că i-ar plăcea să punem casele la Credit, ca să-i dăm banii aşa deodată grămadă.

— Dar nu lui îi dăm, întîmpinai eu, ci băncii: el îi ia şi-i dă.

— Tocmai aceasta e, domnule, stărui popa. Nu vezi d-ta cum profită de prostia noastră!? Dacă e cum zici, atunci banii nu de la el, ci de la bancă îi avem, şi dacă şi cametele tot noi le plătim, atunci el n-a dat nimic; pe ce temei mai ia 10 la mie?

— Aşa e! stărui şi preoteasa, soacră-mea. Dacă n-a dat bani şi nu plăteşte nici camete, de ce mai ia 10 la mie!?

— Ei — grăi părintele, socrul meu, care ar fi voit să împace lucrurile — tot a făcut şi el ceva, căci fără de dînsul banca nu ne-ar fi dat bani.

— Care va să zică tot pe a mea rămîne — strigă cellalt părinte — ia 10 lei pentru că s-a dus la bancă să ia mia şi să mi-o aducă. Cam mult! aş înţelege să fie o singură mie, dar sunt multe, de tot multe, şi de fiecare cîte zece e o avere întreagă. Eu — urmă el îndîrjindu-se — am să vă arăt că nu la mie, ci la sută sunt zece, dacă nu chiar mai mult. Ce păcat!? vom fi ştiind şi noi să facem socoteli!

El luă apoi hîrtie şi creion ca să facă socoteala.

— Zece la mie, grăi dînsul. Pe cît timp?

— Cum pe cît timp? întrebai eu.

— Ştii prea bine că la calculul dobînzilor avem trei factori: capital, procent şi timp, răspunse el. Ştim capitalul, ştim procentul: mai trebuie să ştim timpul.

Ceilalţi, care de asemenea ştiau lucrul acesta, deteră din cap şi nu puteam nici eu să zic că n-are dreptate.

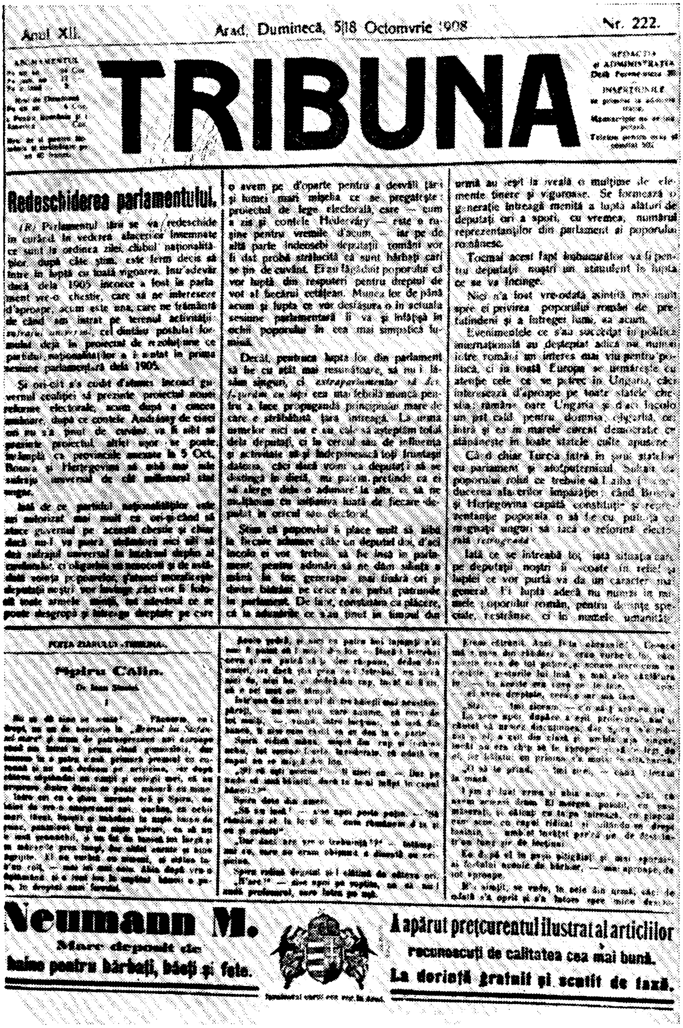

Anul XII. Arad, Duminecă, 5|18 Octomvrie 1908 Nr. 222.

TRIBUNA

Redeschiderea parlamentului.

Spiru Călin.

I

Neumann M.

Mare deposit de haine pentru bărbaţi, băeţi şi fete.

A apărut preţcurentul ilustrat al articlilor recunoscuţi de calitatea cea mai bună.

La dorinţă gratuit şi scutit de taxă.

Începutul nuvelei *Spiru Călin*, la prima apariţie în *Tribuna* (1908, nr. 222, din 5/18 octombrie).

BIBLIOTECA MINERVEI

IOAN SLAVICI

SPIRU CĂLIN

Nº 3
30 BANI

MINERVA
BUCURESCI

Coperta volumului *Spiru Călin*, apărut la Editura „Minerva“ (1908).

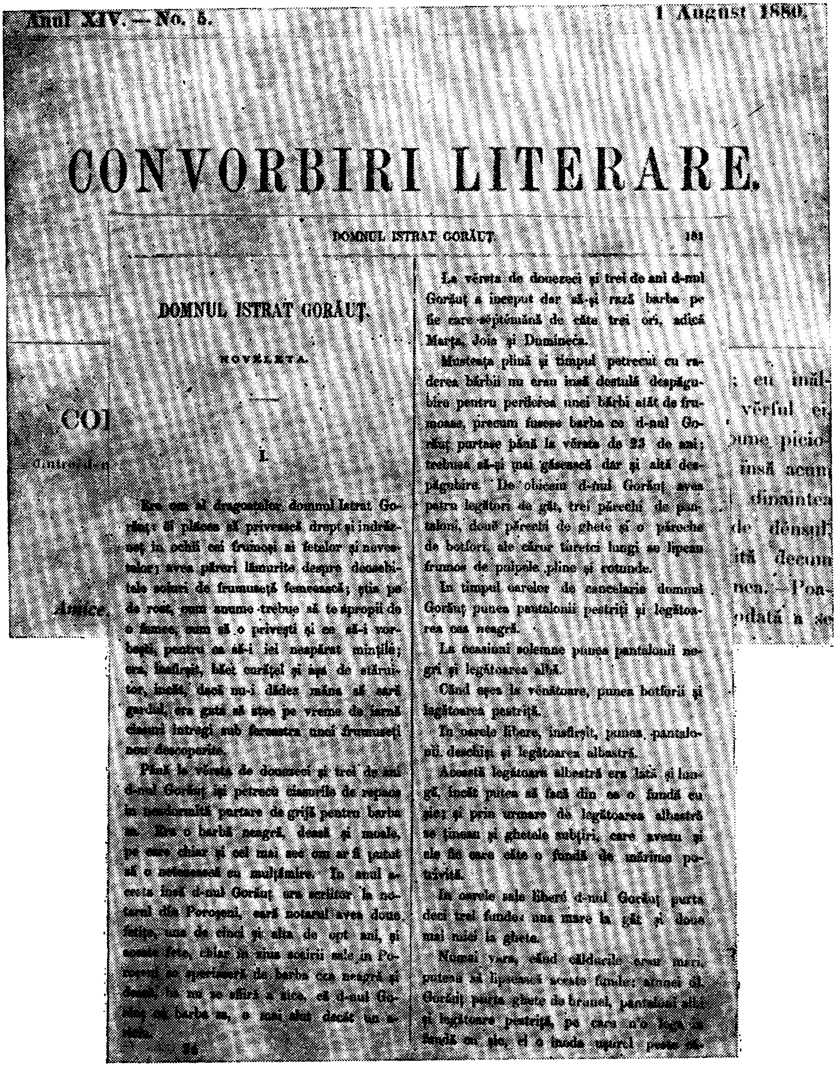

Anul XIV. — No. 5. 1 August 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

DOMNUL ISTRAT GORĂUŢ. 181

DOMNUL ISTRAT GORĂUŢ.

NOVELETA.

I.

Era om al dragostelor domnul Istrat Gorăuţ: îi plăcea să privească drept şi îndrăzneţ în ochii cei frumoşi ai fetelor şi nevestelor; avea păreri lămurite despre deosebitele soiuri de frumuseţă femeească; ştia pe de rost, cum anume trebue să te apropii de o femee, cum să o priveşti şi ce să-i vorbeşti, pentru ca să-i iei neapărat minţile; era, înfirşit, băiet curăţel şi aşa de stăruitor, încât, dacă nu-i dădea mâna să sară gardul, era gata să stea pe vreme de iarnă ceasuri întregi sub fereastra unei frumuseţi nou descoperite.

Până la vêrsta de douăzeci şi trei de ani d-nul Gorăuţ îşi petrecu ceasurile de repaos în neadormită purtare de grijă pentru barba sa. Era o barbă neagră, deasă şi moale, pe care chiar şi cel mai sec om ar fi putut să o privească cu mulţămire. In anul acesta însă d-nul Gorăuţ era scriitor la notarul din Poroşeni, earĕ notarul avea două fetiţe, una de cinci şi alta de opt ani, şi aceste fete, chiar în ziua sosirii sale în Poroşeni se speriaseră de barba cea neagră şi deasă, la nu se sfiiră a zice, că d-nul Gorăuţ cu barba sa, e mai alt decât un a[illegible]

La vêrsta de douezeci şi trei de ani d-nul Gorăuţ a început dar să-şi razĕ barba pe fie care săptămână de câte trei ori, adică Marţa, Joia şi Dumineca.

Musteaţa plină şi timpul petrecut cu raderea bărbii nu erau însă destulă despăgubire pentru perderea unei bărbi atât de frumoase, precum fusese barba ce d-nul Gorăuţ purtase până la vêrsta de 23 de ani; trebuia să-şi mai găsească dar şi altă despăgubire. De obiceiu d-nul Gorăuţ avea patru legători de gât, trei părechi de pantaloni, două părechi de ghete şi o părechie de botfori, ale căror turetci lungi se lipeau frumos de pulpele pline şi rotunde.

In timpul orelor de cancelarie domnul Gorăuţ punea pantalonii pestriţi şi legătoarea cea neagră.

La ocasiuni solemne punea pantalonii negri şi legătoarea albă.

Când eşea la vênătoare, punea botforii şi legătoarea pestriţă.

In orele libere, înfirşit, punea pantalonii deschişi şi legătoarea albastră.

Această legătoare albastră era lată şi lungă, încât putea să facă din ea o fundă cu pioc; şi prin urmare de legătoarea albastră se ţineau şi ghetele subţiri, care aveau şi ele fie care câte o fundă de mărime potrivită.

In orele sale libere d-nul Gorăuţ purta deci trei funde: una mare la gât şi două mai mici la ghete.

Numai vara, când căldurile erau mari, putea să lipsească aceste funde; atunci d. Gorăuţ purta ghete de brunel, pantaloni albi şi legătoare pestriţă, pe care n'o lega în fundă cu pioc, ci o înnoda uşurel peste

Frontispiciul revistei *Convorbiri literare* şi începutul nuvelei *Domnul Istrat Gorăuţ* (1880, nr. 5, 1 august).

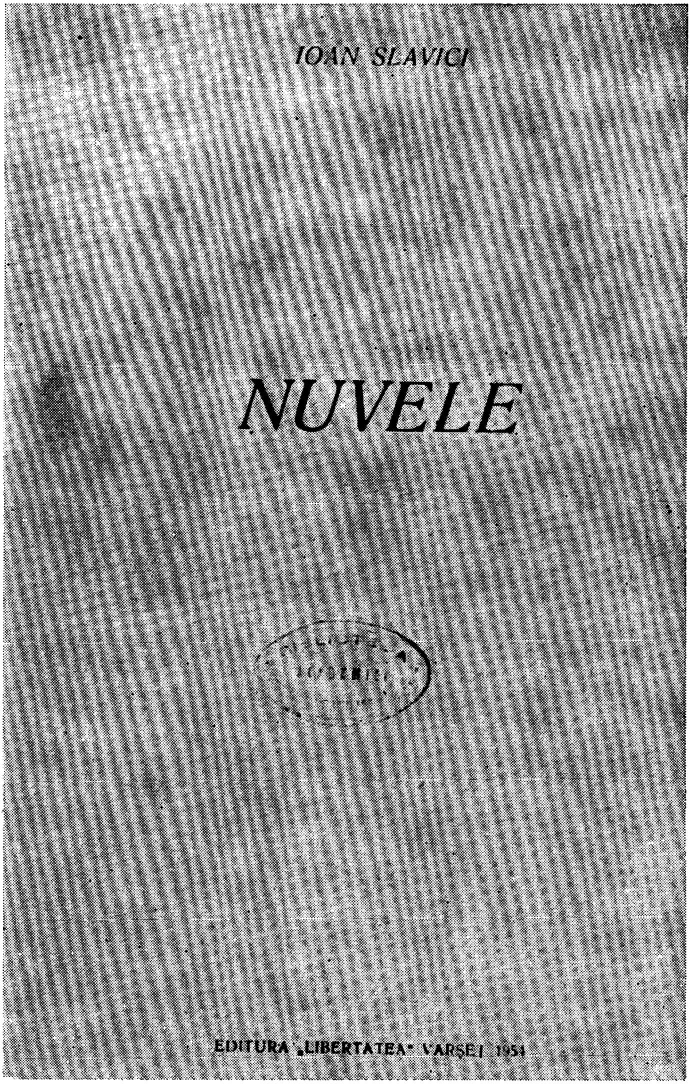
IOAN SLAVICI
NUVELE
EDITURA „LIBERTATEA" VARȘEȚ 1954

Coperta volumului *Nuvele*, apărut la Vârșeț, în 1954. Cuprinde, între alte nuvele, *O jertfă a vieții*, *Puișorii* și *Țața Melania*.

— El cere 10 lei pentru fiecare mie cheltuită, urmă în ton dăscălesc; cît timp i-a trebuit ca să cheltuiască o mie de lei?

— De — răspunsei eu — cîteodată mai mult, cîteodată mai puțin, după felul cheltuielilor, cîteva zile.

— Să-i dăm zece zile, grăi dînsul. Problema se pune cît se poate de clar: dacă o mie de lei aduce în zece zile zece lei, cît va aduce aceeași mie în timp de un an, care face 365 zile. Rezultat! 365 lei la mie, deci 36 1/2 la sută. Așa stau lucrurile, cumnate!

E uimitoare adeseori zăpăceala în care îi bagă pe oameni cifrele.

Pe toți îi supăra gîndul de a plăti acum, deodată, o sumă mare. „Cum adecă, să plătesc și tot să fiu legat pe patruzeci de ani!?“ zicea popa și lucrurile li se prezentau tuturora parcă se face de două ori aceeași plată și că Spiru, care n-a dat nimic de la el și nici măcar cametele nu de la dînsul le plătește, cîștigă așa dintr-o învîrtitură 36 1/2 la sută. Silințele mele de a-i face să-nțeleagă că greșesc și că e absurd să pună-n combinațiune timpul în care s-a făcut cheltuiala se izbeau de considerațiunea că îi sunt prieten lui Spiru și-i țin partea. Pînă chiar și Alina, care-mi dedea dreptate, o făcea aceasta cu inima îndoită, mai mult ca să nu mă supere.

Iară Veta stătea îndîrjită la o parte și dedea din umeri cînd i se punea vreo întrebare.

— Faceți cum știți și cum voiți, grăi dînsa în cele din urmă. Eu vă spun numai atît, că mi-e oarecum frică să mai dau față cu dînsul. N-o fi poate cum ziceți voi, și poate că are dreptate, dar nu știi la ce poți să te aștepți de la un om care vorbește ca dînsul, face ca dînsul și are căutătura și gesturile lui.

— Iar căutătura? iar gesturi? exclamai eu, scos din răbdare.

Ea se uită peste umăr la mine.

— Da, zise, să fugi și să nu te mai uiți înapoi dacă nu vrei să-i faci pe plac.

VIII

— Și nașul ce mai face? întrebă Tereza urmînd să șteargă vasele spălate de rîndaș și să le așeze în rafturi, în vreme ce băiatul ei, Spirache ăl mic, ședea pe un covoraș întins pe jos și se juca cu niște chei înșirate pe o verigă.

— Nu știu — răspunse Lina, care venise, ca de obicei, să ceară îndrumări — nu mi se pare în apele lui: e pus mereu pe gînduri și supărăcios mare minune.

— Așa e dînsul cînd face combinațiuni și socoteli, o încredință Tereza, plecîndu-se să ia alte vase. Ai crede nu știu ce cînd îl vezi, iar el pune la cale vreun lucru — te miri ce!? — încît alt om nici că s-ar gîndi mai-nainte de a-l face.

— O știu eu asta, grăi Lina. Îl cunosc acum și eu, țață Tereză. Vorba e însă că nu mai mănîncă nici la timp, nici cît i-ar fi porția.

— Iar nu mai mănîncă!? exclamă Tereza, oprindu-se din lucru.

— Și nu mai ține rînduiala de mai-nainte, urmă Lina; vine de obicei tîrziu acasă ori vine prea devreme și stă pînă după miezul nopții citind la masă ori plimbîndu-se prin casă.

Tereza asculta din ce în ce mai liniștită.

— Iar diminețile — urmă iar Lina — se scoală pe la nouă, zece și stă așa dezbrăcat.

— O fi chiar așa cum zici tu!? grăi Tereza. Ori mai pui și de la tine?

— Ba și mai las pe ici, pe colo cîte ceva, răspunse Lina, că nu pot să le spun toate cum vin.

Tereza începu să șteargă mai iute, ca să sfîrșească cît mai curînd și să se ducă apoi, ca să vadă cu ochii ei.

Trecuse ora trei și nu mai era lume la birt, iară pentru masa de seară mai avea destul timp să pună la foc.

După ce mîntui dar cu vasele, se spălă pe mîni și se șterse, apoi își luă copilul în brațe și se duse să-l lase în seama d-nealui, să se mai gătească puțin, că era femeie tînără, sprintenă și nu atît de grasă cum ți-ar fi venit să crezi după spusele lui Spiru.

L-a găsit slab, galben la față și neastîmpărat, cum nu-l mai văzuse.

— Ce e, nașule? îl întrebă ea. Nu ți-e bine?

El se uită clătinînd din cap la dînsa.

— Nu, răspunse, de loc nu mi-e bine. Îți mulțumesc c-ai venit. Uite, nu pot să dorm și, neputînd dormi, nu mistui bine și, nemistuind, n-am poftă de mîncare, mă doare capul și mă simt sleit: au venit toate una după alta și simt că mă prăpădesc.

Tereza vedea cu ochii ei că așa este și-l mai și știa că nu e om care exagerează.

— Să te îngrijești, nașule, cum te-ai îngrijit întotdeauna, îi zise ea, cuprinsă de viuă neliniște. Lasă-le toate și caută-ți de sănătate.

— Asta e! grăi dînsul. Tu ai să-mi dai mie sfaturi!? Sfaturi știu eu mai bune decît orișicine, dară vorba e să te poți ține de ele. Ca să poți, Tereza, trebuie să fii stăpîn pe tine; ca să fii stăpîn, trebuie să ai nervi, iară nervii mei tremură ca piftiile. Cum să te înfrînezi dacă frînele nu mai țin!?

— Dar ce s-a întîmplat? stărui dînsa.

El dete din umeri, apoi [se] ridică și începu să se plimbe prin casă.

— Degeaba-ți spun, că n-o să mă poți înțelege, grăi dînsul. Uite! — urmă el peste puțin — s-au certat între dînșii și sunt certați. Zic că i-am înșelat. De asta puțin îmi pasă, căci știu, o să se dezmeticească și-o să vadă că nu-i așa, dar i-am învrăjbit, și în supărarea lor fac prostii care mă scot din minți.

— Ți se va fi părînd, nașule, îl întrerupse Tereza.

— Nu sunt om care se ia după păreri, Terezo, întîmpină el. A fost, sunt acum nouă zile, pe la mine Iorgu, tu-l știi, și mi le-a spus el toate. Știi tu ce va să zică credit?

— Cum să nu știu? răspunse Tereza. Bărbatul meu și-a pus și el casa la Credit, ca să ieie bani, să-i pună pe lîngă ai mei și să zidească local mai încăpător și mai frumos.

Spiru sări cuprins de mînie în picioare.

— Terezo! strigă el. De ce faceți voi asemenea prostii fără de mine!? Auziți? Să pună casele la Credit, să zidească fără ca să știe cum se zidește și cum să-și facă socotelile?

— Dar avem copil, nașule — îl mulcomi ea — și trebuie să căutăm și noi a da înainte.

— Tocmai pentru că aveți copil nu mai aveți voie să faceți prostii, întîmpină el. Să nu zidiți, Terezo, fără de mine, că vi le pun eu toate la cale, și bani de la Credit să nu mai luați. Lor le-am spus să ia fiindcă se încăpățînează. Vine acum Iorgu și-mi spune că s-a găsit cineva, un farmacist văduv cu trei copii, care e gata să achite datoria la bancă și să înscrie ipoteca pe case, zestrea ei.

— Foarte bine, nașule, grăi Tereza, și bărbatul meu tot așa face.

— Dar eu nu vreau așa, mai ales așa nu vreau! strigă iar.

— Du-te și le-o spune, stărui dînsa.

— Eu să mă duc!? răspunse el. Eu!? Peste putință! Cum să mă duc eu la oameni pe care îi știu supărați pe mine? Ar fi o nerușinare fără de seamăn. Da, dac-ar veni cineva să-mi spună că ar dori și ei să se-nțeleagă cu mine, dar n-am pe nimeni, Terezo, afară de dînsul, iară el nu mai poate, precum se vede, să vie, căci și-ar aprinde paie-n cap. Uite, stau, aștept, mă zbat așa singur, mă pisez eu însumi pe mine și, om care nu se poate nărăvi cu nimeni, nu mai știu ce să fac.

— Mă duc eu! grăi Tereza hotărîtă.

— Ești smintită!? exclamă el. Atît ar mai trebui. Cine ești tu ca să te amesteci în asemenea lucruri!? Ai turna ulei pe foc.

Tereza, cu toate acestea, a venit.

Era în adevăr de nesuferit starea în care ne aflam.

Cumnatu-meu umbla neastîmpărat în toate părțile, făcea mereu calcule și combinațiuni, se căia că n-a făcut cum voise la început și propunea în fiecare zi altă soluțiune. Socru-meu le primea pe toate, numai ca să se mîntuiască odată, iar soacră-mea și cumnată-mea stăruiau ca Veta să primească propunerile farmacistului.

Veta nu zicea nici da, nici ba, ci bombănea, răsturna pe ici, pe colo lucrurile ce-i cădeau în cale, nu se mai interesa de copii, azi pripea mîncările, iar mîine le scădea prea tare, dar umbla cu capul pe sus parcar fi voit în fiecare clipă să zică: „De la mine atîrnă toate!“ Eu stam ca-ndesuit și nu mai îndrăzneam nici să zic, nici să fac nimic, căci orișice aș fi zis ori făcut, îi întărîtam pe toți.

Tereza a venit cam pe la patru după ameazăzi, cînd eu nu eram acasă, și s-a prezentat foarte smerită Alinei și Vetei, care n-o cunoșteau.

— Mă iertați, le zise, că-mi iau îndrăzneala. Eu sunt Tereza, care a fost atîta timp în casă la domnul Spiru, nașul meu, care acum nu prea e bine, ba aș putea chiar să zic că e bolnav, rău bolnav, nu poate să doarmă, n-are poftă de mîncare, piere așa pe picioare și-mi spunea odată c-a mîncat aici la d-voastră o musaca de pătlăgele care i-a plăcut foarte mult. E omul lui Dumnezeu — urmă ea schimbînd tonul — unde-l pui acolo șade dacă știi să umbli cu el. Îl știu că l-am slujit atîta timp. Mi-am luat dar îndrăzneala și vă rog să-mi spuneți cum ați gătit musacaua, ca să i-o gătesc și eu așa, că doară i se va deschide pofta de mîncare.

Alina se uită în ochii Vetei, care se mișca neastîmpărată în scaun.

— Unde-l pui acolo șade dacă știi să umbli cu el!? grăi dînsa. Dar cine știe să umble cu un om ca dînsul!? Să vie aici și să mănînce, cum în atîtea rînduri a mîncat, și musacaua și ce va mai fi poftind!

— Nu vine, domnișoară! răspunse Tereza. Vai ar fi de capul meu dac-ar afla c-am avut îndrăzneala să vă supăr.

— Auzi om!? exclamă Veta. Și mai zici că unde îl pui acolo șade!?

— Ar fi, poate, urmă Tereza, să-l poftiți, să-i trimiteți un bilet ori să meargă cineva pe la el.

— Ba bine că nu!? exclamă iar Veta. Să poftești pe un om care se încăpățînează să nu vie!?

Alina se-ntoarse strîmtorată spre ea.

— Dar bine, Veto, îi zise.

— Nu! îi tăie Veta vorba. Așa ceva nu se face. Știu eu care e musacaua aceea, că numai la mîncare se gîndește, și-l vezi cît de colo cînd îi place ceva: îi rîde barba și-i joacă mai altfel ochii în cap. Să-i treacă însă! să-și calce pe inimă! Iar dacă nu, nu-l arde, și puțin îmi pasă!

Cu toate aceste ea se-ntoarse peste puțin spre Tereza și-i explică din fir în păr cum are să facă musacaua.

— Dar nu e bolnav ca să zici că e bolnav, zise apoi, nu zace, iese, își caută de treabă.

— Mai rău, îi răspunse Tereza. Cînd cazi la pat, vine doctorul și te caută, dar așa...

— Nu, întîmpină Veta, ce-ar face el dac-ar cădea la pat!? Cine să-l îngrijească!? Uite, urmă apoi, îi mai plac și bamele de post, gătite cu untdelemn și bine scăzute, și iahnia de fasole îi place, și ciulamaua, dacă făina e bine rumenită și-i dai numai puțin usturoi, așa ca să-i dea un fel de fum.

Ea-i explică apoi cum are să gătească bamele, iahnia și ciulamaua.

— Numai dacă le-ai nimeri! zise, și-i venea să se ducă ea să le gătească.

— Las' pe mine, domnișoară, o-ncredință Tereza. Fii liniștită, că-i știu și eu gusturile.

Liniștită tot nu era însă Veta, și seara, cînd m-am întors de la biurou, Alina mi-a spus cele petrecute și-a stăruit să mă duc pe la Spiru.

— Foarte bucuros! îi răspunsei. Mîne, cînd mă duc la biurou, nu-l mai găsesc acasă; pe la ameazăzi, cînd mă-ntorc, el e dus la tribunal; abia seara, cînd iar mă-ntorc, pot să-l găsesc, și să știți că la el sunt dacă nu sosesc la timp acasă.

Ziua următoare însă lucrurile s-au schimbat: Veta ne-a spus, în sfîrșit, că ea nu mai rămîne, că copilul a crescut, că nu mai e nevoie de dînsa și că se-ntoarce acasă.

Mă așteptam la așa ceva. În adevăr nu mai mergea, și simțeam un fel de ușurare în gîndul că-n cele din urmă a luat hotărîrea de a primi propunerile farmacistului. Era, la urma urmelor, pentru dînsa o bună partidă și se alegeau lucrurile într-un fel. Numai cu două femei însă, așa cum ar fi voit Alina, nu mai puteam să rămînem. Trebuia să mai caut o fetișcană, care să poarte copilul în brațe și să îngrijească și pe celllalt, care era tot mic, ca peste două-trei zile, cînd va pleca Veta, să nu fie prea robită Alina.

La ameazăzi, cînd m-am întors, n-am mai găsit-o însă pe Veta. Plecase, nu de tot, dar plecase așa deodată, ca·luată de un vînt stîrnit în pripă.

— Să-și pască, zisese, fiecare bobocii: eu nu mai pot să-mi las ale mele.

Biruită în cele din urmă de simțămîntul că trebuie neapărat să-l vadă pe Spiru și să vorbească cu el și numai cu el, că nu dînsul, ci ea, femeia, are să-și calce pe inimă și să se supună și că n-are să-i fie rușine de aceasta, ea nu mai avea alt gînd decît să se dumirească cum ar putea să se întîlnească cu dînsul fără ca cineva să bănuiască măcar ceva.

„Mă duc acasă, mă duc la Alina, răsuna-n capul ei. Și-n vreme ce Alina mă știe acasă, iar cei de-acasă mă știu la Alina, eu fac ce vreau.“

Pe la șase dar, cînd eu am trecut să-l caut pe Spiru, dînsa se plimba prin Cișmigiu și se ațineа-n drumul lui, ca să-l întîlnească așa, ca din întîmplare. Am și văzut-o, dar nu putea să-mi treacă prin minte gîndul că în adevăr ea este.

Nu l-am găsit pe Spiru, și dacă n-ar fi fost la mijloc fetișcana pentru care trebuia să mai umblu, l-aș mai fi așteptat; i-am lăsat însă vorbă că am fost pe la dînsul și că doresc să-l văd, apoi am plecat.

Veta s-a plimbat mai departe din ce în ce mai neliniștită, mai nerăbdătoare și mai muiată.

„Dar dacă mama se duce la Alina și nu mă găsește acolo? Dar dacă Alina se duce la mama și nu mă găsește acasă? Ei! spun c-am fost să fac niște cumpărături, olandă, dantele, nasturi. Cîte nu trebuiesc pentru trusou. Dar dacă-n vreme ce eu mă plimb ca o smintită pe aici, el a trecut pe dincolo și-și ia masa și iar pleacă!?“

Obrajii ei se umplură de sînge, dar ea-și luă deodată inima-n dinți și plecă spre locuința lui, hotărîtă precum era din firea ei.

— Nu s-a-ntors încă, îi spuse Lina. Îl aștept și eu și văd că nu se-ntoarce.

Îi fusese Vetei greu să între, dar încă mai greu îi era să iasă, și o strivea gîndul pe care și-l va fi făcînd Lina despre dînsa.

— Uite, îi zise. Am să aștept. A comandat la mine niște cămăși. Sunt gata și stau în magazie: trebuie să știu ce fac cu ele.

— Mă tem c-o să așteptați prea mult ori, poate, chiar degeaba, căci nu mai vine regulat, o-ncredință Lina. O să-i spun eu c-ați fost pe aici.

— Nu! grăi Veta înfigîndu-se-n scaun. Aștept.

Se-ntuneca, dar acum ea ar fi fost în stare să stea toată noaptea: ajunsă o dată aici, nu se mai putea întoarce — ea, mai ales ea — nu!

Spiru ținea să aibă intrarea din stradă ca să poată întra ori ieși după placul lui; purta dar cheia la dînsul, și Linei nu i se mai întîmplase ca cineva să între-n biroul stăpînului său cînd acesta nu era acasă. Se simțea dar nenorocită cînd a văzut-o pe Veta intrînd și așezîndu-se pe scaun.

Încă mai mare i-a fost spaima cînd a văzut că croitoreasa, peste puțin, se scoală și începe să examineze lucrurile din biurou, apoi trece deodată în iatac și scotocește prin pat, ca să vadă fețele de pernă, cearceafurile și plapoma , dacă sunt în regulă și bine spălate, și parcă îi erau ochii umezi.

Ce să-i facă însă?

A ieșit la portiță, ca să-l aștepte pe stăpînul ei, dac-ar fi să vie, și să-i spună că ea nu e vinovată.

— Ce croitoreasă!? De unde-o scoți!? Eu nu știu nici o croitoreasă! grăi dînsul, sccs din sărite.

— Una urîtă! grăi Lina.

Spiru se cutremură și rămase o clipă ca înfipt în pămînt, apoi își scoase pălăria și-și netezi părul, își potrivi hainele pe trup și cravata la gît.

— Întru și eu pe dincolo, grăi dup-aceea, băgînd iar în buzunar cheia pe care o scosese.

Intrat în casă, el rămase o clipă cu ochii plecați în fața ei, apoi îi luă mîna și i-o sărută.

— Să mă ierți c-am îndrăznit, îi zise ea liniștită. Dacă n-ai venit și nu puteai să vii d-ta la noi, se cuvenea să vin eu la d-ta, care nu numai îmi voiești binele, dar mi-l și faci. Și dacă ții d-ta să nu mă mîhnești, țin cu atîta mai vîrtos eu să nu ai cuvinte de a te plînge de noi.

— Nu sunt vrednic, domnișoară, de bunătatea d-tale, un om nenorocit, care supără pe toată lumea prin forma în care-și dă pe față pînă chiar și cele mai bune porniri, grăi dînsul.

— Nu! îi zise ea. Așa e cum zici d-ta: împărțirea nu se poate face. Ar fi o nebunie!

— Da, domnișoară! stărui dînsul înviorat. O mare nebunie ar fi. Ce facem însă cu popa dacă el nu vrea să înțeleagă?

— Domnule Călin, îi răspunse ea. Mie mi-a fost foarte greu să viu la d-ta și încă mai greu mi-e să mai stau, căci nu vreau să se afle c-am făcut-o aceasta. Sunt forme la care trebuie să ținem fie chiar și numai de ochii lumii, și eu nu mai pot să stau.

— Da, neapărat, țin chiar mai mult decît d-ta, o încredință.

— Să ne întîlnim altă dată, ca să ne înțelegem, dar nu aici, urmă dînsa.

— Orișicînd, orișiunde, cum doriți.

— Dacă-ți convine, mîne pe la opt la Șosele, urmă iar dînsa.

— Da, mîne pe la opt la Șosele, pe aleea cea mare, unde e totdeauna lume.

— Și eu rămîn croitoreasa, adaugă ea întinzîndu-i mîna de plecare.

El i-o sărută acum de mai multe ori, și ea pleacă repede și fără să se mai uite înapoi.

IX

Ziua următoare Spiru a venit, se înțelege, pe la noi și era parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, dar despre întîlnirile lui cu Veta și despre înțelegerea pe care au luat-o între dînșii nu mi-a spus nimic. Aș fi putut, cu toate aceste, să bănuiesc ceva, căci el nu era om care știe să se ascundă, nu i se întîmplase niciodată să nu-mi vorbească despre lucruri care mă privesc și se dedea și acum de gol.

De unde ar fi putut însă să-i treacă cuiva în lumea aceasta prin minte că prietenul meu Spiru e în stare să se întîlnească cu cineva prin ascuns, ba că acest cineva e chiar Veta!?

El ținea să știe ce-ar trebui să se facă pentru ca popa, cumnatul meu, să fie mulțumit.

— Eu sunt mai îngrijat de cumnată-mea, îi răspunsei. Cu dînsul tot o mai scoatem la capăt, dar de dînsa ți-e parcă frică să te apropii. Ar fi mai cuminte să ne înțelegem mai întîi cu dînsa.

— Doamne ferește, răspunse el. Îndată ce ar simți că ne-am înțeles cu dînsa, el s-ar îndărătnici și nu mai ieșim din încurcătura în care am intrat. S-o lăsăm pe dînsa, căci orișicît de năvalnică ar fi, e, la urma urmelor, rezonabilă, foarte rezonabilă. Eu cred că cel mai cuminte lucru e să rămînem pe lîngă planul pe care popa și l-a făcut dintru început: să plătească locul domnișoarei și să rămîie stăpîn pe toate casele.

— Dar n-o să voiască dînsa! stăruii eu.

— Las-o să nu voiască, întîmpină el. E chiar mai bine că nu vrea, căci dacă ar voi dînsa, ar bănui el ceva și iar n-am mai putea să vorbim cu el. Te înțelegi mai ușor cu dînsa, care e singură, decît cu el, care are nevastă, copii şi socri şi e orbit de interesele familiei lui.

— Ţi-am spus însă că are de gînd să se mărite, zisei, şi acum pot să-ţi spun şi mai mult: nu mai vrea să rămîie la noi şi a început să-şi cumpere mai una, mai alta pentru trusou.

El ridică amîndouă mîinile şi le clătină nerăbdător aşa, în vînt.

— Nu cred, chiar ea dacă mi-ar spune-o, nu cred, răspunse, şi tocmai dacă am crede-o, ar trebui să grăbim, ca toate să fie regulate cît mai curînd.

— I-ai făcut însă tu însuţi socoteala că e înşelată cu vreo opt mii de lei; dacă nu i se numără preţul locului chiar acum, de unde să se mai învoiască ea ca plata să se facă în timp de opt ani?

El se plimbă cîtva timp nerăbdător.

— Te rog încă o dată s-o lăsăm pe dînsa deocamdată la o parte, îmi zise apoi. Socoteala pe care i-am făcut-o e bună, dar numai dacă fructificăm banii cu 5%. Eu însă, cu legăturile mele şi cu practica pe care o am, pot totdeauna să i le fructific cu 10—12% fără ca să înşel pe cineva, ba chiar ajutînd pe alţii să cîştige. El îşi puse mîna pe piept şi se uită lung la mine. Las' pe mine, urmă el, c-o fac să înţeleagă că în timp de opt ani o să-şi aibă capitalul îndoit.

— Bine, grăii stînd la îndoială. Pe popa l-aş lua parcă-n seama mea, dar de dînsa nu răspund.

— Răspund eu! mă-ncredinţă el cu o siguranţă încît ar fi trebuit să simt că luase înţelegere cu dînsa.

Eu însă nu luasem înţelegere cu popa.

Cînd i-am propus să stărui şi pe lîngă Spiru, şi pe lîngă Veta, ca să lase lucrurile cum le plănuise el dintru început, el se uită la mine parc-ar fi voit să zică: Aici trebuie să fie o mare şarlatanie la mijloc! iar umblaţi să mă pungăşiţi şi să-mi sărăciţi copiii!

Tot avea Spiru, adecă în adevăr Veta, dreptate: ar fi fost destul ca ea să se învoiască pentru ca el să nu mai steie de vorbă.

— De! grăi dînsul. Să mă gîndesc. Atunci a fost atunci, iar acum e acum. Nu era greu să plătesc un loc din chiria unei case; cum să plătesc însă și loc, și atîtea case?

— Tot din chirie — îl încredințai eu — căci o casă e una singură, iar patru sunt patru. Nu vezi că stai și aștepți și peste cîțiva ani te pomenești om bogat!?

— Nu-ți bate joc de mine, cumnate, grăi dînsul jignit. Așa orbiș nu mă bag eu în asemenea încurcătură.

— Bine, zisei eu. Dacă nu vrei așa, să-ți plătească ea locul și să-i rămîie casele ei, ori să vă plătească el locurile și să facă ce vrea cu casele.

— Lasă-mă, cumnate, răspunse el, că nu sunt doară copil și o să știu ce am să fac!

S-a dus apoi la d-l Sandu Săilă, advocat care îi fusese coleg în seminar, și i-a spus toate din fir în păr.

Rîdea d-l Săilă cînd îi vorbea popa de 10 la mie și de împrumutul făcut cu 2%.

— Nu te lăsa, bre! să fii prostit, îi zise. Călin, cîștig de 10 la mie și camătă de 2%!? Acela e om de afaceri, domnule, care știe să învîrtă lucrurile, cămătar, îl știe toată lumea încă de pe cînd era judecător. Da, case cu temelia de-o palmă, cu ziduri care se macină-n timp de moină și cu acoperiș de mucava, te uiți la ele și zici că sunt frumoase, dar peste doi-trei ani nu mai ai la ce să te uiți.

Văzuse popa cum sunt temeliile, că venea în fiecare zi să vadă dacă e ori nu cărămidă presată și bine arsă, dacă e ori nu bine stins varul și destul de gras mortarul, știa că tabla e plumbuită, dar tot s-a dus pe la alt coleg din seminar, inginerul Georges Ionescu, ca să meargă, cînd n-are altă treabă și să-i examineze casele.

— De, grăi d-l Georges, cum își vor fi făcut oamenii aceia socoteala? Curată pomană! Ori au furat materialul, ori le-au lucrat zidarii de clacă. Cine le-a zidit?

— Un italian, Capini, Fotini, Malini ori cum îi vor fi zicînd, răspunse popa.

— El să-ți spună ce-a făcut aici; eu zic numai să taci și să le iei.

S-a dus popa și la italian.

— Lasă-mă, părinte, în pace, îi zise acesta, că destul m-ai canonit în timpul lucrării. M-a înșelat d-l Spiru pe mine și m-a făcut s-alerg de ici pînă colo fără de nici un folos.

Așa umbla popa de la unul la altul și nu se mai putea dezmetici, îi rămăsese din toate-n cap numai că sunt frumoase casele, dar o să se macine, c-ar fi bine, dar e material de pomană și lucru de clacă, și că l-a înșelat Spiru și pe italian. Le spunea apoi aceste tuturor și mi le spunea și mie, iară eu, supărat, i le spuneam lui Spiru, care, spre marea mea mirare, nu era nerăbdător, nu se supăra, ci rîdea cu multă poftă.

— Ți-e parcă-l vezi pe copilul care se zăpăcește cînd îl întrebi cît face de două ori doi, zise el. Prea e ușoară întrebarea și se teme ca nu cumva să-i pui vreo cursă. Iar italianul e ca toți: ar vrea și să muncească puțin, și să trăiască bine, și să se îmbogățească deodată. Fă-ți tu însuți socoteala, urmă el. Bani de la dînsul n-a pus fiindcă n-are. Orișicît de vrednic ar fi și orișicît de priceput în meseria lui, poate dar să se mulțumească cu 100 lei pe zi, cum mă mulțumesc și eu, care-mi pun banii și de asemenea muncesc. El a avut însă totdeauna mai mult decît atît, căci am făcut lucrări de peste 400.000 lei pe an și am cîștigat în trei luni de zile aproape treizeci de mii, din care el a luat jumătate. El ar fi voit însă să cîștigăm cel puțin 400.000 lei, ca să chefuiască, să se plimbe iarna prin străinătate și tot să-și facă capital, ca să nu mai aibă nevoie de mine. Nu vrea, prostul, să înțeleagă că nu găsește de lucru dacă lucrează scump și prost. Dar lasă-l să vorbească: la primăvară tot vine iar la mine.

Se supăra însă Veta de se făcea foc cînd i se vorbea despre asemenea lucruri și nu mai era chip să te dumirești ce vrea și ce nu vrea. Dac-o lăsai însă în pace și nu-i mai vorbeai despre case, nu mai bombănea, nu mai răsturna lucrurile ce-i cădeau în cale și-i iubea iar pe copii, ba cîteodată chiar prea afară din cale, încît îți venea să crezi că are ceva și nu-și mai găsește rostul! Stetea așa, nehotărîtă, cînd la noi, cînd acasă, umbla mereu după cumpărături, dar fugea cînd bătrîna aducea fie măcar și numai pe de o parte vorba la veterinar ori la farmacist.

Deodată ea fu cuprinsă de o tristeță fără de margini, care ne punea pe toți pe gînduri.

În vreme ce popa ne purta cu vorba umblînd mai pe la unul, mai pe la altul, ea se-ntîlnea cu Spiru la Șosele și se plimbau amîndoi, ca să se înțeleagă, deși vorbeau despre toate cîte sunt pe lume și afară de lume, numai despre case nu. Ce ar fi putut să vorbească, dacă popa se clătina mereu între „doară“ și „poate!?“

Nu mai erau copii nici el, nici ea și-și dedeau foarte bine seamă că au slăbiciune unul pentru altul, ba și-o și mărturiseau aceasta încredințîndu-se unul pe altul că nu-i lucru mai plăcut decît să te-ntîlnești așa neștiut de nimeni, să te plimbi și să stai de vorbă. Ce frumos ar fi fost s-o ducă toată viața așa!? Oamenii care trăiesc mereu împreună foarte ușor se izbesc unul de altul și-și fac adeseori pentru nimic unul altuia viața nesuferită; cînd te-ntîlnești însă numai așa cînd te apucă dorul, viața se scurge în liniște, plăcută.

A venit însă bruma și s-au scuturat frunzele, au venit și zilele ploioase și plimbările parcă nu mai erau cu putință.

Pentru Spiru, da. El nu prea-și dedea seamă că ploaia poate să-mpedece pe cineva a ieși la plimbare: și-a pus mantaua de cauciuc, și-a tras gluga peste căciulă și a ieșit.

S-a plimbat omul, s-a tot plimbat și-a așteptat. În cele din urmă s-a-ntors cuprins de adîncă amărăciune.

„Auzi!? — își zicea — o buricică ușoară ca asta e destul ca ea să nu vie!?“

Era peste putință. I s-a-ntîmplat, se vede, ceva.

Cuprins de vie neliniște, el a trecut pe la noi, ca să vadă ce este.

Eu nu eram, se-nțelege, acasă, iar Veta nu era singură, ci cu Alina.

Ceva trebuia să le spună.

— Am fost, zise, la Șosele și, plimbîndu-mă așa singur-singurel, m-am gîndit mai la una, mai la alta și mi-a venit o idee.

Veta schimba fețe.

— Cel mai cuminte lucru ar fi, urmă el, ca părintele să se ducă la Credit, să spună că vrea să facă un împrumut pe case și să ceară ca experții să-i prețuiască casele. O să afle așa cît prețuiesc casele. Ar fi bine să sfîrșim odată, ca să nu mai avem nevoie de a ne tot bate capul cu asta.

— Mie puțin îmi pasă! grăi Veta îndîrjită. Faceți ce voiți!

Așa zicea dînsa, dar văzînd mîhnirea ei adîncă, vedeam că altfel simte și gîndește.

Iar afară ploua, ploua mărunt, dar neîncetat, încît ți se ura viața.

— Mă duc! grăi dînsa două zile-n urmă, așa, pe înserate, și sări-n picioare.

— Unde 'te duci?

— Mă duc! zise iar și dusă fu.

Era peste putință să-l lase așa cum îl știa.

De ce adecă să nu se ducă la el acasă!? De ce să nu se ducă!? O s-o vadă cineva? O să afle lumea!

„Puțin îmi pasă!“ își zise printre dinți.

Dar se umilește, i se dă roabă.

Așa și voia. De ce să n-o facă dac-o făcea cu toată inima!? Cum să n-o facă dacă nu mai putea să n-o facă!?

Mai bine roabă unui om decît stăpînă unui nemernic.

„Atît cît Tereza pot să-i fac și eu — zise ea — și atît cît Tereza o să-i fiu și eu, și mi-e destul!“

— Așa!? Se poate, domnișoară!? se poate să mi-o faci mie aceasta!? grăi Spiru cuprins de adevărată deznădăjduire cînd o văzu intrînd.

— Nu mai pot, îi răspunse ea. Mă omoară gîndul că d-ta îți faci nedreptatea de a crede că n-am venit atunci, cum a fost vorba, fiindcă ploua. Nu m-am dus fiindcă, văzînd timpul urît, eram sigură că n-o să vii d-ta.

— Asta e, vezi, ceea ce mă amărăște și mă duce la deznădăjduire, grăi dînsul, viu emoționat. Voi toți, care vă aveți unii pe alții, nu vă dați seamă ce este iubirea unui om ce stă singur în lume și nu înțelegeți cum se dă el cu tot sufletul cînd găsește pe cineva de care se poate alipi și care-i primește iubirea cu îngăduință binevoitoare. Erai d-ta sigură că nu am să viu!? Dar m-aș duce, domnișoară, și prin pohoi și prin foc și m-aș duce chiar și dac-aș ști că mă alungi, numai să te fac să simți cît de mult țin și am să țiu viața mea toată la d-ta. Adecă ce altă mulțumire aș mai putea să am în viața mea!?

Veta era dezarmată și stetea tremurînd și cu ochii plecați în fața lui.

— Pentru că sunt sfiicios și cuprins mereu de grija ca nu cumva să supăr pe aceia la care țin, urmă el, voi mă socotiți un fel de om cu inimă de gheață, cu care nu poate nimeni să trăiască.

— Nu, nu! eu nu! strigă ea. Eu sunt o ființă sucită, pe care nu poate nimeni s-o mulțumească.

— Nu ești domnișoară, întîmpină el oarecum răstit. Aceasta mie să nu mi-o spuie nimeni. Ești numai năvalnică și îndrăzneață. Iată și acum: de ce-ai venit aici? ce să fac eu?

— Nu cumva vrei să mă dai afară!? șopti ea.

— Asta nu, răspunse el, apoi începu să se plimbe, cum îi era obiceiul, prin casă. Dar — urmă peste puțin — putem noi să vorbim și aiurea.

El îmbrăcă după aceea pardesiul, își luă pălăria, îi dete brațul și ieșiră amîndoi.

Eram la masă, Alina și eu, cînd ne-am pomenit cu ei ca căzuți din cer.

Căzuți ei, dar și noi.

Vedeam și nu ne credeam ochilor; auzeam și ne era parcă suntem într-aiurea.

Spiru Călin și Veta să se-ntîlnească prin ascuns!? să se plimbe pe cărări dosnice? să steie așa numai amîndoi la el acasă!?

— De! așa ceva tot n-aș fi putut să cred, zicea pînă chiar și Alina mea cea blajină, care îi mai era și soră. Asta nu trebuia să ne-o facă!

Eu eram foarte supărat, nu pentru că au făcut-o, ci pentru că au spus-o, căci lumea se vede cum se ştie şi pînă chiar şi la nuntă se şopteau prin colţuri multe, cîte numai în minţile stricate se pot ivi.

X

— Bine zicea Tereza: şade unde-l pui! grăi Veta, ajunsă acum din fată bătrînă femeie tînără, cea mai tînără între surorile ei, cu un copil la sîn şi cu altul culcat pe poala rochiei.

— Da, zicea Alina, dacă-i faci toate voile şi-i ghiceşti toate gîndurile.

— Cum adică să nu i le faci cînd sunt şi ale tale? şi cum să nu i le ghiceşti cînd le ştii de mai înainte!? răspunse Veta rîzînd din ochii cei mărunţi şi făcînd gropiţe-n obrajii acum plini şi rotunjiţi, încît nu mai ieşeau la iveală umerii lor şi fălcile cele late. Nu e oare bine că i-am lăsat cumnatului casele? Iată acum, după cinci ani abia, îmi am banii aproape îndoiţi şi puţin mai are şi el de plată.

— Dar tot face gură.

— Gură o să facă el cît o trăi, căci aşa îi este firea — să se plîngă-ntr-una, grăi iar Veta. Face şi italianul gură, dar azi-mîine o să-l vezi lucrînd în socoteala lui. Rîdeţi apoi de noi, urmă ea, pentru că ne vedeţi strîmtorîndu-ne în casele aceste, pe care le-a zidit numai pentru el singur, şi nu ne facem rost de nişte case mai cu lărgime, cînd zideşte atîtea pentru alţii. Noi ne simţim însă mai bine în cuibuşorul nostru, unde stăm oarecum mai apropiaţi unul de altul, n-avem nevoie să primim şi am şi eu mai puţină bătaie de cap. Las' să mai crească copiii, să vedem cîţi ne-o da Dumnezeu, şi o să le facem apoi lărgime, că nouă nu ne trebuie.

Aşa zicea şi ea, căci el voia să aibă copiii săi lărgimea pe care însuşi o avusese la casa maichii preotesei.

Mai voia însă el şi altceva ce dînsa încă nu ştia, căci ar fi voit şi ea dac-ar fi ştiut, fie chiar şi fără ca să voiască, numai să nu iasă din voile lui.

Mai făcea Spiru combinaţiuni şi socoteli, operaţiuni şi mijlociri, se ducea regulat şi la tribunal, şi la bursă, dar nu le făcea ca mai înainte, cînd nu ţinea seamă de ceea ce zic alţii şi răspundea cu un gest, cu o strîmbătură ori cu o căutătură la toate clevetirile gurilor rele. Acum, cînd avea casa lui, soţia lui, copiii lui, neamuri şi legături, era foarte simţitor, ţinea la numele lui şi se simţea strivit de duşmănia celor ce se simţeau jigniţi de dînsul fie-n interesele lor, fie-n amorul lui propriu. Gestul însă, mina şi căutătura nu putea să şi le stăpînească, ba adeseori îi scăpa şi vorba: „Nu mai e de trăit în lumea aceasta, în care e destul să fii om cumsecade ca să le fii tuturora nesuferit".

— Ştii ce m-am gîndit eu? îi zise el Vetei într-una din zile, pe la sfîrşitul lunei august. Se coc strugurii: n-ar fi frumos să cumpărăm undeva, la deal, rodul unei vii şi să petrecem acolo cîteva săptămîni? Le-ar face şi copiilor bine.

Nu-i era lui de cele cîteva săptămîni, dar voia să vadă nu ce zice, ci cum în adevăr se simte ea la ţară, departe de toiul lumii, în mijlocul unor oameni proşti, care văd lucrurile fără de ochelari şi judecă cu mintea pe care le-a dat-o Dumnezeu.

Toamna apoi, după ce s-a încredinţat c-ar voi dînsa şi dacă el n-ar stărui, a cumpărat de veci şi cele cîteva pogoane de vie şi livedea întinsă şi vreo optzeci de pogoane loc de arătură şi a plecat acolo, ca copiii lui să nu cunoască deocamdată lumea în care şi-a trăit el zilele.

Mergeam şi noi cam des cu copiii pe la dînşii, ca să luăm aer şi să mai răsuflăm.

Şedeam într-una din zile în cerdacul larg al casei şi ne uitam în valea largă, unde păşteau vacile cu viţei.

— Dar noi, îl întrebai, cînd ne-ncheiăm socotelile?

— Mai va, îmi răspunse el. Dă înainte cu cei 20 lei, că o să-ţi prindă bine cînd o să-ţi vie peţitori la fată. Ce-aş fi făcut eu, urmă apoi, dacă n-ar fi fost Nae Petică, Dumnezeu să-l ierte, ca să mă-nveţe a face socoteală?

— Ceea ce facem noi ceilalţi — îi răspunsei — te-ai face că nu vezi, n-auzi, nu-nţelegi nimic şi-ai gîfîi înainte.

DOMNUL ISTRAT GORĂUȚ

Era om al dragostelor domnul Istrat Gorăuț; îi plăcea să privească drept și îndrăzneț în ochii cei frumoși ai fetelor și nevestelor; avea păreri lămurite despre deosebitele soiuri de frumuseță femeiască; știa pe de rost cum anume trebuie să te apropii de o femeie, cum să o privești și ce să-i vorbești pentru ca să-i iei neapărat mințile; era, în sfîrșit, băiet curățel și așa de stăruitor, încît, dacă nu-i dedea mîna să sară gardul, era gata să steie pe vreme de iarnă ceasuri întregi sub fereastra unei frumuseți nou descoperite.

Pînă la vîrsta de douăzeci și trei de ani, d-nul Gorăuț își petrecu ceasurile de repaos în neadormită purtare de grijă pentru barba sa. Era o barbă neagră, deasă și moale, pe care chiar și cel mai sec om ar fi putut să o netezească cu mulțumire. În anul acesta, însă, d-nul Gorăuț era scriitor la notarul din Poroșeni, iară notarul avea două fetițe, una de cinci și alta de opt ani, și aceste fete, chiar în ziua sosirii sale în Poroșeni, se speriaseră de barba cea neagră și deasă, ba nu se sfiiră a zice că d-nul Gorăuț cu barba sa e mai slut decît un arici. La vîrsta de douăzeci și trei de ani d-nul Gorăuț a început dar să-și radă barba pe fiecare săptămînă de cîte trei ori, adecă marțea, joia și dumineca.

Mustața plină și timpul petrecut cu raderea bărbii nu erau însă destulă despăgubire pentru perderea unei bărbi atît de frumoase precum fusese barba ce d-nul Gorăuț purtase pînă la vîrsta de 23 de ani; trebuia să-și mai găsească dar și altă despăgubire. De obicei, d-nul Gorăuț avea patru legători de gît, trei perechi de pantaloni, două perechi de ghete și o pereche de botfori, ale căror turetci lungi se lipeau frumos de pulpile pline și rotunde.

În timpul oarelor de cancelarie domnul Gorăuț punea pantalonii pestriți și legătoarea cea neagră. La ocaziuni solemne punea pantalonii negri și legătoarea albă.

Cînd ieșea la vînătoare, punea botforii și legătoarea pestriță.

În orele libere, în sfîrșit, punea pantalonii deschiși și legătoare albastră.

Această legătoare albastră era lată și lungă, încît putea să facă din ea o fundă cu șic; și prin urmare de legătoarea albastră se țineau și ghetele subțiri, pantofi care aveau și ei fiecare cîte o fundă de mărime potrivită.

În orele sale libere d-nul Gorăuț purta deci trei funde; una mare la gît și două mai mici la ghete.

Numai vara, cînd căldurile erau mari, puteau să lipsească aceste funde: atunci d-nul Gorăuț purta ghete de brunel, pantaloni albi și legătoare pestriță, pe care n-o lega în fundă cu șic, ci o înnoda ușurel peste cămașa dezbumbată ca să se vază gîtul; căci gîtul d-nului Gorăuț era tot atît de frumos ca barba pe care la vîrsta de 23 de ani începuse a și-o rade pe fiecare săptămînă de cîte trei ori.

La vîrsta de treizeci și unu de ani d-nul Gorăuț fu ales notar în Grohotești; de aici înainte el avea și cîte o pereche de ghete de lac, și începu a-și tunde mustața cîte o dată pe săptămînă răzîndu-și barba din două în două zile.

Dacă timpul era frumos, domnul notar Istrat Gorăuț punea în orele sale libere la funda albastră ghetele de lac.

Ca dovadă despre silința neobosită ce-și dădea noul notar să cunoască pe cît se poate de bine satul său, e destul să fie știut că în cele dintîi patru luni ale petrecerii sale la Grohotești d-nul Gorăuț stricase trei perechi de ghete de lac. La început nu umbla singur, fiindcă se temea de cîinii satului; peste două, trei săptămîni, însă, el se împrietenise cu toți cîinii și nu se mai simțea nevoit a lua cu sine oameni de mărturie în preumblările ce făcea mai ales în amurgul serii, cînd fetele și nevestele ieșeau în calea vacilor ce se întorceau cu ugerul plin de la cîmp.

În aceste primblări făcute cu gîndul de a-și cîștiga cunoștințe lămurite despre satul său, d-nul Istrat Gorăuț, ca om prietenos, prindea vorba chiar și cu copiii, de aceea sătenii ziceau că noul notar e un om bun și prietenos.

După ce au trecut însă cele două săptămîni de care d-nul Gorăuț avuse nevoie spre a se pune în bună înțelegere cu cîinii din sat, oamenii începură să deie cu socoteală că prietenia noului notar nu se împarte deopotrivă între toți sătenii, ba fetele și mai ales nevestele mai curățele își făceau, se înțelege fiecare îndeosebi și tăinuit, mărturisirea că ochii nu prea stau bine în capul d-nului notar.

Dar în vreme ce-și stricase trei perechi de ghete de lac, d-nul Gorăuț își păstrase pantalonii cei deschiși întregi și neatinși, și așa numai gurile rele puteau să-i scoată vorba că noul notar pare a fi un fel de sare-garduri.

Nu-i vorbă, d-nul Gorăuț începuse a-și tunde mustața și a se rade din două în două zile și așa nu mai era băiet fără de pricepere. Numai el știa cîte inimi fragede au fost rănite și aprinse de privirile lui măiestre.

Cîteva luni de zile după ce fusese ales notar, el s-a dus cu niște hîrtii în oraș.

Trecînd cu hîrtiile subțioară de-a lungul unei uliți pline de lume, ochiul lui deprins și ager zări la depărtare de cîteva sute de pași înainte o femeie cu pasul sprinten și ușor, cu trupul înalt și mlădios, în sfîrșit una din acele femei care tremură în mersul lor ca foile trandafirului rourat în aburirea vîntului.

Domnul Gorăuţ îşi iuţi dar pasul şi, cu toate că nu-şi pusese decît pantalonii negri şi legătoarea albă, îşi potrivi hainele pe trup, îşi încordă toţi muşchii şi trecu îndrăzneţ înainte, aruncînd în trecerea sa o privire bine chibzuită drept în ochii frumuseţei celei înalte şi mlădioase.

Simţămîntul d-nului Gorăuţ, ca totdeauna, era drept: era grozav de frumoasă, grozav de gingaşă, grozav de fragedă copila şi, pe lîngă toate aceste, ochii ei se ascunseră cu sfială sub gene cînd el îi atinse cu privirea sa îndrăzneaţă.

Încîntat dar de această nouă descoperire, d-nul Gorăuţ merse ca la o sută de paşi înaintea copilei, ca să-şi arate talia şi graţia pasului, apoi se opri şi o lăsă să treacă pe dinaintea sa, însoţind acum privirea ce-i aruncă din nou cu un zîmbet de dulce dor şi visătorie.

Copila îşi stăpîni rîsul, şi atît era destul pentru ca d-nul Gorăuţ să se simţă ca şi ajuns la împlinirea dorinţelor sale vii, deşi încă nehotărîte. Căci femeia, neavînd altă chemare decît ca să fie frumoasă, rîde totdeauna de bucurie cînd îşi vede puterea frumuseţei, văzînd că un bărbat se află sub stăpînirea frumuseţelor ei. Aceasta o ştia d-nul Gorăuţ, şi aşa, ca să arate cît de mult se simte stăpînit de aceste frumuseţe, plecă mai departe în urma copilei.

Numai acum băgă de seamă că ea nu e singură. O altă copilă mai mică, de patru, cel mult cinci ani, se ţinea mereu de dînsa, privind foarte adeseori înapoi şi spunînd precum se vedea că domnul ăla tot mai vine.

Copila cea adevărată însă îşi urma calea fără să mai privească înapoi, fără îndoială pentru că nu era singură şi se temea ca nu cumva cealaltă copilă, mai nepricepută, să destăinuiască cele petrecute.

Dar atunci ce mai căuta nenorocitul Gorăuţ? Căci astă dată, cel puţin nu putea să-i vorbească. Ca om statornic în dragostele sale, el voia să meargă mai departe în urma ei numai ca să-şi arăte statornicia.

Astfel, ținîndu-se mereu după dînsa, coti în altă uliță, apoi iar într-alta, apoi în o a treia, mai departe și tot mai departe; dar el mergea cu pas hotărît și din ce în ce mai îndrăzneț, căci prin acest mers al său îi spunea: „Te iubesc, copilă, și sunt gata să mă duc orișiunde vei dori să mă duci!“

Într-un tîrziu ea începu să rîdă cu neastîmpăr și să privească din cînd în cînd spre dînsul, ca o șopîrlă răsfățată, înapoi.

Inima d-nului Gorăuț începu să bată mai tare și tot mai tare; el se făcu îndrăzneț și tot mai îndrăzneț; cînd intrară, în cele din urmă, în o ulicioară mai strîmtă, el se apropie pînă la trei pași de dînsa.

Oamenii de prin casele de la dreapta și de la stînga puteau să vadă prea bine că el se ține după dînsa, și zîmbeau în mirare; dar ce-i păsa lui, cînd el însuși vedea că copila plină de farmec voia ca el să se țină, numai că nu-i zicea: „Vino, vino după mine!“

Deodată copila începu să rîdă cu hohot și, iuțindu-și pasul, grăbi sprintenă spre o casă de la dreapta, intră și se perdu din vederea lui. D-nul notar Istrat Gorăuț își urma calea mai departe, așezat și nepăsător, ca și cînd n-ar ști nimic despre cele ce s-au petrecut, ci ar fi umblînd în cele mai serioase trebi prin această ulicioară plină de cotituri. Îi era destul să știe că aici e locașul ei.

Însă el trecu o casă, trecu două, trecu și a treia și apoi se opri cam zăpăcit, cam turburat, cam deznădăjduit s-ar putea zice dacă n-ar fi vorba de d-nul Gorăuț.

Aici ulicioara se înfunda.

D-nul Gorăuț își pusese pantalonii cei negri și legătoarea cea albă; cu toate aceste, neputînd zbura prin aer, ar fi dorit să poată intra ca și cîrtița prin pămînt, căci să se întoarcă pe unde a venit, aceasta era cu desăvîrșire peste putință.

„M-am înfundat“, zise el cam cu jumătate de gură, ca și cînd ar voi să se mai țină la îndoială asupra unui adevăr atît de nesuferit.

Adecă acea copilă fragedă, cu toate frumusețele ei, îl băgase în înfundătură ca să-l facă de rîsul lumii.

Nu-i vorbă, această răutate copilărească era dovadă despre deosebitele aplecări pe care privirea şi zîmbetul d-nului Gorăuţ le deşteptaseră într-o inimă proaspătă; însă el ar fi fost mulţumit dacă i-ar fi fost dat să deştepte mai puţine aplecări într-o ulicioară mai puţin înfundată.

Era ziua în amiaza mare şi parcă se vedea întorcîndu-se iar printre vecinii care îl văzuseră ţinîndu-se cu oarecare obrăznicie după copilă, parcă auzea rîsetele şi vorbele lor batjocoritoare, apoi, cine putea să-i spună dacă nu mai e cumva pe aici prin partea locului şi vreun tată ce-şi ţine totdeauna parul la îndemînă, vreun frate cu pumnul îndesat, ori vreun amant turbat, cum sunt cei mai mulţi.

D-nul notar Istrat Gorăuţ, cu toate că-şi pusese legătoarea păstrată pentru ocaziuni solemne, se simţea foarte strîmtorat; însă el nu mai era băiet nepriceput şi-i era destulă o singură încordare pentru ca să scape din strîmtorarea sa.

După ce stete cîtva zăpăcit în mijlocul înfundăturii, el îşi îndreptă pasul spre una dintre case, hotărît să intre, ca şi cînd ar avea să caute pe cineva, apoi să mai steie de vorbă şi, întorcîndu-se, să-şi ascundă hîrtiile pe care le adusese subţioară, ca vecinii ce-l văzuseră ţinîndu-se după copilă să crează că el tot n-a intrat în înfundătură decît fiindcă avea să ducă acele hîrtii la vreuna dintre casele din cel mai înfundat fund al înfundăturii.

Astfel îi vin omului deştept gîndurile bune tocmai cînd are nevoie de ele.

Se vede însă că ziua era nenorocită pentru d-l Gorăuţ.

Tocmai cînd era să intre, una dintre ferestre se deschise şi se ivi o cucoană cam bătrioară în ea.

— Pe cine cauţi, domnule? întrebă ea cam răstit.

D-nul Gorăuţ tresări ca omul prins fără de veste asupra unei fapte rele.

— Iertaţi, vă rog — răspunse el turburat — domnul avocat Trutuescu nu locuieşte în această casă, sau pe aici prin apropiere?

— Trutuescu! grăi cucoana. Auzi nume!? Nu se găsește în tot orașul. Ce uliță crezi d-ta că este asta?

D-nul Gorăuț dete din umeri, deoarece nu știa să răspundă.

— Nu-i, d-nule, zise atunci cucoana. Așa nume nu se găsește în ulița noastră, ba nici chiar în tot orașul; dacă nu vei fi căutînd altăceva, poți să te întorci pe unde ai venit, mai adause ea cu răutatea obicinuită a femeilor bătrioare.

D-nul Gorăuț trebui dar să se întoarcă, deoarece tot omul care se înfundă face calea mînzului și trebuie să meargă iar de unde a venit, trebuia să se întoarcă chiar fără de a fi stătut de vorbă și fără de a fi putut să-și ascundă hîrtiile de subțioară.

El mergea dar cum merge omul care nu mai are încotro, jignit și cuprins de adîncă rușine, ca nu cumva vreunul dintre cei ce stăteau pe la ferestre și pe la portițe, ba poate chiar vreuna să-l cunoască ori să afle vreodată că nenorocitul înfundat e chiar notarul din Grohotești.

Dar el mergea tot cu capul sus, tot nepăsător, tot ca unul care nici nu știa de ce lumea rîde în pumni la cele două părți ale uliței; numai din cînd în cînd mai arunca cîte o privire furișată împrejurul său, ca să vadă din care parte se ivește fratele cu pumnul prevăzut, spre a-l putea primi cum se cuvine unui notar.

Însă, în loc de frate, se ivi la portița pe care întrase copila o cucoană tot bătrioară, însă mai puțin dîrză decît cea de la fereastră, și privind hotărît la d-nul Gorăuț, grăi tare, ca cei mai apropiați dintre vecini să poată auzi:

— Dacă nu mă înșel, căutați pe doamna Litescu. Eu sunt, vă rog să intrați. Poftiți, vă rog, adause ea cu atîta asprime, încît Gorăuț nu se mai putu stăpîni, ci trebui să-și zică: „Acum e acum!“

Ce putea să facă?

Înapoi știa înfundătura, înaintea sa era lumea batjocoritoare; cucoana îi părea deci ca un fel de înger de scăpare. Căci, deși se simțea că e bun de bătut, d-nul Gorăuț știa că această cucoană are să-l ieie de scurt și să-l ocărească, ca nici din gunoi să nu-l iei, însă nici ochii n-are să-i scoată, nici oasele să i le frîngă.

El intră cam amețit, oarecum fără de știrea sa, ca și cînd l-ar fi luat pe sus, și numai după ce se văzu intrat, își făcu întrebarea dacă nu cumva fratele se află în vreun ungher și se opri, ca și cînd ar voi să zică: „Ia stai să mai chibzuim“.

— Poftim, domnule, poftim numai, zise cucoana.

Și d-nul Gorăuț, tresărind din nou, înaintă cu pas mai îndrăzneț, căci simțea că e vrednic de toate cele ce i se pot întîmpla în această casă.

— Bine, domnule, e cu putință să ne faceți d-voastră rușinea aceasta? începu cucoana. Cu cine am onoarea?

— Eu sunt domnul Istrat Gorăuț, notarul din Grohotești.

De obicei, d-l Gorăuț rostea aceste vorbe cu oarecare mîndrie; acum însă ar fi dorit să spună un neadevăr și astfel le rostea numai în silă și cu oarecare părere de rău.

— Adecă d-ta — urmă cucoana — domnul Gorăuț, notar, om cu pozițiune, trecut, precum văd, peste anii copilăriei, după toată înfățișarea om serios, d-ta nu te sfiești a urmări o copilă tînără pînă la casa părinților ei!? D-ta nici pînă la vîrsta la care ai ajuns n-ai putut cîștiga destulă experiență pentru ca văzînd pe Emilia, copila mea, să simți că nu ai a face cu una ce dorește să fie urmărită?

D-l Gorăuț își dedea seamă că a făcut ceea ce nu trebuia să facă și era hotărît să le sufără toate, însă aceste din urmă cuvinte îl scoaseră din sărite.

— Mă iertați, doamnă, răspunse el. Nu știu ce voiți să înțelegeți cînd îmi vorbiți de femei ce doresc să fie urmărite. Eu nu urmăresc femei ce doresc să fie urmărite. Am văzut pe d-șoara — urmă el ridicînd capul — și, fiind încîntat de frumuseța ei, nu mi-am putut stăpîni dorința de a o vedea înc-o dată. Așa am urmărit-o pîn-acasă. Iubirea, doamnă, se ivește fără de veste, ca fulgerul, și iubirea e dezvinovățire-ndestulătoare pentru orișice pas greșit.

Era meşter d-nul Gorăuţ în potrivirea vorbelor, mare meşter; se vede însă că d-ei, cucoana, nu prea ţinea seamă de vorbele frumoase, căci ea urmă încă mai aspru:

— Dă-mi voie să-ţi spun că aceasta e faptă de om fliuşturatec. Un om serios nu-şi ia îndrăzneala de a se avînta în felul acesta. Dacă în adevăr îi place o copilă, se informează despre dînsa, se întroduce în familia ei, şi dacă stăruie în slăbiciunea sa, îi cere mîna.

D-nul Gorăuţ se făcu roşu ca racul.

Pantalonii lui cei pestriţi, fundele lui de tot felul, plimbările lui prin uliţele mai dosnice semănau fără îndoială a fire fliuşturatecă.

— D-ta — urmă cucoana — trebuia să te gîndeşti că te văd vecinii, care stau pe la ferestri, şi că compromiţi o fată nevinovată.

D-nul Gorăuţ mai vîrtos îşi ridică fruntea.

— Dacă e aşa, zise, sunt gata să o reabilitez cerîndu-i mîna.

D-na Litescu era văduvă şi avea patru fete, dintre care două mai mari decît Emilia; ea mai avea şi doi ştrengari de băieţi, care umblau la şcoală şi rodeau coatele stricînd şi cîte două perechi de ghete pe sezon; ea adeseori îşi petrecea nopţile muncită de gîndul cum va putea să-şi crească băieţii şi să-şi mărite fetele: ar fi fost, cu toate aceste, în stare să deschidă uşa şi să-i arate lui Gorăuţ drumul.

Se mulţumi însă a-i arunca o căutătură în care se dedea pe faţă o viuă părere de rău.

— Tot vorbe de om fliuşturatec, grăi. Dar scopul cu care te-am poftit să întri nu a fost să ascult mărturisirile d-tale. Precum ai văzut, întreaga ulicioară ştie că d-ta ai urmărit pe fiica mea şi mîne, nu mai departe, în întregul oraş se poate vorbi despre aceasta. Te rog deci să laşi aici hîrtiile ce ai la d-ta pentru ca lumea să creadă că m-ai căutat pe mine ca să mi le predai. Spune-mi unde să-ţi trimit hîrtiile, urmă apoi după ce Gorăuţ puse hîrtiile pe masă cu un adînc suspin de recunoştinţă.

— Sunt tras la „Pomul verde“, unde stau la nr. 7, grăi dînsul. Dar, vă rog, nu osteniți; viu eu să le iau!

— Ba să mă iertați, domnule. Atît ar mai trebui, răspunse ea. Puteți să plecați.

Domnul Istrat Gorăuț rămase ca-nfipt în pămînt, uluit parcă i s-ar fi surpat casa-n cap. Vorba „fliușturatec“ îi răsuna-n ureche și întreaga ființă îi era pătrunsă de gîndul că nu vrea cucoana aceasta să aibă a face cu oameni ușurateci ca el... Multe ar mai fi avut să spună, dar nu-i rămînea decît să plece. Făcu deci cîteva plecăciuni și se retrase rău de tot ploat pe ușa abia de jumătate deschisă. Cînd se văzu apoi ieșit la aer curat, privi îngrijat împregiurul său, apoi se depărtă cu pas iute, ca nu cumva să-l vadă copila.

— Emilio! strigă doamna Litescu îndată ce rămase singură.

Copila se ivi chiar mai tînără și mai fragedă în toată ființa ei decît o văzuse d-nul Gorăuț, stete cîtva timp cu ochii la pămînt și nemișcată, apoi zise:

— Să mă ierți, mamă; îmi părea însă atît de poznaș, încît nu m-am putut stăpîni. Dar să nu crezi că e dintre acei oameni obraznici de care nu mai poți scăpa. Numai eu sunt de vină; el nu s-a apropiat decît după ce am început să privesc înapoi.

— Fără îndoială că numai tu erai de vină, grăi mama cu asprime. Se cuvine unei fete binecrescute să privească înapoi cînd se știe urmărită de cineva?...

— Zău, nu priveam dacă era altul; și-ți făgăduiesc că niciodată n-am să o mai fac. Crezi că mie nu-mi pare rău de nebunia ce-am făcut?

Și drept avea copila; de vină nu erau decît tinerețele!

A doua zi după aceste era ziua în care d-nul Gorăuț era să se radă. Ziua a trecut însă fără ca el să se fi ras. Seara apoi, cînd și-a adus aminte că peste zi ar fi trebuit să se radă, a stat cîtva timp pe gînduri, iar după oarecare chibzuire a luat hotărîrea de a nu se mai rade. Da! oamenii care își lasă barbă par mai puțin fliușturateci decît cei rași. Mai era apoi și că cei ce-l văzuseră în fundătură nu puteau să-l cunoască atît de lesne dacă s-ar întîmpla să-l mai vadă vreodată pe undeva.

Acest al doilea cuvînt era şi el hotărîtor, dar mai puţin decît cellalt.

Ar fi dorit d-l Gorăuţ să-şi poată schimba nu numai barba, ci şi nasul, ochii, urechile, în sfîrşit, toate amănuntele fiinţei lui, că nici chiar el însuşi să nu se mai cunoască. Lucrul de căpetenie era însă ca toate schimbările să fie astfel potrivite, încît cucoana aceea să nu-l mai poată lua drept om fliuşturatec.

Nu era-n gîndul lui nimic mai nesuferit decît ca lumea să te ieie drept om fliuşturatec, şi din gîndul acesta porneau toate schimbările prin care avea să treacă d-nul Gorăuţ.

Punîndu-şi legătoarea cea albastră, el se opri şi privi cam sperios în oglindă, apoi, fără de a se mai gîndi mult, înlocui funda cea mare cu legătoarea cea neagră. Avea alte două cuvinte pentru aceasta: întîi, că-şi închipuia cum Emilia şi-ar stăpîni rîsul şi ar privi ca o şopîrlă răsfăţată la funda cea albastră; al doilea, că simţea cum doamna Litescu ar zice că numai un om fliuşturatec poate să poarte asemenea legători. Acest al doilea cuvînt era cel hotărîtor. Ca om păţit, d-nul Gorăuţ ştia că e cu mult mai greu a te pune la cale cu femeile mai bătrioare decît cu ale tinere. Afară de aceasta, de Emilia, pe lîngă toate celelalte, îl mai lega şi simţămîntul unei mari vinovăţii comune: el şi ea, amîndoi, deşi nu împreună, trebuiau să se căiască de acelaşi păcat. De d-na Litescu nu-l lega însă nimic, ci îl despărţeau o mulţime de lucruri; de aceea, orice se punea să facă, mai-nainte de a săvîrşi fapta, d-nul Gorăuţ se întreba: „Ce ar zice oare d-na Litescu dacă m-ar vedea făcînd acest lucru aşa precum am de gînd să-l fac?“

Lăsîndu-şi barba şi lepădînd legătoarea cea albastră, d-nul Gorăuţ mai luă dar şi obiceiul de a nu mai face o mulţime de lucruri pe care le făcea mai-nainte chiar cu oarecare plăcere.

Sătenii ziceau că d-l Gorăuţ trebuie să fi păţit ceva, deoarece le părea cam ursuz.

Ei n-aveau dreptate.

D-nul Gorăuţ nu era ursuz, ci trist şi gînditor, mai presus de toate dulciu, ca şi cînd ar trăi mereu sub ochii doamnei Litescu.

Numai cîteodată d-nul Gorăuţ se făcea în adevăr ursuz.

Omul, în nenorocire, îşi face fel de fel de închipuiri.

Aşa, d-nul Gorăuţ, ca om nenorocit, îşi închipuia că, avînd o mumă atît de aspră ca doamna Litescu, Emilia trebuie să sufără foarte mult pentru gluma nevinovată de care la adecă numai el era vinovat şi că, prin urmare, ea trebuie să se simţă foarte nenorocită în casa părintească.

Afară de aceasta, mai ales serile, după ce stingea lumînarea, d-nul Gorăuţ îşi închipuia că Emilia stă într-un colţ şi se uită la el, ceea ce-l făcea foarte fericit. Însă, fiindcă fericirea nu e decît ceva trecător în viaţa omenească peste puţin el îşi închipuia că tot acea Emilie se uită cu tot acei ochi la vreun alt muritor.

Stăpînit de asemenea gînduri d-nul Gorăuţ punea caii la brişcă şi pleca în oraş.

Şi ca dovadă că asemenea gînduri îl stăpîneau mai adeseori e destul să fie ştiut că d-nul Gorăuţ strica pe fiecare lună cîte un cerc de pe roatele trăsurii sale.

Sosind în oraş, el trăgea la „Pomul verde", intra în odaia nr. 7, se întindea pe divan şi-şi închipuia cum pleacă el acum să caute omul care să-l introducă în familie, cum face cunoştinţa Emiliei, cum îi cere mîna şi cît este de fericit avînd, chiar acasă la Grohoteşti, o soacră ca d-na Litescu. După ce toate erau astfel puse la cale, el se ridică deznădăjduit.

Nu putea să trimită pe nimeni fără de a-i face împărtăşire despre cele petrecute, iară aceasta nu era cu putinţă.

Apoi, după cele petrecute, nici nu mai era în stare să mai steie în faţa d-nei Litescu. Şi, la urma urmelor, cine ştie dacă nu cumva Emilia rîdea de dînsul.

Domnul Istrat Gorăuţ punea dar cît mai nentîrziat caii la brişcă, iară cînd caii erau puşi, îi zicea vizitiului să mai aştepte un minut, nu mai mult, căci mai are să pună o mică treabă la cale, apoi pleca în oraş.

Vizitiul, om păţit, scotea iar caii din hamuri şi-i ducea în grajd, apoi se culca să doarmă, ceea ce şi putea să facă pînă deseară în toată ticna.

În timpul acestui somn ticnit, d-nul Gorăuţ îşi căuta cunoscuţii ori se primbla singur pe uliţe, hotărît de a o rupe la fugă îndată ce va fi zărit pe Emilia undeva.

Doamna Litescu, avînd trei fete mari, îşi ţinea casa deschisă pentru toţi tinerii cumsecade. De la aceşti tineri d-nul Gorăuţ putea să afle că Emilia e copilă veselă, deşi cam năzuroasă, iară d-na Litescu poate să fie luată drept cocoană prea binevoitoare. Aceste îl turburau, căci el ar fi dorit ca Emilia să nu fie decît năzuroasă, iară d-na Litescu să se poarte cu toată lumea cum se purtase cu dînsul.

Cît pentru tinerii cumsecade, d-nul Gorăuţ ar fi dorit să le scoată toţi perii din barbă şi să-i sluţească, încît să-ţi fie milă de-a mai privi la dînşii.

Unul singur era scutit de această mînie — d-nul Irimie Cocoleac — un candidat de preoţie, care nu aştepta decît parohia pentru ca să ducă la altar pe d-şoara Maria, una dintre surorile Emiliei.

Pe acest om d-nul Gorăuţ îl iubea ca pe un frate mai mic şi-l purta mereu cu sine cînd venea la oraş.

Şi fiindcă d-nul Gorăuţ părea a se interesa de familia Litescu, d-nul Cocoleac i-a spus că a doua dintre fetele doamnei Litescu n-a voit să primească mîna advocatului Romulus Popescu, iară a treia are unul cu care o necăjesc din cînd în cînd celelalte surori, fără îndoială vreun tînăr ce nu şi-a terminat încă studiile.

Domnul Gorăuţ, auzind aceste din urmă, simţea în sine pornirea de a pleca în lume, ca să-l caute pe acel unul şi să-l sfărîme nu altfel decît ca pe un pui de vrabie.

— Şi eu aş vrea să mă duc o dată la d-na Litescu, grăi dînsul.

Domnul Cocoleac l-a poftit numaidecît; însă el s-a turburat atunci și a zis că mîne la ora obicinuită, fiindcă asemenea lucruri se fac mai lesne mîne decît astăzi.

Mîne dar, mîne, în sfîrșit, avea să sune și oara lui. Se vede însă că omul fără de noroc e o dată perdut în lumea asta.

În vreme ce d-nul Gorăuț, cuprins de fierbințeli precum era, ieși pe-nserate din oraș, ca să se plimbe pe lună de-a lungul țărmurilor lacului ce se întindea din jos de oraș, d-nul Cocoleac se duse la Maria; și spunînd c-a fost cu d-nul Gorăuț, un prieten al său, întrebă dacă domnișoarele nu-l cunosc pe d-nul Gorăuț, Istrat Gorăuț, notarul din Grohotești.

Emilia se făcea roșie ca mărul copt, iară d-na Litescu grăi așezată:

— Îl cunosc eu: este un fliușturatec.

Grăind aceste, d-na Litescu exprima o convingere ce se întărea cu trecerea fiecărei săptămîni pe care o trăia Gorăuț, fără ca să fi fost destul pentru ca domnul Cocoleac să tacă. El însă, ca prieten, ba chiar ca om iubitor de dreptate, nu se hotărî să tacă decît după ce Maria îi făcu un semn din cele mai stăruitoare.

Mîne dar era pentru nenorocitul Gorăuț tot mîne, deoarece la ora obicinuită nu avea cu cine să meargă, iară singur fusese o dată și-i era destul din această una și singură dată.

El așteptă un ceas, apoi se duse să caute pe d-nul Cocoleac, apoi începu să cutreiere ulițele, apoi, înspre seară, se opri încremenit la colțul unei uliți cam apropiate de înfundătură.

Ochii lui vedeau pe d-na Litescu ieșind în[1] oraș, dimpreună cu două dintre fetele ei. Era departe, însă, așa îi părea lui, nici una nu e copila cu pasul ușor, cu trupul ce tremură în mersul lui, nici una ca ea. Emilia trebuia să fi rămas dar acasă, trebuia cu atît mai vîrtos cu cît lui astfel îi venea la socoteală.

Era hotărît domnul Gorăuț să le aștepte pînă ce se vor depărta, apoi să între în înfundătură. Era, ce-i drept, faptă de om fliușturatec, dar el era hotărît s-o săvîrșească.

---

[1] În toate edițiile: *din*.

Stete însă mult timp la colț, mai-nainte de toate aștepta ca ele să se depărteze de tot, ca să aibă nevoie de mult timp pînă ce se vor întoarce.

Apoi tot se mai întreba dacă nu cumva una dintre fete era Emilia.

În sfîrșit, cînd ajunse la colțul înfundăturii, se opri nehotărît, căci un glas tainic îl întreba cu stăruință:

„Doamna Litescu... nu-ți dai tu samă ce ar zice doamna Litescu cînd te-ar vedea aici?“

Acest glas supărător îl făcu să ieie o hotărîre bărbătească; el plecă cu pași iuți înapoi și nici nu se mai opri decît la colțul unde stătuse mai înainte.

Cînd se opri iar la colț și privi înapoi, simți că pămîntul începe să-i ardă sub picioare.

Emilia venea singură-singurică în urma lui și era aproape, la depărtare de abia cîteva sute de pași.

Și precum ea venea îndrăzneață și cu pasul iute, ca și cînd nu s-ar întîmpla nimic, el tremura ca frunza de mesteacăn, căci, pe lîngă toate celelalte, ea mai avea în mînă și o scrisoare, fără îndoială un răvășel făcut în taină, pe care-l ducea acum, tot în taină, la poștă, ca să-l trimită acelui unu.

„A-a! zise el purtat de patimă. De aceea ai rămas tu singură! Tu umbli cu scrisori, pe cînd eu mă ard însumi pe mine în foc nepotolit: lasă, că vreau să te văd, să-ți privesc în ochi, să-ți arăt jertfa ce ai făcut.“

Și așa domnul Goräuț a rămas nemișcat în colț, iară cînd ea a trecut pe dinaintea lui, a privit la dînsa cu îndrăzneală.

Emilia, descoperind așa fără de veste în dosul acelei bărbi deznădăjduite chipul nenorocitului înfundat, scoase un țipet înăbușit și grăbi mai departe cu pasul nesigur și cu ochii la pămînt.

Acum era cu totul greu pentru d-nul Goräuț; situația era cu desăvîrșire încordată.

Copila suferise și ea mult, căci avea inima simțitoare.

Mumă-sa, neîndurată precum era, o mustra mereu, iară surorile sale, pizmătărețe ca toate surorile mai mari, o necăjeau neîncetat, și de cîte ori se mișca portița în țîțîni, ziceau că vine „ursitul“ ei. Prigonită astfel de toată lumea, ce mai putea sărmana copilă? Nu-i rămînea decît să le răspundă surorilor prigonitoare că da, e ursitul ei, că e om prea cumsecade, pe care-l iubește și-l așteaptă. Ca fată inimoasă ce era, trebuia să-l apere pe omul năpăstuit numai și numai fiindcă ea îl trăsese cu priviri ademenitoare în înfundătură. Îl apăra dar, se gîndea zi și noapte la dînsul și suferea cu îndelungată răbdare. Ieri însă, cînd Cocoleac, acest domn Cocoleac, care tremură sub privirile unei femei și n-are îndrăzneala bărbătească de a-și apăra amicul năpăstuit, ieri, cînd Cocoleac îl vînduse pe Gorăuț, nenorocirea ei ajunse la culme. Numai acum simțea cum o glumă nesocotită poate să strice viața întreagă a unui om. Îl vedea părăsit de toată lumea, singur și prigonit, ca dînsa, și cînd doamna Litescu îl numea „fliușturatec“, nu se afla nimeni ca să-l apere. Aceasta era prea mult pentru o inimă simțitoare! Emilia ar fi fost deopotrivă cu Cocoleac dacă nu l-ar fi vestit pe Gorăuț despre cele petrecute, dacă nu i-ar fi zis:

„Domnule! bagă bine de seamă că te înșeli cînd crezi că domnul Cocoleac îți este prieten sincer; nu te încrede în el, nu te răzema pe el, nu i te destăinui, fiindcă acest domn Cocoleac este un om pizmătăreț și slab de înger...“ și așa mai departe. Fiindcă Emilia nu putea să le spună aceste cu grai viu, le-a pus dimpreună cu alte deosebite mărturisiri pe hîrtie și, prin urmare, oricine-și poate închipui cît de adînc a trebuit să o zguduiască descoperirea făcută în dosul bărbii deznădăjduite.

Ea mergea iute și tot mai încet. D-nul Gorăuț nu era mai puțin zguduit. În atîte și atîte rînduri luase hotărîrea nestrămutată de a o rupe la fugă îndată ce va zări pe Emilia; cu toate acestea, acum stătea în colț și simțea în el că nu putea să fugă. O văzuse cutremurîndu-se în tot trupul, îi auzise țipetul înăbușit și nu putea să-i scape din vedere că ea merge tot mai încet.

— Săracul de mine! zise el punîndu-și mînile în cap. Ce să fac eu acum! Sfinte Doamne, ce să fac!

În cele din urmă Emilia se opri și aruncă o privire împrejur, apoi trecu, ce-i drept, cam în silă, spre colțul unei alte uliți care ducea prin pădure spre lac.

La colț ea se opri din nou. Nu prea era lume prin partea locului, numai așa, pe ici, pe colo, cîte o cocoană pe la cîte o fereastră deschisă. Dar ce-i păsa de toate aceste unei inimi simțitoare!?

Domnul Gorăuț se simțea în timpul acesta ca și cînd ar fi mergînd în urma ei, urmărit de d-na Litescu, care-i zicea mereu:

„Domnule, se cuvine unui om cumsecade să facă asemenea lucruri? Domnule, ești un fliușturatec mizerabil, precum ai fost totdeauna! Domnule, te dau afară din oraș!“

„Știu, doamnă, răspundea el, nu-mi pasă, doamnă!“ și mergea dus în calea sa.

Cînd Emilia a ajuns apoi la malul lacului și s-a oprit, fiindcă nu putea să meargă mai departe, s-a oprit și d-nul Gorăuț, la depărtare potrivită.

Însă cînd omul pornește o dată pe calea păcătuirii, el lunecă mai departe ca prin vis; și domnul Gorăuț luneca dar înainte, ce-i drept, acum la început cu inima încleștată și cu capul cam amețit.

— Domnule! de ce m-ai adus d-ta pe mine aici? zise ea înecată de lacrămi.

— D-voastră, domnișoară, m-ați adus pe mine! răspunse el cu oarecare îndărătnicie.

— Domnule, eu am toată încrederea în d-ta! zise iar d-șoara Emilia Litescu.

— Și eu am toată încrederea în d-voastră, răspunse d-nul Istrat Gorăuț.

— Nu știți cît a trebuit să plîng pentru nebunia ce am făcut, zise d-ra Emilia.

— Hm! răspunse d-nul Gorăuț.

Domnul Gorăuț era mare meșter în potrivirea vorbelor; acum însă razele lunei pline cădeau peste fața copilei și el nu mai avea timp să se gîndească la alegere de vorbe. Mai era oare nevoie de vorbe acum, cînd el se afla singur cu dînsa, aici, în pădure, pe malul lacului, în amurgul serii, față cu luna plină ce vărsa peste unde raze din ce în ce mai bogate?

— Dumneata nu mai ești supărat? zice copila.

— Nu, nici n-am fost niciodată, răspunse el.

Apoi iar mai steteră împreună, așa, cu inimile încleștate.

După aceea Emilia zise că trebuie să plece, fiindcă se teme ca nu cumva să se întoarcă doamna Litescu mai-nainte de dînsa; iară d-nul Goräuț tresări, ca trezit din vis, și zise că „da, trebuie să grăbească“, apoi întrebă:

— Cînd ne mai vedem?

— Nu știu, răspunse ea. Aceasta nu atîrnă decît de la d-ta. Mama e foarte supărată. Am voit să-ți trimit o scrisoare.

— O scrisoare? Mie? strigă d-nul Goräuț turburat. Dă-mi-o.

— Nu pot, zise ea depărtîndu-se de dînsul. Am scris o mulțime de nebunii în ea. Mi-ar fi rușine dacă ai citi-o.

El o apucă cu amîndouă brațele, ca să-și ieie scrisoarea.

— Vezi, de ce mă scoți din minți!? grăi apoi încetișor. Uite, acum nu te mai pot lăsa din brațe: dă-mi scrisoarea.

— Nu e nimic în ea. Îți ceream numai iertare fiindcă ți-am făcut atîte supărări cu nebunia mea.

— Nebunie! zise el. Nebun am fost eu, care credeam că toate sunt numai jucării copilărești în viața omenească și m-am lăsat să fiu purtat de o pornire pe care o credeam tot atît de ușoară și de trecătoare cum fuseră altele mai-nainte. Du-te, dragă, urmă el sărutîndu-i fruntea, și părul, și ochii, să mergem, să ne întoarcem, vino cu mine. Adică nu! du-te tu singură.

— Și... apoi cînd ne mai vedem? șopti ea.

Domnul Goräuț simți un fel de amețeală la cap și la inimă și în tot trupul.

Acest „cînd“, atît de sec, îi suna oarecum a niciodată. El o ținu dar aproape de sine, îi privi cu stăruință în ochi, apoi întrebă:

— Ziceai că ai toată încrederea în mine?

— Da, răspunse ea. În d-ta mă încred orbește!

— Nu-mi zice d-ta, zi-mi tu.

— Nu pot, răspunse ea turburată și voind a se desface din brațele lui.

— Dacă ai încredere în mine, nu te duce, rămîi aici, zise el. Tot ai venit o dată: nu e oare totuna dacă stai mai puțin ori mai mult? Rămîi! Cine știe dacă vom mai găsi vreodată în viața noastră un ceas ca și acesta, această noapte răcoroasă, acest cer senin, aceste umbre negre ale pădurii, această lună pînditoare? Emilio copilă, privește și vezi undele lacului: nu te temi că, pierzînd ceasul acesta, nu vei mai găsi altul în care să plutești pe ele cu inima ta de acum? Nu mai sunt băiet fliușturatec, ci om care poate îndrăzni, căci știe să răspundă de soarta femeii ce se aruncă cu încredere în brațele lui: aici, înaintea lui Dumnezeu, mi te jur de soție, și din clipa ce vei atinge barca cu piciorul, nu mai ești fiica doamnei Litescu, ci soția mea, eu răspund de numele tău, de liniștea ta, de soarta noastră... Haide, copilă, căci clipele trec și se duc.

Zicea el că nu mai e omul fliușturatec, dar se avîntase rău de tot.

— Uite — răspunse copila — ia-mă tu și mă pune în barcă, apoi, dacă vrei, cînd vom fi în mijlocul lacului, răstoarnă barca.

Barca se legăna pe valuri purtînd două inimi cuprinse de beția fericirii. Vai, însă, bucurii și fericiri nu sunt în viața aceasta decît niște închipuiri deșerte.

Pe cînd domnul Gorăuț își ducea sarcina scumpă la barcă, d-na Litescu, luînd urma fiicei sale, alerga spre lac; Gorăuț puse abia mîna pe lopată și vîsli o dată, de două, de trei ori, apoi rămase-ncremenit.

Pe mal, tocmai acolo de unde el își luase sarcina, stătea tot atît de-ncremenită d-na Litescu în aievea, însoțită de Cocoleac, acest domn Cocoleac atît de bine știut.

Ea stete cîtva timp așa, încît d-l Gorăuț putea să înțeleagă că acum supărarea ei e chiar mai grea de cum fusese rîndul trecut.

— Bine! Se poate una ca aceasta!? S-a mai pomenit asemenea lucru?... Emilio! Vino-ncoa'! Fără de-ntîrziere vino! zise ea cu glasul unei mume deznădăjduite.

Emilia-l trase pe Gorăuţ de mînecă, stăruind să deie dînsul răspuns.

—Nu pot, mamă, răspunde apoi după ce văzu că el tace. E mare apa!

— Domnule — porunci cucoana — mînă barca la mal.

Domnul Gorăuţ lăsă vîsla din mînă, îşi netezi barba şi-şi răsuci mustaţa, îşi potrivi legătoarea la gît, îşi îmbumbă surtucul, apoi aşteptă să mai zică şi Cocoleac ceva.

Cocoleac însă, domnul Cocoleac era ştiut ca om care tace tocmai cînd ar trebui să vorbească.

— Sărut mînile, răspunse dar Gorăuţ foarte hotărît. Cu cel mai profund respect, nu se poate.

— Cum nu se poate!? îl înfruntă muma jignită. Un om în toată firea nu are să rostească asemenea vorbe.

— Nu se poate! stărui Gorăuţ.

Doamna Litescu stătea pe malul lacului cum stă la marginea bălţii cloşca ce din păcate a crescut pui de raţă.

Iar domnul Cocoleac tăcea şi acum ca totdeauna cînd se cuvenea să zică şi el ceva. Îi spusese, ce-i drept, viitoarei sale soacre că o fi d-l Gorăuţ om fliuşturatec cînd îşi pune legătură — fundă şi pantaloni pestriţi, ca să iasă în urmărirea fetelor, dar acolo-n cancelarie şi-n alte treburi ale lui e om cu rost, chibzuit şi cu bună rînduială; acum însă el îşi păzea treaba ca orişice candidat de preoţie şi nu se amestecă-n treburi care nu-l privesc.

— Domnule, grăi dar doamna Litescu în sfîrşit. Ce ai de gînd să faci!? Dă-ţi seamă de nenorocirea ce pregăteşti pentru o întreagă familie. Ţine seamă că am patru fete, nu mai puţin decît patru: cum să le mărit după ce d-ta îmi compromiţi familia prin asemenea apucături fliuşturatece!? Nu-mi nenoroci casa!

D-l Istrat Gorăuţ se cutremură-n toată fiinţa în auzul vorbei „fliuşturatec“. Acum era timpul să deie dovadă că i se face o monstruoasă nedreptate cînd i se aruncă-n faţă vorba aceasta. Simţea că întră slugă la stăpîn, se dă legat, dar era destul om pentru ca să nu se sperie de soacră ca muma Emiliei.

— Sunt, doamnă, adînc mîhnit auzind din gura d-voastră asemenea vorbe. Încă-n ziua cînd am avut parte de fericirea de a fi întrat în casa d-voastre am declarat că sunt gata să reabilitez pe fiica d-voastră. Drept dovadă că sunt om care se ţine de vorbă, în clipa în care piciorul mi-a călcat în barcă, am jurat în faţa lui Dumnezeu ca Emilia, domnişoara Emilia, fiica d-voastre, e soţia mea. I-am cerut mîna de la d-voastră atunci şi nu m-aţi socotit destul de vrednic de a vă fi ginere: acum rămînem aici.

— Da, mamă — adaugă Emilia, acum mai îndrăzneaţă — şi dacă nu se poate altfel, înaintăm pînă la mijlocul lacului şi acolo răsturnăm barca.

Doamna Litescu, mumă a patru fete nemăritate şi a doi băieţi ştrengari, se mai muie. Dacă era vorba, n-o supăra gîndul că are să ajungă mumă a numai trei fete nemăritate. Ea dete cu toate aceste din cap.

— Fără de-nvoirea mea nu vei fi soţia lui — grăi dînsa — iar aceasta n-are să mi-o ceară aici, nici aşa cum a făcut-o.

Grăind vorbele aceste, ea se-ntoarse şi porni spre oraş.

Domnul Cocoleac rămase nedumerit; greu îi era să plece-n urma ei, dar tot greu să şi rămîie. Acum nu-i rămînea decît să zică şi el ceva.

— Vă rog, doamnă, prietenul meu Gorăuţ e om prea cumsecade, o-ncredinţa el.

— Dacă e, o să ştie şi ce are să facă, răspunse ea şi-şi urmă drumul.

Cocoleac, ce să facă!? se luă după dînsa.

Emilia rămase o clipă uitîndu-se după muma ei, apoi, dezmeticită, se-ntoarse spre Gorăuţ.

— Scoate-mă, te rog, la mal, stărui dînsa. Nu mai vreau. Mă duc şi eu acasă!

— Nu se poate! răspunse el.

— Nu mai vreau! strigă dînsa. Vreau să mă duc la mama!

Domnul Gorăuţ se făcu mic-mititel, puse mîna pe lopată şi vîsli spre mal.

O dorinţă poetică avuse şi el în viaţa lui, şi nici aceea nu se putea-mplini.

Ieşiţi pe uscat, Emilia-l luă de mînă.

— Vii — îi zise stăruitor — şi d-ta cu mine, mă-nsoţeşti, mă duci acasă.

— Nu se poate, domnişoară, răspunse el cuprins de deznădăjduire. Nu sînt îmbrăcat de vizită: pantalonii aceştia, ghetele acestea, gulerul acesta, legătoarea aceasta...

Emilia n-avea timp de perdut.

— Lasă, domnule, pantalonii, lasă ghetele, lasă toate fleacurile şi vin', că te duc eu, urmă ea tîrîndu-l după dînsa.

Domnul Gorăuţ mergea cuprins de simţămîntul că e perdut, intrat la stăpîn, ajuns rob la o soţie nemiloasă şi la o încă mai nemiloasă soacră.

Ajuns apoi la casa doamnei cu patru fete nemăritate şi cu doi ştrengari de băieţi, el stătea buiguit în faţa stăpînelor sale.

— Aşa te mai înţeleg şi eu, îi zise doamna Litescu, acum foarte binevoitoare. Tot fliuşturatec, dar om dat pe brazdă. Ţi-aş da-o pe Emilia chiar şi dacă n-ar avea încă trei surori, tot nemăritate încă.

„PURCELUŞ CU COADA SFREDEL“

Gîndindu-mă la purceluşul cu coada sfredel pe care băiatul lui Călin din povestea lui Eminescu şi-l croia pe coşcovii pereţi, îmi aduc aminte de un plăcut episod al propriei mele vieţi.

Trecusem pentru clasa VI de la Arad la Timişoara, ca să învăţ nemţeşte, şi în faţa mănăstirii de minoriţi în care ne aveam liceul se afla „Casina“, cel mai boieresc restaurant al oraşului.

Restauratorul, un boem, avea două fetiţe foarte drăgălaşe, blondine cu obrajii rumeni şi cu părul mătăsos, una de vreo patru, dar cealaltă trecută de cinci ani, amîndouă neastîmpărate şi îndrăzneţe, copii crescuţi într-un local public şi purtaţi în braţe cînd de unul, cînd de altul dintre numeroşii prieteni ai casei.

Mai ales pe mumă o supăra adeseori intimitatea multora dintre aceştia, şi ar fi fost mai mulţumită în sufletul ei dacă fetiţele ar fi fost mai rar sărutate şi mai puţin luate în braţe. Ele însă tocmai în timpul mesei dădeau năvală în sala de mîncare, şi nu era chip să le alunge fără ca să le facă să plîngă şi fără ca să jignească pe cei ce aveau slăbiciune pentru ele.

N-ar fi rămas decît să le ia o bonă ori o guvernantă, care să iasă în timpul mesii cu ele la plimbare. Lucrul acesta nu putea însă să-l facă. Lasă că îi era locuinţa strîmtă, dar mai erau la mijloc și chelnerii, între care nu putea să-și ție o fată tînără la casă.

— Am o idee bună, îi zise într-una din zile d-l Crăciunescu, catihetul și profesorul de limba română al nostru, care mă cunoștea de la Arad. Să-ți dau un băiat, care să le scoată la plimbare ori să le ocupe în orișice fel în timpul meselor. Mai aveți și folosul că el nu știe nemțește și fetițele o să învețe cu el limba maghiară.

— Ideea e minunată! a răspuns mama și am fost angajat drept un fel de guvernator al celor două fetițe. Puteam să-mi aleg în restaurant mîncările după cartea de bucate, mi se plătea locuința la o văduvă din apropiere și mai primeam și doi florini bani de cheltuială, iar în schimb aveam să plimb fetele de la 12 pînă la 1 și seara de la 7 la 8.

Să le plimb cînd era timpul priincios pentru plimbare, dar cînd ploua, și mai tîrziu, serile, cînd pe la 7 era întuneric, trebuia să le țin în casă. Cum însă? Ce să faci cu doi copii neastîmpărați, cu care nici nu prea poți să vorbești, căci nu știi tu limba lor și n-o știu ei pe a ta?

Nu citisem încă pe Călin al lui Eminescu, căci nu-l scrisese nici el. Fusesem însă, din întîmplare, și eu copil și cunoșteam din propriile mele fapte slăbiciunile copiilor. Am scos dar creionul, am luat o bucată de hîrtie și am început să desemnez în linii simple fel de fel de bazaconii, o scară, un scaun, o masă, o casă, un cățeluș, o pisică, un purcel cu coada sfredel, ce-mi trecea prin minte. Cele două fetițe îmi ședeau, după cum erau obicinuite, una pe un genunche, alta pe cellalt și erau încîntate de cele ce vedeau cu ochii, uimite de destoiniciile mele. Eu întrebam ce-i aceasta? Ele îmi răspundeau pe nemțește și se simțeau foarte fericite că știu să răspundă. Le spuneam apoi cum se zice în limba maghiară, și ele se simțeau încă și mai fericite că știu și așa.

O zi, două, trei, și fetele mele nu mai mergeau prin sala de mîncare nici cînd nu eram eu cu ele, ba nici la plimbare nu ieșeau bucuros.

Am dat însă de altă nevoie mare.

Tapetele din odaia în care ne petreceam timpul erau pline de scări, de scaune, de purceluşi cu coada sfredel şi de fel de fel de alte măzgălituri făcute cu creionul de cele două eleve ale mele, care ţineau să arate că pot şi ele ceva.

Părinţii erau foarte supăraţi de succesul pe care-l obţinusem cu metodul meu de a le procura copiilor lor o distracţie plăcută.

„N-ai — mi-am zis dar în strîmtoarea mea — să-ţi mai faci desemnele cu creionul, ci cu pana, pe care ele nu ştiu s-o poarte.“

Te pui însă cu dracii de copii!?

O zi, două, în urmă, ele au pus mîna şi pe pană, ca să-şi facă măzgăliturile pe hîrtie, ca mine. Ce puteam să le fac? De ce să intru în harţă cu ele? La urma urmelor, nimic nu perdeam dacă se învăţau încetul cu încetul a purta pana.

Am intrat în voile lor şi ne-am pomenit că au început să mă întrebe ele pe mine: „Ce e asta?“ şi să se simtă foarte fericite că ştiu să le facă toate atît de bine ca eu să ghicesc ce au pus pe hîrtie. Nu-mi mai şedeau acum fetiţele pe genunchi, ci se puchineau fiecare la bucata ei de hîrtie, în vreme ce eu stăteam la o parte şi citeam în cărţulii de ale lui Reclam, răspunzînd din cînd în cînd la întrebările lor ori trăgînd cu ochiul, ca să văd dacă ele ţin pana bine.

Învăţam atunci în şcoală, între multe altele, şi istoria Egiptului, şi îmi suna de tot a mare în ureche vorba „hieroglife“, pe care profesorul nostru o rostea cu gura plină.

„Ce lucru mare!? mi-am zis însă. Parcă fetele mele nu ştiu şi ele scrierea hieroglifică!? Uite, aşa se începe! Îţi cauţi de treabă şi-i laşi pe copii să-şi facă cheful după cum îi îndrumează firea, să se deprindă a purta pana, şi te pomeneşti că ştiu să scrie şi să citească în felul lor.“

Aşa numai, ca să scap de o nevoie, din comoditate, ca să nu-mi iau întreţinerea degeaba fără plan de mai-nainte croit, am ajuns să-mi pun fetiţele să scrie mai întîi pe *1*, apoi pe *O*, apoi pe *6* şi pe *9* şi una cîte una toate cele zece cifre, şi ele se simţeau foarte fericite că le ştiu scrie şi spune nu numai nemţeşte, ci şi în limba maghiară.

„De ce să nu trecem şi la litere!?“ mi-am zis acum. Cel ce ştie să facă pe *1*, face şi pe *i*, cel ce face pe *O* face şi pe *o* şi combină din *O* şi *i* pe *a*, ba trece la *d* şi la *g*. Scrii mereu vorbe scurte şi pe înţeles şi ajungi în curînd să le scrii şi să le citeşti toate.

Vara, cînd a sosit timpul ca să plec de vacanţă acasă, am mai primit pe deasupra şi un rînd de haine comandate anume pentru mine, căci fetiţele mele nu ştiau, ce-i drept, bine limba maghiară, dar scriau şi citeau desluşit cele scrise de ele.

— Am să spun la toate prietenele şi la toate cunoştinţele mele — mi-a zis mama lor — că cel mai bun metod de a-i îndruma pe copii să se astîmpere şi să înveţe cu plăcere a citi şi a scrie e să-i pui să facă „purceluşi cu coada sfredel“, dar nu cu creionul, ci cu pana.

Iar lucrul acesta poate să-l facă orişicare mumă ce ştie să scrie şi să citească.

O JERTFĂ A VIEŢII

I

„La o parte!“ striga Aurel, în gîndul lui cuprins de simţămîntul că-i sînt deschise larg porţile vieţii şi n-are decît să intre pe ele şi să înainteze cu pas hotărît pentru ca să lase unul cîte unul în urmă pe cei ce se socoteau mai presus de el.

Mai erau, ce-i drept, mulţi care luaseră, ca dînsul, licenţa la Bucureşti şi doctoratul la Paris, el însă, pe lîngă cele două diplome, mai avea şi o largă cultură generală, un condei preţuit de mulţi, deprinderea de a munci întins, o mare încredere-n sine şi în lume şi un mentor ca d-l Vior, unul dintre fruntaşii baroului din Bucureşti, care şi-l luase secretar şi ucenic în ale advocaturii.

Nu e însă — aşa se zice — lumină fără de umbră, şi el avea, pe lîngă multele lui virtuţi, şi oarecare scăderi.

Aurel Chinteş era fiul unui căpitan de roşiori, care, murind om tînăr, şi-a lăsat văduva cu patru copii, un băiat atunci de opt ani şi trei fete, dintre care două mai mari decît băiatul.

Singur băiat alăturea cu trei fete, Aurel a fost crescut cu multă iubire de mama sa şi de surorile sale mai mari, ba chiar şi de Evelina, cea mai mică, pentru care avea multă slăbiciune, a rămas pînă la vîrsta de şasesprezece ani copil îmbrăcat în pantaloni scurţi, era luat de colegii lui în zeflemea pentru firea lui duioasă și a rămas și acum, om de douăzeci și trei de ani și cogeamite doctor în științele juridice, în întregul lui fel de a fi ca o fată mare. Înalt și subțirel, dar cu umerii lați, cu deosebire chipeș, cu obrajii curați și rumeni, el era un fel de întrupare a modestiei, stetea totdeauna într-un colț, vorbea numai cînd i se puneau întrebări, își alegea vorbele cu mare grijă și le rostea rar, răspicat și cu o voce limpede, care-ncînta auzul. Firea lui de bărbat ieșea la iveală numai cînd era vorba de fapte: atunci el se avînta, punea mîna cu toată nădejdea și o pornea înainte, încît ai fi crezut că e în stare să le facă toate valvîrtej.

Întreaga lui viață sufletească pornea din iubirea către familia sa! Știind cu cîtă grijă a trebuit mama sa să-și chivernisească zestrea și pensioara ca să poată trăi potrivit cu rangul răposatului ei soț și cîte jertfe au adus surorile lui ca dînsul să-și poată urma studiile-n cuvenita lărgime, el era în toate clipele vieții lui stăpînit de gîndul de a răsplăti cu prisos aceste jertfe. Una dintre surorile lui, a doua, era măritată după un profesor de muzică, om de treabă, dar cam ușuratec. Cea mai mare însă, deși trecută de douăzeci și opt de ani, era încă tot fată mare, căci, logodită de mai mulți ani cu un ofițer, acum căpitan, n-avea zestrea reglementară și trebuia să mai aștepte.

Aurel nu se-ndoia că în curînd va ajunge să asigureze existența familiei și să înduplece pe mamă-sa a constitui zestrea, apoi s-o mărite și pe Evelina. La sine-însuși nu se putea gîndi mai-nainte de a le fi făcut aceste. Împlinirea gîndului său părea din zi în zi mai apropiată. Lasă că atît la Palatul de Justiție, cît și pretutindeni în lumea în care-și petrecea viața toți îl îmbrățișau, și el însuși, comparîndu-se cu alții, se punea din ce în ce mai sus în gîndul său, dar și d-l Vior era om care nu-și făcea socotelile cu sutele, ci cu miile, și-i lăsa secretarului său din ce în ce mai multe din procesele de mai puțină importanță.

În viața omului însă întîmplări nebăgate-n seamă produc adeseori schimbări mari.

Într-una din zile, o damă tînără şi pe cît de frumoasă şi de elegantă, pe atît de vioaie şi de cochetă, dar după părerea lui Aurel şi legeră, domnişoara Marcelina Calami, a cerut ajutorul d-lui Vior ca să facă la Creditul funciar urban un împrumut de vreo douăzeci de mii de lei.

Aurel şedea smerit la masa lui de lucru şi studia actele unui proces de divorţ, dar trăgea din cînd în cînd, aşa, mai pe furiş, cu ochiul şi la masa cealaltă, unde d-l Vior şi d-ra Marcelina vorbeau pe şoptite şi chicotind din cînd în cînd cu multă intimitate. Ţinea la mentorul său şi se simţea jenat de lipsa de jenă cu care el, om căsătorit şi trecut acum de cincizeci de ani, vorbea cu o femeie uşuratică cum se părea d-ra Marcelina. Obrajii, şi de altminteri rumeni, i s-au umplut dar de sînge cînd d-l Vior l-a prezentat Marcelinei şi l-a rugat să ieie asupra sa sarcina de a prepara actele şi de a interveni pentru realizarea împrumutului.

Nu era nimic deosebit în însărcinarea aceasta; el însă n-o primea bucuros. Lasă că era împreunată cu multă perdere de timp, pe care nu putea s-o pună-n socoteală, dar îi era oarecum şi silă să între în legături cu femei ca d-ra Marcelina.

El nu era însă omul care ştie să se deie îndărăt. Ca să poată prepara actele, trebuia să treacă acasă pe la d-ra Marcelina nu o dată, ci de multe ori. Primit, cum se cuvenea, cu multă amabilitate, el nu putea să dea zor, ci-şi lua dulceaţa şi cafeaua ori ceaiul cu pesmeţi stînd în toată tigna de vorbă cu d-ra Marcelina, care nu i se mai părea acum atît de legeră, nici atît de cochetă ca atunci cînd stătea de vorbă cu d-l Vior.

E firească în om pornirea de a se potrivi cu cei ce se apropie de dînsul, şi dacă Aurel ţinea să-şi păstreze felul său de a fi, d-ra Marcelina îşi dădea cu atît mai vîrtos silinţa să între în vederile lui.

Deşi nu împlinise încă vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, ea trăise mult în lume; nimeni însă n-o tratase încă cu aceeaşi cuviinţă afectuoasă ca dînsul, care-şi petrecuse copilăria şi tinereţele deprinzîndu-se cu respectarea necondiţionată a femeii.

Ea nu-l punea deci în rînd cu alții și se simțea în fața lui umilită și cuprinsă de sfiala firească a femeii, își părea ei însăși mai bună și era plină de înduioșare cînd se despărțea de dînsul.

Cînd se duceau mai ici, mai colo în treburi, ei nu puteau să iasă pe jos, ci-și opreau o trăsură, iar la întoarcere ea învîrtea lucrurile așa, ca să facă și un mic „*tour*" pe la Șosele, ca s-o vadă și lumea alăturea cu dînsul.

El iar se simțea jenat, dar numai la început. Unii dintre prietenii ori cunoscuții lui zîmbeau cînd îl vedeau cu dînsa, alții se bucurau că-l văd intrat în rîndul oamenilor cuminte, iar alții îl pizmuiau pentru legăturile lui cu o femeie atît de distinsă și totodată și liberă.

Răsfoind prin hîrtiile ei ca să prepare actele, el s-a încredințat că dînsa e fiica Profirei Calmiu — tată „necunoscut" — și că adevăratul ei nume e Marghioala. S-a mai încredințat că ea are, afară de casă, și treizeci și patru de mii de lei împrumutați cu 12 la sută pe hipotecă de primul rang.

S-a încredințat, în sfîrșit, că cocoana Profira, femeie încă în putere, nu știe, ce-i drept, să scrie, nici să citească, dar știe să facă socoteli, mai ales să adune, să înmulțească și să calculeze dobînzi, știe să-și chivernisească și avutul, și pentru fată n-a cruțat nici alergătură, nici cheltuieli, ca să și-o crească la „pension", alăturea cu fetele de boier, potrivit cu rangul tatălui, care ei nu îi era „necunoscut". Știa deci și Marcelina nu numai să-și aleagă toaletele și să cocheteze, ci să și poarte ca femeie cu mult „duh" o conversațiune în franțuzește, să cînte atît la pian, cît și din gură, să picteze, să lucreze la gherghef și să danseze.

„Minunată femeie, săraca! își zicea el cuprins de o milă firească. Ce ar fi putut să iasă din ea în altă lume, în care muma ei n-ar fi fost atît de des ispitită s-o speculeze!?

„Se mai poate oare drege o viață o dată stricată?"

— se-ntreba el iar, și mereu se simțea ispitit de gîndul de a arăta că lui toate îi sunt cu putință.

Dar fată mare nu era nici el, și tot mai apropiat îi era gîndul de a se lăsa să fie trecut în rînd cu alții.

II

Casa d-rei Marcelinei era frumușică și încă nouă, se afla spre Obor, la loc mai retras și cu oarecare bunăvoință putea să fie prețuită la douăzeci de mii de lei. Locul casei era însă mare, peste două mii de metri pătrați pe o fațadă de 38 metri, și cocoana Profira ar fi ținut să împrumute fie chiar și peste treizeci de mii de lei, ca să mai zidească o casă, pe care s-o dea cu chirie.

Creditul nici nu perdea, nici nu risca, după părerea ei, nimic, căci din banii împrumutați zidea casă mare și frumoasă.

Totul atîrna de bunăvoința cu care se făcea prețuirea casei.

Aurel a preparat actele și a intervenit pentru realizarea împrumutului, dar bunăvoința prețuitorilor nu putea s-o asigureze.

„Formele să fie făcute — zicea cocoana Profira — și cu puțintică bunăvoință se fac și celelalte. Proptelele să fie tari, că nu te clătini niciodată!“

Iar proptele știa d-ra Marcelina să-și găsească.

Advocat zelos, care privește toate lucrurile din punctul de vedere al succesului, Aurel Chinteș avea cuvinte de a se bucura de ajutorul ce clienta sa putea să-i dea. Ieșeau însă din ce în ce mai mult la iveală neajunsurile educațiunii, pe care o primise de la mama sa și de la surorile sale.

El ținea să fie singur și numai el singur să le facă toate, ba mai avea și păcatul că nu se mulțumea să-și păstreze felul de a fi, ci ținea să facă și pe alții deopotrivă cu sine și disprețuia pe cei ce stăruiau în căile lor deosebite de ale lui.

Ținuse atît de mult la mentorul său, pe care-l socotise om foarte cumsecade. Acum era cuprins de viuă repulsiune cînd se gîndea că e și el una din proptelele care profită de împrejurări ca să-i facă Marcelinei cîte un mic serviciu.

„O! — își zicea — sunt multe mișeliile de tot felul pe care e în stare să le facă omul ce poate s-o facă pe aceasta: nu te apropia de el! ferește-te de sfaturile lui.“

Astfel se depărtă de omul care îi voia binele și ținea să-l îndrumeze pe calea cea bună.

Mai avea apoi și păcatul că-și dedea pe față gîndurile, parcă lumea toată ar fi numai oameni ca mama și surorile lui, și vorbind fără de cruțare azi despre unul, mîne despre altul, se încredința din ce în ce mai mult că stă singur în felul lui și că li se face din ce în ce mai multora urgisit.

El nu era, cu toate aceste, consecvent, căci față cu d-ra Marcelina era foarte cruțător.

Îl treceau nădușelile cînd se întreba de unde-și are ea casa și banii dați cu hipotecă, de unde ia mijloacele ca să trăiască în lărgime, cum adună c-o mînă, ca să poată risipi cu cealaltă, în vreme ce alte femei muncesc din greu și tot numai luptînd cu mizeria pot să-și hrănească copiii.

Nu se-ndoia că sunt urîte căile în care ea umblă; nu era cu toate aceste-n stare s-o osîndească, nici să-i facă mustrări, căci o socotea femeie cu sufletul curat și bun, o jertfă a oamenilor, care o ispitesc, și-a educațiunii, în urma căreia i se păreau foarte firești faptele ce săvîrșea.

El a rămas într-un fel de aiurire cînd a aflat că-n urma stăruințelor puse la cale de cocoana Profira, Creditul funciar a acordat un împrumut nu de douăzeci, nici de treizeci, nici de patruzeci, ci de cincizeci de mii de lei.

Cîte mișelii mărunte trebuiau să fie săvîrșite prin ascuns pentru ca să poată fi scoasă la capăt această mișelie mare!?

El a tăcut, cu toate aceste, și n-a făcut nici măcar întrebarea: care au fost proptelele? cine anume a fost mijlocitorul? Cincizeci de mii și treizeci de mii fac însă optzeci de mii, și cucoana Profira era femeie prea cumpănită pentru ca să poată zidi cu optzeci de mii de lei o casă spre Obor, la loc mai retras, unde nu găsea chiriaș, cînd știa atît de mulți oameni care caută bani cu 15, cu 18, ba chiar și cu 20 la sută.

Nu se poate gînd mai frumos decît să iei bani de la Credit ca să faci cămătărie cu ei.

Cum rămîne însă Creditul!?

Gaură în cer nu se face dacă din milioanele Creditului se perd cîteva mii spre a întemeia buna stare a unei femei.

Pe Aurel îl strivea însă gîndul că el a fost mijlocitorul pentru săvîrșirea unei asemenea fapte.

Ce ar fi putut însă să facă!?

Nu-i era lui dat să schimbe oamenii și mersul lucrurilor din lume.

Cîteva zile-n urmă treceau el și Marcelina-n goană mare pe Calea Victoriei spre Șosele, și dînsa a făcut cîteva bezele foarte afectuoase unui ofițer care venea spre centrul orașului. Aurel s-a cutremurat în toate încheieturile, apoi a rămas țeapăn și rece ca sloiul de gheață.

Ofițerul era căpitanul Răită, logodnicul surorii sale. Cum!? Pînă chiar și viitorul său cumnat e om care-și petrece timpul cu femei ca Marcelina, în vreme ce logodnica lui oftează închisă-n casă!?

I se întunecaseră deodată toate, lumea îi părea urîtă afară din cale și-i venea să sară din trăsură, să alerge după căpitan și să-i tragă cîteva palme, apoi să n-o mai vadă pe Marcelina în ochi.

— Ce este? îl întrebă ea. Îți vine rău?

— Nu! răspunse el înfundat. Mă simt foarte bine. Cine era însă ofițerul acela?

Marcelina nu se speria, nici nu se simțea jignită cînd fie în ochii, fie în vocea, fie chiar în cuvintele curtizanilor ei se dedea jaluzia pe față. Aurel nu era însă curtizan, și ea începu să tremure ca copilul prins asupra unei fapte oprite.

— E o veche cunoștință, răspunse ea cam cu jumătate de gură.

— Este, întîmpină el, adecă acum a fost numai, logodnicul uneia dintre surorile mele — un nemernic ca mulți alții.

Marcelina a rămas mută.

În alte împrejurări i s-ar fi părut smintit omul care se răzvrătește pentru că un logodnic nu păstrează credința față cu logodnica sa. Acum însă ea ședea în dreapta lui umilită și ca pe spini și se uita cu coada ochiului la el.

Da! simțea că și dînsa s-ar răzvrăti cînd ar afla că el stă de vorbă cu alte femei. Iară el nu-i era logodnic, nimic nu-i era! Grozav simțămînt!

I se întunecaseră acum și ei deodată toate și se cutremura cînd își îndrepta privirile spre viitor. Abia acum înțelegea cît de adînc trebuie să fie disprețul lui față cu dînsa și ar fi voit să-i cadă în genunchi la picioare, să-l roage de iertare și să-i jure că-și va schimba întregul fel de a viețui și că se va da roabă lui și numai lui cît va mai trăi pe pămînt și nu va cere decît ca el să fie milos și să uite cele trecute.

El însă stătea tăcut și cu fața întunecată, încît ea nu îndrăznea nici măcar să răsufle tare.

— Nu oprim? Nu facem o plimbare? întrebă dînsa după ce sosiră la rondul întîi.

— Nu! — răspunse el — nici nu oprim, nici nu ne plimbăm, ci ne întoarcem acasă, fiecare la ale sale.

Stropi mari de lacrămi se iviră în ochii ei și începură să i se scurgă peste obraji.

— Nu! zise dînsa mai mult pentru sine. Eu nu mai pot să trăiesc știindu-te supărat pe mine!

El se întoarse mirat spre dînsa și-i luă oarecum fără de voie și în silă mîna.

— Pe d-ta, zise, nu sunt, nu pot și nici nu am să fiu supărat. Nu sunt, dacă e vorba, supărat pe nimeni, ci speriat de gîndul că nu mă pot potrivi cu lumea în mijlocul căreia am să-mi petrec viața. Uite — urmă el — sunt clipe ca aceasta, în care-mi par eu însumi mie om primejdios, orbit de patimă și pornit spre fapte de o asprime nemiloasă, ursit să fiu un fel de bici al lui Dumnezeu. Am, domnișoară, slăbiciune pentru d-ta și te sfătuiesc să te ferești de mine, căci în apropierea mea viața e nesuferită.

Ea dete din cap.

Ar fi avut atît de multe să-i răspundă, dar nu îndrăznea să-i vorbească. Nu se socotea vrednică să-i mărturisească adevărul, pentru el jignitor, că ei și cele mai mari asprimi ale lui îi sunt mîngîiere, ispășire care împacă sufletul.

„Mergi înainte pe drumul în care te-ai pomenit", îi zicea parcă el cînd se întorceau spre Obor, la casele ei așezate la loc retras, și ea nu îndrăznea să zică: „Nu!"

III

— Ba te rog să lași fata în pace și să nu-i mai faci fără de nici un rost inimă rea, îi zise d-na Chinteș fiului său. Vor fi fost odată oamenii cum îi dorești tu, dar azi te faci de rîsul lumii cu asemenea pretențiuni exagerate.

— Le fac, cu toate aceste, și-ai să vezi că le face și dînsa, răspunse Aurel. Dacă umblă acum după aventuri galante, e în stare să umble și în timpul căsătoriei. Cu asemenea oameni nu te legi pe toată viața.

Doamna Chinteș dete din umeri.

— Nu știu, zise. Nici pentru el, nici pentru altul n-ai să-ți bagi mîna în foc, și dacă fugi de el, dai, poate, peste altul care e și mai rău. Umblă toți și nici n-au nevoie să nu umble, căci n-o cere nimeni de la dînșii. Asta e soarta fetelor în ziua de astăzi! Tu o vezi pe soră-ta c-a ajuns fată bătrînă, și vina nu e nici a ei, nici a lui, ci a noastră, care n-am putut pînă acum s-o înzestrăm.

Aurel se simțea parcă i se prăbușește casa în cap și vedea în fața sa pe cocoana Profira, care, c-o singură trăsătură de condei, a cîștigat pentru fata ei o zestre frumoasă.

— Am fi putut dac-am fi voit, răspunse el.

Doamna Chinteș iar dete din cap.

— Știu eu ce vrei tu să zici, grăi dînsa, dar zestrea mi-au dat-o părinții ca să trăiesc eu din ea, iară eu mai pot să trăiesc încă mulți ani și mai am și o altă fată, ba mai te aveam și pe tine. Nu, dragul meu! urmă ea. Cînd n-ai din ce să trăiești, nu cercetează nimeni cum ai ajuns să nu ai, ci te desprețuiesc toți, ba se depărtează de tine și cei mai de aproape ai tăi. Ne-am fi căit cu toții dacă m-aș fi lipsit de zestrea mea, iară sora-ta, văzîndu-ne în mizerie, și-ar fi făcut mustrări și s-ar fi înstrăinat încetul, cu încetul de noi. Las-o pe ea cu soarta ei, iar de la dînsul nu aștepta jertfe pe care azi nimeni nu le mai cere.

„Urîtă viață!“ zise Aurel în gîndul lui și nu mai îndrăznea să-l judece pe căpitan cu aceeași asprime ca mai-nainte.

În adevăr, ceea ce-i turburase sufletul erau lucruri care se petrec în fiecare zi. Cu atît mai vîrtos ardea însă de dorința de a scăpa pe sora sa cît mai curînd din pozițiunea nesuferită în care o știa.

— Acum însă, cînd eu pot să asigurez existența familiei, grăi dînsul, acum tot ai putea s-o înzestrezi.

— Nu știu! răspunse iar mama. Sper și cred, dar n-am ajuns încă s-o văd. Jertfa e binecuvîntată numai fiind făcută din prisos, iar tu nu ai încă, pe cît știu, nici un prisos. Muncește și ai răbdare!

Răbdare! E ușor s-o spună cel ce o are! El însă nu putea să sufere gîndul că e perdută pentru sora lui fiecare zi ce trece și ar fi fost în stare să-și vîndă sufletul ca s-o scape cît mai curînd pe dînsa.

Adevărul era că ținea să scape el însuși de gîndurile nesuferite ce-și făcea puind pe sora sa alăturea cu Marcelina, care-și petrecea viața în libertate și în lărgime, își avea viitorul asigurat, umbla zîmbind prin lume și era îmbrățișată de toți. Îi răsunau mereu în ureche vorbele: „Dacă n-ai, nu cercetează nimeni de ce nu ai, ci toți te desprețuiesc“, și întîia oară în viața lui era cuprins de simțămîntul că temelia înțelepciunii e bunul-simț practic al omului care profită de orișice împrejurare ca să-și asigureze mijloacele de trai.

Orișicît de deștept s-ar fi socotit, el nu era în stare să-și dea seamă că vioiciunea, legeritatea și cochetăria nu erau la Marcelina decît spoială ce acopere zbuciumul sufletesc ca sulimanul petele din obraz și că zîmbetul și bezelele ei erau semne de dispreț. Lui nu îi zîmbea, nici nu-i făcea bezele, cu el nu era nici vioaie, nici legeră, nici cochetă, sub ochii lui tremura și vorba i se îneca în gît.

O dată însă, o dată tot trebuia să-i spună că bogățiile lumii toate nu-i prețuiesc nimic fără de bunăvoința lui.

El dete zîmbind cu răutate din umeri.

— N-am întrebat niciodată, zise, cine a mijlocit la Creditul funciar împrumutul de cincizeci de mii de lei.

Atinsă de înțelesul acestor vorbe, ea rămase pe o clipă tăcută și nemișcată.

Erau acasă la dînsa și el ședea pe canapea, iară dînsa luase loc într-un jeț.

— N-ai întrebat și nu întrebi nici acum — îi zise trecînd lîngă dînsul — dar eu țin să ți-o spun: a fost d-l Raul Pascal.

El tresări, se ridică puțin și se uită în fața ei parc-ar fi voit să-i zică: „Minți!“

— Raul Pascal, președintele de secțiune la Curtea de Apel? o întrebă.

— Da, afirmă dînsa. Acela, și Pascal, care sunt acum vreo patru ani, a luat în căsătorie pe d-ra Condăcescu, care i-a adus zestre de peste un milion.

Aurel Chinteș scutură din cap și făcu un gest parc-ar fi mușcat în o pară pădureață.

Îl știa pe Pascal om de o integritate exemplară, care nu e în stare să dea mînă de ajutor pentru săvîrșirea unei fapte incorecte, și-i era parcă perde o parte din sufletul său aflînd că s-a înșelat.

Ce interes avea el ca să se amestece în asemenea murdării!

— Ai răbdare, urmă dînsa. Vei fi știind, poate, că de la părinții săi d-l Pascal n-a luat decît puțină avere. Trăia însă cu o așa-zisă mătușă a sa, de la care a moștenit în urmă casa frumoasă în care stă acum și o moșie de aproape două mii de pogoane.

— Cum trăia!? întrebă Aurel supărat de gîndul ascuns în dosul acestei vorbe.

— Cum atîți tineri galanți trăiesc cu cucoane mai bătrîne, din ai căror bani întrețin amice tinere, răspunse Marcelina. Sunt acum vreo șapte ani, eu îmi urmam studiile la Conservator, cîntam într-un cor bisericesc și dedeam la două pensionate particulare lecțiuni de pian. El era atunci judecător la tribunal.

— Celelalte nu mi le mai spune, o întrerupse el nerăbdător. Le știu din viața practică: e vechea poveste a fetelor care umblă la București singure pe stradă. Te-a urmărit, te-a amăgit, apoi te-a părăsit, dîndu-ți, acolo, ceva, ca să te mîngîie, cum fac toți cavalerii ce se respectă.

— Nu! întîmpină dînsa cu amărăciune. Atît de simplu nu s-au petrecut lucrurile. Chiar și dacă aș fi fost eu atît de ușuratică și de proastă, mai era la mijloc și mama, pe care nu putea s-o amăgească. El mi-a făcut propuneri serioase și era hotărît să mă ia în căsătorie după ce va fi murit mătușa lui, care l-ar fi dezmoștenit dac-ar fi intrat în asemenea „mezalianță". Mama însă, care nu pune temei pe făgăduințe, a stăruit ca el să mă înzestreze. El mi-a zidit dar casa din bani storși de la mătușa lui și i-a dat mamei pentru treizeci de mii de lei o poliță fără de termen.

Aurel iar stătea ca într-un fel de aiurire: zestre constituită prin o poliță ca anticipațiune asupra viitorului.

— Iară polița a achitat-o din zestrea nevestei, grăi dînsul rîzînd cu hohote.

— Nu, întîmpină iar dînsa. Afacerea e cu mult mai complicată. Aproape doi ani în urmă mătușa a murit fără de veste. Luînd el moștenirea, am plecat amîndoi în străinătate, de unde m-am întors singură. Ne-am certat din cauză că el se încurcase cu o franceză, pe care a adus-o apoi la București, unde, peste vreo trei luni, a murit în urma unui avort, despre care s-a vorbit mult atunci. Acum d-l Pascal și-a dat silința să se împace cu mine și ca s-o înduplece pe mama, refuză achitarea poliței sub cuvînt că eu am rupt relațiunile.

Aurel începu să se mişte neliniştit.

„De! — îşi zise — să nu intri în conflict făţiş cu legile, să nu te dai de gol, să scapi teafăr, şi rămîi om cumsecade, orişicare ţi-ar fi faptele.“

— Dar d-ta — adăugă el — ai avut vreun avort?

— Tocmai aceasta e cheia tainei, răspunse ea. Nu vrea cu nici un preţ să aibă copil, şi mi-a fost şi mie în trei rînduri viaţa în primejdie. Mama era dar sigură că tot el e vinovat şi de moartea francezei şi, ca să-l sperie, a cerut intervenirea d-lui Vior pentru încasarea celor treizeci de mii de lei.

Aurel răsuflă uşurat.

— Care va să zică aceste-ţi sunt legăturile cu d-l Vior? grăi dînsul.

Marcelina dete rîzînd din cap.

— Nu numai aceste, răspunse ea. D-l Vior a-ncasat cele treizeci de mii de lei, dar de atunci se foloseşte de mama ca să facă asupra d-lui Raul Pascal presiune în favorul clienţilor săi, şi nu sunt puţine procesele cîştigate de d-l Vior în urma intervenirii mele. Ce aş putea adecă să fac cînd mama-mi zice: „Du-te!“?

Aurel se uită la ea zăpăcit, ca omul care nu mai ştie ce să zică.

— Şi data aceasta, urmă ea, unul dintre clienţii d-lui Vior, om cu trecere la Creditul funciar, s-a legat să-mi obţie un împrumut mare dacă va cîştiga procesul de moştenire pe care-l avea cu nişte rude la Curtea de Apel.

Aurel se uită mereu la ea. I se părea cu totul altă femeie şi nu-i mai era milă de ea, ci de d-l Raul Pascal, pe care-l vedea subscriind poliţa şi zbătîndu-se ca să scape de urmările uşurinţei sale şi să-şi păstreze obrazul curat, cu toate mişeliile pe care le face.

— Asta — zise mai mult pentru sine — îşi va fi perdut pofta de a mai alerga după fuste!

— Dar de loc, îi zise Marcelina rîzînd. Are femeie frumoasă şi tînără; aceasta nu e însă destul cuvînt că să nu-mi facă fel de fel de propuneri şi să nu aibă cuib la mahala. Numai aşa poate să-şi păstreze în societate simpatiile şi reputaţiunea de cavaler în adevăr galant, care ştie să trăiască. Nu cercetează nimeni de unde şi cum ai, ci e destul să dai mult pentru ca să fii ridicat în slava cerului. Să-ţi spună mama, care le poartă catastiful, cîţi sunt oamenii cu obrazul curat care înoată în murdării şi cîte sunt cocoanele care trec smerite prin lume, iar acasă la ele se tăvălesc în noroi.

Aurel dete nervos din cap.

— Nu! grăi dînsul. E pe ici, pe colo cîte unul ori cîte una asupra cărora se opresc privirile tuturora tocmai pentru că nu sunt ca cei mulţi şi ca cele multe.

— Pe care d-ta îi crezi altfel pentru că ştiu să-şi ascundă faptele, întîmpină Marcelina. Vorba e cine dă tonul, iară tonul îl dau cei ce ţi le iartă toate dacă ştii să faci pe dracu-n patru ca să poţi trăi în lărgime şi-n toată libertatea.

Aurel dete din umeri.

Era adîncă convingerea lui că mulţumit cu sine însuşi nu poate să fie decît omul care n-are să-şi facă nici o mustrare, dar recunoştea şi el că lumea n-o cere aceasta şi că Marcelina are dreptate cînd zice că severitatea moravurilor nu e un titlu de recomandaţiune. Dacă vrei să fii îmbrăţişat, trebuie să-ţi dai silinţa de a fi ca alţii.

IV

Multe ştia cocoana Profira. Lasă că, mai fiind pe lîngă toate celelalte şi moaşă, intra în intimitatea multor familii bune, dar avea în mod firesc şi o nesecată trebuinţă de a afla cele ştiute numai de puţini şi-şi petrecea viaţa ispitind pe alţii, ca să le dea tainele pe faţă.

Una din marele mulţumiri ale vieţii e să te ştii om bun şi întru toate vrednic de a vieţui. Deoarece sunt de tot puţini cei ce pot să aibă mulţumirea aceasta, cei cu desăvîrşire mulţi se simt mîngîiaţi cînd pot să nu se socotească mai răi decît alţii. Din trebuinţa de a avea această mîngîiere sufletească pornesc silinţele de a scoate la iveală păcatele semenilor şi de a coborî cît se poate de jos pe cei mîndri.

„Voi fi avînd eu păcatele mele — își zicea cucoana Profira — dar alții sunt și mai păcătoși decît mine.“

Ea se bucura deci în toată curăția inimii ei cînd putea să-i scoată păcătoși pe cei ce se socoteau mai presus de dînsa și bucuria îi creștea cînd putea să le spună și altora cu oarecare exagerare ceea ce știa.

N-avea Aurel Chinteș decît să steie în cîteva rînduri de vorbă cu dînsa pentru ca să vadă lumea cum o știau cei ce-l socotesc smintit pe visătorul care-și face scrupule, în vreme ce alții se folosesc de orișice împrejurare ca să-și asigure cît se poate de ușor bunul trai. Lasă că rămîne „un pîrlit“, cum zicea cocoana Profira, dar se mai și face fie de rîs, fie urgisit.

Îi suna lui Aurel mereu în ureche vorba Marcelinei că simpatiile oamenilor le cîștigi potrivindu-te cu dînșii.

Tocmai de aceea însă ea, care ținea să cîștige simpatiile lui, se ridica mereu spre felul lui de a fi, iară el, care rîvnea la simpatiile oamenilor cu care-și petrecea viața, se cobora într-una și nu mai înțelegea lucrurile tot ca mai-nainte.

O supărare avea: că zilele, săptămînile și lunile trec și sora sa îmbătrînește și se face din ce în ce mai ursuză fără ca el să se poată-nvrednici a-i constitui zestrea.

Nu se-ndoia că va putea s-o facă aceasta odată, peste un an, peste doi, cel mult peste trei: pînă atunci însă i se amăra surorii lui viața.

„De ce oare să nu fac și eu ca odinioară d-l Raul Pascal!?“ își zicea el din cînd în cînd.

Ar fi fost, la urma urmelor, un act de generozitate față cu sora lui, iară Marcelina s-ar fi bucurat dacă el ar fi luat cu împrumut cele cincizeci de mii de lei.

„Cocoana Profira se-nvoiește și ea — își zicea dînsul — dacă mă leg să plătesc anuitățile și să le mai dau și 4—5 la sută pe deasupra.“

Erau, ce-i drept, la mijloc o mulțime de mișelii mai mici ori mai mari, dar nu el le făcuse: el avea cele mai bune intențiuni, era sigur că va putea restitui cele cincizeci de mii de lei și voia cu tot dinadinsul să achite anuitățile și să plătească și cametele.

„Şi dacă nu!?“ îşi zicea cocoana Profira.

Dacă unu a dat zestrea ca să poată părăsi fata, celalalt se lega, luînd zestrea, să ţie şi fata: aşa se prezentau lucrurile în capul ei de femeie cu bun-simţ practic. Mai dinadins dar, mai ispitit de dînsa, el s-a legat şi a luat banii, ca să scape pe sora sa, şi a scăpat-o. Un păcat naşte însă pe altul, şi deodată i s-a prefăcut întreaga viaţă. Îi era peste putinţă să spună fie mumei, fie mai ales surorii sale de unde are cele cincizeci de mii de lei. Un simţămînt de cruţare firească-l îndemna să mintă, încredinţîndu-le că e partea ce i se cuvenea dintr-un mare proces de moştenire pe care l-a cîştigat.

Iară minciuna e portiţă spre orişice răutate.

Coborîndu-se el şi ridicîndu-se Marcelina, trebuia să vie un timp cînd erau amîndoi deopotrivă, şi Marcelina se simţea, mai presus de toate închipuirile ei, fericită. Acum nu mai era nici elegantă, nici vioaie, nici legeră, nici cochetă, ci numai devotată, gata-n fiecare clipă de a i se da întreagă şi de a sîngera pentru ca să-l vadă pe dînsul mulţumit.

Stăpînit o dată de gîndul de a-şi crea poziţiune şi de a-şi agonisi cît mai curînd avere, ca să scape de sarcina ce-l apăsa, el era vecinic neastîmpărat şi dus cu gîndurile şi toate succesele i se păreau prea neînsemnate şi nici un mijloc nu-i era neiertat cînd vorba era să-şi asigureze altele mai mari.

În zadar! ca să ai trecere în lume, trebuie să te prezenţi, să cheltuieşti, să trăieşti pe picior mare, să pari ceea ce rîvneşti a fi, şi el se afla mereu în strîmtorare, deşi începuse a cîştiga mult.

Se răzvrătise-n el simţămîntul de dreptate cînd a aflat cum se foloseşte d-l Vior de Marcelina, iar acum nu mai înţelegea de ce să nu se folosească şi el însuşi, ca să obţie succese mănoase.

Marcelina i le făcea toate bucuros, ba se simţea cu atît mai fericită cu cît mai multe şi mai grele erau jertfele pe care el le cerea de la dînsa. Urmarea firească era însă că el se cobora din ce în ce mai mult în gîndul ei.

Ea nu mai alerga acum prin lume şi nu le mai zîmbea nici le mai făcea bezele nici altora, ci umbla de ici pînă colo buimăcită, ca omul ce caută nici el singur nu mai ştie ce. Îşi petrecea viaţa în aşteptare istovitoare, căci el venea din ce în ce mai rar pe la dînsa şi n-o mai trata cu aceeaşi cuviinţă afectuoasă ca mai-nainte, cînd ea era elegantă, legeră şi cochetă. Cuprinsă dar de o durere din ce în ce mai adîncă, ea îşi zicea din ce în ce mai adeseori: „În zadar, căci toţi sunt la fel“.

O dată în viaţa ei s-a lăsat să fie ademenită a se avînta spre un ideal şi, perzîndu-l pe acesta, îşi perdea şi dorul de a vieţui.

Sosind terminul pentru plata anuităţii la credit, el s-a executat, dar pentru achitarea cametelor a mai cerut un răgaz de cîteva zile.

Marcelina se simţea nemîngîiată.

Nu! — acesta nu mai era omul căruia i se închinase ea, şi ar fi fost în stare să sîngere pentru ca alţii să-l socotească tot cum a fost.

Cocoana Profira însă nu-i dedea zor, ba-n fundul inimii ei se bucura că-l vede legîndu-se din ce în ce mai tare.

Îi înţelegea Marcelina gîndul, dar pe ea n-o mai încînta gîndul acesta, căci mereu îi şoptea, parcă, cineva la ureche vorbele: „Chiar dac-ar face-o, nu cu inima curată, ci fie din strîmtorare, fie din uşurinţă o face“.

Stetea zilele închisă-n casă, cu transparentele lăsate, iar serile ieşea singură şi se plimba fără de nici un rost pe strade mai dosnice ori prin potecile întunecate ale plantaţiunilor de la Şosele.

Viaţa pe care a avut-o nu mai putea s-o aibă, se cutremura gîndindu-se la ea, iar altă viaţă nu i se deschidea, căci nu mai trăia omul căruia era gata să i se dea roabă. Şi cu toate aceste, ea se socotea mai bună şi mai vrednică acum decît odinioară şi se uita cu dispreţ la oamenii care treceau pe lîngă dînsa alergînd după plăcerile deşerte ale vieţii.

V

„De ce oare m-am născut şi de ce trebuie să şi trăiesc!?“ se-ntreba cîteodată Marcelina, cum fiecare dintre noi se-ntreabă-n clipele cînd e cuprins de durerea de a fi.

Orişicît de multe, de felurite şi de grele ar fi însă nevoile vieţii şi orişicît de nesuferiţi li s-ar fi făcînd unii altora oamenii prin neajunsurile şi prin răutăţile lor, setea de viaţă e-n cel sănătos nesecată, şi Marcelina purta şi ea cu voie bună pornită din sufletul ei jugul vieţii. Cel ce nu e nu simte dureri, dar nici plăceri, şi mulţumirea de a fi e cu atît mai preţioasă cu cît mai scump o plătim. Potrivindu-se cu semenii săi, Aurel petrecea din cînd în cînd nopţile desfundînd sticle de şampanie ori jucînd cărţi, perdea azi şi cîştiga mîne, cheltuia într-o noapte cît nu agonisea într-o săptămînă, dar le era din ce în ce mai multora simpatic, şi cel ce are prieteni mulţi găseşte multe uşi deschise şi răzbeşte uşor prin lume. El înainta repede şi era din ce în ce mai galant şi faţă cu Marcelina, care acum se deosebea atît de mult de alte femei.

Deodată însă ea a fost cuprinsă de un simţămînt care o ţinea-n continuă frămîntare, încît nu mai avea tigna somnului şi nu-i mai priia mîncarea. Secîndu-i din ce în ce mai mult puterile, ea, care mai-nainte umbla-n săltate ca păturnichea ce aleargă după musculiţe, acum se tîra ducîndu-şi trupul obosit de ici pînă colo, şi frumoşii ei ochi se făcuseră şi mai mari.

— Şi ce ar fi — îi zise lui într-una din zile — dacă, cu toate precauţiunile luate, aş rămîne însărcinată?

El făcu un gest parc-ar fi voit să se apere de un vespe care-i zboară spre ochi.

— Ei şi!? grăi. Parcă n-ai mai fost!?

Ea nu mai stărui. Îi era destul gestul acela şi căutătura de care fusese însoţit ca să ştie ceea ce el simte şi gîndeşte.

De ce să-l mai ispitească!?

— Fă ce ai mai făcut şi ce fac atîte femei cu minte cînd vorba e să scape de urmările unei clipe de uşurinţă.

Aceasta i-o zicea el.

Abia acum înţelegea dînsa de ce atîte femei cumsecade îşi pun viaţa-n joc ca să nu ieie asupra lor răspunderea de a fi dat unui om viaţa.

Porți cu abnegațiune jugul vieții tale proprii, dar te cutremuri de gîndul că-l dai unei ființe ție firește mai presus de toate iubite.

O faci aceasta în mijlocul unei lumi în care toți își dau silința să-și facă unii altora viața dacă nu chiar plăcută, cît se poate de suportabilă, nu însă și într-o lume în care aleargă fiecare-n treburile sale și om îi este omului ispititor spre rele și-n cele din urmă călău.

„Viață ca a mea, ba poate chiar și mai urîtă, nu vreau, nu!“ își zicea dînsa în tăinicia sufletului ei, și gîndul acesta o zguduia-n fiecare clipă și-i destrăma ființa trupească de o făcea iasmă numai.

O! ea știa ce are și ce n-are să facă pentru ca să se sfîrșească odată toate oarecum pe nesimțite, încetul cu încetul, fără ca cineva-n lumea aceasta să mai prindă vreo bănuială.

Mama ei era femeie iscusită, care știa să deie multe sfaturi bune: n-avea decît să nu ție seamă de ele pentru ca să scape.

O săritură făcută în clipă bine aleasă, și Aurel scăpa de toate grijile.

Mult s-a zbuciumat, multe lacrămi a vărsat, multe mustrări și-a făcut, dar în cele din urmă i s-a înseninat sufletul.

„O, Doamne! — și-a zis — ce era dînsul cînd am ajuns să-l cunosc!? Ce m-am făcut eu printr-însul!? Ce a ajuns el prin mine!? Nu! — și-a zis iară — nu prin mine, ci prin lumea în care trăiește. Și fără de mine tot așa ar fi ajuns, dacă nu mai rău.

Nu a mea, ci a vieții jertfă e!“

Sărind apoi din pat, ea s-a tîrît pînă la scrinul în care mama ei își ținea hîrtiile, a căutat cu grabă febrilă actul dat de Aurel pentru cele 50.000 lei și l-a ars, tremurînd ca frunza de mesteacăn în adierea vîntului din amurg, apoi s-a întors în culcușul ei, ca-n urma acestei imprudențe să i se stingă încetul cu încetul viața.

RĂUL DIN FIRE

I

Frumoasă e şi mult plăcută toamna cea domoală şi darnică!

Primisem însărcinarea de a face plan şi deviz pentru un pod de peatră pe şoseaua din valea Buzăului şi lucram de cîteva săptămîni acum la Buzău, de unde puteam să ies, cînd cerea nevoia, la faţa locului.

Drumeţii ce trec peste poduri nu prea-şi vor fi dînd seamă cu cîtă bătaie de cap se zideşte un pod şi ce mulţumire e să-i faci planul.

Orişiunde ai fi în lumea aceasta şi orişice ai voi să pui la cale, faci, dacă ţii să fii mulţumit lucrînd, cum se cade ceea ce faci, iar podul e cum se cade numai fiind şi trainic, şi ieftin, şi frumos.

Toate aceste trei lucruri atîrnau, înainte de toate, de la alegerea locului, căci nu putea podul meu să fie nici trainic, nici ieftin, nici mai ales frumos decît fiind bine expus şi pentru vedere, şi pentru bătaia apei.

Am petrecut dar multe zile făcînd fel de fel de măsurători, ca să mă dumiresc asupra locului pentru care am să croiesc planul, căci potrivit cu locul şi cu împrejurările lui aveam să iau dimensiunile, să măsor lungimea podului şi înălţimea stîlpilor şi să dau raza boltei.

Steteam adeseori cu ochii-nchişi şi vedeam în gîndul meu podul aşa cum trebuia să fie după ce va fi fost zidit, şi gîndindu-mi-l aşa cînd ici, cînd colo, am ajuns în cele din urmă să-mi dau seamă că trebuie să schimb pe o întindere de vreo şase sute de metri mersul şoselei dacă e vorba ca podul să iasă pe placul meu.

Nu era însă destul să fiu eu însumi convins despre aceasta, ci trebuia să-i conving şi pe superiorii mei, ca să-i înduplec a primi planul ce voi fi croit. Trebuia dar să fac mai multe planuri şi mai multe devize şi am început alte măsurători la faţa locului, pentru ca pe temeiul lor să fac socoteala cheltuielilor.

Lucram întins şi fără de astîmpăr, ziua la faţa locului, iar sările pînă-n noaptea tîrzie la masa mea de brad, încît numai în pripă, ca printre picături, mai ajungeam să-i răspund nevestei mele, care se întorsese de-nceputul anului şcolar cu copiii de la Slănic, unde petrecuse vara, şi-mi făcea-n scrisorile ei mustrări că-mi perd timpul cu nimicuri de ale mele.

Ca să scap cît mai curînd de gura ei cea rea, mă sculam cu noaptea-n cap, căci de cîtva timp zilele erau posomorîte şi ploioase.

„Azi o să dea bruma“, îmi zisei într-una din zile.

Peste noapte se răzbunase, şi pe la cinci, cînd m-am pomenit, stelele scînteiau a ger pe întinsul senin al boltei cereşti.

În curînd s-a lăsat însă o ceaţă deasă, încît vederea abia mai putea să pătrundă la depărtare de vreo sută de paşi, iar pe la zece, cînd soarele, răzbind, a început să risipească ceaţa, s-a făcut una din acele frumoase zile de toamnă care numai la poalele despre Dunăre ale Carpaţilor sunt cu putinţă şi stîrnesc şi-n cel mai greoi om dorul de ducă.

Mă uitam prin fereastra acum deschisă şi nu mă mai ţinea locul.

Mă vedeam, copil, dezghiocînd nucile bătute cu prăjina cea lungă ori adunînd în coş prunele brumării, auzeam făşiitul frunzelor uscate la culesul porumbului ori chiotele voioase la storsul vinului, mă vedeam ascultînd serile poveşti la focul cazanului în care clocotea lictariul de prune, îmi reaminteam mulţumirile copilăriei mele şi nu mai puteam să lucrez cu toată inima înainte. Aş fi plecat fără ca să mai stau pe gînduri dacă nu mi-ar fi sunat în urechi mustrările nevestei mele.

„Şi totuşi — îmi zisei în cele din urmă — trebuie să ies la faţa locului."

N-aş fi fost în stare să dau răspuns lămurit dacă cineva m-ar fi luat repede şi m-ar fi întrebat de ce anume trebuie să ies, dar am ieşit — chiar nu-n căruţă, ca de obicei, ci pe jos, ca să fac economie de cîţiva lei.

Deşi nu dăduse bruma, cîteva zile de-a rîndul fusese cam rece, şi pe ici, pe colo adierea uşoară scutura cîte una din frunzele îngălbenite ale plopilor.

Mă cuprindea un fel de înfiorare duioasă cînd le vedeam fluturînd în căderea lor prin văzduh, şi mai ales după ce am ieşit în cîmp deschis, mi-am domolit pasul, ca să mă bucur mai îndelung şi mai în tihnă de frumuseţea zilei.

Înaintea mea, la marginea unui crîng de pe coasta de la dreapta drumului, se juca alergînd peste pajişte o fetiţă de vreo cinci-şase ani, iar mai la o parte stetea un domn, pesemne tatăl ei, şi-o urmărea în toate mişcările ei.

Iar mă cuprinse înduioşarea.

„Sărmanii mei copii! îmi zisei. Cum nu pot şi ei să aibă mulţumirile pe care le-am avut eu la vîrsta lor!?"

Îmi sîngera inima ştiindu-i înjugaţi în aerul îmbîcsit al oraşului, jucîndu-se prin curtea strîmtă ori stînd îndesuiţi pe băncile şcolii.

Deodată domnul acela se-ntoarse spre mine uitîndu-se stăruitor, cum te uiţi cînd ţi se iveşte în preajma vederii cineva pe care-l ştii bine, dar nu l-ai mai văzut de mult şi stai la îndoială.

Nu puteam să-i văd faţa, dar după statură şi după mişcări mi se părea cunoscut, un vechi şi bun prieten, pe care nu-l mai văzusem de vreo douăzeci de ani.

„Da! îmi zisei, stînd încă la îndoială. Duţu e! Dar cum a ajuns el aici!?"

Studiaserăm împreună la Viena, el la Facultatea de filozofie, iar eu la Politehnică, şi era, tînăr de o veselie neistovită și cu porniri poetice, mult iubit de toți.

El porni în cele din urmă cu pas hotărît, dar domol, spre mine.

— Bine, omule, îmi zise, dar tu cum ai ajuns aici?

Era el, dar nu cum îl știam eu. Slăbise, mi se părea îmbătrînit peste măsură, și-o oboseală sufletească se oglindea-n fața lui suptă și veștedă.

— Eu ca eu, îi răspunsei, dar tu ce cauți la Buzău?

El se uită nedumerit la mine.

— Cum? grăi. Nu-mi vine să cred că nu știi. Nu-ți vei mai fi aducînd aminte. Erau pline toate gazetele, sunt acum vreo 15 luni...

— Arareori îmi rămîne timp să citesc gazete! îl întrerupsei.

Dacă erau pline gazetele, trebuia să fi fost la mijloc vreun scandal, despre care oameni cumsecade nu vorbesc decît poate cu multă cruțare. Ţiind dar să nu-l jignesc prin reamintiri pentru el dureroase, nu mai stăruii.

— Mă bucur — urmai schimbînd vorba — că întîmplarea a făcut să ne revedem după un timp atît de îndelungat și într-o zi atît de frumoasă.

— Frumoasă, întîmpină el, n-aș putea să zic că e...

Ochii lui se-nviorară și iar ieși din el la iveală omul avîntat pe care-l știam eu.

— Îmi place, ce-i drept, urmă dînsul, fiindcă se potrivește cu starea mea sufletească, și frunzele-ngălbenite care se scutură una cîte una mă mîngîie prin căderea lor. Frumoasă însă numai ziua de primăvară poate să fie.

— Uite, îi răspunsei, eu n-am fost niciodată-n stare să iau parte la bucuria ce-i cuprinde pe oameni în fața desprimăvărării.

El dete oarecum zănatic din cap.

— Asta poate să fie adevărat, dar nu dovedește nimic, răspunse el. Tot frumos rămîne albastrul cerului primăvăratic, tot plăcută e adierea blîndă, care topește zăpezile rămase prin adăposturi, și e multă dulceață-n razele soarelui, care, dezmorțindu-le toate, face să-ncolțească iarba și să se desfășure mugurii.

Adevărate podoabe ale firii sunt — urmă el luîndu-și avînt — și florile ce se ivesc pe ici, pe colo din ce în ce mai dese și mai felurite, și fluturii ce zboară fără de astîmpăr, căutînd adăpost priincios pentru progenitura lor, și păsările ce cîntă voioase prin crînguri cu frunziș fraged.

— Bogată e fără îndoială, îl întrerupsei, și plină de farmece totdeauna lumea lui Dumnezeu și mai vîrtos încîntătoare trebuie să fie în timpul cînd toate-ntr-însa saltă pregătindu-se de nuntă; pe mine însă mă încîntă mai mult toamna, cînd toate-și dau rodul și intră după munca săvîrșită în repaos. Ne dă, ce-i drept, adăugai, primăvara dulceața nădăjduirii, toamna însă ajungem la liniștea-mplinirii.

— Niciodată nu putem s-ajungem! strigă el. Toamna e timpul dezamăgirilor!

— Numai pentru oameni lipsiți de cumpăt, care rîvnesc la prea mult! îi răspunsei eu. Cel ce știe să se mulțumească cu puțin are totdeauna prea mult.

Duțu dete iar din cap.

Îl atinsesem — fără ca să-mi fi dat seamă — unde era mai simțitor.

Deprins a le lua toate în sens figurat și a le raporta la sine, el lua vorbele mele drept o mustrare, pe care o socotea nedreaptă.

— Eu n-am rîvnit și nu rîvnesc nici măcar la ceea ce mi se cuvine — grăi dînsul mîhnit — și numai dezamăgiri amare-mi umplu viața.

— Dar eu nu la tine m-am gîndit zicînd ceea ce zisei, întîmpinai, mîhnit și eu de a-l fi jignit.

— Mă gîndesc însă eu la mine însumi, grăi dînsul, căci omul trecut prin grele încercări totdeauna se gîndește la sine și toate din punctul de vedere al propriilor sale suferințe le judecă. N-ai, prietine, dreptate, urmă el liniștit. Viața omului nu atîrnă numai de la el însuși, ci de la aceia cu care și-o petrece. Nu ți s-a întîmplat niciodată să vezi trecînd înaintea ta oameni ale căror vrednicii le socotești mai pe jos de ale tale?

— Niciodată aceasta nu m-a mîhnit, îi răspunsei. Au și ei ale lor, în care sunt mai presus de mine. Știu mai bine decît mine să intre-n voile celor puternici, aduc jertfe pentru ca să întreție legături în așa-zisa bună societate, își calcă pe inimă lingușind, slugărindu-se ori făcînd servicii nemărturisite, abuzează fie de slăbiciunile, fie de bunăvoința, fie de strîmtorările altora; li se cuvine o răsplată pentru asemenea silințe grele, și n-am să mă supăr dacă ei o primesc.

— Ai multă dreptate, îmi răspunse el. Tot așa ziceam și eu cînd oamenii de nimic îmi treceau înainte. Ce faci însă cînd ei îți ajung superiori și, nefiind în stare să te înțeleagă, îți fac o mulțime de neajunsuri, ca să-și arate superioritatea și să te facă să simți că le ești supus?

— Eu! — îi răspunsei zîmbind — îmi fac treaba cum o pot, rabd și rîd.

— Și eu, răspunse el. El[1] însă nu te iartă, îți pune la îndoială și priceperea și buna-credință, te bănuiește, te calomniază, te năpăstuiește, se folosește de toate meșteșugurile lui ca să te umilească ori să-ți facă viața nesuferită. Ce faci atunci?

— Nu mai rîd, îi zisei, dar tot rabd. Nu las eu ca oameni de nimic să-mi strice viața.

— Hei, dragul meu, grăi dînsul zîmbind cu amărăciune. Am trecut și eu prin mahalaua în care stai tu. Toate le sufere omul și le rabdă toate cîtă vreme în coliba lui e cald iarna și vara răcoare. Pîne uscată și apă rece să ai și rîzi de toate nevoile vieții și de toate răutățile oamenilor dacă-n casa ta găsești liniște și voie bună; atunci însă cînd ți s-a zdruncinat și viața casnică, toate te jignesc, toate ți se par înmiit de nesuferite, toate ți se adună mereu în gînd și te miri de unde mai ai puterea ca să porți greul vieții.

....

Era în vorbele lui și-n glasul cu care le rostea atîta durere adevărată, încît mă simțeam nemîngîiat de-a-l fi tulburat prin vorbele mele.

— Mă iartă, îi zisei, dar eu nu pot să te înțeleg, căci nu știu cum ți s-a zdruncinat viața casnică și — adăugai în grabă — nici nu stărui să mi-o spui aceasta. Văd că e adîncă rana pe care ai primit-o și nu m-aș ierta însumi pe mine dac-aș mai zgîndări-o.

---

[1] În toate edițiile: *Ei*.

— Numai bucuriile cresc, durerile scad cînd sunt împărtășite, îmi răspunse el. Se plînge cel ce suferă și-l mîngîi ascultîndu-i plîngerea. Nu, mustrări n-ai avea să-ți faci, dar nu e aici locul, nici e acum timpul să-ți stric plimbarea cu jeluirile mele. Lio! strigă apoi, întorcîndu-se spre fetița care se oprise la oarecare depărtare și se uita cu ochi mari la mine.

Era leită tatăl ei, dar bălană și avea față gingașă, plăpîndă, de o frumusețe uimitoare.

— Uite! — îmi zise el — de acest fir subțirel îmi mai atîrnă viața. N-aș mai avea nici un rost în lume dacă n-ar fi ea.

Mă cutremurai, cuprins de fiori. Aveam și eu cinci copii, tot unul ca unul, să spargi zidurile cu ei, și tot mi se strîngea inima de cîte ori mi se părea că vreunul dintre dînșii nu mănîncă cu destulă poftă, nu e destul de neastîmpărat ori nu are somnul destul de liniștit, tot mă rugam toate sările lui Dumnezeu să mi-i ție întregi și sănătoși: ce trebuie să fie în inima acestui om, care avea un singur copil și-l vedea și pe acesta atît de frumos și de plăpînd!?

— Și mama ei a murit? întrebai cu un fel de sfială copilărească.

— Mai rău, grăi Duțu, ne-a părăsit! s-a dus! s-a ticăloșit!

II

Una din mulțumirile vieții mele e să stau sările de iarnă pe-ntunerec de vorbă la gura sobei, și cele mai frumoase clipe ale vieții mi le-am petrecut vorbind așa amîndoi despre toate nimicurile, în vreme ce copiii ni se jucau la picioare, pînă ce nu cădeau biruiți unul după altul de somn.

Așa steteam și cu Duțu, care venise să mă vadă înainte de plecare. .

— Mi se pare lucru peste putință ca un om atît de vesel cum te știu eu, îi zisei, să nu-și vie în cele din urmă în fire.

— Tocmai veselia mi-a mîncat capul, răspunse el. Aveam eu destulă minte ca să-mi dau seamă că nu fac eu pentru dînsa și nu face nici ea pentru mine. Prea se știa frumoasă, prea îi plăcea să se gătească, prea îi umbla gîndul la petreceri, prea îi șopîrleau ochii-n cap, dar era mereu voioasă și plină de haz, petreceam bine împreună și-am prins în cele din urmă slăbiciune unul de altul. Am și avut timp de cîteva luni de zile o viață pentru care puteau să ne pizmuiască și îngerii din cer.

— Și cum au venit lucrurile de vi s-a stricat rostul? îl întrerupsei eu.

— Foarte firește, răspunse el. Noi, bucovinenii, suntem, precum știi, oameni deprinși cu buna rînduială. Ținem să le punem toate la locul lor, să facem fiecare lucru la timpul lui, să nu amînăm nimic de azi pe mîne și să ne facem datoria pînă-n cele mai mici amănunte. Lipseam dar aproape toată ziua de acasă, sara ei i se ura așa singură, fiindcă n-avea destulă cultură ca să-și poată petrece timpul și singură.

— Asta să n-o zici, întîmpinai eu. Nu cultura, ci spiritul casnic îi lipsea. Femeii care își iubește casa nu i se urăște niciodată, și orișicît de mică i-ar fi casa, zilele-i par totdeauna prea scurte. Mie nu o dată mi se întîmplă că, viind acasă, nevastă-mea, supărată de a nu-și fi isprăvit încă treburile, mă primește cu vorbele: „Iar ai venit?“

— E fără îndoială și asta, grăi dînsul, și înțelegi prea bine că trebuia în cele din urmă să ajung a-mi da pe față nemulțămirea. Lipsa purtării de grijă pentru ale casei mă stringea de gît. Cînd i-am mărturisit-o însă aceasta, ea mi-a dat răspunsul că n-a intrat slujnică la casa mea și mi s-a plîns c-o țin închisă și n-o duc în lume.

— De! zisei. La asta trebuia să te gîndești de mai-nainte. Femeia tînără și frumoasă vrea să fie gătită, plimbată și arătată.

— Să fie! — grăi dînsul — dar nu într-o lume ca a noastră, în care toți se amestecă de-a valma, și bogați și săraci, culți și inculți, boier și burtă-verde se adună ca să-și facă unii altora viața nesuferită. O duceam bucuros, căci îmi place și mie să stau în oarele mele libere de vorbă cu oameni de seama mea. Aceștia însă sunt puțini și-i păreau ei anoști. Voia să fie dusă în lumea cea mare, vara la grădină, la curse și-n vilegiatură, iar în timpul iernii la teatru, la soarele și la baluri...

— Nici de aceasta nu puteai să scapi, îl întrerupsei, și singură nu puteai s-o lași, căci soțul e dator să-i fie soției razem în toate împrejurările vieții.

— Am dus-o — urmă el ridicînd glasul — am dus-o! Mă înăbușea atmosfera seacă în care intram cu ea; străin, ca-n surghiun, mă simțeam în lumea dorită de dînsa, dar am dus-o, și am muncit gîfîind ca să-i pot da gătelile „de rigoare“, m-am băgat în datorii ca să-mi pot „monta“ casa potrivit cu exigențele celor ce veneau să ne vadă, am lipsit de la datoriile mele ca să-mi fac timp pentru împlinirea formelor de bună-cuviință, m-am batjocorit însumi pe mine schimbînd vizite cu oameni pe care în fundul inimei mele îi desprețuiam.

— De aceasta nu poți să scapi — îl întrerupsei iar — și-ai fi nedrept dac-ai zice că numai la noi e așa. Pretutindeni oamenii se-ngrădesc în forme convenționale, care sunt împreunate cu multe cheltuieli și cu mare pierdere de timp.

— Fără îndoială, întîmpină el, dar aiurea oamenii ca mine, care n-au nici averi mari, nici timp de perdut, nu intră în atingere cu cei ce stăruie asupra acestor forme.

— Aceasta nu ține, de altminteri, mult, îi zisei. Vin unul după altul copiii, se-ngrămădesc nevoile și piere încetul cu încetul pofta de petreceri.

—Nu, domnule! întîmpină el. Am avut copila pe care o știi, și ne era dragă de nu mai puteam, parcă, să ne depărtăm de la leagănul ei. În curînd am început însă s-o lăsăm în seama slugilor. Îmi sîngera inima cînd o vedeam că tînjește: tocmai de aceea însă ea era pentru noi un izvor de neliniște și de mustrări. E lucru firesc că mai curînd ori mai tîrziu s-a găsit un prietin binevoitor ori o confidentă sinceră care i-a spus ce are să facă pentru ca să scape-n viitor de asemenea greutăți. Nu orișicine lasă să i se strice pofta de petreceri!

Mă plecai să iau cîteva bucăți de lemne, ca să le vîr în sobă și să scap astfel de nevoia de a-mi da părerea.

— Da — urmă el după ce mă ridicai iar — și în vremea ce noi alergam după plăceri, prietenii mei de mai-nainte, de care încet cu încetul mă înstrăinasem, au început să șoptească între dînșii și să-mi facă socotelile, ca să se dumirească de unde voi fi scoțînd eu banii ca să acopăr cheltuielile vieții la care mă dedusem. E-nspăimîntătoare gura lumii! suspină el, făcînd o mică pauză. O secătură, un fleac de om, cu care nu stai de vorbă fiindcă n-ai ce să vorbești, dar un palavragiu care știe toate noutățile, se gătește după cel din urmă jurnal, înșiră pe degete toate regulele codului de etichetă, se vîră pretutindeni, stăruie cu o îndrăzneală neînfrîntă, li se face tuturora indispensabil și ajunge în cele din urmă departe, un oarecare Costică Pilescu prinsese un fel de slăbiciune de noi, adecă de dînsa. Era deputat, avea trecere pretutindeni, umbla de braț cu prefectul, ba chiar și cu miniștri, dispunea totdeauna de bilete și de invitațiuni, făcea servicii de mijlocitor, obținea favoruri și împărțea slujbe, iar prin saloane și pretutindeni unde se aduna lumea punea ca cel mai priceput lucrurile la cale. Venea pe la noi, ne-ntîlneam adeseori cu el, își da multă silință să ni se facă plăcut; nu am avut însă niciodată cuvinte de a-l socoti prea îndrăzneț ori de a-l bănui de rele intențiuni. Lumea însă, lumea, care vede cu mii de ochi și vorbește din mii de guri, lumea știa că el este acela care poartă cheltuielile, iară eu mă fac că nu știu nimic. Spune-mi te rog: ce ai face tu în ziua cînd ai afla că așa te judecă lumea?

Eu stătui cîtva timp strîmtorat.

— Nu știu, îi răspunsei. Mi se pare lucru peste putință ca să ajung în asemenea situațiune urîtă.

— Dar dac-ai ajunge? întrebă el stăruitor. Ce-ai face ca lumea să se încredințeze că i-a făcut și ei, și lui o mare nedreptate și că tu nu ești nici prost, nici mișel?

— E fără îndoială greu să iei o hotărîre bine chibzuită, răspunsei, cînd te afli în mijlocul unor oameni care iau mișelia drept lucru firesc și caută păcate la alții, ca să le acoperă pe ale sale. Eu cred însă că și de astă dată cea mai bună scăpare era răbdarea îndelungă: te retrăgeai încetul cu încetul din societatea în care ai făcut atît de triste experiențe și așteptai ca lumea să se convingă, căci se convinge în cele din urmă, totdeauna se convinge lumea despre adevăr.

— Poate că da, dacă n-ar fi fost prea tîrziu, grăi dînsul adînc mîhnit. Nevastă-mea mai avea însă și dorința de a face o călătorie, cel puțin pînă la Viena, despre care atît de adeseori îi vorbisem. Țineam să-i fac și plăcerea aceasta, dar abea îmi mai făceam iluziunea că voi putea. Îți închipuiești dar ce plăcută surprindere a fost pentru mine, sunt acum doi ani, încunoștiințarea că ministeriul mi-a dat însărcinarea să-i fac un studiu asupra școlilor din Elveția. Am făcut călătoria dimpreună cu nevastă-mea, am vizitat o mulțime de școli și mi-am făcut studiul. Lumea era însă sigură că întreagă această misiune a fost pusă la cale de el, ca să poată petrece cu dînsa nesupărat de nimeni în străinătate.

— Gîndul acesta se impune, grăii eu. V-ați întîlnit în străinătate?

— Nu, îmi răspunse el cu hotărîre. Niciodată, nicăiri. Nu mă îndoiesc nici eu că-n urma mijlocirii lui am fost trimis în misiune, dar el n-a voit niciodată să mi-o mărturisească aceasta.

— Curios om, zisei eu.

— Foarte curios și foarte mișel, grăi dînsul înăsprit. Nu mi-o mărturisea mie, dar i-o făgăduise și ei și li se lăuda tuturora că a petrecut foarte bine în timpul lunilor de vară, făcînd ca lumea să creadă că cu noi a petrecut.

Eu sării ca-nțepat de-o vespe-n picioare. Mi se părea peste putință ca-ntr-un om să fie atîta mișelie.

— Oamenii aceştia au teorie, urmă el, şi practică. Ca să strici o femeie, îşi zic ei, trebuie înainte de toate să intri în intimitate cu ea, să-i iei ruşinea firească, apoi să-i strici reputaţiunea. Faci ce vrei cu ea după ce a ajuns să-şi zică: „De ce să fiu eu nevastă şi să-mi păstrez cinstea dacă lumea tot mă socoteşte uşuratică!?" Te-ntreb: ce faci cu un asemenea om?

— Tu ce-ai făcut? îl întrebai eu.

— Ce puteam să fac? răspunse. Dacă era vorba ca lumea să se încredinţeze despre adevăr, trebuia să provoc o discuţiune publică. Am luat dar un pistol şi am tras în plin teatru asupra lui, apoi, nenimerindu-l, am sărit la el cu pumnii şi i-am tras pînă ce nu l-am lăsat întins pe jos.

— Bine, îi zisei, dar aceasta e mai mult decît scandal. N-ai fost tras în judecată pentru tentativă de omor?

— Tocmai aceasta e ceea ce voiam, grăi dînsul. Puţin îmi păsa de pedeapsă: ţineam să se vorbească, să se scrie prin gazetă, să[1] am ocaziunea de-a expune adevărul în faţa juraţilor, care sunt şi ei oameni ce ţin la cinstea casei lor. N-am avut însă parte nici de aceasta, urmă el rîzînd cu amărăciune. Mi s-a făcut un început de instrucţiune; îndată ce a ieşit însă la iveală că în afacere sînt încurcaţi şi oameni cu mare trecere, s-a făcut toată treaba muşama şi m-am ales cu norocul de-a fi fost mutat în interes de serviciu aici, unde-mi mai place.

— Şi dînsa n-a voit să vie cu tine? îl întrebai eu cam sfiicios.

— Nu! răspunse el scurt. Dar aceasta nu mă mai doare. Ce fac însă cu nenorocita mea de copilă, care are mamă şi nu are şi o să se ruşineze de cîte ori îşi va aduce aminte c-a avut-o!?

— Din iubire către dînsa ar trebui să le faceţi toate uitate, stăruii eu.

---

[1] În toate ediţiile : *că*.

— Așa zic și eu! — răspunse el — dar nu zice și ea așa. Nu mai are viața mea nici un rost și mă cutremur de cîte ori mă uit la sărmana mea copilă.

III

Fusesem viu atins de soarta vechiului meu prietin, pe care-l știam om, ce-i drept, cam ușuratic, dar foarte cumsecade, mă gîndeam după întoarcerea mea de la Buzău mereu la el și adeseori vorbeam despre dînsul cu nevastă-mea, stînd serile la gura sobii, în vreme ce copiii își făceau în odaia de-alături meditațiunile ori lucrau la temele lor.

Eu îl făceam de obicei vinovat pe el, căci soțul e răspunzător pentru bunul nume al soției sale și trebuie să privegheze cu neadormire; nevastă-mea însă o găsea pe dînsa vinovată și nu o dată ajungeau între noi lucrurile pînă la supărare.

— Voi, bărbații — îmi zicea dînsa — le luați toate ușor fiindcă sunteți de capul vostru, alergați prin lume și vă consolați curînd. Ce e pentru voi o femeie!? Lac să fie, am auzit adeseori zicîndu-se, că broaște sunt destule! Femeia însă trebuie să fie cu ochii-n patru, căci e perdută: dacă și-a stricat casa, și-a perdut bunul nume. De Duțu al tău nu mi-e milă. Mîne-poimîne se bucură c-a scăpat, își începe viața din nou și poate s-o ducă mai bine.

Asemenea vorbe mă scoteau din sărite.

— Cum îți închipuiești, ziceam, că o rană atît de adîncă se mai poate vindeca!?

— Sănătos să fie — răspundea dînsa rîzînd — că toate le biruie sănătatea. Orișicît de mîhnit ai fi, dacă ai stomac bun, mănînci cînd îți vine pofta de mîncare și te simți bine după ce ai durmit cu temei.

— Aceste — îi ziceam eu cu răutate — sunt vorbe de femeie care-și petrece viața-n cămară și-n bucătărie, în iatacul copiilor și ștergînd praful prin casă. Parcă numai mîncînd își petrece omul viața, și durmind!?

Ea se ridică și trecu-n odaia de alături, ca să vadă ce mai fac copiii.

— Da, domnule! — îmi răspundea apoi la întoarcerea ei. Mîncînd trăiește, și durmind. Celelalte sunt toate nevoi și nimicuri care nu prețuiesc nimic dacă nu ești sănătos. Îmi iau voie de a-mi închipui că bucătăria mea și cămara mea și celelalte ale mele sunt lucruri mai importante decît podurile tale, care ar ieși foarte proaste dacă n-ai lucra cu voie bună la ele, iar voia bună de aici din casă o ai.

— Nu se poate oare să nu le raportezi toate la tine însăți!? întîmpinai eu. Vorba nu era de mine și de tine, ci de acel om cumsecade căruia i s-a stricat viața.

— Tocmai fiindcă de dînsul era vorba, grăia dînsa, îți spun că nu i s-ar fi stricat viața dacă și dînsa ar fi fost femeie cumsecade și ar fi știut ce mare plăcere e să stai la cămară, în bucătărie și-n odaia copiilor, să dereticești prin casă și să porți grijă ca ai tăi să fie totdeauna sănătoși și-n voie bună.

Așa vorbeam adeseori, căutam totdeauna de prin gazete știrile de la Buzău și așteptam cu oarecare nerăbdare sosirea primăverii, ca să plec la Buzău spre a pune la cale executarea planului care fusese aprobat și să mă-ntîlnesc iar cu prietinul meu, pe care-l lăsasem atît de sătul de viață.

Pe la sfîrșitul lunei februarie a căzut însă guvernul și planul meu a fost pus la dosar. Noii mei superiori erau contra podurilor de piatră și stăruiau pentru poduri de fier, care sunt mai moderne.

Mă durea inima de cheltuielile ce se făcură și de munca pe care o pusesem, dar n-aveam ce să fac și am început să studiez mai cu dinadins podurile de fier.

Nevastă-mea însă nu putea de loc să se împace cu gîndul că n-are niciodată să vadă și în aievea podul de piatră, care-i plăcuse mult în desemnul făcut de mine. I se părea lucru peste putință ca oameni în toată firea să lase-n vînt cheltuielile făcute și să-și bată astfel joc de munca săvîrșită de mine cu atîta dragoste.

Încă mai viuă i-a fost apoi supărarea pe la sfîrșitul lunii aprilie, cînd am fost însărcinat să plec ca să iau de la o fabrică din Germania în primire materialul pentru opt poduri de fier.

— Auzi batjocură! striga dînsa. Tu ai făcut poduri de piatră, și tot tu să alegi și materialul pentru poduri de fier! Mai bine lipsă! Nu vi-e rușine!? Bărbați sunteți voi!? Dac-aș ști că copiii mei o să ajungă funcționari ca tine, le-aș suci gîtul!

Toate aceste mi le spunea însă făcîndu-mi geamantanul și dîndu-mi povețe cum am să fiu pe calea ferată cu băgare de seamă, ca să nu lunec, să nu răcesc, ca nu cumva vreun pungaș să-mi fure banii, cum am să-mi aleg odaia prin oteluri, cum am să-mi aleg bucatele prin restauranturi, cum am să grăbesc ca să nu-mi perd timpul degeaba și să mă întorc cît mai curînd acasă, căci ea rămîne cu copiii și are să fie cu gîndul mereu la mine...

Eram, se-nțelege, și eu cu gîndul mereu la dînsa după ce am plecat și grăbeam, ca să scap cît mai curînd. Un lucru era însă peste putință: trăisem atîta timp în Viena și n-aș fi fost eu însumi eu dacă nu m-aș fi oprit, ca să văd acum, pe la începutul lunei mai, așa-n pripa trecerii, Praterul, parcul de la Schönbrunn și grădina Belvedere.

Era frumos albastrul cerului primăvăratec și plăcută adierea vîntului, era multă dulceață în razele soarelui...

„Tot are dreptate Duțu, îmi zisei; are și primăvara farmecile ei, și sufletul ți se înalță, inima ți se înveselește în fața nuntirii a toate."

Deodată rămăsei ca trăsnit din senin.

Înaintea mea, la cealaltă parte a aleei largi din parcul Schönbrunn, trecea Duțu, ducînd de braț o femeie tînără, frumoasă și veselă ca un sticlete ce cîntă-n bătaia soarelui.

„E peste putință"! îmi zisei, aducîndu-mi aminte de vorba nevestei mele.

Era însă el, chiar el, în carne și oase, așa cum îl știam, dar atît de perdut în ale lui, încît ar fi putut să se împiedice de mine fără ca să-și deie seamă că m-a mai văzut în viața lui.

Trecui iuțindu-mi pasul spre dînsul și-i ieșii în cale, apoi mă oprii în fața lui.

— Aa! exclamă el ca speriat din somn. Dar tu cum ai ajuns aici!?

— Eu ca eu — îi răspunsei rîzînd — dar tu!?

— Îți prezent pe nevastă-mea! grăi dînsul făcînd un pas înapoi, ca s-o pot vedea mai bine.

Nevasta lui!? Eram foarte strîmtorat. Acea pe care o știam eu, ori alta? Așa ori așa, mă bucuram din toată inima.

— Mă bucur, zisei, mult mă bucur. Dar copila — adăugai apoi cam cu jumătate de gură — ea ce-ți face?

O adîncă duioșie se revărsă pe fața lui pînă acum atît de veselă.

— Lia nu mai trăiește, răspunse el scurt.

„A scăpat, sărmana!“ îmi zisei eu și n-am mai turburat fericirea noilor căsătoriți.

Sănătos să fii și cu inima curată, că toate le treci!

PUIŞORII

I

— Nu mai vine tăticu! grăi Rica încet.

— Ba vine! îi şopti cu un fel de îndărătnicie Tica.

— Aşa-i, mamiţico, că nu vine Costică? întrebă Rica.

— Aşa-i că vine? întrebă şi Tica.

— Aveţi, puişorilor, răbdare, le răspunse Zoiţica. Nu vine acum, dar vine.

— Ei, vezi că nu vine? zise Rica.

— Ei, vezi că vine? zise tot atunci şi Tica. Şi cînd vine, mămiţico?

— Nu ştiu, maică, răspunse iar Zoiţica. Are treabă şi-o să vie după ce veţi fi adormit voi.

— Şi iar o să ne scoale, mamiţico? întrebă Tica.

— Iar o să facă gură? întrebă Rica.

— Nu ştiu, maică.

Tica şi Rica, doi pepenaşi cu obrajii rotunzi şi rumeni şi cu ochii mari şi porniţi pe plîns, erau una lîngă alta în patul aşternut, îmbrăcate numai în cămeşuţele lor. Tica, născută cîteva zile după Bobotează, era soră mai mare şi împătura cu multă îngrijire nişte petece frumoase, pe cari le primise de la cocoana-mare, bunica ei, iar Rica, născută în acelaşi an cîteva zile înainte de Crăciun, era soră mai mică şi mîngîia pe Pisu, marele cotoi alb, care torcea ticnit în braţele ei.

Zoițica, mama lor, ședea la masă în fața luminării de său, al cărei fitil îl scurta din cînd în cînd, cum era atunci obiceiul, cu mucarnițele, și dregea o rochiță ajunsă prea scurtă.

Cum ședea așa, cu capul plecat, ai fi luat-o în lumina slabă a lumînării drept soră mai mare a celor două fetițe, căci prea părea gingașă în toată înfățișarea ei ca să le poată fi mamă. Din cînd în cînd ea-și ridica puțin capul, își îndrepta ochii mari spre copii și suspina oarecum prin ascuns: atunci era în fața ei ceva ce-ți reamintea pe Maica Domnului, dar nu pe cea ce-și ține copilul în brațe, ci pe cea ce stă sub cruce.

Femeie cam înaltă, nu plăpîndă, deși perită, cu obrajii încă fragezi și plini, dară albi și lipsiți de sînge, cu părul netezit pe frunte și cu niște ochi mari, obosiți, sub niște sprîncene dese, subțiri și lungi; s-o vezi și să te miri că nu mai plînge.

Așa își petrecea dînsa nu numai sările, ci și zilele, mereu singură cu copilițele ei, care-i cîntau mereu la ureche ca niște pui de sticlete și-i dădeau mereu de lucru. Dar zilele ca zilele și serile ca serile; cîtă vreme copilele erau în picioare, nu se simțea nici ea singură; grea îi era viața numai după ce ele adormeau. Le acoperea, ca să nu răcească, le săruta încet, ca să nu le deștepte, apoi stătea și se uita la ele și adeseori i se porneau lacrimile, fără ca să plîngă.

De ea ca de ea, dar bietele copilițele ei! Cum ar fi putut să mai plîngă cînd nu putea să se plîngă!?

Ea însăși și numai ea singură era vinovată, căci părinții ei nu voiseră cu nici un preț s-o mărite, iară Iancu și Alecu, frații ei mai mari, erau gata să-i tragă lui Costică o bătaie ca nici măcar trei zile să nu mai stea în Pitești, unde era ca de pripas. Nici că avea mutră de om bun de însurătoare; un băiețaș de vreo douăzeci și unu de ani, copist cu o sută douăzeci de lei la tribunal, ce-i drept, de familie bună, dar horopsit, pentru purtările lui, de tatăl său. Ea însă nu voia să știe de aceste, ci-l vedea numai pe el — colea, înalt și subțirel, totdeauna ca scos din cutie, sprinten și frumos la chip, cu mustăcioara lui abia mijită, deștept și nesecat în drăcii și răsfățări; ar fi fost în stare să fugă cu el dacă nu s-ar fi muiat în cele din urmă toți, amăgiți de gîndul că-n căsnicie se va da și dînsul pe brazdă și se va face om mai potolit.

Au trăit timp de vreo doi ani destul de bine. Doi copii într-un singur an sunt însă un lucru care pune pe gînduri și pe cel mai ușuratec om. Au pus dar cu toții umăr la umăr și l-au trecut în timpul alegerilor la poliție, unde avea două sute zece lei pe lună, bez ceea ce mai pica de ici și de colo.

Doamne, ce bine îi ședea uniforma!

La poliție e însă ca numai la poliție. Nu mai ai ore de serviciu hotărîte, ci trebuie să stai zi și noapte în fiecare clipă gata și ai a face cu fel de fel de oameni, cari te trag unul la dreapta, altul la stînga, te ispitesc, te zăpăcesc și-ți iau mințile, încît bine trebuie să te ții dacă e vorba să n-ajungi nici la pușcărie, nici la casa de nebuni.

Costică se clătina între amîndouă.

După ce pleca dimineața de acasă, o pornea cu țuicile, care-l așteptau pretutindeni gata pe tavă. Pe la zece urmau cafelușele cu coniac ori cu rom. De masă rar să-ntorcea acasă. După-prînz era totdeauna în voie bună. Sările, în sfîrșit, e partea cea grea a serviciului și de cele mai multe ori se întorcea abia după miezul nopții, totdeauna chefuit și nu o dată cu lăutarii după el.

Sărmana Zoițică! Dac-o găsea dormind, o scula din somn și se certa cu ea pentru că nu l-a așteptat, ci doarme ca o nesîmțitoare, în vreme ce el aleargă în treburi. Dac-o găsea veghind, se certa cu ea pentru că nu se odihnește, ci stă clocind cine știe ce în capul ei! Așa ori așa, nu se așeza la odihnă pînă ce nu se împăcau, și adeseori îi prindea ziua certîndu-se, ba de la o vreme o și lovea cînd își pierdea răbdarea.

Mai urît era însă că le deștepta din somn și pe fetițe, ca să le deie ici o prăjitură, ori o bucată de acadea, colo o păpușică, ori o panglicuță, și ele, bietele, stăteau somnoroase, ori plîngeau văzîndu-i cum se ceartă.

Iară Zoiții nu-i rămînea decît să le înece toate în sufletul ei. Lasă că-i era rușine să se plîngă, dar nici nu-i ședea bine să-și deie de gol bărbatul și se mai și temea de frații ei, cari erau și acum în stare să-i tragă o bătaie lui Costică, deși era nu mai puțin decît om al poliției.

Răbdare, rușine, sfială, dragoste sunt însă și ele tot lucruri omenești și au o margine, de la care înainte se pierd.

După ce fetițele una după alta au adormit și le-a acoperit și sărutat, ca de obicei, ea s-a așezat iar la masă, dar nu mai putea să lucreze, ci stătea așa, pierdută în gînduri negre.

Răbdarea și-o pierduse de mult, rușinea și sfiala îi slăbiseră și numai dragostea îi era vie, atît către fetițele ei, cît și către dînsul, care nu era, la urma urmelor, decît un nenorocit.

Dacă n-ar fi fost aceasta, de mult ar fi rupt-o într-un fel; ori și-ar fi curmat zilele, ori s-ar fi dus în lume, ca să i se piardă urma. Nu putea însă să-și părăsească copilele și tot mai avea nădejde că el o să-și vie în fire, căci le iubea și el pe fetițe, și cel ce iubește, mai curînd ori mai tîrziu se biruie pe sine însuși.

Pe la unu după miezul nopții, în sfîrșit, ea auzi lăutarii și din cînd în cînd cîte un chiot. Tot îi mai venea și acum să intre în pămînt de rușine și se mîngîia numai cu gîndul că vecinii dorm și prăvăliile sunt închise. Știind însă ce are să urmeze, ea se îndreptă și-și încordă toate puterile ca să-l primească, ba nu i-ar fi părut rău dacă Iancu și Alecu ar fi stat ascunși pe undeva prin apropiere, ca să iasă la timp potrivit fiecare din cîte un colț și să-i tragă smintitului o bătaie bună, ca să știe măcar de frică!

Nici așa singură nu se temea însă de el, căci avea în dosul ei pe Tica și pe Rica, pe cari dînsul nu putea să le vadă plîngînd.

— Unu-i Costică Bălaș! strigă el oprindu-se în ușa deschisă cu o lovitură de picior. Stai, cucoană, ha? și-ți păzești copiii? Dar fetițele nu puteau să aștepte și ele pînă ce sosesc eu? Nu cumva sunt numai ale d-tale? Hai?

— Haid'! Plecați de aici! le zise Zoițica lăutarilor, cari urmau a cînta la intrare. Nu vi-e rușine să profitați de slăbiciunile omului?

— Ei, așa din cînd în cînd cîte un chef nu strică, răspunse contrașul. Să mai premenește sîngele.

— N-ai înțeles? se răsti Costică. Le vorbesc pereților? De ce i-ai culcat pe copii? Ori nu sunt și ai mei!

Zoițica le trînti lăutarilor ușa în nas.

— Bine Costică, grăi apoi. Cînd o să se sfîrșească aceasta? Dacă nu ți-e greu de lumea care te vede umblînd ca un căpiat, cu lăutarii după tine, să-ți fie măcar milă de copilașii tăi.

— Ce copilași? strigă el. Tot copilași și iar copilași! N-ai altă treabă decît să-i torni și să mi-i trîntești în nas. Așa mi-a trebuit mie! Cîte doi pe an! Cînd ți-e lumea mai dragă, să-ți plîngă copiii și să te ieie muierea de scurt. Te faci nisnai, cocoană, de ce mi-ai adormit fetițele? Nu sunt și ale mele?

El scoase, cu chiu, cu vai, din buzunarul de dindărăt al tunicii niște prăjitură stîrcită și se îndreptă spre pat, ca să le deștepte pe fetițe și să le deie cîte o bucată.

Zoițica se așeză în dreptul patului ca o cloșcă în fața puilor.

— Astîmpără-te, omule, și lasă copiii să doarmă — îi zise ea, voind să-l depărteze de pat — nu-i mai speria.

— De ce am copii dacă nu pot să le dau ce vreau și să fac cu ei ce vreau? întîmpină el. Sunt numai ai d-tale, cucoană? Nu sunt oare și ai mei? La o parte, sluțenie! strigă el. Vreau să-mi văd puișorii și să-mi fac plăcerea cu ei.

— Lasă fetițele, zic! strigă ea, puindu-i amîndouă mîinile în piept și depărtîndu-l, încît el începu să șovăie.

Ochii lui se opriră asupra motanului, care rămăsese și el dormind într-un colț, la picioarele patului și la petecele rămase frumos împăturate, lîngă Rica.

— Auzi, mamă, care lasă spurcăciunea de motan în pat cu copiii! strigă el. Și acele ce zdrențe sunt?

strigă iar, apoi îi dete Zoiţichii brînci, luă cotoiul şi-l aruncă cît colo, iar petecele le risipi prin casă.

— Nu speria copiii din somn! strigă dînsa, gata de a se arunca la el.

În zadar erau însă toate stăruinţele ei, căci el voia cu orice preţ să-şi sărute „puişorii“, cum le zicea el, să se uite în ochii lor, să vorbească cu ei, să le deie prăjitura şi să-i vadă mîncînd-o. Dacă aştepta pînă dimineaţă, putea să aibă mai îndeplin mulţumirile aceste; el ţinea însă să le aibă acum, fără întîrziere, şi Zoiţica, ştiindu-i apucăturile, îşi călcă în cele din urmă pe inimă şi se lăsă, plîngînd, pe un scaun.

Fetiţele, deşteptate din somn, începură să se mîrîie. Rica, de o fire mai iute, aruncă prăjitura cît colo şi se dete la o parte cînd tatăl ei voi s-o mîngîie, iar Tica, mai domoală, se lăsă ca să o sărute, dar nu voia să mănînce, ci strivi prăjitura între degetuţele ei.

— A dracului seminţie! grăi dînsul îndîrjit. Le-ai făcut ca tine, de amărăsc viaţa celui ce are slăbiciune de ele!

— Cum ţi-o amărăsc eu pe a ta, care ai mare slăbiciune de mine, îi zise ea, cuprinsă de amărăciune.

— Am avut, răspunse el, am avut, dar mi s-a înăcrit! Mă încălecase parcă Necuratul, de credeam c-am prins pe Dumnezeu de un picior, şi abia tîrziu am ajuns să văd că m-am încărcat cu Doamne-ajută şi mi-am luat ciumă în casă.

—Bine, Costică — zise ea, înduioşată — ce ţi-am făcut şi ce-ţi fac eu ţie de mă batjocureşti toate serile în felul acesta?

— Ce mi-ai făcut? întîmpină el. M-ai încurcat. Ce-mi faci? Nu mă laşi-n pace, te ţii de capul meu, m-ai făcut de am ajuns de rîsul lumii. Auzi dumneata, om la vîrsta mea, care are nevastă ce-l ţine de scurt, urmă el, doi copii în fiinţă şi al treilea pe drum! Asta mi-a trebuit mie? Dacă plec la treabă, să bag de seamă ca să nu beau cu un pahar mai mult, ori să stau de vorbă cu vreo femeie, că mă vede fie frate-tău ăla, fie frate-tău ălalalt, fie vreo rudă, fie vreo cunoştinţă a coconului Barbu, că dau de dracul. Afurisitul ăsta de cuib! Ăsta e oraş? Un cuib prost e! Orişiunde te duci, toți te cunosc. Seara, cînd ai voi să mai stai și tu — ca om ce ești — cu cineva, ți-e gîndul mereu la nevastă și la copii și nu-ți ticnește bucățica de chef pe care ai voi s-o faci, iară cînd te întorci înainte de vreme acasă, vii pe furiș, ca să nu prinză de veste vecinii, și intri cu frică în casă. Asta e viață? strigă el. E viață aceasta? Nu e viață, e batjocură! Eu vreau să trăiesc, cocoană — strigă iar, dînd cu pumnul în masă — să trăiesc cum se trăiește, după chipul și asemănarea mea: unu-i Costică Bălaș!

Zoițica stetea și se uita cuprinsă de milă la el.

— Bagă de seamă, Costică — îi zise ea în cele din urmă — că toate au în lumea aceasta un sfîrșit; rabd și eu cît pot, dar o să te pomenești într-o zi că nu mă mai găsești cînd vii acasă.

— De-ar da bunul Dumnezeu una ca aceasta! îi răspunse el. I-aș plăti popii să-mi citească șapte molifte și aș trage un chef de i-ar merge pomina! Nu te duci însă, ci te ții ca scăietele de coada oii!

Tica și Rica, răpuse de somn, adormiseră iar.

Zoițica se duse să le acopere, apoi, nemaiputîndu-și stăpîni plînsul, plecă să iasă la aer.

— Unde de duci? grăi dînsul, plecînd după ea. Nu fugi! Stai aici la față de masă!

El o cuprinse apoi în brațe, ca s-o aducă înapoi, și, schimbat deodată la fire, o sărută de mai multe ori, în vreme ce dînsa se zbătea.

— Lasă-le — îi zise muiat — aceste sunt prostii de ale băuturii. Tot țin eu la tine!

— Dacă mi te faci nesuferit bîndu-ți în fiecare zi mințile, răspunse ea, adînc mîhnită.

— Uite, nu mai beau! răspunse el căit. Îți făgăduiesc că nu mai beau! Să nu mai am parte de tine dacă mai beau.

II

— Și cum o mai duceți, tu și Costică? întreba cocoana Smaranda cînd își vedea fata din ce în ce mai perită și mai dusă pe gînduri.

— Bine, mamă, destul de bine, foarte bine! răspundea Zoițica, fără ca să i se uite în ochi. Are și el toanele lui, am și eu pe ale mele, dar ne împăcăm din ce în ce mai ușor.

Mințea, fățarnica. O începuse cu minciuni mici și ajunsese încetul cu încetul de le turna ca să-ți crape obrazul de rușine.

Cocoana Smaranda mîngîia pe cei doi puișori și nu mai stăruia. Era și ea de părerea că femeia trebuie să fie icoana vie a răbdării și să ascundă păcatele bărbatului său.

Mai era însă prin apropiere și coconul Barbu, boiernaș din neamul Cîlniștenilor, care ținea și la fata lui și la cinstea casei sale și nu se prea împăca cu gîndul îndelungatei răbdări. Îi plăcuse și lui odată să strige: „Unu-i Barbu Cîlnișteanu!“, și acum, la bătrînețe, i se încrețeau sprîncenele stufoase cînd i se șoptea cîte ceva la ureche, ori cînd Tica și Rica, vorbind alandala, îl făceau să înțeleagă mai mult decît ceea ce ele știau să spună.

— Lasă — îi zicea baba lui — cîtă vreme poate să rabde femeia, căsnicia merge destul de bine.

— Da, da! — îi răspundea el morocănos — dară eu nu sunt femeie și pe mine mă scoate din răbdări.

A dus-o dar cît a dus-o Zoițica cu minciuna, dar în cele din urmă tot a trebuit să țipe dreptatea din ea și atunci au podidit-o lacrimile, și a ieșit la iveală tristul adevăr, în toată golătatea lui.

Bătrînul se plimbă prin casă, răsucindu-și din cînd în cînd mustața groasă, și se uita cînd la cocoana Smaranda, o femeie voinică și cu obrajii plini, mai frumoasă parcă acum decît în tinerețele ei, cînd la Zoițica cea sleită de puteri.

— Poate Barbu Cîlnișteanu să-și crească și nepoții cum și-a crescut copiii! grăi dînsul în cele din urmă.

Avea casă cu lărgime, în mijlocul unei curți mari, avea cămara și pivnița totdeauna pline, avea moșioara muncită de feciorii lui, și țarini, și livezi, și fînaț și vie, și pădure; nu era el om pe care poate să-l calce orișicine!

Tot se simțea umilit că are ginere care e slugă la dîrloagă. Mai ales de doi ani, de cînd plecase Cuza-Vodă din țară, și-ar fi horopsit feciorii dacă ei ar fi fost în stare să intre în vreo slujbă în loc de a munci în ogorul părintesc[1]. Slujba e pentru cei din neam de slugi; cine-i boier și vrea să și rămîie își ține stăpînirea acasă la el. Și dacă nu-și lasă feciorii să intre în slujba lui vodă, nu putea să-și lase nici fata slugă la casa unui nemernic.

Degeaba stăruia cocoana Smaranda să nu strice casa fetei; degeaba plîngea Zoițica, încredințîndu-l că ea nu sufere peste puterile ei.

— Nu-ți șade rău, fată, să vorbești așa — îi zicea el — dară mi-ar ședea mie rău să te văd cum ești și să te mai las la casa lui. Dacă-l arde de tine, să vie aici să te caute, că e destul loc în casa mea și pentru noi și pentru voi. Aici, sub ochii mei, să trăiți dacă nu e vrednic să ție în casa lui femeie ca tine!

Așa a zis Barbu Cîlnișteanu, și dac-așa a zis el, așa și trebuia să rămîie.

Degeaba i se spunea că el însuși îi dăduse lui Costică Bălaș dreptul de a-și lua nevasta și copiii acasă la el; pentru coconu Barbu nu era nici lege, nici judecător, nici stăpînire mai presus de inima lui, iar aceasta-i spunea că el are să poarte grije de copilul său.

Mai erau apoi și cei doi frați ca doi brazi, cărora le ședea atît de bine să poarte în brațe pe cele două nepoțele, unul pe Tica și altul pe Rica, și să-i fie surorii lor ocrotitori.

Zoițica însă și cocoana Smaranda, care o înțelegea, erau nemîngîiate.

La casa lui Barbu Cîlnișteanu era, ce-i drept, și lărgime, și belșug, și dragoste, dară vorba era ce e la casa lui Costică Bălaș, cine poartă grije de ea, cine-l mai economisește pe Costică, ce face el așa singur?

E ușor să părăsești pe un om cu rost, care știe să-și chivernisească treburile și să și le ție în bună rînduială;

---

[1] În toate edițiile: *pămîntesc*.

nu te iartă însă firea să lași de capul lui pe unul care e deprins să fie dădăcit.

Seara apoi, Tica și Rica au început să plîngă. Le era somn și voiau să se culce în patul lor, numai în patul lor, și Tica voia să-și aibă motanul, iar Rica își căuta petecele. Degeaba li se spunea că e mai bun patul ce li se dă, degeaba i se dedea Tichii alt motan și Richii alte petece, căci ele voiau acasă la ele și plîngeau; plîngea dar și Zoițica, și cocoana Smaranda.

Coconu Barbu era muiat și el și nu și-ar mai fi stăpînit lacrimile dac-ar fi fost singur, căci de! om era, și soț, și tată, și bunic; în fața muieretului își stăpînea însă firea și nu se dedea.

— O să le răpună, zicea el, somnul, o să se deprindă și-o să le treacă.

Le-a și răpus somnul, în două-trei zile s-au deprins și apoi le-a trecut, încît să simțeau în lărgimea de la mama-mare și de la tata-moșu mai bine decît acasă la ele, dar tot să întrebau serile: „Vine Costică?“

N-o răpunea însă somnul pe Zoițica; ea nu se putea deprinde, și o îneca plînsul de cîte ori fie Tica, fie Rica întreba: „Vine Costică?“

Și gîndul, și inima ei erau mereu la cuibul ei cel părăsit și-ar fi fost în stare să treacă și prin apă și prin foc ca să se ducă neștiută de nimeni și să vadă ce mai e pe acolo, dacă Ioana, sluga lor cea bătrînă, le ține toate curate și în bună rînduială, dacă el mai dă ori nu pe acasă. Era însă peste putință. Prea l-ar fi mîhnit pe bătrînul ei părinte și prea aspre mustrări și-ar fi făcut dacă s-ar fi dus prin ascuns, cînd el nu era acasă.

Dară el? De ce nu vine el? Pe dînsul cine-l oprea? „Nu e om și el? să întreba ea adeseori. Chiar și dacă nu i-ar fi de mine, mila și dorul de copiii lui ar trebui să-l înmoaie.“

Treceau însă una după alta zilele cele lungi fără ca el să vină, ba mai mult decît atît. Zoițica i-a trimis în cele din urmă vorbă Ioanei, să vină măcar ea, ca să-i spună ce mai e pe acasă, și a primit răspunsul că nu îndrăznește, căci el îi spusese c-o stîlcește în bătăi dacă află c-a ieșit din casă.

Cocoana Smaranda le simțea toate, dar suferea în tăcere, ca să nu-și îndîrjească bărbatul și să nu-și mîhnească fata, și se mîngîia mîngîindu-și nepoțelele, de cari nu se despărțea decît serile, după ce le răpunea somnul.

Zoițica le acoperea ca de obicei și le săruta, dar nu mai plîngea, căci ținea și dînsa să nu-și mîhnească mama. Cînd însă durerea o biruia, trebuia să caute ușurarea, dînd-o pe față.

— Doamne — să tîngui dînsa într-o seară — ce am greșit de m-am făcut atît de urgisită, încît își horopsește de urîtul meu și copiii?

— Nu îi ești, grăi mama, urgisită și nici copiii nu și-i horopsește, dar e pornit, fata mea, spre viața fără de frîu, și-l supărați tu și copiii fiindcă, gîndindu-se mereu la voi, nu-i ticnesc, ca mai-nainte, petrecerile, de cari nu-i în stare să se lipsească.

— Dacă s-ar gîndi, întîmpină Zoițica, tot s-ar muia și ar veni la noi, dar îi sunt urgisiți și copiii fiindcă sunt și ai mei.

— Îți faci, fată, în amărăciunea ta nedreptate și ți-l gîndești și pe el mai rău de cum în adevăr e, o mustra mama ei. E numai îndărătnicia ceea ce nu-l lasă să vie. Dac-am fi numai tu și eu, ar fi venit de mult, dar nu-l iartă firea să dea ochii cu tatăl tău, care e necruțător și-l lovește cu vorba.

Zoițica-și plecă capul și nu răspunse nimic. Nu i se cuvenea ei să-și dea părerea în ceea ce privește purtările tatălui său, care toate din dragoste le făcea.

— Nu mi-e de mine — grăi dînsa peste cîtva timp — căci eu mi-am sfîrșit viața în lumea aceasta și mă socotesc mai mult moartă decît vie. Cum rămîn însă sărmanele mele de copile, care se pomenesc în lume ca căzute din cer, cu mamă care nu mai are inimă pentru nimic, cu tată care nu li-e tată? Pe cine să se razime? Pe cine să iubească, cine să le fie povață în lume? Dacă m-ar lua Dumnezeu, căci atunci tot i s-ar face milă de ele și ar putea și dînsele să zică, aducîndu-și aminte de mine, c-au avut mamă și să mă ție icoană în perete.

Durerile omenești sunt multe, dar nu e nici una dintre ele atît de adîncă și cu toate astea atît de senină ca durerea de a fi care-l cuprinde pe om cînd se întreabă: „Doamne, de ce m-am născut pe lume?“ Chiar și dacă n-ar fi fost mamă, cocoana Smaranda era femeie și trebuia să fie pătrunsă de durerea aceasta auzind vorbele Zoiţichii.

— Vino-ţi în fire, fata mea, grăi dînsa, și nu te răzvrăti împotriva lui Dumnezeu. Orișicît de nenorocită ai fi, n-ai decît să te uiţi împrejurul tău și te vei încredinţa că sunt alţii cu mult mai nenorociţi și că ai să-i mulţumești lui Dumnezeu pentru că o mai mică parte de durere ţi-a rînduit. De unde poate omul, urmă ea, să știe ce-l mai așteaptă în viaţă? Ești bolnav de-ţi simţi sfîrșitul, toţi se pregătesc, împrejurul tău, pentru cea din urmă datorie, și deodată se întorc toate spre vindecare, și încă multe zile bune mai ai în viaţă. Tot așa ni-e și cu suferinţele; crezi că au să te răpună, și se întîmplă te miri ce, încît pe neașteptate viaţa ţi se însenineează. De unde știi tu ce te mai așteaptă? De unde știi tu, cum are să se desfășure viaţa copilelor tale? Cel fericit, da, să se teamă, dar cel nenorocit să nădăjduiască în fiecare clipă.

Zoiţica nu mai putea să zică nimic. Era nu numai în vorbele sale, ci totodată și în căldura, cu care ele fuseseră rostite o putere alinătoare.

„Da — își zicea dînsa — nu știe nimeni ce aduce ziua de mîine ori cea de poimîine.“

Așa se mîngîie omul în zile de grea încercare, cu gîndul că suferinţele prin cari trece sunt un fel de pregătire pentru o viaţă lipsită de dureri.

Și ce era, la urma urmelor? De ce avea dînsa să se plîngă? Erau nenumărate femeile cari sufăr neasămănat mai mult decît dînsa și tot rabdă. Ar fi răbdat chiar și ea dacă nu s-ar fi pus la mijloc tatăl ei, cu mîndria lui.

Așa judeca și cocoana Smaranda și scăpa din cînd în cînd vorba: „Să nu stricăm casa fetei, că în cele din urmă tot se vor nărăvi.“

Barbu Cîlnișteanu dădea cu îndărătnicie din cap.

— Prea e bun sîngele din vinele ei pentru ca el să se poată nărăvi cu ea, zicea dînsul. Dacă om ar fi, şi-ar fi călcat de mult pe inimă, s-ar fi căit şi ar fi venit aici, ca să-ţi sărute mîna şi să ceară iertare, căci copil ţi s-a făcut în ziua în care ţi-a luat fata de nevastă.

— E numai mîndria ceea ce nu-l lasă, întîmpină bătrîna.

Coconul Barbu se făcu roşu ca racul.

— Mîndria, nu! strigă el. Neam de neamul lui n-a avut mîndria mea, care nu mă plec nici în faţa lui vodă şi nu m-aş pleca nici dacă împăraţii de pe faţa pămîntului ar sta în faţa mea, dar am stat totdeauna umilit în faţa părinţilor noştri, şi dacă tatăl meu ori tatăl tău mi-ar fi tras o palmă, vinovat, nevinovat, aş fi sărutat mîna cu care m-a lovit, şi de aceea m-am plecat şi în faţa ta şi în faţa copiilor mei. Mîndru nu e, femeie, căci dacă mîndria ar fi, n-ar uita obîrşia din care a ieşit, ci şi-ar cinsti părinţii, nu şi-ar face de batjocură neamul; nu-i mîndru, căci, dacă mîndru ar fi, ar sîngera pentru soţia sa şi pentru copiii săi şi şi-ar păzi cinstea casei. O fire de slugă e, şi lui nu soţie, ci slugă la casă îi trebuie, iar pentru aceasta nu e făcută fata mea. Ori vine aici — urmă el, cu hotărîre — ca să trăiască sub ochii mei, să-l ţin de scurt şi să-l îndrumez spre vieţuire omenească, ori nu vreau să mai ştiu că mi-am jertfit într-o clipă de slăbiciune fata!

III

„Urît lucru obicinuinţa!"

Aşa zicea Costică Bălaş cînd şi-a găsit casa goală şi întunecată.

Îi părea bine c-a scăpat de belea şi că nu mai e cine să-i facă mustrări.

„Care va să zică, tot a făcut-o, îşi zise el. Numai dacă nu şi-ar mai schimba gîndul, ca să se întoarcă iar."

„Chiar și dacă — zise el peste puțin — cîteva zile liniștite tot o să am.“

Răsufla omul mai ușor, se simțea stăpîn, adevărat stăpîn, singur stăpîn în casa lui, el însuși stăpîn pe sine și pe ale sale.

Era însă obicinuit să găsească pe cineva la casa lui cînd se întorcea în ea, să aibă pe cine să mîngîie cînd se înduioșează și cu cine să se certe cînd îl apucă hîrțagul.

Îi lipsea ceva.

Mai era obicinuit să le aibă toate puse la îndemînă și nu știa de unde să ieie ce-i trebuia. Nici măcar lumînarea nu știa de unde s-o ieie.

Se simțea oarecum străin în casa lui.

Patul nu-i era așternut; cămașa de noapte nu știa de unde să și-o ieie; lighean, ibric, săpun, prosop nu-i erau pregătite.

S-o cheme pe Ioana? Îi era greu. Tot era, la urma urmelor, oarecare rușine să fie părăsit de soție și de copii.

„Dar nu ea m-a părăsit — își zise el — ci eu am alungat-o, eu însumi!“

Așa a stat cîtva timp, mai șezînd ici pe un scaun, colo pe altul, mai mișcîndu-se amețit prin casă, pînă ce nu s-a întins pe canapea și-a adormit, așa îmbrăcat cum era, în uniforma lui cea frumoasă.

Dezmeticindu-se, după ce s-a deșteptat dimineața următoare, el a sărit speriat în picioare. Îi era nesuferit gîndul că Ioana îl va fi văzut și va duce vorba că l-a văzut dormind îmbrăcat. Și-a așternut dar patul și s-a mai culcat și în el, dar nu i-a mai venit somnul.

O temere nehotărîtă și-o neliniște din ce în ce mai viuă i-a cuprins sufletul.

„Și dacă se va fi întîmplat ceva cu dînsa să nu se poată întoarce acasă? își zicea el. Îi va fi venit ei rău, se va fi îmbolnăvit, va fi căzut și se va fi lovit, ori se va fi tăiat una dintre fetițe.“

Îi venea să plece fără de întîrziere, ori să trimită pe Ioana, și peste cîtva timp o chemă, dar n-o trimise, ci-i porunci să-i curățe hainele.

Nu! El nu putea să-și deie pe față slăbiciunea; prea și-ar fi ridicat Barbu Cîlnișteanu capul, prea li s-ar fi urcat feciorilor lui fumurile la cap.

„Nu eu am să alerg după dînșii — își zise el — ci dînșii au să mă caute; nu eu am s-o întreb, ci ea are să-mi spună de ce n-a venit acasă și cînd are să vie.“

El avea toată dreptatea; asta o știa și coconu Barbu, care era hotărît să-i trimită vorbă, dar voia mai-nainte să vadă dacă nu cumva vine și nechemat. Putea s-aștepte.

După ce s-a îmbrăcat, Costică i-a poruncit Ioanei să facă curățenie și rînduială în casă.

— M-ai înțeles? grăi dînsul. Dar curățenia și rînduiala să fie cum îmi place mie, încît coconița să rămîie uimită cînd se va întoarce cu copiii acasă. Apoi aici să stai și să nu te miști! urmă el cu asprime. Mă știi cine sunt! Să nu te pună păcatele să ieși, fie măcar și numai pe o clipă, din casă, că te stîlcesc în bătăi!

Ieșit apoi, călca mai țeapăn și se ținea mai drept decît de obicei, dar țuicile obicinuite nu îi mai priau ca alte dăți; în cafeaua de la zece n-a mai pus decît cîteva picături de coniac, iar pe la amează s-a mai întors acasă, să vadă ce s-a mai întîmplat și cum a făcut Ioana curățenie și bună rînduială.

Nimic nu se întîmplase.

„Puțin îmi pasă!“ își zise el, dar era cam muiat cînd a plecat la masă, și mîncările nu-i priiau, vinul nu-i mai luneca pe gît ca alte dăți, ziua toată era cuprins de neastîmpăr, iară seara s-a întors devreme acasă.

Urît lucru e să te simți legat de cineva; n-ar fi crezut niciodată că poate el, Costică Bălaș, să-și schimbe așa deodată întregul rost al vieții și să-și piardă toată voia bună.

Credea că așa e la început, dar încetul cu încetul o să intre toate în vechiul lor ogaș; a trecut însă și săptămîna, fără ca el să-și vie în fire, ba-i era parcă i se tăiau picioarele cînd coconul Alecu Băltag l-a luat la o parte, ca să-l întrebe ce e cu casa lui.

— De, nașule, îi zise, eu ce să fac, dacă ea a plecat ca din senin și nu se mai întoarce? Aș putea să mă folosesc de dreptul meu de soț și de părinte și să-mi aduc cu puterea nevasta și copiii acasă, dar nu vreau să fac scandal, ca orașul și întregul județ să vorbească de noi.

— Bine faci, băiete — îi răspunse nașul — dar încă mai bine ai face dacă te-ai duce s-o iei cu binele, că vine ea și nesilită.

Costică dete din cap.

— Eu? la casa lui Barbu Cîlnișteanu? întîmpină dînsul. Să mă duc eu ? Știu eu prea bine că dînsa n-ar fi rămas și, după ce a rămas, s-ar fi întors de mult dacă el n-ar fi oprit-o și n-ar opri-o. Noi amîndoi, socru-meu și eu, nu ne ajungem la vorbă.

— Scoate-ți din cap asemenea gînduri, stărui coconu Alecu. E om cu scaun bătrînul și nu poate să nu-ți fie binevoitor, după ce te-a primit o dată ginere. Ia gîndește-te bine, urmă el, n-ar fi oare lucru cuminte ca un an, doi, pînă ce nu vă veți fi făcut și voi cheag să stați la dînsul, unde nici chirie nu plătiți, nici pentru mîncare nu cheltuiți și mai aveți și alte înlesniri? Casa Zoiței o dați cu chirie.

Costică iar dete din cap.

— Să mă pun eu cu toți ai mei sub stăpînirea lui? răspunse el. Nu mă îndoiesc că dînsul ar voi-o, dar mult ar trebui să mă poftească și să mă ieie cu binele ca să stau de vorbă, și chiar dacă aș sta, tot m-aș mai și gîndi mult mai nainte de a mă hotărî la una ca aceasta.

— Gîndește-te bine, băiete, îl îmbărbătă nașul lui. Eu îți vorbesc ca părinte: nu-ți strica, din îndărătnicie, tot rostul vieții și bucură-te că ai razăm socru, om cu trecere în lume și cumnați ca feciorii lui.

Tocmai aceasta îl jignea însă pe Costică Bălaș. Zoițica i se făcuse nesuferită fălindu-se mereu cu tatăl ei și ridicînd în slava cerului pe cei doi frați ai săi. El n-avea nevoie de razăm, se socotea destul om și însuși prin sine.

Să temea, cu toate aceste, și de trecerea socrului și de virtutea cumnaților săi.

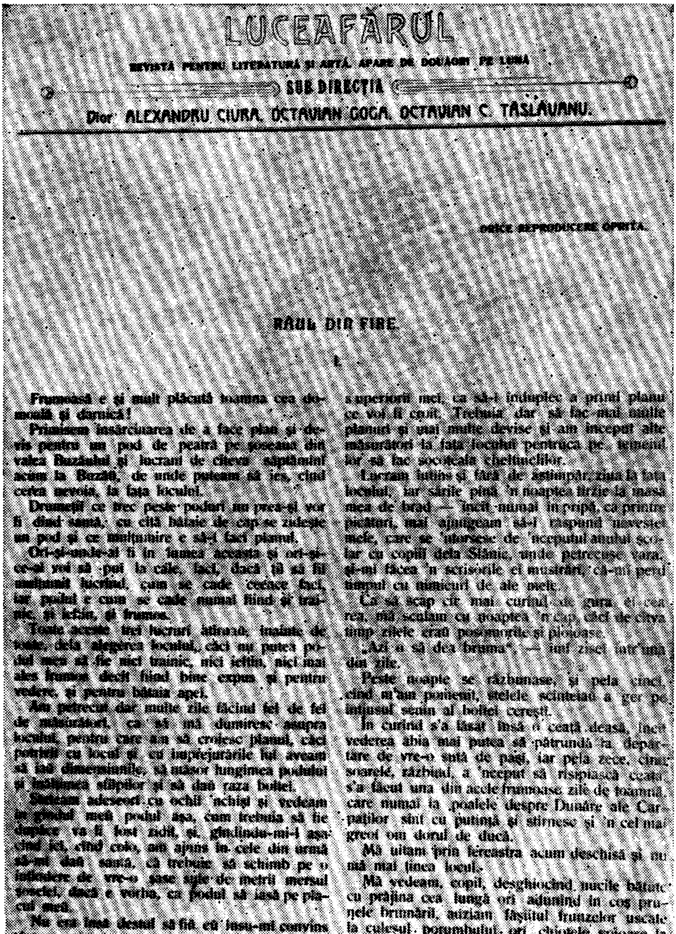

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ. APARE DE DOUĂORI PE LUNĂ

SUB DIRECŢIA

Dlor ALEXANDRU CIURA, OCTAVIAN GOGA, OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU.

ORICE REPRODUCERE OPRITĂ.

RĂUL DIN FIRE

I.

Începutul nuvelei *Răul din fire*, la prima apariţie în *Luceafărul* (1905, nr.21, din 1 noiembrie).

FAMILIA ROMÂNĂ

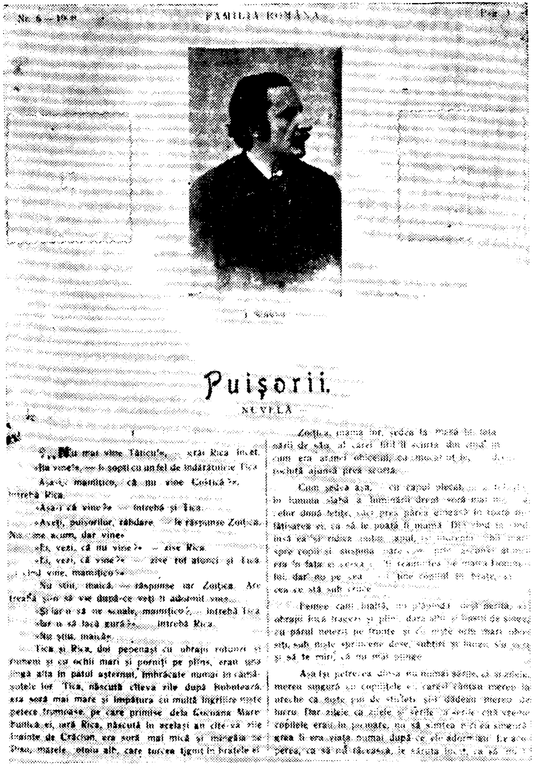
Puişorii.

— NUVELĂ —

Coperta revistei *Familia română*, începutul nuvelei *Puişorii* şi fotografia scriitorului (1908, nr. 6 din 5 aprilie).

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

I. SLAVICI

PUIȘORII

Editura Librăriei LEON ALCALAY

Prețul 30 bani

Coperta volumului *Puișorii*, apărut în „Biblioteca pentru toți“ (1910).

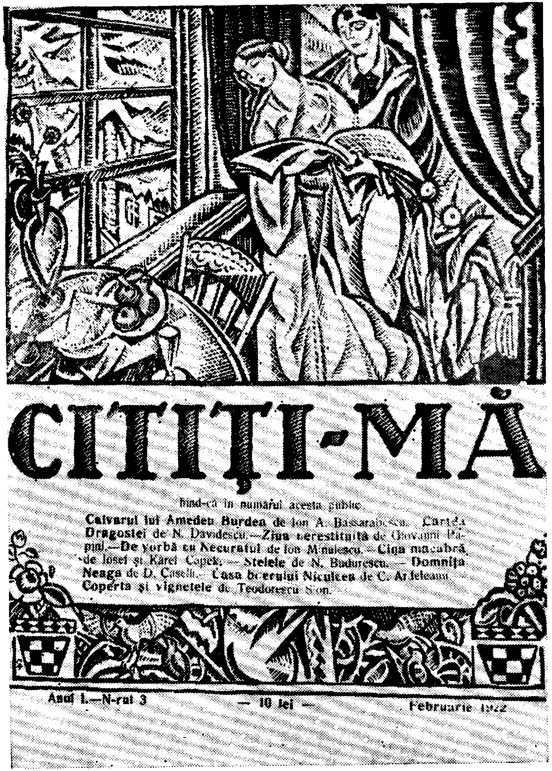

CITIȚI-MĂ

fiind-că în numărul acesta public

Calvarul lui Amedeu Burdea de Ion A. Bassarabescu. — **Cartea Dragostei** de N. Davidescu. — **Ziua nerestituită** de Giovanni Papini. — **De vorbă cu Necuratul** de Ion Minulescu. — **Cina macabră** de Iosef și Karel Capek. — **Stelele** de N. Budurescu. — **Domnița Neaga** de D. Caselli. — **Casa boerului Niculcea** de C. Ardeleanu. — **Coperta și vignetele** de Teodorescu Sion.

Anul I.—N-rul 3 — 10 lei — Februarie 1922

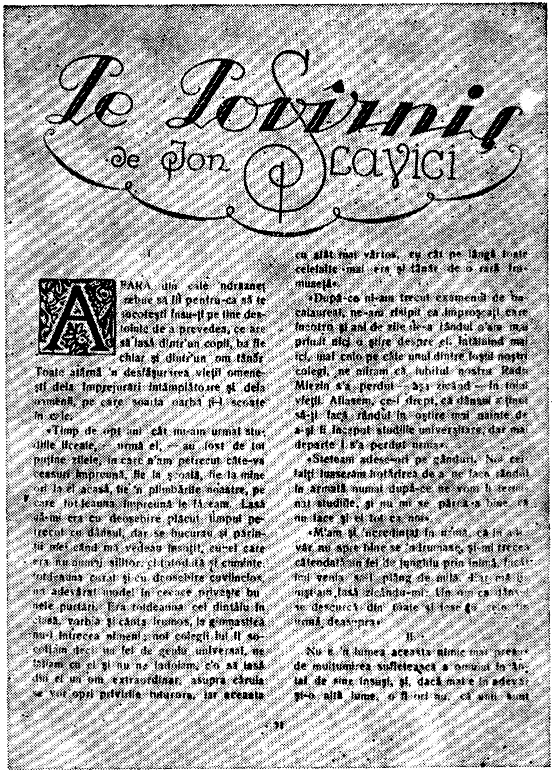

Pe Povîrniș

de Ion Scavici

I

AFARĂ din cale îndrăzneț trebue să fii pentru-ca să te socotești înaintea-ți pe tine destoinic de a prevedea, ce are să iasă dintr'un copil, ba fie chiar și dintr'un om tânăr. Toate atârnă 'n desfășurirea vieții omenești dela împrejurări întâmplătoare și dela oameni, pe care soarta oarbă ți-i scoate în cale.

«Timp de opt ani cât mi-am urmat studiile liceale, — urmă el, — au fost de tot puține zilele, în care n'am petrecut câte-va ceasuri împreună, fie la școală, fie la mine ori la el acasă, fie 'n plimbările noastre, pe care totdeauna împreună le făceam. Lasă că-mi era cu deosebire plăcut timpul petrecut cu dânsul, dar se bucurau și părinții mei când mă vedeau însoțit cu el care era nu numai silitor, ci totodată și cuminte, totdeauna curat și cu deosebire cuviincios, un adevărat model în ceeace privește bunele purtări. Era totdeauna cel dintâiu în clasă, vorbia și cânta frumos, la gimnastică nu-l întrecea nimeni; noi colegii lui îl socotiam deci un fel de geniu universal, ne lăudam cu el și nu ne îndoiam, c'o să iasă din el un om extraordinar, asupra căruia se vor opri privirile tuturora, iar aceasta cu atât mai vârtos, cu cât pe lângă toate celelalte mai era și tânăr de o rară frumusețe.»

«După-ce ni-am trecut examenul de bacalaureat, ne-am risipit ca împroșcați care încotro și ani de zile de-a rândul n'am mai primit nici o știre despre el. Întâlnind mai ici, mai colo pe câte unul dintre foștii noștri colegi, ne miram că iubitul nostru Radu Miezin s'a pierdut — așa zicând — în toiul vieții. Aflasem, ce-i drept, că dânsul a ținut să-și facă rândul în oștire mai nainte de a-și fi început studiile universitare, dar mai departe i s'a pierdut urma.»

«Stăteam adese-ori pe gânduri. Noi ceilalți luaserăm hotărîrea de a ne face rândul în armată numai după-ce ne vom fi terminat studiile, și nu mi se părea a bine, că nu face și el tot ca noi.»

«M'am și 'ncredințat în urmă, că în adevăr nu spre bine se 'ndrumase, și-mi trecea câteodată ca un fel de junghiu prin inimă. [illegible] venia să-l plâng de milă, dar mă liniștiam însă zicându-mi: Un om ca dânsul se descurcă din toate și iese în cele din urmă deasupra.»

II.

Nu e 'n lumea aceasta nimic mai presus de mulțumirea sufletească a omului încântat de sine însuși, și, dacă mai e în adevăr și-o altă lume, o fi ori nu, că aici sunt

31

Coperta unui număr al publicației *Citiți-mă* și începutul nuvelei *Pe povîrniș* (1922, nr. 2, ianuarie).

Era lucru ușor să-l pîndească pe Barbu Cîlnișteanu, să ieie doi sergenți voinici, cînd el iese de acasă, să se ducă să-și răpească fetițele.

— Vine, zicea el, și cloșca după pui, și dacă vine cloșca, vine și mama după copii.

— Vine dacă poate, dacă i se dă drumul.

Oamenii ca Barbu Cîlnișteanu sunt însă în stare să le facă toate valvîrtej cînd cineva îndrăznește să le calce cu puterea pragul și să meargă pînă la vodă ca să-și ieie satisfacțiune, iar feciorii lui erau din cei ce nu caută satisfacțiunea, ci te prind în drum și și-o iau fără de judecată.

Ceea ce era însă mai greu pentru dînsul — orișice s-ar fi întîmplat — lumea tot lor și numai lor le dedea dreptate și el nu să mai putea uita în ochii nimănui în orașul unde toți îi știau de bine.

Nu, cu puterea nu putea să-și ieie copilele. Trebuia să caute un chip de a le fura fără de veste.

Cum însă?

El avea oamenii lui, prin care putea să afle cele ce se petreceau în curtea lui Barbu Cîlnișteanu, și știa că și ziua și serile, cînd timpul e frumos, copilele se joacă pe pajiștea din curte, în vreme ce mama lor, bunica lor, ori amîndouă lucrează în cerdacul casei. Cîteodată cocoana Smaranda le întinde o velință sub nucul de la dreapta porții și ele se joacă, șezînd pe ea, cu păpușile lor.

Ar fi fost lucru ușor să pîndească o clipă cînd ele sunt singure, să le cheme, să le ieie în brațe și să se depărteze cu ele. Nu mai încăpea îndoială că, auzindu-i glasul și văzîndu-l, ele alergau la dînsul. Ca să pîndești însă clipa cînd coconu Barbu nu-i acasă și copilele rămîn și ele singure, trebuie să fii mereu prin apropiere, ceea ce lui îi era peste putință, căci ar fi fost destul să prindă cineva de veste că el a trecut prin partea locului, pentru ca să se ascundă și cele două femei și fetițele. Era și uniforma care-l dădea de gol și ziua nu putea să treacă pe acolo, iară seara coconul Barbu era și el acasă.

Dorința de a-și vedea măcar copiii era în inima lui tot mai arzătoare, și cel ce voiește cu tot dinadinsul o ia în cele din urmă în gît și se avîntă, zicîndu-și: „Ce-o fi — să fie!“

Într-una din zile sergentul din gura pieții l-a adus la comisie pe un ovreu care, vînzînd pe uliță nasturi, butoni, forficele și alte mărunțișuri, expuse pe o tavă atîrnată de gît, se luase la ceartă cu un trecător și făcuse un scandal de se adunase toată piața împrejurul lui.

Costică se uită lung la el; era om de vreo treizeci de ani, înalt și subțire, cu o barbă nepeptănată, dar destul de bine îmbrăcat, și dacă și-ar fi schimbat hainele, uniforma i-ar fi șezut ca fiind croită pe trupul lui.

— Ce să-ți fac eu acum ție, jidane? îi zise pe răstite. Ori îți trag o bătaie bună și-ți dau drumul, ori te țin cel puțin o săptămînă de zile închis.

Dacă era vorba pe ales, ovreul primea mai bucuros să mănînce bătaie și să-și caute iar de negutătorie, dar dădea din mîni și din picioare, ca să-l încredințeze că el e nevinovat, cel mai nevinovat dintre toți negutătorii de mărunțișuri.

— Să-mi faci, jidane, o treabă și să-ți tacă gura, că te iert — îi zise mai potolit — ba-ți mai și dau ceva pe deasupra.

— Fac, orișice treabă fac, fac și tac, îl încredință ovreiul. De ce sunt om de treabă? Ca să fac și să tac. Poruncește, boierule!

— E lucru puțin și ușor ceea ce ai să-mi faci, îi zise Costică. Am să-ți dau acadele, cofeturi și prăjituri, ca să te duci să le vinzi unde-ți voi spune eu.

— Și de ce, boierule? îl întrerupse ovreiul.

— Asta nu te privește, îi tăie Costică vorba; ai să faci cum îți zic, și să taci.

Îi explică după aceea cum are să-și expună acadelele, cofeturile și prăjiturile pe tavă, cum are să deschidă portița curții ce-i va arăta sergentul și să se oprească în pragul ei strigînd: „Acadele, cofeturi și prăjituri!“ și cum n-are să plece pînă ce nu vor alerga la el cele două fetițe pe care le va vedea în curte.

— Și dacă nu sunt acolo fetițele? întrebă ovreiul.

— Te plimbă pe acolo și aștepți pînă ce le vei vedea prin curte.

— Și dacă vin fetițele? întrebă iar ovreiul.

— Dă-le cît pot să ieie, că nu dai de la tine — îi răspunse Costică — iar dacă vine cineva să le cumpere, vinde ca de pomană.

— Și ce mai fac după aceea?

— Te întorci aici și-mi spui cum a fost, îi zise Costică. Apoi îl duse la cofetărie, ca să-i cumpere acadele, cofeturi și prăjituri, și-l dete în seama sergentului.

Ovreiul stătea însă pe gînduri. Lucrul era prea ușor și de aceea nu i se părea curat.

— Și n-o să mă ieie nimeni la goană? — întrebă el — n-o să sară vreun cîine la mine? n-o să dau de vreo poznă?

— Nu te teme de nimic, îl îmbărbăta Costică; sergentul e în apropiere și te apără. Îți trag însă eu o trînteală dacă nu faci cum ți-am spus, ori dacă te pun păcatele să spui că eu te-am trimes.

Ar fi voit, nu-i vorbă, ovreiul să știe de ce anume are să le facă toate așa, dar, la urma urmelor, a plecat și în neștire și-a făcut cum i s-a zis.

Tica și Rica, pe cari le-a găsit jucîndu-se pe velința întinsă la umbra nucului, au alergat, în portiță, iar cocoana Smaranda, care ședea în cerdac, s-a dus la ele și le-a cumpărat de toate, apoi ovreiul s-a întors, cum a fost vorba, la secție.

— Să vii și mîne pe timpul acesta, îi zise, și-o să te duci din nou, dar n-o să stai în prag — m-ai înțeles? — ci o să rămîi în uliță, ca fetițele să vie la tine.

— Și dacă nu ies?

— Te plimbi în sus și în jos, strigînd mereu: „Acadele, cofeturi și prăjituri.“

— Și dacă mă cheamă?

— Te faci surd și nu te duci; mă înțelegi, gogomane, că eu vreau să le scot la uliță?

— Dup-aceea, boierule? întrebă ovreiul cam fricos.

— Vii iar și-mi spui: celelalte nu te privesc.

S-a dus ovreiul a doua zi, şi Tica şi Rica au ieşit şi din curte, căci, de! dulceţurile îi ispitesc pe copii. Astă dată a grăbit Zoiţica să le cumpere şi de ici şi de colo cîte ceva.

— Acum e rîndul meu, zise Costică ziua a treia. Apoi îl dezbrăcă pe ovrei şi-l puse la arest, iar în hainele lui îmbrăcă pe unul dintre sergenţii care avea cam aceeaşi făptură şi căruia îi puse o barbă falşe.

— Uite, îi zise, iai tava şi te duci cum l-ai văzut pe ovrei, pîndeşti cînd fetiţele sunt singure, le furi din curte şi le iei în braţe şi le aduci la mine la colţ, unde te aştept cu trăsura. Dar te bag în draci dacă-mi strici treaba, ori faci zgomot.

Sergentul stetea pe gînduri, căci e mai uşor să croieşti planurile decît să le pui în lucrare.

Poate un poliţist să îmbrace orişice haine şi să-şi pună şi barbă falşă, căci interesele serviciului cer adeseori aşa ceva. De astă dată însă nu interesele serviciului o cereau, şi Costică tremura ascuns în fundul trăsurii, în vreme ce sergentul a trecut prin faţa casei lui Barbu Cîlnişteanu şi iar s-a întors, fără ca să facă vreo treabă.

— Ce e? îl întrebă nerăbdător.

— Nu se poate, îi răspunse sergentul. E şi coconiţa cu fetiţele.

— Trebuie să se poată! îi zise Costică. Te pomeneşti că se întoarce bătrînul. Dă-i zor; dacă nu se poate altfel ia-le şi din faţa ei dacă e numai singură cu ele. În curte însă să nu intri.

Sergentul iar se duse şi peste puţin Costică-l auzi strigînd, un semn că Zoiţica era tot singură cu fetele.

Lucrurile s-au petrecut atît de repede, încît n-ar fi putut cine le-ar fi văzut să spună cum s-au urmat una după alta.

În clipa cînd au ieşit fetele pe portiţă, sergentul a aruncat tava în curte şi le-a luat pe amîndouă în braţe, apoi, zicîndu-le: „Vă duc la tătucu“, a şi pornit cu ele, încît Zoiţica, ieşită ceva mai tîrziu, l-a văzut ducîndu-le şi a plecat cuprinsă de spaimă în urma lui.

— Nu te speria, coconiță — îi zise sergentul — că le duc la boierul.

„Care va să zică tot s-a gîndit la noi!“ își zise ea, cu glasul înecat, și porni în urma sergentului, fără ca să-și dea seamă despre ceea ce face.

— Ce ai de gînd, Costică? întrebă apoi, după ce sosi la trăsură.

— Fetițele sunt ale mele, răspunse el, potolind spaima fetițelor. Tu faci ce vrei, dar dacă ții la ele, vii și tu!

Birjarul dete apoi bici cailor și trăsura se depărtă.

Zoițica se uită cîtva timp după trăsură apoi ochii i se umplură de lacrimi.

— Tot ține la noi, zise și plecă încet spre casa ei, gata de a se duce așa cum era, cu capul gol, în camisol și în papuci.

Peste cîtva timp însă iar se opri.

Nu! Fără de știrea, fără de voia părinților ei, nu putea s-o facă aceasta.

„Am să le cad în genunchi, la picioare, și dînșii n-o să mă oprească“, își zise și se întoarse iar înapoi.

IV

— Nu-i șade rău, grăi coconu Barbu cînd află cele petrecute. Tot poate să iasă om din el; cel ce ține la copiii lui nu poate să se ticăloșască!

Cucoana Smaranda, rău supărată, dete din cap.

— E om fără de inimă, Barbule, întîmpină ea. Numai un suflet hain poate să despartă pe copii de mamă și pe mamă de copii. Ce fac fetițele fără de mama lor și ce se face mama fără fetițele ei?... Aș înțelege să fie băieți, dar fetele fără de mamă n-au nici un rost în lume. Nu din dragoste le-a luat, Barbule, adaugă ea, ci din răutate, ca s-o amărască pe Zoițica.

Barbu Cîlnișteanu se plimbă cîtva timp tăcut prin casă.

— Asta ai putea s-o zici dacă Zoițica s-ar duce la copiii ei și n-ar voi să o primească, îi zise el apoi.

— Dar tu n-o lași să se ducă, întîmpină iar bătrîna.

— N-am lăsat-o cîtă vreme erau și copiii aici, zise el. Una a fost însă atunci și alta e acum. Nu zici tu că numai un suflet hain poate să despartă pe mamă de copii? O fi, ori n-o fi el, eu nu sunt suflet hain. Să se ducă, dacă voiește, are chiar datoria de a se duce la copiii și la soțul ei, căci eu nu m-am lăpădat de dreptul meu de părinte în ziua cînd i-am dat voia să se mărite; nu m-am lepădat însă nici de datoriile mele părintești, și sunt gata s-o țin la casa mea cît mai trăiesc pe pămînt, nici de inima mea părintească, și ne plîng tuturora de milă, căci mult mă tem că trai bun n-o să mai poată avea împreună.

— Vai de sufletul ei și de al nostru, să tîngui cucoana Smaranda.

Aflase, nu-i vorbă, că-n timpul din urmă, de cînd fusese părăsit de soție și de copii, nu mai umbla amețit și făcînd gură din băcănie în băcănie și de la cîrciumă la cîrciumă și nu se mai întorcea nici noaptea tîrziu, nici chefuit și cu lăutarii acasă, și începuse să creadă că poate să intre încetul cu încetul în rîndul oamenilor de treabă. Acum i se schimbaseră însă deodată părerile. Toate i le ierta cocoana Smaranda, toate putea să le ieie drept răsfățări ale unui om care n-a avut încă să se lupte cu nevoile mari ale vieții; păcatul de a fi despărțit copiii de mama lor îi părea însă atît de mare, încît nu mai putea să-și închipuiască pe cel ce-l săvîrșise fără ca să se cutremure. O vedea pe Zoițica zbătîndu-se și-și închipuia cum vor fi plîngînd și se vor fi zbătînd și copilele, cerînd să fie duse la mama lor: cum mai putea fata ei să trăiască cu omul care e în stare să-și chinuiască astfel nevasta și copiii?

Tot atît de greu era însă și păcatul de a nu lăsa pe mamă să se ducă la copiii ei.

Bătrînul avea dreptate: Zoițica era chiar datoare să se ducă — datorie grea și aspră, dar datorie.

Sunt multe durerile cari-l zguduie pe om în timpul trecerii lui prin viață; numai puține sunt însă deopotrivă cu durerea ce te cuprinde cînd îl vezi pe copil silit să aleagă între tată și mamă, să se facă judecător al părinților săi și să se răzvrătească impotriva firii, osîndind fără ca să i se cuvină a-şi da părerea.

Cuprinsă de durerea aceasta, cocoana Smaranda nu mai era în stare să ieie vreo hotărîre, ci se mărginea a-şi face mustrări că în uşurinţa ei nu s-a gîndit că dînsul ar putea să vină, să-şi ademenească fetiţele şi să le răpească şi că nu le-a păzit destul de bine pe nepoatele ei.

— Le înstrăinează de mine! se tînguia Zoiţica.

— Nu, fata mea — îi zicea mama ei — de asta să nu-ţi fie teamă. Ceea ce pe mine mă doare e că pe dînsul, care le-a despărţit de tine, n-o să-l poată iubi niciodată, iară iubirea pe care o au către tine li-e izvor de durere şi astfel se vor pomeni în lume lipsite de iubire şi înstrăinate de toţi.

Le vedeau amîndouă în fiecare clipă lipsite pe fetiţe de purtarea de grijă şi nu îşi mai puteau stăpîni dorinţa de a le da purtarea de grijă ce le lipsea.

Iară bătrînul tăcea, parcă lucrurile nu l-ar privi şi pe el.

O dată a vorbit şi nu mai avea ce să zică.

— Eu mi-am spus părerea — le-a zis atunci — şi de aici înainte faceţi cum ştiţi şi cum vă trage inima. Liniştea casei mele pentru nimic în lumea aceasta n-o jertfesc; i-am dat-o şi i-o şi las, ca să am pace în casă; nu mă mai bag, nu mă mai amestec!

Pe răspunderea lor aveau, mama şi fata, să facă ce vor fi făcînd şi tocmai de aceea le era greu să se hotărască într-un fel.

Ţinea cocoana Smaranda ca ginerile ei să-şi arate, fie măcar şi numai de dragul fetelor, slăbiciunea şi faţă cu soţia sa şi să facă ceva ca aceasta să se poată întoarce la casa ei fără ca să se simtă prea umilită. Au trecut însă două zile, pline de chinuri, fără ca dînsul să fi făcut ceva.

Ziua a treia mama a biruit-o pe femeie.

— Vino, fata mea — grăi dînsa muiată — să ne ducem; dacă nu vom fi putînd să luăm copilele şi să le aducem iar la noi, rămîi la ele, fie chiar şi roabă chinuită, că-i şade femeii bine să sufere din iubire către copiii ei!

Zoițica nu mai cerceta ce-i șade și ce nu-i șade bine femeii; umilită, chinuită, orișicum, la casa ei se simțea mai bine decît orișiunde în lume. Dacă dar, plecate, mama mergea încet și din ce în ce mai în silă, fata ei grăbea și își iuțea tot mai mult pasul.

Sosite la poartă, ele s-au încredințat că n-o să poată lua fetițele. Costică nu era, ce-i drept, acasă, dar sergentul care se plimba prin fața casei le spuse că are poruncă să nu lase pe nimeni să iasă din curte.

Zoițica nici nu ținea să iasă după ce a intrat, dar cocoana Smaranda rămase ca înfiptă în pămînt; ai fi crezut că acolo are să împetrească.

Zoițica se uită cîtva timp tremurînd la ea, apoi îi luă mîna și-i zise:

— Nu mă lăsa, mamă, singură!

Cocoana Smaranda venise tocmai pentru ca să n-o lase singură; ea se întoarse dar spre sergent:

— Să te duci — îi zise ea — să-i spui coconașului că am venit noi și că eu îl rog să vie acasă, căci am să-i spun ceva.

— O să-i trimit vorbă, răspunse sergentul în vreme ce ele intrară.

Vara, cînd, după secetă îndelungată, vine cîte o ploaie ce răcorește aerul și spală praful, toate se înviorează, iarba ne pare mai verde, frunzele arborilor se înfrăgezesc și păsările încep să cînte voioase — un simțimînt de ușurare cuprinde inimile.

Cam așa se simțea și Zoițica după ce și-a îmbrățișat fetițele, și-a șters lacrimile și s-a uitat împrejurul ei și și-a văzut cuibul curat, cum îl lăsase. Îi părea oarecum bine de cele petrecute, fără de care n-ar fi putut ajunge la plăcuta ei stare sufletească, și nu mai putea să-și dea seamă de ce adică nu s-a întors timp atît de îndelungat acasă, de ce s-a mîhnit, de ce a tulburat viața iubiților săi.

Văzînd-o așa, cocoana Smaranda nu mai înțelegea nici ea cele petrecute; nimicuri copilărești i se păreau toate și nimicuri ar fi și rămas dacă n-ar fi fost la mijloc și firea zăcașă a coconului Barbu.

Nu tot astfel Costică Bălaș. El se simțea jignit și acum, ba chiar mai jignit decît orișicînd.

Nu se simte jignit omul deștept cînd îi zici că e prost; trebuie să ai fie chiar și numai un început de cocoașă în spinare ca să te răvrătești cînd cineva îți spune că ești cocoșat. Ceea ce îl jignește pe om sunt păcatele pe cari în adevăr le are și e un fel de răutate să i le mai spui cînd le știe și dînsul destul de bine.

Întorcîndu-se dar acasă, el se simțea și umilit, și strîmtorat mai ales în fața soacrei sale, la care ținea fiindcă era crutătoare.

El îi sărută mîna, iară ea îl sărută pe frunte, apoi așteptă să vadă care o să-i fie purtarea față cu fata ei, ce stătea cu ochii în pămînt la o parte.

El rămase puțin zăpăcit, apoi o îmbrățișă pe Zoițica și ei să sărutară.

— Bine — grăi acum bătrîna, cu ochii umeziți — ce e cu voi, copii? Ce fel de prostii sunt aceste?

— Nu sunt prostii, mamă, răspunse el, ci lucruri foarte grele. Am, nu zic, și eu păcatele mele, căci om sînt, dar Zoițica prea mă ia parcă m-ar fi adunat de pe uliță și numai de milă mă mai sufere în casă.

— Ți se va fi părînd ție așa, îl încredință bătrîna; Zoițica e din firea ei prea blîndă și ține prea mult la tine pentru ca să te poată jigni cum zici.

— O face, stărui dînsul, și dac-o face fără ca să voiască și fără ca să-și deie seamă, e cu atît mai rău.

— Ti-am zis eu cîndva vreo vorbă aspră? întîmpină Zoițica mîhnită.

— Nu, îi răspunse el. Ești prea mîndră pentru ca s-o poți face. E însă destul un gest al tău, e destulă o privire a ta, ca și cel mai nesimțitor om să-și piardă sărita.

— Nu spun eu că sunt copilării? grăi cocoana Smaranda. Cu gesturi și cu priviri nu să surpă casele. O să se mai cumințească și dînsa și o să fii și tu, urmă ea, cum ai fost de cînd ai rămas singur, iar celelalte se fac. Ai dovedit că poți să fii om casnic, de care nu poate să zică nimeni decît bine; ține-te de asta și toate au să meargă bine.

Costică Bălaș își ridică îndărătnicit capul.

— Eu sunt, cum voiesc să fiu, răspunse, și nu primesc ca alții să-mi reguleze viața. Sunt, slavă

Domnului, destul om, ca să nu mai stau sub epitropie, și acela căruia nu-i voi fi plăcînd așa cum sunt n-are decît să se facă, în cuminţenia lui, că nu mă știe.

Cucoana Smaranda iară fu cuprinsă de simţimîntul că nu e cu un om ca Costică Bălaș căsnicia bună cu putinţă și-i venea să taie vorba. Era însă și mamă, și bunică, și trebuia să-și facă datoria.

— N-o lua așa, Costică, îi zise ea stăpînindu-și glasul. De epitropisire nu poate să fie vorbă; acela însă care are soţie și copii nu mai e de capul lui, s-a supus de bunăvoie unei stăpîniri și are, din propriul lui îndemn, din dragoste, iar nu silit de alţii, să se ferească de tot ceea ce poate să tulbure liniștea casei lui. Fă, Costică, ceea ce voiești tu — urmă ea ridicînd puţin glasul — dar fă și numai ceea ce tu însuţi voiești și nu te da după derbedeii cari te momesc; stăpînește-ţi slăbiciunile, nu te însoţi cu oameni ce nu sunt de seama ta, nu te pune în epitropia celor nevrednici de tine.

Costică se simţea greu atins și era pornit în fiecare clipă să-i taie vorba, dar în fundul inimii lui îi dădea dreptate și nu știa ce să-i răspundă.

— Îi șade bine bărbatului să se simtă, să fie chiar mîndru, adăugă ea, dar cine e mîndru, bagă bine de seamă, ca să nu se facă de rîsul vecinilor.

— Eu nu m-am făcut, așa știu, răspunse el, de rîsul nimănui.

— Nu zic că te-ai făcut, nici că ai să te faci vreodată, întîmpină bătrîna, căci te știu om care să simte și de aceea îi zic și Zoiţichii să fie fată cuminte, să te cruţe și să nu-și strice traiul pentru lucruri de nimic. Faceţi — urmă ea după puţină răzgîndire — ca și cînd n-ar fi fost nimic, uitaţi-le toate și, ca să știe și lumea că așa este, luaţi-vă poimîne, duminecă, copiii și veniţi să staţi la masă cu noi.

Îi era foarte greu lui Costică Bălaș să dea ochii cu coconu Barbu Cîlnișteanu, de la care prinsese Zoiţica și gesturile și privirile jignitoare, dar nu putea să zică „ba!“

„O să vedem! zise în gîndul lui. Mai e pînă atunci.“

V

S-a făcut Zoițica fată cuminte, își cruța soțul și nu-și mai strica traiul pentru lucruri de nimic, le primea toate cum vin, nu mai plîngea și nu se plîngea, dar vinele i se străvedeau din ce în ce mai bine prin piele, gesturile îi erau din ce în ce mai scurte și privirea ochilor ei măriți îl jignise din ce în ce mai adînc pe Costică.

Așa, vreo zece zile, a dus-o el ca în timpul cînd, rămas singur, nu-i mai priia nimic, îi era greu să deie ochi cu tovarășii lui de petreceri și ținea să arate că poate să trăiască și fără ca să fie dădăcit.

Iar au început apoi să-i priiască toate și nu era vina lui dacă prietenii îi erau toți oameni de capul lor, cari nu se supuseseră încă, vorba cucoanei Smaranda, nici unei stăpîniri, și el ținea să le arate că nu e nici el rob. Știa, la urma urmelor, că e bine să poarte grijă de casa și de copiii lui și c-o să le găsească toate bine orișicînd s-ar întoarce la ai săi.

Era cuprins, nu-i vorbă, de căință cînd a început-o din nou și-i era greu să se uite în ochii Zoițichii; ea însă, deși l-a primit zîmbind, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, își avea gesturile și privirea în care el vedea mai mult decît în cea mai aspră mustrare făcută în vorbe deslușite.

S-a îndărătnicit dar și voia să-i arate că nu-i pasă, că el tot el însuși rămîne, că nu din slăbiciune, nici momit de alții face ceea ce face, ci pentru că el însuși voiește așa, voiește cu tot dinadinsul.

Sărmana Zoițică! Rău ar fi fost dacă i-ar fi făcut ca mai înainte mustrări, dar bine nu era nici dacă nu i le făcea.

Să deprinde însă omul cu toate și de cele mai multe ori ea nici nu-l mai aștepta, ba îi era cîteodată parcă s-ar bucura dac-ar ști că multă vreme n-o să mai vie. Putea dînsa să trăiască și fără de el, putea! O! dacă n-ar fi fost cele două copile, ar fi știut dînsa cum era să-și găsească scăparea.

I se clătina pămîntul sub picioare cînd le vedea jucîndu-se voioase, parcă ele ar fi cei mai fericiți copii pe fața pămîntului, și-i venea să rîdă cu hohote cînd se gîndea la suferințele pe cari o să le aibă în viața lor.

„Dar, cine știe? își zicea dînsa. Poate că așa e viața, așa trebuie și altfel nici nu poate să fie! Își are fiecare suferințele, pe cari le ascunde, fiindcă i se par mai grele cînd alții se bucură de ele. Cîte fete și cîte femei tinere sunt cari mă vor fi socotind fericită cînd mă văd trecînd de-a lungul uliței și mă vor fi pizmuind pentru soarta ce am! Așa mi le închipuiesc și eu pe altele mai fericite, fiindcă nu le știu suferințele. Nenorocirea mea e că am fost purtată în palmă de părinții și de frații mei, mi-am închipuit că viața întreagă o să-mi fie cum mi-a fost copilăria și stau azi cuprinsă de spaimă în fața realității, nu pot să mă împac nici cu ușurința, nici cu mișelia, nici cu lipsa de bunăvoință firească și mă întorc scîrbită de la ceea ce altora li se va fi părînd lucru de sine înțeles. Ele o să fie mai fericite decît mine, căci o să se deprindă din copilărie cu suferințele și-o să vadă viața cum ea în adevăr este."

Era un fel de mîngîiere în gîndul acesta, pe care i-l dăduse și mama ei, dar e slabă și trecătoare mîngîiere.

Mereu singură și neavînd pe nimeni care ar fi putut să-i vie sufletește într-ajutor, ea se mistuia însăși pe sine și era cuprinsă din ce în ce mai mult de simțămîntul că poate aceasta să meargă așa timp de o lună, de cîteva luni, fie chiar de un an, dar ani de zile, o viață întreagă, nu.

Întocmai precum omul care înaintează la un noroc prin ceața deasă nu poate să-și vadă drumul decît la depărtare de cîțiva pași, ea nu mai avea nici o privire asupra viitorului, nu mai era în stare să se vadă pe sine însăși în alte împrejurări, nici să-și închipuiască fetițele mai măricele; aici, prin apropierea prezentului, se sfîrșeau toate pentru dînsa.

Din cînd în cînd o apuca un fel de frig de la picioare și de la mîni, îi venea să leșine și fruntea i se umplea de mari picături de sudoare rece. Cînd o vedea așa, Tica și Rica alergau la baba Ioana, ca să vie și s-o tragă, frecînd-o cu oțet de trandafiri, ori să-i pună cărămidă încălzită în culcuş. Se obişnuiseră atît de bine cu aceasta, încît li se părea că aşa trebuie să fie.

Zoiţica se obişnuise şi ea chiar mai înainte de a le fi născut pe ele, dar tocmai de aceea se cutremura, cuprinsă de groază, şi iar zicea: „Ia-mă, Doamne!“

Era peste putinţă să ieie asupra sa vina de a fi urzit o nouă viaţă, încă una, şi mintea i se turbura cînd îşi dădea seamă că nu e în lumea aceasta întoarcere spre cele ce-au fost, ci toate se desfăşură spre cele viitoare.

Serile, cînd copilele îi dormeau, se ducea şi acum din cînd în cînd să le acopere, dar nici nu le mai săruta, nici nu se mai uita cu ochii muiaţi în lacrimi la ele, ba îi venea cîteodată să le strîngă de gît, ca să nu rămîie singure în lume.

Dar nu rămîneau singure; erau atîţia cei gata de a le lua sub purtarea lor de grije.

Tot singure erau; e singură în lume fata care nu are mamă, cînd ştie cum şi-a perdut-o, şi durerea ce rămîne în sufletul ei nu numai îi întunecă viaţa întreagă, ci trece şi în inimile copiilor pe cari-i creşte la sînul ei.

Zbătîndu-se astfel, ea numai pe ici, pe colo, pe apucate mai putea să doarmă şi petrecea zile întregi fără ca să mănînce; deşi slăbită însă, ea se simţea în putere şi sufleteşte din ce în ce mai încordată.

El începuse a nu mai veni nici noaptea tîrziu acasă. Ceea ce-l mai aducea din cînd în cînd era dorul de copilele lui, pentru care avea slăbiciune adevărată. Ea nu mai cerceta de ce nu vine, nici pe unde se duce; îi era indiferent. Ştia destul şi se simţea, oarecum, uşurată.

— Costică — îi zise ea într-o dimineaţă, cînd el se pregătea să plece— eu cred că nu ne şade bine să ne purtăm unul pe altul cu minciuna. Am tot aşteptat şi-am răbdat, dar văd că nu mai poţi să te întorci din calea în care ai pornit...

— Nu că nu pot — îi taie dînsul vorba — dar nu vreau, ţi-am spus că nu vreau.

— Nu vrei, nu poţi, întîmpină dînsa, tot acolo vine şi e mai cuminte să nu ne mai amărîm unul altuia viaţa; dă-mi fetiţele şi nu te mai supăr cît voi trăi.

Costică Bălaş începu să se plimbe neastîmpărat prin casă.

Ştia dînsul din păţanie ce va să zică să ai casă şi copii şi să n-ai şi în a cui purtare de grijă să le laşi. Mai ţi-e apoi şi ruşine ca lumea să zică, judecîndu-te, că ţi-ai alungat nevasta fără ca să ai de ce, ori că ea te-a părăsit nemaiputînd suferi ticăloşiile pe cari le faci.

— Ele sunt mai bine la mine şi la mama decît la tine, urmă dînsa, şi ţi-ar fi şi prea greu să le porţi de grije.

— Nu! grăi dînsul. Nu mi-e greu! Voiesc să le am!

— Le ai, îl încredinţă dînsa. Tot ale tale sunt, şi cînd îţi va fi dor de ele, vii să le vezi, ori trimiţi pe cineva ca să ţi le aducă.

— Să vedem, să mă mai gîndesc! răspunse el, fără ca să se uite la dînsa. Se temea de privirea dispreţuitoare, prin care ea i se făcuse nesuferită. Dar ce te-a apucat aşa deodată, că iar iai cîmpii? urmă el.

— Nu e acum, nici deodată, ci în sfîrşit, îi răspunse ea liniştită. M-am ticăloşit, nu-i vorbă, dar atît de ticăloasă tot n-am ajuns ca să pot trăi cu un om care nu mai dă nici nopţile pe acasă.

— Eu fac ce vreau! zise el.

— Iară eu ce sunt datoare a face! — întîmpină dînsa — şi te las să faci ce vrei. Costică — urmă apoi înduioşată — avem copii şi, din dragoste către ei, trebuie să ne călcăm pe inimă. Orişice mi-ai fi făcut şi orişice ţi-aş fi făcînd, să ne despărţim cu bine, căci duşmănia între părinţi strică viaţa copiilor.

— Eu nu ţi-am zis să pleci, nici nu ţi-am făcut nimic ca să nu mai poţi sta, zise el îndărătnicit. Du-te dacă eşti încăpăţînată, dar copilele nu ţi le dau şi o să vii iar cînd îţi va fi dor de ele.

Zoiţica rămase cîtva timp uitîndu-se la el.

— Costică, grăi dînsa, tot ai prea multă inimă ca să-ţi chinuieşti copiii despărţindu-i de mama lor.

— N-am nici eu, dacă n-ai tu, ca să stai cu ele, răspunse el.

— Nu mai pot, Costică, nu mai pot, şi tu ştii chiar mai bine decît mine de ce nu mai pot — întîmpină dînsa, cuprinsă de deznădăjduire — şi mi-ar fi scîrbă de mine însumi dac-aş mai putea. Mai bine le strîng de gît decît să le las în casa unui om care le strică prin purtările lui şi inima şi mintea, şi dacă le iubeşti prea puţin pentru ca să mi le dai, are Barbu Cîlnişteanu şi destulă iubire şi destulă trecere ca să-şi ieie cu puterea nepoatele de la un om ca tine, în care n-a mai rămas nimic bun.

El se uită la dînsa oarecum speriat şi făcu o mişcare parcă era gata s-o lovească.

— Dă! îi zise ea pe şoptite. Asta e ceea ce voiesc: cu cît mai tare vei lovi, cu atît mai uşor îmi va fi să-mi iau copilele de la tine, cu atît mai vîrtos va ieşi la iveală că nu poate să rămîie o femeie cumsecade sub acelaşi acoperămînt cu tine!

El stetea umilit şi cuprins de mirare în faţa ei; n-ar fi crezut că poate dînsa să fie atît de îndrăzneaţă, nici că el însuşi poate să audă vorbe atît de grele şi să nu-şi peardă sărita.

— Bagă de seamă, că mergi prea departe, îi zise el.

— Prea departe, răspunse ea, nu se poate merge faţă cu un om care e spaima celor ce-l iubesc, fiindcă numai pentru plăcerile sale trăieşte. Nu ţi-e destul că mi-ai stricat viaţa pentru că te-am iubit, nu ţi-e destul c-ai amărît viaţa părinţilor tăi şi a părinţilor mei, cari de asemenea te-au iubit, ci vrei să-ţi mai nenoroceşti şi copiii, de a căror iubire te-ai făcut nevrednic?

El îi întoarse spatele, îşi încinse sabia, îşi luă chipiul şi plecă.

— O să vedem — grăi ieşind pe uşă — dacă Barbu Cîlnişteanu ori Costică Bălaş are mai multă putere!

Abia acum îşi dete Zoiţica seamă despre ceea ce făcuse, şi ea începu să tremure.

O luptă între doi oameni îndărătnici, unul tatăl, iar celălalt soţul ei!

Nu! Destul le întunecase părinţilor ei viaţa: nu putea să le-o mai facă şi aceasta.

Şi-a luat, ce-i drept, peste puţin copilele şi s-a dus la mama ei, dar numai ca de obicei, spuindu-i Ioanei să fie toate gata pe cînd se va întoarce ea acasă.

Orișicît de tare i-ar fi fost însă hotărîrea, îi era prea șubred trupul ca să mai poată îndura suferințele, și cocoana Smaranda s-a speriat cînd a văzut-o.

— Ce este? o întrebă, cuprinsă de vie îngrijare. S-a întîmplat iar ceva?

— Nimic, mamă, răspunse ea. Nu prea am, precum știi, poftă de mîncare, nu prea pot să dorm și-mi vin, precum știi, cîteodată sfîrșeli. Azi-mîne mai rău decît de obicei și mă simt istovită, dar o să-mi treacă.

— De trecut o să-ți treacă — grăi mama ei — dar n-ai să te lași.

O luă dar și-o trase pe la tîmple și pe gît și pe brațe și-i făcu un ceai ca s-o treacă sudorile, căci o luase cu frig și în urmă o ajunseră fierbințelile. Nu. Așa nu putea s-o lase: trebuia s-o culce și s-o acopere bine, ca ceaiul să-și facă efectul.

Și l-a și făcut, dar ea se simțea încă mai istovită, și Barbu Cîlnișteanu o dată cu capul n-ar fi lăsat-o să se ducă acasă în starea în care se afla.

— O să te duci sănătoasă, zicea el, așa însă nu te las.

— Dar să-i trimitem vorbă, ca nu cumva să-și închipuiască altceva, întîmpină ea îngrijată.

— O să-i trimitem și vorbă și-o să-i ducă și copiii, grăi bătrînul. E acolo Ioana și o să poarte grijă de ei. Poate, dacă vrea, să ți-i trimită iar aici, dar fără de voia lui n-am să-i opresc.

Așa au făcut, deși Tica și Rica nu voiau cu nici un preț să se despartă de mama lor, iar Zoițica se simțea parcă i se rup fășii de carne din trup cînd se despărțea de ele.

Grea i-a fost Zoițichii noaptea și urîtă, cu cît trebuia să-și dea silință de a se arăta parcă se simte foarte bine și liniștită, ca să nu mîhnească pe mama ei, care tresărea mereu și-o întreba dacă se simte ori nu mai bine. Mai ușoară nu i-a fost dar nici ziua următoare. Nici vorbă nu putea fi să se întoarcă la copiii ei și-i aștepta, uitîndu-se mereu spre ușă și tresărind de cîte ori auzea zgomot afară.

A trecut însă ziua și a sosit seara fără ca să-și fi putut vedea fetițele, noaptea a doua i-a fost dar și mai grea.

Era peste putință s-o ducă și mai departe așa; nu mai putea să fie bolnavă; trebuia să-și adune toate puterile și să se facă sănătoasă, ca să se ducă la fetițele ei.

— Trimetem după ele, îi zise cocoana Smaranda, care-i înțelegea focul.

— Nu, răspunse Zoițica, mă simt mai bine, de tot mai bine, și-o să mă simt și mai bine după ce mă voi afla acasă.

S-a dus cu mama ei, care nu putea s-o lase singură, și a sosit numai ea știa cum, dar a găsit pe Ioana singură.

— Dar fetițele unde sunt? întrebă cocoana Smaranda.

— Le-a dus, răspunse Ioana, coconașul încă ieri după-amează.

— Unde? întrebară mama și bunica deodată.

Ioana dete din umeri. Știa unde le-a dus, dar îi era greu să li-o spună aceasta.

— Uite, le-a dus, grăi dînsa. Zice că trebuia să-și caute pe cineva care să-i poarte grijă de copii...

— Copiii mei în purtarea de grijă a unei femei care nu poate să fie decît o ticăloasă! exclamă Zoițica, răzimîndu-se de mama ei. Ah, ce lume! Umblă prin mijlocul ei omul care a mai făcut-o și aceasta și toți stau de vorbă cu el parcă nimic nu s-ar fi întîmplat și nimeni nu-l scuipă în față, nimeni nu-l ia la goană, nimeni nu-și întoarce cu scîrbă fața de la dînsul. Haid', mamă, să ieșim din casa aceasta, c-a căzut blestem pe ea cînd mi-ai dat-o de zestre!

VI

Sunt frumoase zilele de toamnă, cînd flutură în lungi fîșii păinjenișul prin văzduhul limpede și adierea cea mai ușoară scutură frunze îngălbenite: să umbli mereu, să mergi și tot să te duci prin mijlocul lumii cuprins de o senină întristare. Încă mai frumoase sunt însă serile liniștite și răcoroase; să tot stai și să privești la cerul aproape negru de senin și să te miri și de lună și de stele, cari vin încet răsărind și încet se ridică și rînd pe rînd apun.

Velința era întinsă pe iarbă sub nucul cel mare. Cocoana Smaranda ședea pe ea cu Tica și cu Rica, acum fete mai cuminte, trecute de cinci ani, amîndouă frumoase, ținute în mare curățenie și îmbrăcate cu deosebită îngrijire, ca două păpușele. Petrecuseră ziua la bunica lor, iar acum, seara, așteptau să vie fata ca să le ieie și să le ducă acasă.

Le arăta bunica și Calea-robilor și una cîte una și adunate cîte mai multe la un loc stelele cu scînteieri mai vii și le spunea povești frumoase despre ele, cum e cea cu „Două stele logostele."

— Dar steaua mamii care e? întrebă Tica.

— Nu e, fata mea, nici una, îi răspunse bunica; aceea care a fost a ei a căzut demult.

— Nu, grăi Rica, tata zice că mama s-a dus drept la Dumnezeu și e acolo unde vedem pe cer cea mai luminoasă dintre toate stelele.

Cocoana Smaranda începu iar să plîngă.

„Săracul de el! își zise. Prea tîrziu a ajuns să-și dea seama ce-a avut și ce-a pierdut."

Prea tîrziu!

Zadarnică îi era prea tîrzia căință.

Umbla cu ochii plecați și trăia numai pentru copiii lui; lumea le uitase toate și îl iertase! Nu se putea ierta însă el însuși pe sine și zadarnice îi erau silințele de a cîștiga iubirea copiilor săi, cari se uitau toate seril, la cer și căutau pe el cea mai luminoasă dintre stele zicîndu-și: „Cum ea ne-a iubit, așa avem să ne iubim și noi copiii!..."

PE POVÎRNIŞ

I

Afară din cale-ndrăzneţ trebuie să fii pentru ca să te socoteşti însuţi pe tine destoinic de a prevedea ce are să iasă dintr-un copil, ba fie chiar şi dintr-un om tînăr. Toate atîrnă-n desfăşurarea vieţii omeneşti de la împrejurări întîmplătoare şi de la oamenii pe care soarta oarbă ţi-i scoate-n cale.

Timp de opt ani, cît mi-am urmat studiile liceale — urmă el — au fost de tot puţine zilele în care n-am petrecut cîteva ceasuri împreună fie la şcoală, fie la mine ori la el acasă, fie-n plimbările noastre, pe care totdeauna împreună le făceam. Lasă că-mi era cu deosebire plăcut timpul petrecut cu dînsul, dar se bucurau şi părinţii mei cînd mă vedeau însoţit cu el, care era nu numai silitor, ci totodată şi cuminte, totdeauna curat şi cu deosebire cuviincios, un adevărat model în ceea ce priveşte bunele purtări. Era totdeauna cel dintîi în clasă, vorbea şi cînta frumos, la gimnastică nu-l întrecea nimeni; noi, colegii lui, îl socoteam deci un fel de geniu universal, ne făleam cu el şi nu ne-ndoiam c-o să iasă din el un om extraordinar, asupra căruia se vor opri privirile tuturora, iar aceasta cu atît mai vîrtos cu cît pe lîngă toate celelalte mai era şi tînăr de o rară frumuseţă.

După ce ne-am trecut examenul de bacalaureat, ne-am risipit ca împroşcaţi care-ncotro, şi ani de zile de-a rîndul n-am mai primit nici o ştire despre el.

Întîlnind mai ici, mai colo pe cîte unul dintre foștii noștri colegi, ne miram că iubitul nostru Radu Miezin s-a perdut — așa-zicînd — în toiul vieții. Aflasem, ce-i drept, că dînsul a ținut să-și facă rîndul în oștire mai-nainte de a-și fi început studiile universitare, dar mai departe i s-a perdut urma.

Steteam adeseori pe gînduri. Noi, ceilalți, luaserăm hotărîrea de a ne face rîndul în armată numai după ce ne vom fi terminat studiile, și nu mi se părea a bine că nu face și el tot ca noi.

M-am și-ncredințat în urmă că în adevăr nu spre bine se-ndrumase, și-mi trecea cîteodată un fel de junghi prin inimă, încît îmi venea să-i plîng de milă. Iar mă liniștеam însă, zicîndu-mi: „Un om ca dînsul se descurcă din toate și iese în cele din urmă deasupra“.

II

Nu e-n lumea aceasta nimic mai presus de mulțumirea sufletească a omului încîntat de sine însuși, și dacă mai e în adevăr și-o altă lume, o fi ori nu, că unii sunt greu munciți acolo de nemiloasele amintiri ale faptelor rele ce-au săvîrșit, dar nu mai încape nici o îndoială că de cea mai senină fericire au parte cei ce nici o mustrare nu sunt nevoiți a-și face.

Perdut în asemenea gînduri își urma Radu într-o căruță cu un cal drumul de la Titu la Tîrgoviște, unde fusese poftit de către părintele Tarasie, egumenul Mănăstirii Dealul. Bucurîndu-se de bucuria mumei sale, care numai pe el îl avea în lume, iubit de toți cei ce i se socoteau într-un fel ori într-altul apropiați, lăudat de toți ce-l cunoșteau, el era mulțumit de sine însuși și se simțea oarecum înălțat în slava cerului, fluturînd, parcă, la mari înălțimi prin văzduh.

Ziua era călduroasă. Abia pe ici, pe colo se ivea pe cer cîte un nour răzleț și numai prin pîclă pătrundea ochiul în zarea depărtărilor, dar Radu își petrecuse viața prin ulițele strîmte ale orașului și adierile răcoroase ale cîmpului întins îl înviorau din ce în ce mai mult.

Pe ici, pe colo mai erau încă risipite prin lanuri cete de săcerători întîrziați. Din cînd în cînd întîlnea-n drum cîte un car de snopi ori trecea pe lîngă o arie în care caii alergau în cerc, îmblăcind spicele cu copitele lor. Mai aproape ori mai departe se plimba peste miriştea proaspătă o barză, se ridica-n zbor o cioară, ori o coțofană, stetea la marginea drumului în două labe o nevăstuică ori răsunau bătăile unei prepelițe, iar peste toate se răvărsa liniştea sărbătorească a-nsărării.

„O, Doamne! — își zicea el — cît de frumoasă e lumea și ce bine e să-ți trăiești zilele-n mijlocul ei!“

Bune i se păreau toate cele ce trec prin ființă, și decît toate mai buni i se păreau oamenii care atît de bine știu să le prețuiască și să se folosească de ele spre a-și face unii altora plăcută viața.

Încă mai vîrtos o simțea aceasta după ce a sosit la mănăstire, unde toți l-au primit cu multă bunăvoință, unde aerul curat și răcoarea serii îl desfătau și de unde ochiul întîia oară în viața lui străbătea de sus în jos la mari depărtări.

Era mai mult movilă decît deal acolo unde se afla, dar era cea mai mare dintre înălțimile la care se urcase pîn-atunci și-i venea să zboare peste întinderile din fața sa, ca să vadă din apropiere cele văzute-n zarea depărtării. Ziua se perdea însă învălindu-se în noapte, și lui nu-i rămînea decît să aștepte sosirea dimineții de mîne.

I se făcuse pentru noapte culcuș pe divanul uneia dintre marile-ncăperi, ale cărora ferestri dau spre Ialomița și spre orașul acum acoperit de pîclă.

Cei cîțiva călugări trebuiau să se scoale pe la miezul nopții, ca să-și facă obicinuitele rugăciuni; ei s-au retras deci deodată cu înserarea fiecare în chilia sa. Rămas dar singur, Radu s-a plimbat cîtva timp pe sub zidurile înalte, printre care pașii îi răsunau a pustiu; apoi a intrat și el unde îi era culcușul.

Deși obosit în drum, el nu era în stare să adoarmă.

Prea îi era mare încăperea în care se afla, tavanul ei era prea sus și pereții erau prea depărtați unul de altul. Din cînd în cînd vîntul se pornea mai tare și geamurile zîngăneau în ferestrile cele mari, încît răsuna-ntreaga casă. Prea se simțea Radu singur și i se ura în șura cea mare.

„Cîți și mai cîți vor fi trecut pe aci? își zicea el. Cîți vor fi chefuit ori vor fi jucat cărți la masa de colo, cîți vor fi șezut pe scaunele acelea, cîți vor fi durmit aici pe divanul acesta!? Cîți vor mai fi trăind? Cîți vor fi murit, unii mai de curînd, iar alții mai de demult!?“

Citise el undeva, prin cărțile ce-i căzuseră în mînă, că sufletele păcătoșilor răposați nu se pot depărta de locurile unde și-au săvîrșit faptele rele, ci stăruie mereu, ispitind azi pe unul și mîne pe altul să păcătuiască la fel. Căci asta li-e mulțumirea. Cap deschis, Radu nu o credea aceasta, dar acum, culcat pe divanul acela, îi era parcă tot să întreba dacă nu cumva e cu putință și așa ceva și se aștepta-n toată clipa să se ivească fie dintr-unul, fie dintr-altul dintre cele patru colțuri unul ori una care vine la el și șoptește stăruitor la ureche: „Fă, tinere! Nu te sfii, tinere! Dă înainte, băiete!“

„Prostii!“ își zicea, dîndu-și silința să alunge de la sine asemenea gînduri posomorîte, dar somnul l-a răpus în cele din urmă și, adormit odată, el visa ca petrecute în aievea cele mai-nainte gîndite numai.

În crepetul zorilor, după ce s-a deșteptat, nu-și mai aducea, ce-i drept, aminte cele visate, dar îi rămăsese posomoreală-n suflet, știa ce-i trecuse prin cap mai-nainte de a fi adormit și era cuprins de o nedumirire care-i ținea sufletul în necurmată frămîntare.

Ieșind la aerul proaspăt al dimineții, ca să vadă răsărirea soarelui, el a dat o raită împregiurul mănăstirii. Călugării-și făcuseră rugăciunea și erau întrați iar în chiliile lor. Unul singur mai era treaz, ieromonahul Hariton, bătrînul totdeauna liniștit, care își săpase groapa, își cioplise crucea ce urma să-i fie-nfiptă la căpătîi și durmea-n coșciugul în care avea să fienmormîntat. Omul acesta, care se socotea cu un picior în lumea aceasta, cu altul în cealaltă, se întorcea de la mormintele ce se află din sus de mănăstire, unde avea obiceiul de a-și face rugăciunea de dimineață.

Radu porni cu oarecare sfială la deal, ca să intre-n vorbă cu el. Peste puțin se opri însă cu privirea îndreptată spre răsărit.

În fața lui se deschidea despre meazănoapte spre meazăzi o vale nu tocmai largă, în fundul căreia, între crînguri, livezi, țarini și pagiști verzi, se ridica pe o colină o bisericuță înconjurată de case, cu o clopotniță-n fața lor. Era peste putință să le vadă din depărtare fără ca să fie ispitit de dorința de a se duce acolo.

Văzîndu-l cu ochii țintiți în vale, bătrînul se apropie zîmbind.

— E schitul Golgota, grăi dînsul, un adevărat colțișor de rai. Să te duci. Păcat ar fi să nu-l vezi.

Radu voia să se ducă, dar tocmai fiind ispitit de dorința de a se duce, stetea pe gînduri.

— E mult pîn-acolo? întrebă.

— Tinerel și sprinten cum te văd, răspunse călugărul, într-un ceas bun te-ai dus și într-altul te întorci.

Un ceas îi părea lui Radu prea mult. Cum îl vedea de acolo din deal jos în vale schitul acela, ajungea la el dintr-o alergătură făcută pe nerăsuflate.

Puțin lucru ar fi fost să se ducă, precum dorea, și să se întoarcă, dar cîte și mai cîte i se puteau întîmpla fie la dus ori la-ntors, fie stînd acolo. Îi era oarecum frică să plece și-i făcu bătrînului călugăr împărtășiri despre nedumiririle sale în ceea ce privește ispitirile duhurilor necurate.

Părintele Hariton clătină de cîteva ori din cap.

— Nu! grăi dînsul. Asta nu! Așa ceva să nu crezi. Moartea curăță sufletele. Cel mai rău dintre duhurile necurate e și el prea bun pentru ca să se mai întoarcă în această lume plină de spurcăciuni. Nici nu are nevoie s-o facă aceasta, căci e plină fața pămîntului de oameni în oase și-n carne care sunt în fiecare clipă stăpîniți de îndemnul de a se ispiti unul pe altul și de a-și da brînci spre fel de fel de păcate. De oameni să te ferești, tinere, căci numai prin ei poți să fii îndrumat spre cele rele, și nu poți să știi cînd îți iese ispita-n cale și care-ncotro te-mpinge.

Radu clătină și el din cap.

— Prostii! zise iar în cele din urmă.

Cum ar fi putut să pună temei pe asemenea vorbe un om ca dînsul, care de la oameni numai de bine a avut în viața lui parte și numai la bine se aștepta!?

Vorba grea însă îi răsună timp îndelungat omului în ureche. El a plecat, dar, mergînd așa singur, mereu se-ntreba dacă nu cumva e și o bucățică de adevăr în spusele părintelui Hariton.

III

Coborînd în vale, Radu a luat-o pe poteca ce șerpuia prin niște vlăstari de vreo patru-cinci ani, din care nu mai vedea schitul și era din ce în ce mai în deplin cuprins de simțămîntul că cel pornit o dată la vale cu anevoia se mai oprește și în curînd ajunge să nu mai vadă cele depărtate.

Se lungea și iar se lungea drumul, care îi păruse de tot scurt, încît a trecut ceasul părintelui Hariton, ba trecut-au și doauă ceasuri bune fără ca să se mai vadă schitul. Mergea la vale și iar la vale, ici prin livezi încărcate de rod, colo printre țarini, mai ales porumbiști, mai departe pe sub vii ori pe lîngă case risipite pe coaste, mai rar peste pagiști verzi, drum mereu plăcut, pe care nu te mai saturi a merge. Ici zbura o ciocănitoare, colo trecea peste drum o codobatoră ori o pupăză, un ciocîrlan moțat ori un stol de vrăbii, dincolo se porneau la ceartă cîteva gaițe limbute, și pretutindenea cîntau prin desișuri fel de fel de păsărele. Numai tîrziu dar, cam pe la prînz, a-nceput Radu să se-ntrebe dacă nu cumva a rătăcit umblînd pe drumuri care-l depărtează de schitul la care a plecat.

Umbra îi era de tot scurtă cînd a oprit o babă, pe care a întîlnit-o-n drumul lui, și-a întrebat-o dacă mai e ori nu mult pînă la schitul Golgota.

Baba i se uită mirată-n față.

— Dar de unde vii? întrebă dînsa.

— De la mănăstire, îi răspunse el.

— De la Dealu? grăi baba. Dacă-i așa, şi la Golgota ai plecat, nu vii, ci te duci. Golgota e departe-n fundul văii, mai departe de aici decît de la mănăstire, și dacă te-ntorci acum, o să fii pe la chindie acolo.

Radu rămase parc-ar fi căzut din cer.

La Golgota nu mai era chip să se ducă. Lasă c-ar fi sosit prea tîrziu, dar îi era apropiat şi gîndul că iar o să rătăcească. Mai bine nu-i venea nici să se întoarcă de unde a venit, căci erau prea multe răscrucile pe unde putea să apuce iar un drum greşit.

Era în starea celui ce se vede-n strîmtoare și nici la dreapta, nici la stînga nu-ndrăznește să apuce.

„Om fără de minte! își zise. Cum ai putut tu să pui temei pe vorbele unui moșneag, care stă cu un picior în lumea aceasta, cu altul în cealaltă!? Nu vedeai că te ispitește!?“

O clipă însă, una singură, iar în cealaltă-și făcu mărturisirea că vinovat este numai el însuși cu prostia lui și cu graba de a le vedea toate.

„N-ai — își zise iar — s-o mai iei razna pe drumuri de tine nemaiumblate!“

Dar dac-ar fi ca baba aceea să-i fi spus cele spuse numai pentru ca să-l ieie-n bătaie de joc!?

Cu atît mai mare era ruşinea pentru dînsul, și nu-i rămînea decît să se-ntoarcă ştiricind din om în om, ca să nu se abată din cel mai scurt dintre drumurile ce duc la mănăstire.

Așa a și făcut: întreba pe toți cei ce i se iveau în drum și mereu se-ntreba dacă nu cumva-și bat joc de el mințindu-l, iar după ce a sosit la mănăstire, îi era rușine să spună ce-a pățit și iară și iară și-a pus de gînd că așa numai el singur n-are să mai iasă niciodată.

Părintele Tarasie era și el de părerea că n-are să iasă. Îi făgăduia că are să-l ducă nu numai la Golgota, ci şi la Viforîta, dar deocamdată-l ținea-nchis în mănăstire. Căpitanul Boancă, cu care juca *préférance*, era adecă dus în treburi la Bucureşti, și pînă la-ntoarcerea lui Radu avea să-l despăgubească cu cîteva partide de şah.

Tot ispitit era, dar acum n-o simțea aceasta. Se bucura cînd cîștiga partida și juca o noauă partidă, ca să se bucure din nou, iar dacă perdea, el se năcăjea și cu încă mai multă rîvnă juca.

După cîteva zile dar, cînd căpitanul s-a-ntors, Radu nu-și dedea seamă că tot în drum de dînsul nemaiumblat e-mbrîncit cînd i s-au pus în mînă cărțile, ca să le amestece pentru partida de *préférance*.

Temîndu-se ca nu cumva să se facă de rușine, el juca cu mare băgare de seamă, își dedea mereu silința să se dumirească cum sunt împărțite cărțile la ceilalți, se gîndea de trei ori mai-nainte de a-și da cartea și astfel cîștiga cîte trei partide în vreme ce căpitanul și egumenul cîștigau una. Și aceasta-l înviora și-l ispitea să joace înainte, încît nu s-ar mai fi bucurat dacă egumenul i-ar fi zis: „Ei, azi plecăm la Viforîta, ori, dacă vrei, la Golgota".

Egumenul era însă necăjit că tot perde și iar perde, iar căpitanul, militar în puterea cuvîntului, deși nu cîștiga nici el, se uita la cîștigătorul tînăr cu un fel de mirare, căci nimeni mai bine decît el nu putea să știe că nu e la mijloc numai noroc orb, ci și cumpeneală de om cu cap deschis.

— D-ta, tinere — grăi dînsul în cele din urmă — așa cum te-a lăsat Dumnezeu, militar să te faci.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, răspunse Radu pe jumătate-n glumă, pe jumătate serios.

Căpitanul tresări ca-nțepat de un vespe și se ridică-n picioare bătînd din pinteni. Pentru un adevărat comandant de escadron cum era dînsul, ocară mai mare decît aceasta nu se putea.

— Și de ce, mă rog, întrebă dînsul, de ce să te ferească Dumnezeu?

Radu simți c-a luat-o razna ca-n ziua cînd a plecat la schit și-și făcu întoarsă calea.

— Pentru că nu fac eu pentru militărie, răspunse el cu un fel de căință.

— Cum nu faci? urmă căpitanul. Nu cumva e milităria prea puțin pentru unul ca d-ta!?

— Ferit-a Sfîntul! grăi Radu. Sunt eu prea puțin pentru militărie, nu m-a-nzestrat firea cu însușirile cuvenite spre a putea fi un bun militar.

Căpitanul, om trecut acum de cincizeci de ani, mai mult scurt decît lung, mai mult gros decît subțire, cam crăcănat, ca orișice călăreț, și răstit la vorbă, ca orișice comandant, se opri în fața lui Radu și-l măsură pe acesta mai întîi de sus în jos, apoi de jos în sus.

— Nu ai, zise, însușirile cuvenite? Mi-o spui aceasta mie, care de treizeci de ani aproape îmi aleg oamenii pentru escadron? Eu nu sunt flecar, domnule! Uite talie de cavaler. Uite umeri de atlet! Uite pept de bivol! Cine-i om adevărat militar se face, stîrpiturile rămîn pentru celelalte tagme... Tinere, ești născut ca să fii călăraș ca mine, și mai bună carieră nici că se poate. Trăiești fără de grijă, știindu-ți asigurată pensiunea pentru zilele de bătrînețe, te plimbi cînd pe jos, cînd călare, faci curte la cocoane, cauți fel de fel de distracțiuni și cu escadronul nu mai ai nici o bătaie de cap dacă știi să-ți alegi un vagmistru bun.

Radu-și înfipsese-n minte gîndul că cel intrat o dată în oștire e un fel de om perdut pentru lucrarea socială; căpitanului Boancă nu putea însă să i-o spună aceasta.

— Călăraș care nu știe să călărească, întîmpină el.

— Te-nvăț eu să călărești, îl încredință căpitanul. Eu sunt vestit în ale călăriei.

„Omul acesta mă ispitește!“ își zise Radu, care mult ar fi dorit să călărească. La așa ceva nu se gîndise însă niciodată. De unde ar fi putut să aibă dînsul cal de călărie? Pe tatăl său nu și-l știa, iar mumă-sa era mulțumită că poate s-o ducă destul de bine cu mica ei magazie de mode.

— Călăreț fără de cal! zise el.

— Cal, zici? Cai se găsesc! îl încredință el, care avea totdeauna în grajdul lui cel puțin cîte o rablă, care era destul de bună pentru unii ori pentru alții.

Așa s-au pornit lucrurile, și cu cît mai mare era slăbiciunea căpitanului, cu atît mai viuă se făcea dorința lui Radu de a se plimba călare nu numai pe la Golgota și pe la Viforîta, ci și mai departe, pînă pe la Vîlcana, pe la Pucioasa, pe la Capu-Coastei, ba fie chiar și pe la Cîmpulung. Care tînăr de douăzeci de ani nu se simte înălţat în gîndul lui văzîndu-se călare!? La Tîrgovişte era mai aproape şi căpitanul putea să-şi ducă prietenul şi pe jos. Pretutindeni apoi unde-l ducea, dedeau peste oameni cu care putea să joace cîteva partide fie chiar şi pocher, la care perdea adeseori cîte puţin şi cîştiga cîteodată multe încît unii dedeau cu socoteală că e foarte deştept, iar alţii steteau la îndoială dacă nu cumva măsluieşte.

Părintele Tarasie îi era lui Radu un fel de nemotenie din partea mumei sale, rudă fără îndoială mai depărtată, dar om sufleteşte destul de apropiat pentru ca să steie din cînd în cînd pe gînduri şi să se-ntrebe dacă nu cumva e greşită, poate chiar primejdioasă calea pe care a pornit, mai mult ori mai puţin, scumpul tinăr.

— Băiete, îi zicea atunci, dă-ţi seama unde ai să ajungi.

— Aida-dee! îi răspundea Radu. Eu nu sunt om care umblă orbeşte. Mă duc pînă unde-mi vine la socoteală şi mă-ntorc iar de unde am plecat cînd văd că drumul se strîmtează ori potecile se-ncîlcesc.

Va fi fost, poate, şi că voia căpitanul să scape de una dintre rablele ce avea-n grajdiul său, dar lucru învederat era că e mai ademenitor să-ţi faci rîndul în oaste călărind pe un murg oarecare decît umblînd pe jos.

— Apoi, zicea căpitanul, treaba aceasta ai s-o faci acum, iar nu după ce ţi-ai terminat studiile şi te arde să-ţi croieşti cît mai curînd drumul prin viaţă.

Radu stetea pe gînduri, îşi urma înainte partidele, îşi lua cu căpitanul lecţiile de călărie, care erau plăcute, fără ca să-i aducă şi vreun rău, şi din ce în ce mai des îşi aducea aminte de cele păţite cînd cu plimbarea făcută spre schitul Golgota.

„Da! — îşi zicea — nici un om cu scaun la cap fără de povăţuitor nu pleacă-n drum de dînsul nemaiumblat. De unde ştiu dacă voi mai putea ori nu să-mi găsesc un comandant ca Boancă! Asemenea povăţuitori într-ale milităriei sunt rari..."

„De! — zicea şi părintele Tarasie — nu zic nici eu că o să poţi găsi. Unu-i căpitanul Boancă!"

Mai era, în sfîrşit, şi muma cea duioasă şi mîndră de flăcăul ei. Ochii i se umpleau de văpaie cînd şi-l gîndea călare. Păcat ar fi fost ca și unul ca el să-și facă umblînd pe jos rîndul în oaste. Rumpea deci, biata de ea, și de ici, și de colo și-și trăgea de la gură pentru ca să-l poată-nzestra în cele ce-i trebuiau pentru ca să poată intra sub comanda căpitanului Boancă, cel mai bun dintre toți povățuitorii într-ale milităriei.

Toamna, cînd ceilalți forfoteau unii urcînd și alții coborînd scările universității, ar fi spus un neadevăr cei ce ar fi zis că azi-mîne n-o să fie printre dînșii și Radu Miezin. Adevărul era că el își zicea mereu: „Să vedem!“ și aștepta să vie cineva ca să-l ieie și să-l ducă. N-a venit însă nimeni, și astfel a rămas sub binevoitoarea povață a căpitanului Boancă.

IV

— Cine e tinerul acela? întrebă domnișoara Evelina.

— Vagmistrul! răspunse căpitanul Boancă. E un voluntar, un om și jumătate. Orișiunde-l pui e la locul lui și apucă înainte. Îl vezi cum șade pe cal!? Sunt vreo treizeci de ani de cînd călăresc și învăț și pe alții să călărească. Și pe dînsul tot eu l-am învățat, iar azi călărește mai bine decît mine.

— Are talie și ținută, întîmpină dînsa.

— Mai are și altele, stărui căpitanul. L-am învățat și scrima, și azi mă bate și-n sabie, și-n floretă. Are s-ajungă departe!

Domnișoara Evelina nu mai cerceta dacă voluntarul are ori nu să ajungă departe. Îi era destul să-l vadă pentru ca să-și deie seamă că nu e dintre oamenii ce-ntîlnești pe toate potecile.

— Cine e cocoana aceea? întrebă tot atunci Radu.

— De! răspunse sergentul Pandur. Pare-mi-se că nu e cocoană, ci domnișoară, dacă nu mă-nșel, nepoată de verișoară a căpitanului.

— Bun cal are și frumos călărește, grăi Radu, care pîn-atunci nu aflase că are căpitanul și-o verișoară.

Una e adecă să porți haină civilă și alta să fii îmbrăcat în uniformă, ceea ce te pune să stai în fața superiorului smirnă și să rămîi la cuvenită depărtare.

Prin multe umiliri a trecut și fel de fel de noduri a fost nevoit să-nghiță pînă ce a ajuns să fie vagmistru și nici acum nu mai vorbea căpitanul cu el tot ca odinioară, ba se uitau de sus în jos la el și ofițerașii, niște secături înfumurate, pe care-i socotea și-n ale milităriei mai prejos de sine. El era însă de mic copil deprins să fie supus și ascultător față cu cei mai mari, iar cînd i se întîmpla să fie asuprit, își căuta mîngîierea-n gîndul că o să se ridice o dată mai presus de asupritorii săi. Tot așa se mîngîia și acum.

Se simțea cu toate aceste din ce în ce mai jignit văzînd că nu i-a spus și, după toate semnele, nici nu avea de gînd să-i spună căpitanul că are și o nepoată.

O vedea în toate zilele fie la manegiu, fie ieșind călare la plimbare, totdeauna înconjurată de ofițeri, între care colonelul nu numai cel mai mare în grad, ci totodată și cel mai galant, ceea ce-i ședea bine.

Eminescu zice odată:

> Pe lîngă plopii făr' de soți
> Adesea am trecut:
> Mă cunoșteau vecinii toți;
> Tu nu m-ai cunoscut.

Orișicît de frumos ar fi înșirate vorbele aceste, ele nu sunt potrivite cu adevărul: nu se poate să treci fie chiar și numai de trei ori pe sub fereastra unei femei fără ca ea să te vadă și fără ca să-și deie seamă ce anume te face să treci.

Alta e dacă vrea ori nu ceea ce voiești tu.

Evelina era parcă vrea, căci îl vedea și ea pe Radu și, uitîndu-se la cei de dimprejurul ei, ochii i se furișau printre dînșii la el, care se simțea văzut și tremura-n tot trupul.

Abia acum a ajuns el să scruteze cine sunt, după ce-și dezbracă uniforma, înfumurații, care, ducîndu-se la ea, trec pe lîngă dînsul fără ca să-l bage-n seamă, și-n curînd a fost cuprins de simțămîntul că nu din cauza gradului său inferior îl țin departe, ci pentru că e băiat sărac, care nu e-n stare să se-nfigă.

Unul singur era în adevăr la locul lui. Colonelul, căruia puțin îi mai lipsea pentru ca să aibă împliniți cei patruzeci de ani în oștire, și mai era și foarte bogat, om cu rosturi multe.

Unul dintre fiii lui era maior la tunari. Cea mai mare dintre fiicele lui era măritată după un consilier de la Curtea de Casațiune. Alt fiu al lui era secretar de legațiune. Alte doauă fete se aflau cu muma lor la Geneva. La Tîrgoviște avea casă mare, cu slugi multe, poftea azi pe unii, mîne pe alții dintre ofițeri la masă ori serile la ceai și la cîteva partide de pocher, iar în grajdi își ținea zece-doisprezece cai.

În rînd cu acesta nu-ndrăznea Radu să se pună, dar ceilalți, de la cel mai tinăr sublocotenent pînă la cel mai vechi maior, erau numai oameni pe care el se simțea destoinic a-i întrece-n timp scurt dacă rămînea-n oștire.

N-a intrat, ce-i drept, cu gîndul de a rămînea, dar nici nu mai stăruia-n gîndul că e perdut omul intrat în oștire. Cînd era mic, îi plăcea să umble la școală. Încă mai mult îi plăcea, după ce a trecut în liceu, să se ieie la întrecere cu cei de seama lui și să iasă-n fruntea lor. Acum era cel mai zelos dintre călărași, ba pe deasupra se mai simțea și umilit și era doritor de a intra cît mai curînd în rîndul oamenilor ca ofițer, la care nu se uită nimeni peste umăr. Hotărîrea de a rămînea-n oaste după ce va fi trecut examenul de ofițer n-o luase însă, căci deprinderea de a lua hotărîri n-o avea încă. Dacă fie căpitanul Boancă, fie altcineva l-ar fi îndemnat s-o facă aceasta, el ar fi stat pe gînduri, poate, mai puțin decît în trecut, dar toți îl socoteau hotărît să treacă-n rezervă, ba unii nu se sfiau să-i mărturisească fără de-nconjur că după a lor părere păcat ar fi să se îngroape într-un escadron oarecare.

„Se bucură că scapă de mine!“ își zicea el cînd auzea asemenea vorbe, dar aceasta nu-l ispitea să le facă-n ciudă luînd hotărîrea de a rămînea.

N-o făcea aceasta nici tremurînd sub fulgerările ochilor domnişoarei Evelina.

Femeie cu doi-trei, poate chiar şi cinci ani mai în vîrstă, ea părea cu vreo doi, după spusa ei chiar cu patru ani mai tînără decît dînsul, era înaltă şi mlădioasă, mai mult bălană decît oacheşă, avea obrajii plini şi rotunji, buze rumene şi mişcate mereu de un zîmbet demonic şi nişte ochi săgetători, care-l făceau să se cutremure de frică. Ea nu-l adimenea, nu-l încînta, nu-l fărmeca, dar era parcă prin căutătura ochilor ei se revarsă-n vinele lui un fel de otravă, care-i pune sîngele-n ferbere clocotitoare şi-l ţintuieşte sub stăpînirea ei, încît el nu mai e-n stare să se depărteze cu gîndul de la ea.

Serile, după ce stîngea lampa şi se culca, ori nopţile, cînd se deştepta din somn, el se zbătea frămîntat de gînduri vii şi-o vedea prin întunerec ca-n aievea cîteodată, cu părul despletit şi dezbrăcată-n cămaşă, cu braţele dezvălite şi cu sînul pe jumătate gol, încît îi venea să fugă.

Cu toate aceste, ziua următoare iar se ducea unde credea că o va găsi şi iar era stăpînit de rîvna de a le arăta celor adunaţi împrejurul ei că el îi poate fi mai mult decît orişicare dintre dînşii.

Aceasta nu putea să dăinuiască.

Duminicile şi zilele de sărbători căpitanul trecea pe la mănăstire şi iar jucau, ca mai-nainte, ei amîndoi cu egumenul cîteva partide. Căpitanul era tot cel de atunci, dar nici despre ale milităriei, nici mai ales despre nepoată-sa nu scăpa nici o vorbă. Nu-i rămînea deci lui Radu decît să ispitească pe alţii.

„De! — zicea unul — toată lumea aşa ştie, că-i este nepoată.“

„Fără-ndoială, zicea altul, dar un lucru ai să ştii: că verişoara cu care stă căpitanul nu îi este Evelinei mumă, ci mătuşă.“

„Apoi — adăugă iar altul — nu poţi să ştii dacă ele sunt în gazdă la căpitanul, ori căpitanul e cu chirie la ele.“

Radu dedea din cap. Cînd a văzut-o-ntîia oară, i s-a părut cocoană, şi i se-ntîmpla şi acum cîteodată că nu-i semăna a domnişoară.

Un lucru era învederat: că povăţuitorul său în ale milităriei nu-l socotea vrednic să-l prezente nepoatei sale, ba nici măcar să-i vorbească despre ea.

Aceasta era o înjosire în faţa căreia trebuia să se răzvrătească-n el omul care se simte şi ţine să arăte că se socoteşte cel puţin deopotrivă cu alţii. Mai era apoi şi dorinţa de a scuti pe mumă-sa de cheltuieli.

Nu dar împins de alţii, nu povăţuit, nici ademenit, nu din slăbiciune omenească, ci-n virtutea hotărîrii sale bărbăteşti s-a activat Radu după ce şi-a trecut cu mare succes examenul de ofiţer.

Evelina, femeie ca toate femeile, era cu toate acestea încredinţată că numai din slăbiciune pentru ea a făcut-o, şi l-a primit cu multă bunăvoinţă în cercul celor ce se-nvîrteau împregiurul ei.

Cu atît mai puţin le era ferită de zbuciumări viaţa.

Abia acum vedea Radu cîtă dreptate avea căpitanul cînd îi spunea că nu se poate viaţă mai plăcută decît a ofiţerului — în timp de pace! O mică inspecţiune din cînd în cînd prin cazarmă şi prin grajdi, iar celelalte sunt treaba caporalilor, a sergenţilor şi a vagmistrului, şi de acolo înainte plimbări, aventuri galante, petreceri şi chefuri, partide de tot felul, viaţă de om fără de griji. Toate aceste sunt însă lucruri care-ţi aduc aminte vorba românului că „obrazul subţire cu cheltuială se ţine".

El, care n-avea de unde să cheltuiască, trecea dintr-o strîmtoare-n alta şi se simţea mereu umilit. Lasă că-i era greu să iasă la plimbare călare pe rabla sa, alăturea cu alţii care călăreau prost, dar pe cai de rasă, greu îi era să primească pe cei ce veneau să-l vadă în locuinţa lui sărăcăcioasă, greu chiar să se prezente-n uniforma care nu totdeauna era deopotrivă cu a altora, dar îl trecea un fel de fiori cînd era poftit la o partidă, căci mizele erau de obicei mai presus de punga lui. Cît apoi pentru aventurile galante, prea mulţi erau ochii îndreptaţi asupra lui pentru ca să poată face vreo mişcare fără ca să fie băgat în seamă. Îți venea să zici că nu numai căpitanul și verișoara lui, ci și colonelul, dimpreună cu ceilalți n-aveau altă treabă decît s-o păzească pe Evelina, pentru ca nu cumva să se apropie dînsul de ea ori dînsa de el. Viață cu desăvîrșire nesuferită, și el din ce în ce mai des își făcea mustrări pentru păcatul de a fi rămas în oaste, puindu-se în rînd cu oameni care în foarte multe privințe nu se potriveau de loc cu el.

„Îți petreci, omule, viața-n flecării și nu te alegi cu nimic!“ își zicea el căit.

Cu toate aceste, serile, după ce stîngea lampa, și nopțile, cînd se deștepta din somn, se zbătea și acum frămîntat de gînduri vii și-o vedea tot ca mai-nainte, iar diminețile cel dintîi gînd îi era că iar o va vedea, iar se va cutremura sub fulgerările ochilor ei.

Era și acesta un fel de plăcere dureroasă, de care nu se mai sătura.

Toate aceste el nu le spunea nimănui, ci-și dedea silința să le ascundă. Unde sunt însă mulți oameni sunt și mulți ochi care văd, multe minți care scrutează: zădarnice îi erau silințele, căci azi vedea unul, mîne bănuiau trei, poimîne știau toți chiar și mai mult decît ceea ce era adevărat.

Nici că s-ar fi putut să fie altfel.

O dată, ba chiar și de două ori pe săptămînă, prietenii luau serile ceaiul la căpitanul Boancă. Aceste erau cele mai plăcute dintre serile petrecute împreună.

Păcat numai că era totdeauna și ceva nesuferit la mijloc.

Colonelul nu lipsea niciodată, ba era parcă toate cheltuielile serii el le purta, căci erau din belșug și pezmeții, și prăjiturile, și mezelurile și mai ales sticlele bine alese, ceea ce nu era lucru supărător. Șeful șefilor avea însă pe lîngă celelalte și slăbiciunea de a se avînta la mize mari, ca să aibă mulțumirea de a vedea oglindirea strîmtorării în fața celor cu punga mai mult ori mai puțin goală. Nu rîvnea omul la cîștig, dar era cuprins de o diavolească mulțumire cînd vreunul se retrăgea cu punga goală.

Văzîndu-o aceasta, Radu își simțea inima bătînd mai tare decît de obicei cînd mesteca cărțile, fața i se făcea albă ca varul cînd cărțile erau bune, încît nu putea să zică mult doritul „pas“, și juca cu multă chibzuință, ca nu cumva să peardă mai mult decît ceea ce avea. El și era de obicei în cîștig, și tocmai de aceea mai ales pe dînsul îl avea colonelul, la masa de joc, în vedere.

În jocul de cărți nu e însă hotărîtor numai bunul cumpăt al jucătorului, ci și norocul cel orb, și nu o dată i se-ntîmpla lui Radu că i se făcea nod în gît, începea să tremure și-i venea să amețească, aceasta mai ales cînd Evelina stetea-n dosul lui, i se uita-n cărți și-i punea fără de veste mîna cînd pe un umăr, cînd pe celălalt. Atunci perdea și-i venea să se scuture și să strige: „Domnișoară, caută-ți de treabă! lasă-mă-n pace!“

Evelina, fiind adevărată femeie, era chiar mai simțitoare decît el, tremura și ea, ba era cîteodată să-i arunce colonelului cenușernița de pe masă-n cap ori să sară la el și să-i scoată ochii cu ghearele.

E lucru bun și plăcut să fii bogat, dar pe cît de firește e să te bucuri de bogățiile tale, pe atît de urgisit ești dîndu-ți silința de a-i face pe alții să-și simtă sărăcia. Cei ce nu luau parte la joc steteau deci împregiurul mesei: unul își sorbea ceaiul, altul își deșerta păharul de vin, iar altul își mînca pesmetul, prăjitura, își sugea bomboana ori își fuma țigara, dar toți urmăreau jocul cu încordată luare-aminte și cei mai mulți ar fi fost în stare să deie tot ceea ce au în pungă pentru ca Radu să nu se sperie de mizele mari ale colonelului și să nu „paseze“ și cînd are carte bună.

Într-una din seri Radu stetea pe gînduri și număra banii ce avea pe masă. Cartea îi era bună, dar colonelul cerea mult.

Evelina, care trăsese cu ochiul la cărțile colonelului, îi dete lui Radu un ghiont și șopti „dă“!

— Pas! grăi acesta, aruncînd cărțile pe masă.

„Mai bine mă lipsesc de cîștig decît să risc a păți rușinea că n-am de unde plăti ceea ce perd“, își zise-se-n gîndul lui.

Colonelul își arătă și el cartea, care era mică, și rîse cu multă poftă.

— Poftim! grăi Evelina. Așa pate cine e fricos. Cîștigul e partea celui de-ndrăznește!

În auzul acestor vorbe Radu-și perdu bunul cumpăt, se făcu îndrăzneț și mult n-a trecut pînă ce n-a ajuns aproape de rușinea de care ținea să scape.

Evelina număra mereu hîrtiile rămase-n fața lui pe masă, vedea cum scădeau, schimba fețe, tremura ca scuturată de friguri, îi venea din cînd în cînd să leșine și ieși-n cele din urmă la aer.

Peste puțin se-ntoarse și, plecîndu-se spre masă, scăpă acul cu care-i era prins părul și sări să și-l ridice.

Radu, tinăr binecrescut, grăbi să i-l ridice el și găsi la picioarele sale patru hîrtii, doauă de cîte o mie și doauă de cîte o sută. În același timp iar fu ghiontit de o mînă mică.

Dacă n-ar fi fost ghiontul acesta, el ar fi putut să creadă că a perdut cineva banii aceia și ar fi întrebat cine e acela. Acum îi era însă învederat că dînsa i-a aruncat la picioare, dedea cu socoteală de ce a făcut-o aceasta și-i era parcă se surpă casa și i se prăbușește-n cap. Ce trebuia? ce putea să facă? Nu-i rămînea decît să strîngă și să se ridice ca cel mai nevinovat om.

El nu se mai simțea însă și nici nu mai era tot omul de mai-nainte. Știa ceva ce mai-nainte n-ar fi îndrăznit să creadă și nu se putea dumiri dacă are să se bucure ori să se teamă. Jucă mai departe ca orișicare om care are de unde să peardă.

Noaptea tîrziu apoi, cînd se pregăteau cu toții de plecare, căpianul Boancă l-a mai oprit, că are să-i spună ceva.

— Te știu om de onoare — i-a zis după ce au rămas numai amîndoi — și sunt încredințat că n-o să mai spui nimănui ceea ce din cel mai prietenesc îndemn am să-ți spun. Nu cercetez ce ai ori ce vei fi voind să ai cu domnișoara Evelina. Află numai de la mine că nu-mi e nici un fel de nepoată. E adusă aici de colonelul nostru, care a cerut de la mine ca, pentru salvarea aparențelor, să le-o prezent tuturora drept nepoată, iar pe dama de gardă a ei drept verișoară a mea. Mi-aş fi făcut mustrări dacă nu ţi le-aş fi spus aceste, pe care nimeni afară de noi nu mai are să le afle.

Radu se uita uluit cînd în tavan, cînd la duşumele, cînd împregiurul său şi nu mai găsea uşa ca să iasă spre a se întoarce acasă.

„Urîtă lume“! îşi zicea el.

V

Sosit acasă, Radu, deşi trecuse miezul nopţii, şi-a pus şeaua pe cal, a-ncălecat şi-a ieşit din oraş, nu însă, ca de obicei, la deal, în văile răcoroase, ci spre şesul întins, pe unde venise de la Titu. I se înfipsese în minte gîndul că numai trecînd în goană mare prin tăcerea nopţii liniştite poate să scape de frămîntarea sufletească-n care se afla.

Flutura din cînd în cînd prin pregiurul lui cîte un liliac, şi mai de pe aproape ori mai de departe se auzeau orăcăit de broaşte, ţipete de ale păsărilor de noapte, strigătele stolurilor de raţe-sălbatice ori bubuirile boului-de-baltă: el nu vedea şi nu auzea nimic din aceste. Îşi aducea numai aminte cum a plecat o dată aşa razna la schit, cum, coborît la vale, nu mai vedea schitul şi cum a rătăcit ziua întreagă pe drumurile de dînsul nemaiumblate.

„Unde ai plecat şi unde ai să ajungi? cînd şi pe unde o să te-ntorci?“ se-ntreba el şi iar se-ntreba.

Prin romanele ticluite de autori isteţi întîlnim aşa-zişi eroi, tipuri plăsmuite potrivit cu faptele ce au să săvîrşească pentru ca să cîştige simpatiile cititorilor. Radu Miezin nu era asemenea erou, plăsmuit cu multă iscusinţă, ci om în oase şi carne, care trăieşte în mijlocul altor oameni tot din carne şi oase ca el, un muritor adevărat, care vrea să scape de zbuciumări şi să se bucure în toată lărgimea de viaţă.

„Ei şi!? a zis dar în cele din urmă. Şi dacă e aşa cum zice căpitanul!? Puţin îmi pasă ce-i este ea colonelului! Ba chiar cu atît mai bine! Eu sunt bărbat şi, după rînduiala firii, am să alerg după femeie, iar nu să fug de ea.“

Dacă colonelul, om acum nu tocmai tînăr, cheltuia cu amîndouă mînile de dragul Evelinei, smintit l-ar fi socotit toată lumea pe Radu dacă ar fi căutat să scape de ea.

Dar Evelina era păzită nu numai de colonelul ei şi de aşa-zisa mătuşă, ci şi de căpitan.

Zadarnică e însă paza femeii care nu vrea să se păzească ea însăşi pe sine.

„Dacă-şi înşeală el soţia cu mine, de ce să nu-l înşel eu pe el cu altul!?“ zicea dînsa şi ştia să găsească totdeauna timp şi prilegiu de întîlnire.

Nu era însă numai atît.

Cînd el a voit să-i înapoieze banii aruncaţi la picioarele lui, ea s-a supărat.

— Ba să mă laşi în pace! i-a zis. Nu ţi i-am dat din slăbiciune pentru d-ta, ci pentru că nu mai puteam să sufăr bucuria de care era cuprins cînd vedea că perzi şi-o să ajungi în curînd să nu mai ai bani. Mi-ai făcut o mare plăcere jucînd înainte fără de perderi.

Ce mai putea el să facă!? Dacă era vorba să n-o jignească, nu-i rămînea decît să-i fie pe plac.

— Are colonelul de unde să dea, îi fac o plăcere cînd cer — zise iar dînsa — şi e pentru dînsul o mulţumire să-mi deie: de ce să-l lipsesc de mulţumirea aceasta?!

Peste cîtva timp dînsa i-a făcut rost de un minunat cal de rasă.

— Nu călăreşte, îi zicea, nici unul ca tine, şi-o fac pentru ca să am mulţumirea de a te vedea călărind pe un cal cum ţi se cuvine.

I-a făcut şi plăcerea aceasta şi fel de fel de alte plăceri i-a mai făcut, căci dînsa ţinea ca el să-i întreacă în toate privinţele pe toţi, iar la aceasta ţinea şi el, căci încă de copil mic era deprins aşa.

Deşi însă toate îi mergeau în plin, mulţumit nu putea zice că este, şi-ncăleca iar, acum pe minunatul său cal de rasă, şi trecea ca gonit de iele prin tăcerea nopţii liniştite peste cîmpia întinsă.

Umbla ca pe spini şi pe jăratec de-i venea cîteodată să fugă-n lume, ca să i se peardă urma.

— De ce te zbați fără de nici un rost?! îl dojenea Evelina. Bănuiește parcă bătrînul ceva, dar îi trece bănuiala îndată ce mă plîng că mi se urește aici și-i spun că doresc să mă-ntorc la București.

„Dar dacă mîne ori poimîne el nu mai bănuiește, ci se-ncredințează? își zicea Radu. Ce fac eu atunci? Cum mă descurc? Cum scap!?“

Mînia colonelului tot o mai înfrunta, dar îl strivea gîndul că Evelina nu e numai a sa, și fruntea i se umplea de sudori reci cînd își dedea seamă ce vor zice camarazii săi, ce vor zice foștii săi colegi, ce va zice lumea cînd se va învedera că el a primit să fie întreținut de o întreținută.

Era omul căzut în cel mai urît păcat, care se ascunde tremurînd în fiecare clipă de temerea ca nu cumva adevărul să fie dat pe față, și-i era rob umilit Evelinei, care putea să-l deie-ntr-o clipă de gol.

Ea ar fi putut, la urma urmelor, să se fălească cu cele ce pentru el erau o mare rușine.

Iar mai presus de toate se ridica neînfrînata căință a omului care se simte mai prejos de ceea ce-și închipuise că are să fie.

„Nenorocitule, ce-ai făcut!? se tînguia. Unde ai ajuns și ce are să iasă din tine!?“

Iară și iarăși era copleșit de simțămîntul că nu s-a-nvrednicit să se folosească de darurile cu care era înzestrat din naștere și-și petrece viața-n flecării și cu nimicuri.

Evelina era și ea de părerea că rău a făcut el de a rămas în oștire, dar nu-i dedea mîna să i-o și mărturisească aceasta, căci nu l-ar fi putut avea dacă el ar fi trecut în rezervă. Dacă însă pe el îl strivea gîndul că nu e numai a sa, avea și dînsa clipe în care era stăpînită de dorința de a fi numai a lui, ceea ce nu prea era cu putință cîtă vreme el se afla în oștire. Atunci scăpa și ea vorba că mai bine ar fi pentru el să treacă în rezervă.

Așa au trecut nu numai săptămîni și luni, ci chiar și cîțiva ani de zile, și cum trecea timpul, el se făcea din ce în ce mai posomorît și mai morocănos, iară dînsa, deprinsă din ce în ce mai mult cu asemenea viață, se păzea din ce în ce mai puțin, încît azi unul, mîne altul se mira că bătrînul colonel tot n-a ajuns să afle, cum se zice, ceea ce știe satul.

Adevărul era însă cu totul altul.

Camarazii lui Radu înaintau azi unul, mîne altul în rang, iar el rămînea mereu pe loc. Înaintarea lui atîrna adecă de la cineva care stăruia ca ea să nu fie făcută.

El fu în cele din urmă chemat la colonelul acum cu cîțiva ani mai bătrîn.

— Cred că dai cu socoteală de ce te-am chemat, îi zise acesta ținîndu-se țeapăn, uitîndu-se de sus în jos la el și rostind vorbele cu toată asprimea.

Radu clipi o dată din ochi și se făcu verde la față.

— Sunt trecut la pensiune cu gradul de general, urmă colonelul, și zilele aceste am să mă-ntorc acasă. Mai-nainte de a pleca, țin să mătur în casa pe care o părăsesc, ca să nu las gunoi în urma mea. Cîtă vreme am fost aici, gura lumii nu s-a pornit și-am purtat de grijă ca scandal să nu se producă. Pentru ca nu cumva scandalul să urmeze după plecarea mea, te sfătuiesc să-ți ceri trecerea în rezervă. Altfel aș fi nevoit să iau măsuri spre a scoate din oștire un om vinovat de fapte în urma cărora nu mai e vrednic ca oamenii cumsecade să-i deie mîna.

După ce le-a grăit aceste, el i-a făcut semn că poate să plece.

Radu a stat o clipă nemișcat, parc-ar fi voit să deie un răspuns. Ce-ar fi putut însă să răspundă? A plecat cu pașii șovăitori ai omului cuprins de simțămîntul că nu-i mai rămîne decît să ieie revolverul și să și-l descarce-n cap.

Ar fi și făcut, poate, așa ceva dacă n-ar fi fost prea lung drumul pînă la el acasă. Setea de viață a omului nu numai tînăr, ci totodată și sănătos e însă prea mare pentru ca asemenea simțăminte să nu fie în curînd covîrșite de ea. Încă mai-nainte de a fi sosit acasă el a-nceput să se-ncredințeze pe sine însuși, că lumea e mare și viața destul de lungă pentru ca schimbări mari să se poată petrece-n desfășurarea ei. Se simțea foarte nenorocit și îi părea rău de a fi făcut ceea ce făcuse, dar încetul cu încetul a ajuns să se dezvinovățească plîngîndu-se de soarta rea, care i-a scos în cale pe Evelina, ispititoarea cu zîmbet demonic și cu ochi fulgerători, de sub stăpînirea cărora n-a putut să scape. Avea chiar clipe în care ar fi fost în stare să-i descarce și revolverul în cap.

N-a făcut-o nici aceasta, și-a cerut trecerea-n rezervă, și-a vîndut calul și ce mai avea, a luat deocamdată un concediu și a plecat acasă, îmbărbătat de gîndul că e larg în lume locul pentru oamenii ca dînsul.

Muma lui se bucura că fiul ei nu mai rămîne în oștire, cum s-a bucurat și cînd el a luat hotărîrea de a se activa, căci ceea ce făcea dînsul în gîndul ei nu putea să fie decît bine. Perduse, ce-i drept, cîțiva ani, dar și-a format caracterul, așa zicea mama lui, căci prin serviciul militar se oțelesc caracterele.

Vorba e ce face mai departe. Își începe studiile acum, ori își caută vreo slujbă. Deocamdată nu era zorit: avea din ce să trăiască și mai putea să aștepte pînă ce nu-și va fi găsit ceva potrivit cu exigențele lui.

Se plimba, cînd ziua era frumoasă, pe Calea Victoriei, de la colțul Bulevardului pînă la palat. Ici se-mpiedeca de unul, colo de altul, fel de fel de mutre necunoscute, pe lîngă care trecea nebăgat în seamă și nepăsător. Cînd se-ntîmpla însă să vadă din depărtare și cîte un cunoscut, el își urma drumul cu ochii-n pămînt ori se oprea pe la galantare.

I se-ntîmplase adecă într-una din zile c-a-ntîlnit pe unul dintre foștii săi colegi, un prostănac, coada clasei, iar acum inginer la Căile Ferate.

— Uite! exclamă acesta din depărtare. Iată Radu al nostru! Dar tu ce te-ai făcut? Te-ai dat la fund ca și cînd ai fi întrat în pămînt. Noi ne așteptăm să-ți meargă cît mai curînd vestea, cînd colo nu-ți mai dăm de urmă.

Radu-i răspunse ceva pe bîlbîite, iar de acolo înainte băga mereu de seamă ca nu cumva să-i mai iasă asemenea oameni în cale.

Cînd îi este însă omului dat să deie-n gropi, nimeni nu poate să-l oprească acasă.

Cîteva zile în urmă a citit un mare afiș, prin care publicul capitalei era vestit că d-l Aron Velcu va ține o conferință la Ateneu.

„Aron Velcu?“ își zise el cuprins de mirare.

Conferențiarul era unul dintre foștii săi colegi de liceu, un fel de mediocritate. Ținea să se ducă pentru ca să vadă ce a putut să iasă dintr-un asemenea „tip“.

Erau acolo la Ateneu mulți dintre foștii lui colegi, toți oameni făcuți; fiecare cu rostul lui bine hotărît, unul profesor secundar, altul advocat, iar altul judecător la tribunal, funcționar la cutare ori cutare ministeriu, asistent al unui medic cu renume, inginer bine situat ori docent universitar. Toți fuseseră la liceu în dosul lui, iar acum el era nevoit să se-ntrebe: „Și tu ce-ai ajuns!?“

Unii treceau pe lîngă dînsul fără ca să-l bage în seamă, alții-l salutau din depărtare, dînd boierește din cap, și numai puțini de tot se opreau să-i strîngă mîna și să-l întrebe cum se face de se află în București.

Chinuitoare îi erau bucuriile revederii.

Îl vedea mereu în fața sa pe colonelul, auzea vorbele rostite de dînsul, se-ntreba la tot pasul dacă oamenii pe care-i întîlnește-n calea sa nu cumva știu de ce anume și-a cerut trecerea la rezervă și iar zicea că nu mai e pentru dînsul loc în lumea aceasta.

După toate cele petrecute, la ce se mai putea aștepta? Viața pe care mai putea s-o aibă era ea vrednică de a fi trăită?

Gîndul de a se perde unde nimeni nu-l știe iar i se ivea din ce în ce mai stăruitor în suflet.

„Am să mă duc în America și să pornesc acolo o nouă viață!“ își zise el îmbărbătîndu-se încă o dată, ca omul osîndit la moarte, care își așteaptă în toată clipa sfîrșitul și tot se mai amăgește cu nădejdea că o să scape prin vreo minune, omenește neînchipuită.

Minuni nu se mai ivesc însă.

Cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai puțin se socotea pe sine însuși destoinic de a pleca așa numai el singur în o lume pentru dînsul cu totul străină. Nu-l știa, ce-i drept, nimeni în acea lume depărtată, dar se știa el însuși pe sine cu toate faptele de care se căia și cu toate neajunsurile firii sale de om lipsit de voință, care nu e-n stare să se folosească de darurile cu care e-nzestrat din naștere.

Nu! așa numai el singur nu putea să plece.

Dacă și-ar mai fi avut calul, ar fi-ncălecat pe el și ar fi plecat ca alte dăți fie spre Domnești, fie spre Bragadir, fie spre Jilava ori spre Pantelemon, ca să-și potolească firea, trecînd ca gonit de iele prin trecerea nopții liniștite peste cîmpia întinsă. Nemaiputînd s-o facă aceasta, el umbla zile și nopți de-a rîndul prin împrejurimile Bucureștilor, buimac de nu mai știa încotro să apuce.

În cele din urmă s-a oprit apoi la Gara de Nord, și-a scos bilet pînă la Titu și a plecat la Tîrgoviște, ca să vadă ce s-a ales de Evelina și ce zice ea.

*

Două zile-n urmă ziarele din București au publicat următoarea notiță:

„Un accident nenorocit. *Unul dintre călătorii trenului accelerat ce-a plecat ieri seară spre Craiova, voind să treacă din vagonul în care se urcase la București în vagonul-restaurant, a alunecat de pe platformă între roatele trenului, care l-au strivit încît nu i s-a putut constata pîn-acum identitatea.*“

. . . .

Despre cele ce vor mai fi urmat nu a luat nimeni notiță.

ȚAȚA MELANIA

Îi era tatei verișoară, și ne făleam toți cu ea, căci era femeie foarte frumoasă și fusese luată în căsătorie de către un căpitan de roșiori, om acum mai în vîrstă, dar bogat, care ținea să-i facă viața cît se poate de plăcută.

Căpitanul, înaintat în urmă maior, era mutat mereu, ca de obicei militarii, dintr-un oraș în altul, și astfel au trecut mai mulți ani fără ca noi s-o mai fi văzut. Peste cîtva timp a rămas apoi văduvă.

Fiind femeie încă tînără, răposatul ei soț a rînduit prin testament ca ea să se bucure de toate veniturile averii rămase de la dînsul numai însă cîtă vreme va fi văduvă, iar după ce dînsa se va fi măritat, averea urma să treacă la rudele lui. Deoarece testamentul nu prevedea și ce are să se întîmple în cazul că dînsa moare fără ca să se fi măritat, unii dintre oamenii de legi erau de părerea că în cazul că dînsa moare fără ca să se fi măritat, că-n cazul acesta rudele lui nu moșteneau. Deocamdată dînsa trăia în toată lărgimea, ca femeie bogată, care poate să-și facă toate plăcerile, și ne-nchipuiam că se simte foarte fericită.

Am rămas deci oarecum zăpăcit cînd, după vreo zece ani, terminîndu-mi studiile, m-am dus la București, ca să-mi caut vreun rost, și am trecut pe la dînsa.

Am găsit-o chiar mai mult decît posomorîtă, sătulă de viață în cel mai adevărat înțeles al cuvîntului.

Deşi tot tînără, nu mai era femeia frumoasă de mai-nainte.

Pusese carne, care pe ici, pe colo îi strica formele mai-nainte desăvîrşite. Umerii obrajilor îi ieşiseră, buzele îi erau prea grase, gîtul, îngroşat şi el, părea prea scurt, bustul era prea dezvoltat, şoldurile îi crescuseră peste măsură şi pe lîngă toate aceste peliţa de blondină a obrajilor ei nu mai era rumenă, ci se vestejise şi dedea-n gălbui; iar ochii albaştri îi păreau spălăciţi. Nu-i vorbă, tot mai putea să fie pusă în rîndul celor frumoase de vîrsta ei şi multe femei s-ar fi simţit foarte mulţumite dac-ar fi putut să pară ca dînsa; ea însă, care timp îndelungat a fost încîntată de trupul ei şi avusese un adevărat cult pentru formele lui frumoase, era nemîngîiată cînd vedea starea în care se află.

N-o mărturisea, ce-i drept, aceasta, dar o dedeau de gol multe din vorbele şi din gesturile ei, precum şi jindul cu care se uită la femeile care, şi la vîrstă mai înaintată, îşi păstrau frumuseţea trăsăturilor, mlădierea trupului şi graţia mişcărilor.

Dar aceste erau, la urma urmelor, lucruri pe care le-ar fi trecut cu vederea dacă n-ar mai fi fost şi altele.

Deşi era mereu sănătoasă, n-avea destulă poftă de mîncare şi se făcuse lingavă, încît n-avea parte de plăcerea de a mînca, iar nopţile era lipsită de dulceaţa somnului. Avea birjar învoit cu luna şi ieşea regulat la plimbare, ba umbla şi pe jos, dar fără de nici un folos. Ceea ce le punea tuturora vîrf era că nu mai avea slăbiciune pentru nimic şi toate o plictiseau şi-o oboseau.

— Eu nu mai am nici un rost în lumea aceasta — îmi zise într-un rînd — şi mă întreb adeseori de ce m-am născut şi de ce mai trăiesc. Stînd acasă, zilele-mi par grozav de lungi şi osteneala de a trăi îmi este grea. Dacă ies la plimbare, fie în trăsură, fie pe jos, în curînd mă simt obosită. Mai vîrtos obosesc cînd mă duc să văd pe vreuna dintre cunoştinţele mele, să iau ceaiul ori masa la alţii, ba chiar să primesc pe alţii la mine. Mă duc la teatru ori la vreun concert. Nu pot să zic că nu-mi place, dar în curînd mă simt obosită. Am încercat să joc cărţi: încordarea pe care trebuie s-o fac spre a combina jocul e pentru mine prea obositoare. Nimic, dar nimic în lumea aceasta nu are pentru mine farmec dăinuitor, fericesc pe cei ce sunt nevoiți să-și încordeze puterile spre a-și agonisi hrana de toate zilele și mereu mă ipsitește gîndul că moartea e scăpare. Mi-e silă să-mi tai cupoanele și să încasez chiriile și arenda moșiei. E parcă am fost blestemată de el să nu mai pot avea zi bună și să mă gîndesc mereu la silințele pe care și le dedea dînsul ca să-mi facă viața plăcută și la silințele ce-mi dedeam eu ca să-l încredințez despre dorința mea de a-i răsplăti bunăvoința. Una din slăbiciunile lui era să mă vadă gătită și-mi cumpăra mereu haine și mai ales scule prețioase. Le am și azi, dar nu-mi mai face nici o plăcere să mă gătesc cu ele.

Ascultam cu încordată luare-aminte mărturisirile făcute de dînsa, căci ele se potriveau cu vederile mele despre desfășurarea vieții omenești.

Nu o dată am fost nevoit să mă încredințez că omul cade într-un fel de lîncezeală sufletească și e oarecum sătul de viață cînd trece de la tinerețe la mărturitate și mai ales de la maturitate la bătrînețe. E un fel de deznădăjduire care-l cuprinde cînd simte că-și perde avîntul, că-i scad puterile și că viața are pentru dînsul din ce în ce mai puțin farmec, că nu mai e în stare să stoarcă din sine însuși ceea ce a putut mai-nainte. Copleșiți de simțămîntul acesta, mulți își doresc moartea. Numai de tot puțini își păstrează vînjoșia sufletească pînă la adînci bătrînețe și abia în ajunul morții sunt striviți, dîndu-și seamă că le-au săcat puterile. Țața Melania era încă departe de starea aceasta și n-avea decît să caute cu tot dinadinsul pentru ca să găsească ceea ce poate să-i dea farmec vieții.

— De! — îi zisei dar — dacă nu-ți mai face plăcere să le porți, dăruiește-le celor ce se gătesc bucuros cu ele și-o să ai mulțumirea de a te bucura văzînd bucuria lor.

— Maimuțărie! răspunse ea zîmbind. Ce fel de mulțumire aș putea să am văzînd bucuria acelora, de care puțin îmi pasă. Întîlnesc în fiecare zi mai ici, mai colo femei care fac parte din comitetele de binefacere pentru ca să facă zgomot împrejurul lor și lumea să le laude. Mie puțin îmi pasă ce va zice și ce nu va zice despre mine o lume care îmi este cu desăvîrșire indiferentă. Nenorocirea mea e tocmai că nu mai am nici o plăcere să port sculele acelea, și n-aș da niciodată bani pentru ele, dar îmi place să le am și nu-mi bat capul cu gîndul ce are să se aleagă de ele după ce voi fi murit.

„Care va să zică, tot ai și tu o slăbiciune“, zisei în gîndul meu.

Drept dovadă că are în adevăr slăbiciunea, m-a dus apoi să-mi arate mica ei comoară, care-n ochii multora era mare.

Într-o cutie de fer avea aruncate, una peste alta, lanțuri, brățare, broșe, inele, copcii, ace de cap, cîteva ceasornice, mult aur și puține pietre scumpe, iar pe lîngă aceste, cîteva sute de monede de aur, galbeni cu zimți, napoleoni, imperiali, lire otomane, tot bani noi, aleși cu multă îngrijire, ca să încînte vederea.

— Îmi sunt nesuferite sculele ascunse-n cutii, zise, încît nu poți să le vezi decît una cîte una: frumusețea e să le cuprinzi deodată cu ochii și să le simți trecînd cu degetele printre ele. Uite, adăugă luînd un pumn, dar nu de scule, ci de galbeni, pe care și-i revărsă printre degete. Nu e lucru de mirare că mulți oameni prind slăbiciune, care încetul cu încetul ajunge să fie patimă.

— Se vede, zisei, că au dreptate cei ce spun că la unii dintre oameni aurul e un fel de talisman, a cărui atingere are înrîurire binefăcătoare asupra stării trupești.

— Cu putință e, grăi dînsa luînd iar un pumn de galbeni, și-n ochii ei se dedea pe față simțămîntul că ei îndeosebi îi este destul și numai să știe că-i are.

*

Au trecut ani de zile, pe care i-am trăit căutîndu-mi prin Moldova de treburi. Cînd am venit iar pe la București, n-am mai găsit-o pe Țața Melania unde o lăsasem. Închiriase casa, în care-și rezervase numai două iatacuri, pentru ca să se adăpostească dacă vine din cînd în cînd pe la București.

Deoarece plimbările în trăsură o oboseau, a început să nu-și mai ție birjar învoit cu luna și să pună la o parte banii ce cheltuise mai-nainte cu aceasta.

Teatrul și concertele îi erau și ele obositoare: era chestiune de bun-simț să nu mai cheltuiască nici cu ele. Încă mai obositoare erau pentru dînsa vizitele pe care le făcea și mai ales acelea pe cari le primea. Mai avea apoi cheltuieli cu îmbrăcmintea și cu slugile. Încetul cu încetul a luat deci deprinderea de a nu se mai duce să-și vadă cunoștințele și de a nu fi acasă cînd alții veneau s-o vadă. Ar fi fost lipsită de bun-simț dacă ar fi ținut casa cea mare. S-a bucurat dar cînd unul din datornicii ei, nefiind în stare să plătească, a rugat-o să cumpere o mică gospodărie pe care o avea la Colentina, din jos de Plumbuita, cîteva pogoane vie, pomet, grădină de zarzavaturi, o baltă, în care putea să facă prăsilă de pește, și o căsuță cu trei încăperi. O încînta gîndul că acolo ar putea să trăiască nesupărată de nimeni și cu puțină cheltuială, ba să mai aibă pe deasupra și oarecare cîștiguri nu numai din vie, din pomet și din grădina de legume, ci și prăsind găini, rațe și gîște, ba chiar și îngrășînd cîte un purcel, și-a dat deci casa cu chirie, rezervîndu-și cele două iatacuri numai pentru ca să-și păstreze-n ele lucrurile mai de preț, pe care nu-i dădea mîna să le ducă la Colentina.

Ducîndu-mă să o văd, am găsit-o parcă mai bine decum o lăsasem, dar nu-mi părea de loc cuprinsă de bucuria de a mă vedea.

Pentru ca nu cumva să-mi fac idei greșite în ceea ce privește economiile ei, a-nceput să mi se plîngă că arenda moșiei și chiriile caselor au scăzut, încît abia ies din ele impozitele și taxele de tot felul, care s-au sporit nebunește.

— Nu mi-a rămas decît să viu aici, îmi zise, unde o duc mai ușor, ce-i drept, dar tot pe gîfăite. Am dat o mulțime de parale ca să cumpăr pustietatea aceasta, și să nu crezi că trag vreun folos din ea, că pot să pun ceva la o parte. Via suferă de mană, încît strugurii se scutură ori nu se coc, pomii înfloresc, dar nu leagă, dacă leagă, poamele sunt stricate de viermi și se scutură necoapte, iar dacă mai rămîne ceva, precupeții ar vrea să le dai de pomană. De legume nu mai zic nimic.

Țin găini, cîteva, ca să ciugulească pe ici, pe colo iarbă și buruieni și să stîrpească viermi și gîngănii, căci altfel nu sunt decît pagubă la casă. Mai țin gîște și rațe, ca să se hrănească pe baltă. Am cîțiva porci, ca să utilizez rămășițele de la bucătărie și buruiana din grădină. Am, în sfîrșit, o văcșoară pentru iarba din pomet, de pe la marginea viei și de pe răzoarele grădinii. Îți închipuiești cîtă bătaie de cap trebuie să am cu toate aceste. Ca să nu mai am și cheltuieli, am dat gospodăiaa în parte unui grădinar, jumătate din cîștig mie și jumătate lui. Grădinarul are nevastă și un copil, mai ține și un cal, precum și un om de ajutor. Mai am și doi dulăi pentru paza casei. Toți aceștia și toate aceste mănîncă. Dă-ți seama: mănîncă păsările, mănîncă porcii și vaca, mănîncă și calul, și cînii, și grădinarul cu nevasta, cu copilul și cu ajutorul lui. Mie ce-mi mai rămîne!? Dar nu e, urmă, nici atîta destul. Umblu toată ziua de ici pînă colo, nopțile nu pot să dorm liniștită și sunt nevoită să mă scol cu noaptea-n cap, căci altfel mă fură, luînd pentru dînșii cei mai frumoși struguri, cele mai parfumate fructe, cele mai bune legume, cele mai mari dintre ouăle de prin cuibare, cei mai grași pui ori boboci, smîntîna de pe lapte și cele mai bine afumate dintre costițele de purcel.

— Dacă e așa, îi zisei, nu mai poți să te plîngi că ți se urăște.

— Nu, asta nu! mă-ncredință dînsa. Dar ce-mi rămîne? Ce mai poate să-mi rămîie?!

M-am mai întîlnit în urmă cu dînsa în cîteva rînduri, și totdeauna mi s-a plîns că nu-i rămînea ca să pună la o parte pentru zilele bătrînețelor și că-și ruinează ochii cîrpindu-și ciorapi, albiturile și hainele vechi.

Le și cîrpea, căci n-o ierta firea să le poarte pe cele închise în dulapurile din iatacurile de la București. Prea era mare bucurie de a le vedea așezate-n bună rînduială, parc-ar fi zestrea unei mirese.

— Mai mică nu-i era plăcerea nici cînd se ducea la casa de depuneri, unde se aflau celelalte.

Cu toate acestea, de cîteori se ducea la București, ca să-și caute de treburi, ea se plîngea că s-a spetit plătind birja.

DAR DIN PRISOS

I

Umbla preacuvioşia-sa părintele Anania numai gemînd de ici pînă colo; n-ar fi spus însă adevărul dacă s-ar fi plîns că e bolnav; nimic nu-l durea; pofta de mîncare nu-i lipsea; nopţile îi era liniştit somnul; în nici într-un fel rău nu se simţea.

Era numai istovit de bătrîneţe şi de slujbele din timpul postului şi mai ales de cele din săptămîna patimilor şi de sfintele Paşti.

De altminteri, el însuşi şi-o făcuse şi de nimeni nu i se cuvinea să se plîngă.

Cel ce dă are-n vedere mulţumirea de a le fi făcut altora parte din ale sale, iar mulţumirea aceasta nu poate s-o aibă decît dînd din prisos.

Ani de zile de-a rîndul, cît a fost egumen la Govora, n-a fost lipsit niciodată de la datoriile sale duhovniceşti şi viaţa îi era cu toate aceste tignită.

După potolirea zaverei, cînd Griogrie-vodă Ghica a fost ridicat în scaun, părintele Anania s-a mutat însă la Bucureşti, unde îşi petrecuse copilăria şi primii ani de viaţă cuvioasă.

Împlinise vîrsta de şaptezeci şi trei de ani cînd şi-a găsit adăpost la Caimata, în dosul bisericii, un iatac cu cerdăcel în faţa lui şi-o chichineaţă pentru Hariton, ucenicul său. Gîndul lui era să rămîie acolo pînă ce nu-şi vor mai fi venit în fire oamenii, pe care frămîntările zaverei îi zăpăciseră; timpul trecea însă fără ca el să se fi putut îmbărbăta a se-ntoarce unde se cuvenea să-și aibă mormîntul.

Om nesățios în ale lepădării de sine, el era mulțumit sufletește și se simțea înălțat în gîndul său cînd putea să le vie altora într-ajutor, iar la București erau nu numai mai mulți, ci și mai stăruitori decît la Govora cei ce se îmbulzeau împrejurul lui ca să ceară mîngîiere duhovnicească.

Nesățios îndeosebi și-n ceea ce privește postirea, părintele Anania se făcuse mai mult moaște decît ființă viețuitoare. Om înalt și cu deosebire chipeș, cu pletele resfirate peste umeri și cu barba creață, scurtă și căruntă, el li se părea celor mai mulți deopotrivă cu sfinții zugrăviți pe pereți, mai ales cu Sf. Petru, cel din poarta raiului; erau mulți și-n fiecare zi se sporeau cei încredințați că rugăciunile mijlocite de dînsul sunt în cer cu deosebire bine primite, că binecuvîntarea dată de dînsul e cu voia lui Dumnezeu, că mărturisirea făcută-n fața lui și cuminecătura primită din mîna lui mai vîrtos curăță de păcate, că acatistul citit de dînsul induplecă pe orișicare dintre sfinți.

Venea deci la Caimata lume din toate părțile orașului risipit prin lunca Dîmboviței și pe dealurile de la dreapta și de la stînga ei și se-ngrămădea împrejurul lui, parc-ar fi fost un sfînt făcător de minuni.

Părintele Anania se simțea măgulit în sufletul lui nu numai pentru că era om cu slăbiciuni, ca toți cei întrupați în oase și-n carne, ci și pentru că îi era dat să mîngîie pe atît de mulți și să-i îndrumeze prin cuvîntul lui spre buna viețuire.

Cît a ținut postul cel mare, și mai ales în timpul săptămînii patimilor și al sfintelor Paști, el n-a mai avut răgaz să răsufle, iar acum era sleit trupește și sufletește. E-n firea lucrurilor că cel ce dă peste puterile sale, în loc de mulțumire, se alege cu mîhnire, cu părere de rău, cîteodată chiar cu căință.

Stînd așa singur, el își dedea seamă cu ce s-a ales pe urma bunelor sale silințe și a stăruitoarei jertfe de sine.

— E mai bună partea celui ce e mințit , amăgit, înșelat ori despoiat — zicea el în fiecare zi — decît a celui ce minte, amăgește, înșeală ori despoaie pe alții.

Toți ziceau că are multă dereptate și-i ocărau pe cei ce mint, amăgesc, înșeală ori despoaie pe alții, dară cei mai mulți mințeau, amăgeau, înșelau ori despoiau tot ca mai înainte cînd îi ajutau împrejurările.

— E mai dulce — zicea iar — bucata de pîine pe care ți-o tragi de la gură ca să i-o dai celui flămînd decît cozonacul pe care-l mănînci tu însuți prin ascuns.

— Da! da! — strigau toți — mai dulce e și rău din fire e cel ce toate numai pentru sine le păstrează.

Cei de tot mulți stăruiau însă ca alții să nu se abată de la înțeleapta îndrumare a părintelui Anania, iar ei înșiși le păstrau toate — ca mai înainte — pentru sufletelul lor.

— Fericit nu e — mai zicea — cel ce primește, ci cel ce dă din prisos. Ca să aveți dar parte de fericire, osteniți fără de răgaz, ca să agonisiți, și mulțumiți-vă cu puțin, ca să puteți da din prisos.

— Da — strigau cu toții — fericiți și vrednici de lauda obștească sunt cei ce ostenesc și se mulțumesc cu puțin, ca să aibă destul și pentru cei ajunși în strîmtorare!

Cei mai mulți făceau însă, ca mai înainte, tot ceea ce-i ajutau împrejurările, pentru ca cu osteneală cît se poate de puțină să poată trăi din belșug.

Părintele Anania-i vedea pe toți apropiindu-se cu sfială evlavioasă și nu știa ce gîndește fiecare dintre dînșii în tăinicia sufletului său; sleit însă, cum era, de puteri, era cuprins de părere de rău și stătea pe gînduri, dacă nu cumva lumea era tot ca-n timpul tinereților lui, ba poate chiar și mai plină de rele îndemnuri, și ca o senină mîngîiere i se învia-n suflet gîndul trecerii-n lumea liniștei fără de sfîrșit.

II

Era pe înserate, și părintele Anania ședea-n cerdacul din fața chiliei sale. Se nimerise ca Paștile să cadă tîrziu, și corcodușul din dosul bisericii era încărcat de flori, din care adierea înserării scutura din cînd în cînd cîte una.

Îi era bătrînului parcă se afla-n culmea unui munte și se uita de acolo-n depărtare asupra celor petrecute-n timpul vieții sale ajunse acum spre sfîrșite.

Una dintr-alta purcedeau în gîndul lui întîmplările ce hotărau mersul vieții lui, și rînduri-rînduri îi treceau prin față cei grăbiți a-și face prin moarte drum spre o viață ferită de zbuciumări. Pe sine însuși se vedea rămas singur, și cele apropiate i se pierdeau într-un fel de amurg, iar lumină senină se revărsa numai de tot departe, asupra celor trăite de dînsul pe la 1770, cînd rușii împărătesei Ecaterina II, năvăliți în țară, se războiau cu turcii.

Abia trecut de douăzeci de ani, el era atunci căzut în fireasca robie a tinereților și alerga fără de astîmpăr să-și întemeieze prin căsnicie fericirea vieții. Azi se ridica însă deasupra unul, mîine altul, și fiecare aducea cu sine oamenii lui, care aveau și ei fiecare pe ai săi, iar în această învălmășeală neîncetată dînsa s-a pierdut de nu i-a mai putut da de urmă.

Cîțiva ani dup-aceea a venit în țară Alexandru Ypsilanti, cu iar alt rînd de oameni, care aveau și ei fiecare pe ai săi, și s-a stîrnit o nouă învălmășeală.

Mult n-a mai trecut apoi, și iar au dat năvală rușii, în vreme ce despre apus au intrat în țară nemții cu coadă și s-a pornit încă mai mare învălmășeală, în care oamenii erau împinși azi încoace, mîine-ncolo.

De unde-ar mai fi putut el nădăjdui că mai poate s-o găsească pe aceea la care se uitase ca la o icoană sfîntă? Trai omenesc nu i se mai părea cu putință în asemenea lume, și nici s-o uite pe ea nu era în stare. Intrat însă o dată în viață, nu-i rămînea decît să trăiască de azi pe mîine, a-mbrăcat rasa călugărească, spre a se pregăti pentru moartea care nu vine cînd o chemi.

Lungă și istovitoare pregătire.

Ochii lui se opriră asupra corcodușului încărcat de flori.

„Podoabă de nuntă, își zise el. Da! — orișiunde te uiți, tot ceea ce-n orișice fel are viață spre nuntă și spre rodire năzuiește. Toate în vederea rodirii intră în ființă, viață stearpă împotriva firii este, și nu e nenorocire mai mare decît să treci stingher prin lume!“

Stearpă-și socotea viața, deșeartă, și, uitîndu-se iar din culmea muntelui asupra depărtatelor sale tinerețe, mai vîrtos vedea lumină revărsată, mai vîrtos i se pierdeau în amurg cele apropiate.

În amurg s-a pierdut îndeosebi și dînsa, care-n clipa aceea se ivi-n fața bisericii, bătrînă măruntă și cu obrajii curați, apropiindu-se cu pași din ce în ce mai șovăitori.

Ajuns s-o vadă mai din apropiere, părintele Anania rămase cîtva timp aiurit, iar după ce dînsa urcă scările cerdacului, el se cutremură-n întreaga lui ființă, un junghi îi trecu prin inimă și ochii i se-mpăiengeniră.

— Nu știu dacă mă mai cunoști ori nu, dacă-ți mai aduci ori nu aminte de mine, grăi dînsa cu glas înecat de năvala sîngelui.

Părintele Anania se sculă-n picioare și ridică amîndouă mîinile, pornit să-i ia capul între palme, dar se dete cuprins de sfială un pas înapoi și rămase uitîndu-i-se cu tot dinadinsul în față.

— E o vedenie zămislită din dorul inimii mele ori ești în aievea cum te văd? grăi dînsul. Ar fi oare cu putință să nu te cunosc și să nu mi te mai aduc aminte după ce partea cea mai mare a vieții mele am petrecut-o dîndu-mi silința să mă mîngîi văzîndu-te-n gîndul meu!?

Ea se uita la el și, văzîndu-l bătrîn, secat de puteri, era cuprinsă de jale adîncă.

— Miru-mă și eu că mi-a fost dat să mai stăm față-n față, răspunse ea. De cînd cu turburările cîrjalăilor lui Pasvantoglu, ți-am pierdut urma, iar după ce rușii au dat din nou năvală-n țară, nu mai credeam că mai ești în viață. Dar — urmă, după ce mai răsuflă puțin — eu te țin în picioare: te rog să șezi iar.

El o pofti să intre-n chilie.

Deoarece și în chilie era un singur scaun, el o rugă să șadă pe patul lui, scînduri acoperite c-o rogojină, peste care era-ntins un țol. Așezîndu-se, ea pipăi patul.

„Sărmanul de el! își zise. Dacă nu e cine să-l aibă-n purtarea sa de grijă!“

Trecuse atîta timp de cînd nu se mai văzuseră și nici nu credeau că se vor mai vedea-n lumea aceasta; le era deci viuă bucuria revederii și multe aveau să-și spună unul altuia. Au stat deci pînă ce nu s-a-ntunecat și-au mai stat și la lumina candelei aprinse la icoana Fecioarei Preacurate.

Nici el însă, nici ea n-a spus ceea ce mai ales îi era în gînd.

Dînsa venise cu un gînd hotărît.

Aflînd adecă din zvon că el se află la București și că are trecere multă pe la cei mari, pînă chiar și la Mitropolie, a venit să-i spună cum, unul după altul, și-a pierdut soțul, cei doi fii și fiica, și să-l roage să-i facă rost de vreun adăpost, ori de vreun ajutor din partea vreunei mănăstiri. Acum însă, după ce l-a văzut și i s-a uitat în ochi, nu era-n stare să-l jignească făcîndu-i asemenea mărturisiri.

El era doritor de a afla cum și-a petrecut viața, dacă mai are ori nu în viață pe cineva dintre ai săi și cum trăiește acum. Cu cît mai mult stăteau însă împreună, cu atît mai vîrtos se temea ca nu cumva s-o jignească puindu-i întrebări la care îi era greu să dea răspuns.

— Dar eu te țin prea mult și te obosesc, grăi dînsa în cele din urmă.

Părintele Anania se simțea în adevăr foarte obosit și nu era-n stare s-o tăgăduiască aceasta.

Ei mai steteră cu toate aceste, mai întîi în pragul iatacului, apoi în capul scării.

— Mi-e greu de tot să plec cînd te văd atît de perit, îl încredință dînsa. Îmi dai voie să viu mîine dimineață, ca să văd dacă nu cumva pot să-ți viu cumva într-ajutor? Noi babele știm multe, între care sunt și unele bune ca leac.

— Dar nu sunt bolnav, răspunse el, iar pentru neputințele mele nu e nici un leac, decît, poate, bucuria curată pe care mi-o aduci venind.

*

Ziua următoare, vineri, ea a venit cu noaptea-n cap şi l-a găsit pe dînsul încă-n culcuşul lui.

Ar fi dorit, poate, ca el să i se plîngă că-l doare capul ori că-l înjunghie printre coaste, ca să-i vie într-ajutor prin oblojeli. El o-ncredinţă însă şi acum că nimic nu-l doare şi tot numai sleit de puteri se simte.

— Să stai şi să odihneşti, i-a zis dar şi i-a făcut o cafeluţă, aşa cum ştia dînsa, ca să-i mai vie puterile. Fiind zi de hîrţ, i-a gătit apoi, tot cum ştia dînsa, un borş cu smîntînă şi un şalău rasol, cu untdelemn şi cu lămîie. În acelaşi timp, a făcut ce-a făcut de i-a pus în culcuş o saltea moale, la căpătîi o perină de puf şi, peste toate, cearceafuri curate, iară seara n-a iertat-o firea să plece, ci a rămas veghind la căpătîiul lui.

El nu le-ar fi voit aceste, dar le primea toate pentru mulţumirea ei, căci nu e răutate mai mare decît să nu primeşti binele ce ţi se face din gînd curat.

Nimic nu era pentru dînsa prea mult; orişicît de multe ar fi fost, ei nu îi erau destule; toate din îndemnul inimii erau pornite, cele mai grele, întocmai ca cele mai uşoare, din prisos le dedea.

Dîndu-şi seamă despre aceasta, el era cuprins de adîncă-nduioşare.

— Ce-am pierdut! îşi zise. Stearpă mi-a fost viaţa.

— Îţi faci, zicînd-o aceasta, o mare nedreptate, grăi dînsa. Roadele vieţii omeneşti sunt gîndul bun şi faptele pornite din îndemnuri curate.

El dete din cap, uitîndu-se la dînsa.

Nu era nici acum dumirit că una este iubirea de oameni din care porniseră faptele şi gîndurile lui cele bune, şi alta e fireasca iubire către cei ce-ţi sunt mai apropiaţi sufleteşte.

Pătrunsă de iubirea aceasta, ea a stat neistovită la căpătîiul lui, pînă ce n-a ajuns să-i aprindă lumînarea şi să-i închidă ochii.

DIN VECINI

Trecusem, îmi zise vecinul, pe la sfîrşitul verii prin zile pe cari nici celui mai nemilos dintre duşmanii tăi să nu i le doreşti. Nevasta mea, lehuză-n urma unei perderi, zăcuse timp îndelungat între viaţă şi moarte, iar după ce s-a mai înfiripat, umbla ca o iazmă, gemînd de ici pînă colo, şi nu mai era bună de nimic, încît toată gospodăria ni se răzîma pe cel mai mare dintre cei patru copii, o fetişcană trecută abia de doisprezece ani. Lucrînd cu două calfe şi cu un ucenic atît la cîrpituri, cît şi la încălţăminte de comandă, cîştigam destul de bine, dar cheltuisem mult cu doctorii, cu moaşa, cu medicamentele şi cu mîncările, pentru mine adeseori prea scumpe, pe care le prescria doctorul; mai erau apoi şi multe gurile pe care aveam să le satur. În septembrie dar, cînd a sosit terminul, n-am fost în stare să achit chiria.

Silinţele mele de a-l îndupleca pe proprietarul casei să mă mai păsuiască au rămas zadarnice, şi astfel nu mi-a rămas decît să-mi caut altă locuinţă, pentru un meşteşugar ca mine o adevărată calamitate, căci trebuie să treacă timp ca să găseşti şi clienţi pentru locuinţa cea nouă.

Mai era apoi şi tîrziu, încît nu-mi rămînea decît să mă mulţumesc cu vreo rămăşiţă.

Am găsit, nu-i vorba, o locuință potrivită pentru mine, o prăvălioară la colț, cu două odăi și bucătărie-n dosul ei, dar n-aveam nici măcar cu ce s-o arvunez. Rămînea să vînd cîte ceva și să mă-mprumut de undeva pentru ca să pot achita chiria pe jumătate de an.

Ne-am dus cu soția mea să vedem deocamdată mai de aproape locuința și să aflăm care îi este chiria.

— Să vă căutați de drum! ne zise d-ra Amalia, cusătoreasa, care-și avea de vreo doi ani, acum, acolo atelierul. Jupîn și jupîneasă, patru copii, două calfe și un ucenic, deocamdată: prea sunteți mulți pentru ca s-o puteți scoate la capăt cu țața Leanca cea chinuită de astmă, care șade ziua întreagă în fereastră și-și păzește avutul, văzînd tot ceea ce se petrece-n preajma casei sale și legîndu-se de toate nimicurile ca să-și scoată la iveală drepturile de stăpînă. Mai ales cînd se-ntîmplă să fie ceva mai dese accesele de astmă, te face să-ți iei lumea-n cap, parcă tu ai fi de vină, că i se-nfundă răsuflarea.

— De! zise nevastă-mea. Așa sunt proprietăresele ce țin să li se păstreze-n stare bună avutul.

— Nu! stărui chiriașa, care ținea să-și verse focul. Leanca Baicow, bulgăroaica, nu e croită pe același calapod ca altele. Ea nu se mulțumește să facă de trei ori cel mai puțin pe zi inspecțiune, ca să vadă dacă nu cumva scocurile sunt pline de frunze, burlanele înfundate, dacă tencuiala n-a început pe ici, pe colo să crape, dacă nu cumva o slugă a vărsat lăturile prea aproape de perete, dacă nu se adună gunoi pe ici, pe colo, prin vreun colț. Îți ține țața Leancă seamă cînd și cum scuturi, dacă-ți ții ori nu în bună stare ale casei, dacă-ți este ori nu totdeauna curată bucătăria, iar cînd speli și-ți întinzi rufele pe funii, n-o iartă firea să nu cerceteze dacă rufăria e bine spălată și ciorapii au ori nu multe găuri. Nimic nu e adecă după părerea ei mai frumos decît îmbrăcămintea și mai ales albitura cîrpită cu pricepere și curată ca floarea de cireș. Aceasta e-n stare să mi-o trîntească în nas chiar și mie, care trăiesc și-i plătesc și ei chiria muncind la-mbrăcăminte nouă. I-a băgat cineva-n ureche purecele că nu e lucru mai urît decît să mori lăsînd în urma ta dulapuri și șifoniere goale ori pline de zdrențe. Ea are dar dulapurile pline de haine ținute-n stare bună și șifonierele ticsite cu albituri curate, frumos călcate și legate cu panglicuțe. Pe trupul ei însă nici în zi de Paști nu vezi decît cîrpituri.

— O fi avînd nepoate, pentru care păstrează, zisei eu.

— Ți-ai găsit, răspunse chiriașa. Zgîrcită de nu-i găsești perechea! Are-o fată măritată după un colonel. Un băiet al ei e advocat. Alt băiet e cherestegiu la Obor. Tot oameni care n-au nevoie de zdrențele ei. Are, nu-i vorba, și nepoate, care s-ar bucura dacă le-ar da pe ici, pe colo cîte ceva. Sunt fetele unui frate al ei zugrav și de mai mulți ani acum văduv. Ele însă au să-și ieie abia la moartea ei fiecare partea. „Uite — le zice adeseori — ale voastre sunt, dar aveți să mai așteptați. Fiecare lucru la rîndul lui.“ Acuma e supărată foc pe ele pentru că și-au cumpărat haine de iarnă și se plîng că nu le-au rămas bani să-și cumpere și lemne. După părerea ei, omul cu minte-și cumpără mai-nainte lemne și dacă nu-i rămîne bani pentru haine de iarnă, cîrpește pe cele vechi.

Știam destule pentru ca să nu ne mai îndoim că avea d-ra Amalia dreptate cînd ne spunea că n-o s-o putem scoate la capăt cu țața Leanca, și eram gata să plecăm, cu gîndul de a ne-ntoarce numai cînd vom avea și bani, ca să plătim cel puțin arvună. Nu era însă țața Leanca femeie prin casa căreia poți să te plimbi fără ca ea să fi prins de veste. Ne pomenirăm deci față-n față cu ea: o băbușcă măruntă, cam slabă și cu fața zbîrcită, dar nu posomorîtă, cum mi-o-nchipuisem, ci zîmbitoare, deși cu un fel de umbră de răutate.

Ea se uită la mine cum comisarul de poliție se uită la pungașul pe care crede a-l fi prins asupra faptei, apoi se-ntoarse spre soția mea.

— D-ta ești, așa se vede, bolnavă, îi zise cu un fel de bunătate nemiloasă, parcă ar fi voit să-i spună că pentru ofticoși nu e loc în casa ei.

— Nu sunt, răspunse soția mea. Am fost. În urma unei perderi am zăcut timp îndelungat și n-am ajuns încă să mă-nfiripez.

— Dacă e așa, grăi dînsa-nviorată, să știi c-ai nimerit bine. Nu numai că e sănătoasă casa și-ntoarsă cu ferestrele spre bătaia soarelui, dar avem în dosul casei și grădină cu pomăt.

În felul cum fuseseră rostite aceste, era o bunăvoință care nu se potrivea de loc cu cele spuse de d-ra Amalia.

Lucrurile luară însă cu totul altă față după ce-i spuserăm că sunt pantofar, că lucrez cu calfe și mai am și patru copii.

— Și dacă dă Dumnezeu să meargă bine treburile, grăi dînsa, mai sporim și calfele și ucenicii. Cum se potrivi ca tocmai aici la mine să nimerești!? Auzi d-ta om! Lucrează cu calfe și cu ucenici, are și patru copii, iar nevasta îi este-n halul în care o văd, mai avem abia vreo două săptămîni pînă la Sf. Dumitru, și el nu și-a găsit încă locuință. Ce-am greșit eu ca să-mi vii acum pe cap!?

Nevastă-mea și eu ne dădurăm în același timp silința s-o dumirim.

— Lasă, domnule, femeia să vorbească, stărui baba, că ea e stăpîna casei, în capul ei se sparg toate, ea știe mai bine decît orișicine unde-l doare.

N-a apucat însă nevastă-mea să-i spună de ce adecă nu sunt eu de vină dacă n-am putut încă să-nchiriem locuința, și tot baba i-a tăiat vorba:

— Aceasta nu mă privește, zise. Acum are ori nu banii?

— Nu-i are, răspunse nevastă-mea, dar mîne ori poimîne poate să-i facă mai vînzînd ici-colo cîte ceva, mai împrumutîndu-se cu cîte ceva.

— Care va să zică locuința-ți place, dar nu-ți dă mîna s-o închiriezi!? grăi dînsa. Cum rămîn eu!? Mie n-ai să-mi spui că ești foarte necăjit, căci o știu aceasta și fără ca să mi-o fi spus. Ce fac eu? Vreți să vă mai aștept. Dar dacă mîne ori poimîne vine altul, care îmi numără banii pe masă? Dacă-i primesc, o dați dracului pe baba cea zgîrcită, care n-a mai așteptat, iar dacă nu-i primesc, dați dracului pe baba care v-a făcut să vindeți pe preț de nimic lucruri de care aveați nevoie și să mai și împrumutați bani cu camete mari.

Orişicum, tot în capul meu se sparg toate. Ce să-mi fac? Sunt femeie neputincioasă, care sufere de multe neajunsuri. Nopţile sunt chinuită de necăciuni, mă zbat în culcuş, şi mă zbat cu atît mai rău gîndindu-mă că din vina mea femeia aceasta ar putea să rămîie cu cei patru copii ai săi de Sf. Dumitru fără de locuinţă ori să fie nevoită a lua o locuinţă proastă cu chirie mare. Mai e apoi şi că cel mai urît dintre toate lucrurile urîte e să stai sub acelaşi acoperiş cu oameni pe care dimineaţa, cînd te scoli, nu-i vezi bucuros şi care se uită-n altă parte cînd te iveşti în preajma vederii lor. Aşa-i, urmă dînsa răsuflînd din greu. Eu îmi spusei părerea şi-mi vărsai focul. Faceţi acum ce vreţi, că eu nici o vină nu am. Dacă vi-e bună locuinţa, luaţi-o, dar nimic nu vindeţi şi bani cu camete nu luaţi, că pe mine de chirie nu mă arde. O să-mi plătiţi cînd vă veţi putea înlesni, fără ca să mă daţi dracului. S-ar putea întîmpla ca-ntr-o dimineaţă să mă găsiţi moartă-n iatacul meu, şi ţin să ziceţi o vorbă bună cînd vi se va-ntîmpla să vă aduceţi aminte de mine.

Eu mă uitai la soţia mea; dînsa se uită la mine; amîndoi ne uitarăm la d-ra Amalia: ce-am mai fi putut să zicem!?

— Prea ar trebui să fie plin de răutate omul care ar fi în stare să te grăiască de rău, grăi d-ra Amalia.

Atît mi se părea de neobicinuită purtarea babei, încît nu puteam s-o înţelegem decît ca fiind pornită din gîndul de a o face de ruşine pe fosta chiriaşă, cu care avuse, precum se vede, schimb de vorbe neplăcut. Îi făceam bătrînei o nedreptate.

După ce ne-am mutat, grija ei cea mare era să ne vadă cumpărîndu-ne lemne pentru iarnă, şi o bucurie copilărească a cuprins-o cînd a văzut intrînd, în sfîrşit, carele cu lemne în curte. Mai viuă n-ar fi putut să-i fie bucuria nici dacă lemnele ar fi fost ale ei, nici chiar dacă ea mi-ar fi dat bani ca să cumpărăm lemne. Cam aşa şi era de altminteri, căci nu ştiu cum aş fi putut să cumpăr lemne dacă aş fi fost nevoit să plătesc chiria.

Mare îi era bucuria cînd vedea că le merge bine copiilor şi că nevastă-mea se-ntrămează. Mai ales de dragul ei le făcuse ori le făcea toate, şi parcă-n fiecare clipă-și zicea: „Ce s-ar fi ales de femeia aceasta și de copiii ei dac-aș fi fost și eu ca cele mai multe dintre femeile de seama mea!?“

Urmarea firească era că noi toți, pînă chiar și calfele, ne dedeam silința să-i fim pe plac babei, și, vorba aceea, nimeni nu se uita-n altă parte, ci fiecare zîmbea cînd ea i se ivea-n preajma vederii. Numai așa am putut să am în ajunul Crăciunului mulțumirea de-a-i duce chiria.

Ne bucuram amîndoi, și mult m-aș fi mirat dacă bucuria ei n-ar fi fost mai mare decît a mea, aceasta însă nu pentru că eu am fost în stare să-i număr pe masă opt sute cincizeci de lei.

Dînsa a-mpărțit banii în doauă: la dreapta cinci sute, iar la stînga trei sute cincizeci. A scris apoi cu litere mari și crăcănate chitanță pentru 850 lei, chiria pe jumătate de an.

— Suntem în regulă! îmi zise apoi, dîndu-mi chitanța. Acum să-mi spui cu inima curată, ți-a mai rămas ori nu și pentru sfintele sărbători?

Dac-aș fi zis că mi-a rămas, îi era destul să mi se uite în față pentru ca să vadă că mint.

— N-ai nevoie să-i cheltuiești, urmă dînsa, dar cu totul altfel te simți știind că-i ai și mă scapi și pe mine de gîndul nesuferit că te-am lăsat tocmai de sfintele sărbători fără de bani. O să mi-i dai cînd te vei înlesni.

N-am mai ajuns să îi dau, căci în curînd după Bobotează am găsit-o moartă-n iatacul ei.

Păcat de ea, căci era om care știe să se bucure de viață.

TAINA LUI CIMBRU

Cine nu-l știa pe Cimbru de la Botenii din valea Dîmboviței!? Cîte sate sunt pe lungul drum de la Cîmpulung și de la Rucăr pe Dîmbovița la vale pînă la Tîrgoviște-l cunoșteau și copiii, căci tatăl său fusese cărăuș și el pe drumuri își petrecuse anii copilăriei și ai tinerețelor. După ce s-a lepădat apoi de cărăușie, n-avea nimeni nici de șea, nici la căruța ferecată cai atît de frumoși și hamul atît de înzorzonat ca dînsul. Prinsese slăbiciune pentru așa ceva și știa să aleagă. Mai era și om în putere, înalt, vînjos, cu deosebire chipeș, mai mult bălan decît oacheș, cu mustața, cum se zice, ca spicul de grîu copt, și îmbrăcat totdeauna curat ca-n zi de sărbătoare, încît ochii tuturora se opreau asupra lui, ceea ce-l măgulea.

De cînd se lăpădase de cărăușie, trăia după pofta inimii lui, fără de griji, ca om căruia îi vin toate de-a gata.

Acolo în satul lui avea casă cu lărgime, în care se aflau toate din belșug. Știind să descurce trei buchi și pricepîndu-se la multe, n-ar fi avut decît să vrea pentru ca să fie ales primar, căci îi era mare trecerea. Nu îl ierta însă firea să ieie asemenea sarcină asupra sa și se mulțumea să fie numai consilier comunal, ceea ce de asemenea îl măgulea, căci ținea să nu fie pus în rînd cu orișicine.

Slăbiciune nu avea Cimbru numai pentru cai frumoşi cu hamul înzorzonat la căruţă ferecată, ci şi pentru puşca lui cu două ţevi, precum şi pentru cei doi prepelicari, pe care-i lua cu dînsul nu numai la vînătoare, ci şi cînd pleca să strîngă în chingi mai pe unul, mai pe altul dintre datornicii săi, care nu erau puţini.

„Fericit om Cimbru!“ ziceau mulţi dintre cei ce-l vedeau trecînd în goană mare, fie la vale, fie la deal.

„Cum o fi potrivit el lucrurile ca să le poată avea toate aşa din plin!?“ se întreba cîte unul în gîndul lui.

Cel mai apropiat era gîndul că-n mîna omului ce ştie să chivernisească, banul puie şi iar puie.

Aşa o fi fost, dar neîndoios era un lucru: că cu toate cele bune la care toţi rîvneau, Cimbru nu în toate clipele vieţii se simţea om fericit.

Sprîncenele lui cele stufoase şi aproape îmbinate adeseori se încreţeau a gînd urît şi gura i se făcea pungă, ca şi cînd ar fi muşcat în pară pădureaţă.

Are, aşa se vede, tot omul şi clipe în care i se înăcreşte viaţa.

Într-una din zile se afla el cu notarul şi cu Chiriţă, învăţătorul, la primărie. Chiriţă citea gazeta de curînd sosită.

— Auzi d-ta lucru de necrezut, grăi dînsul. După opt ani de zile să se dea pe faţă o faptă de mult uitată.

— Cum aşa!? întrebă notarul.

— Să te miri crucindu-te! îi spuse Chiriţă. Zice că ucigaşul s-a dat de gol spunînd prin vis unde a-ngropat mortul. Cînd l-au dus apoi la groapă, a rămas atît de zguduit de spaimă, încît şi-a mărturisit fapta.

— Născociri gazetăreşti! grăi notarul. Eu, unul, n-o cred.

Cimbru rămase ca trăsnit din senin. I se opriră bătăile inimii, îi era parcă se-năbuşe şi sîngele îi peri din obraji.

Îngropase şi el un mort, care de mult era uitat de toţi.

Era un cherestegiu de la Bucureşti, care se ducea la joagărele de la Dragoslave. Nu ştia nimeni că l-a luat de la Tîrgovişte. De unde ar fi putut cineva să prindă bănuială că l-a omorît pe drum? Sînge n-a curs,

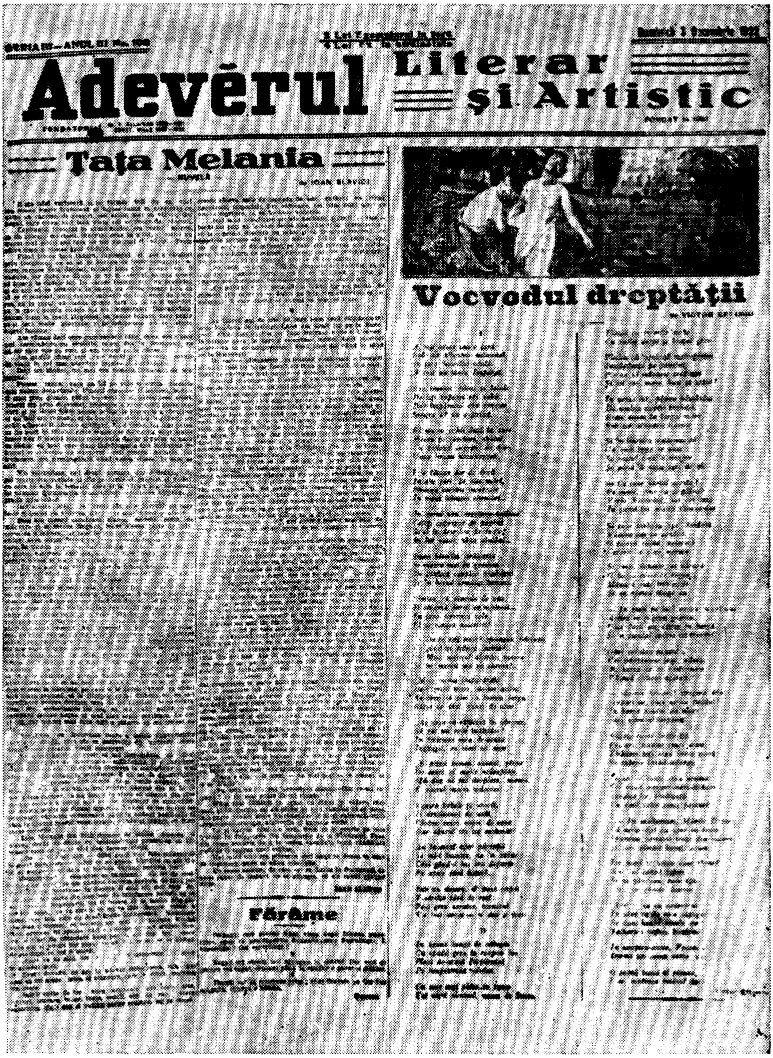

Adevĕrul Literar şi Artistic

Ţaţa Melania

Voevodul dreptăţii

Fărâme

Începutul nuvelei *Ţaţa Melania*, la prima apariţie în *Adevărul literar şi artistic* (1922, nr. 106, 3 decembrie).

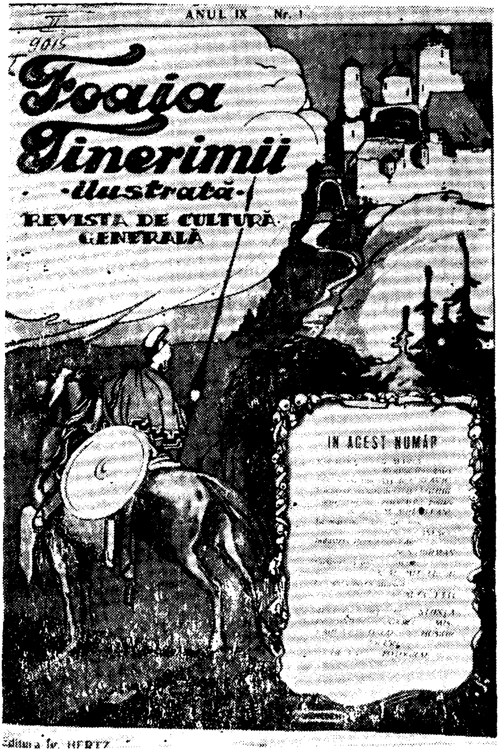
ANUL IX Nr. 1
9015
Foaia Tinerimii
ilustrată
REVISTA DE CULTURĂ GENERALĂ
IN ACEST NUMĂR
Editura Sr. HERTZ

Coperta revistei *Foaia tinerimii* şi începutul nuvelei *Din*

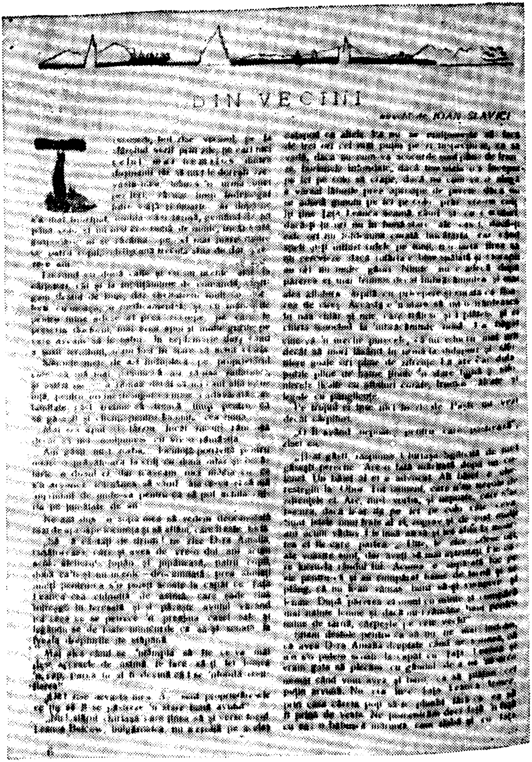

DIN VECINI

[illegible] IOAN SLAVICI

vecini, la prima apariţie (1925, nr.1, 1 ianuarie).

CALENDARUL MINERVEI

PE ANUL 1925

„CARTEA ROMÂNEASCĂ"

BUCUREŞTI

TAINA LUI CIMBRU

Coperta *Calendarului „Minervei" pe anul 1925*, cu începutul nuvelei *Taina lui Cimbru*, la prima apariţie.

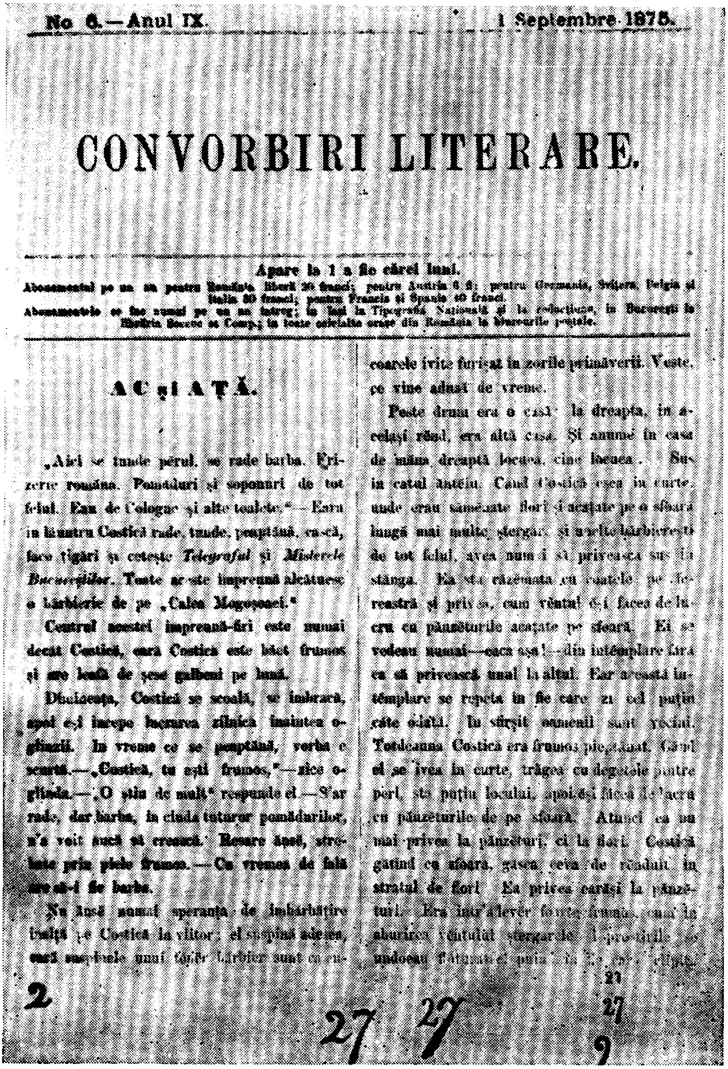

No 6.—Anul IX. 1 Septembre 1875.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 20 franci; pentru Austria [illegible]; pentru Germania, Sviţera, Belgia şi Italia 30 franci; pentru Francia şi Spania 40 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an întreg; în Iaşi la Tipografia Naţională şi la redacţiune, în Bucureşti la [illegible]; în toate celelalte oraşe din România la biurourile poştale.

AC ŞI AŢĂ.

„Aici se tunde pěrul, se rade barba. Frizerie româna. Pomăduri şi soponuri de tot felul. Apă de Cologne şi alte toalete."—Eară înlăuntru Costică rade, tunde, pieptănă, [illegible], face ţigări şi ceteşte *Telegraful* şi *Misterele Bucureştilor*. Toate acestea împreună alcătuesc o bărbierie de pe „Calea Mogoşoaei."

Centrul acestei împreună-fiiri este numai decât Costică, eară Costică este băiet frumos şi are leafă de şese galbeni pe lună.

Dimineaţa, Costică se scoală, se îmbracă, apoi e-şi începe lucrarea zilnică înaintea oglinzii. În vreme ce se pieptănă, vorba e scurtă.—„Costică, tu eşti frumos,"—zice oglinda.—„O ştiu de mult" respunde el.—S'ar rade, dar barba, în ciuda tuturor pomădurilor, n'a voit încă să crească. Resare însă, străbate prin piele frumos.—Cu vremea de [illegible] are să-i fie barba.

Nu însă numai speranţa de îmbărbătire înalţă pe Costică la viitor; el suspină adesea, eară suspinele unui tânăr bărbier sunt ca [illegible]

coarele ivite furişat în zorile primăverii. Veste, ce vine [illegible] de vreme.

Peste drum era o casă; la dreapta, în acelaşi rând, era altă casă. Şi anume în casa de mâna dreaptă locuea, cine locuea. Sus în catul întâiu. Când Costică eşea în curte, unde erau semănate flori şi acăţate pe o sfoară lungă mai multe ştergare şi [illegible] de tot felul, avea numai să privească sus la stânga. Ea sta răzămată cu coatele pe fereastră şi privea, cum vêntul e-şi făcea de lucru cu pânzăturile acăţate pe sfoară. Ei se vedeau numai—eaca aşa!—din întâmplare fără ca să privească unul la altul. Ear această întâmplare se repeta în fie care zi cel puţin câte odată. În sfârşit oamenii sunt vecini. Totdeauna Costică era frumos pieptănat. Când el se ivea în curte, trăgea cu degetele printre peri, sta puţin locului, apoi e-şi făcea de lucru cu pânzeturile de pe sfoară. Atunci ea nu mai privea la pânzeturi, ci la flori. Costică gătind cu sfoara, găsea ceva de rânduit în stratul de flori. Ea privea earăşi la pânzeturi. Era într'alever foarte frumos, când la adierea vêntului ştergarele [illegible] se undoeau [illegible]

2 27 27 27 27 9

Începutul nuvelei *Ac şi aţă*, la prima apariţie în *Convorbiri literare* (1875, nr.6, din 1 septembrie).

căci l-a strîns de gît și l-a-ngropat apoi în pădurea de la marginea drumului. Groapa n-a săpat-o, ce-i drept, adîncă, și ar fi fost cu putință ca să-l dezgroape cîinii. Nici așa nu putea nimeni să dea cu socoteală cine l-a îngropat. Putea dar Cimbru să doarmă liniștit. Acum însă el își dedea seama că peste putință nu era să se dea de gol, fie vorbind prin somn, fie luîndu-l gura pe dinainte după ce a băut un pahar mai mult de cum se cuvine.

— De! grăi dar, întorcîndu-se spre notar. Cu putință e. Cîte nu bolborosește omul prin vis!? Dar omul acela putea să spună ceea ce a spus și fără ca el însuși să-l fi îngropat pe mort. Ceea ce nu-mi vine să cred e că el a mărturisit.

O zicea el aceasta, dar stătea la îndoială, ba era chiar ispitit de gîndul că născocitorul e Chiriță, care a simțit ceva și i-a citit-o ca să-l pună la încercare. Se uită deci pe furiș la Chiriță, ca să vadă din fața lui dacă nu cumva e stăpînit de vicleșug.

Cu aceiași ochi se uita, după ce s-a întors acasă, și la Tudosia, soția lui, la care ținea chiar mai mult decît la celelalte pentru care avea slăbiciune.

„De! — își zicea — chiar și dacă n-ar fi adevărat ceea ce spune Chiriță, peste putință nu e să mă dau ori chiar să mă fi dat de gol, bolborosind prin somn, și dacă ar fi să fie ori să fi fost, mai curînd decît toți află dînsa, care doarme în același iatac cu mine.“

Și-n adevăr Tudosia se uita la el ca nealte dăți.

Văzîndu-l că se uită el la ea cu ochi scrutători și oarecum sperioși, se uita și ea nedumerită la el.

„Ce-o fi pățit omul acesta!?“ își zicea dînsa, cum își mai ziseseră și unii dintre cei ce-l întîlniseră în drumul lui spre casă.

Avut-a el și mai-nainte clipe în care dorea să nu se fi întîmplat cele petrecute în noaptea aceea. Omul se obișnuiește însă cu toate, toate vin și trec în lumea aceasta. Acum însă era la mijloc una de tot nouă. Nu numai toți și toate-l găseau schimbat la față, ci și lui îi păreau toți și toate cum n-au mai fost. Pînă chiar și curcele din curtea casei lui cîrîiau, parcă, uitîndu-se la el, și prepelicarii lui nu mai dedeau ca mai-nainte din coadă, ca și cînd ar fi simțind că sunt negre gîndurile ce-l frămîntă. Îi prefăcuseră firea gîndurile aceste, și seara, cînd era vorba să se culce, nu știa cum s-o sucească și s-o învîrtească pentru ca să rămîie singur peste noapte.

Fiind cu gîndul mereu la cele petrecute în noaptea aceea, se temea că acum în adevăr se dă de gol și și-a așternut culcușul într-o chichineață strîmtă și-ntunecată din casa lui cea cu mare lărgime.

Tudosia stetea, se uita și se crucea; nu mai știa ce să zică, ce să gîndească; nu-i mai părea bărbatul ei om în toată firea.

Nici că mai era, în adevăr, în toate mințile lui.

În starea sufletească în care se afla, el tocmai de singurătate trebuia să se ferească. Zgomot, gălăgie, lume zburdalnică, chiar desfrîu îi trebuia, ca să-l amețească și să-l ducă departe, încît să se peardă pe sine însuși. Rămas singur cu sine, el a încuiat ușa de două ori și s-a încredințat că fereastra e bine închisă, apoi a început să-și facă judecata.

Și le aducea toate aminte ca petrecute acum: deși era însă încredințat că lumea le-a uitat de mult, el tresărea cînd vreunul din cîini lătra, cînd gîștele gîrîiau, cînd vreun porc grohotea, vreo vită mugea, ori vîntul trîntea vreo ușă.

Încă mai vîrtos tresărea după ce a stins lumînarea. Rămas în întuneric, gîndurile i se întrupau, nu putea să doarmă și-i era parcă în fiecare clipă se așteaptă ca fie într-un colț, fie într-altul al chichineței să se ivească cel de mult murit și să vie la el ca să-l strîngă de gît. Își dedea seama că una ca aceasta nu e cu putință, căci mortul e mort, dar de gîndurile sale nu putea să scape și și-l închipuia pe cel omorît așa cum și-l aducea aminte.

De tot rău îi era după ce l-a răpus, în sfîrșit, somnul. I se arăta acum în vis cel îngropat în pădure, la margine de drum, și se zbuciuma zbătut în culcușul lui de-l treceau și iar îl treceau nădușelile, gemea și bolborosea prin somn, apoi tresărea, cuprins de groază.

Înspăimîntătoare noapte, și încă mai spăimîntător era gîndul că multe ca ea o să mai urmeze.

Dimineața s-a sculat în silă, istovit de zbuciumările nopții, galben la față, cu ochii stinși intrați în cap, și umbla buiguit de ici pînă colo.

Tudosia, zîmbitoare ca totdeauna, se uita cu jale la el.

— Ce e cu tine, bărbate!? ce ți s-a întîmplat? îl scrută dînsa.

Cimbru se uita supărat la ea.

Omului care e mulțumit de sine și nu-și face mustrări pentru nici una din faptele sale nu-i pasă de părerile ce-și vor fi făcînd alții despre dînsul și el disprețuiește pe cei ce-l socotesc mai prejos de ceea ce el în adevăr e. Cel scîrbit de sine însuși nu e însă în stare să sufere gîndul că și alții îl știu cum e. Ținea dar Cimbru ca toți să-l socotească vrednic de toată cinstea.

Îi era însă învederat că soția sa a simțit că el are ceva pe sufletul lui, și dacă a simțit-o ea aceasta, o vor fi simțind și alții.

— Ce să-mi fie!? răspunse dar. Nimic nu mi s-a întîmplat. Mă doare capu și nu prea am dormit astănoapte.

— Dar capul de ce te doare? stărui dînsa. N-ai dormit pentru că te doare ori te doare pentru că n-ai dormit?

— Vorbe proaste! întîmpină dînsul. Mi-e parcă vrei să mă iei în bătaie de joc. Mă doare fiindcă mă doare și-o să-mi treacă și asta cum atîtea și atîtea au trecut.

Zicea el așa, dar își dădea multă silință ca nu cumva să-l întrebe și alții cum îl întrebase dînsa.

Ținea neasemănat mai mult de cum ținuse mainainte ca toți să-l socotească om fericit, căruia nici o grije nu-i turbură viața.

Tocmai aceasta era însă o grijă afară din cale grea; orișiunde se ducea, se uita cu ochi scrutători la oamenii ce întîlnea, și urmarea firească era că nici aceștia nu se uitau la el și nu-i vorbeau ca mai înainte, încît el se simțea adînc jignit de felul în care era întîmpinat. Încetul cu încetul i s-a înfipt dar în minte gîndul urei, că toți îi sunt dușmani, și-n cele din urmă a ajuns să se ferească de oameni.

Prigonindu-se însuşi pe sine, el petrecea nopţile zbuciumat în culcuşul lui, iar zilele umbla, mai ales călare, bătînd drumurile fără nici un scop hotărît. Rar i se întîmpla să se ducă unde plecase, şi de cele mai multe ori făcea ceea ce nici prin gînd nu-i trecuse să facă.

Avea în pivniţa lui răcoroasă şi ţuică bătrînă, şi vin de Dealu-Mare, dar nu îndrăznea să beie, căci se temea ca nu cumva băutura să-i dezlege limba. Chiar nici la vînătoare nu mai mergea bucuros, căci pădurile îi păreau fioroase şi trăsărea cînd o broască sărea în baltă, cînd o şopîrlă fugea în tufiş, ori cînd frunzele uscate îi făşiiau sub picioare.

Urîtă viaţa nu numai pentru el, ci şi pentru Tudosia lui, care rîzînd s-a făcut din copil fetiţă, din fetiţă fetişcană, fată şi nevastă, parcă rîzînd se născuse şi numai rîzînd putea să trăiască. Viaţa îi era din ce în ce mai nesuferită alăturea cu omul azi posac, mîine ursuz.

Simţind-o aceasta, el era mîhnit de-i venea să-şi ieie lumea-n cap şi să se ducă unde nimeni nu-l ştia, ba cîteodată era împins spre gîndul de a-şi curma firul vieţii, ca să scape o dată de toate.

Ceea ce-l strivea nu era însă atît frica de pedeapsă, cît gîndul c-a săvîrşit fapta şi că e din ce în ce mai rău văzut de oameni şi despreţuit are să fie şi după moartea lui de toţi ce-l socoteau om cumsecade.

Dacă n-ar fi fost aceasta, n-ar fi stat pe gînduri.

După ce atîta timp amăgise lumea pentru ca să poată gusta dulceaţa numelui bun, se simţea afară din cale nenorocit văzînd că pînă chiar şi Tudosia fuge de dînsul şi se cutremura din toate încheieturile cînd se gîndea că azi-mîine s-ar putea întîmpla ceva pentru ca să cadă pe vecii vecilor în dispreţul tuturora.

Orişicît de frică i-ar fi fost să trăiască înainte, îl înspăimînta gîndul că toţi s-ar întreba: „De ce şi-a luat lumea în cap? de ce şi-a curmat firul vieţii!?“

Să nu-i deie însă omului cîte poate să rabde. Aşa zice românul. Ar fi dus-o şi Cimbru aşa înainte şi s-ar fi deprins în cele din urmă cu toate, căci, la urma urmelor, numai închipuiri ale lui erau. Se ivea însă mereu cîte una nouă după ce se-mpăca cu cele vechi.

— Uite! îi zise Tudosia. Stau și mă gîndesc și nu mă pot dumiri ce vei fi avînd de te-ai făcut încît îmi vine să-mi iau lumea în cap. Cel mai de treabă dintre oameni dacă l-ai fi omorît, după atîta timp tot trebuia să te împaci cu tine și cu lumea.

Nu-și dedea femeia seamă despre vorbele ce rostea.

Cimbru se simțea chiar mai și mai decît atunci cînd Chiriță i-a spus ce a citit în gazeta de curînd sosită. Îi era parcă-l strînge cineva de gît și-i venea s-o strîngă de gît și pe ea.

— Hm! grăi-n cele din urmă, vorbind ca-ntr-aiurea. Nici dacă aș fi omorît pe cel mai cumsecade dintre oameni!? Cum ai ajuns să grăiești vorbe ca aceste!?

— Așa se zice, îi răspunse ea.

— Cine zice așa? stărui dînsul.

— Toată lumea, îl încredință ea.

Dezmeticit, el își dedea seamă că la mijloc e un fel de a vorbi, dar și data aceasta era ispitit de gîndul că dînsa vorbește așa pentru ca să-l pună pe el la încercare și nu se mai îndoia că azi mîne toată lumea va face ca dînsa.

— Da! grăi deci, ca pătruns de o hotărîre fulgerătoare. E în adevăr, dacă ții atît de mult să știi, la mijloc moarte de om. Sunt acum cîteva luni, am primit o scrisoare, în care unul nenumit mă vestește că am să fiu ucis dacă nu voi pune la stîlpul de la vale al podului din Capu-Coastei zece mii de lei fără ca s-o spun aceasta cuiva. N-am pus banii. Lasă că nu-i am; chiar și dacă i-aș avea însă, eu muncind din greu i-am agonisit și nici de frică, nici de pomană nu pot să dau altcuiva nimic. Ți-am spus-o acum aceasta ție, și n-ai decît s-o spui mai departe pentru ca să nu scap de ceea ce mă tem.

Tudosia începu să tremure, încît îi venea să strige cît o ținea gura: „Săriți, oameni buni! Hoții! Ucigașii!“

N-a strigat, ce-i drept, dar era femeie și i-a șoptit ici unuia, colo altuia la ureche, încît după cîteva zile toți ziceau pe șoptite: „Care va să zică asta era!“

N-a trecut apoi mult şi l-au găsit mort în pădure, unde ieşise la vînătoare. Lîngă el se aflau cei doi prepelicari şi puşca lui cu două ţevi, care erau încărcate amîndouă. Nu mai rămînea îndoială c-a fost împuşcat de către hoţ din spate cu altă puşcă cu o ţavă, care era aruncată la cîţiva paşi.

„Săracul de Cimbru! ziceau toţi. Păcat de el! A fost om de treabă!“

AC ȘI AȚĂ

„Aici se tunde părul, se rade barba. Frizerie română. Pomăduri și soponuri de tot felul. *Eau de Cologne* și alte toalete.“ Iară înlăuntru Costică rade, tunde, peaptănă, cască, face țigări și cetește *Telegraful* și *Misterele Bucureștilor*. Toate aceste împreună alcătuiesc o bărbierie de pe Calea Mogoșoaiei.

Centrul acestei împreună-firi este numaidecît Costică, iară Costică este băiet frumos și are leafă de șase galbeni pe lună.

Dimineața, Costică se scoală, se îmbracă, apoi își începe lucrarea zilnică înaintea oglinzii. În vreme ce se peaptănă, vorba e scurtă. „Costică, tu ești frumos“, zice oglinda. „O știu de mult“ răspunde el. S-ar rade, dar barba, în ciuda tuturor pomădurilor, n-a voit încă să crească. Răsare însă, străbate prin piele frumos. Cu vremea, de fală are să-i fie barba.

Nu însă numai speranța de îmbărbățire înalță pe Costică în viitor; el suspină adesea, iară suspinele unui tînăr bărbier sunt ca cucoarele ivite furișat în zorile primăverii. Veste ce vine adusă de vreme.

Peste drum era o casă; la dreapta, în același rînd, era altă casă. Și anume în casa de la mîna dreaptă locuia cine locuia... Sus, în catul întîi. Cînd Costică ieșea în curte, unde erau sămănate flori și acățate pe o sfoară lungă mai multe ștergare și unelte bărbierești de tot felul, avea numai să privească sus în stînga. Ea sta răzîmată cu coatele pe fereastră și privea cum vîntul își făcea de lucru cu pînzăturile acățate pe sfoară. Ei se vedeau numai — iac-așa! — din întîmplare, fără ca să privească unul la altul. Iar această întîmplare se repeta în fiecare zi cel puțin cîte o dată. În sfîrșit, oamenii sunt vecini. Totdeauna Costică era frumos pieptănat. Cînd el se ivea în curte, trăgea cu degetele printre peri, sta puțin locului, apoi își făcea de lucru cu pînzăturile de pe sfoară. Atunci ea nu mai privea la pînzături, ci la flori. Costică, gătind cu sfoara, găsea ceva de rînduit în stratul de flori. Ea privea iarăși la pînzeturi. Era într-adevăr foarte frumos cum în bătaia vîntului ștergarele și prostirile se undoiau fluturatec, puind în fiecare clipită o nouă icoană înaintea ochilor. Totuși, numai ea privea această schimbare de firi: el, în urma tuturora, se așeza pe laița ce era pusă lîngă gardul de scînduri care despărțea amîndouă curțile. Printre scînduri, Costică privea la vecini. Minunat de frumos se vedeau toate — așa, prin o crăpătură îngustă. Parcă era lumea privită printr-un inel.

Ea, de sus, privea acum în jos spre gard. Șapte linii de zare, ca șapte fire de argint, însemnau deosebirea între scînduri. La un loc aceste linii erau rupte: parcă era o umbră pe gard, și foarte interesant era de a alcătui din aceste bucăți a umbrei forma întreagă ce s-ar fi aflînd în cealaltă parte. Era o ghicitură, pe care ea o dezlega în fiecare zi. Totdeauna însă observa că în mijlocul celei mai deasupra bucăți de umbră străluceau două puncte din care razele se îndreptau întocmai spre ochii ei. Parcă vedea oglindiți doi ochi în adîncul ochilor săi. Obrajii i se făceau ca mărul copt; ea privea iarăși la undoiarea pînzeturilor. Acum însă, de cîte ori sărea gardul, privirea ei se împedeca în scînduri și se încurca prin firele de argint; iară cele două puncte strălucitoare parcă se iveau din cînd în cînd... des, des, una după alta, printre pînzăturile fluturate.

Cîtă fericire înșirată pe o sfoară!

O! dar în viață toate numai asemănate în sine sunt frumoase ori urîte. Nici soarele nu este însuși strălucirea, ci numai cea mai curată dintre toate strălucirile.

În viața lui Costică era un punct negru, care adeseori sorbea întreaga lumină a vieței sale. Acest punct se ivea adeseori în casa de peste drum, sus, la fereastra a treia din catul întîi. Cîtă mîhnire, cîte dureri ascunse, cîte visuri încurcate au izvorît din această fereastră; cît sînge s-a vărsat din vina acestei ferești! Lui Costică îi tremură briciul în mînă cînd, privind peste drum, el vede pe Anton la fereastră. În zadar nu șede omul acela acolo! Ochii lui trimit vorbe de tainic înțeles înspre casa din dreapta, înspre catul întîi. Surîsul lui spune nu numai ce zice, dar totodată și ce i s-a zis. Costică asistă la o convorbire pe care numai el o pricepe. Ei! apoi să nu scape briciul prea adînc în bărbile mușteriilor săi!? Numai dac-ar veni el o dată! dar nu i-a crescut încă barba.

Anton e student și are să fie advocat. Costică n-a ras încă nici un advocat fără să-i fi venit ideea a-i tăia o brazdă lungă în față. Advocații sunt un neam răutăcios; ei trebuiesc însemnați, ca fiecare om îndată să-i cunoască.

Adeseori Costică își propune să-i spună și ei că înainte de toate de acest neam să se ferească. Dar încă n-a vorbit cu ea. Știe numai atîta, că este fiica curelarului vecin și o cheamă Anica, ce nume frumos! Anica este nume frumos. În fiecare zi Anica, după cinci ceasuri, vine acasă de la pensionat. Totdeauna Costică o așteaptă răzîmat de ușorul ușei. El și-a propus că o va saluta și apoi are să vorbească cu ea. Din întîmplare însă, cînd ea îl zărește în ușă, trece în cealaltă parte și ocolește. Costică mai adeseori a și deschis gura să zică: „Este mai aproape pe aici!“, dar a văzut că nu se cuvine. Dacă se întîmplă însă că ea nu ocolește, el privește în dreapta și stînga, vede că sunt oameni pe pod, și tocmai cînd ea trece pe dinaintea lui, ridică mîna dreaptă și-și netezește părul, privind la rozetele de pe casa din fața lui. Ea trece ca dusă pe sîrmă, răsuflă greu după ce a trecut și intră aruncînd o dată coada ochiului îndărăt la primejdia de care a scăpat.

Cu aceste nu se sfîrșește însă tainica înțelegere între sufletele tinerilor, ce se cuprind pe sine în visurile lor de amor.

Costică este bărbier. De cîte ori cîte un bulbuc de săpun se ridică din ceașca lui și rămîne legănîndu-se prin văzduh! Costică privește dus la el. Sufletele prozaice nu cuprind tainicul înțeles al unui bulbuc pus în mijlocul lumii. Redusă la proporțiuni nemințite, lumea întreagă este oglindită în acest bulbuc. Costică ia un pai, iese cu ceașca afară, se așează pe laița de lîngă gard și unul după altul suflă bulbucii în aer. Purtați de mișcarea întîmplătoare a vîntului, bulbucii tremură prin văzduh, unii mai mici, alții mai mari, unii mai sus, alții mai jos, icoană a lumii fiecare și a lumii icoană toți împreună.

Din cînd în cînd cîte un bulbuc se ridică peste gard. Anica îl cuprinde cu privirea, cuprinde tainicul său înțeles și admiră cum razele soarelui se frîng și lumina se joacă-n colori înmiite pe subțiata ghioace... Cîte unul se ridică mai sus, mai sus... tot mai sus... pînă la ea. Ea întinde mîna, dar cînd îl atinge, bulbucul dispare, cum dispare un vis la trezire, o lume cum dispare cînd o viață se stinge. N-a fost nimic, decît un fel de a fi. Anica tresare speriată... apoi așteaptă ca alt bulbuc să se ridice.

Nu este adevărat că Costică n-a vorbit încă cu Anica. Nu numai cuvintele sunt vorbă. Numai prin cuvinte nici mii de generații nu vor putea spune ce este într-un singur bulbuc trecător.

Totuși Costică ar fi dorit să zică Anicăi cuvinte. Nu de dragul cuvintelor, ci de dragul Anicăi. În fiecare zi la cinci ceasuri el sta aninat de ușorul ușei.

Într-una din zile îi părea că vremea a stat locului și foarte adeseori privea îndărăt la orologiu, ca să-l întrebe dacă mai este timp sau ba. Birji și trecători care se strecurau pe dinaintea lui parcă în urmarea lor înșirată erau un singur moment fixat, a cărui trecere urma numai cînd se va ivi ea. Apoi, după ce s-a ivit ea, fiecare pas, fiecare mișcare, fiecare răsuflare a ei va însemna o nouă dezvăluire a lumii, o nouă clipită în vreme. Ea însă astă dată a venit foarte tîrziu, tocmai cînd ziua se învăluia în noapte.

„În sfîrșit, începe și ziua de astăzi!“ își zise Costică tresărind.

„Totuși!“ zise ea, zărindu-l în ușă.

Pe fața lui Costică se oglindea bucuria omului ce-a ajuns, ce nu mai credea că va ajunge. Ar fi fost în stare să uite că sunt oameni pe pod.

Anica vedea această oglindire, și precum un lucru pus între două oglinzi, ce-și stau în față, înmiit se reproduse în sufletul ei și se oglindi în față aceeași bucurie. Acuma nu mai putea să înconjure. Nu pe dinaintea lui, prin sufletul lui ar fi dorit să pătrunză. Iară cînd ajunse înaintea lui se împedecă într-o petricea.

— *Bonjour*, *madame!* zise Costică tresărind și făcînd un pas îndărăt.

Anica roși, suspină speriată, aruncă o privire înspăimîntată, apoi zise abia auzit:

— *Bonsoir!*

Atîta a fost, fiindcă după aceea Costică s-a dus în curte, ca s-o vază suind scările. Parcă știa că el va veni: la pragul scărilor ea se opri. Pe gard liniile erau rupte. Privind la această ruptură, a suit scările. Sus apoi s-a oprit încă o dată, ca și cînd ar fi voit să zică: „Depărtează-te de gard, ca să te văd.“

Asta însă Costică nu o putea face. Ar fi voit numai să îmbrățișeze gardul, fiindcă acesta-i era mai aproape. S-a dus... Dar iarăși trebuie să vină. „Vine... nu vine... vine... nu vine...“ Într-un tîrziu perdeaua de la fereastră se mișcă, Costică vede o figură albă, figura unei femei. Inima îi saltă dezmierdată. Femeia desface perdelele, apoi iarăși dispare. Din cînd în cînd ea se ivește însă în cîmpul ferestii. Costică o zărește furișat. O! cum ar dori să-i spună: „Rămîi unde ai fost!“ Nu poate însă: e mulțămit a-i vedea prin amurgul serei figura, a-i apuca privirea ațintită la el și a cuprinde înțelesul surîsului pe care i-l trimite.

Iarăși se arată în fereastră. Stă. Rămîne. Ridică mîna stîngă și parcă o pune pe buze, apoi ridică mîna dreaptă și parcă-i face semn să vină. El se ridică uimit. Nu! atîta nu a sperat. Semnul se repetește. Costică merge în mijlocul curții și stă acolo ca să fie văzut. Ea ridică mîna stîngă și face cu dreapta semnul: „Vino! băiete, vino!“ Din curte, prin casă, pe pod, pînă înaintea ușei, el s-a strecurat: numai aici se oprește un moment. Înainte de a intra, era să-şi zică: „Costică! oare poţi tu s-o faci asta!?“

Dar o făcu: deschise uşa, intră, apoi se opri. În faţă cu el, la fereastră, sta doamna Şelar, muma Anicăi. În mîna stîngă ţinea un ac, iară cu dreapta îşi da trudă să bage un fir de aţă în urechile acului.

— Ei bine! Dar ce cauţi aici!?

NUVELE

VOLUMUL VI

VATRA PĂRĂSITĂ. NUȚA. UN PARAVAN. OMUL CEL ADEVĂRAT. AZI CA IERI. MÎHNIRILE LUI TRICĂ. DIN VALURILE VIEȚII. O NOAPTE FIOROASĂ. SĂRBĂTORI FERICITE. UN PAS CU NOROC. DOI PRIETENI

VATRA PĂRĂSITĂ

I

Nu poate nimeni mai mult decît îl iartă puterile.

Murise Nae, dascălul, și Ana a rămas văduvă cu patru copii și cu o mulțime de griji pe capul ei. Era abia de douăzeci și șase de ani, femeie înaltă și bine croită, dar părea trecută de patruzeci, babă îmbătrînită fără de vreme, zbîrcită la față, secată de puteri, anevoioasă la vorbă și greoaie în toate mișcările ei, om care și-a trăit traiul și abia-și mai purta oasele. Numai în ochi îi mai rămăsese ceva din focul viu al setei de viață și glasul ei nu pierduse încă toată dulceața tinereței: cînd o vedeai, treceai pe lîngă ea fără ca să te oprești, dar cînd stăteai de vorbă cu ea, plecai cu anevoia mai departe.

Nu era sărăcia ceea ce o făcuse pe Ana să se mistuie atît de curînd. Nae nu trăise numai din leafa sa de dascăl și din ceea ce mai lua la nunți, la botezuri și la pomeni. Avuse casă bună, curte mare și plină, o viișoară și unsprezece pogoane de pămînt; îi mai adusese și Ana zestre alte opt pogoane: erau oameni cu dare de mînă, care puteau să trăiască tigniți și în lărgime. Omul însă ține să dea înainte, să agonisească, să adune și să-și întindă stăpînirea, căci fiecare e atît pentru sine, cît și pentru alții deopotrivă cu ceea ce stăpînește.

Tocmai fiind om cu dare de mînă, Nae putea mai mult decît alții și nu s-ar fi bucurat în toată tigna de ceea ce avea dacă s-ar fi mărginit la chivernisirea averii lui.

Jos în luncă, pe Vedea, o fugă bună de la marginea satului, era moara schitului, acum rău hodorogită. Fusese și ea cîndva nu numai moară, ci totodată și comoară, dar moșia a fost luată de la călugări și a căzut pe mîinele arendașilor, cari n-au mai purtat grijă de moară. Zăgazurile au putrezit, albia Vedei încetul cu încetul s-a podmolit și în timp de secetă moara nu mai umbla, fiindcă apa se risipea prin viroage, iar în timp de plointe ea stătea, fiindcă se podmolea deopotrivă cu albia.

Mai la deal de moară a fost odată și satul, de aceea îi zic și azi Vadu-Morii, dar în urma deselor revărsări, oamenii au fost nevoiți să-și mute casele pe coaste. Nu-i vorba, lucru mai firesc ar fi fost să se facă ceva ca rîul să nu-și iasă din albie, dar stăpînirea a găsit mai cu cale să le dea sătenilor locuri de case pe coaste în schimb pentru cele din luncă, și vechea vatră a satului a rămas loc părăsit în mijlocul ogoarelor stăpînite de săteni.

Era un fel de ceair părăginit, vreo patruzeci de pogoane, ici mlaștină, colo viroagă, mai departe zăvoi stricat de vite și de porci, și numai vreo zece pogoane arătură bună, cînd nu se revărsa rîul; un om priceput și harnic putea însă să scoată din el ceva, și Nae n-a stat mult pe gînduri cînd moara s-a pus în vînzare, dimpreună cu vatra veche.

Avea să plătească unsprezece mii și trei sute de lei în zece ani. O mie și cinci sute plătise chiar la cumpărătoare: îi mai rămînea dar vreo mie de lei pe an, iar atît un om ca dînsul scotea chiar și numai din moară.

De Sf. Dumitru s-a mutat dar cu toată casa la moară și s-a pus pe lucru.

Mai întîi s-a îngrădit cu nuiele din zăvoiul lui, apoi și-a făcut un grajd, ca peste iarnă vitele să nu-i stea în cîmp. Pogoanele de la moară le semănase cu rapiță; nouă din pogoanele lui erau semănate cu grîu, și mai era învoit și la arendaș cu șase pogoane. După ce și-a făcut arătura, și-a îngropat via, s-a pus apoi să cîrpească zăgazurile, și iarna l-a prins făcînd pleter în spărturile țărmurilor. Morarul îl mai ținea, dar numai pentru ca să învețe de la el rostul morii: gîndul lui era să poarte însuși grijă de moară și să-și ție numai un băiet de ajutor.

N-a avut însă Nae parte de noua lui moșie.

Primăvara moara umbla bine, rapița stătea de minune, grîul era mare și des, dar Nae abia se mai ținea pe picioare. În postul Paștilor el a murit și le-a lăsat toate în grija Anei.

Biata de femeie neajutorată nu mai știa de ce să se apuce mai-nainte.

Avea patru copii, dintre care cel mai mare nu împlinise încă opt ani și abia apucase să umble la școală. În grajd erau doi boi, doi cai, două vaci și trei vițele. Moara era moară și via vie; rapița înflorise și se apropia de seceră; pogoanele de porumb așteptau plugul, și venea apoi secerișul grîului: prea erau multe și grele și de multe feluri pentru ca o femeie să le poată birui pe toate. Ana ținea însă să le biruiască.

Un singur om ar fi putut să-i vie într-ajutor, Ghiță, fratele ei mai mare, care era om cuprins și priceput la toate. Ghiță însă nu putea nici acum să-l ierte pe răposatul său cumnat că nu l-a lăsat să cumpere vatra veche. N-ar spune adevărul cine-ar zice că se bucura de moartea lui Nae; dar el era cu gîndul mereu la vatra veche și trăgea nădejde că acum, după ce Nae murise, tot o să puie mîna pe ea.

A și-ncercat într-un rînd s-o pună pe Ana la cale.

— Degeaba, îi zise el, tu tot nu poți să te încarci cu atîtea. Cel mai bun lucru ar fi dacă s-ar găsi cineva care să ia moara și vatra de la tine.

—Cum s-o ia, Ghiță!? întrebă Ana, care numai decît a și înțeles unde-i bătea gîndul.

— Să-ți dea ce-ai dat pe ea, grăi Ghiță, să-ți cumpere rapița și să plătească el ce mai rămîne de plată.

Ana se uită lung la el. I se pusese, parcă, un fel de nod în gît, de nu mai putea vorbi.

„Bine — ar fi voit să-i zică — dar noi am împrejmuit moara, și am mai dres-o, am făcut grajdul, am curățit zăvoiul și am dres zăgazurile.“ Ghiță nu era însă frate, ci om lihnit după avutul altuia: degeaba ar mai fi lungit vorba spuindu-i ceea ce gîndea.

— O să mă ajute Dumnezeu dacă oamenii nu vor să mă ajute, grăi dînsa, şi-o să vezi tu că pot eu să le scot şi singură la capăt.

Şi putea Ana, dar numai cum putea.

Morarul o înşela la uim; Tudor, care avea în grija lui vitele, risipea nutreţul şi timpul, cheltuia în două zile ce-ar fi fost destul pe trei şi făcea în trei zile ceea ce se putea face în două: toate dădeau înapoi, iar nu înainte, ca pe timpul cînd ochii lui Nae, erau îndreptaţi asupra lor.

Aşa singură cu copiii ei, Ana nu mai putea să rămîie la moară, în cîmp deschis. Era păcat de împrejmuirea pe care o făcuse Nae, păcat de grajdul care acum rămînea deşert, dar de Sf. Gheorghe Ana s-a mutat iar în casele din sat. Venea, ce-i drept, în fiecare zi pe la moară, dar cînd era la moară, lucrurile mergeau rău acasă, iar cînd stătea acasă, lucrurile mergeau rău la moară.

Moara e ca marfa vie. Umblînd mereu, ea se toceşte, se descheie, se hodorogeşte. Acum iese un cui de la locul lui, apoi se clatină o măsea ori se mişcă o aripă, se hîţînă o roată ori se freacă un fus: trebuie să stai mereu gata să dregi, căci altfel stricăciunea mică se face foarte în curînd mare. Tot aşa sunt şi zăgazurile: o găurice mică se face-n ele în curînd spărtură mare dacă nu sari la timp s-o astupi; şi apa strică în timp de un ceas ceea ce omul a dres muncind din greu zile întregi. Ana le vedea şi le înţelegea toate, dar nu putea să puie mîna, iar morarul zicea că nu e nimic, şi stricăciunea îşi urma drumul.

Tot aşa era şi acasă. Vedea Ana că vitele nu sunt hrănite şi adăpate la timp, că o dată au prea mult nutreţ, iar alte dăţi rumegă în sec, că timpul se pierde degeaba şi că toate se părăginesc. În zadar însă, omul e om şi muierea e muiere şi se încurcă rău cînd vrea să se sămuiască cu bărbatul. Ana vedea şi se cătrănea şi-şi mistuia viaţa, dar lucrurile mergeau cu atît mai rău.

Ghiţă le vedea şi el toate şi trăgea din zi în zi tot mai multă nădejde că o să-i vie Anei în cele din urmă mintea şi o să-l roage s-o scape şi de moară, şi de vatră. Ea tot nu putea să le ţie şi păcat ar fi fost să le ia altul, iar nu el, fratele ei.

Lucrurile n-au venit însă cum şi le închipuise Ghiţă. Rapiţa era de tot frumoasă, grînele stăteau şi ele bine, şi Ana n-avea nevoie de multă socoteală pentru ca să se încredinţeze că anul acesta numai din rapiţă şi din grîu scoate mai mult decît mia pe care avea s-o plătească pentru vatră. Ea s-a învoit deci cu arendaşul să-i secere şi să-i treiere el rapiţa, apoi să i-o cumpere cu preţul cu care va vinde pe a lui, scăzîndu-i numai cheltuielile de seceriş şi cele de treierat.

Era lucru firesc să urmeze tot astfel şi cu grîul. Pe cînd dar Ghiţă se aştepta s-o vadă pe Ana alergînd de ici pînă colo zăpăcită de nu mai ştie unde îi stă capul, ea şedea în timpul secerişului acasă şi s-a dus numai la arie ca să măsoare grîul ieşit la maşină.

Ba a mai dat Ana şi de-o altă uşurare.

Ca să-şi facă secerişul mai iute, arendaşul a adus vreo treizeci de soldaţi de la Piteşti, şi patru din aceştia, Zamfir caporalul şi trei băieţi, au luat cu pogonul şi grîul Anei. Ei mîncau pe socoteala lor, dar serile veneau să doarmă la casa Anei. N-ar fi fost poate tocmai bun lucrul acesta, căci soldatul e soldat şi uşor pune mîna ori face gîlceavă. Ana era însă femeie cuminte şi le dădea serile, cînd se întorceau de la cîmp, şi dimineţile, cînd plecau la lucru, şi cîteva vorbe bune, şi cîte un pahar de ţuică bună, iar Zamfir, îndatoritor, ţinea să răsplătească bunătatea stăpînei de casă.

Serile, cînd se-ntorceau de la lucru, ei îşi făceau foc în mijlocul curţii şi se puneau să-şi gătească cina, o mămăligă bună ori o tocană de berbece. Azi ca ieri şi mîine ca azi, Ana nu îi lăsa să facă treaba aceasta şi gătea dînsa, iară ei, ca să nu piardă vremea degeaba, se apucau de altă treabă, şi în vreme ce ea şedea cu copilul în braţe, la foc, Zamfir lucra cu băieţii în curte.

Mai întîi au adunat la un loc toate lemnele risipite prin curte şi le-au aşezat grămadă într-un colţ, apoi au strîns gunoaiele şi au măturat curtea. În urmă s-au pus să taie lemnele cu fierăstrăul, să le crape cu toporul și să le facă, „piramidă“, ca la cazarmă. Soldați adevărați, iar nu cioflingari, ei au curățit curtea de au făcut-o oglindă, iar în urmă au trecut la oborul vitelor, unde era de asemenea mult de lucru.

Ana, femeie cuminte, nu grăbea cu cina, ci-i lăsa pe oameni să-și caute de treabă; astfel se apropia de miezul nopții cînd ei ajungeau să se așeze la mîncare și să se culce apoi în șopron.

Deși stăteau însă pînă seara tîrziu împreună, Ana și băieții n-ajungeau să vorbească împreună, fiindcă Ana stătea la foc cu Safta, o fetișcană de vreo patrusprezece ani, pe care o ținea de pomană, iar băieții erau la treaba lor. Zamfir și ceilalți băieți știau dar numai de la săteni cine-i Ana și cîte sunt nevoile cu care se luptă ea de cînd a rămas văduvă.

Sîmbătă băieții s-au întors de la cîmp mai devreme decît alte dăți, căci trebuiau să-și spele jos la moară cămășile, ca să le aibă curate în sfînta zi de duminecă.

Ana nu i-a lăsat să facă nici lucrul acesta.

— Asta e treabă de muiere! grăi dînsa și o puse pe Safta să plece cu ele la moară și să le spele cu toată rînduiala, ca să fie în adevăr curate, iar nu cum fusese schimbul pe care-l aveau pe dînșii.

Băieții puteau să facă la moară altă treabă, pe care ea cu Safta nu erau în stare s-o scoată la capăt și pe care ei o făceau și mai bine, și mai bucuros.

Se-nserase și răsărise luna cînd Safta începuse a scoate rufele din cazan și a le duce să le clătărească în apă limpede și să le întindă apoi să se usuce.

Ana ședea, tot cu copilul în brațe, la foc, iar Zamfir se dusese cu băieții în dosul morii, ca să se spele de praf și de nădușeală.

Stînd așa singură, ea se gîndea la toate și mai ales la ceea ce făcea. Îi era parcă nu-i venea să creadă că lucrurile se petrec în aievea. Nici nu știa cine sunt oamenii aceștia și le spăla rufele, ba simțea că trebuie să le spele. Prea erau cumsecade, prea erau doritori de a o îndatora, mai ales Zamfir. Harnic om, voinic om, și priceput la toate, și bun la inimă: Ferice de casa în care el va fi stăpîn!

— De unde ești? îl întrebă ea după ce se întoarse din dosul morii cu unul dintre băieți.

— De peste Olt, răspunse Zamfir.

— De unde de peste Olt?

— De la Balș.

— Chiar din Balș?

— Nu tocmai, grăi dînsul, dar de pe acolea. Uite — urmă apoi peste puțin — eu am crescut umblînd de ici pînă colo. De mama îmi aduc aminte ca prin vis, dar tata a murit cînd eram mic de tot și nu mai e chip să-ți spun de unde-oi fi plecat, dar departe de Balș n-o fi satul nostru.

Ana se uită lung la el. Iar nu-i venea să creadă că lucrurile se petrec în aievea. Zamfir nu semăna, dar de loc nu semăna a om care a crescut umblînd de ici pînă colo.

— Și ce făceai cînd te-au luat la oaste? întrebă dînsa.|

— Eram argat cu simbrie la un morar care făcea și plugărie, îi răspunse el.

— Argat? la un morar?! grăi dînsa, cuprinsă de mirare.

Era curată făcătură. Parcă era trimis dinadins la ea, și plugar, și morar, tocmai omul de care avea nevoie ca să scape de toate grijile.

— Atunci, urmă dînsa, te vei fi pricepînd și la morărie.

— De! — răspunse el dînd din umeri — morar nu sunt, dar mare lucru nu e nici morăria. Cînd era gloată la moară ori cînd n-aveam altă treabă, mă lua stăpînul meu și pe mine de ajutor, și nu mă făceam de rușine. Multe poate omul dacă vrea. Cînd am fost luat la oaste, nu știam carte, iar azi scriu și citesc parcă mi-aș fi petrecut copilăria în școală, și lucru mai greu nu e nici morăria.

Ana era hotărîtă în gîndul ei: ăsta e omul pe care soarta ei cea bună l-a trimis s-o scoată din nevoi.

— Cînd ți se împlinesc anii? întreabă ea.

— La toamnă, răspunse el.

— Și-o să intri iar argat?

— Ba să mă ferească Sfîntul, grăi dînsul, mă fac gospodar pe socoteala mea.

— Cum? aşa, fără nici un cheag de avere!?

— Cheagul de avere e omul care munceşte cu socoteală, grăi Zamfir, şi averile toate omul le-a făcut. Uite — urmă el zîmbind — Vedea e aci: n-aş avea decît să scot pietriş din albia ei şi tot cîştig cel puţin îndoit ceea ce-mi trebuie pentru ca să pot trăi şi să-mi adun în cîteva luni destul spre a-mi face rost de o căruţă cu doi cai. Cînd am apoi căruţă şi cai, sunt gospodar. Mă vînd la mare nevoie pe un an de zile şi anul următor tot sunt stăpîn pe mine însumi.

Anei îi trecu un fel de junghi prin inimă. Prea o luase repede! El avea dreptate: oamenii ca Zamfir nu intră slugă cu simbrie la stăpîni ca dînsa. Şi totuşi Zamfir parcă tot ar fi putut să fie omul venit s-o scape din nevoi. Ea ar fi voit să fie singură cu dînsul, ca să poată vorbi dezvelit cu el. Nu ştia ce ar fi voit să-i spună, dar simţea că fiind numai amîndoi, s-ar putea înţelege unul pe altul.

— De, grăi dar, multe poate omul vrednic. Omul e om, iar nu muiere neajutorată. Mă vezi pe mine, că am avere destulă şi nu ştiu ce să fac cu ea. În loc de a mă bucura de dînsa, îmi mistui zilele văzînd cum se risipeşte.

— O să te măriţi şi d-ta, după un băiat harnic, grăi Ghinea, băiatul care venise cu Zamfir.

— Ba de un păcat ca ăsta să mă ferească Dumnezeu şi Maica Preacurată, întîmpină Ana. Lasă că mi-a trecut mie vremea şi gîndul la măritiş, chiar însă de mi-ar veni vreodată, sunt şi eu tot atît de cuminte ca Zamfir şi n-o să mai intru slugă la stăpîn.

Safta iar veni să ia rufe din cazan.

— Ajută-i şi tu, îi zise Ana lui Ghinea. Uite — urmă ea apoi, după ce rămăsese singură cu Zamfir — haid' să ne înţelegem ca oamenii cu socoteală. Eu am şi cai, şi boi: ţi-i dau. Îţi dau şi moara, şi vatra. Văd că-n mîinile mele se prăpădesc şi nu vreau să le las fratelui meu Ghiţă, care rîvneşte la ele. Gîndeşte-te bine şi nu te pripi, că poţi să faci o treabă bună; o dată îi iese omului norocul în cale.

Zamfir se uită mirat la ea. Nu mai era femeia de mai-nainte; întinerise, parcă, într-o clipă; ochii îi străluceau, plini de viaţă, glasul îi era ademenitor, iar pe buze îi juca un zîmbet care ar fi pus la ispită chiar şi pe cel mai ursuz om; era femeia care vrea cu tot dinadinsul ceea ce voieşte.

— Mi le dai, zici — grăi el zăpăcit — dar cum, cu ce rost mi le dai?

— Asta să mi-o spui tu, răspunse ea. Pe mine un singur gînd mă bate: să le păstrez toate pentru copii. Casa e bună şi nu vreau să se dărăpăneze. Via e în stare bună; vreau să rămîie aşa. Ogoarele-mi sunt bine lucrate: vreau ca aşa să fie şi de aici înainte. Pentru moară şi pentru vatră am să plătesc o mie de lei pe an: pot ori nu să scot atît din ele?

— Poţi, grăi Zamfir, şi mai mult dacă le chiverniseşti bine.

— Atunci ia-le şi dă-mi cît aş putea să scot dacă le-aş ţinea eu.

— De, zise el, o să mă gîndesc la lucrul ăsta.

— Gîndeşte-te, stărui dînsa, dar nu mă ţinea mult.

— Pînă la toamnă e destulă vreme, întîmpină el.

— Nu la toamnă — grăi dînsa nerăbdătoare — acum să te gîndeşti, căci acum vreau eu să scap de grija aceasta. Pînă la toamnă eu n-o mai pot duce aşa. Prea sunt multe nevoile cu care mă lupt, şi fiecare din ele mă ispiteşte să-mi schimb gîndul. Ia-le cînd vreau să ţi le dau, căci mai tîrziu ţi se poate întîmpla să le cauţi şi să nu le mai găseşti.

Zamfir dete rîzînd din cap.

— Aş vrea acum să le pot lua, grăi dînsul, dar nu ştiu dacă voi fi voind şi atunci. Nici un om cu minte nu ştie ce va face peste cinci luni de zile.

— Tocmai de aceea ţin eu să te leg şi să mă leg chiar acum, întîmpină ea aprinsă. Dacă mă ştiu legată şi te ştiu legat, nu mai am nici o grijă. Nu ţi-e milă de mine cînd mă vezi cutropită de atîtea griji?! urmă ea înduioşată. Chiar dacă nu te vei fi ţiind de vorbă, îmi faci destul bine dacă mă lași să cred timp de cinci luni de zile că sunt scăpată de nevoi.

Zamfir era biruit.

De unde și pînă unde ajunsese el să fie dator a lua-n spinare sarcina pe care nu mai putea s-o poarte această femeie, care lui nu îi era nimic!?

Nu, dator nu era, dar simțea că și-ar face viața lui toată mustrări dacă n-ar lua-o. Și apoi, la urma urmelor, face fiecare cît poate și mai mult nici că e dator să facă. Doi cai, doi boi, o moară, vreo patruzeci de pogoane de pămînt: din toate acestea putea să iasă și pentru el mult cîștig.

— De — grăi dînsul trăgănînd vorba — să vedem. Azi e sîmbătă și mîine are să fie duminecă: am destulă vreme să le văd mîine toate și să mă chibzuiesc, pentru ca să fie cu temei vorba ce-ți voi fi dînd.

— Dar mîine să mi-o dai, că mă arde, stărui dînsa.

— Ți-o dau, răspunse el hotărît și se dete la o parte, ca să-i facă loc Saftei, care se întoarse ca să ia cazanul de pe pirostrii și să scoată cele din urmă rufe din el.

Erau legați: cum, nu știau încă, dar legați erau.

II

Ana-și vînduse și rapița, și grîul, via îi era încărcată de struguri, porumbiștea era frumoasă, și Ghiță n-avea decît să-și facă socoteala, pentru că știa că anul acesta e scăpată soră-sa de toate greutățile și că mai va fi pînă ce o să-i poată vorbi despre moară și despre vatră.

Dar ea secerase numai ceea ce a semănat răposatul ei bărbat, vara era pe sfîrșite și venea toamna, cu grijele cele multe.

După ce secerase rapița, Ana a arat locul de la moară și l-a semănat cu nutreț, două pogoane de mături, și de acolo înainte, mei păsăresc. Tocmai rău nu făcuse, dar arătura era proastă, ploi nu prea dăduseră, și nutrețul Anei, fiind la loc de arșiță, era pălit și slab, rar și pipernicit.

Nu se bucura Ghiță de aceasta, dar vedea, parcă, ce-o să fie la toamnă, cînd Ana va trebui să-și facă arăturile și semănătura de grîu.

Moara umbla, fiindcă Nae cîrpise zăgazurile. Era, ce-i drept, puțină apă pe Vedea, dar morarul măcina pe oprite și avea destul măciniș acum după seceră; erau însă șubrede toate, și omul cu socoteală putea să vadă că o să fie greu de tot la toamnă, cînd o să crească apele. De pe acum, cînd apa era puțină, trebuiau să se facă toate, și cîrpiturile-n zăgazuri, și reparaturile la roți, la lumină și la stăvilare.

Iară Ana trăia fără de grijă, cum Ghiță n-o mai văzuse nici pe timpul cînd era fată mare la casa părinților ei. Nu-i împlinise copilul încă un an și se gîndea să-l înțerce, pentru ca să scape și de grija asta, să pună caii la căruță și să se plimbe pe la Pitești, gătită ca de nuntă. Dacă s-ar fi sculat din mormînt, Nae n-ar mai fi cunoscut-o.

Și totuși Ana era frămîntată mereu de gînduri și erau multe nopțile pe cari le petrecea zvîrcolindu-se în culcuș și zilele pe care le omora umblînd neastîmpărată de ici pînă colo.

Se-nvoise, ce-i drept, cu Zamfir, dar știau numai ei amîndoi că s-au învoit și cum le este învoiala, și adeseori o cuprindea frica, ca nu cumva el să-și schimbe gîndul. Zicea Zamfir că ea poate să și-l schimbe dacă vrea orișicînd pînă la toamnă, iar el se știe legat; dar omul e om, și el tot putea să-și schimbe gîndul.

Cînd o cuprindea teama aceasta, ea se gătea, își lua copilul în brațe, punea caii la căruță și se ducea la Pitești, ca să-l vadă pe Zamfir și să se încredințeze că el nu și-a schimbat gîndul și nici că are să și-l schimbe.

Iar teama o cuprindea cam des; de aceea și-a și înțărcat copilul, ca să nu-l mai poarte și pe el pe drumuri. Îi era oarecum greu să meargă cu copilul în brațe pe la cazarmă, căci, proastă cum e, lumea nu putea să știe care îi sunt daraverile cu Zamfir și foarte ușor ajungea la gîndul că copilul e al lui, și prea era băiat tînăr Zamfir.

Dar, la urma urmelor, puțin i-ar fi păsat Anei de cele ce va fi zicînd lumea, numai dacă putea dînsa să-și facă treburile. Gîndul ei era numai să-l ţie pe Zamfir de scurt, pentru ca el să rămîie pe lîngă vorba o dată zisă de dînsul.

Învoiala lor era ca dînsul să ia moara şi vatra şi să le ţie în stare bună, iar dînsa să ia uimul de la moară şi rodul vetrei, ca să scoată din aceasta cît avea să plătească în fiecare an: dacă ieşea mai mult, cîştigul era al lui; iar dacă ieşea mai puţin, ea pierdea şi el nu cîştiga.

Iară caii şi boii îi cumpăra Zamfir şi avea să-i plătească în zile de lucru făcute-n ogoarele ei cu preţurile obişnuite.

Lucru mai drept şi mai cinstit nu se putea.

Ea scăpa de orişice osteneală şi de orişice grijă şi în timp de cîţiva ani cîştiga o moşie pentru copiii ei; iar el agonisea din munca lui ceva şi trăia ca om cu rost şi cu căpătîi.

Erau dar mulţumiţi amîndoi cu învoiala făcută. Mulţumirea însă în sufletul omului nu e dăinuitoare.

Nu-i intra, parcă, Anei în minte gîndul că ea să cîştige deplina stăpînire a vetrei fără nici o bătaie de cap, numai luînd uimul morii şi roadele vetrii. Zamfir nu era atît de prost ca să nu-şi dea în cele din urmă seamă că e înşelat, că munceşte numai în folosul ei.

Trebuia să-i mai dea ceva ca să-l îndulcească. Ea se duse dar la Piteşti şi-i spuse că în anii răi îi mai dă şi o parte din uim şi mai adaugă de la dînsa.

Zamfir se uită rîzînd la ea.

Îşi făcuse omul socoteala în toate chipurile şi, orişicum o sucea, scotea chiar şi în cel mai rău an mai mult decît ceea ce avea să primească dînsa.

— Te temi — îi zise dar — ca nu cumva să rămîi în pagubă. Eu mă tem că o să-ţi pară rău de cîştigul pe care-l fac. Răposatul a curăţit astă-toamnă zăvoiul, ca să scoată pari şi vrăjari şi nuiele pentru cîrpirea zăgazurilor. De atunci zăvoiul a crescut şi s-a îndesit, încît la toamnă putem să scoatem din el nuiele pentru coşuri şi cîteva mii de araci, iar peste doi ani scoatem din el vreo sută de stînjeni de lemne de foc. Ai cui sunt banii pe care îi luăm?

Ana rămase uimită.

La zăvoi nu se gîndise niciodată. De, aşa era! Pădurea creşte din voia lui Dumnezeu şi îi creşte celui ce stăpîneşte pămîntul; ea îl stăpînea; ai ei trebuiau să fie banii.

— Tocmai aşa nu e, întîmpină Zamfir. Nu e la mijloc numai voia lui Dumnezeu, ci totodată şi munca omului şi purtarea lui de grijă. Ca să crească, pădurea trebuie să fie păzită, ca să n-o strice vitele, şi să fie curăţită cu socoteală, ca să nu se părăginească, iar banii ies numai după ce lemnele au fost tăiate şi cărate la un loc. Eu zic dar să luăm banii aceştia şi să-i punem la o parte, ca şi cînd nu i-am fi avut niciodată, şi să ne ajutăm la vreme de nevoie din ei.

Ana era iar mulţumită. Vedea că el ţine să n-o înşele şi nu se mai temea că el o să-şi schimbe gîndul.

Avea însă şi el ceva pe inima lui.

— Vorbesc şi eu, grăi dînsul, despre cele ce au să fie peste doi ani, dar nu cred c-o s-ajungem noi să mai tăiem pădurea aceea.

— De ce? întrebă dînsa.

— Pentru că nu-mi vine să cred că o să rămîi văduvă pîn-atunci, grăi dînsul zîmbind.

Ana se dete puţin înapoi.

Nu numai că nu se gîndea la măritiş, dar îi părea peste putinţă ca să-i treacă cuiva prin minte gîndul că ar putea vreodată să se mărite, şi-i era ruşine că tocmai Zamfir o socoteşte atît de uşuratică, încît nu se sfieşte a-i vorbi astfel. Ce a făcut ea ca el să-şi poată face asemenea gînduri despre dînsa!?

Dar tot muiere ca toate muierile era şi ea. Orişicît de îndrăzneaţă, vorba lui Zamfir mai mult o mîngîia decît o jignea.

— Vai de mine! — grăi dînsa fără ca să-şi dea seamă despre ceea ce zice — cum pot să-ţi treacă prin minte asemenea gînduri? Seamăn eu a femeie căreia-i umblă gîndul după bărbaţi!?

— Nu, răspunse Zamfir, dar eşti femeie care nu poate să rămîie fără bărbat. Nu vrei să te măriţi, dar o să te facă alţii să vrei.

— Cine ar fi nebunul care ar putea să se uite și la mine!? șopti ea mai încet, dar apăsat.

„Eu și alții ca mine!“ ar fi voit Zamfir să zică, dar o cunoștea și se ferea de așa ceva.

— Eu nu — îi zise dar — sunt însă mulți alții ca mine care n-o să te lase în pace. Şi, la urma urmelor, nici c-ai avea de ce să te împotrivești: orșicum ar fi căsnicia, tot mai bine rob la casa ta decît om fără de căpătîi. De aceea am zis eu că-ți poți schimba gîndul: o să-mi fac eu și alt rost.

Ea știa că se-nșeală Zamfir, dar tot stătea rușinată în fața lui.

Era muiere ca toate muierile, ea înțelegea și ceea ce el nu-i spusese, simțea că el a prins un fel de slăbiciune și, întorcîndu-se spre casă, sufletul ei era plin de un fel de dulceață ascunsă, pe care ar fi voit să nu și-o mărturisească nici sieși. Nu se mai simțea acum îmbătrînită, îi venea mereu să se uite-n oglindă și să se pipăie, ca să se încredințeze că nu mai e cum fusese, și își ridica plină de încredere-n sine capul cînd se gîndea că poate să facă tot ceea ce voiește cu Zamfir și să scoată de la el și mai multnumai dacă-l ține de scurt, ca să nu-și piardă slăbiciunea.

Liniștită, împăcată în sufletul ei tot nu era însă Ana, ba-i era cîteodată parcă viața ei toată n-a mai fost atît de frămîntată de gînduri ca acum.

Întorcîndu-se acasă, așa singură cu gîndurile ei, ea-l auzea parcă mereu spunîndu-i că o s-o facă alții să voiască a se mărita.

„Niciodată!“ strigă dînsa. Ea, femeie cu patru copii, nu se mai putea gîndi la măritiș. Lasă că-i era rușine, dar măritîndu-se, intră slugă la stăpîn și ori își părăsea copiii, ori nu mai avea zi bună.

Nu, asta era o nebunie! Dar se putea însura el. Da, asta era cu putință, de asta se putea teme în fiecare clipă. Era lucru firesc ca el să nu rămîie stingher. Cum ar fi putut să-și poarte așa singur gospodăria!? Cine-i gătea de mîncare, cine-l spăla, cine-i așternea patul, cine-i ținea rînduiala casei în vreme ce el alerga și ostenea!?

Ce-ar fi putut dînsa să facă pentru ca să scape de grija aceasta!?

Trebuia să-şi înţerce copilul, ca să scape mai întîi de grija lui.

Gîndul acesta nu i-a venit însă încetul cu încetul, ci deodată; iar copiii sunt fiinţe plăpînde, pe care n-ai să le iei cu zor. Era voinic copilul, dar abia trecuse de zece luni, şi babele îi spuneau Anei că nu poate să-l înţerce aşa, deodată, ci trebuia să-l ia încetul cu încetul, să-l deprindă cu lapte şi cu papară, să-l depărteze de la sîn mai întîi peste zi şi numai apoi şi peste noapte. Ana însă era om care rupe în dinţi firul pe care nu poate să-l deznoade şi nu mai putea să aştepte: a luat dar copilul şi l-a dat în grija Saftei.

L-a şi îngrijit Safta cum nu l-ar fi putut îngriji mama lui, care mai avea şi alte gînduri şi alţi trei copii în spinarea ei, dar au avut amîndouă cîteva zile de tot grele. Pe cînd în o parte se zbătea mama, chinuită de dureri cumplite, în cealaltă plîngea copilul, care nu mai avea somn şi slăbea văzînd cu ochii, iar Safta alerga mereu, cu inima încleştată, cînd de la ea la el cînd de la el la ea.

Bună fată Safta, slută, sărăcuţă, şi stricată de vărsat, dar voinică, harnică şi miloasă!

„Uite! — îşi zise Ana ca trezită din somn — pe Safta să i-o dau eu lui Zamfir, ca să-i poarte grija casei cîţiva ani, pînă ce îmi voi fi plătit moara şi vatra. Apoi puţin îmi pasă!"

Era minunat gîndul acesta. Îndată dar ce s-a simţit mai uşurată, dînsa a plecat iar la Piteşti, căci era bine şi pentru copil, îi mai trecea focul dacă n-o mai vedea.

Lucru mare nu era drumul pînă la Piteşti; pleca dimineaţa şi seara era iar acasă. Copilul însă era prăpădit de nici nu mai putea să plîngă, ci gemea numai, şi Saftei îi era oarecum frică să rămîie singură cu el.

— Aş! îi zise Ana. Ce-ţi trece prin minte!? E ca toţi copiii cînd sunt puşi la înţercare.

Cu inima uşoară n-a plecat însă de astă dată şi, abia plecată, era mereu ispitită să se întoarcă, ba-şi făcea mustrări pentru că și-a înțercat copilul și-o bătea gîndul să încerce a-l lua iar la sîn.

Nu știa nimeni în ce treburi umblă și cum a ajuns să-și înțerce copilul, îi era însă parcă toată lumea știe și toți o judecă.

Nu însă! ea mai avea trei copii și trebuia să se gîndească și la aceștia; numai la folosul lor se gîndea făcînd ceea ce a făcut și ceea ce făcea: trebuia să-și urmeze drumul, să meargă înainte.

Zamfir era mirat cînd a văzut-o fără de copil și sleită de cele cîteva nopți petrecute-n dureri și în nedormire, și încă mai mirat cînd a aflat că ea și-a înțercat copilul.

Nu e lucru rău cînd o mamă își înțearcă copilul; Ana i-a spus însă lucrul acesta ca și cînd ar fi vorba de ceva nemaipomenit, era parcă l-ar fi lepădat, ori l-ar fi omorît, încît el a fost cuprins de un fel de fioroasă uimire și se temea oarecum de ea.

— De! rău ai făcut! îi zise el fără ca să-și dea seamă de ce.

Vorba aceasta îi suna Anei mereu în ureche și întorcîndu-se spre casă ea ar fi voit să grăbească, să alerge, să zboare: un lung și nemăsurat chin a fost pentru ea drumul de la Pitești pînă acasă.

E urîtă omului și mai ales femeii singurătatea în casă, în curte, în cîmp și cu atît mai vîrtos în drum lung, și singură era Ana, numai ea cu gîndurile ei și cu mustrările pe cari și le făcea.

Ea știa mai bine decît orișicine că era păcătos gîndul din care a pornit cînd a luat hotărîrea de a-și înțărca copilul. Poate omul să mintă și să înșele pe alții, dar pe sine însuși nu se minte, nu se înșeală niciodată, și fiori reci o treceau pe Ana, cînd își aducea aminte cum și-a lăsat copilul, groaza morții o cuprindea cînd se gîndea cum îl va găsi. De o mie de ori l-a văzut murind, de o mie de ori a simțit durerile fără de seamăn ale mumei vinovate și mereu zicea cu glas înăbușit: „Mînă, Tudore, că ne prinde noaptea!“

Sosită-n sat, ea se uita cu frică la fețele oamenilor, ca din ele să afle cele petrecute în timpul cît a lipsit ea de acasă, iar sosită acasă, a intrat cu groază în curte, s-a coborît tremurînd în tot trupul din căruță și s-a apropiat buimăcită de casa ei.

Pretutindeni o liniște înspăimîntătoare.

— Ce e? ce face copilul? întrebă ea încet pe Safta, care ieși în prag.

— E mai bine, răspunse Safta tot încet. A mîncat și acum doarme!

Ana răsuflă din greu, și ochii i se umplură de lacrămi. Ea intră repede în casă și închise ușa în urma ei, ca Safta să n-o mai vadă.

Întocmai ca făcătorul de rele care se vede dovedit și nevoit a-și mărturisi păcatul și își pune toată nădejdea nu în dreptatea judecătorilor, ci în îndurarea lor, ea începu să plîngă amarnic.

— Mustră-mă, Doamne, ceartă-mă, pedepsește-mă, căci vinovată sunt, grăi dînsa, dar nu așa: pe el scapă-l, că mă întorc din calea în care am pornit. Ajută-mă, Doamne, nu mă lăsa!

III

Nu și-a închipuit Ana, dar nici Zamfir nu s-a așteptat că lucrurile vor merge atît de bine cum s-au pornit.

Zamfir a scăpat cîteva zile după Ziua Crucii și a plecat drept la Vadu-Morii, unde, după învoiala făcută cu Ana, avea să fie de aici înainte la el acasă, ceea ce nu mai făcuse nicăieri în viața lui. Avea dar cuvinte de a se bucura, mai întîi pentru că a scăpat din oaste, apoi pentru că avea și el un rost în lumea aceasta. El însă nu putea să se bucure. Nu-i vorbă, chiuia pe nebăute, ba a și băut ceva ca să chiuie mai cu chef, dar băutura, în loc de a-i înveseli inima, l-a făcut încă mai duios, și chiotele îi sunau a țipăt de durere. Și n-avea omul de ce să-și facă inimă rea. Orișicum o sucea și o învîrtea, învoiala lui cu Ana era bună și pentru el, și pentru ea: nu era pe lume om cu inimă curată care ar fi putut zice c-o înșeală pe ea ori că e prost el și muncește degeaba. Era în cîștig ea, dar nici el n-avea decît să muncească pentru ca să-și aibă partea. Îi era, cu toate aceste, lui Zamfir parcă e plecat în drum rău, parcă s-a apucat de un lucru pe care nu trebuie să-l facă, parcă umblă printre spini și mărăcini pe marginea unei prăpăstii și calcă pe un pămînt care i se surpă sub picioare.

„Ce-mi mai fac și eu inimă rea!? își zise el în cele din urmă, ca să se îmbărbăteze. Te pomenești că i-o fi murit femeii copilul ori că ea-și va fi schimbat gîndul, și ce-mi pasă mie!?“

Era ca și cînd ar fi fost însoțit de alți doi, care mergeau alăturea cu el, unul la dreapta și altul la stînga, și pe cînd cel de la dreapta îl împingea mereu înainte, cel de la stînga-l trăgea înapoi, iar el nu știa care-l mînă bine.

„Fără doar și poate o să aflu o veste rea!“ își zise el și-și urmă drumul.

De! veste rea îi vine omului nu o dată, ci de multe ori în viața lui; de bine să ne mirăm în lumea aceasta, căci relele le găsim la tot pasul: vorba e însă ce fel e vestea, ce fel răul și cînd îi vine rîndul.

Deocamdată n-avea Zamfir de ce să-și facă inimă rea: copilul era tot slăbuț, dar sănătos și în voie bună, iar Ana cu pielița obrajilor mai întinsă și mai rumenă și nu mai știa ce să facă de bucurie.

S-o fi bucurat însă Ana, nu s-o fi bucurat, dar se bucura Safta cea proastă și slută, sărmana de ea. Rar se nimerește în această lume, alcătuită din oameni în aievea viețuitori, bucurie atît de adevărată și atît de curată ca ceea ce-o cuprinsese pe Safta.

Crescută copil fără de mamă în casa unui tată mereu beat, ea a sărutat pămîntul, căci n-avea pe cine să sărute, cînd Ana a luat-o la casa ei, ca să-i poarte copiii în brațe și să-i dădăcească. Muncea fără preget, alerga mereu de ici pînă colo, mînca pe apucate, dormea pe jos și era ținută-n ghionturi și-n ocări, dar tot era mai fericită decît acasă la tatăl ei, care nu mai era om.

Cînd îl vedea trecînd cu pas clătinat prin fața curții, ea se ascundea, dacă putea, în dosul casei, nu ca să nu-l vadă, ci ca să n-o vadă, căci dac-o zărea, el intra și nu mai era chip să-l scoată cineva din curte fără de dînsa.

— Safto! Safto! Haid'acasă! Haid' la casa ta! Asta era vorba lui. Haid' la moșia ta!

Nu era om fără de căpătîi Bucur al lui Cimbru, tatăl Saftei: avea casă, avea vie, avea douăsprezece pogoane de pămînt, moșie rămasă de la părinții lui, dar casa era dărăpănată, iar via și pămînturile le dăduse cu chirie pe douăzeci de ani, cu 15 lei pe an via, care rodea în anii de rînd două sute de vedre, și cu cinci lei pe an pogonul de pămînt. Erau date cu chirie, dar tot ale lui erau, și era rușine ca fata lui, nepoata lui Cimbru, a lui Cimbru nepoată, să stea slugă proastă la casa altora.

— Haid', Safto, haid'acasă!

Și trebuia Safta să se ducă, să-l culce, să-l adoarmă și apoi iar putea să se întoarcă.

Îl adormea fata, și îi era atît de greu să plece și să-l lase singur.

Ce om frumos era, Doamne, tatăl ei. Înalt și lat în umeri, slab, sărmanul, dar chipeș, cu ochii mari și cu mustața lungă, și atît de cuminte era și atît de priceput la toate și atît de cumsecade, un om care nu e în stare să-i facă cuiva vreun rău și nu minte niciodată și cinstește pe fiecare după vrednicia lui: era peste putință să-l vadă și să nu plîngă, peste putință să plece mai-nainte de a-și fi ușurat inima.

Ședea fata și se uita cu jale la el și plîngea lin și alinător; îl apăra de muște și iar plîngea, îi ștergea tiptil sudorile de pe frunte și de pe gene și scuipatul de pe mustăți, și plînsul o înăbușea.

Ar fi fost oare cu putință să nu se bucure cînd știa că are să se ducă acum la moară, pe unde el numai foarte arareori putea să treacă, și pleacă de la casa Anei, unde ea purta toată greutatea, asupra ei își vărsau toți veninul și nimeni n-avea și pentru dînsa o vorbă bună, nici o privire blîndă?

Îl știa atît de bine pe Zamfir. Doamne, ce om! Frate parcă cu tatăl ei; ce-i drept, mai rotund la obraji și mai plin la trup, dar tot înalt, tot lat în umeri și cu ochi mari, cu mustața mai mică, dar tot spicuită, și cuminte și blajin, un om care nu stă niciodată fără ca să facă vreo treabă și vorbea cu băieții lui ca și cînd i-ar fi fost copii adevărați, numai cu: „Vino, neică!“ “Haid’ să facem, neică!“

Ea nu mai era apoi ținută numai așa, de pomană, ci avea simbrie, 80 lei pe an, de necrezut, optzeci de lei, cu cinci lei mai mult decît ceea ce lua tatăl ei pentru vie și pentru cele douăsprezece pogoane de pămînt, ba mai avea și de mîncare. Ea singură prețuia mai mult decît întreaga lor avere!

Un singur lucru o mai apăsa pe Safta, dar acesta o apăsa greu de tot.

În vreme ce Ana era dusă cu Zamfir la moară, Safta a rămas acasă cu copiii, căci erau patru, nu mai puțini, și toți copii.

Cel mai mic, Silea, era trecut acum de un an și se tîra pe jos. Nu apucase încă să se ridice în picioare, fiindcă era slab, drăguțul de el, dar mergea repede ca un broscoi de ici pînă colo și îi era și Saftei drag, parcă ea l-ar fi făcut. Cum ar fi putut să nu-l iubească, ea care a petrecut atîtea nopți purtîndu-l în brațe și a suferit atît de mult văzîndu-l prăpădit, auzindu-i gemetele și avîndu-l în dureroasă purtare de grijă!? Îi intrase Saftei în minte gîndul că nu mama lui îi este adevărată mamă, ci ea, care l-a îngrijit și l-a scăpat în atîtea rînduri de moarte, și îi părea peste putință ca el să mai trăiască și după ce ea-l va fi părăsit. O, Doamne, ce n-ar fi dat să-l poată lua și pe el cu dînsa!?

Safta era, cu toate acestea, gata să-l părăsească chiar acum.

Se uita mereu la uliță, dar degeaba se uita, căci era dimineață, și dimineața nu prea trecea tatăl ei pe acolo: nu-i rămînea decît să dea dînsa o fugă pînă acasă, dară porcii rîmau prin curte și-i era frică să lase copilul în grija lui Costache, care nu plecase încă la școală. Să-l ia în brațe și să se ducă cu el? Nu, asta nu putea s-o facă. Lică se supăra cînd o vedea purtînd copilul Anei în brațe, căci orișicît de bună femeie ar fi fost Ana, ea era sora lui Ghiță, care în atîtea rînduri îl ajutase luîndu-i pogoanele cu chirie, mai întîi pe trei, apoi pe alți cinci și în cele din urmă pe douăzeci de ani.

Degeaba! ea tot nu putea să meargă la moară fără de știrea lui. Trebuia să știe și el că se duce și cum se duce. Așa, numai pentru că vrea Ana, nu se putea face lucrul acesta: trebuia să voiască și el. Și era neîndoită Safta că acum, cînd era treaz, el voiește, dar se temea că mai tîrziu, după ce va fi băut, îl va apuca țîfna și nu va mai voi.

„Acum trebuie să vorbesc cu el, cît mai curînd!" își zise ea.

Era, la urma urmelor, numai aci, a șaptea casă, și cît dădeai în palme, era și dusă, și întoarsă. Îi spuse dar lui Costache să o aștepte și să bage de seamă și-și luă inima în dinți, ca să plece. Cînd era însă să iasă pe portiță, ea dete cu ochii de Ana, care se întorcea cu Zamfir de la moară.

Erau voioși amîndoi, el pentru că le găsise toate bine, iar ea pentru că le găsise mai bine de cum se așteptase.

Zamfir știuse încă din timpul secerișului și moara, și căscioara de lîngă ea, și grajdul, pe care și-l făcuse Nae în pripă, se obicinuise însă cu gîndul că toate sunt dărăpănate și în stare proastă: acum s-a încredințat că tot nu sunt cum credea el.

Pogoanele de arătură nu erau arate.

— Nu face nimic! grăi Zamfir — am să pun în ele pepeni și cartofi și varză.

Ana dete din cap.

— Nu știu dacă o să faci bine, zise ea. Rapița a ieșit bine fiindcă toamna nu se revarsă gîrla, iar astăiarnă a fost puțină zăpadă și n-au fost revărsări nici primăvara. Vara însă, după orișicare ploaie mai mare, apa vine mare și te pomenești că-ți îneacă pepenii și cartofii, care nu țin la podmol.

Zamfir trecu o dată cu privirea de la lumina morii de-a lungul albiei la deal.

Abia acu-și dete seamă că rîul nici nu are albie. Apa cădea la moară de la înălțime de aproape doi stînjeni: prea era ridicată lumina morii, și era lucru firesc ca din sus de moară albia să se podmolească.

Nu era însă numai aceasta.

Moara avea trei roţi, care umblau toate trei numai cînd apa era mare; partea cea mare a anului umblau numai două dintre ele, care se aflau pe acelaşi scoc, ba chiar şi acestea numai pe oprite. Lăsînd morarul stăvilarele ca să i se adune apă, din sus de moară apa era totdeauna ridicată şi albia trebuia să se podmolească chiar mai sus de lumina morii. Îndată dar ce apa venea mare, ea nu mai încăpea în albie şi trebuia să se reverse din sus de moară şi peste vatră, care se afla la stînga rîului, şi peste pămînturile sătenilor. Revărsată apoi, ea curgea la vale peste cîmp şi intra şi în moară, pe care adeseori o podmolea. În desele revărsări ea-şi făcuse, în sfîrşit, o viroagă peste vatră, şi dacă revărsarea ţinea mai mult, viroaga se adîncea de apuca toată apa pe ea şi moara rămînea pe uscat.

— Uite! — grăi Zamfir după ce-şi dete seamă despre acestea — o să mai adîncim albia, ca să încapă mai multă apă în ea.

— Cum s-o adîncim!? întrebă Ana mirată.

— Foarte uşor, răspunse el; n-o să mai măcinăm decît ziua, iar nopţile ridicăm stăvilarele, ca apa să gonească şi să spele podmolul, ba duminicile şi zilele de sărbători ţinem şi ziua ridicate stăvilarele. Nu vezi că podmolul e pe lumină de o palmă, şi o palmă aici face jumătate de stînjen mai sus?

— Dar dacă ne vine măciniş şi noaptea, şi zilele de sărbători?

— Nu-l primim — răspunse Zamfir rîzînd — şi n-o să ne mai vie. Sunt om şi eu, ca toţi oamenii, şi n-o să muncesc şi ziua şi noaptea, ba chiar şi-n ziua de Paşti. Să am eu numai atîta măciniş cît poate să treacă prin coş în zilele de lucru, şi nu mă mai doare capul. Apoi lucrul fără de rost nici nu poate să fie cu folos; albia nu s-ar fi podmolit dacă stăvilarele n-ar fi fost mereu lăsate, şi fiindcă s-a podmolit albia, chiar pe oprite se adună în ea puţină apă şi rîul trebuie să se reverse şi să apuce pe viroagă şi cînd nu e umflat. Las' pe mine, că-i găsesc eu rostul.

Ana era destul de cuminte ca să înțeleagă că Zamfir se pricepe și că e bine pentru ea așa cum zicea el. Ea văzuse însă multe revărsări și știa cum vine apa cînd vine mare.

— De! — grăi dînsa — s-o fi adîncind albia așa cum zici, dar tot o să se reverse rîul cînd vine mare.

— Îi dau drumul pe viroagă, răspunse Zamfir. Uite — urmă el peste puțin — trag de colo de la viroagă, alăturea cu țărmul despre vatră, un șanț și arunc pămîntul lîngă șanț. Cînd apa vine mare, ea dă peste țărmuri, dar nu poate să apuce spre pepeni, fiindcă are în calea ei pămîntul scos din șanț, ci trebuie s-o ia parte pe viroagă, parte spre scocuri, care sunt mai jos, ba-mi mai podmolește și șanțul.

Ana stete cîtva timp pe gînduri.

— Așa da, așa are să fie bine! grăi dînsa în cele din urmă.

Chiar și dacă n-ar fi fost bine, ea se deprinsese cu gîndul că Zamfir se pricepe la toate, și inima îi rîdea de bucurie cînd se gîndea cum o să pună el lucrurile pe calea cea bună.

Iar Zamfir se bucura ca orișice om harnic care se apucă de un lucru și-și închipuiește cum are să muncească și să le scoată toate la un capăt bun.

Nu mai rămînea dar decît ca Zamfir să-și ia caii și boii, căruțele, plugul și grapa și să plece cu Safta la moară.

Pe morar îl mai ținea și el pînă la Sf. Dumitru, iar de acolo înainte lua numai o slugă cu simbrie, ca să-l ajute la munca cîmpului.

— Eu nu pot să mă duc fără ca să-i fi spus și tatei, grăi Safta, cuprinsă de strîmtorare. Să mă lași să mă duc chiar acum.

Ana era foarte supărată. Îl cunoștea pe Bucur și se temea că el n-o să voiască, iar asta îi strica toate socotelile. Voia cu orice preț ca Safta să fie la Zamfir și pentru ca să afle de la ea ce se petrece la moară.

— De ce să te mai duci!? grăi dînsa înțepată. O să vadă el că nu mai ești aici, ci la moară.

— Ba da, să se ducă, întîmpină Zamfir. Așa, fără de voia tatălui său, nici n-aș lua-o bucuros.

Lui puţin îi păsa, la urma urmelor, dacă va veni ori nu Safta la el. I-o lăudase, ce-i drept, Ana, că e fată harnică, deşteaptă şi bună, dar prea era pipernicită şi slută, prea zdrenţuită şi nespălată şi-i părea mai mult a belea decît a om de ajutor la casă.

— Da — zise el iar — să se ducă.

Ana înghiţi cîteva noduri, şi Safta plecă. Bucur era treaz.

El şedea, aşa singur, pe prispa casei, cu coatele răzimate de genunchi, cu pumnii în bărbii şi cu ochii închişi: se gîndea omul la ceva şi-şi închisese ochii, ca să vadă mai bine ceea ce îi era în gînd.

Cînd Safta se apropie, el deschise ochii şi-i îndreptă spre ea, dar capul nu şi-l ridică.

— Ce e? o întrebă el, trăgănînd vorbele a lenea.

Ea-i spuse, aşa cum ştia, cum stau lucrurile şi de ce a venit, în vreme ce el îşi ridică capul, apoi se îndrepta, ca să înţeleagă mai bine.

Dar nu înţelegea Bucur.

Cine-i Zamfir? Ce rost are el? Ce caută el la moară? Cum o ia? Cum rămîne cu vatra veche?

— Să vedem, grăi dînsul, apoi se ridică, intră în casă şi-şi luă pălăria, ca să plece cu ea.

— Iată-l că vine şi el, zise Ana cînd îl văzu apropiindu-se şi-i trecură oarecum răcorile prin vine.

Era om rău de gură Bucur. Le vedea şi le înţelegea toate şi, fie treaz, fie beat, nu-şi punea frîu, ci le spunea toate aşa cum le gîndea, un om cu care nimeni nu sta bucuros la sfat.

Sosit, el dete bună ziua, aruncă o căutătură la Ana şi-l măsură pe Zamfir de jos pînă sus şi de sus pînă jos. Ţinea să vadă cu ochii lui, ca să nu înţeleagă numai din ceea ce spun alţii.

Zamfir îl măsură şi el pe Bucur, şi obrajii Saftei se roşiră.

Era om tatăl ei şi stătea-n faţa lui Zamfir parcă n-ar fi fost în sat nimeni mai mare decît el, dar cămaşa îi era zdrenţuită şi nespălată.

— Ce e? întrebă el, trăgănînd şi de astă dată vorbele.

— E vorba — răspunse Ana cam în silă — ca dumnealui să ia pe Safta la moară cu simbrie de optzeci de lei pe an, ca să-l spele, să-i gătească şi să-i mături prin casă.

— Asta o ştiu, întîmpină Bucur, dar cine-i dumnealui şi ce caută la moară?

— A luat moara şi vatra în arendă, răspunse Ana cam cu jumătate de gură.

Bucur iar îl măsură pe Zamfir.

— Pe cîţi ani? întrebă el.

— Pe opt.

Bucur zîmbi.

— Aşa-i — grăi dînsul ca vorbind cu sine însuşi — doi ani au trecut şi mai rămîn opt: o ia ca s-o plătească... Bine te-ai gîndit... Dar Ghiţă ce zice?

Ana era foarte supărată de întrebarea aceasta.

— Ce-mi pasă mie de Ghiţă? răspunse ea. Moara şi vatra sunt ale mele şi fac ce vreau cu ele.

— Bine — întîmpină Bucur, dînd din umeri — de păsut nu-mi pasă nici mie: întrebai numai, ca să văd ce şi cum răspundeţi şi să-mi dau seamă dacă fata o să stea mult ori puţin la moară. Poate fata — urmă apoi, întorcîndu-se spre Zamfir — să-ţi spele, să-ţi gătească şi să-ţi măture prin casă: ăsta e rostul muierii în lumea aceasta, şi e bine să facă la casa altuia ceea ce are odată să facă la casa ei. Dar — adause mai apăsat — n-ai s-o iei cum o vezi: e măruntă şi bondoacă, dar de ani nu e mică, şi după Bobotează o să intre în anul al şasesprezecilea. M-ai înţeles?

— Să n-ai nici o grijă — răspunse Zamfir, care nu l-a înţeles — nici cu copilul meu n-aş putea să mă port mai bine de cum o să mă port cu ea.

— Asta o văd eu şi fără ca să mi-o spui, îi răspunse Bucur. Pe om îl cunoşti din ceea ce el face, dar face fiecare cum el este, şi e destul să te uiţi bine la el pentru ca să-l ştii cum are să se poarte. Nu mă tem eu că o să te porţi rău cu ea, dar vremea trece, lucrurile se schimbă, şi nu ţi-o dau decît pînă la Sf. Gheorghe.

— De ce? întrebă Zamfir.

Bucur dete din umeri.

— Uite-așa, răspunse el. Să mă mai spele și pe mine, să-mi gătească și mie, nu e nici casa mea măturată.

Nu acesta era gîndul lui Bucur, ci cu totul altul. Îl cunoștea pe Ghiță, o știa pe Ana, îl vedea pe Zamfir și-i era peste putință să creadă că lucrurile o să rămîie așa cum Ana le pusese cu Zamfir la cale. Cînd apa curge ori cînd focul arde, se schimbă toate de pe o clipă pe alta, și el știa focul în care arde Ghiță, vedea focul în care ard Ana și Zamfir și simțea cum toate se prefac de azi pe mîine. Era peste putință ca oamenii aceștia să facă la primăvară ceea ce aveau acum de gînd, să mai voiască și atunci ceea ce voiau acum. Nu ar fi putut să prevadă cum anume au să vie lucrurile, dar fiind la mijloc Ana și Ghiță, ele numai rău puteau să iasă, rău, foarte rău. Asta însă nu-l privea pe el. Ținea Bucur să-și pună frîu și era gata să plece, ba se și porni pe ducă.

— Ei — îi zise însă Zamfir — o să mai vorbim la primăvară.

Bucur se opri. Era într-însul ceva mai tare decît el și nu-l mai lăsa să plece fără ca să-și fi dat gîndul pe față. E, la urma urmelor, o mișelie să taci cînd vezi că altul intră-n foc crezînd că n-are decît să se încălzească, și tu știi că o să-l ardă focul.

— Da — grăi Bucur cu îndărătnicie — o să mai vorbim și la primăvară, și mai-nainte, și mai tîrziu, și-o să vedem care ce-o să zică și cum o să se simtă. Știe Ghiță că ai dat moara și vatra și cum le-ai dat? o întrebă apoi pe Ana.

— Nu e nevoie să știe! îi răspunse ea scurt și rece.

— Nu e nevoie și nu știe! — grăi Bucur — dar tot o să afle. Bine, bine! Eu n-am să mă amestec în treaba aceasta, dar o vorbă trebuie să zic, căci om sunt, și Dumnezeu nu mi-a dat graiul pentru ca să tac și cînd am ceva de zis. El făcu apoi un pas spre Zamfir: Uite bine la mine! îi zise. Bine să te uiți, că acum mă vezi întîia oară, și ai să înțelegi nu numai vorbele mele, ci totodată și felul în care ți le spun.

— Mă uit și te văd, îi zise Zamfir puindu-și mîinile în șolduri și uitîndu-se drept în fața lui, ca omul ce vrea să arate că nu se teme.

— Bagă de seamă, băiete — grăi Bucur mai domol — fii mereu cu ochii-n patru, că e al dracului de iute focul în care ai intrat! Om să fii, ca să stai în faţa lui Ghiţă şi să te vîri între frate şi soră: eu tare mă tem că mult n-o s-o duci şi bine n-o s-o scoţi la capăt.

— O fi Ghiţă cum o fi, răspunse Zamfir, şi mulţi se vor fi temînd de el: eu nu mă tem. Nu el e frate: frate sunt eu. Nu eu mă vîr: se vîră el.

— Te văd eu că te simţi şi nu te temi — întîmpină Bucur zîmbind — dar eu zic să te temi, că cel ce se teme se păzeşte. Dar — urmă pornind să plece — pînă la primăvară îţi dau fata şi o să vorbim şi atunci, şi mai-nainte, şi mai în urmă, şi s-auzim de bine.

Ana şi Safta rămaseră privind cu un fel de spaimă la faţa lui Zamfir, dar din faţa lui nu ieşea la iveală decît hotărîrea de a arăta cu atît mai vîrtos că el e destul om ca s-o scoată la capăt cu orişicine.

IV

„E smintit Bucur, fără doar şi poate!“ îşi zicea adeseori Zamfir.

Zicea el aşa, dar se ferea, îşi cîntărea vorbele, se gîndea de trei ori mai-nainte de a se hotărî să facă ceva şi nu călca niciodată fără ca să fi pipăit cu piciorul pămîntul pe care-l calcă.

Nu, nu era Ghiţă nici pe departe omul pe care şi-l închipuise el după vorbele scăpate pe ici, pe colo de Ana şi cu atît mai puţin omul cu care voia să-l sperie Bucur.

Era, nu-i vorba, ceva acru în faţa lui; mai ales cînd rîdea, i se făcea gura pungă, ca şi cînd ar fi gustat aguridă ori mere pădureţe: firea îi era însă domoală, şi stăteai bucuros de vorbă cu el.

Om înalt şi cu umerii cam ridicaţi, mai mult smead decît oacheş, uscat şi la faţă, şi la trup, cu nasul încîrligat, cu ochii mărunţi şi cu fălcile late şi ieşite, încît obrazul îi era jos mai lat decît sus, Ghiţă nu se putea socoti între oamenii chipeşi, dar om era. Cînd te uitai la el, îl vedeai că mai are mult pînă la patruzeci de ani, dar cînd se uita el la tine, te simţeai băiet în faţa lui, şi încă mai bătrînicios era felul lui de a vorbi, rostind cuvintele unul cîte unul, rar, răspicat şi încet, cu glas subţire şi cam pe nas, încît trebuia să asculţi cu mare băgare de seamă dacă era vorba să-l înţelegi.

Mai era apoi încă un lucru: Ghiţă vorbea numai din gură, iar nu ca alţi oameni, şi din ochi, şi din buze, şi din sprîncene. Înţelegeai bine ceea ce spune, dar nu puteai să-ţi dai seama ce-o fi gîndind în el.

— Foarte bine! i-a zis el Anei cînd a aflat ce fel s-a învoit ea cu Zamfir. Mulţumesc lui Dumnezeu c-am scăpat de grija aceasta.

— Aş! grijă! la tine!? întîmpină Ana. Tare te mai durea pe tine capul cînd vedeai că eu nu mai ştiu de al meu!

— Nu m-a fi durut, grăi el. Am şi eu multe pe capul meu, şi nu e cuminte omul care poartă grijă de alţii mai-nainte de-a fi scăpat de grijile sale.

Aşa era Ghiţă: mai întîi îşi făcea treaba lui şi numai apoi se gîndea să ajute pe alţii.

Ajuta însă şi el cînd n-avea altă treabă.

Era toamnă, şi Ghiţă-şi făcuse şi arăturile, şi semănătura, îşi îngropase via, îşi îngrijise nutreţul şi-şi făcuse tot rostul pentru iarnă, nu mai avea dar de lucru şi venea pe la moară mai adeseori decît alte dăţi, ca să vadă ce mai face Zamfir şi să-l ajute cu cîte un sfat bun, căci era de curînd venit Zamfir şi nu cunoştea nici oamenii, nici firea locului.

Zamfir îşi căuta de treabă, iar Ghiţă îi ţinea de urît, şi stătea bucuros Zamfir de vorbă cu Ghiţă, îl şi asculta cu multă băgare de seamă, dar îşi aducea mereu aminte de vorbele lui Bucur şi nu făcea niciodată ceea ce-l sfătuia Ghiţă. Se gîndea, se răzgîndea şi vedea că e bine să facă aşa cum îl sfătuia Ghiţă, dar tot nu făcea: îi era peste putinţă să creadă că poate Ghiţă să-i voiască binele, şi mereu se ivea în mintea lui gîndul că trebuie să mai fie la mijloc ceva ce el nu ştie şi de aceea i se pare că e bine cum zice Ghiţă.

Cel dintîi lucru de care s-a apucat Zamfir a fost şanţul pe care-l plănuise.

De la viroagă pînă la moară erau o mie trei sute patruzeci de paşi: tot atît de lung trebuia să fie şi şanţul.

— Ba mai lung, grăi Ghiţă, binişor mai lung. Dacă-l faci drept, apa curge, cînd se revarsă, în toată lungimea lui şi spală pămîntul. Trebuie deci să pleci cu el de la viroagă aproape de ţărmure, să mergi aşa vreo treizeci de paşi, apoi să te depărtezi de la ţărmure, să-i dai şanţului o burtă şi abia aproape de moară să te apropii iar de ţărmure. Făcînd aşa, apa curge de-a lungul şanţului numai unde se strîmtează locul, aproape de viroagă şi aproape de moară, iar mai departe, în burtă, ea se bălteşte şi aruncă podmol.

— Dar îmi spală pămîntul unde e strîmt locul, întîmpină Zamfir.

— Fără doar şi poate, răspunse Ghiţă. Ca să nu ţi-l spele, trebuie să faci în şanţ un gard cu cel puţin o palmă mai-nalt decît muchea pămîntului scos din şanţ. Viind apa mare, ea bate-n gard, iar nu în pămînt, şi se podmoleşte mai întîi şanţul, apoi locul dintre gard şi pămînt, iar de aici înainte nu te mai doare capul.

Nu putea Zamfir să zică că nu ar fi mai bine aşa, dar era hotărît să facă tot cum se gîndise el.

Dacă Ghiţă ştia atît de bine cum e bine, de ce n-a făcut nici el, nici altcineva aşa? Nu-şi dădea omul seamă că una e să ştii cum se face lucrul bun, şi alta să-l şi faci. Apoi, chiar aşa drept, şanţul era lung, iar Zamfir, un singur om, mai avea şi moara pe capul lui şi nu putea să lucreze decît pe apucate, cînd n-avea altă treabă, ca printre picături. De unde ar mai fi putut el să-i facă şi burtă, ba să mai taie şi nuiele din zăvoi, să bată parii şi să împletească gardul, ca să întărească valul de pămînt!?

— De, grăi Ghiţă, aşa cu ţîrîita nici să nu te apuci de el. Ăsta e lucru pe care ai să-l dai în cîteva zile gata, căci apa ţi-l mătură într-o clipă dacă-l găseşte neisprăvit. Eu credeam că o să iei oameni cu ziua ori îl dai cu ruptul.

— Aşa aş face dac-aş avea bani, răspunse Zamfir.

— Apoi fără de bani nu are să se bage omul în asemenea treburi, întîmpină Ghiță. Banul numai la ban trage. Să-ți dea Ana, urmă el, căci al ei e locul pe care-l dregi, ori ia din uimul morii.

— Nu se poate! grăi Zamfir hotărît. Eu le-am luat toate cum le-am găsit.

— Atunci împrumută-te, că întrebuințezi banii cu folos.

Zamfir dete din cap.

De asta se ferea ca de foc. Viața lui toată nu se împrumutase nici măcar cu o para: cum să se împrumute acum, cînd avea tot rostul!? Nu e lucru mai nesuferit decît să fii strîmtorat de datorii, pe care nu poți să le plătești.

Nu, el voia să facă lucru bun fără cheltuială și cu osteneală puțină: s-a pus să-și sape șanțul așa cum și-l plănuise, azi o bucată, mîine alta, puțin cîte puțin, după cum putea.

„Și dac-o veni apa mare și mi l-o spăla — își zicea el — am muncit degeaba, dar eu tot eu rămîn.“

— Dar-ar bunul Dumnezeu să vie apa cît mai curînd — îi zicea Ghiță-n glumă — ca să muncești mai puțin degeaba și s-o croiești apoi mai bine.

Toamna era însă secetoasă și caldă, și cîteva zile după Sf. Dumitru șanțul lui Zamfir era isprăvit, o frumusețe de șanț.

Te uitai de la moară la deal și-ți plăcea să vezi valul de pămînt ridicat de-a lungul țărmului de la dreapta.

Nu-i vorbă, sătenii care aveau pămînturi pe cellalt țărmure cam strîmbau din nas, fiindcă apa, dacă nu mai putea s-apuce la dreapta, peste vatră, apuca la stînga, peste pămînturile lor. Dar pînă atunci mai trecea vreme. Cel mai cuminte lucru ar fi fost să tragă și ei un șanț, dar la asta nu se gîndea nici unul. De ce să mai ostenească?

Șanțul lui Zamfir era slab, pămîntul scos din el era puțin și afînat: tot la dreapta apuca apa.

„Și dac-ar fi să mai apuce — zise în gîndul lui Preda, care avea și el trei pogoane, vecin cu Bucur —

e puțin lucru să tragi o dată cu sapa și lucrează apa mai departe.“

Era mai ușor lucru să strici șanțul lui Zamfir decît să sapi și tu un șanț. Și degeaba săpai tu dacă nu sapă și Bucur, care era din sus de tine, iară Bucur n-avea de ce să mai sape dacă folosul era al lui Ghiță, care nu săpa nici el, fiindcă nu era al lui pămîntul.

Mai era însă mult pînă la primăvară și încă mai mult pîn' la vară.

Peste cîteva zile a dat un pui de ger și apele s-au mai strîns. Acum nu mai avea Zamfir de ce să se teamă, dar nici moara nu-i umbla decît cu chiu, cu vai și puțin cîte puțin, încît omul pierdea ziua întreagă pînă ce măcina cîteva baniți de porumb. Dacă lăsa stăvilarele, se aduna în curînd destulă apa ca să pornească moara; peste puțin însă apa trecea și zăgazul ș-apuca pe viroagă. Umbla dar moara jumătate de ceas și iar se oprea.

Oamenii, supărați că-și pierd vremea așteptînd, stăruiau să macine și noaptea.

Zamfir dedea din cap: asta o dată cu capul n-o primea.

Altul era leacul: trebuia să mai ridice zăgazul, ca apa să vie, cînd e puțină, toată la moară și să treacă în viroagă numai prisosul.

— Da! fără îndoială, așa trebuie să faci, îi zicea Ghiță, și asta cît mai curînd, căci se înăsprește gerul, îngheață apa și pămîntul și nu mai poți lucra. Socoteala e scurtă și deslușită: iai acum două, cel mult trei baniți pe zi, iar dacă ridici zăgazul, poți să iei cel puțin îndoit. Fiecare zi trecută e o pierdere de cel puțin opt lei.

„Așa e“, zicea Zamfir în gîndul lui. Așa și era. Lucrul acesta însă el nu mai putea să-l facă singur și bucată cu bucată. Putea să taie din zăvoi vrăjari, nuiele, zob și pari pentru capre și pentru cătușe, dar singur nu putea să lucreze la pleter, ci-i mai trebuiau, pe lîngă băiatul pe care și-l luase la grajd, cel puțin patru oameni de ajutor.

Tot avea Ghiță dreptate: Ana trebuia să-și cheltuiască ceva dacă voia să tragă folosul morii.

N-a voit să-l asculte atunci: trebuia să-l asculte acum și să facă Anei socoteala cîștigului pe care-l are dacă ridică zăgazul.

Ana însă înțelegea socoteala cu totul altfel.

— Trebuie neapărat să ridici zăgazul, grăi dînsa, dar nu cu cheltuiala mea. Mie mi-e totuna dacă umblă moara într-una ori numai pe oprite; așa ori așa, eu tot iau uimul. Dacă umblă însă moara bine, îmi scot mai curînd partea și ajungi mai curînd să nu-mi mai dai mie uimul. Ridică dar zăgazul, fă cheltuiala și o să te despăgubești cu prisos cînd vei fi ajuns să iei uimul.

Zamfir se scărpină la urechi uitîndu-se cu un fel de mirare la Ana. Nu și-ar fi închipuit niciodată că poate o femeie și mai ales aceasta să aibă atîta judecată. Da, ea avea dreptate: nu ea, ci el trăgea folosul dacă se ridica zăgazul.

— Dă-mi atunci cincizeci de lei, îi zise el, și ți-i înapoiez după ce voi fi ajuns să iau uimul.

— Cincizeci de lei e prea puțin, răspunse ea. Dacă faci o dată zăgaz, trebuie să-l faci tare, ca să nu-l ia apa. Mie, la urma urmelor, puțin îmi pasă, căci pînă la primăvară tot o să ție și eu îmi iau partea, dar te pomenești că apa-l ia cînd o să-ți vie rîndul. Am văzut eu cum a lucrat Nae, fie iertat: trebuie să bați piloți la margini, să tragi pleter printre ei, să întărești pleterul cu capre și să mai faci și un gard în fața pleterului. Asta e lucru la care o să-ți trebuie cel puțin cinci oameni pe două săptămîni.

— Dă-mi atunci o sută de lei!

Ana avea bani, însă nu putea să-i dea fără de camătă, iar camătă îi era greu să-i ceară. Apoi de unde știa dînsa dacă el va putea să-i plătească!? Se putea ca apa să strice zăgazul, și atunci el nu mai ajungea la cîștig. Și de ce să-i dea, cînd vedea că e destul să stăruie dînsa pentru ca el să facă zăgazul și fără de a fi primit bani de la ea?

— Eu nu am bani, răspunse ea, dar poți să te împrumuți. N-o faci ca să mănînci banii, nici ca să bei, ci ca să-i întrebuințezi cu folos. Ușor dai un leu la pol pe lună cînd iei un leu pe zi. Uite, vorbesc eu cu Ghiță: el are și dă bucuros.

Lui Zamfir i se împăienjeniră ochii: simțea acum și el că la ban trage banul și că e nesocotit omul care intră-n daraveri fără cheag de avere.

Nu voia să se împrumute; nu-i da însă răgaz apa, care curge peste zăgaz, nici timpul, care trecea cu pierdere de cîțiva lei pe zi.

Prin multe nevoi a trecut el în viața lui; niciodată n-a simțit însă ca acum asprimile vieții; trebuia să se împrumute și să-i mulțumească lui Ghiță, care l-a ajutat cu 70 de lei, scăzîndu-i camăta pe șase luni înainte.

Vedea el că nu din dragoste-l ajuta Ghiță, ci trage folos din strîmtorarea lui, dar așa merg lucrurile-n lume, și nu o dată te bucuri că e cineva care se folosește de tine.

„La urma urmelor, eu tot eu rămîn și o să ies și din încurcătura asta“, își zise el și luă hotărîrea de a măcina deocamdată și seara, pînă spre miezul nopții.

S-or fi bucurat oamenii, nu s-or fi bucurat, dar se bucura Safta cum numai ea știa să se bucure.

Sărmana fată! drăguța de ea!

Ai fi crezut că nici n-are ce să facă la moară, iar ea nu mai ajungea să răsufle. Nu-i vorba, n-o punea nimeni la muncă grea, și Zamfir, stăpînul ei, nici nu prea știa c-o are la casă, dar își făcea ea de lucru, ca să-i treacă timpul, și-o găseai pretutindeni. Dar cum s-o mai și bage Zamfir în seamă!? Cînd avea de lucru în moară, cînd își făcea treaba pe la zăgaz ori cînd nu era acasă, n-o vedea, fiindcă nu era și ea cu el. Cînd se așeza la mîncare, masa îi era curată, mîncarea bine gătită, și n-avea de ce s-o mai bage-n seamă. Cînd se așeza la odihnă, casa îi era curată și-n bună rînduială, patul îi era curat și bine așternut. Cînd voia să se premenească, toate schimburile îi erau ca floricelele și așezate la îndemînă. Curate și în bună rînduială erau toate și-n casă, și-n preajma morii, și nu poți să bagi în seamă pe-un om care nu-ți stă niciodată în cale, ba se trage-n colț cînd treci, din întîmplare, prin fața lui. Erau toate, parcă așa de la sine, cum trebuiau să fie, și ar fi trebuit să mai fie o dată și altfel pentru ca Zamfir cel mereu dus cu gîndul să-și dea seamă că mai e și Safta la casa lui. Ea știa cînd se scoală, cînd se culcă, ce face și ce mănîncă: a ei grijă n-avea s-o poarte nimeni.

Cînd băiatul se ducea cu Zamfir la șanț ori la zăgaz, Safta lua și grija vitelor: ea le dădea nutreț, ea le adăpa, ea rînea prin grajd și nu se simțea c-a mai umblat și pe acolo.

Cum oare să nu se bucure cînd putea să mai răsufle și ea serile!?

Oamenii-și făceau foc în fața morii și stăteau de vorbă împrejurul focului. Mai venea din cînd în cînd la dînșii și Zamfir, iar Safta ședea la o parte și asculta.

O, Doamne! ce frumos e să stai și să asculți așa serile, cînd oamenii stau de vorbă împrejurul focului!

Nu te mai simți obosit de munca zilei și ai trăi și iar ai trăi, mereu ai trăi în asemenea lume. Dacă-i senin, e frumos fiindcă stelele strălucesc pe cer; dacă-i nor, e frumos fiindcă norii trec rînduri, rînduri pe deasupra ta; dacă-i lună, e frumos fiindcă se văd umbrele sălciilor și ale plopilor; dacă-i întuneric, e frumos fiindcă oamenii stau mai strînși împrejurul focului și mai apropiați unii de alții; chiar ploaie și vînt de-ar fi, tot frumos e, căci zăvoiul răsună, apa cade prin scocuri, roțile se-nvîrtesc și moara huruie.

Dar ploaie și vînt să nu fie, căci Zamfir nu și-a isprăvit încă zăgazul. Mult are, sărmanul, pe capul lui; aleargă, se zbuciumă și muncește cît trei, dar ursuz tot nu-i și tot are cîte-o vorbă bună pentru fiecare, tot nu-și pierde niciodată răbdarea.

Cînd vreunul dintre boii legați la care dă cu coarnele fînul pe jos, Safta sare și-l ridică; cînd vreun cal se-ncurcă în căpăstru, Safta grăbește să-l descurce; cînd focul e pe stînsete, Safta se apropie pe nesimțite și mai pune pe el cîteva vreascuri: ea le vede toate, dar aude și cele ce se vorbesc la foc. N-a mai stat, de cînd se știe-n lume, niciodată între oameni și prea îi părea bine că poate acum să stea.

Veselă nu era însă Safta. Și așa între oameni ea tot singură se simțea și tot cu grijile ei rămînea.

Nu venise tatăl ei pe la moară, ea-l vedea însă mereu în gîndul ei și inima i se bătea oarecum mai tare, căci îl vedea zdrențuit și nespălat. N-ar fi avut decît să-i spună lui Zamfir o vorbă, pentru ca să-l poată cîrpi și spăla și pe el; îi era însă greu să vorbească cu Zamfir; prea avea omul multe de făcut și nu-l găseai niciodată fără de treabă.

„Să se sfîrșească odată zăgazul — își zise ea — ca să mai răsufle și el."

Trebuia să mai vorbească și de altceva.

În grajd erau doi cai și doi boi. Păşteau toată ziua-n vatră și aveau destulă pășune. Serile însă Safta-i aducea la grajd și le dădea nutreț. Luase Zamfir și nutrețul de la Ana, și ar fi fost destul ca să iasă vitele cu el din iarnă, dar o parte din fîn era plouat și caii nu-l mîncau bucuros, iar altă parte era băltăreț, amestecat cu șovar și cu mînzoc, și nu-l mîncau bucuros boii. Trebuia să le dai puțin cîte puțin, ca vita să mănînce cu poftă; Oprea însă, băiatul, lua furca plină, ca să le ajungă toată noaptea. Era obosit omul și voia să doarmă-n tignă. Îi venea Saftei să plîngă cînd vedea cît fîn se risipește călcat de vite, și un fel de jale o cuprindea cînd își dădea seamă că n-o să ajungă nutrețul toată iarna.

Apoi, parcă o tăia cineva în cuțite, boii și caii mîncau degeaba: cine mai punea boii la jug? cine mai înhăma caii? Chiar și nuielele pentru zăgaz le cărau oamenii în spinare, căci era aproape zăvoiul și s-ar fi pierdut mai multă vreme încărcîndu-le și descărcîndu-le. De ce mai ținea Zamfir cai și boi dacă avea altă treabă și nu putea nici să poarte grijă, nici să se folosească de ei?! Așa, numai pentru ca să scape pe Ana de grija lor!?

A dat Dumnezeu de și-a sfîrșit Zamfir zăgazul. Îl făcuse cu temei, așa cum a zis Ana, și putea să fie liniștit. Mai trecea, nu-i vorbă, apă prin leasă, dar puțină trecea, și era o frumusețe să vezi cum duminica, cînd stăvilarele erau ridicate, apa alerga de-a lungul albiei și spăla podmolul, îl spăla văzînd cu ochii.

Zamfir stătea în fața morii și se uita.

„Da! — îşi zicea în gîndul lui — aşa e, aşa trebuie să fie: cu cît e mai multă, cu atît mai bine aleargă şi cu atît mai vîrtos îşi face drum. Prin zăgaz trebuie să treacă, fiindcă nu poate să treacă peste el, şi e subţire: o să-l podmolească-n urmă, cînd va veni mare şi îngroşată cu plăvii.“ Ar fi vrut acum să-i vie apa mare, ca să-i treacă peste zăgaz şi să-i bată leasa.

— Dar cu boii şi cu caii ce facem? întrebă Safta, care-şi luase inima-n dinţi şi stătea sfiicioasă în dosul lui.

Zamfir se-ntoarse şi se uită la ea cu un fel de mirare. Era parcă n-o mai auzise vorbind şi nu-i cunoştea glasul, parcă nu ştia cum a ajuns ea aici. Apoi, ce o privea pe dînsa boii şi caii!?

— Ce să fie? întrebă el.

— Uite, răspunse ea, mănîncă mult, risipesc o mulţime de nutreţ şi stau degeaba, apoi mă tem că nici n-o să ne fie destul nutreţul pentru iarnă.

Zamfir stete cîtva timp, cuprins de un fel de buimăceală. Îi era parcă apa vine mare şi-i rupe zăgazul, şi-i spală şanţul, şi-i ia moara din temelii, ca să i-o răstoarne-n cap.

Da! el avea boi şi cai care nu erau încă plătiţi, şi-i mîncau nutreţul care nu era încă plătit, şi stăteau degeaba. Luase o sută de lei de la Ghiţă; le mai rămăsese şi oamenilor dator cu treizeci de lei; ce făcea el dacă era nevoit să mai cumpere şi fîn? cum se descurca el la primăvară, cînd avea să-şi facă arăturile şi semănăturile?

Prea se-ncărcase cu multe: nu era el om să le poată purta pe toate în spinarea lui.

Îl vedea acum pe Bucur şi-l înţelegea ce vrea să zică rostind vorbele „pîn’ la primăvară, şi mai-nainte, şi după aceea.“

— Ce să le fac eu!? îi zise el Saftei, ca să zică ceva.

— Să cărăm stînjeni din pădure la Piteşti, ori să scoatem pietriş şi să-l cărăm la şosea, răspunse dînsa. Aşa fac oamenii pe aici pe la noi cînd n-au altă treabă şi ţin ca vita să nu mănînce degeaba.

Să care, dar lemnele trebuiau încărcate şi descărcate, pietrişul trebuia să fie scos şi dat la grătar, adunat și cărat la mal: nu e vita care cîștigă, ci omul ce muncește cu vita, iar el trebuie să stea la moară și pe Oprea nu se putea răzema.

„Trebuie să scap — își zise el hotărît — trebuie. Cu cît mai curînd mă desfac, cu atît mai curat ies. Fiecare zi de-ntîrziere mă înglodează.“

V

Pe-nserate Zamfir s-a dus la Ana și, ducîndu-se, mergea mai încet decît de obicei. Ar fi vrut să fie cineva care-l oprește și nu-l lasă să se ducă, dar nu știa nimeni unde se duce și ce are de gînd să facă: era singur și acum, ca toată viața lui.

Ușor s-a hotărît, dar greu de tot îi era să facă ceea ce avea de gînd. Nu-i era c-a muncit degeaba, căci tot pentru folosul altora a muncit el și mai-nainte și era deprins a se mulțumi că merge bine lucrul pe care-l face și iese la bun capăt. Muncind însă, omul prinde slăbiciune: era de curînd venit la moară, dar făcuse atît de multe la ea, încît îi sîngera inima s-o părăsească. N-avea însă altă scăpare. Un mișel ar fi fost dac-ar mai fi încurcat-o pe Ana și de aici înainte. Simțea că nu e în stare să le ducă pe toate: trebuia să i-o spună, ca să-și facă femeia alt rost.

Degeaba, fără de bani nu se poate purta asemenea gospodărie. Dacă ar fi avut cel puțin cinci sute de lei, se mai ajuta, și o scotea cu chiu, cu vai pînă la primăvară, pînă la vară, cînd intra și el, dacă dădea Dumnezeu rod bun, în foloasele cheltuielilor făcute. Muncind însă ca să plătească cametele, el nu putea decît să se încurce din ce în ce mai rău.

Ana începu să rîdă cînd el îi vorbi așa. Îl știa atît de bine: astea erau vorbe de om strîmtorat și necăjit. Nu era, ce-i drept, nimic scris între dînșii, dar el își dăduse vorba, și nu era Zamfir om care se lepăda de vorba pe care a zis-o odată.

Apoi mai era la mijloc și slăbiciunea lui.

— Prea le vezi toate posomorîte, îi zise ea. Ți-e greu acum, pînă la primăvară, dar apoi răsufli. Uite, vorbeai de nuielile din zăvoi și de araci: taie și nu pune banii la o parte acum, ci mai tîrziu, după ce vei fi ieșit din strîmtoare.

— Aș! răspunse el. Şi asta tot numai cu bani se face, apoi puțin a rămas, căci a intrat mult în zăgaz.

— Să te mai ajute nenea pînă la toamnă.

Zamfir ridică degetul.

— A fost destul, răspunse el. Nu știu cum o să scap de suta ce mi-a dat. Ştiu că nu vrea să mă încurce, dar mă încurcă. Nu mai am în spinarea mea și boii, și caii, și carul, și căruța, și nutrețul, toate neplătite?! Uite — urmă el așezat — ascultă-mă pe mine: nu mai pot.

Ana iar zîmbi. Nu-i părea femeii rău că-l vede așa, căci vorbea mai ușor cu el.

— Prea bine, îi zise, le țin eu aceste în socoteala mea şi n-ai să mi le plătești: ai mei sunt și boii, și caii, al meu e carul și a mea căruţa, al meu nutrețul, și în loc de a fi plătite-n muncă, mă plătești pentru ceea ce nu muncești pentru mine.

Zamfir dete din cap.

— Ale tale să fie toate, zise el, dar grija tot mie îmi rămîne, și asta n-o mai pot lua cînd văd că nu pot s-o port.

Ana stete cîtva timp pe gînduri. Mai avea dînsa și alt gînd, dar îi era greu să-l spună.

— Uite — grăi în cele din urmă — eu am să plătesc la Sf. Gheorghe patru sute șaptezeci de lei; ți-i dau acum și o să-i plătești în locul meu.

— De unde să-i plătesc!?

— Ei, dacă nu poți la Sf. Gheorghe, o să poți la Sf. Dumitru, toamna viitoare!

— Nu, zise el încet. Dacă am eu banii mei și-i pierd, i-am pierdut și am muncit în sec, dar tot eu rămîn; nu mai rămîn însă tot eu și dacă pierd banii altuia.

Ana începu să tremure. Nu-l mai cunoștea pe Zamfir. Se făcuse alt om și-i era oarecum peste putință să-și închipuiască viața ei fără de Zamfir pe care-l știa dînsa.

— Bine — îi zise ea muiată — și poți tu să mă lași pe mine așa încurcată cum sunt!?

Zamfir era răpus.

„Te-ncurc mai rău dacă nu te las!“ ar fi voit să-i zică, dar se uita în fața ei, în ochii ei, o vedea că tremură și nu mai putea să-i vorbească așa cum trebuia.

— Eu nu vreau să te las — grăi dînsul, rostind vorbele cu anevoia — şi ca să vezi că nu vreau, ia-mă, cum ai vrut odată, slugă cu simbrie, și poți să dormi liniștită.

Ana se cutremură puțin și simți că sîngele îi năvălește în obraji. A vrut ea odată, dar acum îi era rușine c-a vrut.

— Nu — grăi dînsa încet, aproape şoptind — asta nu se poate. Slugă tu mie nu poți să-mi fii, și chiar daca-i fi, lumea toată te-ar lua drept stăpîn al casei mele. Rămîi, dacă ai inima miloasă, așa cum ești, rămîi cum vrei, dar nu mă lăsa. Eu sunt stăpînă pe averea mea și fac ce vreau eu în ea: știu că nu mă furi, și dac-o fi cu pierdere, nu are să fie vina ta și o să pierd și eu la pagubă. Fă cum vrei și cum crezi că e mai bine și cum îți vine mai ușor, dar nu mă lăsa, căci eu n-am știut ce e viața tignită și voia bună mai-nainte de a fi venit tu în casa mea, și e păcat să-mi arăți ceea ce nu vrei să-mi dai!

Zamfir începu și el să tremure. În vorbele ei nu era, la urma urmelor, nimic ce-ar fi putut să-l scoată din rostul lui, dar era-n ochii ei ceva ce-l răpune pe om, și-n glasul ei și felul ei de a rosti vorbele. Simțea el ce-ar fi trebuit să-i răspundă, dar era om sărac și băiat fără de căpătîi și s-ar fi lăsat să-l taie-n patru mai bucuros decît să-și spună gîndul.

— O să vedem! zise el răsuflînd din greu. Să mă mai gîndesc și eu și să ne mai gîndim amîndoi.

Așa zicea și tot așa și gîndea el atunci, cîtă vreme se afla față-n față cu dînsa; îndată ce-a ieșit din curtea ei, el n-a mai stat pe gînduri.

„Asta nu se desface — își zise cu hotărîre — se rupe cu carne cu tot!“

Mai ales acum trebuia să scape cît mai curînd, și el plecă spre casa lui Bucur, să-i spună să-și ia fata.

Îi spusese Anei ceea ce avuse a-i spune: rămînea numai să facă. Cu muieri nu se pierde multă vorbă.

Era însă duminecă pe-nserate, şi pe timp ca acesta pe Bucur nu-l prea găseai acasă.

Nu-i vorbă, la casa lui era el, dar acasă nu era: se clătina rău pe picioare, iar cînd se clătina astfel, era ţanţoş şi nu prea stătea de vorbă cu cei mai prejos de dînsul.

— Uite colea! — strigă el rîzînd cu răutate cînd îl văzu pe Zamfir intrînd în curte — să vezi cu ochii şi tot să nu crezi. Ei, ce e!?

Zamfir era mîhnit c-a venit şi ar fi voit să se întoarcă, dar asta nu putea s-o facă: trebuia să spuie ceva dac-a venit o dată.

— Toate bune, răspunse el plictisit.

— Toate bune!? întîmpină Bucur. Zici că toate-s bune!? Dacă-s bune toate, atunci e bine şi n-ai de ce să mai vii pe la mine. Aşa-i!? urmă el făcînd un pas înainte şi uitîndu-se drept în ochii lui Zamfir. Nu-i aşa!? N-ai avea de ce să mai vii pe la mine dacă bune ar fi toate, ha-ha-ha-ha! Aşa-i că am dreptate!? la nevoie se întîlnesc oamenii! De ce să vii dacă n-ai nevoie!?

Lui Zamfir îi era greu.

— Om are de om totdeauna nevoie, grăi dînsul.

— Da, totdeauna, nevoie are totdeauna om de om, de avut are — îi răspunse Bucur — dar lucrul naibei! uită omul şi crede că n-are, are, dar crede că n-are, crede, asta-i, vezi, asta!

Ce putea Zamfir să-i răspundă!? El, om în toată firea, nu putea să se ia-n coarne cu un biet muritor căruia vinul îi dezlegase limba.

— Ce să-i faci omului dacă aşa i-e firea? Bine că tot îşi mai aduce cîteodată aminte.

Bucur mai făcu un pas spre el.

— Ce e? întrebă iar. Nu cumva?

Ce ar fi putut Zamfir să răspundă la acest „nu cumva?“, căruia putea orişicine să-i dea înţelesul pe care-l vrea!?

— Să vii mîine dimineaţă la mine, grăi dînsul, că avem o vorbă.

— Să viu, îi răspunse Bucur. De ce să nu viu!? S-ar putea să nu viu!? Cînd vii tu pe la mine, am să viu şi eu pe la tine: nu-i aşa!? Om pe om se caută; om de om întreabă; om pe om se vede. Am să viu şi s-auzim de bine.

Zamfir plecă. Acum nu putea să-i spună nimic.

— Băiete! strigă Bucur. Ia mai stăi puţin: înc-o vorbă, una singură.

Zamfir se opri, iar Bucur se apropie de el, îl cuprinse cu braţul şi-i şopti în ureche vorbele:

— O iei tu, ori te ia dînsa? O laşi tu, ori te lasă ea?

Zamfir se roşi.

— Nu înţeleg ce vrei să zici, răspunse el tulburat.

— He-he-he-he! nu înţelegi!? strigă Bucur. Nu vrei să ştie şi alţii că-nţelegi! Băiete! — urmă apoi aşezat — să-ţi spun un lucru: e rea femeie Ana, dar e nevastă bună! M-ai înţeles!?

— Vai de mine, grăi Zamfir, cine se gîndeşte la una ca asta!?

— Ha-ha! cine? auzi! cine? tu, şi ea, şi tot satul. Om ca tine şi femeie ca dînsa nu pot să intre-n tovărăşie numai aşa, ca şi cînd ar fi Stan ici şi Bran colea. Chiar şi dacă n-ar fi, lumea aşa crede, şi cînd e la mijloc femeia, nu-i cum este, ci cum crede lumea.

Zamfir nu mai putea să stea.

— O să mai vorbim! grăi dînsul zorit şi plecă cu pas iute.

Bucur se uită lung după el.

— O ia! — zise într-un tîrziu — şi crapă Ghiţă, crape!

Cu totul altfel i se păreau lucrurile luni dimineaţa, cînd era treaz şi pe inima goală.

Mergînd la moară, el a văzut de departe şanţul lui Zamfir şi zăgazul de la viroagă şi s-a abătut din cale, ca să vadă şi să judece.

Trecînd prin zăvoi, el se oprea mereu, ca să vadă cum a curăţit Zamfir, pe unde curăţise, şi ce-ar mai putea să scoată de unde nu era încă curăţit zăvoiul.

„Ăsta face treabă, îşi zise el în cele din urmă, cuprinzîndu-le toate cu o singură privire. În doi ani zăvoiul e pădure de stînjeni, şi moara o să-i umble mereu dacă zăgazul e destul de tare.“

„Bun, bun, bun! — urmă el după ce sosi la zăgaz — foarte bun, dar prea înalt, păcat: prea înalt, iar șanțul prea slab și prea aproape de țărmure."

El se-ntoarse de-a lungul șanțului la moară.

— Bun lucru ai făcut — îi zise el lui Zamfir, care, văzîndu-l, ieșise în fața morii — dar zăgazul l-ai încărcat prea tare.

— O să-l mai bată apa, răspunse Zamfir, cînd o să treacă peste el.

— Nu-l bate, răspunse Bucur, ci-l culcă și-l ia, în cele din urmă, dacă nu-l poate trece. Trebuia să-l lași mai jos și să-l ridici numai după ce se va fi podmolit. Apoi nici șanțul nu face: trebuia să-i dai burtă și să scoți mai mult pămînt.

— Tot așa mi-a zis și Ghiță, întîmpină Zamfir.

Bucur se uită zîmbind la el.

— De! — îi zise — Ghiță nu e om prost și cunoaște firea locului: trebuia să asculți de el, fiindcă el numai bine vrea să te sfătuiască. În gîndul lui — urmă zîmbind iar — vatra are să fie, mai curînd ori mai tîrziu, a lui și trebuie să le faci toate bine, ca să se dreagă vatra cu osteneala ta și cu cheltuiala Anei. De aceea umblă să vă încurce.

Zamfir se uită mirat la el: i se desluşiseră deodată o mulțime de lucruri.

— Degeaba te uiți ca Toma la mine, căci așa e! îi zise iar Bucur. Uite colo, peste gîrlă, e moșia mea. Era mai mult decît jumătate viroagă și zăvoi prost, iar acum e cel mai bun pămînt. Am muncit patru ani de-a rîndul ca să podmolesc viroaga și să dreg locul, și l-am dres: uite bine! Te uiți de aici și vezi că țărmurele de dincolo e mai sus decît cel de dincoace și orişicît de mare ar veni apa, ea se revarsă încoace peste vatră, dar încolo nu poate să apuce. Ce folos însă dacă m-am încurcat și cîștigul nu e al meu, ci al lui Ghiță! El m-a ajutat ca să-mi dreg moșia, apoi, după ce am dres-o, a luat-o de la mine.

— Cîți ani o s-o mai ție? întrebă Zamfir îndurerat.

Bucur dete din umeri și rămase cîtva timp cu ochii țintiți la pămînt.

— Mai știu și eu!? răspunse el. Unsprezece ani ar mai fi, dar după cum s-au pornit lucrurile, s-ar mai putea spori cu ceva.

— Aveți învoială făcută la primărie?

— Cu pecete și cu deget pus pe cruce! — răspunse Bucur, dar mai mult face vorba omului decît toate pecețile: i-am dat-o și dată îi este cîtă vreme n-o vrea el să mi-o dea înapoi.

— La asta să nu te aștepți!

— Ba da! — grăi Bucur — tare mă pot aștepta. Uite acum, după ce-ai ridicat zăgazul și ai făcut și șanțul, iar apucă apa dincolo, și e destul să vadă Ghiță, că se revarsă apa, și nu mai vrea să ție pogoanele mele. Plătește azi cinci lei pe pogon și scoate cincizeci; dacă se revarsă însă apa, cheltuiește cincizeci și foarte ușor i se poate întîmpla să nu scoată nimic. Iar Ghiță nu intră-n daraveri cu cîștig îndoios. Las' numai să vie apa, că dă pogonul cu zece lei, ba și mai jos. Păcat numai că e slab șanțul tău și-l ia apa.

— Să-l mai întărim, să-i dăm burtă, grăi Zamfir, care uitase că e hotărît să plece și l-a chemat pe Bucur să-i spună că poate să-și ia fata. Ce faci însă cu pămîntul dacă iar ți-l va fi stricat apa?

— Eu, nimic, răspunse Bucur, căci eu nu pot să-l iau de la el; dar altul, care poate să-l ia, face cum am făcut eu. Să vezi, urmă el încălzindu-se. Eu făcusem tot ca tine: am tras un șanț ca apa să nu apuce spre pogoanele mele. Lasă c-am rămas în groapă, dar apa și-a făcut în cele din urmă o spărtură și mi-a măturat șanțul. Am făcut din nou șanțul și l-am întărit cu gard: mi-a luat apa și gardul. Am făcut pleter: mi l-a luat și pe acela. Așa m-am frămîntat trei ani de-a rîndul; apa e mai rea decît focul: eu cîrpeam mereu și ea strica mereu. Stăi, omule — îmi zisei eu în cele din urmă — nu vezi tu că împotriva apei nu te poți pune? Trebuie s-o lași să-și urmeze drumul. Am făcut șanțul tocmai dincolo de pogoanele mele, și cînd a venit apa mare, s-a făcut moșia mea baltă, de puteai să umbli cu luntrea, dar tocmai fiind baltă, nu mai avea destulă putere să rupă, ci se prelingea numai pe ici, pe colo, peste șanț, iar eu stăteam la pază și n-o lăsam să se adune la un loc şi să-şi facă drum adînc. Cînd a scăzut apoi apa, nu mai era groapă: era podmolit ras locul, parcă un inginer îl umpluse după nivel ca şoseaua.

— Apoi tot aşa să fac şi eu! strigă Zamfir.

— Fără doar şi poate! îi zise Bucur. Laşi şanţul aşa cum e şi mai tragi altul tocmai pe dincolo, pe lîngă viroagă; apa trece peste ăsta şi se bălteşte pînă-n celalt, de-ţi podmoleşte tot locul. M-ai înţeles? se înalţă locul şi nu mai poate să se reverse apa peste el.

Zamfir nu mai voia să ştie de ce l-a chemat pe Bucur la dînsul.

Prea era ademenitor gîndul că poate, dacă-şi dă toată silinţa, să facă pămînt roditor din cele vreo douăzeci şi opt de pogoane ce se aflau între rîu şi viroagă şi să scape în acelaşi timp şi pe Bucur. Trebuia să se pună cît mai curînd pe lucru. Dar n-avea bani!? Aş! Nu zisese Ana că-i dă şi fără camătă, şi fără soroc hotărît, fie chiar pîn' la toamnă!?

Bucur dete din cap.

— Domol-domol! îi zise el. Prea repede să n-o iei, că te potigneşti. Îţi dă Ana şi-ţi face tot ceea ce vrei, fiindcă vrea să te-ncurce şi să te aibă legat: tu ţine-te de învoiala pe care o ai cu dînsa. Dacă te ţii, o iei tu pe ea; dacă te laşi, te ia dînsa pe tine: nu te duce tu la ea, ci las-o pe ea să vie la tine. M-ai înţeles!?

Zamfir îl înţelegea, dar nu ştia cum ar putea să se apuce de lucru fără de bani.

— Nu acum ai tu să faci lucrul ăsta, îl dumiri Bucur, ci mai tîrziu. Lasă mai-nainte să vie apa mare şi să apuce peste pogoanele mele, ca să-l moi pe Ghiţă. Dacă-ţi strică şanţul şi-o ia peste vatră, tu stai şi te uiţi ca omul la pagubă, dar nu faci nimic: las', că vine Ana la tine, ca să te roage. M-ai înţeles? N-ai atunci decît să spui că nu-ţi dă mîna să munceşti în avutul altuia şi o iei tu pe ea, ca să fii stăpîn. Mai aşteaptă pîn' la primăvară!

Zamfir zîmbi. Vorbele „la primăvară şi mai-nainte şi după aceea“ îi sunau în ureche şi abia acum începea să le înţeleagă.

La urma urmelor, tot pe vorba Saftei trebuia să rămîie; Bucur n-avea altă treabă, putea să care cu băiatul lemne la Pitești și pietriș la șosea, în vreme ce Zamfir stătea la moară și nu mai mîncau vitele degeaba nutrețul, ci munceau, ca să se adune bani pentru primăvară, iar Safta, care atît de bine știa să se bucure, nu ar mai fi dorit decît să-l aibă la moară și pe Silea, care era tot plăpînd, sărăcuțul, încît era să crezi că n-o s-o mai poată duce mult.

VI

„Să vedem! i-a zis Zamfir Anei. Să mă mai gîndesc și eu și să ne mai gîndim amîndoi.“

El uitase că așa a zis, dar Ana își aducea mereu aminte inima îndoită cu care i le-a zis acestea.

Se plimba femeia așa singură prin casă, zbuciumată de gînduri. Copiii îi adormiseră de mult, dar ea nici că se gîndea măcar să se așeze la odihnă. Din cînd în cînd se mai scîncea Silea așa prin somn, dar ea nici că-l bagă-n seamă. Plînsese mult sărmanul și era căzut acum într-un fel de amorțeală care semăna a somn. Nu mai era Safta să-l alinteze, iar mama lui avea atîta treabă, că nu prea ajungea să-și mai piardă vremea și cu el. De unde mai putea dînsa să poarte grija ca să fie hrănit, îmbăiat, adormit și premenit la timp, ca mîncarea să nu-i fie nici prea rece, nici prea caldă, ca vasele și lingurița să-i fie curate: se făceau toate cum se puteau. Mult suferea Ana cu el, și e minune că nu și-a luat femeia lumea-n cap. Se plimba și acum ca omul strîmtorat din toate părțile.

Nu, nu mai era Zamfir omul care a fost. De ce? Ce s-a întîmplat!? Nu putea Ana să se dumirească decît închipuindu-și că i-a pus cineva vreun purice-n ureche. Cine ? Numai Ghiță putea să fie omul. El umbla mereu pe la moară; el își făcea mereu de lucru cu Zamfir; el căuta să-l gonească cu orice preț pe Zamfir, pentru ca ea să fie nevoită a-i da moara și vatra.

„El și nu altul“, își zicea dînsa, cu inima plină de amărăciune.

Era pe la miezul nopții cînd a ajuns să se culce și abia-n spre zorile de zi a putut s-o răpună somnul.

Dimineața, după ce s-a sculat, aștepta să vie Zamfir și să-i spună ce fel s-a hotărît. Silea plîngea; ceilalți doi copii mai mici se mîrîiau unul într-o parte, altul în alta; casa era vraiște; foc nu mai era în vatră: nu mai avea pe cine să cheme ca să-i potolească copiii, să-i facă focul, să-i aștearnă paturile, să-i măture prin casă, iar ea nu putea să le facă toate. Mănînce-o focul de avere! de ce folos îi mai era dacă nu avea pe urma ei decît griji și iar griji!?

Iar Zamfir nu venea și nu venea. Ar fi voit să meargă ea la el, dar îi era greu s-o facă și să-și dea slăbiciunea de gol. Ar fi voit să meargă la Ghiță, dar nu prea trăia Ana bine cu cumnata ei și nici n-ar fi voit să mai știe și alții ce vorbește ea cu Ghiță. Stătea și aștepta și nu mai știa ce să facă.

Înspre miazăzi se lăsă o ceață de nu mai vedeai la depărtare de zece pași și era o răceală umedă de-ți era greu să ieși din casă. Ana, nedormită și zbuciumată, se simțea parc-o bătuse cineva: o dureau toate încheieturile și trăgea mereu a somn. Îi părea dar bine că Costache n-a plecat la școală, ci se juca cu ceilalți copii și-o mai ajuta. Era mai măricel și avea și ea om de ajutor la casă. Mare treabă nu era de el, dar intrase în rîndul oamenilor cu care poți vorbi.

Pe la amiazăzi ea luă copilul în brațe și-l trimise pe Costache la Ghiță.

— Să-i spui, îi zise ea, să-mi spună dacă-și mai aduce aminte cînd o să fete Cerba noastră, că eu nu-mi mai aduc aminte.

Așa era mai bine: nu se ducea la el și nu-l chema la dînsa, dar venea el, ca să-i dea răspuns.

Așa a și fost: după-amiază a trecut Ghiță pe acolo și s-a oprit pe o clipă la portiță.

Ana era însă în casă, întinsă pe pat, și el a intrat. Ea se ridică cam cu anevoia, dar se ridică și rămase șezînd pe marginea patului.

În casă era și acum vraiște și nici c-ar fi putut să fie altfel cînd stăpîna nu era bine.

— Ce e? o-ntrebă el. Ai ceva?

— N-am nimic, răspunse ea, adunîndu-şi gîndurile. O fi vremea asta: se vede că m-a tras de undeva şi mă dor toate încheieturile, dar o să-mi treacă. Te întrebam de vacă, fiindcă eu am uitat ca pămîntul. Sunt nevoită s-o vînd şi trebuie să-i pot spune cumpărătorului cînd are să fete dacă e vorba să iau un preţ mai bun pe ea.

— Rău faci c-o vinzi, grăi dînsul. Vaca e frumoasă şi bună.

— Ce să-mi fac dacă n-am încotro! zise ea, uitîndu-se cu coada ochiului la el. Lasă că trebuie să scot bani ca să plătesc moara şi vatra, dar nu am nici destul nutreţ pentru iarnă. Ştii că Zamfir vrea să plece?

Ghiţă se uită bine la ea, ca să vadă dacă ea crede ori nu ceea ce spune.

Nu se mai îndoia că minte cînd zice că e strîmtorată şi că e nevoită să vîndă vaca pentru ca să poată plăti rata. Vorba era numai de ce minte. El nici nu ştia, nici nu credea că Zamfir vrea să plece, dar nici n-ar fi dorit s-o voiască Zamfir acum aceasta. Trebuia să mai stea, ca să se încurce bine lucrurile.

— M-aş mira, grăi dînsul. De ce să plece?

— Uite, vrea, răspunse ea, şi n-ai ce să-i faci. Vorba e ce fac eu dacă pleacă el? Aşa femeie singură, cu copiii ăştia în spinare, nu pot să mă mişc.

— Singură nici nu poţi să rămîi, întîmpină el. Trebuie să-ţi iei măcar o slujnică. Îi plăteşti acolea ceva, dar mai scapi de greutăţi. Era bună Safta lui Bucur şi mă mir c-ai putut să te lipseşti de ea.

— Pot s-o iau înapoi ori să-mi caut alta, zise Ana, dar cu atît numai nu m-am ajutat. Să mă încarc iar cu moara, ard-o focul, şi cu vitele, care-mi mănîncă nutreţul degeaba. Tocmai de aceea mă gîndesc — urmă ea trăgînd iar cu ochiul la el — să vînd şi boi, şi vacă, şi să rămîn numai cu Bălana, care înţarcă tocmai pe la Sf. Gheorghe.

Ghiţă se uită-n pămînt şi-şi prinse cu buza de din jos mustaţa rară, ca s-o apuce între dinţi şi s-o roadă. Îl ispitise soră-sa, ca să-i afle gîndul.

— Eu ce să-ţi fac!? grăi dînsul cu inima deschisă. Ţi-am spus că am şi eu grijile mele şi nu mă mai pot încărca şi cu altele... Păcat ar fi să treacă moara-n alte mîini, dar eu n-aş putea acum s-o iau nici dacă mi-ai da-o de pomană. Fă ce faci ca Zamfir să rămîie, şi multă inimă rea să nu-ţi faci, fiindcă banii pe care i-ai dat şi îi vei mai fi dînd sunt bani adunaţi.

— Tu crezi, adică — îl întrerupse ea înrăită — că n-o să mai pot ţine moara!?

— Nu eu cred — răspunse el zîmbind — ci tu ziseşi că n-o să te mai poţi încărca cu ea. De aceea îţi zisei să faci ce-i face ca Zamfir să nu plece.

— Dar dacă el nu va voi!? stărui dînsa.

— Zisei o dată că inimă rea să nu-ţi faci nici atunci, fiindcă banii tăi nu sunt pierduţi.

Ana-şi pierdu sărita.

— Uite — grăi dînsa pripită — eu dau cu socoteala că-i va fi pus cineva vreun purice-n ureche. Ce zici tu!?

„Aha! îşi zise Ghiţă-n gîndul lui. Aici îţi bate gîndul!? Apoi las' pe mine, că vrei tu să mă descoşi pe mine, dar o să te descos eu pe tine."

— Tot ce se poate, răspunse el. Eu l-am văzut ieri umblînd pe la Bucur.

— Nu, nu! îl întrerupse ea, dînd din cap. Bucur e om rău de gură, dar nu are nici un cuvînt de a-l ispiti pe Zamfir să plece.

— Nu are Bucur nevoie de nici un cuvînt, întîmpină el vorbind foarte pe nas. E destul să fie rău de gură pentru ca să-i facă lui Zamfir la Vadu-Morii nesuferită viaţa. Uite — urmă el şi mai pe nas — Zamfir e băiat curăţel şi harnic, tu nu eşti încă bătrînă, ştii să te ţii şi ai avere frumoasă: cînd se întîlnesc în drum unul ca el şi una ca tine, lumea vede ceva. Ţie nu-ţi pasă, dar Zamfir e flăcău şi-l va fi supărînd gura cea rea a lui Bucur.

Ana era atinsă în slăbiciunea ei de femeie.

— Şi ce adică ar fi putînd să zică lumea — întrebă ea supărată — pentru ca Zamfir să-şi iasă din sărite!?

Acum credea Ghiţă că va fi voind Zamfir să plece.

— Nu lumea — răspunse el rostind vorbele de tot trăgănat — ci Bucur al lui Cimbru... El spune la toată lumea că tu l-ai adus pe Zamfir ca să-ți fie slugă, iar el a venit ca să ți se facă stăpîn.

— E proastă lumea! strigă Ana, scoasă din cumpăneală. Tu ce crezi?

Ghiță iar zîmbi: o avea acum în cleşte.

— La mine, răspunse el, nu merge pe crezute, ci pe ştiute: eu te întreb pe tine cînd vreau să ştiu ce e. Dacă zici tu că e proastă lumea, eu ştiu că nici tu nu vrei să-l ai slugă, nici el nu vrea să ți se facă stăpîn. Nu-i aşa!?

Acest „nu-i aşa!?“ îi suna Anei ca „nu-i de loc aşa!“

— Ba e aşa! strigă ea, sărind în picioare. Dacă vrei să ştii, nu mai departe decît ieri mi-a zis că rămîne dacă vreau să-l iau slugă cu simbrie.

Ghiță ştia acum de ce voia Zamfir să plece: se temea că nu cumva să se încurce. Totuna era, la urma urmelor, dacă se încurca el ori o încurca pe ea.

— De ce nu-l iei atunci? întrebă el.

— Pentru că lumea, răspunse ea, fiind cum ziseşi tu, n-ar crede că mi-e slugă numai.

Ghiță iar îşi luă mustața între dinți. O-nțelegea foarte bine: se temea şi dînsa ca nu cumva să se încurce cu Zamfir. El ar fi voit să o vadă încurcată.

— Apoi de asta tot nu mai scapi, grăi dînsul cu glas limpede şi ascuțit. Nu se poate să fii şi cu cinstea păzită, şi cu treburile făcute: orişice ai face tu, lumea tot crede că nu ți-e numai slugă. Dacă-ți pasă, lasă-l să se ducă, iar dacă nu-ți pasă, caută să-ți faci treburile.

Vorbele acestea erau foarte aspre pentru o femeie, dar nu şi pentru Ana, care era soră cu Ghiță. Tot aşa zicea şi dînsa. Umbla să-şi facă treburile fără ca să se-ncurce, dar nu se speria prea tare de gîndul că tot ar putea să se încurce. Vorba nu era însă acum să-i ceară fratelui său un sfat, ci să afle ce gîndeşte el.

— Ce zici tu, nene, întrebă ea: să-mi pese ori să nu-mi pese?

— Mă mir că mă mai întrebi, cînd ştii ce-am zis şi cum îmi umblă gîndurile! răspunse el. Gura lumii cere, dar nu dă de mîncare, şi eu mă uit la ea numai ca să văd cum pot să-mi fac mai uşor treburile. Eu sunt însă eu, şi tu eşti tu, şi orişice aş zice eu, tu ai să faci numai cum îţi vine ţie. Asta — urmă el uitîndu-se iar în pămînt — o s-o descurcaţi voi, cu Zamfir, cum veţi şti.

Ana era tot unde a fost: nu ştia nimic. Asta o scotea din răbdare.

— Care va să zică, ţi-e totuna dac-oi face cum zici tu ori altfel! strigă ea supărată.

— Ba totuna nu mi-e, răspunse el, căci dacă totuna mi-ar fi, aş zice să faci cumva; tu vezi însă că eu mă feresc de a te sfătui într-un fel ori în altul, iar aceasta o fac tocmai fiindcă mi-ar cădea foarte greu dacă tu ai face tocmai ceea ce eu te sfătuiesc să nu faci. Nu-i aşa că e mai cuminte să te las să faci tu cum ţi-o fi venind ţie?! orişicum ai face, noi tot frate şi soră rămînem.

Ana vedea că-i este peste putinţă să scoată din el ceva dacă nu-l va apuca mai pe faţă.

— Să-l las dar pe Zamfir să plece? întrebă ea.

— Ba să nu-l laşi dacă ţii să păstrezi moara şi vatra! răspunse el. Tu ziseşi că aşa singură nu mai poţi să te încarci cu ele.

— Să-l ţin dar?

— Se înţelege!

— Dar cum să-l ţin?

— Cum îl vei fi putînd, răspunse Ghiţă. Eşti tu femeie destul de cu minte ca să-l ştii lega aşa ca să-l ţii cît îţi vine la socoteală şi să scapi de el cînd nu-ţi mai trebuie.

Acum era pe cale Ghiţă.

— Ei cum? întrebă ea repede.

— Nu ştiu, răspunse el gata de plecare. Asta o s-o descurci tu singură. Vine el? Te duci tu? Ori ţi-l fac eu să vie?

— Ce-ţi pasă?! întîmpină ea supărată.

Ghiţă se uită peste umăr înapoi la ea. Vedea el ce vrea dînsa.

— Te duci ori nu te duci? o întrebă.

— Nu mă duc! răspunse ea hotărîtă.

El plecă, iar ea rămase cuprinsă de simțimîntul că el nu mai rîvnește la moară, căci dac-ar rîvni, tot ar fi făcut ceva ca s-o desfacă de Zamfir.

Nu! nu! Erau nimicuri toate cîte spusese Zamfir: alta era supărarea lui. Lumea avea, la urma urmelor, dreptate cînd zicea că au, ea și Zamfir, slăbiciune unul pentru altul. Asta se vede și nu se poate ascunde. El zice că vrea să plece ca s-o sperie și s-o moaie pe ea. „Nu, nu, nu! o dată cu capul nu!“ își zise ea.

În zadar! văduva e văduvă și văduvă are să și rămîie cîte zile îi mai rămîn pe pămînt. Dar cînd mai are și copii!? Dar cînd mai are și avere? Văduvă are să rămîie!

Îl înțelegea atît de bine pe fratele ei: „Să-l legi numai așa ca să poți scăpa de el cînd nu-ți mai trebuie!“ Vorbele acestea se potriveau atît de bine cu gîndul ei: tot frate îi era ei Ghiță!

Dar Zamfir putea să vie în toată clipa: ea se puse să deretícească prin casă, căci n-ar fi vrut ca el s-o găsească cum era.

Putea însă dînsa să deretícească-n toată tigna și să mai și aștepte, căci Zamfir trebuia să-l aștepte pe Bucur, care plecase la Pitești ca să vadă dacă e rost de cărat lemne, ori rămîne să care pietriș la șosea. Iar Bucur, deși nu se-mbătase, a sosit abia pe la miezul nopții.

— Acum nici nu mă mai duc — grăi Zamfir supărat — că n-o mai găsesc!

— Ba te duci, dac-ai zis că vii, răspunse Bucur. N-ai decît să te întorci, dacă n-o găsești, și-i spui apoi c-ai fost: nu a ta, ci a ei să fie vina.

Ana nu-l mai aștepta, dar tocmai fiindcă nu-l mai aștepta, ea se zbătea chiar mai rău decît seara trecută și zăcea într-un fel de piroteală cînd auzi pașii lui.

Ea sări înveselită în picioare. Îi era parcă n-a fost nimic. Degeaba, tot n-a putut el să nu vie.

— Sărac de tine, îi zise ea, muncești toată ziua, și eu nu te las nici noaptea să dormi. Nu era nevoie să vii atît de tîrziu: puteam eu să mai aștept.

— Zău că nici nu prea aveam de ce să viu, răspunse el morocănos. I-am spus lui nenea Ghiță să-ți spună că mi-am tras seamă și nu mă mai gîndesc la plecare; el mi-a zis însă că nu poartă vorbe și că mă aștepți. Altfel nu veneam.

Ana putea să fie acum și mai veselă. Inima ei se închise însă, fiindcă el era supărat c-a trebuit să vie. Tocmai fiindcă și-a schimbat gîndul ar fi trebuit să grăbească la ea.

Ea se lăsă posomorîtă pe marginea patului.

— Nu e adevărat că te-am așteptat, grăi dînsa. Asta a zis-o nenea așa, din capul lui, și n-aveai nevoie să asculți de el. Dar, în sfîrșit, de spetit nu te-ai spetit, și drumul nu e mai lung de acolo pînă aici decît de aici pînă acolo.

Asta suna ca și cînd ar fi voit să-i spună că poate să plece.

Nici nu se gîndea Zamfir să mai stea. O vedea însă că e supărată și n-o mai văzuse încă așa; îi era dar greu să plece ca din pușcă.

— Să vezi — grăi dînsul făcînd un pas spre ea — el îmi spunea că-ți faci inimă rea, că ești neliniștită, că mă aștepți...

— Eram neliniștită, îmi făceam inimă rea, te așteptam — răspunse ea cu mîhnire femeiască — și nici nu știu de ce folos ți-a fost să-mi faci spaimă cînd nu puteai să ai gînd de plecare.

— Ba am avut! zise el.

— Cum l-ai avut și l-ai părăsit așa peste noapte!? întîmpină dînsa. De ce l-ai avut și de ce l-ai părăsit?

— Asta o să ți-o spun odată în toată tigna.

— Și de ce adică să nu mi-o spui chiar acum!? îi zise ea cu glas stăruitor. Ce te oprește? Copiii dorm și nu ne supără, iar noaptea e destul de lungă și-ți rămîne destul timp și pentru somn. Te iartă inima să mă lași canonindu-mă să aflu ceea ce tu poți să-mi spui în trei cuvinte? Te-am supărat cu ceva? Ți-am făcut vreo nedreptate? Ai vreo dorință pe care eu aș putea și nu voiesc să ți-o împlinesc?

Ea nu-i zise să șadă, dar se dete puțin mai spre căpătîi, ca să-i facă loc, și el se așeză lîngă dînsa și începu să-i spună ce avea pe inimă.

Ana vorbea și cu el tot ca cu fratele ei: îl lăsa să vorbească, dar nu credea ce el îi spunea, ci pîndea mereu, ca el să se dea de gol.

Despre slăbiciunea sa pentru dînsa el n-a vorbit nimic, fiindcă ea nu-l făcuse nici să ia hotărîrea de a pleca, nici să-și schimbe gîndul.

Ana nu se îndoia însă că numai asta-l făcea atît de schimbăcios.

— Eu cred, zise ea, c-o fi și vreo slăbiciune omenească la mijloc.

— Tocmai asta e, răspunse el cu inima deschisă. Mă vezi că sunt om slab; una zic și alta fac: mă tem de mine însumi mai mult decît de toate. Am zis că n-o să mă împrumut niciodată, și m-am împrumutat; mi-am pus de gînd să macin numai ziua, și macin și noaptea. Așa o să fiu cu toate, și numai bunul Dumnezeu știe unde o să ajung în cele din urmă. Eram ieri seară hotărît să plec, iar azi sunt hotărît mai tare ca oricînd să rămîn.

— Și șezi pe pat ici lîngă mine, adăugă ea rîzînd.

El voi să se ridice.

— Șezi, omule, urmă ea trăgîndu-l de mînecă. Ce e dacă șezi? Nu cumva e vreun păcat? e vreo primejdie?

— Nu e nici păcat, nici primejdie — răspunse el dîndu-se puțin mai departe, ca să o poată vedea mai bine — dar lumea, dacă ne-ar vedea șezînd așa, și-ar face gînduri rele despre noi.

— Ei? și pe tine te doare capul de gîndurile pe care și le face lumea?! întîmpină ea. Parcă lumea nu și le face și fără ca să ne vadă? parcă ea nu vede și ceea ce nu-i? Dacă ne-am uita în gura lumii, ar trebui să mergem unul în o parte a lumii și altul în alta, cum voiai tu.

— Nu e vorba de asta, întîmpină el, dar ceea ce n-ar face cînd îl vede lumea, nu face omul cu inima liniștită nici cînd nu-l vede nimeni. Nu-mi pasă nici mie de ceea ce zice lumea, dar îmi pasă de ceea ce știu eu. Îți spusei că sunt om slab și nu știu unde o să ajung în cele din urmă.

Ana era acum mulțumită: îl avea și-l ținea bine legat:

— Haid'! — zise ea rîzînd — pleacă. Bucur te știe că ești aici și mîine e plin tot satul.

El se ridică și plecă, iar ea-l însoți pînă la ușă.

— Ziceai — grăi dînsul tot rîzînd — că nu-ți pasă de gura lumii.

Ea nu se mai putea stăpîni: trebuia să-i dea o mușcătură.

— Nici nu are să-mi pese — răspunse ea după ce el trecu pragul — căci lumea n-o să zică: „Proasta aia s-a lăsat să fie scoasă din minți!“ ci: „Prostul ăla n-a fost în stare să-și găsească alta!“

Zamfir ar fi voit să se întoarcă, pentru ca să-i spună c-ar fi proastă lumea dac-ar zice așa, dar ea închise ușa și-l lăsă afară.

VII

Lucrurile iar mergeau cum nu se așteptase Zamfir, deși nu tocmai cum își închipuise Ana.

Moara umbla într-una, măciniș era destul, și Zamfir se simțea tot mai aproape de timpul cînd nu îi va mai da Anei uimul, ci-l va păstra pentru sine.

După învoiala ce făcuseră, Ana lua și uimul morii, și roadele vetrei pînă ce nu va fi scos rata, pe care avea s-o plătească din preț. Dacă ieșea din uim mai mult, lua Zamfir el singur și uimul, și toate roadele vetrei. Trecuseră abia două luni, și în podul morii se adunaseră o sută treizeci și opt de banițe de porumb și șaptezeci și patru de banițe de grîu, ceea ce, după prețurile din piața Piteștilor, făcea vreo șase sute de lei.

„Dacă merge tot așa — zicea Zamfir frecîndu-și mînile — în curînd după sărbători uimul e al meu!“

Își făcea omul socoteala și-i ieșea un cîștig de cel puțin trei mii de lei pe an. Așa și trebuia să fie. Măselele morii macină pentru gura omului, și moara e lucru cu cîştig. Dacă lua Ana pe nemuncite o mie de lei, dacă un morar ia fără nici o grijă o mie două sute de lei pe an, Zamfir, care muncea mai mult decît un morar şi avea şi paguba morii, nu lua mult dacă lua trei mii. El însă, care nu avusese în viaţa lui niciodată nici trei sute de lei, era cuprins de un fel de grijă cînd se gîndea că într-un singur an ar putea să adune cîteva mii.

De! aşa e! Averea se agoniseşte uşor: greu e numai s-o păstrezi.

Nici nu erau însă lucrurile tocmai cum şi le ticluia Zamfir în gîndul lui.

Orişicît de lămurită ar fi fost învoiala cu Ana, Ana era muiere şi nu voia să ştie de preţurile din piaţa Piteştilor.

— De! — zicea dînsa — la primăvară o să fie preţurile mai mici!

— Bine — îi răspundea el — vinde-ţi grîul şi porumbul acum şi păstrează banii!

Nici asta n-o voia dînsa. De ce să ţie banii închişi în ladă?! Ţinea să vîndă o dată şi mult şi să i se socotească chila de porumb cu 7, iar cea de grîu cu 12 lei mai ieftin decît în piaţa Piteştilor.

Ce putea omul să-i facă?! E peste putinţă să te ajungi la vorbă cu muierile dacă n-o laşi pe-a lor, şi era destul ca Ana să scape o vorbă despre ceea ce el ar face dacă în locul ei ar fi alta mai tînără, pentru ca socoteala ei să iasă bună.

Mai era apoi la mijloc şi fonciera, şi patenta morii. Pe aceste tot el avea să le plătească. Fiindcă el n-avea bani şi perceptorul dădea zor, a plătit ea, şi a rămas să se despăgubească din uim cu preţurile alese de ea.

„Tot o s-ajung în postul Paştilor să iau uimul“ îşi zise Zamfir, fără ca să-şi mai frece mîinile.

El mai scăpase însă din vedere încă ceva. Bucatele se vindeau mai uşor la Piteşti decît la moară, şi căratul tot pe el îl privea, apoi era lucru de sine înţeles că dînsa, care era stăpîna morii, nu putea să dea vamă cînd măcina la moara ei, şi măcina din podul morii. Mai măcina cîteodată şi pentru alţii. Ghiţă ştia pentru cine, iar Zamfir își dădea seamă că asta e un fel de jaf, dar îi era greu și se făcea că nu înțelege.

Nu lăsa Ana să treacă nimic de la dînsa, iar Zamfir putea să-nchidă un ochi, căci după Paști tot ajungea el să ia uimul morii.

Mai erau apoi și caii, și boii, care nu mai mîncau degeaba.

Bea, nu-i vorba, Bucur al lui Cimbru, dar făcea treabă și se mulțumea cu puțin, ca orișicare om ce urmărește un scop.

Una-l mîna pe Bucur: să înece pogoanele luate de la dînsul și să-nsoare pe Zamfir cu Ana, pentru ca să crape fierea în Ghiță. Ar fi fost, cînd era stăpînit de gîndul acesta, în stare să care zi și noapte bolovani în spinare și să bea numai apă rece. „Heh!“ zicea el și muncea cît trei pentru un franc pe zi: în două săptămîni a cărat el și băiatul unsprezece stînjeni la Pitești și i-au adus lui Zamfir o sută șaptezeci și doi de lei, numărați pe masă.

„Dacă merge așa — își zicea Zamfir — mă plătesc de Ghiță și tot mai am bani destui la primăvară.“

Da! însă boi, cai, căruță, car și nutreț n-avea Zamfir. Le luase toate de la Ana, dar încă nu le plătise. Cum se putea ca el să ia atîta sumedenie de bani și ei să nu-i dea nimic! Dar vorba era să le plătească în zile de lucru. Fără îndoială! De ce să nu-i dea însă o parte și din banii pe care îi cîștiga cu boii ei, cu caii ei, cu carul ei, cu căruța ei!? Trebuia să-i dea, și i-a dat Zamfir.

Într-o bună dimineață a mai luat și pe Safta de la el, așa, numai pe cîteva zile.

Zicea că e bolnav Silea, băiatul, și singură nu putea să-i poarte grija.

Era în adevăr bolnav și-n adevăr nu-i mai purta grija, dar nu tocmai asta o făcuse s-o ducă pe Safta-n deal.

Ţinea Ana să știe ce se petrece la moară, iar Safta, proastă cum era, nu era în stare să-i spună nimic. Nu-i rămînea dar Anei decît să meargă mai des pe la moară, și era greu să-și lase copilul acasă și încă mai greu să-l ia cu dînsa. Dac-o avea pe Safta-n deal, putea să plece orișicînd de-acasă și să stea nesupărată de nimeni la moară.

Mare lucru nici n-a fost asta.

Bucur era mulțumit că Ana vine mai des pe la moară, Zamfir se lipsea ușor de Safta, care multă treabă nu putea să-i facă la moară, iar Safta s-a dus bucuros la Silea al ei.

Sărmana de ea! Bună fată, dar tot ar fi fost în stare să-i scoată Anei ochii cu ghearele. Nu putea s-o ierte că l-a lăsat pe Silea să se prăpădească atît de rău. Ceilalți copii erau și ei nespălați, gălbejiți și dezmățați, de-ți era greu să te uiți la ei, dar Silea, săracul, nu mai era decît piele veștedă întinsă pe oase subțirele. Iar casa și preajma casei!? Parcă trecuseră tătarii pe acolo.

— Ptiu! ce scîrnăvenie de femeie! strigă Safta și se puse pe lucru.

Chiar și acum toamna era o purecărie de te apuca groaza cînd treceai pragul, și așternutul era plin de pete de sînge. Aici nu putea să trăiască suflet de creștin. Bieții de copii! Să te miri că nu s-au prăpădit.

Dar vatra Anei!? Curat jaf! Vase știrbite și nespălate, ici o oală, colo o cratiță, mai departe un ceaun, cum le lăsase Ana din mînă, cuțitele și furculițele ruginite, lingurile pline de soi și peste toate o muscărie ca-n toiul verii.

— Asta-i moarte de om! — strigă iar Safta și se puse să frece și să curețe.

A stat dar Safta bucuros la casa Anei cîteva zile, o săptămînă și mai bine: n-ar fi iertat-o firea să plece pînă ce nu le vede iar toate cum le știa, curate și-n bună rînduială, cum o-nvățase Ana să le ție. Curățenia însă și buna rînduială se fac ușor, și greu e numai să le păstrezi, ca să nu ai mereu nevoie de a le face: peste vreo zece zile erau toate oglindă, iar Silea alerga prin casă și se rotunjise de era mare mulțumire să-l ții în brațe și să-l dezmierzi; a apucat-o dar și pe Safta dorul de serile petrecute la focul din fața morii.

Degeaba; timpul trece și oamenii se prefac. Se stricase fata și nu mai putea să stea, ca mai-nainte, zile-ntregi, cu copiii, cu gîștile, cu rațele și cu găinile numai. Apoi, de cînd s-a dus la moară, n-a auzit, ce-i drept, nici o vorbă bună de la nimeni, dar nici ocări şi ghionturi n-a mai mîncat, iar ca stăpînă la casa ei, făcea ce voia, se scula şi se culca cînd îi venea, mînca ce-i plăcea, şi-l schimbă traiul bun pe om. Lasă că nu mai era tot atît de bondoacă ca mai-nainte şi se săltase la trup, rotunjindu-se la obraji, dar i se schimbase şi faţa. Nu mai era copilul necăjit şi supus, care nu îndrăzneşte să ţi se uite în ochi, ci fata voioasă care rîde mereu, şi din ochi, şi din buze, ţi se uită fără de sfială-n faţă şi are voinţa ei, peste care nu lasă pe orişicine să treacă. O vedeai acum că e fata lui Bucur al lui Cimbru, şi Anei i se părea cîteodată cam obraznică.

Obraznică tot nu era însă Safta.

Umblînd după treburile ei, Ana s-a dus azi, s-a dus mîine şi s-a mai dus şi poimîine la moară, şi-a părăsit în cele din urmă vatra şi-a ajuns să-şi facă focul în vatra de la moară. Tot a ei era, la urma urmelor, şi asta.

Aşa şi trebuiau să vie lucrurile.

Strîmtorat de nevoile cele multe, Zamfir lăsa moara să umble, cînd avea destul măciniş, şi ziua şi noaptea, ba a început să macine şi din porumbul adunat în podul morii, căci vindea făina cu preţ mai bun decît porumbul. De ce să stea moara degeaba!? Dormea dar omul pe apucate, fie noapte, fie zi, cînd avea răgaz, şi Ana trebuia să stea mult la moară dacă voia să vorbească în toată liniştea cu el. Cînd n-avea de lucru la coşuri, se trăgea într-un colţ şi se lăsa să-l fure somnul, iar cînd suna talanga pe pietrele deşerte, el sărea-n picioare şi iar alerga la coşuri. Tignit nu-l găseai decît în timpul cînd se punea şi el să-mbuce ceva. Ana mînca dar şi ea cu el şi, ca să aibă ce să mănînce, îi gătea dînsa mîncarea. Acasă la ea nu prea făcea lucrul acesta, ci se mulţumea cu ce-avea la îndemînă; aici însă n-avea altă treabă. Astfel stăteau lucrurile, astfel treceau zilele: în vreme ce Safta se bălăbănea cu copiii, Ana se scula cînd soarele intra pe fereastră, se gătea şi pleca la moară, de unde nu se-ntorcea decît în amurgul serii. Lucrul ăsta trebuia să se sfîrşească odată.

Degeaba aştepta însă ca Zamfir s-o cheme acasă, căci zilele treceau una după alta şi ea rămînea tot în deal.

Dacă obraznică ar fi fost, Safta ar fi zis, ba ar fi făcut chiar ceva: ea tăcea însă şi aştepta.

O cuprindea un fel de jale cînd se gîndea că la moară nu simte nimeni lipsa ei şi se cutremura cînd se gîndea că şi acolo le va fi găsind toate, cînd se va întoarce, cum le-a găsit în deal, dar ea tăcea şi aştepta.

Putea să şi aştepte.

Nu-i vorba, se înşela dînsa cînd se mîhnea că nu simte nimeni la moară lipsa ei. N-o băgase Zamfir în seamă cîtă vreme a fost la moară; acum, cînd nu mai era, mereu o vedea cum fusese cînd a fost. Alta era acum şi casa, şi moara, ba chiar şi masa lui Zamfir, deşi Ana era mare măiastră în ale gătirii şi mereu îl întreba pe Zamfir ce-i place şi cum îi place. Era vina lui că nu ştia niciodată să-i dea alt răspuns decît: „Ce-o fi, cum o fi!“ Safta, mai prostuţă, nu întreba niciodată, n-ar fi îndrăznit, Doamne fereşte: ea gătea, punea bucatele pe masă, apoi se trăgea într-un colţ şi privea. Dacă el mînca cu poftă, inima ei se umplea de bucurie, ochii ei se umezeau de-nduioşare, iar dacă el gusta de ici şi de colo cîte ceva, ea stătea parcă era să i se surpe moara în cap. Aşa era Safta cu toate: se uita la faţa lui şi ştia ce-i place şi ce nu-i place, cum îi vin mai la îndemînă lucrurile şi care îi sunt slăbiciunile. Ei amîndoi ar fi putut să trăiască o viaţă întreagă împreună fără ca să aibă nevoie de a vorbi unul cu altul. Era oare cu putinţă ca Zamfir să nu simtă lipsa ei cînd nu mai era nici un lucru la locul lui şi nici unul cum trebuia să fie!? Îi era însă greu să-i vorbească Anei despre aceasta. A luat-o în cîteva rînduri aşa cam pe departe, o întreba mereu dacă mai e bolnav copilul, ba i-a spus chiar că era bună Safta la moară, dar Ana se făcea că nu-l înţelege, şi el o mai amîna de azi pe mîine.

De azi pe mîine şi iar de azi pe mîine s-au tot amînat lucrurile pînă după Crăciun şi-ar mai fi putut Safta să stea mult în deal dacă n-ar fi fost şi altceva la mijloc. A dat însă de Bobotează, în loc de ger, o moină de s-a umflat rîul și au început găinile și rațele și gîștele să ouă. Acum nu mai era chip să tacă Safta. Cîte și mai cîte seri a petrecut ea desfătîndu-se cu gîndul prăsilei de păsări ce va face la moară!? ce rațe, ce găini, ce gîște, mai ales ce gîște, ce spuză de păsări!? De atîtea ori văzuse-n gîndul ei banii luați pe ele și numărați leu cu leu în fața lui Zamfir! și acum să mai stea în deal!? Ferit-a Sfîntul! Ea nu era bleagă! Ea era tăcută și liniștită, dar cînd se-ndrăcea, îi jucau ochii în cap ca la o veveriță și-ar fi fost în stare să dea iureș prin apă și prin foc în cel mai strajnic dușman.

Ce mai avea dînsa să întrebe? Ana nu plecase încă la moară și copiii nu rămîneau singuri: a pornit-o la vale.

Și cobora, nene, din deal și mergea spre moară de-ai fi crezut că-i gata să oprească rîul în mersul lui și să ia moara cu asalt, cum îi spunea tată-său că au luat ai lor Grivița.

Un singur lucru îi mai domolea pasul: nu știa ce are să-i zică lui Zamfir, nici cum să vorbească cu el.

„Am să-l întreb — zicea dînsa în gîndul ei — dacă sunt sluga lui ori sluga Anei. Dacă mi-o spune că a lui slugă sunt, am să-i spun că e lucru nelegiuit să-mi pună alt stăpîn în spinare și că eu nu pentru simbria lui slujesc, ci pentru ca să cresc boboci de rață și de gîscă și pui de găină. Iar dacă-mi spune că a ei slugă sunt, am să-i răspund că nu-mi trebuie, că nu vreau. Așa! Dar cum să-i zic!?“

Asta era!

Ea nu putea să-i zică Zamfir, ca toată lumea: ar fi fost o obrăznicie.

Se opri dar țeapănă în fața lui, se uită drept în ochii lui, dar vorba-i rămase-n gît.

Zamfir nu era nici el în stare să-i zică ceva.

O vedea, știa că e Safta și se uita cu toate acestea la ea parcă n-ar mai fi văzut-o niciodată în viața lui. Nu, îi era peste putință să creadă că poate și Safta să fie cum o vedea.

— Ce s-a-ntîmplat? întrebă el buimăcit.

— Nene Firule! — răspunse ea cu glasul înecat — eu am venit acasă!

Pe Zamfir îl trecură fiorii.

„Firule!“ De ce „Firule!?“ De unde a scos ea vorba asta!? Pe el îl chema Zamfir; aşa-i zicea toată lumea, şi nu-şi aducea aminte ca cineva, de cînd a murit mama lui, să-i fi zis altfel; cum ajunge ea să-i zică tocmai: „Nene Firule!?“?

— Ţi-a făcut ceva!? şopti el încet şi gata de a porni la deal.

— Nu! — răspunse ea — dar am venit acasă!

Zamfir se linişti.

— Şi ce-a zis ea? întrebă el.

— Nu ştiu, răspunse Safta.

— Cum? nu i-ai spus că vii?

— De ce să-i spun?! Nu cumva mi-e stăpînă?! răspunse Safta îndărătnică.

Zamfir iar se uită la ea ca la un om necunoscut. De! era foarte greu să se împace el cu asemenea întoarcere.

— Safto! — grăi dînsul blînd şi aşezat — asta nu se poate!

Ea se uită drept în ochii lui şi-l măsură de jos pînă sus.

— Ba se poate! grăi apoi liniştită şi se duse în moară şi se aşeză pe un sac de grăunţe.

— Ei, comedia naibii! zise el, scos din sărite, şi plecă după ea.

Safta şedea pe sac, dar şedea încît ai fi putut să ridici moara şi s-o duci aiurea, dar ea tot nu s-ar fi mişcat.

— Degeaba, Safto — zise el iar — tot trebuie să te duci şi să-i spui şi apoi poţi să vii şi să rămîi.

— Nu am să mă duc şi am să rămîn! răspunse ea, înfigîndu-se oarecum mai tare în sacul cu grăunţe.

Zamfir îşi încrucişă braţele. Ce putea să-i facă!? Nimic, nimic! Spurcată fiinţă femeia! Şedea puiul acela de drac acolo pe sac şi se uita în toate părţile cu nişte ochi care se umpleau din ce în ce mai mult de lacrămi şi te muia de te făcea ca lipanul opărit.

— Are să plîngă! strigă el. De ce plîngi! Ţi-a făcut cineva ceva!? Pe cine vrei să sperii cu plînsul tău? Mie puțin îmi pasă de el!

— Nu ți-e rușine obrazului!? strigă ea plîngînd cu hohote. Asta e moară!? coteț de porci e! Asta e casă!? Așa-ți place să trăiești?! Care va să zică de aceea m-ai trimis pe mine-n deal și m-ai ținut atîta timp acolo!? Ce fac eu acum!?

Zamfir era răpus.

El se apropie de dînsa, o cuprinse binișor cu brațul și i se uită ca la un copil în față.

— Liniștește-te, dragă, îi zise el. Dacă nu vrei și nu vrei, eu silă n-o să-ți fac. Ai venit, venită să fii. O să mă duc eu să-i spun.

— Lasă-mă-n pace! grăi dînsa, dîndu-l cu cotul la o parte, și plecă să se ducă-n casă. Ce te tot căciulești la ea — adăugă apoi uitîndu-se peste umăr înapoi — parcă n-ai fi mai om decît dînsa?!

Zamfir se uită lung în urma ei.

„Ce să-i faci!? își zise el. N-ai ce să-i faci! O iei slugă și ți se face stăpîn în casă.“

VIII

Bucur se uita pe rîu la deal și rîdea prin ascuns, nu însă pentru că îi venise fata acasă, ci pentru că era moină și apa începuse să treacă peste zăgaz.

El însă nu rîdea singur.

Rar se-ntîmplă ca moina să vie atît de încurînd, și dacă mai ținea băltărețul, trebuiau să pornească și sloiurile, fie pe-nserate, fie peste noapte, iar Ghiță atît aștepta.

Zamfir scosese căngile și razurile la îndemînă, pentru ca să fie gata cînd se vor porni sloiurile, iar Bucur căra gunoi de-a lungul șanțului, ca să-l aibă la îndemînă dacă apa-și face vreo spărtură. Lua cu furca și punea peste pămîntul scos din șanț, căci pămîntul îl spală apa, dar gunoiului n-are ce să-i facă, ci trebuie să-l podmolească.

Ghiță se uita și le dădea pe ici, pe colo cîte un sfat, pentru ca lucrul să iasă cît se poate de bine.

Ana era și dînsa pe acolea, căci în averea ei se petreceau toate. Nu se dusese Zamfir să-i spună c-a plecat Safta de la casa ei și a venit la moară, dar nici n-avea nevoie, căci văzuse Ana c-a plecat și o vedea că e la moară. Înghițea biata femeie din cînd în cînd cîte un nod, dar nu zicea nimic, ci aștepta ca Zamfir s-aducă vorba la Safta, iar Zamfir avea acum altă treabă, alte griji, alte gînduri.

Mergînd de ici pînă colo, așa, ca să nu stea la un loc, Ghiță se apropie în cele din urmă de Bucur.

— Și de ce adică pui gunoi pe deasupra? întrebă el foarte pe nas.

— Uite — răspunse Bucur cam în zeflemea — fac și eu ceva ca să-mi treacă de urît. Nu prea e înalt valul ăsta de pămînt și nici gros nu prea e: dac-ar fi să vie apa mare, ca să se prelingă pe ici, pe colo peste el, roade ușor pămîntul, își face încetul cu încetul drum, și atît îi trebuie ca-ntr-un ceas să spele ce-a făcut Zamfir în trei săptămîni. Pun gunoiul ca să nu poată roade apa.

— Dar dacă nu trece pe aici, apucă-n colo spre pogoanele tale și strică tot ceea ce tu ai făcut în patru ani, întîmpină Ghiță.

Bucur se uită lung și cam a om prost la el. Vedea el unde bate Ghiță cu gîndul, dar voia să-l mai ispitească.

— Așa e! grăi dînsul oarecum speriat. Pîn-acum locul era mai jos aici: dacă se ridică, apa trebuie să apuce încolo. Asta nu se poate să rămîie așa! Ce e de făcut aici!?

Ghiță dete din umeri. Știa el ce e de făcut, dar nu-i venea s-o și spună: aștepta ca Bucur s-o facă fără ca să-i spună el.

Dacă spăla apa acum șanțul, rămîneau neatinse pogoanele de dincolo și Zamfir era nevoit să facă la primăvară lucru mai cu temei.

— De, eu nu știu — zise el dînd din umeri — dar prea tare n-ai să te sperii. O fi pe ici, pe colo ceva mai afînat pămîntul, și îi este destul apei să găsească o gaură de sobol pentru ca să apuce pe ea și să-și facă loc.

Ghiță i se rînji în față. Ar fi fost în stare să ridice furca de fier și să-i tragă una-n cap, ca să-l culce la pămînt.

— Vorbă să fie! grăi dînsul. De ce să mai aștept!? E mai ușor să-l afînez eu de pe acum.

Ghiță nu-i zise nici da, nici ba, ci se făcu că lui îi este totuna.

— Ei, ce zici? stărui Bucur. Nu e mai ușor așa!?

— După cum e omul, răspunse Ghiță. Unul e mai inimos, altul mai așa ca mine: eu n-aș face-o.

Bucur aruncă furca din mînă, făcu un pas spre Ghiță și se opri stînd drept în fața lui.

— Mă! — îi zise încet și liniștit — eu și tu, noi amîndoi, suntem de neam din Vadu-Morii și ne cunoaștem, ne știm foarte bine unul pe altul. Tare trebuie să te fi prostit tu ca să crezi că eu nu înțeleg ce vrei tu și că eu, om în toată firea, Bucur al lui Cimbru, aș fi în stare să fac mișelia la care tu te gîndești. Nici dac-aș fi beat mort n-aș uita că veneticul ăla a făcut aici muncă cinstită și ar avea tot dreptul să mă toace-n cap ca pe un cîine dacă aș gîndi ca tine.

Ghiță se dete un pas înapoi.

— Dar cine dracul ți-a zis să o faci?! grăi dînsul mai înăcrit de cum era de obicei.

Bucur iar i se rînji în față.

— N-ai zis, nu! întîmpină el. Ești cu mult mai viclean decît să zici, dar omul nu numai cu gura vorbește. Mie nu-mi pasă dacă vine ori nu vine mare Vedea: ale tale sunt pogoanele! fă tu ce-i fi făcînd, dar voi îl știți pe Bucur al lui Cimbru — urmă el ridicînd mîna — și să mă ferească Sfîntul să nu prind pe vreunul dintre voi pe aici, că e rău de mine — m-ai înțeles?! — de mine-i rău!

Ghiță se dete cîțiva pași înapoi, se întoarse și plecă: nu-i ședea lui bine să-și facă de lucru cu un bețiv ca Bucur.

Dac-ar fi fost beat, Bucur ar fi strigat o dată „huo“, dar era treaz și l-a lăsat să-și caute de drum.

Nici n-au venit însă lucrurile cum și le închipuise Bucur.

Pe-nserate, apa a venit mai mare și gheața a început să trosnească.

— Acum se pornește! strigă Bucur și aruncă iar furca, pentru ca să alerge dimpreună cu băiatul la deal, din sus de zăgaz, unde era și Zamfir cu Preda și cu Păun, vecinul acestuia.

Pînă în dreptul zăgazului rîul era totdeauna curățit de gheață, pentru ca apa să curgă fără de împiedicare spre moară: de aici porneau dar sloiurile dacă porneau.

Gheața mai trosni de cîteva ori, de se auzea pînă-n deal, și o mare bucată din ea se dezlipi încetul cu încetul și o porni spre vale.

Zamfir luă toporul și sări pe ea, iar Bucur o prinse cu cangea, ca s-o ție-n loc.

— Săriți și voi! — strigă el întorcîndu-se spre băiat și spre Păun — iar tu, Preda, vino și mă ajută!

Lucra Zamfir cu ceilalți doi din răsputeri, ca să sfarme cu topoarele sloiul în bucăți mai mici, care pot să treacă scocurile, iar Bucur și Preda se opinteau să-l ție-n loc, pentru ca să n-ajungă la stăvilare mainainte de a fi fost sfărîmat; dar gheața era groasă și apa venea din ce în ce mai mare și mai repede și se apropiau cu toții de stăvilare, unde sloiul se izbește. Băiatul și Păun, simțind că li se clatină sloiul sub picioare, se aruncară pe mal; iar Zamfir, care se afla mai spre mijlocul rîului, fu împins, cînd ei săriră, și mai departe, încît nu mai era chip să iasă și el.

În același timp, sus la zăgaz trosni din nou și se porniră alte două sloiuri la vale.

— Acu-i acu! strigă Zamfir rîzînd. Cum ies eu de aici!?

Mai erau vreo cîțiva stînjeni pînă la stăvilare, iar căngile nu erau destul de lungi pentru ca Bucur să poată prinde sloiul, ca să-l tragă spre țărmure.

Ce-i rămînea!? El sări de pe sloi în apă, făcu cîțiva pași și ieși pe cellalt țărmure, ud pînă din sus de genunchi și cu cizmele pline de apă. La asta n-avea însă timp a se mai gîndi, căci în același timp sloiul se izbi de stăvilare și, neputînd să treacă se suci și se puse de-a curmezișa, încît opri trecerea apei.

Acum rîul se umflă din jos în sus, și peste puțin se auzi spre zăgaz o trosnitură strajnică, în urma căreia porni toată coaja rîului la vale.

— Safto! Safto! strigă Bucur. Fugi în sat și mai cheamă oameni, pe cine-i găsi!

Se puseră apoi cu razurile și cu căngile toți cinci, ca să spargă sloiul. L-au și spart, și îndată ce el a trecut înainte, apa s-a pornit și ea la vale, dar s-au pornit și sloiurile de mai la deal, și peste puțin s-a izbit de stăvilar alt sloi mai mare și iar s-a umflat apa și iar a trosnit la zăgaz. Era peste putință ca ei singuri să biruie năvala sloiurilor: trebuia să mai fie și alt rînd de oameni, care lucrează sus și de acolo-n jos cu topoarele.

Pînă la sosirea acestora nu le rămînea decît să spargă, cum puteau, sloiurile ce se îngrămădiseră în fața stăvilarelor. Apa-și căuta însă și ea drumul ei. Un sloi se spărgea, și altul venea în locul lui, iar apa, nemaiputînd să curgă, se umfla, mereu se umfla. Cînd oamenii au început să sosească, Vedea era ieșită din albia ei și nu se mai putea nimeni apropia de țărmurele despre vatră, trebuiau să lucreze cu toții ca să-i dea drumul prin stăvilare.

Nu era, cu toate acestea, primejdia atît de mare cum și-o închipuiseră ei.

După apusul soarelui, băltărețul s-a oprit și cizmele lui Zamfir s-au făcut încetul cu încetul scoarță. Degeaba! iarna lupii n-o mănîncă, și cam pe la zece ceasuri sloiurile erau prinse de ger și apa-și făcuse drum peste zăgaz pe viroagă la vale și începuse a se retrage-n albia ei.

O fi rupt, n-o fi rupt zăgazul făcut de Zamfir, asta acum nu se putea ști: șanțul era întreg și nevătămat, și Zamfir putea deocamdată să se ducă la căldură, să se premenească și să-și dezmorțească vinele.

S-a încălzit, s-a premenit și s-a culcat, dar vai de odihna lui. Auzea mereu sloiurile izbindu-se de stăvilare, și fiecare izbitură-l deștepta din somn; vedea mereu sloiurile puindu-se de-a curmezișa și apa umflîndu-se de la vale la deal și iar tresărea din somn; auzea trosnetele la zăgaz și-i venea să sară din pat. Dar toate aceste erau numai închipuiri: lucrul cel în aievea urît era că nu mai auzea apa curgînd pe scocuri. Era morar Zamfir, şi morarul adevărat doarme liniştit numai cînd se învîrtesc roatele şi huruie moara.

Nu dormea însă nici Bucur. A zis el, nu-i vorba, „noapte bună“ şi s-a dus să se culce, dar nu s-a culcat, ci a ieşit hoţeşte şi s-a furişat de-a lungul şanţului pînă la grămada de gunoi pe care o cărase la zăgaz. Aici s-a culcat, dar nu ca să doarmă, ci ca să stea la pîndă.

La depărtare de cîţiva paşi se izbea apa peste zăgaz cu un zgomot care străbătea prin măduva oaselor şi răsuna în deal.

„Nu! — îşi zise el — zăgazul nu l-a rupt pîn-acum, şi dacă nu l-a rupt, nici nu-l mai rupe. Nu l-a rupt: dacă l-ar fi rupt, ar curge lin.“

Un lucru nu putea să înţeleagă Bucur: nu era aspru gerul, dar geruia, şi cu toate acestea, cam pe la miezul nopţii apa iar a început să iasă din albia ei şi, ieşită o dată, creştea repede. În curînd a ajuns la şanţul lui Zamfir şi peste cîtva timp s-a revărsat şi pe cellalt ţărmure. Se-ntindea, mereu se-ntindea apa, dar nu curgea, ci stătea baltă şi numai la zăgaz se făcea zgomotul din ce în ce mai înfiorător.

„Ce e asta?“ se întrebă el şi plecă de-a lungul valului de pămînt spre moară. Apa se ridicase de nu mai rămăsese nici o palmă din valul lui Zamfir deasupra ei, dar la moară nu mai curgea.

„Aoleo! strigă el. S-a înfundat albia: s-a oprit apa şi a prins-o gerul. Acum e acum!“

Simţea cum apasă apa cea multă şi cum trebuie să-şi spargă-n cele din urmă drum pe undeva.

„Ori ia moara, ori ia şanţul, ori îşi caută albia cea veche peste pogoanele mele, zise el. Ha—ha—ha! Acum să te văd, Ghiţă!“

A trecut însă noaptea fără ca apa să-şi fi spart drum: curgea peste zăgaz, se prelingea pe ici, pe colo spre matca ei peste pogoanele lui Bucur şi peste ale lui Preda, dar mai departe stătea baltă mare şi lată cît vedeai cu ochii.

— Ce e!? întrebă Zamfir dimineaţa, cînd ieşi din moară şi văzu balta cea întinsă.

— Rău e! răspunse Bucur. S-a-nfundat albia!

— Aş! asta nu se poate!

— Ba se poate, grăi Bucur. Tu ştii că albia nu-i adîncă; sloiurile care s-au oprit în ea sunt groase şi au umplut-o de nu mai poate să curgă apa pe sub ele după ce le-a prins gerul!

— Vorbă să fie! întîmpină Zamfir. Parcă nu le ridică apa!?

— Nu! de loc nu le ridică, răspunse Bucur. S-o fi prelingînd pe sub ele, dar nu are destulă putere, fiindcă a apucat-o pe deasupra. Nu vezi tu că gheaţa se îngroaşă de-a-ndoaselea, de jos în sus, iar nu de sus în jos?

Zamfir se scărpină în cap.

Aşa era. Intrase chiar el seara trecută în rîu şi apa-i trecuse abia peste genunchi, iar acum i-ar fi trecut peste brîu, şi era îngheţată pînă sus, rînduri-rînduri, cum se ridicase, gheaţă peste gheaţă.

— Ce-i acum de făcut? întrebă el.

— Ce să fie!? răspunse Bucur, care era cu gîndul la pogoanele lui. Mai aşteptăm şi noi, doară-şi va face apa drum pe dincolo, pe unde a curs atîta timp. Eu mă duc cu băiatul şi stau de pază la şanţ, pentru ca nu cumva să apuce apa peste el şi să-l roadă, iar tu rămîi aici şi bagi de seamă ca să nu apuce apa prin moară, căci ori o ia, ori o podmoleşte.

Zamfir dete din umeri ca omul care nu ştie ce să facă. Nu se putea împăca cu gîndul că apa nu mai curge la moară, şi tare ar fi dorit să se pună cu topoarele şi să-i facă drum prin gheaţă. Gheaţa era însă acoperită cu apă: cine să lucreze acum iarna stînd pe gheaţă pînă la glezne în apă!? Lucrul ăsta nu se putea face decît după ce apa-şi va fi făcut drum în altă parte şi va fi scăzut în albie, ca gheaţa să fie curată. Tot pe a lui Bucur trebuie să rămîie.

Văzînd însă balta cea mare, oamenii au alergat din sat în luncă. Bărbaţi, femei, copii, tot satul se adunase la moară, şi mulţi stăruiau în gura mare să i se deschidă apei drum spre moară şi peste vatră, pe unde a curs totdeauna.

— Așa-i! așa-i! strigă Niță al Vetei, care se afla în apropierea lui Ghiță.. Nu poți să dai apa pe moșia altuia, ci trebuie s-o lași să-și urmeze drumul.

— Vorbă să fie! strigă altul. Odată a curs pe dincolo, peste pogoanele lui Bucur și peste ale lui Preda, și dac-au putut ei s-o dea încoace, poate și Ana s-o dea încolo.

— Așa-i! așa-i! strigară iar alții. Să-și apere și ei moșia dacă li-e de ea!

— Cum să mi-o apăr, răspunse Preda, dacă s-a revărsat rîul și nu pot să trec la ea!? El se repezi cu sapa ca să-i facă apei drum prin valul de pămînt al lui Zamfir.

Bucur alergă spre el cu furca ridicată; Niță alergă să-i sară lui Preda în ajutor; Zamfir alergă să nu-l lase singur pe Bucur; alți oameni alergară să-i despartă, și cît dai din palme, se adunară vreo treizeci de oameni, care făceau gură și se rostogoleau de-a valma spre zăgaz, unii dați în partea lui Zamfir, iar alții luîndu-i partea lui Preda.

Femeile și copiii alergară care-ncotro, țipînd de spaimă.

— Aici se-ntîmplă ceva! grăi Ghiță și se trase la o parte, apoi trimise pe Iordache, băiatul lui Preda, să-l cheme pe primarul, ca să descurce lucrurile.

Asta i-a mai ținut pe oameni în loc.

Orișicît de înfierbîntat ar fi, românul nu dă așa fără de nici o pregătire: se prinde la ceartă, își varsă veninul în ocări, îți pune pumnul sub nas, trage cîteva ghionturi, te-apucă de piept și numai de tot tîrziu dă cu parul. Era gălăgie mare, dar oamenii nu se încăieraseră încă la bătaie cînd a sosit primarul, cu toată droaia de copii și de femei după el.

Oamenii se mai potoliră, ca să vadă în care parte se dă primarul.

Primarul era omul satului întreg, ar fi voit dar mai bucuros să fie și cu unii, și cu alții, și își dădu silința să-i împace. El trăgea însă cu ochiul spre Ghiță. Nu-și bătea el capul care dintr-înșii va fi avînd dreptate, ci cine poate să-i facă mai mari greutăți, iar Ghiță era om de care se putea teme chiar și subprefectul. Ar fi voit dar să fie cu toți, dar fără ca să se pună în coarne cu Ghiță! Pe acesta voia dar să-l împace.

— Ce vă mai frămîntați degeaba!? zise el. S-a revărsat rîul? Atîta pagubă! Parcă vă face vreo stricăciune? Pîn' la primăvară tot o să se retragă apa, și podmolul vă face pămîntul cu atît mai gras.

Unii dintre oameni începură să rîdă, iar alții se mai traseră la o parte, încît se făcu cerc larg împrejurul primarului.

— Așa-i! grăi Ghiță foarte pe nas. Podmolul e foarte bun și n-aveți de ce să vă mai faceți inimă rea. S-ar putea, nu-i vorba, ca apa să-și facă de pe acum drumul, ca să se reverse și mai tîrziu tot încolo de cîte ori va veni mai mare. Dar asta se poate numai, și de ce să vă certați pentru lucruri care se pot numai!?

N-aveau oamenii de ce să se certe; ei începură cu toate acestea să facă din nou gură, și degeaba ar fi fost toată înțelepciunea primarului dacă apa ar fi stat și ea pe gînduri și nu și-ar fi urmat lucrarea înainte.

Pe cînd oamenii își pierdeau timpul certîndu-se asupra drumului ce trebuie să-l dea apei, apa și-a făfăcut ea singură drumul. Încotro, asta nu se putea ști, destul că și-a făcut pe undeva, căci începuse a se retrage și se retrăgea iute. Unii ziceau c-a rupt zăgazul, alții că și-a făcut drum peste pogoanele lui Bucur, unde fusese viroaga cea veche, iar cei mai mulți erau de părere c-a apucat-o pe sub lumina morii. Asta nu se putea ști decît după ce va fi scăzut apa.

Văzînd că apa nu mai crește, oamenii s-au mai risipit, dar nu s-au depărtat, ci stăteau grămezi-grămezi, așa, fără de nici o treabă, și așteptau să vadă dacă nu se întîmplă ceva.

Pe la amiază apa a încetat a mai scădea: stătea așa acoperind amîndoi țărmurii cam de două palme. Așa a rămas pînă seara.

Bucur rîdea cînd îl vedea pe Zamfir îngrijat ca nu cumva apa să fi apucat pe sub lumina morii. El ştia mai bine decît orişicine ce-a făcut şi cum a reuşit să podmolească viroaga cea veche. Făcuse tocmai dincolo, unde apa se vărsa în matcă, un pleter întărit cu capre şi cu garduri, şi viroaga s-a podmolit, fiindcă apa se băltise, oprită de acest pleter. Trecuseră însă nouă ani d-atunci, nuielile au putrezit şi apa iar şi-a făcut drum, măturîndu-l din calea ei.

—Numai aşa poate să fie! îi zicea el lui Zamfir.

— Atunci de ce nu mai scade? întrebă Zamfir.

— Pentru că gardurile şi caprele tot îi mai stau în cale! răspunse Bucur.

Credea Zamfir şi nu credea, se bizuia şi stetea cu inima îndoită, dar un lucru vedea cu ochii lui: că moara nu mai umblă, şi cine putea să ştie cîtă vreme mai trebuia să treacă şi cît trebuia să mai muncească pînă ce va fi ajuns s-o pună iar în mişcare!?

Îi era de tot grea inima cînd s-a aşezat la odihnă, şi mai uşoară decît cea trecută nu i-a fost noaptea aceasta.

Uşurată era inima lui Bucur, care-şi credea gîndul împlinit, şi el, obosit şi împăcat cum era, a dormit toată noaptea ca un copil îmbăiat.

Dimineaţa, cînd s-a sculat şi a ieşit în faţa morii, el a rămas trăsnit din senin. Nu mai era balta cea mare, dar nici din valul lui Zamfir nu mai rămăseseră decît două crîmpeie, unul mai lung spre zăgaz, iar altul mai scurt în dreptul morii: apa curgea peste zăgaz, peste pogoanele luate de Ghiţă cu chirie şi peste vatră, unde-şi săpase drum mult mai larg decît adînc.

Cum s-a întîmplat lucrul ăsta!? Cum apa, care n-a stricat valul cînd ea era mare, a putut să-l mături după ce a scăzut? Trebuie să-i fi făcut cineva drum. Ah, ce n-ar fi dat Bucur să-l fi văzut, să fi putut pune mîna pe el! Bănuia el cine a putut să fie, dar bănuiala nu e temei. Iar de vină era numai el, care ştia gîndul lui Ghiţă, şi n-a stat şi noaptea asta de pază.

— A rupt valul şi l-a măturat! strigă Zamfir cînd ieşi şi el din moară.

— Da, l-a rupt, îi răspunse Bucur, dar a rupt şi pleterul meu şi a luat-o pe dincolo.

Asta nu era pentru Zamfir nici un fel de despăgubire. El știa c-a muncit și că munca i-a fost degeaba.

— Bine! — grăi dînsul — cum l-a rupt după ce a început să scadă? Se vede c-a pus cineva mîna.

— Ferit-a Sfîntul! îi răspunse Bucur. Uite, l-a rupt. Așa e apa: rupe nu cînd te aștepți, ci cînd nici cu gîndul nu te gîndești. Vorba e acum — urmă el voind să-l abată — să ne punem pe lucru, ca să-i facem drum spre moară.

Zamfir îi întoarse spatele.

Nu, el nu mai putea să facă nimic așa singur.

Îl cuprinsese iar simțimîntul că nu este el om destoinic de a purta sarcina pe care o luase în spinarea lui. Îl cuprindea jalea, cînd se gîndea cît a muncit el și cît a muncit Bucur, și în cîteva ceasuri apa a stricat tot ceea ce făcuseră ei amîndoi. Nu se mai îndoia că nu mai e în ființă nici zăgazul, pe care-l făcuse cu atîta osteneală și cu atîta cheltuială. Dar nu era apa ea singură, ci se pusese la mijloc și răutatea omenească. Oamenii ăștia erau mai răi decît fiarele. Bucur, pînă chiar și Bucur era în stare să se bucure de paguba altuia, și dacă putea să se bucure, era în stare s-o și facă. Nu, aici și cu oamenii aceștia el nu mai era în stare să se mai pună pe lucru. Și apoi de ce să și muncească!? Pentru ca să facă treburile Anei, care nu se gîndea decît să scoată șapte piei de pe el!?

Una cîte una își aduse aminte apucăturile viclene prin care ea scotea azi una, mîine alta de la dînsul, și-i era rușine că el, om în toată firea, s-a lăsat atîta timp să-l prostească — vorbele Saftei mereu îi sunau în urechi.

Nu mai lipsea decît să-i mai vie pe cap și Ana.

Îi venea să plece cînd a văzut-o din depărtare, dar n-avea nevoie să plece, căci Ana nu se putea apropia de el. Dac-o apucase o dată apa peste vatră, ea nu putea să treacă spre matcă decît prin fața morii, încît puteai să treci peste podul de pe viroagă, dar dădeai în urmă de apa revărsată și nu puteai să ajungi la moară, și moara era închisă între cele două revărsări.

„Hm! tot are Bucur dreptate, grăi dînsul, eu nu mai pot să ies de aici decît după ce îi voi fi făcut apei drum spre moară.“

Trebuiau ei patru, care se aflau la moară, să pună mîna și să-i facă apei drum, ca să poată ieși.

Era greu lucrul acesta, fiindcă gheața se îngroșase, și de la moară pînă la spărtura prin care apucase apa peste vatră erau vreo șase sute de pași. Aveau dar să taie în gheață un fel de șanț tot atît de lung.

Bucur zicea că trebuie să înceapă de sus în jos, pentru ca apa să vie după dînșii.

— Nu, grăi Zamfir, mai întîi curățim aci, pe lumina morii, ca să putem ridica stăvilarele, apoi mergem încetul cu încetul în sus cu un șănțuleț îngust. Cînd vom ajunge la apă, ea pornește pe șănțuleț și noi lucrăm din sus în jos, lărgind mereu șanțul, și apa ne ajută și ea făcîndu-și drum.

Așa era, fără îndoială, mai cuminte, asta o înțelegea și Bucur, dar nu erau ei destui oameni, și pe la amiază stăvilarele nu erau încă ridicate. Degeaba, orișicîtă inimă ar fi avut Safta, ea nu făcea mai multă treabă decît băiatul, și cînd căutai bine, nu lucrau decît doi oameni, Bucur și Zamfir. Dac-ar fi fost vorba să-i dea morii apa, Zamfir s-ar fi oprit și n-ar fi lucrat mai departe: vorba era însă să scape dînșii din strîmtoarea în care se aflau, și nu le rămînea decît să lucreze înainte.

După-amiază au ajuns, în sfîrșit, să curățe lumina și să ridice stăvilarele după ce au vărsat apă fierbinte peste ele, apoi au croit șanțul, nu mai lat decît doi pași.

Zamfir și Bucur tăiau gheața cu topoarele și scoteau bucățile la o parte, iar fata și băiatul curățeau cu lopata sfărămăturile rămase în urma lor. Orișicît curățau însă, șanțul iar se umplea, fiindcă apa se prelingea pe sub gheață și prin nisip și se aduna unde găsea loc gol.

Zamfir luă lopata de la Safta și trecu cu ea de-a lungul șanțului curățind înainte, ca să-i facă apei drum spre stăvilar.

Pe scocuri curgea apă, puțină, dar curgea.

— Să vezi un lucru, grăi dînsul înviorat; te pomenești că apa, găsind răsuflătoare la scocuri, își sparge încetul cu încetul drum pe sub gheață, spală nisipul, adîncește albia și o apucă în cele din urmă încoace.

— Aș, răspunse Bucur. Asta e apa care a rămas pe ici, pe colo, prin gropile de sub gheață.

Zamfir stătea cu inima îndoită. Cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai tare se înfigea în mintea lui gîndul că apa trebuie neapărat să-și facă drum pe sub gheață, fiindcă la scocuri era locul cu mult mai jos decît vatra. Vedea parcă cum nisipul se pune fir cu fir în mișcare, cum se golește locul pe sub gheață și cum, în cele din urmă, apa izbucnește la scocuri.

Ajunseseră cu șanțul la o lungime de vreo șaizeci de pași.

— Nu mai mergem înainte! strigă Zamfir. Haid' să lărgim în jos.

Bucur nu se mișcă din loc.

— Nu! strigă iar Zamfir. Alt lucru! Vino cu mine!

Ei se duseră vreo sută de pași mai sus.

— Uite, grăi Zamfir, să tăiem aici o gaură în gheață. Dacă se umple gaura de apă, vine apa; dacă se umple și de nisip, se mișcă nisipul.

— Asta-i așa! zise Bucur înviorat acum și el.

Ei tăiară gheața și scoaseră bucățile ei la o parte, apoi rămaseră uitîndu-se amîndoi cu răsuflarea oprită.

Peste puțin fundul gropii se umplu de apă.

— Vine! strigă Zamfir, rîzînd din toată inima.

— Uite, vine și nisipul! strigă și Bucur peste puțin. Haid' să lărgim șanțul!

— Haid'! răspunse Zamfir, dar nu plecă.

Era greu să pleci cînd vezi cum apa bufnește din cînd în cînd aruncînd nisipul ce-i sta-n cale, și ei nu s-au depărtat decît după ce groapa s-a umplut și apa a început să se reverse peste gheață.

Acum lucra Zamfir cu toată inima. Bine, ăsta era un noroc nemaipomenit!

„Să-mi văd eu odată albia adîncită — își zicea el — și nu mă mai doare capul. Ce-mi pasă mie de Ana, și de Ghiță, și de toți ceilalți!? Eu tot eu rămîn!"

Ar fi fost acum în stare să lucreze și fără cîștig, ba chiar și cu pagubă: el căuta numai mulțumirea de a fi ieșit el deasupra. Puteau alții să-i spargă valul de pămînt, dar albia nu i-o mai putea podmoli nimeni după ce-o va fi despodmolit-o o dată.

Miezul nopții l-a prins pe Zamfir stînd cu Bucur și cu Safta la stăvilare și uitîndu-se cum apa curge din ce în ce mai repede peste scocuri. Ea nu bufnea așa deodată, cum se așteptase Zamfir, dar se sporea văzînd cu ochii, și cu cît mai multă venea, cu atît mai mult nisip își spăla din cale.

— Mîine le dai roatelor drumul, grăi Bucur voios.

— Le-oi da, nu le-oi da, răspunse Zamfir, dar știu că de aici înainte n-o să mai săr în albia rîului, cum am sărit ieri seară: asta o spală și curăță mai bine decît toți inginerii.

Era atît de bine să stai la moara de la Vadu-Morii, și Zamfir se gîndea cu părere de rău la supărarea de care fusese cuprins.

Acum el nu se mai simțea singur și lucra cu toată inima.

— Sărmana de văduvă! zise el înduioșat. Își caută și ea mulțumirile cum eu caut pe ale mele.

IX

Îi părea foarte rău lui Ghiță că apa și-a făcut drum peste pogoanele lui Bucur, dar îi părea bine c-a spălat valul lui Zamfir și-a apucat-o peste vatră. Îi părea și Anei rău de aceasta, dar se bucura că iar umblă moara și s-a retras apa-n matcă. Era mîhnit Zamfir cînd se gîndea la pepenii și la cartofii lui, dar se ducea în fiecare zi de mai multe ori la gaura pe care o tăiase în gheață, ca să măsoare adîncimea apei, și-l cuprindea un fel de amețeală cînd se încredință că matca se podmolise de ajunsese apa de un stat de om. Acela care se bucura de toate era Bucur.

I se împlinise un gînd: își făcuse apa drum peste pogoanele lui. Îl cunoștea foarte bine pe Ghiță și știa că el n-o să facă nimic pentru ca să dreagă iar locul și nici n-o să pună nimic pe el dacă trebuia să se teamă că apa se revarsă peste el de cîte ori vine mare.

Așa și era.

— Al tău e locul, zicea Ghiță, tu ai să-l dregi!

— Pînă atunci s-aștepți tu, îi răspundea Bucur. Nu sunt eu nebun ca Zamfir, pentru ca să pun munca mea în folosul altuia.

— Ei bine — zicea iar Ghiță — o să-l las să se facă zăvoi, o să-l pasc cu vitele și tot o să-mi scot cei cinci lei de pogon.

Bucur nu mai putea de ciudă.

— Nu-i așa, întîmpină el; eu ți le-am dat să le muncești și să le ții în stare bună. Ai să mi le dai cum le-ai primit.

— Asta e cam așa, grăi perceptorul. Dacă e vorba, Bucur poate să te tragă în judecată.

Atît i-a trebuit lui Bucur. Nu-i era lui de pogoane, ci ca să-i facă zile fripte lui Ghiță.

— Am să-l și trag dacă nu-mi drege locul pîn' la primăvară! strigă el voios.

Îi venea să salte cînd se gîndea cîtă sîcîială poate să-i facă lui Ghiță purtîndu-l pe la judecătoria de ocol.

Dar mai era și cellalt gînd: însurătoarea.

O cunoștea bine pe Ana și știa că dînsa nu poate să doarmă liniștit cîtă vreme Zamfir nu va fi făcut șanțul la loc. Om pornit și slab de înger cum era, Zamfir n-o lăsa mult să aștepte.

„Dar nu-l las eu! își zicea el. Acum nu poate lucra, fiindcă iar a înghețat pămîntul. La primăvară trebuie să facă arături și semănături. Grija mea: tocmai fiindcă e slab de înger, îl amîn pînă la toamnă. Și atît îmi trebuie ca s-o moi pe Ana și s-o aduc la brazdă.“

Un lucru nu știa Bucur: că mai era și Safta la mijloc.

Nu doar că Zamfir ar fi prins vreo slăbiciune de Safta, dar ea era fata lui Bucur, și Zamfir se temea de gura ei cea rea și mai ales de ochii ei de veveriță, care le vedea toate.

N-ai crede cum își cîntărea Zamfir și vorbele, și faptele, și cum băga de seamă ca Safta să nu-i mai poată zice nici: „Rușine să-ți fie obrazului!“ nici: „Ce te căciulești la ea?“ Nu-i vorba, ea din gură puține zicea, dar zicea multe din ochi, și ajunsese Zamfir de nu mai zicea și nu mai făcea nimic fără ca să se fi uitat mai-nainte în ochii Saftei.

Intrase omul la stăpîn fără ca să știe cum și de ce.

Asta n-o știa Bucur, dar o simțea Ana, care era femeie.

— Să-mi trimiți două banițe de mălai, îi zise ea într-una din zile lui Zamfir.

— Bine, răspunse Zamfir.

Știa el că n-ar trebui să i le trimită, dar nu era în stare să-i spună lucrul acesta și era hotărît să i le trimiță. Mare lucru nu era două banițe de mălai!

Cînd era însă să trimită sacul, se afla și Safta în moară, și el a mai așteptat pînă ce nu iese Safta. Ei, de ce? Nu cumva porumbul din pod era al ei!? Nu cumva el o fura pe dînsa? Nu cumva Safta era stăpîna morii!? Nu, dar îi era greu omului să-și dea slăbiciunea de gol și-i răsunau mereu în urechi vorbele: „Rușine să-ți fie obrazului!“

Rușine însă, mare rușine era și să faci pe furiș ceea ce nu-ți vine să faci în fața orișicui: el n-a trimis sacul.

— Bine, dar nu mi-ai trimis mălaiul, îi zise Ana ziua următoare.

Acum era, din întîmplare, și Safta de față.

Ea se uită o dată la Ana și apoi la Zamfir, care se făcu roșu ca racul.

Acum nu mai putea vîșca nici la dreapta, nici la stînga.

— Nu, răspunse el, luîndu-și inima în dinți. Iată-l aci. Am luat porumbul din pod, l-am măcinat, dar nu ți-am trimis încă sacul: vreau să ne înțelegem mai-nainte cu ce rost îți trimit eu mălaiul, cum îl socotim, cum îl scădem din ceea ce am să-ți dau.

— Pentru două banițe de mălai n-o să ne certăm noi, răspunse ea cam strîmtorată.

— Nu sunt două! întîmpină el. Dacă ar fi numai două, am putea să trecem peste ele, dar sunt azi două, mîine două, poimîine trei, și s-adună multe. Ce facem cu ele?!

Safta iar se uită la Zamfir, dar nu ca mai-nainte, ci cu ochii plini de văpaie.

Asta era om, om în putere, iar nu un bleag: ar fi fost în stare să sară la el și să-i sărute amîndouă mîinile.

Ana era foarte strîmtorată. Mult ar fi dat s-o poată trimite pe Safta undeva, dar acum era prea tîrziu.

— Ei — răspunse ea, ca să scape deocamdată din strîmtoare — mi le scazi mie. O să ne înțelegem cînd vom măsura porumbul.

— Așa da! grăi Zamfir, mulțumit c-a fost în stare să facă și el ceea ce alt om de mult ar fi făcut în locul lui.

Nu era însă mulțumită Ana, și-n gîndul ei era lucru hotărît că trebuie să plece Safta și Bucur de la moară.

Sunt însă în lumea aceasta multe care trebuie, dar nu se fac numai așa, cu una, cu două.

Se obișnuise Zamfir cu Bucur și cu Safta, de nu s-ar mai fi simțit același om dacă n-ar fi văzut-o mereu pe Safta și nu l-ar fi știut și pe Bucur prin apropiere.

Treceau, nu-i vorba, zile întregi fără ca să schimbe o vorbă cu ea, dar e mare lucru să știi că nu ești singur în casă și că e cineva care te vede mereu și te judecă, se bucură cînd faci bine și se mîhnește cînd faci rău ceea ce faci.

Safta-și avea rostul ei în toate treburile și știa totdeauna de mai-nainte cînd are să facă un lucru, de unde are să-l apuce și cum are să-l sfîrșească. Pentru dînsa fiecare lucru avea locul hotărît și fiecare treabă timpul ei hotărît, și dacă pe la miezul nopții ai fi deșteptat-o din somn, ea ar fi fost în stare să-ți numere pe degete toate nimicurile care erau lăsate în purtarea ei de grijă și să-ți spună fiecare din ele unde și în ce stare se află. Tot atît de ușor ar fi putut să-ți spună ce are să facă în fiecare zi a săptămînii și-n fiecare oră a zilei. De aceea, la dînsa toate mergeau strună, căci ea nu-și pierdea niciodată timpul stînd pe gînduri, nu făcea nimic pe apucate, nu uita nimic, nu-și ieșea niciodată din sărite. Dacă i-ar fi fost de o mie de ori stăpîn, Zamfir tot n-ar fi putut s-o abată de la rînduiala ei, și nu o dată i s-a întîmplat omului că a cerut ceva de la dînsa, iar ea ori s-a făcut că n-aude, ori i-a răspuns: „Așteaptă să sfîrșesc mai-nainte treaba de care m-am apucat."

Și ea nu se mulțumea să fie numai dînsa așa, ci ținea ca și alții să aibă aceeași rînduială în ale lor. Vai de capul băiatului de la grajd! Numai el știa cît l-a sucit și l-a învîrtit Safta pînă ce l-a pus la cale. Îi rîdeau ochii cînd dădea față cu Zamfir, stăpînul lui, dar se uita speriat în toate părțile cînd o vedea pe Safta.

Pe Zamfir nu-l sucea Safta, nici nu-l învîrtea, dar bodogănea, se strîmba ori se uita strîmb cînd vreun lucru nu era la locul lui ori cînd ceva se făcea anapoda, și atît îi era destul lui Zamfir pentru ca să fie totdeauna cu băgare de seamă. Era stăpîn și nu i-ar fi șezut bine să mănînce ocară de la sluga lui. Tot strună mergeau dar și-n moară lucrurile și nimeni n-ar fi pierdut mai mult decît Ana dacă Safta ar fi plecat de la moară.

Nu-și dădea dînsa seamă despre aceasta și-și punea în fiecare zi de gînd să-i spună lui Zamfir ceea ce are pe inimă, dar cînd se uita în fața lui, înghițea un nod și tăcea și aduna veninul în ea.

Și mai ușor nu era lucrul nici cu Bucur.

Fără de Bucur, Zamfir s-ar fi simțit ca fără de mîini. În seama cui ar fi dat el vitele și căruțele dacă n-ar fi fost Bucur? Cine, dacă n-ar fi fost Bucur, ar fi băgat de seamă că băiatul și vitele să nu stea degeaba? Cum ar fi putut el să lucreze tignit la moară dacă n-ar fi știut că mai e și Bucur prin apropiere? Omul singur e ca roata singură: nici măcar o teleguță nu scoți din ea.

Și nu era slugă Bucur, ci om la casa lui, care știe rostul lucrurilor și nu întreabă, ci spune ce are să facă.

Despodmolind matca din sus de moară, apa a cărat pietrișul în dosul morii, unde s-a făcut un fel de reni, care ținea apa vîltoare și o mîna în țărmuri. Vedea Zamfir cum malul se scobește și se surpă încetul cu încetul, dar Bucur a găsit și leacul răului: el a pus caii la căruță și s-a dus la Pitești, ca să se înțeleagă cu antreprenorul șoselei cum, unde și cu ce preț să care pietrișul, apoi s-a pus cu băiatul la ciuruit, l-a încărcat și l-a cărat.

Cum ar fi putut cineva să-i vorbească lui Zamfir despre facerea din nou a șanțului, pe care îl luase apa, ba chiar și despre plecarea lui Bucur: altă treabă, alte griji, alte gînduri avea acum Zamfir. Dar nici nu era zor, căci moara umbla mai bine decît orișicînd în timpul celor din urmă cîțiva ani. Zicea, nu-i vorbă, Zamfir că are să facă, ba voia chiar să facă, dar Bucur își făcea mereu de lucru și deșghețurile i-au ajuns nepregătiți, apa iar a apucat peste vatră și peste pogoanele lui Bucur.

Ghiță tăcea de astă dată, dar făcea Ana cu atît mai multă gură.

— Fac, fac! îi strigă iar Zamfir.

Dar acum a venit timpul arăturilor, și Bucur trăgea brazda adîncă de se speriase lumea, ara în două zile mai puțin decît alții într-una, grăpa și răzgrăpa, ca bulgării să se sfarăme bine și ca sămînța să nu rămîie descoperită. Avea omul și vite, și unelte, și timp destul.

Așa-i bine! le zicea el oamenilor. Dacă vrei rod, lucrează bine pămîntul, ară cu boii altuia și ca omul care n-are altă treabă. E secetă: au rădăcinile de unde să ia umezeală. E ploaie: are apa unde să se retragă.

Zamfir se bucura că se face treabă bună și se adună și zilele de lucru făcute în socoteala Anei. Ana însă înghițea noduri și aduna venin.

— Dar cu vatra ce faci? îl întrebă ea în cele din urmă pe Zamfir.

— Uite — răspunse el cam strîmtorat — să sfîrșim la deal și apoi ne apucăm de lucru la vatră.

Asta era dimineața.

— Dar cu vatra ce facem? îl întrebă el apoi seara pe Bucur.

Bucur stătu cîtva timp pe gînduri. El, dacă ar fi fost în locul lui Zamfir, n-ar fi făcut nimic cu vatra.

— Ce să faci cu ea? grăi dînsul. Știi acum pe unde se revarsă și pe unde nu se revarsă apa: pune-ți, dacă vrei, pepenii, cartofii și varza pe unde nu se revarsă. Eu zic însă s-o lași deocamdată așa cum e.

— Eu mă gîndesc să fac ce-oi face ca să opresc iar apa, întîmpină Zamfir. Acum mi-e mai ușor, fiindcă s-a adîncit matca.

— Ba la asta să nu te gîndești, grăi Bucur așezat. Apă o să ai de aici înainte totdeauna la moară, fiindcă revărsările se fac numai cînd e prea multă apă.

— Dar nu pot să treacă oamenii la moară, întîmpină Zamfir.

— Carele trec și prin apă, grăi Bucur.

— De ce să treacă însă prin apă dacă pot să treacă pe uscat?

— Să vezi de ce, răspunse Bucur. Viind apa mare, ea dă mai întîi de zăgaz și se revarsă la stînga, peste el, în viroagă. Dacă rămîne tot prea multă, ea se revarsă peste puțin și la dreapta și acoperă pogoanele mele. Numai rămîind prea multă se mai revarsă și peste vatră. Tu ai dar puțină apă pe vatră și o să ai din zi în zi mai puțină, fiindcă peste pogoanele mele ea-și face drum din ce în ce mai larg și mai adînc. Așa-i, ori nu-i așa?

— Așa trebuie să fie! răspunse Zamfir.

— Așa are să fie, pentru că așa a și fost, grăi Bucur. Peste vatră curge apa numai de cînd am ridicat eu cellalt țărmure: acum, după ce iar curge pe acolo, nu mai ajunge și aici, și la toamnă n-o să-ți mai vie nici o picătură de apă.

— Dar apa a săpat și rămîne gropit locul, întîmpină Zamfir.

— Și tu vrei să podmolești groapa! grăi Bucur zîmbind. Nu vezi că n-ai destulă apă ca să o poți podmoli!? Îți spun eu ce e de făcut, urmă el. Trebuie să se lucreze deodată și aici, și acolo. Tu ai să faci valul tău, nu de-a lungul țărmului, ci tocmai pe dincolo de vatră, pentru ca apa să se reverse peste toată vatra și să podmolească toate gropile, dar să nu se mai poată revărsa nici în viroagă, nici în matcă. Iar Ghiță are să facă la loc pleterul pe care l-a luat apa, pentru ca nici pe acolo să nu mai poată curge. Atunci apa se băltește peste tot și se ridică amîndoi țărmurii deopotrivă, de nu mai poate să curgă decît pe matcă și pe viroagă.

Zamfir îl înțelegea. El vedea parcă ambii țărmuri ridicați și vatra netezită.

— Da, da! — zise el — dar Ghiță n-are să facă nimic.

— Ori are, ori n-are! răspunse Bucur. Am să-l trag în judecată și ori îl silește judecătoria pe el să facă, ori nu rămîne decît să fac eu: tu trebuie să aștepți pînă ce nu se va fi rupt la un fel. Acum degeaba lucrezi.

— Tocmai degeaba nu, răspunse Zamfir. Eu pot să-mi fac valul încetul cu încetul, căci el nu supără pe nimeni. Se mai așează pămîntul, crește iarbă pe el și-l mai întărește, ba pun două rînduri de sălcii pe lîngă el și, după ce ele prind rădăcini, poate să vie apa cît de mare, că nu mi-l mai spală.

— Toate sunt bune și frumoase, întîmpină Bucur, dar asta o să te ție bani mulți și multă muncă.

— De bani nu mă mai plîng, îi răspunse Zamfir, ridicîndu-și capul. Am vreo trei sute de lei și azi-mîine intru în uimul morii. Nu degeaba muncesc eu de cinci luni: orice-ar face Ana, intru, am intrat în uim.

— Ține-ți, măi omule, banii, căci altfel te simți tu și altfel te socotesc alții cînd chimirul îți este plin. O să vezi tu cum o să vorbească ea cu tine cînd vei fi ajuns să iei uimul! De ce să muncești tu cu avutul tău în averea ei!? Las-o să alerge după tine! Las-o să se dea pe brazdă! De ce să te căciulești tu la ea!?

Zamfir se cutremură! Aici l-a picnit Bucur: vorba asta nu mai putea s-o audă Zamfir fără de a lua hotărîrea că n-are să facă ceea ce voiește Ana.

— O să vedem! îi zise dar lui Bucur și tot așa i-a zis în urmă și Anei.

Ana fierbea în ea. Își făcea și dînsa socoteala și vedea că trebuie neapărat să fie intrat Zamfir în uim. Moara era și acum tot a ei, dar altul trăgea foloasele măcinatului: asta o ustura de-i venea adeseori să țipe. Îi rîdea mai-nainte inima cînd vedea că e plină matca și că se-nvîrtesc roatele: acum nu numai că nu

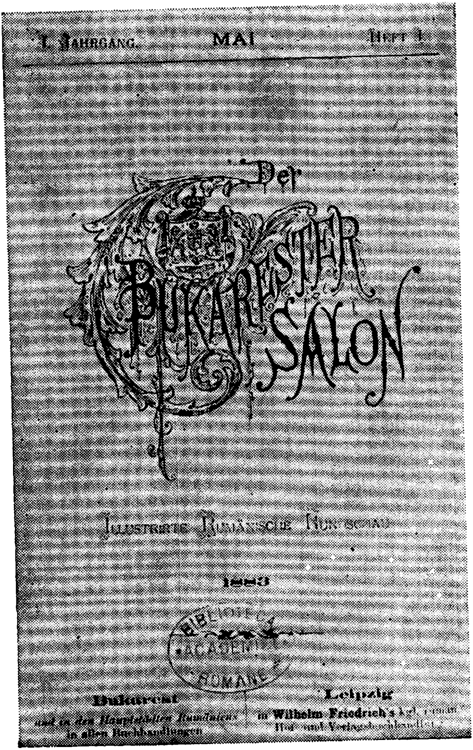

I. JAHRGANG. MAI HEFT 1.

Der Bukarester Salon

Illustrirte Rumänische Rundschau

1883

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMANE

Bukarest
und in den Hauptstädten Rumäniens
in allen Buchhandlungen

Leipzig
in Wilhelm Friedrich's kgl. rumän.
Hof- und Verlagsbuchhandlung

Coperta revistei *Der Bukarester Salon*, cu începutul

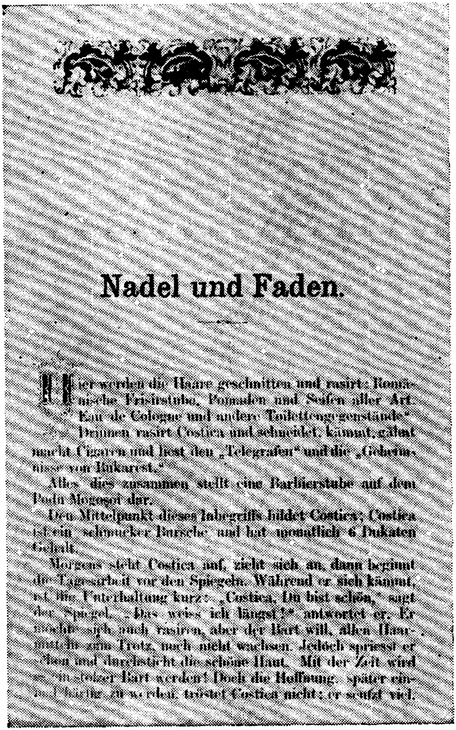

Nadel und Faden.

Hier werden die Haare geschnitten und rasirt; Romänische Frisirstube. Pomaden und Seifen aller Art. Eau de Cologne und andere Toilettengegenstände."

Drinnen rasirt Costica und schneidet, kämmt, gähnt, macht Cigarren und liest den „Telegrafen" und die „Geheimnisse von Bukarest."

Alles dies zusammen stellt eine Barbierstube auf dem Podu Mogoșoi dar.

Den Mittelpunkt dieses Inbegriffs bildet Costica; Costica ist ein schmucker Bursche und hat monatlich 6 Dukaten Gehalt.

Morgens steht Costica auf, zieht sich an, dann beginnt die Tagesarbeit vor den Spiegeln. Während er sich kämmt, ist die Unterhaltung kurz: „Costica, Du bist schön," sagt der Spiegel. „Das weiss ich längst!" antwortet er. Er möchte sich auch rasiren, aber der Bart will, allen Haarmitteln zum Trotz, noch nicht wachsen. Jedoch spriesst er [illegible] und durchsticht die schöne Haut. Mit der Zeit wird es ein stolzer Bart werden! Doch die Hoffnung, später einmal bärtig zu werden, tröstet Costica nicht; er seufzt viel.

nuvelei *Ac și ață* în traducere germană (1883, nr. 1, mai).

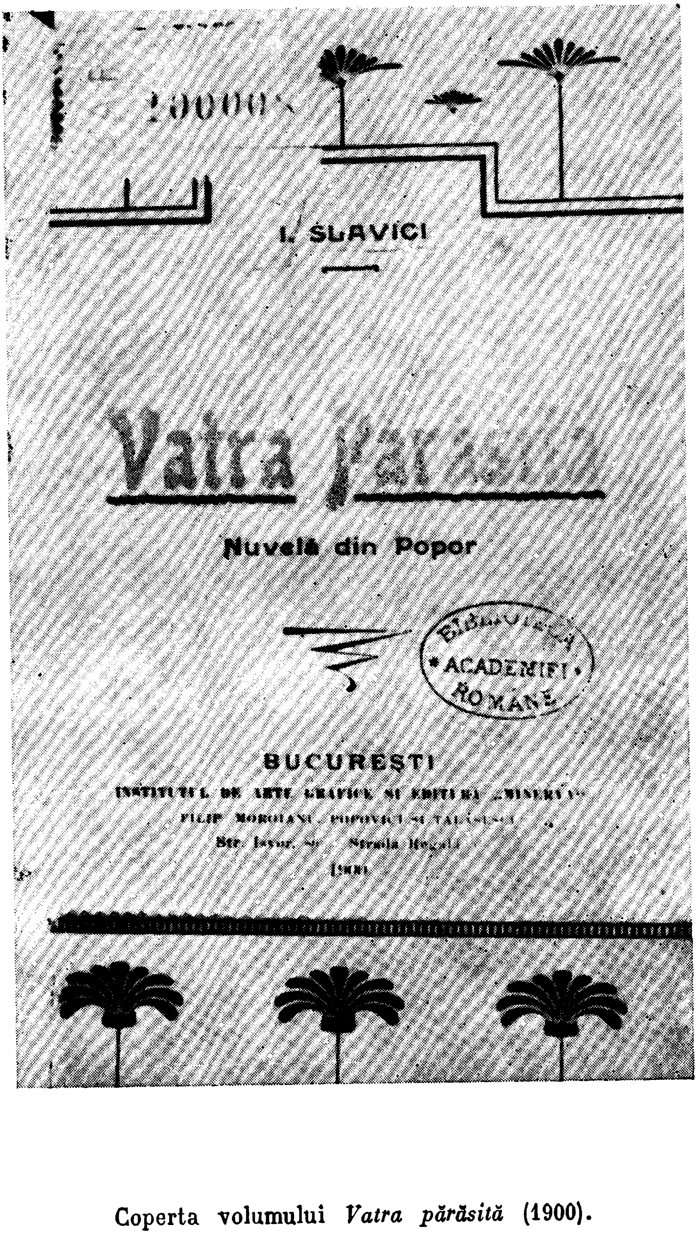

I. SLAVICI

Vatra

Nuvelă din Popor

BUCUREȘTI

Coperta volumului *Vatra părăsită* (1900).

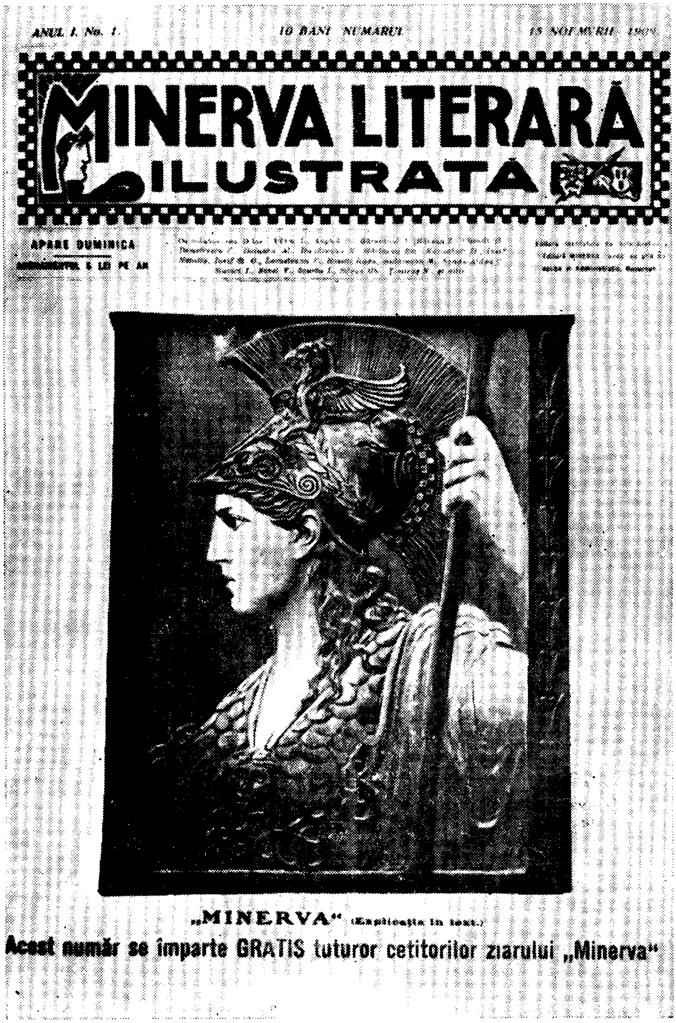

ANUL I. No. 1. 10 BANI NUMARUL 15 NOEMVRIE 1909

MINERVA LITERARĂ ILUSTRATĂ

APARE DUMINICA

ABONAMENTUL 5 LEI PE AN

„MINERVA" (Explicaţia în text.)

Acest număr se împarte GRATIS tuturor cetitorilor ziarului „Minerva"

Coperta revistei *Minerva literară ilustrată.*

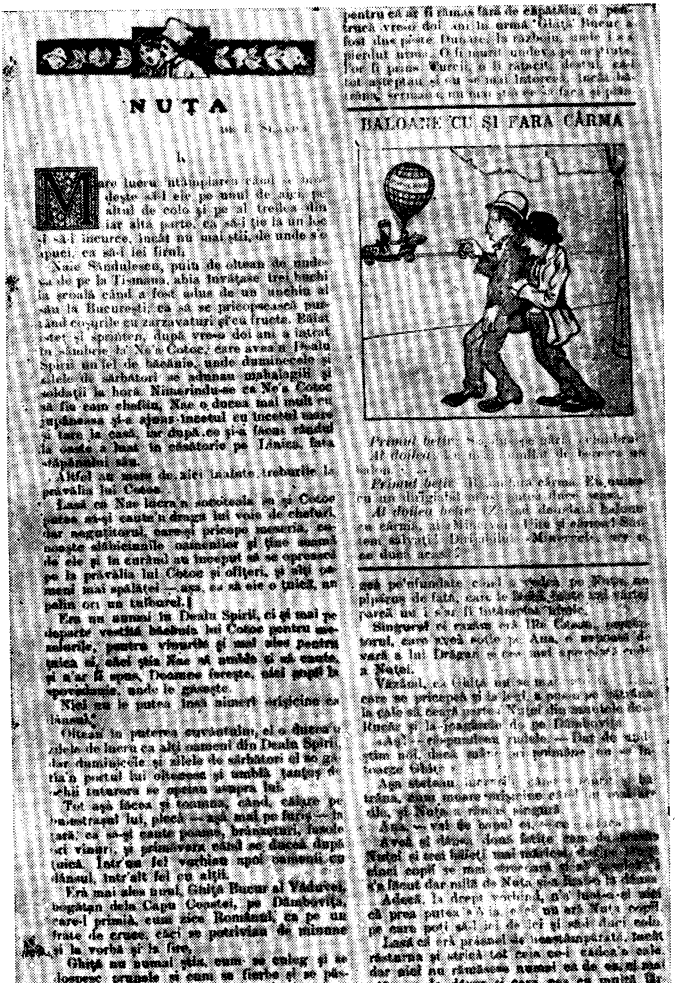

NUȚA

BALOANE CU ȘI FĂRĂ CÂRMA

Începutul nuvelei *Nuța*, la prima apariție (1909, nr. 1, din 15 noiembrie).

se mai bucura, dar o treceau fiorile cînd vedea că moara umblă bine. Vedea că nu mai e Zamfir tot cel ce fusese. Se făcuse mai îndrăzneț, mai voinic, oarecum mai țanțoș, fiindcă se simțea că are și el ceva. Ea nu putea dar să se astîmpere pînă ce nu-l vede băgat iar în încurcături.

— Degeaba vii, degeaba te duci — îi zicea însă Bucur cînd putea s-o apuce în vreun colț — căci nu mai face nimic. Nu cumva e nebun ca să muncească în avutul altuia!? Trebuie să-l apuci altfel. Tu mă-nțelegi! Îi arde inima, dar nu îndrăznește: fii cuminte, femeie, că așa om să tot cauți și nu mai găsești.

Ana se supăra și-i întorcea spatele, dar potrivea lucrurile ca Bucur s-o apuce iar în vreun colț. Unul era, ce-i drept, gîndul lui Bucur și altul al ei, dar el credea că n-are decît să dea zor pentru ca să i se împlinească gîndul, iar dînsa și-l socotea ca om de ajutor.

S-a întîmplat însă și de astădată ceva ce le-a încurcat socotelile.

Iar s-a îmbolnăvit Silea, și Ana venea mai rar pe la moară.

Era curată urgie copilul acela. Trebuia să umbli cu el ca cu ouăle de porumbel, căci altfel nu te mai lasă nici ziua, nici noaptea să răsufli. Numai Safta îi știa rostul: avea dînsa ceva de era destul să-l aibă cîteva zile sub îngrijirea ei și-l făcea sănătos. Acum însă nu mai putea s-o ia pe Safta de la moară.

Ea să-și părăsească cloștile moțate, puișorii încălțați, bobocii și puii de curcă!? Peste putință! Era plină curtea morii de mărunțiș, cum zicea dînsa, și numai ea singură știa cum să-i poarte grija.

Tot mai venea dar Ana pe la moară, ce-i drept, mai rar, dar trebuia să vie, fiindcă o zorea și Ghiță, care-o lua în bătaie de joc pentru că nu era în stare să-l pună la cale pe Zamfir.

Într-una din zile ea trecu o dată cu ochii peste curtea plină de păsări.

— Frumoși pui ai, îi zise ea Saftei. Cloștile mele n-au prea scos bine și ai mei sunt încă mici. Să-mi dai și mie doi din cei mai măricei.

Safta se uită cu milă la puişorii ei, dar se simţea fericită că poate şi dînsa să-i dea Anei ceva. Alergă dar să prindă doi din puii mai mari, ca să-i dea Anei.

— E cam bolnav Silea şi o să-i prindă bine cîte o aripioară, grăi Ana după ce luă puii.

— Bolnav!? strigă Safta speriată. Şi eu nu ştiam nimic.

Îi venea să plece, să alerge, să nu se oprească pînă în deal: îi venea iar să sară la Ana, ca să-i scoată ochii cu ghearele: cum rămîneau însă puişorii ei!?

Silea şi puişorii ei!? Îi era ruşine că mai stă pe gînduri, dar tot nu putea să plece.

— Am zis eu — grăi dînsa zăpăcită — că nu-i prieşte aerul din deal! Nene Firule! urmă apoi, de-ţi era milă de ea. Să-l luăm la noi, şi roagă-te, că-ţi face voile şi ni-l lasă.

Zamfir se uită zăpăcit cînd la una, cînd la alta. Ce putea el să facă!? Auzi?! să iei copilul bolnav şi să-l aduci la tine! S-a mai pomenit asemenea lucru!? Curat ca-n poveste.

— Ce pot să fac eu!? grăi dînsul. Păcat ar fi să nu ţi-l lase dacă-l ceri.

Anei nu-i trecuse niciodată prin minte că şi asta ar putea s-o facă Safta. De ce adică să nu i-l dea dacă aerul îi prieşte mai bine în vale decît în deal!? Mai bine decît la Safta nu putea să-i meargă copilului nici acasă, şi apoi mai scăpa şi ea, mai răsufla...

I l-a dat.

— Vai de mine, Doamne, Dumnezeul meu, sfinte Cristoase şi Maică Preacurată, ce-i asta!? ce să mă mai fac!? strigă Safta urcînd în săltate dealul, ca să-l aducă pe Silea. Eu cloşti cu pui, eu boboci, eu cu tata la moară, şi să-l mai aduc şi pe Silea!?

Da! era bolnav copilul! Cu atît mai multe griji îi dădea, cu atît mai drag îi era!

Şi s-a făcut la moară cum n-a mai fost niciodată, căci nu mai era Silea şontorog ca odinioară, ci om în toată firea: ştia să umble, să alerge după boboci, ştia să se bucure şi te puteai înţelege cu el parcă ar mai fi fost odată bătrîn.

Iar Ana venea acum, pentru ca să aibă şi Bucur mulţumirile lui, mai des pe la moară şi stătea mai mult, ca să nu-şi lase copilul singur. Nu-i vorba, după cîteva zile el iar s-a-nviorat, dar tocmai asta dovedea că-i priia mai bine aerul de la moară decît cel de acasă, şi rea mamă ar fi fost Ana dacă l-ar fi luat de la Safta înainte de vreme.

Din cînd în cînd însă, seara, cînd pleca acasă, Ana-l punea pe băiat să-i mai prindă cîte o pereche de pui. Ai ei tot nu crescuseră încă, şi, la urma urmelor, de la moara ei îi lua.

Safta fierbea în ea, dar se făcea că nu vede şi se mărginea a se uita la Zamfir ca şi cînd ar voi să-i zică: „Ai văzut!?"

Zamfir se făcea şi el că nu vede nici puii, nici căutătura Saftei. Pentru o pereche de pui crescuţi cu grăunţe risipite la moară nu putea el să facă vorbă. Fleacuri muiereşti.

Fleacuri, da! cu fleacuri de acestea-şi petrec însă femeile viaţa şi cu ele fac ceva din nimic, din multe nimicuri un lucru mare. A tăcut Safta, a înghiţit noduri, dar în cele din urmă tot a ieşit din ţîţîni.

— Aida-de! Asta e prea de tot! strigă ea în cele din urmă, se luă după Ana, îi scoase puii din mînă şi le dete drumul prin curte. Să-ţi creşti pui dacă-ţi place carnea lor!

Ana rămase încremenită. Ea ridică mîna să-i tragă cîteva palme, ca să nu le mai uite-n viaţa ei, dar se uită la Safta şi nu mai îndrăzni. „Dă — îi zicea parcă — dar să ştii că dau şi eu!" Cu nebuna asta nu era de glumit.

— Bine — grăi dînsa, întorcîndu-se spre Zamfir — cine e stăpîn aici?

Safta-i aruncă lui Zamfir o căutătură care-i zicea: „Acum să te văd dacă eşti ori nu eşti om!"

El era morar şi vedea-n faţa lui cele două pietre de moară, una de din jos, care stă înţepenită, iar alta de deasupra, care se învîrte şi apucă grăunţele sub ea de le macină. Aşa se simţea el, ca grăuntele ajuns între cele două pietre.

— Apoi — răspunse el cu glas limpede — pe moara aceasta ești stăpînă tu, iar pe puii din curtea morii e stăpînă fata asta, care i-a prăsit și i-a crescut cu lepădăturile nebăgate de nimeni în seamă.

Ana rămase parcă i s-ar fi uluit toate-n cap, iar Safta se sperie de ceea ce a făcut. Îi părea rău c-o supărase pe Ana, încă mai rău că-l făcuse pe Zamfir să zică vorbe așa de grele și începu să plîngă ca un copil. De! parcă nu copil era!? Se mai săltase ea, se mai simțea, se legăna în mers și-și purta capul sus ca tatăl ei, dar tot copil era: copil trebuie să fii încă pentru ca să-ți vie a face ceea ce făcuse dînsa.

Ea luă pe Silea în brațe și plecă cu el.

Atîta îi mai trebuia Anei.

— Cum!? strigă ea și se repezi ca ieșită din fire să-și ia copilul. Eu vă dau copilul meu ca să vă petreceți timpul cu el, iar voi vă obrăzniciți cu mine!?

Copilul țipa, dădea din mîini și din picioare și se cerea la Safta, dar Ana-l luă și se depărtă repede cu el.

Safta curmă plînsul. Grozav se simțea pedepsită. Îi venea să alerge, să-și ia din nou copilul și să fugă cu el, dar stătea ca stîlpul zidit: al Anei era copilul, al ei și nu putea nimeni să-l ia de la dînsa.

X

Bucur era supărat foc, și dacă n-ar fi fost la mijloc și Zamfir, i-ar fi tras Saftei o bătaie de nu s-ar mai fi obrăznicit viața ei toată cu nimeni. Dacă căutai însă bine, vina era numai a lui Zamfir: el îi dăduse fetei nas; el o făcuse gureșă și îndrăzneață. Chiar și acum Safta se căia de ceea ce a făcut și voia să se ducă la Ana, ca să-i ceară iertare, iar Zamfir n-o lăsă să meargă.

Ținea, ce-i drept, să o împace pe Ana, dar nu voia ca Safta să se umilească.

— Șezi frumos acasă și-ți caută de treburi, îi zise el. O să mă duc eu în deal.

Îi trecu acum și lui Bucur supărarea, ba el se bucura că Zamfir ține atît de mult să nu se strice cu Ana şi că lucrurile au venit aşa ca el s-o şi arate aceasta.

„Acum — zicea el în gîndul lui — se rupe la un fel."

Cam aşa au şi venit lucrurile.

Ana-şi ieşise, ce-i drept, din sărite, dar, după ce s-a dus acasă, după ce i-a mai plîns copilul la ureche, ea s-a mai potolit şi s-a făcut încetul cu încetul micămititică.

Îi părea rău femeii de ceea ce făcuse şi se temea — ea singură nu ştia de ce.

Copilul, mai ales copilul!

Era atît de bine pentru el la moară. N-ar fi trebuit să-l ia de acolo. Ar fi fost în stare să-l ducă iar înapoi şi să se ia bine pe lîngă Safta, ca să-l primească.

Îl vedea însă mereu pe Zamfir şi nu mai îndrăznea.

Nu, niciodată nu şi-ar fi închipuit că poate Zamfir să fie atît de aspru.

Doamne, cum se schimbaseră lucrurile!

Crezuse că poate să facă tot ceea ce vrea cu dînsul şi-şi făcuse fel de fel de gînduri ca să-l ţie legat, iar acum îi era oarecum frică de el. Şi vinovată era numai dînsa.

Zicea dînsa, ba a şi crezut, poate, că puţin îi pasă de gura lumii. Adevărul era însă că dînsa ţinea să-şi mărească averea numai pentru că ştia că lumea-l socoteşte mai mult pe omul avut decît pe cel sărac. De ce folos îi era averea dacă pînă chiar şi Zamfir se uita cu un fel de dispreţ la dînsa!?

Degeaba, oamenii ca dînsul sunt nemiloşi dacă nu bagi bine de seamă la tot ceea ce faci şi la tot ceea ce zici. Ei le văd toate şi le judecă cu asprime.

Vrînd-nevrînd, ea-şi aducea aminte toate păcatele mai mici şi mai mari pe cari le săvîrşise şi îi era ruşine de ele. Cum trebuia s-o judece el, căruia nu puteai să-i găseşti decît vina că e slab cîteodată şi lasă să treacă de la el!?

Era de tot muiată Ana cînd Zamfir a venit la ea, parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Cred — îi zise el rîzînd — că o să-ţi vie şi ţie să rîzi de cele petrecute ieri seară. Ce să faci!?

Orişicît m-aş pune în harţă cu ea, tot n-o scot la nici un capăt. Îi pare rău de ceea ce a făcut, dar face iar ca mai-nainte.

Anei îi venea mai mult să plîngă decît să rîdă, dar supărată nu mai era.

— E cam pornită, dar e fată bună, răspunse ea potolită. Cum e mai rău, nici copil, nici fată mare: s-o lăsăm. Mie mi-a fost greu numai de vorbele ce mi-ai zis, adică — adăugă ea — mai mult de felul în care le-ai zis.

— Nu pot să-mi dau seama, întîmpină el. O fi fost fără de voia mea, ţi-o fi părut numai...

— Se poate, grăi dînsa, dar totuna mi-e dac-ai voit ori n-ai voit, destul că mi-a fost greu.

Ochii ei se umplură de lacrămi.

— Nu mi-e ruşine că mă vezi plîngînd, urmă ea încet. Aşa suntem noi femeile: cînd nu mai ştim ce să facem, începem a plînge şi e mare binefacere pentru noi omul în faţa căruia nu ne sfiim a plînge.

Zamfir era pregătit s-o vadă plîngînd şi stetea mai ţeapăn decît în alte dăţi în faţa ei.

— Vorba e că nu prea ai de ce să plîngi, îi zise el cu un fel de blîndeţă părintească.

—Ba da! îi răspunse ea. Mă întreb ce vei fi gîndind despre mine şi mă pridideşc lacrămile. Mă ştie toată lumea că n-am fost cum mă vezi, mă mir şi eu ce am ajuns, mă mir şi nu mă mir, adăugă ea peste puţin; las' că mă frămîntă nenea de nu-mi mai lasă răsuflare, dar de vină eşti şi tu dacă umblu buimacă şi nu-mi mai vine să pun mîna pe nimic.

— Nu ştiu cum aş fi eu de vină, întîmpină el, dînd din umeri.

— Cum? grăi dînsa. Ţiindu-mă aşa, că nu ştiu cum stau cu tine. Eu ştiu ce vrei tu — urmă ea, gîndindu-se la vorbele lui Bucur — dar te rog să fii om cu inima curată şi să-mi spui pe sufletul tău: ar fi bine dacă m-aş mărita după tine? Mă trage inima, dar te-ntreb: bine aş face?

Zamfir îşi aduse şi el acum aminte de vorbele lui Bucur, dar nu înţelegea cum a ajuns ea să-şi facă chiar acum întrebarea aceasta. El rămase cîtva timp tăcut şi nemişcat. Trebuia s-o rupă într-un fel şi n-ar fi voit s-o facă aşa, luat cu zor. Ea avea dreptate: trebuia să-i vorbească o dată desluşit.

— Eu cred că n-ai face bine, răspunse el în cele din urmă cu glas limpede şi răspicat.

Ana rămase ca căzută din cer. Nu mai înţelegea nimic.

— Vorbeşti tu cu inima deschisă? întrebă ea.

— Da! — răspunse el fără de înconjur — ca-naintea lui Dumnezeu. Cum m-ai întrebat, aşa ţi-am răspuns.

— Atunci de ce mă pui mereu în strîmtorare? întrebă ea supărată.

— Cum te pun în strîmtorare?

— Cum!? grăi iar Ana. Vii o dată şi-mi spui că pleci, apoi te răzgîndeşti şi rămîi, dar le laşi toate baltă, nu mai vrei să faci nimic...

Zamfir iar fu cuprins de simţimîntul că e greu de tot să te înţelegi cu femeile: nu-i rămînea decît să facă, dacă era vorba, ca ea să se încredinţeze că nu are dreptate.

— Uite — îi zise el — ca să vezi că ţi-am făcut degeaba inimă rea, am să mă apuc chiar mîine de lucru.

Aşa a şi făcut Zamfir: ziua următoare a început lucrarea şi a croit-o larg de tot, de nici cu o mie de lei nu putea s-o scoată la capăt.

„Care va să zică aşa merg lucrurile!?“ îşi zise Bucur încruntînd sprîncenile. Puţin îi păsa lui dacă se va face ori nu dincolo o spărtură de nu-i mai poţi găsi leacul. Chefurile Anei să fie făcute!

El pleacă la judecătorie, ca să-l tragă pe Ghiţă în judecată.

Putea să se ducă.

Ghiţă nu era om care umblă pe dibuite: el fusese pe la judecătorie mai-nainte de a-l fi chemat cineva şi ştia foarte bine că nu pe el are să-l tragă Bucur în judecată, ci pe Zamfir, care mînă apa de pe un ţărmure pe cellalt. Îl lăsa dar şi pe Bucur să-şi facă cheful şi pe Zamfir să-şi facă dîlma şi dormea liniştit în vreme ce ei se frămîntau.

Liniştită dormea şi Ana. Rămăsese, ce-i drept, în părăginire vatra, dar asta nu era paguba ei.

Nu mai vorbea Zamfir de pepenii lui; erau însă frumoase holdele ei, şi cele de grîu, şi mai ales cele de porumb, pe care le muncise Zamfir cu Bucur, era frumoasă via cum nu mai fusese, căci nu se supăra nici Zamfir, nici Bucur dacă se sporeau zilele de lucru. Dar frumoasă era mai ales dîlma pe care o făcea Zamfir şi era mare mulţumire să vezi cum se prind sălciile împlîntate de el de-a lungul ei.

Putea Ana să doarmă liniştită, şi tot nu putea.

Degeaba! ea-şi pierduse rostul şi nu şi-l mai putea găsi. Prea era dusă cu gîndul pe la holde, pe la vie, pe la moară, mai ales pe la moară, iar femeia trebuie să rămîie cu gîndul la casa ei. Aici îşi găseşte rostul, aici mulţumirea vieţii, aici treaba, pe care poate s-o facă mai bine decît orişicine. Depărtată de la casa ei, ea umblă buimacă, şi tot buimacă era şi acum Ana. Tot vraişte îi era curtea, tot rău îi cloceau găinile, tot nemăturată îi era casa, tot neaşternut îi rămînea patul, tot ruginite îi erau lingurile, voia să nu fie, dar erau, şi tot nespălaţi şi gălbejiţi îi erau copiii, mai ales Silea, pe care în adevăr n-ar fi trebuit să-l ia de la moară.

A fost, ce-i drept, obraznică Safta, dar nu el era vinovat de obrăznicia ei şi nu pe el trebuia să-l certe pentru păcatul ei. Safta putea să trăiască şi fără de el; el însă tînjea, tînjea, tînjea.

Două săptămîni înainte de Rusalii, în o zi de joi, Ana se muie în cele din urmă şi luă hotărîrea de a-l ruga pe Zamfir să-i trimită iar pe Safta. Nu mai putea biata femeie: stătuse cîteva nopţi de-a rîndul la căpătîiul lui, plînsese de-i slăbise vederea şi-i era frică să mai stea singură.

Era seară cînd a venit Safta în fuga mare şi a intrat gîfîind în casă.

Copilul zăcea nemişcat în patul curat, iar Ana şedea tot atît de nemişcată la căpătîiul lui.

Safta plecase de acasă cu inima de tot grea şi, urcînd dealul îşi potrivise vorbele cu care avea de gînd să-şi verse focul asupra Anei, care a luat copilul de la dînsa şi n-a ştiut să-i poarte de grijă. Îi era plină gura cînd a intrat pe portiţă, dar ea s-a mai potolit cînd a intrat în tindă. Orişicît de mare i-ar fi fost graba, Safta nu trecea niciodată orbiş înainte, ci, chiar fugind, se uita la dreapta şi la stînga şi vedea tot ce-i era în drum. Cum ar fi putut, supărată cum era, să nu vadă că nu mai e tinda Anei cum o găsise rîndul trecut? Se schimbaseră ca prin minune toate cum fuseseră odinioară, cînd Zamfir curăţea cu cei trei băieţi curtea, şi Saftei îi părea rău de ceea ce voise a face. Ea intră dar tiptil în casă şi mai vîrtos se muie cînd văzu culcuşul curat în casa curată. Nu-i era obiceiul să sărute mîna, fiindcă n-avusese cine s-o înveţe a face aşa ceva; acum însă îi venise să se plece, să ia mîna Anei şi s-o sărute, atît de îngrijată se plecă spre pat cînd copilul, zărind pe Safta, făcu o mişcare.

— De ce nu m-ai chemat mai demult!? grăi Safta. Ştii cît mi-e de drag şi cum îi găsesc totdeauna leacul. Dar eu sunt de vină, numai eu, cu gura mea cea rea şi cu firea mea cea proastă!

— Ba sunt ticăloasă eu, întîmpină Ana.

Safta nu mai asculta vorbele ei. Îi venea să ţipe de durere cînd se uita la Silea şi-l vedea că stă cu ochii deschişi, dar nici nu zîmbeşte, nici nu se cere la dînsa, nici nu se mai mişcă cum se mişcase la intrarea ei în casă. Se uita şi tăcea.

— Să n-aibi grijă, grăi dînsa şi îl luă frumuşel în braţe, ca să-l plimbe şi să-l legene încetişor, cum atîtea nopţi îl plimbase legănîndu-l.

Nu ştia ce are şi-l vedea că abia a mai rămas suflet în el, dar nu se-ndoia că mîine ori poimîine iar îl vede alergînd după bobocei. Nu ştia ce are să-i facă pentru ca să-l vindece, dar nu se îndoia că-l va vindeca aşa, purtîndu-l în braţe. Vedea că-i sunt reci mîinile şi picioarele şi se fac din ce în ce mai reci, dar nu se îndoia că dînsa le va încălzi şi iar le va face cum au fost. Era peste putinţă ca atîta vrere cîtă simţea dînsa în sufletul ei să rămîie zadarnică.

Iar Ana credea şi ea şi aştepta cu răsuflarea oprită să-l vadă iar pe Silea ridicînd mînuşiţele.

Afară bătea vîntul prin crengile salcîmilor înfloriți, șuiera prin hornuri și mișca din timp în timp cîte una din tinichelele din acoperișul casei, mai lătra cîinele, mai guruia un porc, mai se speriau gîștele, iar în casa bine luminată se plimba Safta cu copilul în brațe prin fața Anei, care a stat tot la locul unde o găsise Safta.

Nu mai răsufla copilul, era rece ca sloiul de gheață și se-nțepenise, dar el nu putea să moară; cum să moară, cînd nimeni nu i-a ținut lumînarea aprinsă, nimeni nu i-a închis ochii!? L-ar fi purtat Safta viața ei toată așa, și viața ei toată Ana ar fi rămas uitîndu-se cum îl poartă.

Cocoșii începură în cele din urmă să cînte.

Safta-l pipăi iar pe copil, atinse cu buzele ei calde obrajii lui reci și-l strînse mai tare. În zadar! — mortul e mort!

— Ah, fiară! fiară! fiară! — strigă ea întorcîndu-se spre Ana — nu femeie, nu om, ci fiară cruntă și fără de inimă! În pămînt să intri, în lume să fugi!

Ana ridică ochii spre ea și-și trase capul între umeri, ca omul care se vede lovit și nu se mai poate apăra, ci așteaptă gemînd lovitura.

Safta se cutremură îngrozită de vorbele pe care le scăpase.

— Ah! iartă-mă, că nu-mi mai sunt în toate mințile, grăi dînsa. Fiară, nu om trebuie să fiu pentru ca să te pot mîhni chiar și acum.

— Nu! — întîmpină Ana — zi înainte! Urmează cum ai început, nu minți, nu te lepăda pe tine însăți, că Dumnezeu te-a pus să-mi faci mustrări. Da, da, da, eu îi am pe suflet nu numai moartea, ci și viața chinuită: spune-mi-o, că mă răsplătești, mă certi și-mi ușurezi sufletul!

— Sărmana de tine! șopti Safta și așeză iar copilul pe pat, apoi nu-și mai ziseră nimic, ci se mîngîiară una pe alta, plîngînd împreună.

Erau numai ele două singure, și nimic nu-i apropie pe oameni mai mult decît singurătatea în aceeași durere.

XI

Bucur bea cînd n-avea nici o treabă, bea şi cînd avea treabă, bea la voie bună, dar bea mai ales cînd i se ura viaţa.

Asta l-a prăpădit pe el.

A băut şi el cum beau toţi oamenii cînd beau, dar după ce-i murise nevasta, a dus-o într-o beţie.

Era păcat de un aşa om ca el! O porniseră el şi ea atît de bine, se potriveau el şi ea atît de bine, o duceau atît de bine el şi ea, încît el nu mai ştia cum s-ar putea să mai trăiască şi singur fără de ea. Dormea dar Bucur cînd putea să doarmă, şi bea cînd somnul nu-i mai venea, căci sor' sunt cu moartea şi somnul şi beţia. El bea fiindcă voia să bea şi de aceea nu-i părea nicidată rău c-a băut.

Se apucase însă de lucru, ca să-şi dreagă pămîntul, şi răposata se bucura atît de mult cînd se gîndea cît de frumos şi de bine are să fie după ce se va fi podmolit viroaga şi nu se va mai revărsa apa peste ogoarele lor: el trebuia să lucreze înainte, căci n-ar fi avut ea odihnă în mormîntul ei dacă baltă ar fi rămas lucrul început. Lucra dar Bucur înainte şi bea mai rar: avea şi el de ce să mai trăiască şi parcă se bucura cînd apa venea mare şi iar strica ce a făcut el.

Cînd a fost apoi gata şi a venit apa mare şi n-a mai stricat, ci a podmolit locul, de l-a făcut cum îl văzuse răposata în gîndul ei, el a stat şi s-a uitat şi a început să plîngă. Nu putea să-l vadă şi ea, şi el iar nu mai avea ce să facă în lumea aceasta. Acum a venit Ghiţă şi l-a înglodat, încurcîndu-l din ce în ce mai tare, şi nu-i păsa lui Bucur că şi-a dat moşia pe douăzeci de ani. El tot nu mai avea ce să facă cu ea, aşa singur.

E mare şi bun şi frumos lucru să trăieşti aşa ca să nu te mai poată uita cei ce au trăit cu tine, dar e greu pentru cei ce rămîn în urmă, şi nu o dată Bucur se pomenea în ceartă cu Dumnezeu.

Nici de astă dată el n-avea însă dreptate.

Răposata nu-i lăsase începută şi nescoasă la capăt numai lucrarea de la Vedea. El avea şi un copil, iar copilul nu e om, ci numai un început de om, din care încetul cu încetul se face ce se va fi făcînd. Bărbatul însă, așa i-a făcut Dumnezeu pe oameni, nu vede copiii decît după ce au crescut mari, şi numai femeia, care vede mai mult cu gîndul şi cu inima decît cu ochii, îi bagă şi cînd sunt mici în seamă. Abia acum, cînd Safta începuse a porni să se facă fată mare, şi-a dat Bucur seamă că nu are fata nici un rost în lume.

Nu mai putea răposata s-o vadă, dar cîtă bucurie ar fi simțit dacă ar fi avut parte să o vadă!? Asta-l mistuia pe el; asta l-a umplut de mînie asupra lui Ghiță; asta l-a adus la moară și l-a făcut om harnic.

Bea el și după ce-a venit la moară, dar mințile nu și le bea Bucur niciodată, ba tocmai la beție era mai cu vîrtute.

— Nu te uita că sunt beat, zicea el; eu tot om sunt, tot Bucur al lui Cimbru, și vorba mea e vorbă zisă.

Cu asta l-a prins Ghiță: la beție l-a înglodat el, și l-ai fi putut tăia în bucăți pe Bucur, dar vorba dată la beție el n-o schimba.

Cu atît mai mare îi era însă mînia după ce se deștepta și mai adîncă ura după ce iar se îmbăta, și nu o dată îi trecuse prin minte gîndul că nu l-a lăsat Dumnezeu pe el decît ca să certe pe Ghiță pentru multele lui nelegiuiri.

Acum i se răsturnaseră deodată toate de-a valma.

Mai întîi și mai întîi Bucur se deprinsese cu gîndul că nu face Zamfir nimic fără ca să fi luat înțelegerea cu dînsul, iar acum Zamfir se pusese pe lucru, cu toate că-i zisese să mai aștepte, și lucra mereu înainte.

Apoi Safta și Ana erau, așa le știa Bucur, ca argintul-viu în palmă; orișicît de mult ai fi umblat să le ții la un loc, iar se risipeau; acum ședeau adeseori ele singure într-un ungher și plîngeau împreună.

Zamfir îi păruse, dup-aceea, lui Bucur om făcut anume ca să-i amărăști cu el lui Ghiță viața, iar acum el iar se împrumutase de la Ghiță și se căciulea la el.

Se schimbaseră în sfîrșit și lucrurile acum cu Ana.

Într-o bună dimineață Zamfir a pus caii la căruță și s-a dus cu perceptorul la Ana și apoi au plecat toți trei la Pitești, ca să facă contract în scris, negru pe alb, cu iscălitură și cu pecete, curat și lămurit, ca să ştie ce dă şi ce ia fiecare. Iar asta tot fără de a-l mai fi întrebat şi pe Bucur.

El ştia numai că Zamfir plăteşte atîta cît o fi pe an şi Ana nu mai are nici un amestec la moară şi la vatră, iar tăierea zăvoiului o au în parte.

Acum nu mai avea Bucur nici o mulţumire din cele ce făcea ori nu făcea Zamfir, şi chiar în ziua în care Zamfir a plecat la Piteşti a tras o beţie din cele vechi, ca să-i arate că nu-i pasă nici lui de nimeni.

O mulţumire tot mai avea însă şi el.

Crăpa fierea-n Ghiţă.

Îl cunoştea atît de bine Bucur şi ştia că e rău de el cînd îşi rodea mustaţa, şi de la un timp încoace foarte adeseori îl vedeai luînd în dinţi cele şapte fire de păr de porc ce-i crescuse pe buza de din sus.

Nu la năcaz îşi rodea însă Ghiţă mustaţa, căci nu prea ştia să se necăjească. Lucrul ăsta îl făcea el cînd clocea ceva.

„Cine dracu l-a mai adus şi pe ăsta p-aici!?“ îşi zisese el cînd l-a văzut pe Zamfir la moară. S-a uitat însă bine la el, l-a văzut că e om inimos şi a ajuns în curînd să-i zică mai mult „băiet bun“ decît „bun băiet.“ Cu Zamfir putea el să facă bună treabă la moară. Mai greu era s-o scoată la capăt cu Ana, care era femeie cu inima îndoită şi se gîndea de trei ori mai-nainte de a face un lucru. Îi părea dar bine cînd a simţit că are şi Ana slăbiciune pentru Zamfir, căci pe femeie numai slăbiciunea poate s-o scoaţă din minţi, şi bine era pentru el numai dacă nu Zamfir asculta de Ana, ci Ana asculta de Zamfir. Anei mai bine i-a părut dar cînd s-a pomenit şi cu Bucur la masă: Bucur îi mai trebuia lui Zamfir pentru ca să fie gata de a se pune să facă scară la cer. Au şi mers bine lucrurile şi dîlma lui Zamfir era pe sfîrşite; deodată s-au schimbat însă toate.

Era parcă intrase la mijloc cineva pe care nu-l ştia Ghiţă şi-l zăpăcise de nu mai ştia de unde să apuce lucrurile.

Că Zamfir a făcut contract înscris cu Ana, asta nu-l zăpăcea pe el. Scris, nescris, Zamfir era om care n-are nevoie de pecete şi de iscălitură. Contractul l-a cerut Ana, iar ea n-a putut să-l ceară pentru ca Zamfir să n-o poată înşela: de ce dară l-a cerut!? Nu-şi mai cunoştea sora. Îi părea ca omul care strigă: „Ţineţi-mă, legaţi-mă, că muşc!“ Apoi Bucur iar a început să bea: de ce bea el!? ce-l supără? de unde îi venea cheful? Asta de la el putea s-o afle mai bine.

— Ei! — îi zise într-una din zile în glumă — o să ne judecăm.

— O să ne! — grăi Bucur — eu cu tine-o să ne şi o să te!

— Aş! răspunse Ghiţă. Te-a prostit şi pe tine Zamfir, că vă uitaţi în gura lui ca şi cînd ar fi cine ştie ce om cu vlagă.

— Eu! în gura lui? ha-ha-ha! în a lui gură! întîmpină Bucur. Un prost, o dată şi încă o dată prost. Eu nu mă uit în gura nimănui!

— Ba te uiţi! grăi iar Ghiţă, ca să-l zgîndărească. Ştii tu că nu cu mine, ci cu Zamfir ai să te judeci dacă vrei să faci treabă. Nu poate el să mîne apa pe moşia ta, şi dacă vrei, îi strici dîlma.

Bucur rămase cu gura căscată. Era beat, dar tot îşi mai aducea aminte că el însuşi a stăruit ca apa să fie mînată spre moşia lui, dar vorba era de dîlma pe care Zamfir o făcuse fără voia lui.

— Nu vezi că te prosteşte!? urmă Ghiţă. Te prinde cînd eşti beat şi te scoate din minţi!

— Pe mine?! nu! strigă Bucur. Eu beau vin, beau ţuică, beau rachiu, beau basamac, dar minţile nu mi le beau! Vrei tu să mă prosteşti, tu, da! El! nici că vrea s-o facă! Haid', Satană! lasă-mă-n pace!

Nu se lăsa Bucur aşa de uşor.

Dar nu se lăsa nici Ghiţă, şi cînd unul treaz se ia la trîntă cu unul beat, tot cel treaz rămîne în cele din urmă deasupra.

Peste cîteva zile Bucur plecă cu gîndul schimbat la moară.

— Safto! Safto! strigă el ca odinioară. Haid' acasă! Haid' la moşia ta!

Era de mult de cînd el n-o mai făcuse aceasta, se schimbaseră multe de atunci şi Saftei îi era foarte greu, nu şi-ar fi închipuit că poate să-i fie vreodată atît de greu.

Zamfir nu-şi făcea de lucru cu oameni beţi. Acesta nu era însă un om beat, ci Bucur, omul lui.

El plecă rîzînd să-i iasă în cale.

— Lasă-l — îi zise Safta strîmtorată — că acum n-o scoţi la nici un capăt cu el. Are ceva şi trebuie să-i treacă dacă e să te poţi înţelege cu el.

Ştia dînsa că nici mai-nainte nu făcea aşa decît după ce Ana se certa cu Ghiţă, şi de astă dată trebuia să fie la mijloc cineva care vrea să-l necăjească pe Zamfir.

Zamfir nu se gîndea la asemenea lucruri, şi chiar dacă s-ar fi gîndit, Bucur era Bucur.

— Acasă? îi zise dar zîmbind. Dar acasă e Safta, aici este ea acasă, toţi trei suntem aici acasă la noi. Unde să se mai ducă!?

Bucur ridică mîna şi dete din cap.

— Nu! grăi dînsul. Acasă la ea nu-i aici! Nici eu, nici ea nu suntem aici acasă. M-ai înţeles? Acolo! urmă el arătînd spre deal — acolo suntem eu şi ea acasă. M-ai înţeles!? acolo! Dar ce ştii tu!? Tu nu ştii ce va să zică acasă: un venetic, un nimenea, un azi aici, mîine colo, care nu e niciodată, n-a fost niciodată acasă la el! Safto, haid' acasă!

Zamfir se făcu rece ca sloiul de gheaţă şi tot ca sloiul de gheaţă ţeapăn şi nemişcat rămase. Îl lovise Bucur unde-l durea mai tare, şi îi era mare durerea, dar încă mai mare uimirea. De unde ştia Bucur că aşa are să-l lovească şi de ce-l lovea!?

—Ţi-am spus să-l laşi în pace! strigă Safta, uitîndu-se cu asprime la el. Ce vrei cu dînsul!? Nu ţi-e greu, nu ţi-e milă de mine cînd îl vezi aşa? Mai ai inimă să glumeşti cînd mie mi se împăinjenesc ochii!? Haid', tată, haid' acasă! urmă apoi, întorcîndu-se spre Bucur şi luîndu-l pe subţioară, ca să-l ducă.

Zamfir se uita cuprins de îndoită uimire la ea.

— Nu te speria — grăi dînsa întorcîndu-se iar spre el — că nu uit că-mi eşti stăpîn şi-mi plăteşti simbrie: îl duc numai şi iar mă-ntorc.

Bucur se opri şi se-ntoarse şi el.

— Stăpîn, el!? strigă dînsul. Nu-mi trebuie simbria lui! Ai să vii şi ai să rămîi!

— Dar m-am învoit, tată, întîmpină ea, şi te-ai învoit şi tu.

— Asta e alta, grăi Bucur zăpăcit. Aşa-i! m-am învoit. Da! — urmă peste puţin dezmeticit — eu am zis însă că numai pînă la primăvară, iar acum e toamnă.

Safta se sperie. Gîndul că n-o să se mai poată întoarce nu intra în mintea ei: ar fi fost acum în stare să-l părăsească şi să stea fără de voia lui.

— E toamnă — grăi dînsa muiată — dar n-ai zis astă-primăvară că nu vrei!!

— Dacă-i aşa, atunci m-am legat, grăi dînsul. Rămîi. Rămîn şi eu, adăugă el şi se întoarse. Aşa-i! am zis. Rămîn! Să mă scoţi şi nu plec!

El se aşeză pe laiţa din faţa morii şi rămase cu coatele pe genunchi, cu capul răzemat în pumni şi cu ochii închişi.

— Bine, Safto — grăi Zamfir adînc mişcat — pe el parcă tot l-aş mai înţelege: i-a vîrît, aşa se vede, cineva vreo prostie-n cap. Dar tu!? Ce ţi-am făcut eu ca să-mi vorbeşti şi tu aşa!?

— Dacă n-ai inimă de om! răspunse ea apropiindu-se de el.

— Eu nu am inimă? întrebă el.

— Ai, răspunse dînsa, pentru toate şi pentru toţi. De bunătatea ta şi de inima ta slabă pot toţi să se folosească, dar pentru mine n-ai inimă.

— Zici tu cu inimă curată, întîmpină el, că nu am eu inimă pentru tine!?

— Ai, ai cum ai! răspunse ea muiată pînă la lacrămi. Ştiu că ai şi cum ai, dar n-ai cum se are şi cum am eu pentru tine. Dacă eu aş vedea pe mama ta zăcînd în gunoi — urmă ea cu ochii plini de lacrămi mari — m-aş duce la ea, aş ridica-o, aş curăţi-o şi aş pune-o în fruntea mesei, mai sus decît toate împărătesele, ca pe Maica Domnului. Aşa am eu inimă pentru tine. M-ai înţeles!? Ăsta mi-e tată şi, oricum ar fi el, tot tată-mi rămîne, şi treaz şi beat, chiar şi-n fundul ocnei tot tată îmi este, şi tu poţi să rîzi de el fără ca să mă simt eu călcată-n picioare.

— Dar eu nu m-am gîndit la asta, grăi dînsul adînc mîhnit.

— Asta e, vezi, asta-i! întîmpină dînsa. Nici că te-ai gîndit măcar că atingi, cînd greu ai lovit. De aceea n-ai inimă. Ţie toţi oamenii îţi sunt deopotrivă; tu nu ştii ce va să zică mai aproape şi mai departe. Uite — urmă ea făcînd un pas spre el — mi-e parc-ai fi ca fluierul care în loc de şase are numai cinci găuri: orişicît de bine ai şti să cînţi, nu poţi să scoţi din el şi sunetul pentru care lipseşte gaura.

„Un venetic, un nimenea, un azi aici, mîine colo, care n-a fost niciodată acasă la el!" îi răsuna lui Zamfir în ureche.

Iar Bucur şedea cu capul rezemat în pumni şi le auzea toate numai ca străbătute la el prin mare zgomot din mari depărtări, dar le-nţelegea.

— Da, da, da! grăi dînsul în cele din urmă, deschizînd ochii. Ca cobza din care lipseşte o strună. Auzi om, care, pentru cheful Anei, se bagă-n datorii ca să înece pogoanele mele, moşia Saftei!?

Lui Zamfir îi era parcă răsărise deodată soarele în plina lui lumină.

Care va să zică asta era!?

— Dar tu însuţi ai voit să fie înecate! îi zise el.

— Da! am voit! întîmpină Bucur. Şi dac-am voit!? Ce? tu, om în toată firea, trebuiai să mă laşi, să mă ajuţi, să mă împingi înainte? Dacă eu aş vrea să-l omor pe Ghiţă, şi ar fi destul să-l văd acum pentru ca să vreau, m-ai lăsa tu!? Nu e aşa!? ce-ţi pasă ţie? că nu tu îl omori! Nu-i aşa!?

Zamfir era biruit şi nu mai putea să-i răspundă nimic.

— Ei, lăsaţi pogoanele, c-o să facă şi acolo tot Zamfir, le zise Safta, că nu-i e lui de alta decît să le vadă toate bine.

— Dar se-nţelege c-o să fac, grăi Zamfir înveselit c-a dat de-o uşă de scăpare. Asta e puţină treabă!

Bucur ridică pumnul în sus şi-l mişcă de cîteva ori, apoi îl întoarse spre fruntea sa şi se lovi de cîteva ori încetişor cu el.

— O să ne mai vedem noi, Ghiţă şi eu, şi-o să mai vorbim, zise el clătinîndu-se.

XII

Nu mai e, cînd se porneşte crivăţul, de trăit în lumea aceasta: vine fără de veste, oarecum pe furiş, parcă s-ar fi stîrnit pe aci pe undeva prin apropiere o adiere rece, dar uşoară şi domoală, care se înteţeşte, mereu se-nteţeşte, şuieră a primejdie, străbătînd prin toate crăpăturile, şi taie de te-njunghie pînă la măduva oaselor, şi păsările se ascund prin unghiuri, iar vitele se trag la adăpost.

Dimineaţa, prin zori de zi, cerul era senin şi plin de stele, iar aerul dulce ca pe la Sf. Gheorghe. Păsările cîntau prin zăvoi de nu-ţi venea să crezi că e zi de toamnă, iar după ce se luminase de ziuă, se vedeau ca-n cele mai frumoase zile de primăvară munţii albăstrii despre Negoiul. Numai încolo, departe, spre răsărit, cerul părea sur şi oarecum nespălat.

Erau îngălbeniţi plopii de la moară, dar zăvoiul nu-şi lepădase încă frunzişul şi tot mai era ceva văratec în freamătul lui. În curînd însă după răsărirea soarelui, se lăsă, aşa din senin, o ceaţă deasă pe Vedea şi apoi peste toată lunca, încît vedeai cerul albastru, vedeai vîrfurile salcîmilor din deal, dar nu puteai să vezi nici treizeci de paşi uitîndu-te pe Vedea la deal.

Pe la zece ceasuri s-a ridicat ceaţa, s-a adunat nori duşi repede de vînt şi a dat o stropitură, ploicică lină şi caldă, şi abia pe la amiazi, după ce iar s-a înseninat cerul, s-a răcit deodată aerul şi s-a pornit adierea cea rece.

— Ăsta e crivăţul, care aduce iarna înainte de vreme! grăi Bucur şi se uită împrejur, ca să vadă dacă sunt ori nu toate gata.

Ochii lui se opriră mai întîi asupra celor şase căpiţe de fîn care se aflau în fundul curţii.

Lăsase Zamfir vatra în părăginire, dar a făcut pe ea un fîn frumos, de stăteai pe gînduri dacă nu cumva e mai cuminte s-o laşi totdeauna loc de fîneţe. Erau bine făcute căpiţele, se aşezaseră bine, puteau să stea-n faţa crivăţului, şi Bucur nu-şi mai bătu capul cu ele.

Nu ştii niciodată cît o să ţie crivăţul, şi ce o să ducă cu el. Putea să fie sec, putea să vie cu polei ori cu chiciură, putea s-aducă iarnă şi zăpadă vişcolită, putea să pornească ploile de toamnă, care cad, cad, cad, de ţi se urăşte viaţa în lunca plină de apă.

„O fi într-un fel, o fi într-altul, paza bună nu strică!“ îşi zise el şi se puse cu băiatul să-ncarce carul cu gunoi.

Se mai curăţea curtea şi putea gunoiul să stea acolo lîngă dîlmă, dacă nu era nevoie de el, de mîncare nu cerea nici acolo.

Zamfir făcuse cum i-a zis Bucur.

El a pornit de la zăgaz şi a tras tocmai pe lîngă viroagă un şanţ lat de vreun stînjen şi adînc de trei palme, iar pămîntul l-a aruncat înspre viroagă, de a făcut o dîlmă destul de lată ca să poţi umbla pe ea, iar la dreapta şi la stînga, prin şanţ şi pe ţărmul viroagei sădise sălcii, care erau acum prinse şi înfrunzite.

Viroaga se depărta de rîu, dar apoi iar se întorcea spre el şi apa se revărsa din jos de moară în matca ei. Astfel moara era închisă între rîu şi viroagă, şi oamenii, viind din sat, treceau pe podul viroagei dacă voiau să vie la moară ori să treacă peste rîu. Pe aici, peste drumul ce ducea pe la podul viroagei la moară, apucase apa revărsată pe vatră, ca s-o ia spre moară şi să se întoarcă iar în matcă, din sus de revărsarea viroagei. Dacă venea dar Vedea mare, apa se revărsa pînă în dîlmă şi pînă în drum şi acoperea toată această parte din vatră, vreo treizeci de pogoane, dar oamenii puteau să treacă la moară, fiindcă drumul era ridicat mai sus de ţărmul de dincolo.

— Toate bune şi frumoase! — i-a zis Ghiţă lui Zamfir cînd lucrul era gata — dar n-ai făcut nici o treabă, fiindcă apa nu aduce destul podmol dacă nu curge: o să se oprească, o să stea baltă, dar puţin podmol lasă; ea trebuie să curgă peste dîlmă dacă e vorba să acopere locul cu podmol.

„Asta e grija mea!“ îşi zicea Bucur, şi el căra acum gunoiul lîngă pod, la cotitură, pentru ca să-l aibă la îndemînă.

Pe acolo avea de gînd să-i dea apoi drumul în viroagă; a cărat dar vreo zece care de gunoi la colţ, din sus de pod, pe ţărmurul viroagei. Ar fi cărat şi mai mult, dar pe-nserate a început să plouă, o ploaie măruntă şi uşoară, mai mult bură decît ploaie, cum e mai urîtă la crivăţ şi mai rea de polei. Nu mai era chip să stai afară ori să umbli pe pămîntul luciu, şi gunoiul, pătruns de picăturile mărunte, se scorojea-n furcă. Pe asemenea timp nici cîinele nu ţi-l laşi afară: cum ai putea să-ţi canoneşti vita, care e vită, iar nu om, ca să-şi ia inima-n dinţi?

Aşa a ţinut toată noaptea. Urgia lui Dumnezeu, nu alta. Un întuneric de nu-şi vedea omul mîna, o ploaie deasă şi măruntă de era ca ticsit văzduhul şi-un vînt care şuiera şi bubuia şi pătrundea prin toate şi le zgîţîia toate. Roţile morii erau grele de polei şi de ţurloi, dar se-nvîrteau, fiindcă apa creştea, mereu creştea, limpede încă şi subţire, dar din ce în ce mai mare.

Dimineaţa vîntul s-a mai potolit, dar ploaia a urmat înainte, şi înspre amiazi poleiul a început să se scuture mai întîi de pe frunze şi apoi şi după crengile plecate pînă la pămînt. Abia acum venea apa mai tulbure şi mai groasă.

După-amiazi s-a oprit ploaia, dar rîul creştea înainte: pe-nserate s-a mai încălzit aerul şi s-a pornit o ploaie mai lină şi mai îndesată, cu stropi mari, ca-n timpul verii.

Bucur trecu podul pe ţărmurele de dincolo, ca să mai vadă o dată pleterul pe care-l făcuse cu Zamfir la pogoanele lui, apoi se-ntoarse iar la moară.

— Acum vine! zise el, şi aşteptau cu toţii, ca mireasa în ajunul nunţii, cu frică şi cu nădejde, ca ori să iasă un lucru bun şi mare, ori să se strice în cîteva ceasuri ceea ce Zamfir făcuse lucrînd toată vara cu multă osteneală, cu multe cheltuieli şi cu multă bătaie de cap.

La zăgaz apa vuia din ce în ce mai tare şi pe viroagă era de tot îngroşată apa. Cu toată ploaia, lumea a început să se adune pe pod, ca să vadă cum se-ntinde apa, iar Ana a stat cu Safta în faţa morii pînă seara tîrziu. Abia însă pe la miezul nopţii a început rîul să-şi iasă din matcă.

Zamfir a ridicat acum toate stăvilarele şi a plecat cu Bucur şi cu băiatul de-a lungul dîlmei.

N-aveau ce să facă deocamdată, dar peste noapte apa putea s-ajungă la înălţimea dîlmei ori să spargă pe undeva şi trebuia să fie mereu gata, ca să-i pună gunoi în cale.

Gîndul lui Bucur era ca din sus de pod, la colţ, unde se-ntîlneşte dîlma cu drumul, să mai ia ceva din dîlmă, ca să-i dea apei drumul în viroagă, dar subţire şi pe o întindere de vreo trei stînjeni, ca apa să n-aibă putere. Pentru ca apa să nu poată săpa, au pus gunoi de-a lungul dîlmei şi aveau cinci scînduri la îndemînă. Vorba era să aştepte pînă ce nu-şi va fi arătat apa înălţimea, apoi să sape niţel cîte niţel pînă ce nu va începe apa să se prelingă, apoi să pună în locul pămîntului un strat de gunoi şi să aşeze pe el scîndurile, pentru ca apa să treacă peste ele şi să nu poată săpa în jos.

De un singur lucru se mai temea Zamfir. Ca nu cumva apa să o fi luat peste pogoanele lui Bucur, unde făcuse pleter, dar nu-l întărise cu capre, nici cu gard.

— Asta nu se poate! îi zise Bucur. Dacă şi-ar fi făcut drum pe acolo, nu s-ar mai spori apa aici, şi tu vezi că se înalţă, mereu se înalţă.

Înspre dimineaţă apa se opri. Mai erau aproape două palme din dîlmă şi apa nu se mai ridica.

— Ce-i asta? Apa şi-a făcut loc pe undeva! strigă el speriat şi o porniră toţi trei în grabă mare de-a lungul viroagei pînă la zăgaz.

Erau toate bine.

— A spart la mine! strigă Bucur şi o luă fuga înapoi, ca să apuce pe drum şi să treacă dincolo, la locurile lui.

Nu mai putea însă să treacă: apa o luase iar peste drum şi se prelingea pe o întindere de vreo două sute de paşi spre dosul morii.

Îşi făcuse Zamfir socoteala bine, dar drumul era umblat şi carele au bătut pămîntul şi l-au mai ros tocmai pe unde fusese mai-nainte calea apei.

Ce era de făcut?!

— Stăi! grăi Zamfir. S-o lăsăm să treacă pe aici şi să băgăm numai de seamă, ca să nu rupă. Drumul e lat şi bine bătut: nu poate să spele dacă e risipită. Să băgăm de seamă numai să nu se adune la un loc.

Ei se puseră dar pe lucru: aduseră cu targa gunoi la drum şi stăteau gata să astupe orişice spărtură.

Aşa i-a prins ziua, iar de aici înainte nu le mai era frică de nimic.

E ciudată firea omenească. Stătea satul întreg la pod şi se uita cum trece apa peste drum şi cum stau Zamfir cu Bucur şi cu băiatul de pază, ca să n-o lase prea cu putere pe nicăieri, nimeni însă nu le dădea mînă de ajutor, ba mulţi ar fi voit, poate, să vadă ce are să fie, dacă tot îşi sparge apa loc. Era mare frumuseţe să vezi balta cea mare, care era vatra și pînă peste pogoanele lui Bucur, ale lui Preda şi ale lui Păun; pe vatră adîncimea apei era pe alocurea de un stat de om, și apa rupea, dacă-şi făcea o dată drum, grozav rupea. Steteau toate ca-ntr-un vîrf de ac, și oamenii se uitau, aşa, de petrecere, iar Ghiţă rodea mereu cele şapte fire de păr de porc.

Deodată se făcu o gălăgie de-ai fi crezut că s-a răsturnat moara și toți alergau orbiş spre drum.

Apa-și făcuse cale pe o întindere de vreo trei pași tocmai pe unde cursese mai-nainte şi nu se mai întreba acum nimeni dacă trece prin apă ori pe uscat, ci săriră cu toții ca să astupe spărtura și să oprească apa — unii ducînd gunoi în brațe, alţii scoţînd ţelina cu ghearele, care cum putea și cum se pricepea. Numai Ghiță îşi rodea firele de păr și rîdea acru de tot.

Aşa sunt oamenii. Dacă le-ai fi zis să facă, ți-ar fi răspuns că nu e treaba lor; dacă i-ar fi rugat Zamfir să-i dea ajutor, ar fi dat din umeri şi s-ar fi uitat unul la altul: i-a luat însă apa cu zorul, au sărit o dată pe negîndite şi nu-i mai puteau scoate din baltă, puțin le păsa că e frig şi ud jos și că mijește de sus. Li-e era parcă intrase în joc cinstea satului și voiau să arate că poate un sat, dacă vrea, să ție piept cu un fleac de gîrlă.

Apoi ți-e rușine să nu intri-n horă cînd joacă tot satul și să ieși după ce-ai intrat o dată; în cele din urmă începu și Ghiță să-și facă de lucru printre ceilalți.

Zamfir[1] stătea la o parte și se uita la ei. Îi vedea glumind și sărind voioși pe întrecute unde apa-și făcea vreo spărtură, îi ştia că sunt nemîncaţi şi că nu cer nimic pentru ceea ce fac, se uita şi iar se uita şi-i venea din cînd în cînd să plîngă.

---

[1] În ambele ediţii: *Ghiţă.*

O, acum înţelegea el vorbele lui Bucur. La asta s-a gîndit Bucur cînd vorbea despre „acasă“. Erau sat oamenii aceştia, oameni legaţi prin sînge, crescuţi împreună, trăiţi în aceleaşi locuri şi în aceleaşi nevoi, suflete lipite unul de altul. Asta îi lipsea lui, care n-a fost niciodată şi nicăieri acasă la el, şi de aceea era atît de nestatornic şi nu ştia niciodată ce va face şi ce nu va face, de aceea îi venea gîndul de plecare de cîte ori i se punea vreo piedică în cale.

Ce oameni, Doamne! ce sat! Ar fi voit să meargă la ei şi să-i roage ca să-l primească şi pe el între dînşii, ca şi cînd ar fi crescut şi el în mijlocul lor, dar el era străin, venetic, un cine ştie cine!

Seara tîrziu, după ce apa începu să scadă, oamenii plecară unul cîte unul, udaţi pînă la piele, străbătuţi de frig, obosiţi frînţi şi lihniţi de foame, şi Zamfir rămase în cele din urmă numai cu Bucur şi cu Safta.

Tot mai era mare apa, dar nu se mai prelingea peste drum, dîlma stătea zid ţeapăn şi podmolul începuse a se ivi pe ici, pe colo din apă: Zamfir nu putea, cu toate acestea, să intre-n moară.

Prea îi fusese frumoasă ziua aceasta; să rabzi greu şi îndelung cînd ştii că poţi să ai şi asemenea zile: orişicît de obosit ar fi fost, nu-l ierta firea să scurteze ziua, trebuia să spună ce are pe suflet şi a stat pînă noaptea tîrziu cu Safta şi cu Bucur de vorbă.

Şi ar fi putut să stea lungi nopţi de-a rîndul, căci Bucur nu mai sfîrşea cînd începea să vorbească de satul lui. Ochii i se deschideau mari, glasul i se limpezea şi întreaga fiinţă îi era străbătută de căldură: nu, sat ca al lui nu mai era! Se mai ticăloşiseră, ce-i drept, oamenii şi la Vadu-Morii, dar el îi vedea pe cei ce au fost şi nu mai erau, pe bătrînii pe care îi ştia din copilăria lui şi din tinereţele lui. Ce oameni! să-ţi aduci aminte de ei şi nu-ţi mai pasă de nevoile vieţii. Văzîndu-l acum pe Zamfir că ascultă bucuros, îl iubea ca pe copilul său şi-i reaminti unul cîte unul, scoţîndu-i oarecum din groapă, ca să-i pună cu felul lor de a fi şi cu faptele lor în faţa lui Zamfir. Şi erau Cimbru şi Tudor şi Udrea şi Ilie Poloboc şi toţi ceilalţi aşa cum îi vedea şi cum îi înfăţişa Bucur, atît de frumoşi şi de vrednici în felul lor, încît Zamfir ar fi ascultat mereu chiar şi numai pentru ca să-l vadă vorbind pe Bucur, care se făcuse oarecum cu totul alt om.

Nici că mai era Bucur cel ce fusese: se simţea parcă nu mai trăieşte cu cei vii, ci e trecut între cei morţi.

Intrase şi el cu Zamfir şi cu Safta în moară, dar a ieşit iar afară.

Era ceva ce nu-l lăsa, îl trăgea afară, îl chema şi-l ducea cu o putere care le întrecea toate.

Trebuia, trebuia, nu putea să-şi dea seamă de ce, dar trebuia să iasă. I se înseninase sufletul ca niciodată în viaţa lui şi-l cuprinsese o duioşie atît de dulce, încît ar fi voit să tot trăiască şi să fie mereu treaz cît o trăi el cu fata lui şi cu Zamfir. Nu mai era nimic ce-ar fi putut să-şi dorească; i se împliniseră toate şi nici urmă de mîhnire nu mai rămăsese în sufletul lui. Chiar pînă şi Ghiţă îi părea om cu virtute în felul lui, nu bun, dar vrednic de a sta în rînd cu cei ce nu mai erau.

Ploaia încetase, norii se risipiseră, stelele străluceau pe cer mai frumoase decît mai-nainte de a se fi pornit crivăţul, un vînt domol adia despre apus, iar despre răsărit se ridica pe din dosul norilor răzleţi luna scăzută aproape la jumătate, încă mare şi roşiatică, şi-şi revărsa razele peste balta cea întinsă.

Frumoasă e afară din cale lumea lui Dumnezeu, şi mintea ţi se opreşte în loc cînd vezi în ea oameni care trec prin ea făcînd răutăţi!

— Sărmanul de el! grăi Bucur gîndindu-se la Ghiţă.

Îl vedea rozîndu-şi cele cîteva fire de păr aspru şi-l cuprindea mila cînd se gîndea că nu poate şi el să se bucure cînd toţi se bucură şi că bucuria lui e jalea altora.

Ghiţă nu era însă om care suferă şi tace şi stă pe pace. Prea îi era mare năcazul pentru ca să nu iasă nimic din el. El nu putea numai să clocească pe înfundate şi să nu facă nimic cînd îşi vedea zădărnicite urzelele. Era încă mare apa pe vatră şi n-avea decît să pună pe cineva să facă cu sapa o spărtură pentru ca pînă dimineața dîlma să fie spălată și Zamfir să rămîie mai încurcat de cum a fost.

A scăpat Ghiță vorba despre așa ceva, s-a întîmplat lucrul acesta o dată și un viu neastîmpăr îl cuprinse pe Bucur, căci numai el era de vină dacă se întîmpla și acum.

El luă furca de fier și se duse de-a lungul drumului pînă la pod, apoi coti la stînga și se așeză lîngă grămada de gunoi, cu dosul spre dîlmă, răzemat de grămadă, care-i ținea cald, și cu fața spre viroagă și spre pod. Luna intra din cînd în cînd în dosul norilor, încît el nu putea să vadă departe, și zgomotul apei nu-l lăsa nici să audă, dar de la el pînă la pod erau numai vreo zece pași și nu putea nimeni să treacă peste pod, nici să se apropie de dîlmă fără ca să fie văzut de el.

Așa a stat multă vreme degeaba și din ce în ce mai tare încredințat că tot degeaba o să stea și mai departe.

În fața lui apa tulbure curgea în valuri mari și gonite cu o repeziciune care-ți ia vederea și te buimăcește; mai sus, la zăgaz, și în dos, la scocurile morii, ea se izbea cu un zgomot asurzitor; pe cer se înălța luna, și cînd se pierdea în dosul vreunui nor întîrziat, cînd iar ieșea în largul seninului presărat cu stele: peste viroagă se mișcau umbrele sălciilor clătinate de vîntul domol și jucau mereu pe valurile luminate pe ici, pe colo de lună: amețit de acestea, și obosit frînt cum era, Bucur nu mai vedea-n fața lui decît pe Cimbru, pe Tudor, pe Udrea, pe Ilie Poloboc și pe toți ceilalți, cu care petrecuse cele din urmă clipe de viață, și în mijlocul lor se ivea din cînd în cînd și Ghiță. Nu, era peste putință. Om chibzuit cum era, Ghiță nu putea să-și pună în joc cinstea viind el însuși, nici să-și dea de gol păcatul trimițînd pe altul. Îi era rușine lui Bucur că stă la pîndă și luase hotărîrea de a se întoarce iar la moară, cînd somnul îl fură.

Iar Ghiță își înșeuase pintenogul și plecase la Pitești în treburile lui. Zicea că trebuie să fie cît de dimineață acolo și că se teme ca nu cumva, plecînd în zori de zi, să sosească prea tîrziu. După ce ieși însă din sat, el nu-și mai grăbi calul, ci-și urmă drumul în pas și uitîndu-se spre moară, unde era încă lumină.

Îndată ce lumina s-a stins, el a luat-o la stînga, s-a coborît în luncă și, sosit la țărmul rîului, a descălecat și a pornit în vale, ducîndu-și calul de căpăstru.

Era pînă dimineața destul timp ca să-și împlinească gîndul și să se și ducă la Pitești, pentru ca nimeni să nu-l poată bănui.

Dacă n-ar fi ațipit, Bucur ar fi auzit fîșîitul frunzelor și l-ar fi zăpsit cînd își lega calul de una din sălciile de peste viroagă. El a tresărit însă din somn numai cînd Ghiță a trecut peste pod și s-a uitat spre pod numai cînd Ghiță se afla pe dîlmă, în dosul lui.

Dac-ar fi strănutat o dată, dac-ar fi răsuflat ceva mai greu unul dintre dînșii, dacă Bucur ar fi făcut vreo mișcare ori Ghiță un pas greșit, ei s-ar fi pomenit față-n față și... cine știe ce s-ar fi întîmplat!? I se păruse însă și lui Ghiță c-a auzit ceva și a stat cîtva timp în loc, cu răsuflarea oprită, iar Bucur, văzînd că nu e nimic, iar ațipi.

Luîndu-și inima în dinți, Ghiță trecu tiptil pe lîngă grămada de gunoi, se mai duse vreo zece pași, apoi scoase cuțitul de la brîu, se lăsă în genunchi și începu să sape de dinăuntru în afară spre viroagă, pînă la fața apei, lățime de vreun stînjen. Ajuns apoi la fața apei, el săpă dinafară înăuntru, adîncime de vreo două palme, cît era lungimea cuțitului mare pe care-l purta la brîu.

Urgia lui Dumnezeu însă !

Viindu-i mai la îndemînă să sape de la dreapta, de unde venise, spre stînga, el nu-și dădea seamă că, pornind o dată apa prin spărtura pe care o făcea, el rămîne dincolo de ea și nu mai are ieșire, ci rămîne pe dîlmă, între viroagă, baltă și rîu, închis de toate părțile cu apă.

Cînd dar apa se porni și se aruncă zgomotos la adîncime de vreun stînjen și mai bine în viroagă, Bucur se deșteptă speriat din somn, puse mîna pe furca de fier, sări în picioare, se uită împrejur, iar Ghiță, cuprins de groază, o luă de-a lungul dîlmei spre zăgaz.

Vedea acum că nu mai are scăpare.

Şi-ar fi dat averea toată, chiar viaţa şi-ar fi dat-o bucuros numai ca lumea să nu afle că el a făcut mişelia: cum însă o să mai scape!?

Peste vatră ar fi putut s-o ia, căci apa nu era decît cam pînă la brîu, dar calul îi era dincolo şi numai peste pod putea să treacă la el, iar aici îi ieşea cellalt în cale.

În viroagă îi era frică să se arunce: prea era fioroasă căderea peste zăgaz a apei şi valurile prea erau repezi şi mari.

Nu-i rămînea decît să intre în rîu, unde apa nu era, după cum ştia el, prea mare, să treacă pe cellalt ţărmure, care era mai ridicat, şi să-şi caute apoi pe acolo vreo ieşire.

Bucur avea gunoi la îndemînă şi ar fi putut, dacă s-ar fi pus acum în pripă pe lucru, să astupe spărtura şi să oprească apa, care-şi săpa trecere din ce în ce mai largă şi de adîncă. Apucat însă de mînie oarbă, el nu se mai gîndea acum la aşa ceva: voia să ştie cine-i acela, să-l prindă de piept, să i se uite-n ochi şi să-l strîngă de gît pînă ce nu-i va spune cine l-a pus să facă mişelia. El trecu dar prin apă şi o luă fuga după Ghiţă, care mergea spre matca Vedei.

— Stăi! — strigă Bucur cuprins de groază şi aruncă furca — stăi, că nu-ţi fac nimic, ci vreau numai să te văd!

„Bucur!“ îşi zise Ghiţă, scoase iar cuţitul de la brîu şi se opri.

Una singură putea să-i fie scăparea.

„Îl aştept, îl omor, apoi trec înapoi, încalec şi mă duc la Piteşti“, îşi zise el.

Nu însă toţi oamenii sunt făcuţi aşa ca să poată omorî! Cînd văzu că Bucur se apropie, că e tot mai aproape, Ghiţă începu să tremure în tot trupul şi în cele din urmă scăpă cuţitul şi iar o rupse la fugă spre rîu.

— Să nu sări în rîu, că matca s-a adîncit! strigă Bucur, cuprins de fiori.

În aceeaşi clipă însă Ghiţă sări de pe dîlma lui Zamfir în matca Vedei.

Apa-i ajungea numai pînă la umeri; el ştia să-noate şi ar fi putut să iasă la pogoanele lui Păun, peste care nu se revărsase rîul; dar el era buimăcit şi valurile repezi îl duceau spre scocurile morii.

— Ah, ah! strigă el deznădăjduit. Nu mă lăsa, Bucure!

— Vai de mine! Ghiţă el însuşi! strigă Bucur, împietrit de uimire.

Ştia acum ceea ce a voit să ştie şi ar fi putut să fie mulţumit cu atît, dar, cuprins de milă nespusă, el îşi aruncă repede căciula şi-şi scoase zeghea, apoi sări şi el în apă.

Mai era încă mult pînă la scocurile morii, şi pînă acolo îl ajungea, iar amîndoi erau împreună mai tari decît fiecare dintre dînşii numai el singur. Se luă dar înot după el şi se apucară de mînă după ce-l ajunse.

— Ţi-am spus că s-a adîncit... grăi Bucur, dar nu-şi putu sfîrşi vorba, căci pierdu pămîntul de sub picioare.

Ghiţă, care era la loc mai puţin adînc, îl trase după sine, dar peste puţin pierdu el pămîntul de sub picioare şi ieşi Bucur deasupra. Astfel, ajutîndu-se unul pe altul, se apropiară cu chiu, cu vai de cellalt ţărmure, şi Ghiţă puse mîna pe o rădăcină de salcie şi începu să se tragă în sus.

Erau însă aproape de scocuri, unde valurile goneau cu toată repeziciunea, şi Bucur nu se mai putea ţine pe picioare.

Ghiţă răsuflă uşurat: n-avea decît să-i dea drumul şi toate erau sfîrşite şi nimeni nu ştia nimic despre cele petrecute.

Aşa voia să facă, dar nu-l ierta firea: el îşi rezemă piciorul în ţărmure, ca să-l poată trage pe Bucur cu toată puterea după sine, îşi încordă toate puterile şi trase pînă ce nu rămase cu rădăcina ruptă în mînă.

Căzînd acum şi el înapoi, valurile se izbiră odată pînă în slaiuri şi pînă în stăvilare, apoi iar se liniştiră, parcă n-ar fi fost niciodată nimic.

Numai dincolo de scocuri, în dosul morii, se mai auzi peste puţin o izbitură, căderea în adîncime a celor două trupuri îmbrăţişate.

*

Au fost odată acestea şi au trecut cum toate trec în lume, dar multe trec fără de urmă: aici, pe vatra părăsită, azi iar e sat, nu mare, dar frumos, un sat de oameni harnici, care nu se mai tem de Vedea şi se uită la Zamfir şi la Safta parcă le-ar fi părinţi şi le poartă copiii în braţe parcă ar fi ai lor şi o cinstesc pe Ana parcă le-ar fi tuturora naşă.

Iar din jos de sat, în dosul morii, unde viroaga dă-n matca Vedei, tocmai deasupra cotiturii, sunt cele două cruci puse pe un singur mormînt şi ştiu toţi copiii şi o să ştie şi copiii lor că acolo sunt îngropaţi Bucur şi Ghiţă, care s-au înecat dîndu-şi silinţa să oprească apa.

NUŢA

I

Mare lucru întîmplarea cînd se brodeşte să-l ia pe unul de aici, pe altul de colo şi pe al treilea din altă parte, ca să-i ţie la un loc şi să-i încurce, încît nu mai ştii de unde s-o apuci ca să-i iei firul.

Nae Săndulescu, pui de oltean de undeva de pe la Tismana, abia învăţase trei buchi la şcoală cînd a fost adus de un unchi al său la Bucureşti, ca să se pricopsească purtînd coşurile cu zarzavaturi şi cu fructe. Băiat isteţ şi sprinten, după vreo doi ani a intrat în simbrie la Nea Cotoc, care avea-n Dealu Spirii un fel de băcănie, unde duminicele şi zilele de sărbători se adunau mahalagii şi soldaţi la horă. Nimerindu-se ca Nea Cotoc să fie cam chefliu, Nae o ducea mai mult cu jupîneasa, şi-a ajuns încetul cu încetul mare şi tare la casă, iar după ce şi-a făcut rîndul la oaste, a luat în căsătorie pe Linica, fata stăpînului său.

Altfel au mers de aici înainte treburile la prăvălia lui Cotoc.

Lasă că Nae lucra-n socoteala sa şi Cotoc putea să-şi caute-n draga lui voie de chefuri, dar neguţătorul care-şi pricepe meseria cunoaşte slăbiciunile oamenilor şi ţine seamă de ele, şi în curînd au început să se oprească pe la prăvălia lui Cotoc şi ofiţeri, şi alţi oameni mai spălăţei, aşa, ca să ia o ţuică, un pelin ori un turburel.

Era nu numai în Dealu Spirii, ci şi mai departe vestită băcănia lui Cotoc pentru mezelurile, pentru vinurile şi mai ales pentru ţuica ei, căci ştia Nae să umble şi să caute şi n-ar fi spus, Doamne fereşte, nici popii la spovedanie unde le găseşte.

Nici nu le putea însă nemeri orişicine ca dînsul.

Oltean în puterea cuvîntului, el o ducea-n zilele de lucru ca alţi oameni din Dealul Spirii, dar duminicele şi zilele de sărbători el se gătea-n portul lui oltenesc şi umbla ţanţoş, de ochii tuturora se opreau asupra lui.

Tot aşa făcea şi toamna, cînd, călare pe buiestraşul lui, pleca, aşa, mai pe furiş, la ţară, ca să-şi caute poame, brînzeturi, fasole ori vinuri, şi primăvara, cînd se ducea după ţuică. Într-un fel vorbeau apoi oamenii cu dînsul, într-alt fel cu alţii.

Era mai ales unul, Ghiţă Bucur al Văduvei, bogătan de la Capu-Coastei, pe Dîmboviţa, care-l primea, cum zice românul, ca pe un frate de cruce, căci se potriveau de minune şi la vorbă, şi la fire.

Ghiţă nu numai că ştia cum se culeg şi se dospesc prunele şi cum se fierbe şi se păstrează ţuica, dar mai avea şi o pivniţă săpată-n stîncă, în care pe nimeni afară de prietenul său Nae nu lăsa să intre.

Nu era Ghiţă de la Capu-Coastei, ci de la Rucăr, unde avea neamuri multe şi era părtaş la un munte şi la nişte joagăre rămase-n seama unui frate mai mare al său. Intrase şi el, ca Nae, tot ginere în casă la văduva lui Drăgan, pe care-l ştia toată valea Dîmboviţei. De aceea îi ziceau şi Ghiţă Bucur al Văduvei. Avea aici casă cu mare lărgime, de-ar fi putut să găzduiască şi pe vodă, avea livezi întinse, fîneţe şi poieni, turme de oi, o sfoară de pădure, ceva mai la vale ţarini mănoase şi-o vie boierească, dar avea mai ales pivniţa plină de butoaie şi ţuică bătrînă, şi vinuri adunate încă de răposatul Drăgan. Numai parte de nevastă n-a avut, căci, după doi ani de căsnicie, a rămas văduv, cu o fetiţă care nu împlinise încă anul.

Fetiţa aceasta e Nuţa, biata, nu doară pentru că ar fi rămas fără de căpătîi, ci pentru că vreo doi ani în urmă Ghiţă Bucur a fost dus peste Dunăre, la război, unde i s-a pierdut urma. O fi murit undeva pe neştiute, l-or fi prins turcii, o fi rătăcit, destul că-l tot aşteptau și nu se mai întorcea, încît bătrîna, sărmana, nu mai știa ce să facă și plîngea pe-nfundate cînd o vedea pe Nuța, un piperuș de fată, care le făcea toate valvîrtej, parcă nu i s-ar fi întîmplat nimic. Singurul ei razem era Ilie Cazan, perceptorul, care avea soție pe Ana, o nepoată de vară a lui Drăgan și cea mai apropiată rudă a Nuței.

Văzînd că Ghiță nu se mai întoarce, Ilie, care se pricepe și la legi, a pus-o pe bătrîna la cale să ceară partea Nuței din muntele de la Rucăr și de la joagărele de pe Dîmbovița.

„Aș! răspundeau rudele. Dar de unde știm noi dacă mîine ori poimîine nu se întoarce Ghiță?“

Așa stăteau lucrurile cînd a murit și bătrîna, cum moare orișicine cînd nu mai are zile, și Nuța a rămas singură.

Ana, vai de capul ei, ce să facă!?

Avea și dînsa două fetițe cam de seama Nuței și trei băieți mai măricei, dar pe lîngă cinci copii se mai strecoară și al șaselea; i s-a făcut dar milă de Nuța și a luat-o la dînsa.

Adecă, la drept vorbind, n-a luat-o și nici că putea s-o ia, căci nu era Nuța copil pe care poți să-l iei de ici și să-l duci colo.

Lasă că era prîsnel de neastîmpărată, încît răsturna și strica tot ceea ce-i cădea-n cale, dar nici nu rămăsese numai ea de ea, ci mai atîrnau de dînsa și casa cea cu multă lărgime, pivnița plină de butoaie, turmele de oi și toate celelalte mărunțișuri, de care trebuia să poarte cineva grijă. A suspinat dar Ilie de cîteva ori din greu, ca omul pus la grea încercare, apoi și-a luat inima-n dinți și s-a mutat împreună cu nevasta și cu copiii săi la Nuța, unde era mai multă lărgime și le avea toate mai aproape.

Neamurile de la Rucăr erau bune bucuroase că nu le mai întreabă nimeni cum rămîne cu partea din munte și din joagăre și nu mai cercetau nici ele cum se petrec lucrurile la Capu-Coastei. Nici că aveau nevoie, căci Ilie purta grijă de toate ca un bun părinte. Nu degeaba avea el cinci copii și mai luase pe deasupra și pe al șaselea.

Nuța era apoi de vreo patru anișori abia și mai avea mult pînă ce se face fată de măritat, iar pînă atunci se puteau întîmpla multe. Neastîmpărată cum era, putea, Doamne ferește, să cadă de undeva și să-și frîngă gîtul, să se-nece, cînd vine Dîmbovița mare. Cîte nu i se pot întîmpla unui copil rău nărăvit!? Iar după o asemenea nenorocire, toate treceau la Ana și la copiii ei. Le chivernisea dar Ilie toate, parc-ar fi fost ale lui.

Toamna, după război, Nae, care fusese și el, așa-n a doua rezervă, peste Dunăre, iar a încălecat pe buiestraș. I-a fost adîncă întristarea cînd nu l-a mai găsit la Capu-Coastei pe Bucur, dar, vorba românului, morții cu morții, iar viii cu cei vii: fiindcă acum cheia de la pivnița cea plină de butoaie era la Ilie, s-a făcut cu acesta mai întîi prieten, iar în urmă frate de cruce.

Li se și potriveau de minune interesele.

Anul următor, Dinu și Florea, cei mai măricei dintre băieții lui Ilie, erau unul de unsprezece, iar cellalt trecut de doisprezece ani, cea mai potrivită vîrstă ca să-i dea mai departe la școală, iar Nae avea și el pe Tudor tot cam de vîrsta lor și era apropiat gîndul să ia în gazdă pe Dinu și pe Florea. Avea și el patru copii, doi băieți și două fete, și i se părea și lui că pe lîngă patru trec și ceilalți doi, iar lărgime era destulă la casa cea nouă pe care și-o zidise chiar anul acela.

Pas! apoi să mai răzbească cineva afară de dînsul în pivnița de la Capu-Coastei!

O singură greutate era la mijloc.

Nae ținea să-l dea pe Tudor al lui la Școala Comercială, ca să și-l aibă cît mai curînd de ajutor la prăvălie, iar Ilie, care nu era cîrciumar în Dealul Spirii, ci fruntaș în satul lui, se uita ceva mai departe și voia să-și dea băieții la liceu, ca să-i vadă cu timpul ceva mai mult, pe unul avocat, iar pe celalt inginer, cel puțin.

Ei bine! și-a schimbat și Nae gîndul. De ce adică să nu poată el la București ceea ce Ilie poate de la Capu-Coastei!? L-a dat pe Tudor la liceu, ca să scoată din el deputat cel puțin. Rămînea pentru Școala Comercială Călin, cellalt băiat. Așa se potrivesc oamenii, de li-e parcă sunt făcuţi unul pentru altul, şi numai împreună se simt în apele lor.

Ilie şi Ana, cînd veneau să-şi vadă băieţii, trăgeau la Nae şi la cocoana Lina parc-ar fi acasă la dînşii,iar Nae nu mai avea nevoie să umble pe la Capu-Coastei, că i-le aducea Ilie toate după pofta inimii.

Tot mai rămînea însă ceva.

Degeaba! La Bucureşti—chiar şi-n Dealu Spirii—era ca la oraş, iar la Capu-Coastei — chiar şi la casa cea cu lărgime mare — era ca la ţară, şi fetele Anei erau cam prostuţe alăturea cu ale Linichii, care vedeau şi-nvăţau multe de toate. Asta o rănea pe Ana. De ce să nu se poleiască şi fetele ei, ca fraţii lor să nu se ruşineze de ele? Şi-a dat dar, peste vreo trei ani, Ilie şi fetele, dacă nu chiar la Bucureşti, cel puţin la Tîrgovişte, aşa, pe vreun an, doi, ca să ia puţină spoială.

Putea s-o facă şi asta, căci tot nu se deşertase încă pivniţa.

Iar Nuţa, tot ea.

Acum te pomeneai cu ea căţărată ca o pisică pe acoperişul şurii, peste puţin o vedeai urcată în nucul din fundul grădinii, nu trecea mult şi căuta fragi ori zmeură deasupra stîncilor, dar nu luneca, nu cădea, nu-şi frîngea gîtul. Se scălda-n Dîmboviţa, vie cît de mare apa, dar nu se-neca. Cînd era acasă, se-mpiedica şi acum de toate şi răsturna tot ceea ce-i cădea-n cale şi n-o scoteai la capăt cu ea, căci rîdea şi cînd o certai şi cînd o băteai. A dat-o Ana, ca să scape de ea, cu fetele ei la şcoala din sat, dar şi acolo tot sfîrlează a rămas, încît biata învăţătoare nu mai ştia cum s-o apuce. Simţind cîteodată că nu e nevoie de ea nici acasă, nici la şcoală, o pornea razna şi cutreiera poieni şi păduri, dar nici nu rătăcea, nici lupii n-o mîncau. Desculţă, flămîndă şi rebegită, mînca pe apucate, dormea unde o prindea noaptea şi treceau zile de-a rîndul că nu-i mai ştia nimeni urma, copilul nimănuia şi al tuturora, neîngrijită de nimeni, dar dragă tuturora, afară de Ilie, care o vedea adeseori prin vis.

Era trecută de unsprezece ani cînd verişoarele ei au plecat la Tîrgovişte şi ea a rămas singură la casa cea cu mare lărgime, o fată sfrijită și prea înaltă pentru vîrsta ei, de tot bălană, suptă la față, dar cu obrajii totdeauna parcă pișcați de rumeni, cu niște mari ochi albaștri, care rîdeau a drăcii și cînd erau plini de lacrămi, și cu niște buze cam cărnoase, pe care ici le mușca, peste puțin le lingea cu vîrful limbii și iar le sugea, o gură care nu se mai oprea după ce se pornea o dată. Multe nu învățase Nuța nici acasă, nici la școală, dar știa toate cîntecele, toate poveștile, toate cimiliturile, toate scrîntiturile de vorbe și cunoștea toate buruienile din păduri și din poieni, ar fi fost în stare să te ție nopți întregi cu minciuni și te înveselea cu neistovitul ei neastîmpăr și orișicît de mîhnit ai fi fost. Numai cîteodată, cînd se uita-n ochii lui Ilie, o cuprindea un fel de fior nelămurit și atunci pleca la deal.

Era sus un șir de stînci parcă un zid ridicat în vremurile uriașilor. Acolo se ducea și se așeza la marginea prăpastiei. Jos, sub ea, se vedea casa cea cu mare lărgime, dincolo de ea se întindeau livezile, mai departe curgea Dîmbovița, iar la dreapta și la stînga se desfășura valea, strîmtîndu-se la deal și lărgindu-se la vale.

Își aducea ca într-aiurea aminte de bunica ei, o femeie slabă, înaltă și curată mare minune.

„Și tata cum o fi fost? și cum o fi fost mama!?“ se întreba și lacrămi limpezi îi rîdeau pe genele dese.

Iar jos, la casa cea cu mare lărgime, erau ochii întunecați ai lui Ilie.

II

— Noi tot venim pe capul d-tale, îi zise într-una din zile Ana cocoanei Linei; să vii o dată și d-ta pe la noi. Ce ar fi adică dac-ai sta cu fetele cîteva săptămîni la Capu-Coastei!? Căldurile sunt mari, iar acolo e răcoare și aer curat, lărgime și verdeață, se coc poamele, zmeura, murele și fragii, laptele e curat și bun, ouă și pui avem cu prisos, vă plimbați prin livezi și prin păduri, vă îmbăiați în Dîmbovița și n-are să vi se urască.

Cocoana Lina dete din umeri.

Ce ar fi putut să răspunză?

Căldurile erau în adevăr nesuferite nu numai în Dealu Spirii, ci pînă chiar și prin împrejurimile Cișmegiului, iar de chilipir nu fuge nimeni. Dacă mergeau altele la Sinaia, la Slănic ori la Cîmpulung, de ce să nu meargă și ea la Capu-Coastei, unde e și mai frumos, și mai ieftin!? A mai făcut dar fasoane, s-a mai lăsat poftită, dar în cele din urmă s-a dat biruită.

„Iau — și-a zis — un săculeț de orez, altul de griș, iar altul de făină, o ladă de macaroane, alta de zahăr, cutii de sardele, ghiuden, pastramă și ce-o mai fi prin prăvălie, iar celelalte se găsesc acolo, și nimeni mai bine decît noi."

Abia după ce a stat cîteva zile la Capu-Coastei și-a dat seamă că mai trebuia să ia cu dînsa și o slugă. Erau: ea cu fetele ei și cu Tudor patru, mai erau Ana cu băieții și cu fetele cinci, la un loc nouă, dacă nu-l mai puneau și pe Ilie cu cellalt băiat, care erau mereu duși în treburile lor. Le aveau toate în belșug, dar cineva trebuia să gătească, iar Ana știa să frămînte o mămăligă, să fiarbă o tocană, ori să ție la frigare un pui, dar nici pe acesta nu-l curățea cumsecade. Fetele erau toate domnișoare deprinse a le avea toate de-a gata. Rămînea dar să le fie cocoana Lina și aici tuturora bucătăreasă, fără ca să aibă mașină cumsecade, vasele cuvenite și slugă mai pricepută la îndemînă.

Toată nădejdea i se răzema în Nuța, acum fată de vreo treisprezece ani, care i se părea isteață și, spre marea mirare a Anei și a lui Ilie, era plină de bunăvoință, dar nu se pricepea la nimic, le făcea toate de-a-ndoaselea și, motoloagă mare minune și pripită, se împiedica mereu, scăpa lucrurile din mînă, răsturna oalele pe mașină, lăsa mîncările să se ardă ori să se afume și spărgea la tot pasul cîte ceva, încît Ilie, săracul, era mai mult în drum spre Tîrgoviște ori spre Cîmpulung și înapoi, ca să cumpere la loc ce a stricat dînsa.

O și ducea de dimineață pînă seara în pumni, în ghionturi, în bușeli și în pălmi, încît ți-ar fi fost milă de ea dacă n-ai fi văzut că le ia toate ca lucruri de sine înţelese şi nu-şi pierdea niciodată nici veselia, nici pornirea de a intra în voile tuturora şi mai ales în ale cocoanei Linei, care i se părea femeie cu totul deosebită nu numai pentru că era din Bucureşti şi ştia să gătească şi pentru că era pînă chiar şi-n bucătărie curată ca bunica ei. I se uita mereu în faţă şi în ochi, ca să-i ghicească gîndurile, şi cînd cocoana Lina zicea: „Adă!“, se repezea ca o smintită, fără ca să ştie unde are să se ducă şi ce îi cere cocoana Lina.

Mai era apoi una.

Orişicît ai fi stat cu Nuţa, timpul îţi trecea iute. Nu-i mai tăcea gura. Ştia atîtea lucruri prăpăstioase şi-i treceau atîtea năzbîtii prin cap, încît nu mai sfîrşea niciodată.

Dar la plimbări!?

Nuţa să te poarte, ca să-ţi arate, ca să-ţi spună ce-i şi cum cu toate.

Pentru Nuţa fiecare poieniţă, fiecare colţ de pădure, fiecare izvor, fiecare hîrtoapă, fiecare stîncă, fiecare buruiană, fiecare pasăre, fiecare gîndac îşi avea nu numai numele, ci şi povestea, sub ochii ei toate se umpleau de viaţă, încît Tudor şi Florea, care erau trecuţi acum de douăzeci de ani şi învăţaseră multă carte, se uitau uimiţi la ea şi nu puteau parcă să înţeleagă cum în cap atît de mic ca al ei poate să încapă atît de multe lucruri deosebite şi lipsite de orişice legătură între ele.

De! nopţile senine păstorul nu doarme, ci stă la foc, se uită la stelele de pe întunecatele tării ale cerului şi născoceşte în gîndul lui neturburat de patimi ceea ce altor muritori nu poate să le treacă prin minte, iar Nuţa în lumea ciobanilor îşi petrecuse copilăria.

— Să mi-o dai mie pe un an, doi şi să vezi ce boboc de fată o să-ţi scot din această copilă sălbatică, îi zise într-una din zile cocoana Lina Anei.

Ana i-o dădea bucuros, ca să scape de ea, şi încă mai bucuros i-o dădea Ilie, căruia îi era nesuferit gîndul că peste doi-trei ani o să fie fată mare Nuţa.

Aici îi șoptea azi unul, mîine altul cîte ceva la ureche ca s-o scoată din minți; acolo, în Dealu Spirii, n-o știa nimeni cine e și cum s-a ivit în lume.

Aici, văzînd-o și azi și mîine, babele cîrcotașe se întrebau cum de pe copiii săi i-a scos în lume, iar pe Nuța o poartă desculță și o ține slugă la casă; dusă o dată, putea să spună c-a dat-o și pe ea să se mai poleiască.

Aici avea fata rost; acolo, la mijloc, între cazărmi, și la cîrciumă, unde se îndesuie fel de fel de oameni, era altfel. De! Ce mai știi!? Sunt atît de multe fetele curățele care se pierd fără de urmă în toiul Bucureștilor. Iară Nuța nu era numai curățică, ci totodată și zburdalnică să-i fugi din cale.

I-o dădea Ilie cocoanei Linei cu amîndouă mîinile, nu numai pentru un an, doi, ci, dacă se poate, și pentru totdeauna.

Pe la sfîrșitul verii dar, cînd s-a întors cocoana Lina acasă, Nae s-a pomenit la casa lui cu fata lui Ghiță Bucur al Văduvei, fratele său de cruce, de care abia își mai aducea aminte și la care nu se gîndea nici acum. De unde ar fi putut să-i treacă lui prin minte că Nuța e fata lui Ghiță, pe care-l știa numai văduv la casa unei văduve!? Știa numai că e fată fără părinți, un fel de nepoată de vară a Anei, cum știa și Lina.

Nici nu prea avea el vreme să-și mai bată capul cu asemenea lucruri, căci îi dădeau destul de lucru copiii lui. Călin trecuse, ce-i drept, prin Școala Comercială, pusese șorțul de postav verde și-i era la prăvălie de mare ajutor, încît ar fi putut acum să-și vadă și el de chefuri ca răposatul său socru. Îl îndesuiau însă fetele, care se făcuseră domnișoare și-i cereau mereu toalete, și concerte, și teatru, și birji la Șosele, și-i amăra viața Tudor, care trecuse cu chiu, cu vai liceul și era înscris la Universitate, dimpreună cu Florea, altă poamă bună.

Crescuți în Dealu Spirii, ei aveau pe la toate colțurile prieteni din copilărie, care nu mai erau acum copii, se însoțeau cu fel de fel de derbedei, își petreceau zilele dormind cu transparentele lăsate, iar nopţile hoinărind prin toate mahalalele pînă pe la Obor, se încăierau ici cu unii, colo cu alţii, încît te aşteptai în fiecare zi să-i găseşti în beciurile poliţiei.

III

La Bucureşti, Nuţa se uita sperioasă împrejurul ei, umbla cu umerii ridicaţi şi-n vîrful degetelor şi stătea smirna în faţa lui Nae, care-n gîndul ei era cel mai mare-n casă. N-a dus-o însă mult aşa.

Motoloagă şi acum, ea făcea multe de-a-ndoasele, stătea cu gura căscată, se mira de toate, se împiedica la tot pasul, dar avea, cum se zice, ochi şi-n ceafă şi urechi şi-n coate, şi peste vreo săptămînă ştia fiecare lucru ce rost are şi unde trebuie să stea, fiecare om ce treabă face şi cum are să fie luat.

Încă de la Capu-Coastei ştia dînsa că doi ochi are cocoana Lina şi amîndoi sunt plini de Durică, slăbiciunea ei. Florea, care nu mai era acum în gazdă la cocoana Lina, se ţinea de pulpana lui Durică, fiindcă-l trăgea aţa la d-ra Miţa, cea mai mare dintre fete. Călin nu prea-ndrăznea să vorbească tare în faţa fratelui său mai mare. Iar Nae stătea şi el smirna în faţa cocoanei Lina.

Degeaba, şi aici tot Durică e cel mai mare peste toţi. Mai era apoi Durică şi cel mai bun în casă, singurul care rîdea cu poftă cînd ea făcea cîte o prostie şi-o mîngîia cînd alţii o certau, iar pe dînsa n-o prea mîngăiase nimeni de cînd se ştia pe lume.

Se uita dar şi ea-n ochii lui mai mult decît în ai celorlalţi, şi dac-ar fi întrebat-o cineva, ar fi zis că e mai bine-n Dealu Spirii decît la Capu-Coastei. Viaţa se petrecea într-un fel de vîrtej, se schimbau mereu şi oamenii, şi treburile, ziua de azi nu mai era niciodată ca cea de ieri, şi orişicît de dimineaţă te-ai fi sculat, te pomeneai pe neaşteptate cu noaptea-n cap.

Nici aşa n-a dus-o însă mult.

Trecută acum de patrusprezece ani, ea se mai săltase, obrajii i se rotunjiseră, toate formele îi erau mai pline, ba se mai şi simţea, încît, deşi desculţă, totdeauna era curată şi la îmbrăcăminte, şi la mîini, şi la obraji, pe cari ai fi putut parcă să-i tai cu un fir de păr. Cînd se întîmpla dar să intre cu vreo treabă în prăvălie ori să iasă la uliţă, ochii tuturor se opreau asupra ei, parc-ar fi fost o domnişoară ce numai din răsfăţare umblă desculţă, mai unul, mai altul se lega de ea şi nu-i zicea nimeni: „Tu, fată!“ ci toţi îi şopteau: „Fetiţă!“

Şi tot parte femeiască era şi dînsa.

N-ajunge fata care nu e urîtă să fie de trei palme şi se crede mai frumoasă de cum e. Nuţa nu era nici ea chiar atît de prostănacă încît să nu se uite-n oglindă ca să vadă de ce se uită oamenii la ea.

Oglinzi erau destule-n casa cocoanei Lina şi toate arătau la fel, iară Nuţa se-ntrista cînd se uita în vreuna din ele, căci oglinda e făcută ca să te găteşti la ea şi e lucru dureros să nu te poţi găti cum se găteşte toată lumea.

Îi era Nuţei greu să umble desculţă. Nu doară c-o supăra răceala zilelor de toamnă, căci umblase ea şi-n timp de iarnă desculţă, dar nu aici, unde toată lumea era încălţată.

Asta o simţea şi cocoana Lina, şi într-una din zile, voind s-o ia cu dînsa în Piaţa Mare, i-a căutat o pereche dintre ghetele mai vechi ale fetelor şi i-a dat şi o pereche de ciorapi, ca să se-ncalţe.

Nuţa se uită lung la ghete şi la ciorapi, dete de cîteva ori din cap, apoi se încălţă. Cînd se ridică însă în picioare şi se uită la ciorapii subţiri şi la ghetele cu „bezeţuri“ şi cu tocuri înalte, ea începu să rîdă în felul ei nebunesc.

— Ne latră, cocoană, cînii, rîse ea, şi se aţin copiii din mahala după noi!

Nu! Ea, Nuţa de la Capu-Coastei, asemenea ciorapi şi asemenea ghete nu putea să pună.

Cocoana Lina zice că e proastă; fetele o făceau obraznică; Tudor îi dădea însă dreptate: nu putea dînsa să pună încălţăminte care nu se potriveşte cu portul ei.

— Treabă la casă ne face, simbrie nu-i dăm, zicea el, nu e lucru mare s-o îmbrăcăm, ca să nu-ţi fie greu să ieşi cu ea în piaţă.

Cam aşa îşi închipuise lucrurile şi cocoana Lina, care ţinea la Nuţa tocmai pentru că era fată curată şi păstra-n toate curăţenie şi bună rînduială. N-amai rămas dar Nuţa desculţă, dar şi-a aprins cu cele două domnişoare paiele-n cap.

Era, aşa ziceau ele, lucru nepotrivit ca ea să se uite în oglinzile lor, ceea ce dînsa făcea de cîte ori deretica prin casă, ba mai punea mîna şi pe piepten şi pe peria de cap, ceea ce era curată obrăznicie. Cu toate acestea, tot dînsa se socotea mai cu moţ.

— Sfînta Maică Preacurată! zicea dereticînd prin casă. Cine a mai văzut asemenea fete!? Aruncată una ici, alta colo. De ce nu vă puneţi lucrurile-n bună rînduială, fiecare la locul lui!?

Iar cocoana Lina rîdea pe înfundate şi-i dedea dreptate, în vreme ce Durică era de părere că fetele au să deretice ele însele cel puţin în iatacul lor.

Aşa nu puteau să meargă lucrurile înainte. Jignite în amorul lor propriu, fetele ziceau că dînsa e cochetă, care trage cu ochiul la trecători, şi o obraznică ce vrea să se facă stăpînă-n casă, care se uită cu jind la ele cînd le vede gătite şi împodobite cu inele, cu lanţuri, cu broşe şi cu brăţări. Mereu se uitau dar chiorîş: cînd ea la ele, cînd ele la ea, ba mai lua Nuţa şi cîte un ghiont, parc-ar fi la Capu-Coastei.

Nu era, la urma urmelor, nici aici mai bine decît acolo, ba adeseori o apuca dorul de munţi, de văi, de păduri şi de privirea cea largă pe care o avea cînd se aşeza deasupra stîncii.

Mai ales duminicile şi zilele de sărbători, după-amiază, cînd n-avea treabă şi rămînea singură acasă, ea se simţea ca într-un fel de temniţă între zidurile care-i închideau din toate părţile vederea.

De Sf. Dumitru era o frumoasă zi de toamnă, şi Nuţa se gătise cu iia cea nouă şi cu cojocelul înflorit, pe care i le cumpărase cucoana Lina, pusese cătrinţa ei de sărbătoare şi stătea gătită-n portiţă, uitîndu-se la lumea pestriţă ce trecea spre mijlocul oraşului.

Ce era adecă dacă se mai depărta și ea puțin, ca să vadă ce e mai încolo și să cunoască cel puțin o parte din orașul în care trăia!?

Încetul cu încetul, călcînd rar și ca din pod și uitîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd înapoi, ca nu cumva să piardă drumul, ea s-a coborît spre Arsenal, unde s-a oprit ca să citească inscripțiunea pusă deasupra porții. „Care va să zică aici e Arsenalul, unde se fac tunurile“, zise ea, foarte mulțumită că știe să citească.

Acum abia vedea și ea de ce e bine să știi citi și citind mereu și-a luat drumul de-a lungul stradei Mihai-Vodă.

Ajunsă la marele „Hotel de Franța“, a stat timp îndelungat uimită. Era peste putință să descifreze toate cîte erau scrise pe casa cea mare și nu înțelegea cum au putut oamenii să zidească niște case atît de mari și cum nu se încurcă trăind atît de mulți împreună.

Mergînd așa gură-cască, s-a pomenit în Calea Victoriei, unde lumea se îndesuia pe trotoare. Îi era parcă se află în mijlocul unei păduri dese, din care nu se mai poate dezmetici. Îmboldită ici de la dreapta, colo de la stînga, cu ochii mereu pe sus, ea a fost dusă pînă în fața Poliției, unde se opri uitîndu-se iar înapoi, ca să nu-și piardă drumul.

Lumea se vărsa pe lîngă dînsa, și-ncoa', și-ncolo, și mereu se ivea cîte unul care se uita la ea parc-ar fi voit să întrebe: „Dar tu de unde ai răsărit? unde ai pornit-o? și ce cauți pe aici?“

Unul, în sfîrșit, un oarecare om, nu tocmai tînăr, dar bine îmbrăcat, o apucă binișor de braț, i se uită foarte prietenos în față și o întrebă unde se duce?

Ea-l măsură cu ochii mari de jos pînă sus.

Nu-și aducea aminte să-l fi văzut vreodată.

— Unde-mi place mie! îi răspunse, apoi, speriată, se-nvîrti o dată și plecă să se-ntoarcă acasă.

I-a fost însă destulă acea singură învîrtitură ca să nu-și mai poată da seama dincotro a venit, și în loc de a se întoarce, a apucat dusă de lume înainte spre Bulevard.

Aici s-a oprit zăpăcită.

„Aa! ce frumos“, își zise suspinînd o dată ușurată. Erau vreo trei luni de zile de cînd stătea închisă între ziduri, iar acum ochii îi străbăteau departe, și la deal spre Universitate, și la vale spre Cotroceni.

Era și aici un mare hotel, și drumul se-ntorcea la vale spre pod, dar tot nu era parcă pe unde venise. Ea n-a avut însă timp să se gîndească: cîțiva pași de la ea stătea domnul care o apucase de braț și se uita la ea.

Speriată din nou, ea o luă cu pași grăbiți la vale, după doi flăcăi îmbrăcați în binecunoscutul port al mărginenilor de la Bran, care trecuseră puțin mainainte pe lîngă dînsa.

— Nene, unde vă duceți? îi întrebă ea după ce-i ajunse.

Flăcăii se opriră, se-ntoarseră și se uitară cînd la ea, cînd unul la altul: n-o cunoșteau, dar le era drăguță.

— Dar tu de unde ai răsărit? o întrebă unul dintre dînșii.

Ea începu să rîdă în felul ei.

— Uite, grăi, m-am zăpăcit și mă tem că nu mai știu să mă-ntorc acasă. Dacă mergeți în Dealu Spirii, să mă luați și pe mine pînă la Arsenal, că de acolo știu drumul.

Flăcăii începură și ei să rîdă, iar cellalt îi coprinse mijlocul.

— Ba să vii cu noi în Cișmigiu, îi zise, că te ducem ori te trimitem mai pe seară cu vreuna care-și are și ea drumul într-acolo.

Nu se mai văzuseră niciodată, dar erau parcă ar fi crescut împreună, și în drumul lor pînă la Cișmigiu îi știau flăcăii toate amănuntele vieții și rîdeau de dînsa, că fată curățică și voinică stă fără nici o simbrie slugă la casă grea.

— Aa! ce frumos! a exclamat iar Nuța cînd a intrat în Cișmigiu.

Ce copaci sădiți în rînduri, ce desiș ca la pădure! și iarbă verde, și mare întindere de apă, ca Dîmbovița revărsată, și lume care se plimbă încoa' și-ncolo peste frunzele acum în mare parte scuturate, fel de fel de lume și multe fete de seama ei, cu care putea să vorbească parc-ar fi acasă la Capu-Coastei.

Păcat numai că la Sf. Dumitru ziua e scurtă, seara te prinde fără de veste și pas să te mai întorci dacă te prinde noaptea, iar fetele și flăcăii n-aveau grabă, o trăgeau unul încoa', altul încolo, ba au dus-o în cele din urmă și la birtul din dosul Cișmigiului, unde era joc.

Simțindu-se singură și părăsită în mijlocul lumii zgomotoase, ea abia-și mai putea înăbuși plînsul.

Încă de mult dădea împrejurul ei tîrcoale o jupîneasă mai bătrînă, căreia celelalte îi ziceau cocoana Tinca Samsaroaica.

— Haid' cu mine, că te duc eu, îi zise în cele din urmă cu multă dragoste și-i spuse că stă și ea în partea locului, tocmai în Izvor, sub cazărmile din Dealu Spirii.

Iar cocoana Tinca nu putea să rătăcească. Cunoștea bine toate înfundăturile Bucureștilor, căci meseria îi era să umble de ici pînă colo.

IV

Întorcîndu-se cu fetele ei de la plimbare, cocoana Lina a rămas mirată că n-o găsește pe Nuța acasă. Mirarea i s-a prefăcut însă în supărare după ce s-a înserat și Nuța tot nu se mai întorcea. Fetele dedeau zor cu cina, căci Durică luase un bilet de loje la teatru, unde se dădea seara aceea *Fata aerului.*

— O fi plecat așa singură prin oraș — grăi Durică, nerăbdător și el — și prostănacă cum e, o fi rătăcit.

— Ba te pomenești c-a momit-o cineva și a fugit, zise cocoana Lina, care știa că-i fac Nuței fetele amară viața.

— Aș! intîmpină domnișoara Mița. Așa de prostănacă nu e cum vi se pare. Stă toată ziua în fața oglinzii, se piaptănă de cîte ori intră în casă, se gătește ca o maimuță și știe să-și dea ochii peste cap și să se lege de toată lumea. Aia nici nu se rătăcește, nici nu se lasă să fie momită dacă nu vrea însăși. O fi plecat cu cineva să-şi petreacă şi ne pomenim cu ea tocmai mîine dimineaţă.

Durică nu era om căruia pot să i se spună asemenea lucruri. Izbit de gîndul că soră-sa ar putea să aibă dreptate, el începu să se plimbe neastîmpărat prin casă. Ar fi fost în stare să puie mîna pe un scaun şi să spargă oglinzi şi ferestre.

— Bine, mamă, e păcat... grăi, stăpînindu-se. Dac-am luat-o-n casă, avem răspunderi în faţa oamenilor care ne-au dat-o şi în faţa lui Dumnezeu şi n-avem s-o ţinem parc-ar fi de pripas. Iar voi, fetelor, urmă întorcîndu-se spre surorile lui, n-aveţi să vă purtaţi cu ea... nu mai ştiu cum să zic.

Unul o vorbă, altul alta, din ce în ce mai cu amărăciune, nu ceartă ca la gura cortului, ci vrajbă înăbuşită s-a stîrnit în casa lui Nae în vreme ce Nuţa umbla cu cocoana Tinca prin Izvor. Era Durică-n fiecare clipă pornit să plece într-un noroc, ca s-o caute şi s-o aducă pe sus: unde să-i apuce însă urma? cum s-o găsească în Bucureşti, unde sunt atîtea înfundături şi atîţi oameni care stau la pîndă!?

Nici n-o luase cocoana Tinca sub aripele ei ca orişicine s-o poată găsi.

Nu era dînsa de ieri, de alaltăieri, pusese în viaţa ei multe la cale, îi cunoştea pe oameni şi ştia că fetele ca Nuţa au să fie luate cu binişorul dacă e vorba să le scoţi unde vrei. O! ea se pricepea la multe, şi dacă n-ar fi avut să-l poarte în spinare pe Spiridon, dezmăţatul ei de băiat, care era în stare să cheltuiască într-o noapte ceea ce dînsa agoniseşte într-o lună, ar putea să aibă acum perechi de case şi belşug la vreme de bătrîneţe.

— Auzi! — îi zicea — fată ca tine să muncească fără de simbrie!? Ştiu eu atîtea cocoane singuratice şi atîţi boieri cu mîna largă care te-ar putea purta în palmă ca să le faci puţină treabă şi te-ar găti ca pe o păpuşă ca să le deschizi uşa cînd vin de undeva, să le porţi tava cu dulceaţă, să le duci papucii la pat şi să le fii podoabă la casă. N-ai tu, cum eşti, decît să te cuminţeşti, ca să te îmbraci în mătăsuri şi să te-mpodobeşti cu scule preţioase.

Nu-nțelegea însă Nuța asemenea lucruri: ea vedea numai că e pe-nserate și că se supără cocoana Lina și se-ndîrjesc fetele dacă nu găsesc focul pus la mașină cînd se-ntorc acasă.

— Uite, suntem aici, drăguță, îi zise cocoana Tinca, arătînd spre cazărmile din deal. Mă reped numai pe o clipă acasă, pentru ca să iau cheia, apoi să te duc pînă la Arsenal.

Sosită apoi acasă, a luat-o pe nesimţite, ca să n-o lase singură pe strada plină de derbedei, și pe Nuța, pe o clipă, cum fusese vorba cu ea, a dus-o în salonul ei curat și a aprins lampa, ca să nu stea pe-ntuneric.

Mai făcuse ea și cu altele lucrul acesta și rar s-a întîmplat să dea greș.

Deodată se opri ca mirată în faţa ei şi o măsură cu ochii.

— Uite! îi zise. Mă uit la tine şi parcă eşti leită d-şoara Lila, pentru care am aici o rochie nouă. Să mai stai, drăguță, puţin şi s-o-ncerci, ca să văd dacă-i vine bine. O să-ţi şadă minunat.

Ea nu mai aşteptă apoi răspunsul, ci deschise dulapul cu uşa de oglindă şi scoase o rochie de mătase-n faţa florii de mac, o bluză ceva mai deschisă şi o mulţime de alte mărunţişuri, ba corsete de saten galben, — ba ciorapi *rose*, ba brăţare, cercei, broşă şi lanţ.

— Şi eu să le pun toate acestea!? grăi Nuţa într-un fel de aiurire.

— De-ncercare, pe o clipă, am să te gătesc ca pe o împărătească, îi răspunse bătrîna, începînd s-o dezbrace.

Nuţa, luată repede şi cuprinsă de un fel de ameţeală, uitase focul de la maşină şi se lăsa ca un copil, ba s-a lăsat să-i scoată şi cămaşa, ca să-i pună una mai subţire şi mai potrivită cu rochia.

Ruşine!? De ce să-i fie? De cîte ori umblase ea cînd se scălda în Dîmbovița așa-n pielea goală! Dar bătrîna, care se pricepea la asemenea lucruri, se uita cu un fel de jind la trupul ei fraged, prea de tot crud pentru o fată de șaisprezece ani, cum o judeca dînsa, și o duse în fața oglinzii, ca să se vadă și ea însăși pe sine și să piardă și puțina rușine ce mai avea, apoi începu s-o mîngîie, cum știa dînsa, și s-o sărute mai ici, mai colo, unde o știa mai simțitoare.

— Pune-mi cămașa, șopti Nuța, închizînd ochii.

I-a pus bătrîna și cămașa, și ciorapii, și ghetele, și corsetul, și cerceii în ureche, și brățara, mereu în fața oglinzii, ca să se vadă și ea, apoi a îmbrăcat-o de tot.

— Mare frumusețe de fată, îi zise. Așa-ți șade ție bine. Să vii o dată să te gătesc, să te scot la plimbare, și-i bagi pe toți în draci. Eu mă duc acuma să-mi iau cheia, iar tu de dezbracă și te îmbracă iar, ca să plecăm.

Rămasă singură, Nuța se mai dezmetici, se uită împrejur, apoi iar se așeză în fața oglinzii, ca să se vadă în toată tigna ea însăși pe sine.

Ce frumos! Nu mai era, parcă, ea însăși. Ce n-ar fi dat s-o vadă și fetele așa! Ar fi crăpat de ciudă.

Dar trebui să se dezbrace.

Încet, cu anevoia, uitîndu-se mereu în oglindă, ea a scos bluza, apoi rochia, apoi și fusta, a stat cîtva timp numai în corset și-n cele din urmă numai în cămașa împodobită numai cu broderie și cu dantele. În cele din urmă iar s-a uitat împrejur, a ridicat cămașa, ca să-și vadă ciorapii pînă din sus de genunchi, apoi a scos cămașa și-a început să se învîrte în fața oglinzii, încîntată de sine însăși.

Deodată Spiridon, care stătuse la pîndă, deschise ușa.

— Mamă! zise el. Nu-i aci mama!?

Nuța, speriată, se repezi la cămașă și și-o aruncă repede peste cap..

— Nu-i aici; lasă-mă să mă îmbrac, îi răspunse ea.

Spiridon însă nu venise ca s-o lase, ci ca să-și facă încercarea, după obiceiul casei.

El se apropie cu pași de pisică pînditoare.

— Nu fi proastă, îi zise, că n-am nici să te mușc, nici să-ți fac vreun alt rău. M-ar omorî mama dac-ar afla c-am intrat la tine. Prea ești însă frumoasă și drăguță ca să nu te văd bine și să nu te sărut o dată. O dată și plec! adăugă el. Dar mamei să nu-i spui.

Nuța se trase într-un colț și era gata să țipe; n-a țipat însă, ci a rămas cu ochii închiși, cu capul tras între umeri și cu răsuflarea oprită cînd el a cuprins-o cu multă gingășie și i-a șoptit stăruitor să nu facă gură, apoi a început s-o strîngă la piept ușurel, ca să n-o sperie, și s-o sărute ca pe un copil, pe ochi, pe sub bărbii, în dreptul urechii.

— Lasă-mă, că țip! îi șopti ea, zbătîndu-se.

Spiridon o mai slăbi, dar tot o ținu.

— O să te las, căci mă tem c-o să vie mama, răspunse el, dar să-mi făgăduiești că mai vii pe aici.

— Ce știu eu!? zise dînsa. Parcă azi am voit să viu!?

— Să-mi spui unde ne mai putem întîlni, stărui dînsul, uitîndu-i-se de aproape în față.

— Nu făgăduiesc și nu spun nimic! Să mă lași! se răsti ea.

— Atunci îmi iau partea acum, grăi dînsul și o strînse cu putere, o ridică puțin de la pămînt și o sărută lung și stăruitor pe gură.

Ea se cutremură, cuprinsă de un fel de fiori, și-și adună toate puterile ca să se pună-n picioare, dar el o ridică-n brațe ca pe o păpușă.

— Lasă-mă, că mai viu! îi zise ea cu glas tînguitor, apoi se zbătu, se desfăcu și porni spre ușă, ca să scape.

— Stai, nebună, că plec! grăi dînsul și cu o săritură ieși.

Rămasă singură, Nuța stete puțin buimăcită, apoi își astîmpără obrajii cu palmele.

„Nebunul naibei!“ zise răsuflînd o dată din greu. Nu-i mai ardea acum să se uite în oglindă, ci-și scoase iute cerceii și brățara, schimbă cămașa și se-mbrăcă-n graba mare, încît cocoana Tinca o găsi gata de drum cînd se-ntoarse iar la ea.

Acum nu mai era pe-nserate, ci seară întunecată, și Nuței îi ardea pămîntul sub picioare. Grăbită și zăpăcită, ea nu-și mai putea da seama că n-a scos ghetele cele frumoase și n-a schimbat ciorapii și a luat-o răpede pe cocoana Tinca.

Într-o răsuflare au urcat apoi dealul la Arsenal, Nuța sprintenă înainte, iar cocoana Tinca gîfîind după ea, ca nu cumva s-o piardă.

— Mai vii, fată, pe la mine, grăi bătrîna cînd văzu că Nuța, dînd cu ochii de bine cunoscuta poartă a Arsenalului, o ia și mai răpede la deal.

— Viu, cum să nu viu? Viu îndată ce scap! îi răspunse și, dusă cu gîndul că acasă toți o să sară cu gura pe ea, se depărtă-n fuga mare fără ca să se mai uite înapoi.

Pîlpîia focul în mașină și cina era aproape gata cînd ea a intrat în bucătărie smerită și tiptil ca o pisică opărită, apoi s-a oprit cu ochii-n pămînt în fața cocoanei Lina.

— Dar tu ce-ai pățit!? o întrebă aceasta, măsurînd-o de la creștet peste ciorapii de mătase pînă la ghetele cele frumoase.

— Să mă cerți, cocoană, și să mă bați, ca să te țiu minte, îi răspunse Nuța. Uite, m-a pus Necuratul să ies și eu la plimbare, ca să văd orașul și lumea, și am rătăcit.

Orișicît de supărată ar fi fost, cocoana Lina bufni într-un rîs nervos, apoi se duse la ea și-i ridică poala pînă din sus de genunchi.

— Ghete după cel mai nou fason? ciorapi de mătase? zise dînsa. Acestea de unde sunt?

Nuța tresări ca speriată din somn.

— Aoleo! ciorapii mei! ghetele mele! strigă deodată, apoi începu să rîdă ca ieșită din minți.

Era atîta nevinovăție copilărească în rîsul ei nebunatic și părea atît de caraghioasă țiindu-și poalele cu amîndouă mînile, ca să-și vadă ciorapii, încît cocoana Lina era încredințată că nu e la mijloc decît vreuna din prostiile ei, și rîdea și ea cu multă poftă.

— Haid', îi zise, du-te și le scoate, să nu te vadă fetele, că nu mai ai zi liniștită.

V

Nuța iar o porni pe rîs. I-a trecut însă pofta de a mai rîde după ce, ispitită de Durică, a început să-i spună cum și-a prăpădit ghetele și ciorapii.

El se încruntă cînd ea îi vorbi despre Cişmigiu şi despre cocoana Tinca.

— Ei şi!? stărui dînsul nerăbdător cînd ea îi spuse cum a fost dezbrăcată de hainele ei, ca să fie gătită ca o păpuşă.

El ştia mai bine decît mama lui care e gîndul unei samsaroaice cînd găteşte vreo fată prostănacă şi-i venea, parcă, s-o bată.

— N-a mai fost nimeni acolo!? o întrebă el stăruitor.

Nuţa tresări şi începu să tremure ca porumbiţa în faţa uliului.

Despre aceasta n-o întrebase nici cocoana Tinca, nici cocoana Lina. El de unde ştia c-a mai venit cineva? Nu putea să nu-i spună adevărul.

— Ba da!... îi răspunse dar, apoi, încetul cu încetul, una cîte una, mai de voie, mai de nevoie, i le spuse toate, în vreme ce el se uita din ce în ce mai sperios la ea.

Aoleo! Dac-ar fi putut să puie mîna pe mişelul acela, ar fi sărit la el, l-ar fi scuipat în faţă, l-ar fi trîntit la pămînt şi l-ar fi strivit sub genunche. Acuma însă se afla dînsa în faţa lui.

— Spurcăciune de fată! îi zise. Nu ţi-e ruşine obrazului!? Să nu te pună păcatul să mai ieşi din casă, că te trimit iar la Capu-Coastei.

Nuţa suspină o dată din greu şi-şi ridică cu îndărătnicie capul.

— Poţi să mă trimiţi — îi zise rostind vorbele rar şi răspicat — dar spurcată n-ai să-mi zici, că nu sunt. Parcă d-ta nu faci destule de care poate să-ţi fie ruşine!

El se uită mirat la ea. Nu mai era, parcă, tot fata pe care o ştia.

— Da! eşti spurcăciune, îi zise, apoi îi întoarse spatele şi se depărtă.

Nuţa rămase cîtva timp nemişcată.

I se umpluseră şi ei din cînd în cînd ochii de lacrămi, dar nu-şi aducea aminte ca să fi plîns vreodată în viaţa ei: acum se puse pe un plîns, încît li s-a făcut şi fetelor milă de ea.

Nu ştia nimeni şi nu era nici ea în stare să spună de ce plînge şi ce s-a petrecut între dînsa şi Tudor.

Spunea numai că ea nu are pe nimeni, că e singură-n lume, horopsită de toți. Era însă destul atît pentru ca fetele să se-nduioșeze și s-o mîngîie, ba Mița, care în atîtea rînduri îi făcuse nedreptate, a îmbrățișat-o cu dragoste și a sărutat-o ca pe o soră.

Acum însă Nuța a-nceput cu atît mai vîrtos să plîngă și a luat mîna Miței ca s-o sărute, încît fetele amîndouă au pornit-o și ele pe plîns, de-ai fi crezut că s-a întîmplat vreo mare nenorocire.

A trecut apoi și asta, iar peste două-trei zile cocoana Lina stătea mereu și se uita și dedea din umeri și nu mai știa ce să zică: fetele ei nu se mai despărțeau de Nuța și-o ajutau ici să dereticească prin casă, colo să fac treabă-n bucătărie, ba-i arătau cum se împletesc ciorapii, o învățau să coasă, o puneau să scrie și să citească și se mirau mereu cît de multe știe, cît de ușor le prinde toate și cît de neastîmpărată îi este setea de a învăța.

„Cum, Doamne, au venit lucrurile așa deodată, ca din senin!?“ se-ntreba cocoana Lina.

Era mai mare mulțumirea să-și vadă fetele gata de a o scoate din bucătărie și de a n-o mai lăsa să poarte rînduiala casei, ba nici chiar Durică n-a rămas tot cel de mai-nainte.

Cînd se întîmpla ca să vie mai tîrziu acasă, el se furișa la fereastra de la iatacul Nuței, care se afla lîngă bucătărie, și era destul să atingă geamul cu vîrful degetelor, pentru ca ea să sară-n picioare și să se ducă să-i deschidă.

Acum îi era greu s-o facă aceasta, căci Nuța nu i se mai uita-n ochi și nu i se mai părea nici lui tot cea de mai-nainte. O fată care a fost sărutată și strînsă în brațe de cineva nu mai e copilul nevinovat de care te apropii fără de sfială. Ținea dar Durică să nu mai vie tîrziu acasă și putea căpitanul Codrat să-și bea țuica de Văleni și să-și laude oastea, că nu mai avea Nae nevoie de el.

Nu totdeauna poate însă omul să facă ceea ce vrea, și într-una din zile Durică iar a fost nevoit să bată la fereastră.

Nuța, care dormea ușor, l-a auzit, dar acum îi era greu să se ducă. În zadar se codea însă, căci el a bătut de a doua și de a treia oară, din ce în ce mai tare, încît Nuței îi tîcîia inima de frică gîndindu-se c-ar putea să audă și cocoana Lina și fetele.

Nu i-a rămas dar decît să deschidă.

— Să nu mai bați atît de tare — îi zise supărată — că sperii toată casa din somn și ți-o ridici în cap.

Tudor se uită cam legănat pe picioare la ea. Îi era parcă o vedea dezbrăcată în fața oglinzii și apoi retrasă-n colț.

— Pst! nu face gură! grăi plecîndu-se ca s-o mîngăie și s-o îmbuneze.

După ce o cuprinse apoi cu brațul și-i simți trupul gingaș, el nu se mai putu stăpîni, ci o strînse la piept și o sărută.

Nuța se cutremură și se uită îngrozită la el. I se înfipsese în minte gîndul că nu se poate nimic mai mîrșav decît omul ca Spiridon, care te cuprinde în brațe și te sărută.

— Care va să zică și d-ta tot ca el!? îi zise. Nu ți-e rușine!?

Cuprinsă de simțimîntul că s-a sfîrșit acum cu dînsa, ea ar fi început iar să plîngă dacă el, drept dovadă că nu îi este rușine, n-ar fi strîns-o și sărutat-o din nou!

— Lasă-mă, că țip, de-ți ridic toată casa-n cap! șopti, zbătîndu-se în brațele lui.

„Cu nebuna asta nu e de glumit!“ își zise el și-și căută de drum.

Tot i-ar fi fost, la urma urmelor, rușine dac-ar fi aflat cineva că se leagă de ea.

Nuța nu mai îndrăznea nici ea ziua următoare să se uite în ochii fetelor și tremura în fața cocoanei Lina, iar de el se ferea, înfiorîndu-se cînd se gîndea că iar vine seara.

Ochi se-ntîlnesc însă cu ochi și se-nțeleg: chiar mai-nainte de a fi sosit seara, el a prins-o așa pe o clipă într-un colț, iar dînsa a stat ca o turturică speriată. Așa se pornesc lucrurile, oarecum pe nesimțite, și nu știe nimeni unde au s-ajungă.

— Sărac de sufletul meu! zicea dînsa. Ce vrei să-mi faci!? Ce o să se aleagă de mine!?

— Ce-ţi pasă!? îi şopti el. Unde o ieşi, să iasă, că eu nu te mai las.

Seara n-a mai ieşit apoi în oraş.

Cum ar fi putut să iasă, cînd erau atîtea unghere prin casă, şi dînsa nu mai zicea, ca noaptea, că ţipă, ci stătea ca mieluşeaua blîndă.

— Mă duc — îşi zicea însă din cînd în cînd — nu mai stau, mă-ntorc iar la Capu-Coastei, fug în lume.. Aici nu e de mine.

VI

Nu doară că s-ar fi temut de ceva, căci la vîrsta în care se afla fetele nu se tem de nimic şi dau orbiş năvală; o treceau însă un fel de fiori şi-i venea să fugă în lume cînd se gîndea că tot o să afle şi fetele şi cocoana Lina, ba şi Nae ceva.

În zadar se ferea însă, căci dacă nu fugea el după ea, fugea dînsa după el, şi mai ici, mai colo, îi găseai împreună.

Două zile-n urmă ea ştergea praful în salon, iară el îşi făcea de lucru în odaia de alături. Ducîndu-se să închidă o fereastră, ea tresări, apoi fugi, cuprinsă de spaimă.

— Ce e!? întrebă el, mergînd spre fereastră.

— El e, nene! răspunse ea, ascunzîndu-se, ca nu cumva să fie văzută din stradă. Uite-l, trece la vale!

N-avea nevoie să mai spună cine trece, căci el îl ştia, cum ştii ciulinul ce creşte pe la marginile tuturor drumurilor.

— Aoleo! — grăi dînsul, oprindu-se la fereastră — dar ăsta e pungaşul ăla de Spiridon Taiefugă. Şi tu te temi de el!?

— Dar dacă vine cu poliţia, ca să ia ciorapii şi ghetele!? răspunse ea fricoasă.

Tudor se trase şi el la o parte.

Dracul n-are altă treabă decît să-i ispitească. Ah! Cum ar fi voit Durică să-l scuture o dată!

— Uite, zise, fă-ți pachetul, du-i-l și spune-i că tu nu poți scăpa ca să-l duci.

— Dar dacă nu vrea să-l primească?

— Aruncă-i-l și pleacă!

— Dar dacă se ia după mine!?

— Să-l pună păcatul! grăi Tudor, ridicînd pumnul.

Nuța ridică din umeri și se duse, dar, femeie vicleană, n-a făcut cum i-a zis Tudor, ci s-a luat după Spiridon, iar după ce l-a ajuns, i-a rîs în față și i s-a uitat ca şopîrla-n ochi.

— Iată ciorapii și ghetele, îi zise repede. Ia-le, că nu mai am unde să le ascund și mă stîlceşte cocoana-n bătăi dacă mă prinde cu ele.

Luat astfel cu zorul și momit, Spiridon s-a pomenit cu pachetul în mînele lui.

— Să-l aduci tu însăți și să ți le iei pe ale tale, zise dînsul zăpăcit și voi să-i dea pachetul înapoi.

— Viu, cum să nu viu? răspunse ea depărtîndu-se iute. Viu îndată ce pot.

Spiridon se întoarse și se luă după ea.

— Dacă nu vii tu, îi zise, mai viu eu pe aici.

— Numai să nu te simtă cineva, c-o pățim amîndoi, mai spuse ea, urmîndu-și drumul.

Spiridon se opri și se uită cînd după ea, cînd la pachet. Îi ardea pămîntul sub picioare și n-ar fi slăbit-o dacă ar fi fost seară; ziua se sfia însă, căci trecea lume pe stradă și prăvălia era plină. O luă dar spre Arsenal și s-ar fi și întors acasă dacă dînsa nu l-ar fi ispitit, uitîndu-se încă o dată înapoi, ca și cînd ar fi voit să-i zică: „La revedere“.

— Te mai întorci? Să mai aştept? o întrebă el.

— Dacă pot scăpa... răspunse ea intrînd pe portiță.

El mai stătu puţin, apoi îşi urmă cam în silă drumul, se mai uită-napoi, iar făcu cîțiva paşi și la cotitură se opri din nou.

Îi şoptea duhul cel rău la ureche: „Nu te da!“ E peste putință ca o fată tînără să nu stea la pîndă și să nu iasă iar cînd vede că n-ai plecat, ci o aştepți.

El se întoarse iar.

Tudor stătea la pîndă și se uita după el.

„Aoleo!“ își zise iar cînd îl văzu-ntorcîndu-se; îl lăsă apoi să treacă prin fața casei și să se mai depărteze la deal, iar după aceea ieși în stradă și apucă spre Arsenal, ca să-l aștepte peste puțin la cotitură.

— Dar tu, măi, ce dai tîrcoale pe aici!? îl întrebă, țiindu-i drumul.

Spiridon îl știa de mult, căci nu o dată se-ncăieraseră în timpul copilăriei.

— Asta-i! răspunse el, arătîndu-se voinic. Parcă n-are orișicine voie să treacă pe stradă!?

— Să nu te obrăznicești, pungașule, că te știu ce poamă ești, zise Tudor, și după ce umbli.

— Pungaș e cine zice — grăi Spiridon cam cu jumătate de gură — că te știu toate mahalalele de aici pînă la Obor și de la Belu pînă-n Tirchilești.

— Cum ai zis!? se răsti Tudor, apucîndu-l de piept. Norocul tău că-i aproape prăvălia și nu-mi dă mîna să fac scandal, că te-aș scutura de ți s-ar frînge mînușițele. Să nu te mai prind că umbli după fată și te legi de ea, că vai și de tine și de samsaroaica aia de mă-ta!

Spiridon, care nu se ferea de scandal, i se uita mai îndrăzneț în ochi.

— Ce-i!? — îi zise — nu cumva ți-a dat cineva dreptul s-o ții pentru tine!?

Tudor își simți sîngele năvălindu-i în obraji și-l împinse cît colo, de-i căzu pălăria din cap, apoi se-ntoarse spre casă.

Spiridon îi sări însă în cale. Tocmai fiind prăvălia aproape, voia să fie scandal, ca toți vecinii să afle de ce s-au certat.

— Ce ai cu mine, domnule!? Ce-mi dai brînci, domnule!? strigă el tare, încît răsună strada. Slujnicarule!

Durică se cutremură și se depărtă fără ca să se mai uite înapoi. Îi venea să se ascundă de rușine. Ce avea el, în adevăr, cu Nuța!?

„Ce ești tu dacă Spiridon e un mișel? îi șoptea un glas la ureche. Ce a făcut el și n-ai făcut și tu? Ce știi tu despre el și nu crede lumea despre tine? În capul cui se sparg toate dacă se face scandal?“

— Lasă, c-o să ne mai întîlnim noi! îi strigă Spiridon ridicîndu-și pălăria, dar Tudor nu mai voia să-l audă.

Degeaba erau acum ungherele prin casă, degeaba fugeau ochii Nuței la dînsul, căci tot era mai bine să se-ntoarcă iar la vechile lui obiceiuri, să umble nopțile pe la teatre, pe la baluri mascate, pe la șantanuri, ori pe la completuri, iar ziua să doarmă cu perdelele lăsate.

Pentru ca să n-o mai deștepte pe Nuța din somn cînd se-ntorcea, și-a făcut o cheie la ușa din dos și-a luat înțelegere cu ea să nu lase cheia ei în ușă.

Îi sunau însă în ureche vorbele „o să ne mai întîlnim!“ și nu mai ieșea nici singur, nici cu mîna goală, ci-și lua totdeauna, fie revolverul, fie bățul cu șiș.

Iar Nuța își căuta umilită de multele treburi din casă, alerga toată ziua și n-ar fi putut, cu toate acestea, Doamne ferește, să-nchidă ochii mai înainte de a-l fi auzit pe el întorcîndu-se.

„Ce i-a făcut, Doamne, de s-a schimbat așa deodată!? își zicea adeseori, cuprinsă de o frică neînțeleasă.

Tremura cînd i se uita-n ochi și era-n fiecare clipă gata să-i zică: „Fă ce vrei cu mine!“

Ce ar fi făcut biata de ea dac-ar mai fi și știut că Spiridon, înhăitat cu cîteva haimanale, sta pe la toate colțurile la pîndă, ca să-l prindă pe Durică și să-l „reguleze“, cum zicea el.

Într-una din seri Durică ieșea de la circ cu trei dintre prietenii lui din copilărie. Fănică Lungu, acum mecanic la Arsenal, Ghiță Cocoș, caporal, și Niță Vespe, funcționar la vama de la gara Filaret.

Spiridon, care fusese și el la circ și-l văzuse acolo, s-a luat cu alți patru tovarăși după ei.

— Uite, îl vedeți pe țanțoșul ăsta? le zise însoțitorilor săi tare, ca să audă și Durică și prietenii săi. Așa grozav cum se arată, e-ncurcat cu slujnica mă-sii.

Tudor rămase încremenit și-i lăsă să treacă înainte. Toate le-ar fi răbdat mai bucuros decît aceasta, dar tocmai de aceea îi venea să fugă înapoi spre circ, pentru ca nu cumva să se facă vreun scandal pentru Nuța. Ghiță n-avea însă cuvinte de a se stăpîni.

— A umplut pungașul toată mahalaua ducînd vorba aceasta, zise dînsul, apoi se repezi înainte, ca să-i tragă lui Spiridon cîteva palme.

Ceilalți săriră la el. Fănică și Niță îi alergară într-ajutor. Tudor nu mai putu nici el să se dea la o parte și, cît dai în palme, se stîrni o-ncăierare și gălăgie ca-n Dealu Spirii, încît răsuna mahalaua. S-au oprit trecătorii, au alergat vecinii și au venit și cîțiva sergenți de noapte, ca să-i despartă.

N-a fost nici unul dintre dînșii în stare să spună cum s-au petrecut lucrurile, care în cine a dat și de la cine a primit, destul că peste puțin Ghiță și Spiridon gemeau întinși pe jos, iar ceilalți, unul cu capul spart și fața plină de sînge, altul cu falca scoasă din încheietură, iar altul cu o coastă frîntă, ori cel puțin cîteva cucuie-n frunte.

Tudor, bătut măr și înspăimîntat de cele petrecute, se uita buimac împrejurul lui.

La piept, din jos de umărul drept, avea o tăietură adîncă, din care curgea sîngele de-i răzbise prin haine. Sleit de puteri și-n urma pierderii de sînge, el abia se mai ținea pe picioare; cu toate acestea, cel dintîi gînd al lui era să fugă, ca să nu-l ducă la secțiune ca pe cel din urmă vagabond.

Un singur simțămînt îl stăpînea: că o mare rușine îl așteaptă și că s-au sfîrșit tinerețele lui.

VII

„Nu știu! Nu-mi aduc aminte!“ a răspuns Tudor la toate întrebările puse de comisarul ce i-a încheiat la secțiune procesul-verbal.

Același i-a fost răspunsul și la întrebările cu care au tăbărît asupra lui fetele și mumă-sa după ce noaptea tîrziu Fănică l-a adus acasă.

Își aducea aminte numai de cei doi ce gemeau culcați la pămînt și știa numai c-a fost și mai are să fie dus la poliție, că mîine și încă multe zile de-a rîndul o să vuiască mahalaua, o să fie pline gazetele de amănunte și o să vorbească pretutindeni colegii și numeroasele cunoștințe; apoi o să urmeze judecătoria și pușcăria.

Cum se mai uita el în ochii mamei sale și-n ai[1] surorilor? Cum mai ieșea în lume? Ce făcea cu Nuța?

Stînd cu ochii închiși, el vedea în fața lui codrii nestrăbătuți și poienile largi, văile adînci și înfundăturile lor umede pe unde umblase Nuța și despre care ea îi vorbise atît de multe, și dacă n-ar fi fost rana din ce în ce mai dureroasă, s-ar fi ridicat din pat, s-ar fi furișat din casă, și-ar fi luat lumea-n cap și și-ar fi făcut pierdută urma.

Nae, oltean de baștină, se uita cu un fel de mîndrie la el. Aflase de la Fănică cum s-au întîmplat lucrurile de s-au certat și era mîndru de feciorul său.

— Haida-de! îi zise el. O să treacă și asta și o să rîzi cînd îți vei mai aduce aminte de ea. Îl plătesc la nevoie cu bani, și tu tot tu rămîi.

Tudor dete din cap.

— Uită oamenii cele bune, zise el, dar cele rele le măresc și ți le aruncă în față cînd lumea ți-e mai dragă. Și nu e nimic adevărat — urmă el peste puțin, rostind vorbele în silă — închipuiri, minciuni sunt toate.

Nae-l înțelegea și nu se îndoia.

„Biata de fată!“ își zicea el, mai hotărît să le facă toate uitate, chiar și dac-ar trebui să dea jumătate din averea lui.

Erau însă multe pe care el nu le știa ori nu putea să le înțeleagă.

Îi părea firească spaima de care era cuprinsă Nuța cînd l-a văzut pe Tudor plin de sînge, dar nu putea să înțeleagă de ce a rămas ea ca trăsnită din senin cînd a aflat că Spiridon e acela care l-a rănit pe Tudor.

Nimeni afară de dînsa nu știa cine e acel Spiridon și ce e cu el, iar Tudor o dată cu capul spart nu i-ar fi spus nimănui și începea să tremure din tot trupul cînd se gîndea c-ar putea să iasă la iveală cum a fost Nuța dezbrăcată și gătită ca o păpușă și cum a plecat cu ciorapii de mătase și cu ghetele cocoanei Tinchii, ca o hoață.

---

[1] În toate edițiile: *ale*.

Apăsată de gîndul că vinovată de toate este numai ea, cu prostia și cu răutatea ei, Nuța nu mai îndrăznea să se uite-n ochii nimănui și umbla-n vîrful degetelor și oprindu-și răsuflarea.

„O! — își zicea — de ce a trebuit să vin eu aici, în lumea aceasta învălmășită? De ce n-am rămas acolo prin văi, prin păduri și prin poiene, unde mi-am petrecut primele zile ale copilăriei!?“

Ea nu era însă făcută pentru tristeță. Ochii ei erau prea limpezi, și aerul posomorît n-o prindea. Iar s-a-nviorat peste cîteva zile, cînd Tudor a început să umble prin casă, ba a-nceput să sară-ntr-un picior cînd a venit și vestea că Ghiță a ieșit din spital și că Spiridon n-o să se prăpădească nici el.

— O să mai stea, spunea Fănică, și o să rămîie cu falca strîmbă și plecat din șoldul de la dreapta, dar poama rea nu piere.

Se-nșelau însă Nae și d-l Ionescu, advocatul lui, dacă credeau că acum o să-l poată scăpa pe Tudor.

Cocoana Tinca se-ndîrjise și-n lumea în care trăia dînsa oamenii ca Nae sunt dați la o parte.

Nu degeaba îi făgăduise ea Nuței că are[1] s-o fericească. Mai fericise ea multe fete cu minte, care aveau acum saloane elegante, unde se adunau la petreceri oameni cu mare trecere. N-avea decît să pună-n ambițiune pe vreuna dintre aceste pentru ca să ție piept cu oricare cocoană mare, să găsească și la Poliție, și la tribunal, și pe la ministere toate ușile deschise și să alerge-n treburile ei oameni în fața cărora toți se pleacă. Iar cucoana Tinca ținea să arate că însemnează ceva în lumea aceasta și nu se mulțumea să ia pentru băiatul ei o despăgubire potrivită cu vredniciile lui, ci jurase c-o să-l trimită-n pușcărie.

---

[1] În toate edițiile: *era*.

Nae şi advocatul său şi prietenii lor au trebuit să simtă în curînd că se află în faţa unei tainice puteri, pe care n-o pot înfrînge.

Nu era chip să scape Tudor. Trebuia neapărat să stea în faţa judecătorilor, care nu-i erau binevoitori, şi nu mai credea nimeni c-o să poată scăpa de puşcărie.

— O să treacă şi asta, îi zise iar Nae. Nu ştii de ce e bună. De cîte ori nu i se întîmplă omului că dă peste un rău şi scapă de altul şi mai mare. O să te duci să-ţi faci rîndul la oaste departe de aici, fie la Craiova, fie la Iaşi, şi toate sunt uitate după ce te vei întoarce.

Tudor dedea iar din cap şi stetea cu ochii închişi, ca să vadă-n faţa lui văile şi codrii, poienile şi hîrtoapele. Avea şi el ambiţiune şi grozav îl ademenea gîndul de-a se face pierdut pe acolo prin înfundăturile munţilor, ca să nu-i mai dea nimeni de urmă. Îi era adeseori parcă toate au venit pe capul lui numai pentru ca s-o facă aceasta. „Da, acolo şi numai acolo e fericire!“ îi ziceau parcă ochii Nuţei cînd se uita în ei.

Mai mare decît ispita era însă frica.

„Dar tot îmi dau de urmă şi tot mă prind şi mă aduc înapoi! se-ntreba el. E mai rău şi mai ruşinos atunci.“

Aşa s-a zbătut pînă-n ziua cînd a ajuns în faţa judecătorilor. Stetea strivit şi cu ochii plecaţi, încît nu vedea pe nimeni, deşi sala era plină de oameni aduşi dinadins ca să facă haz de amănuntele întîmplărilor pentru el nespus de dureroase. Tremurînd, cu faţa galbenă, cu ochii împăinjeniţi, el nu era în stare să înţeleagă întrebările ce i se puneau şi răspundea şi acum la toate: „Se poate! Nu ştiu! Nu-mi aduc aminte!“

Nae şedea cu inima-ncleştată-n dosul avocatului, îşi ştergea mereu sudorile de pe frunte şi-i făcea din cînd în cînd semn de îmbărbătare.

Cînd Ghiţă voia să se dezvinovăţească, spuse cum Spiridon a aruncat în gura mare vorba că Tudor e-ncurcat cu slujnica mamei sale; mulţimea adunată în sală începu să rîdă. Tudor se cutremură, iar Nae sări în picioare.

Abia acum înţelegea şi el cele petrecute şi parcă-l vedea pe Bucur al Văduvei în faţa sa.

— Minciuni! Neruşinat cine a zis-o şi nemernic cine o crede! strigă el. Asta o spun eu, tatăl lui: Nu e slujnică, ci fată din oameni de frunte, pe care am luat-o din dragoste la casa mea, ca s-o cresc în toată cinstea în rînd cu fetele mele!

Tudor suspină uşurat, îşi ridică iute capul şi, încălzit iar, se uită cu ochii plini de lacrămi la tatăl său.

— Era, domnilor judecători, o infamie, un atentat la bunul nume al unei fete onorabile, pe care numai un mişel putea să-l tolereze! grăi dînsul dezgheţat, ca omul reînviat după o lungă amorţeală.

Ochii tuturora se îndreptară cînd asupra lui Nae, cînd asupra lui Tudor, şi preşedintele le făcu amîndorora mustrările cuvenite, dar într-o clipă se schimbaseră toate: publicul adunat în sală nu mai făcea haz, ci se uita cu alţi ochi la Spiridon şi la ai lui; judecătorii vedeau cu totul altfel lucrurile; Spiridon şi tovarăşii lui şedeau plouaţi, Tudor a rămas şi mai departe cu capul ridicat, mîndru, parcă, de fapta pe care o săvîrşise şi gata de a-şi primi cu mulţumire pedeapsa.

Ar fi avut parte de mulţumirea aceasta dac-ar fi fost de faţă şi fetele cocoanei Tinca, cu cei puşi de ele la cale ca să stăruie înainte. Judecătorii au rămas însă în faţa d-lui Ionescu, care, ajuns o dată călare, le spunea mereu că Spiridon, voind să-şi răzbune, a căutat cu tot dinadinsul cearta şi a provocat-o, că după dreptatea cea adevărată lui i se cuvenea pedeapsa şi că nu poate nimeni să dovedească cine în care a dat şi de la care a primit lovituri.

— Aţi găsit ceea ce aţi căutat! a strigat el întorcîndu-se spre Spiridon. Ce mai voiţi acum?

Cam aşa se gîndeau şi judecătorii, şi alergăturile cocoanei Tinca pe la fetele ei şi cu ele pe la cei ce deschid uşile au rămas de astă dată zadarnice. Ea s-ar fi lăsat acum foarte ieftin dac-ar mai fi stat de vorbă cu ea Nae, care s-a întors acasă hotărît să tragă un chef încît să-i meargă pomina. Tudor tot nu mai era însă cel de mai-nainte.

Lasă că gurile rele nu erau astupate și Tudor nu mai putea să iasă din casă fără ca oamenii să-l arate cu degetul, dar mai era și Nuța gata să le răstoarne toate în casă.

Cînd a aflat că și despre dînsa a fost vorba la judecată, ea n-a mai cercetat ce a zis Spiridon și ce-au răspuns Nae și Durică, ci, gîndindu-se la cele ce știa dînsa, s-a mărturisit vinovată și nu mai era chip s-o oprească-n casă, unde le făcuse tuturora atît de multe supărări.

— Nu mai stau, că iar se întîmplă ceva, zicea dînsa. Dacă rămîn închisă în casă, lumea se-ntreabă, unde mă duc; dacă tac, lumea se-ntreabă ce ascund; dacă vorbesc, lumea se-ntreabă dacă e ori nu adevărat ceea ce spun; cîtă vreme el și eu trăim sub același acoperămînt, lumea nu se potolește și-n fiecare zi se poate-ntîmpla și ceea ce a mai fost și ceea ce n-a mai fost!

— Ai să rămîi! îi ziceau fetele și cocoana Lina și Nae. Ce ar zice și ce ar trebui să creadă vecinii dac-ar afla că te-ai dus!?

Durică nu-i zicea însă să rămîie, căci îl apucase și pe el dorul de ducă.

Ce mai făcea el aici, unde îi era greu să iasă în lume?

Tot avea tatăl său dreptate: nu-i rămînea decît să se ducă departe, unde nimeni nu-l știa.

VIII

„Pe mine n-aveți să mă prostiți!“ zicea Nuța cînd fetele-și dedeau silința s-o încredințeze că oamenii tineri toți trebuie să-și facă rîndul la oaste.

Nu putea nimeni să-i scoată din minte gîndul că Durică a fost luat la oaste drept pedeapsă și se simțea umilită, încît nu-și mai găsea mîngîierea decît muncind întins și intrînd în voile tuturora.

N-ar fi avut, cu toate acestea, dreptate dac-ar fi zis că se simte nenorocită şi nu mai voia acum să se ducă iar în văile, în pădurile şi-n poienile unde-şi petrecuse copilăria. Tot era bine la casa lui Nae, unde în cele din urmă toţi o iubeau, căci toate în ea se rezemau.

Dimineţile ea se scula cea dintîi, iar serile ea se culca cea din urmă-n casă. Nae avusese mai-nainte slăbiciunea de a-i zice „gură-cască“ fiindcă de obicei îşi ţinea gura deschisă de i se vedeau dinţii cam lătăreţi, ba, cînd era adîncită-n lucru, îşi mai lingea din cînd în cînd buzele cu vîrful limbii. Era parcă s-a făcut o greşeală cînd i s-a croit gura şi a rămas prea puţin pentru buza de sus şi prea mult pentru cea de jos, care era cam cărnoasă şi lăsată, încît ea nu putea să zîmbească, nici să scoată vreo vorbă fără să-i iasă la iveală toţi dinţii.

Era ea vioaie afară din cale, zîmbea şi cînd era veselă, şi cînd se mînia, făcea mişcări iuţi şi scurte, te săgeta cu ochii ei mari şi vorbea repede şi îndesat, încît tot îi mai scăpa limba neastîmpărată peste buze. Mai ales cînd cineva se uita mai cu dinadins la dînsa, i se aprindeau apoi şi obrajii, căci orişicît de nesuferite i-ar fi fost hainele străine, încă mai nesuferiţi i se făcuseră bărbaţii, care viaţa lor toată n-au alt gînd decît să le facă fetelor amară viaţa.

„De unde a mai răsărit şi asta!“ îşi zicea dar pînă chiar şi căpitanul Codrat cînd se întîmpla s-o vadă trecînd cu vreo treabă prin prăvălie.

Iar Nae nu-şi mai putea închipui casă fără de dînsa. Dimineaţa, cînd se scula, pe ea o căuta cu ochii. Peste zi ea i se punea la îndemînă pentru toate. Cînd se întîmpla ca ea să fie dusă undeva, o aştepta cu nerăbdare, căci fără de ea, mai ici, mai colo, se-mpiedeca cîte ceva şi nimic nu mai mergea bine.

Chiar nici Călin n-ar fi fost atît de cuminte cum era dacă n-ar fi avut-o prin apropiere pe ea, care-l ţinea de scurt şi ici îl mîngîia, colo îl certa, cu ochii ei neobosiţi, încît era o mare mulţumire să-i vezi împreună. „Copil cu mintea necoaptă!“ zicea dînsa, deşi el era cu vreo trei ani mai mare şi-i venea să-l scuture cînd se gîndea c-ar putea să facă şi el ca ceilalţi.

Cum ar fi putut Nae să se-mpace cu gîndul că-ntr-o bună dimineaţă o să vie cineva s-o ia de la casa lui, ca el să n-o mai poată vedea?

„N-o da!“ răsuna un glas în sufletul lui.

Era lucru de mult hotărît că Miţa iese din casă îndată ce Florea îşi va fi luat licenţa, ca să se poată înscrie-n lista avocaţilor. Aşa voia cocoana Lina, iar Florea, care nu se mai ţinea acum de pulpana lui Durică, lucra pe capete, ca să-şi vadă cît mai curînd visul cu ochii.

Cealaltă fată era şi ea azi-mîine mare.

Cum rămînea atunci casa!?

Nae nu zicea nimic, dar se uita din ce în ce mai cu drag la Nuţa, şi dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi slăbiciunile nevestei sale, ar fi ştiut el ce face.

„Bun băiat“, îşi zicea el de cîte ori se gîndea la Călin, care-nvîrtea cu hărnicie şi cu pricepere treburile în prăvălie. Să mai aibă şi o noră ca Nuţa, şi putea el şi nevastă-sa să-şi petreacă în toată tigna zilele vieţii.

Cu totul altele erau însă gîndurile cocoanei Lina. Ea ţinea să-şi găsească noră cu zestre potrivită, fată din oameni prin care iese-n faţa lumii.

Din ce în ce mai des îşi aducea dar Nae aminte de fratele său de cruce, Ghiţă Bucur al Văduvei, şi toamna, cînd s-a dus iar pe la Capu-Coastei, a ispitit aşa mai pe nesimţite ici pe o babă, colo pe un moşneag, ca să se dumirească cum stau lucrurile cu casele cele cu multă lărgime, cu livezile, cu pădurile, cu poienile, cu ţarinele şi cu pivniţa plină de bucurie. Cu cît mai des întreba, cu atît mai vîrtos se încredinţa că după lege şi după dreptate Ilie nu e decît purtător de grijă.

Ba l-au trimis şi la Rucăr, ca să afle cum stau lucrurile cu partea din munte şi din joagăre.

Pe drum, întorcîndu-se aşa singur la Bucureşti, el era cu gîndul mereu la cele ce văzuse şi aflase şi-l treceau un fel de fiori cînd îşi făcea socoteala cam cît ar ieşi dac-ai aduna la un loc toate veniturile pe care le-au luat Ilie şi cei de la Rucăr de la moartea Văduvei şi nu le-au pus la o parte pentru Nuţa, cu care n-au cheltuit nimic. Ieşea mult, de tot mult.

— Ştii tu că Nuţa noastră e fată cu stare frumoasă? îi zise el cocoanei Lina după ce se-ntoarse acasă.

Cocoana Lina o găsise pe Nuţa la Capu-Coastei fată desculţă, prostănacă şi ţinută-n ghionturi, n-ar fi prins însă slăbiciune de ea, dacă n-ar fi văzut că e soi bun şi n-ar fi luat-o la dînsa dacă n-ar fi aflat că e din oameni de frunte. „Se vede că nu e culeasă de pe drumuri!" zicea şi acum adeseori.

Ea se uită cu toate acestea cuprinsă de spaimă la soţul ei cînd acesta îi spuse că averea de la Capu-Coastei nu e a lui Ilie, tatăl lui Florea, ci a Nuţei.

— Nu se poate! strigă ea. Chiar şi dac-ar fi adevărat, Ilie s-a făcut stăpîn, şi nu e om de la care ar mai putea s-o scoată cineva. Şi apoi, ce avem noi să ne amestecăm în treaba aceasta!? Nu! asta i-ar fi stricat toate socotelile.

— De! — îi răspunse Nae — dacă nu ne amestecăm noi, o să se amestece alţii. Nuţa nu e fată ca să-mbătrînească la casa noastră, şi orişicine ar lua-o, o să-i caute dreptul. Cu asemenea lucruri nu te joci! Nu numai că le ia toate şi de la Ilie, şi de la Rucăr, dar îi mai şi pune să dea socoteală despre toate veniturile pe care le-au luat timp de atîţia ani. Perde Ilie şi căciula din cap.

Cocoana Lina sări în picioare.

— Şi tu te gîndeşti să-ţi nenoroceşti fata făcînd aşa ceva!? îi zise ea, cuprinsă de mînie.

— Eu nu mă gîndesc, răspunse Nae, dar îţi spun că are s-o facă orişicare altul dacă o ia pe Nuţa de nevastă, iar de luat are neapărat s-o ia cineva.

Cocoana Lina, deşi femeie cu inima duioasă, ar fi fost în stare s-o otrăvească pe Nuţa.

— Nu-i băga fetei gărgăuni în cap, zise ea. Las-o să rămîie cum a crescut şi cum se ştie.

Nae n-a fost niciodată stăpîn în casa lui. Îi merseseră toate destul de bine ca să nu mai aibă nevoie de a-şi arăta puterea. Acum ţinea să şi-o arate.

— Cum se știe!? grăi dînsul. Dar de unde știi tu că nu i-a spus nimeni adevărul ori că n-are să vie mîne cineva ca să i-l spună!? Cînd am fecior azi-mîne bun de însurat, n-am s-o las să iasă din casa mea, căci așa noră nu mai găsesc.

Cucoana Lina rămase ca căzută din cer. Gîndul acesta nu putea să intre-n capul ei. Era bună fată Nuța, și frumoasă, și deșteaptă, și harnică, și pricepută la toate, deși vecinii, și rudele, și prietenii o văzuseră umblînd desculță ca o slujnică proastă și tot slugă o știau la casă.

— Ai-nebunit!? strigă ea. Să-mi batjocoresc eu feciorul, fetele, întreaga familie? Dacă e vorba așa, nici slugă n-am s-o mai sufăr la casa mea!

— Dar eu nu tot slugă am intrat în casa aceasta!? îi răspunse Nae.

— Ei, și vrei să-mi spui că acum tu ești stăpîn!? zise cucoana Lina înțepată.

— Cam așa ceva! o-ncredință Nae.

— Niciodată! întîmpină iar cucoana Lina, întorcîndu-i spatele.

— Aolioo, maica mea! oftă Nae, uitîndu-se lung în urma ei.

IX

Furtună ivită din senin.

Nae, neguțător cu bun simț practic, își făcea socoteala că tot acolo rămîne dacă ia dintr-un buzunar și trece-n cellalt și că nici nu cîștigă, nici nu pierde familia lui nimic dacă averea rămasă de la Ghiță Bucur al Văduvei trece de la fiică-sa la fiul său.

Adevărul era că nici nu-l ardea pe el de avere, ci prinsese slăbiciune de Nuța și ținea s-o aibă la casa lui, să și-o știe apropiată și s-o vadă mereu împrejurul lui. Îi dădea deci mereu zor cocoanei Lina că Ilie nu numai o să piardă averea dacă pleacă Nuța, dar o să mai și fie nevoit a da socoteală despre veniturile luate și o să rămîie și sărac, și cu rușinea în obraz.

— Iar dacă lucrurile rămîn cum zic eu, adăogă el, nu-i mai cere nimeni socoteală de cele trecute şi rămîne şi el în rîndul oamenilor de treabă.

— Nu-mi trebuie averea nimănui, răspundea dînsa. S-o mănînce pustiul! Am eu destul ca să-mi înzestrez fata şi e şi Florea destul om ca să trăiască din vrednicia lui.

Orişicît de dragă i-ar fi fost Nuţa mai-nainte, acum îi era urgisită de nu mai putea s-o vadă în ochi. Lasă că noră cu nici un preţ nu voia s-o aibă, dar îi mai era şi parcă-şi teme bărbatul de ea.

„Un şarpe viclean, care suceşte toate capetele!“ îşi zicea şi era adeseori în stare s-o strîngă de gît.

Fetele nu ştiau nimic, dar vedeau că e-n casă o supărare cum nu mai fusese niciodată, se uitau nedumerite una la alta şi nu mai îndrăzneau să se apropie de Nuţa pe care o socoteau vinovată de ceva ce ele nu puteau să ştie. Cu atît mai stăruitor era-n dragostea lui Nae, care o ştia nevinovată şi năpăstuită şi n-o cunoştea îndeajuns. O ştiau toţi că e rea de gură şi iute la fire, dar el o credea cu inimă bună. În adevăr însă ea era ca veveriţa drăgălaşă, care se saltă sprintenă şi voioasă din creangă-n creangă, dar îşi ştie ascuţiţi dinţii şi muşcă rău de tot cînd se-ndîrjeşte.

Văzîndu-se aşa, fără de nici o vină, urgisită, ea nu s-a-ntristat şi n-a mai cercetat ce vină i se pune, ci s-a-nrăit de-i fulgera pe toţi cu ochii şi nu se mai putea apropia de dînsa nimeni, afară, poate, de Călin, care era tot cel de mai-nainte şi-şi căuta de treburi, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Ea nu ştia să se supere: cînd se simţea atinsă, îi sărea ţandăra şi se răzvrătea de se dădea pe faţă întreaga sălbăticie a firii ei de copilă crescută în poiene şi-n codri.

„Ce au cu mine!? ce le-am făcut? de ce nu-mi vorbesc verde-n faţă?“ îşi zicea, şi gîndul ei se ducea la Tudor. Nu se mai socotea însă acum vinovată de cele ce căzuseră pe capul lui. „Ce s-a legat de mine!? îşi zicea iar. De ce nu m-a lăsat în pace? L-am pus eu să se certe ori să se ia la bătaie? Parcă pe acolo, pe unde se află, nu face tot ca pe aici!?“

Îi venise ei mai-nainte cîteodată să plece și să-și zică: „O să alergați voi după mine, dar n-o să mă găsiți!“ Acum însă nu se mai mulțumea cu atît numai, ci de la Durică gîndul ei trecea la cocoana Tinca și la Spiridon, dușmanii neîmpăcați ai casei.

N-avea decît să se ducă-ntr-o duminecă la plimbare prin Cișmigiu, ca să le dea de urmă, și nu mai era dînsa prostănaca de mai-nainte, pe care putea orișicine s-o scoată din minți. Inima, ce-i drept, și acum tot la Capu-Coastei o trăgea; nu îi era însă ei să-și facă pe plac, ci să le arate că poate să-și găsească rost mai bun decît la casa lui Nae.

„O să le umblu pe sub fereastră gătită mai bine decît ele și o să le fac să crape de ciudă“! își zicea dînsa, gata de a se face luntre și punte ca să-și împlinească gîndul. Așa e omul cu fire vrășmașă: se supără te miri pentru ce lucru de nimic, apoi supărarea îi crește pentru că e supărat și nimeni nu-și dă silința să-l împace și ajunge-n cele din urmă de-și pierde-n marea lui supărare tot rostul.

Dac-ar fi putut să se certe cu cineva, ca să-și verse focul, s-ar mai fi potolit, dar cocoana Lina nu zicea nimic pentru că nu-i dădea mîna să-și spună gîndul, fetele tăceau fiindcă nu știau de ce e vorba, iar Nae nu știa cum s-o-nceapă și dădea-mprejurul ei tîrcoale ca omul care ar vrea dar nu prea îndrăznește și se teme de toată lumea.

Trebuia, cu toate acestea, să-i vorbească și să-și dea silința de a o face să simță că ține mult la dînsa, căci fără de voia ei nu se putea face nimic.

Tocmai aceste silințe ale lui îl puneau însă în mare încurcătură, căci era destul ca Nuța să simță că el se ferește și de cocoana Lina și de fete și caută mereu s-o găsească singură, pentru ca dînsa să-și aducă aminte că tot așa făcea într-un timp și Tudor și să se ferească de el.

— Nu ți-e rușine!? îi zise în cele din urmă. Om în toată firea să te pui în rînd cu copiii. Vrei, precum se vede, să mă gonești de la casă.

El n-o înțelegea bine și, știind-o îndărătnică, se apropie de dînsa, ca s-o cuprindă cu brațul.

— Ba tocmai că vreau să nu te las să mai ieși din casa noastră cînd am fecior ca Călin, îi zise el stăruitor. Nu e băiat bun? și văd că vă nărăviți bine.

Nuța se uită lung în fața lui.

I se luminau, parcă, deodată toate și înțelegea acum și supărarea cea mută a cocoanei Lina și a fetelor.

Nu, la așa ceva n-ar fi fost în stare să se gîndească. Bun băiat, dar azi-mîine se făcea și el ca ceilalți. Și ce zicea cocoana Lina? ce ziceau fetele? ce zicea Tudor? mai ales el ce zicea!?

— Ferească Sfîntul! grăi dînsa dîndu-se la o parte. Te rog să mă lași în pace!

Iar ziua următoare era împlinită voința cocoanei Lina: Nuța era dusă, ca să nu se mai întoarcă-n casa în care petrecuse cele mai bune zile ale vieții ei.

X

„Nu se poate! își zise Nae cînd află că Nuța s-a dus și nu s-a mai întors. Unde să se ducă!? Ce să facă!?" Nu încăpea în mintea lui gîndul că e dînsa în stare să nu se mai întoarcă.

— Ce i-ați făcut!? Ce i-ați zis!? o întreba el pe cocoana Lina.

— Noi, nimic; îi vei fi făcut ori îi vei fi zis tu ceva, răspunse ea.

I-ar fi părut acum și ei rău dacă nu s-ar mai fi întors Nuța, dar se bucura în fundul inimii ei de gîndul că nu se simte vinovată de a o fi făcut să plece.

Cele două fete însă erau încredințate că s-au petrecut lucruri de tot grave, despre care ele nu știu și nici nu pot să afle nimic, și că nu de bunăvoie a plecat Nuța. Nu mai erau copile nevîrstnice și citiseră ori auziseră vorbindu-se despre fel de fel de întîmplări petrecute prin ascuns, care sparg casele oamenilor, și o tăinuită îngrijorare le cuprindea cînd vedea supărarea tăcută a mamei și neliniștea din ce în ce mai învederată a tatălui lor.

După trecerea primei zile, Nae a început să dea cu socoteală că Nuța, încăpățînată cum era, n-o să se mai întoarcă din propriul ei îndemn și se simțea vinovat de a o fi luat prea repede.

Era hotărît s-o caute și s-o aducă cu orice preț. Unde s-o găsească însă și cum!?

După cum o știa dînsul, ea nu putea să se ducă decît acasă, la Capu-Coastei.

În București n-avea nici un rost.

Și dacă totuși ea și-ar fi găsit chiar la București vreo ascunzătoare? O fată ca dînsa n-are să caute mult ca să găsească pe cineva, care o primește bucuros la casa lui.

Fel de fel de gînduri îi treceau prin minte și cele mai multe din ele îl umpleau de un fel de fiori.

Să meargă la poliție ca să-i caute urma?

Nu era-n stare.

Să-i dea lui Ilie o depeșă?

Ar fi făcut-o poate dac-ar fi fost la Capul-Coastei stațiune telegrafică.

Să-i scrie?

Îi era greu să se dea de gol, mărturisind că fata a plecat fără de veste de la casa lui, și-ar mai fi trebuit să aștepte prea mult pînă ce se duce scrisoarea și se-ntoarce răspunsul.

Nu-i rămînea decît să încalece și să plece, deși o vedea pe cocoana Lina din ce în ce mai bufnită.

Era pe la începutul lunei august, o zi nu tocmai senină, dar el a stat mult pe gînduri, a plecat cam tîrziu și a trecut șesul tocmai în timpul căldurilor, cînd colbul șoselei e mai înăbușitor. N-a mai fost gonit buiestrașul ca data aceasta; drumul i se părea lui Nae cu toate acestea din ce în ce mai lung. Abia înspre amurgul serii, după ce a trecut de la Viforîta înainte și a apucat pe lunca Dîmboviței la deal, a început să-și dea seamă că n-are graba lui cea mare nici un rost.

„Chiar și dacă ar fi c-a plecat la Capu-Coastei, își zise, n-a venit ca mine-n goana buiestrului și n-a putut să facă în două zile drumul pe care-l fac eu cu mare zor într-una."

Obosit dar și călare pe buiestrașul obosit și el, a lăsat-o mai îndelete și peste puțin l-a prins noaptea în drumul neumblat.

Pe cît de ademenitor e să treci în săltate prin noaptea întunecată, pe atît de pustiu ți se pare să înaintezi încet de-a lungul unui drum în care nu mai întîlnești pe nimeni.

Lunca Dîmboviței, pînă aproape de Capu-Coastei, e largă și mărginită de dealuri acoperite de păduri, în mare parte nucet bătrîn. Șoseaua trece de-a lungul țărmurului de la stînga rîului, pe sub coasta care lui îi venea acum la dreapta. De la șosea pînă la rîu se-ntind livezi de pruni mai ales tineri, printre care erau porumbiști acum date-n spic. E o vale de toată frumusețea, pe care n-o văzuse niciodată bine, căci trecuse de-a lungul ei totdeauna repede și cu gîndul dus la altele. Acum o vedea în toată tigna, deși luna apusese și cerul era acoperit de nori.

Noaptea are însă și ea farmecele ei.

Prin iarbă țîrîiau cosacii și cîntau greierii; pe sub copacii depe coastă se iveau pe ici, pe colo, ca scîntei risipite, licuricii; prin văzduh flutura din cînd în cînd cîte un liliac și cîte un căprar ori cîte un stol de rațe-sălbatice; prin pădure țipa cucuvaia ori hohotea huhurezul; din depărtare răsuna lătratul cîinilor.

Nae umblase mult și în timp de noapte, și pe la locuri dosnice, și nu era om fricos; neliniștea din sufletul lui le umplea însă toate de un fel de năluciri fioroase și-i era parcă la tot pasul trebuie să iasă din pădurea întunecată, fie din porumbiștile dese ceva ce i se pune-n cale, și-n auzul celei mai mici fîșiituri tresăreau și el și buiestrașul. O dată a voit și el să arate că știe să fie stăpîn în casa lui, și i-au ieșit toate de-a-ndoaselea. Abia acum știa s-o prețuiască pe Nuța după toate cele bune și frumoase ale ei și se aștepta, parcă, să iasă de undeva Ghiță Bucur al Văduvei, fratele său de cruce, să i se pună-n cale și să-i zică: „Bine, ticălosule, ce mi-ai făcut giuvaerul de fată!? Cum o să răspunzi în fața lumii și-n fața lui Dumnezeu dacă ea, luată de valurile vieții, se pierde prin lume!? Ai luat-o și ai ținut-o la casa ta parcă nici n-ai fi voit să ții seamă că e copilul meu, iar acum alergi razna prin lume ca s-o cauți unde nu-i. Bagă de seamă că ai și tu copii."

Nu se ivea Ghiţă Bucur al Văduvei, dar îl vedea Nae ca-n aievea şi le zicea el însuşi toate cîte putea să i le spună Ghiță și vedea cele două fete şi cei doi feciori, îl vedea mai ales pe Tudor, care o pornise atît de rău şi era acum departe, unde nu-i mai purta nimeni de grijă. Toate-n casa lui şi-n viaţa lui i se-nfăţişau strîmbe şi-ncurcate, încît nu mai era parcă chip să se-ndrepteze şi limpezească.

Cu cît mai mult se apropia de Capu-Coastei, cu atît mai mult i se-ncleşta inima, căci cu atît mai învederat îi era că n-are s-o găsească şi că nici nu trebuia s-o caute aici, unde putea s-o găsească orişicînd , în vreme ce la Bucureşti, cu cît mai tîrziu, cu atît mai rău o găsea. Aşa a sosit în cap de noapte la casa cea cu mare lărgime, unde n-a găsit-o, se-nțelege, pe Nuţa și n-a-ndrăznit să spună c-o caută. Îi venea să se repeadă cu capul de ziduri cînd se gîndea c-a perdut venind şi întorcîndu-se trei zile, în timpul cărora se pot întîmpla atîtea și atîtea.

Abia întors iar acasă, și-a dat din nou seamă că plecase la Capu-Coastei pentru că nu era în stare să se ducă la poliție, ca să-i caute urma ca unei făcătoare de rele.

O singură scăpare îi rămînea: să se ducă la d. Ionescu, advocatul, care atît de bine știuse să-l apere pe Tudor. Orişicît de greu i-ar fi fost să-i spună adevărul, nu-i rămînea decît s-o facă.

D-l Ionescu rămase cîtva timp pus pe gînduri. Judeca şi el ca cele două fete şi nu se mai îndoia că s-au petrecut întîmplări despre care nu se poate vorbi și că tot avea Spiridon oarecare dreptate.

— Bine, zise el, s-o căutăm: pe ce temei însă? Ţi-a stricat ceva? ţi-a furat ceva? Ai vreun drept asupra ei? Ce interes ai s-o găseşti? Aşa, numai pentru că vrei, nu poate poliția s-o urmărească și să-i facă silă.

Nae se afla în mare strîmtorare.

— Nici nu vreau s-o urmăresc, ori să-i fac silă, grăi dînsul, ci numai să-i dau aşa pe neştiute de urmă. Grija mea e s-o aduc iar înapoi.

— Cum s-o urmărească dacă n-au de ce? stărui advocatul. A certat-o cineva, ori a bătut-o? a făcut vreun scandal în casă?

— Nu, domnule, nici asta! grăi Nae hotărît.

Era băcan în Dealu Spirii, om cu rost, alegător în colegiul întîi, pusese-n viața lui multe la cale și știa că se pot și multe lucruri care se zice că sunt peste putință.

— O să mă coste — adăogă el rostind vorbele apăsat — dar de asta nu mă sperii.

Așa se mai ajungeau Ionescu și Nae la vorbă. Bani să fie, că se găsesc la poliție destui oameni deștepți care știu să caute urma fustelor, fie ele orișicît de subțiri.

Păcat numai că trecuseră la mijloc trei și cu una patru zile, în timpul cărora Nuța putea să fie dusă departe de București.

XI

Nu mai era tînără d-na Olga Florentina, se oprise cam de mult acum la treizeci și doi, unii o apropiau de patruzeci, ba prietenele mai bune o săltau chiar peste patruzeci de ani, dar se ținea bine, avea talie, bust, umeri și brațe de fată tînără și știa să se gătească și să se dreagă, încît la Șosele, la teatru, la concerte și la baluri le fura tuturora ochii și tot nu rămînea de rușine cînd cocheta cu oameni tineri, pentru care avea o deosebită slăbiciune.

A și trăit odată zile albe și la București, și la Paris, și la Nisa, și-n timpurile călduroase prin umbra munților din Elveția, căci avea Luluță, colonelul, de unde să cheltuiască și nu degeaba o furase de la bărbatul ei, un pîrlit de profesor gimnazial, care rîvnise la ceea ce nu era de nasul lui. Prinsese slăbiciune de ea nu numai pentru că avea talie și bust și umeri și brațe, ci și pentru că-i semăna cu o florentină cu care petrecuse zile frumoase la Monte Carlo. Florentină a și rămas apoi Olga, deși era fata unei moașe din Tirchilești.

După vreo șapte ani, colonelul a plecat cu alta, care era mai și mai în ceea ce privește talia, bustul, umerii și brațele. Om corect însă, i-a cumpărat Florentinei sale, în ajunul plecărei, un loc de casă, a zidit și o casă potrivită cu rangul lui și i-a mai făcut și oarecare înzestrare, ca să nu se căiască de a-i fi îndulcit viața și să nu le fie rușine unul de altul cînd se vor mai întîlni în viață.

S-au mai și întîlnit. Cînd se abătea pe la București, petrecea colonelul adeseori serile în salonul ei, ba-şi aducea pe ici, pe colo și cîte un prieten, care venea şi el cu cîte o prietenă. Poftea și Olga prietene de ale ei şi jucau cărţi, luau ceai, deșertau sticle de şampanie şi stau pînă tîrziu după miezul nopţii. Tot aşa făcea Florentina și cînd Luluță nu era la Bucureşti, căci dînsul, care-şi cănea părul, nu mai ţinea decît ca ea să-şi păstreze rangul.

Ar fi putut, ce-i drept, să-l păstreze și dacă și-ar fi dat casa cu chirie și ar fi luat alta mai potrivită cu starea ei de femeie singuratică. Ţinea însă să trăiască, să aibă legături cu lumea bună, să sperie lumea cu toaletele ei, o cam costau prietenii tineri, și chiria caselor îi venea de multe ori pe an din fărămăturile ce rămîneau la serile de întîlnire.

Mai ales toamna și iarna își petreceau serile-n salonul ei prieteni de ai lui Luluţă și prieteni de ai lor, ici un senator plictisit peste zi la ședințele maturului corp, colo un ofiţer trecut în pensiune ori un moşier obosit de munca săvîrșită-n timpul verii, iar printre prietene erau și femei măritate, venite unele chiar cu știrea bărbaților care-și caută proptele. Ce-i trebuia pentru serile acestea? O cutie de ceai, o sticlă de rom, ceva lămîi, proviziune de zahăr, de pesmet, de mezeluri și de şampanie, cîteva pachete de cărţi și, pentru serviciu, două-trei fete curățele, ca să le bei, cum se zice, apă din gură. Iar acestea se găsesc ușor într-un oraș ca Bucureştii.

Se-ntîmpla, ce-i drept, că azi una, mîine alta din fetele acestea se plîngeau că mai unul, mai altul dintre boieri n-o lasă în pace, o pişcă și-i face fel de fel de propuneri. Florentina, care ținea la bunul nume al casei sale, se-ncrunta, făcea greutăți, amenința cu scandal, dar în cele din urmă se muia, și fata dispărea fără de veste din casă, pentru ca samsaroaica să aducă alta-n locul ei.

Aici era locul Nuţei, iar aici foarte cu anevoie puteau să-i dea de urmă, căci Florentina avea sergent la poartă şi era stăpînă nu numai în casa ei, ci şi mai pe departe.

Inima i-a zvîcnit cînd a pus ochii pe Nuţa.

Aşa obraji rotunji, rumeni şi fragezi, aşa ochi mari şi limpezi, aşa gură mereu pornită pe ceartă, aşa talie şi bust sunt comoară care se plăteşte scump şi se păzeşte ca lumina ochilor.

Putea Nuţa să fie încredinţată că de dînsa nu orişicine are să se apropie.

— Bobocelule, drăguţa mea! îi zise Florentina, şi nu a mai pomenit Nuţa nici în poveşti atîta dragoste şi atîta purtare de grijă ca la noua ei stăpînă, care a spălat-o-n şapte ape, a uns-o cu fel de fel de alifii mirositoare şi n-o lăsa să facă treabă care i-ar fi îngroşat pielea palmilor.

Sezonul de primăvară se sfîrşise de mult, cel de toamnă nu se începuse încă, boierii erau duşi care încotro la aer, dintre prietene puţine se mai aflau la Bucureşti, şi abia o dată, de două ori pe săptămînă mai aveau fetele pe cine să servească.

Venea cîte un comisar de poliţie, cîte un judecător oropsit, cîte un militar, cîte un funcţionar de pe la vreun minister, ori cîte un medic nevoit a sta în timpul verii la spital, mai ales intimi ai casei, care toamna şi iarna se-ndulceau şi ei pe lîngă ceilalţi.

Tocmai acum era însă timpul ca Nuţa să vadă şi să înveţe şi ea cîte ceva.

Erau mari căldurile şi abia tîrziu după miezul nopţii se lăsa o răcoare plăcută. Florentina dar şi prietenele ei, femei cuminte, erau îmbrăcate în haine uşurele şi de tot subţiri, încît Nuţa vedea cu ochii multă goliciune, tot forme frumoase, care n-au nevoie să fie acoperite. Boierii îşi scoteau şi ei hainele mai groase şi steteau în cămaşă.

Erau toţi ca acasă la dînşii şi n-aveau nici fetele de ce să se sfiiască şi umblau cît se poate de uşurel îmbrăcate, ceea ce nu le şedea rău, mai ales lor nu. La fel erau apoi şi purtările, ca-ntre oamenii deprinşi a-şi petrece viaţa împreună, care se ştiu şi se cunosc bine, de tot bine.

Nu se supăra nimeni dacă cutare cuprindea cu braţul mijlocul subţire al cutăreia, dacă-n treacăt îi săruta umărul, ori braţul, nici dac-o lua pe genunche.

„Noi între noi n-avem să facem mofturi!“ îşi ziceau, şi Nuţa vedea acum că toţi sunt ca Spiridon, ca Durică şi, poate, ca Nae şi se simţea bine în mijlocul acestor oameni cu inima deschisă. Nu se supăra dar dacă mai unul, mai altul îi cuprindea şi ei mijlocul ori îi săruta obrazul; ar fi fost însă mai bucuroasă dacă n-ar fi făcut-o în faţa altora, ci ceva mai prin ascuns, şi multe s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi fost la mijloc ochii pînditori ai Florentinei, care-şi păzea cu multă grijă comoara.

După vreo două săptămîni, însă, Nuţa le ştia toate, parcă şi-ar fi petrecut viaţa toată în casa Florentinei, şi vicleşugul ei de femeie stăruitoare nu era mai prejos de al stăpînei.

Era mai ales unul care se ţinea de capul ei, căpitanul Rancu, om de vreo treizeci şi cinci de ani. Cînd se uita-n ochii lui, îşi aducea aminte de cele petrecute cînd Durică o prindea cînd într-un colţ, cînd într-altul. În zadar, e dulce şi ademenitoare beţia ce o cuprinde pe fată cînd e strînsă în braţe şi sărutată cu patimă, şi aşa ceva nu se uită.

Căuta dar să-l fure pe căpitanul în vreun colţ, ca să vadă dacă e ori nu tot ceea ce era cînd cu Durică. „Să nu prinză de veste doamna Olga, că se cătrăneşte şi cine ştie ce e în stare să-mi facă!“, îi şopti ea cînd se văzu pe o clipă singură cu dînsul.

Căpitanul ştia destul şi o strînse la piept, o sărută ca odinioară Durică şi rămase ameţit cînd îl sărută şi ea. Îi venea s-o ridice-n braţe şi să fugă cu dînsa. În casa Florentinei, însă, unde toate se fac pe faţă, cu anevoia se pot petrece lucrurile prin ascuns. Ar fi voit el şi ar fi voit şi ea să stea nu un ceas, ci fie măcar şi numai un sfert de ceas ei singuri împreună, dar era peste putinţă, căci Florentina nu pierdea pe nimeni din vedere, şi după trecerea unei clipe, Nuţa se desfăcu din braţele lui.

Aşa azi, aşa mîne şi tot aşa şi mîne, cîte o clipă acum, iar cîte una în urmă, mereu în goană mare, cu inima încleştată şi cu sete neastîmpărată. „Aşa a fost la casa cocoanei Tinca, aşa la casa lui Nae, aşa e aici şi pretutindeni unde se-ntîlnesc bărbaţi şi femei, îşi zicea dînsa. Trăim ca să ne îmbrăţişăm şi să ne sărutăm, şi dac-aş fi la Capul-Coastei, m-ar prinde vreun cicban, m-ar culca pe iarba moale şi m-ar săruta-n draga lui voie pînă ce n-aş ajunge să nu mai ştiu ce e cu mine.“

Nu se mai dedea dar la o parte, ci căuta şi născocea fel de fel de prilejuri să rămîie pe o clipă singură cu căpitanul.

Sărutarea e sărutare orişiunde ar fi ea pusă, o plăcere curată şi nevinovată, o beţie diavolească şi pentru cel ce o dă, şi pentru cel ce primeşte.

Căpitanul nu se mulţumea însă cu atît numai.

— Să vii — îi zise în cele din urmă — să stai la mine.

— Nu se poate! răspunse ea. Nu mă lasă doamna Olga. Ce aş fi avînd apoi să fac la d-ta!?

— Te ţiu eu şi pentru plăcerea mea, stărui dînsul. Te îmbrac în mătăsuri, îţi fac toate plăcerile şi n-ai decît să mi te dai ca acum.

Nuţa îşi aduse aminte de vorbele samsaroaicei.

— Şi dacă ţi se va fi urît de mine într-o zi!? răspunse ea, cuprinsă de îndoială. Ce fac atunci!? E mai bine aşa ca acum, cînd le fac toate şi pentru plăcerea mea.

XII

— Nu se poate! îi zise subcomisarul Iancov peste vreo zece zile d-lui advocat Ionescu.

Luase hîrtia de o sută şi alergase pentru ea prin toate ascunzătorile Capitalei, mai luase una şi aflase ceea ce voia să ştie, îi mai făgăduia d. Ionescu încă trei sute de lei ca să spună ceea ce a aflat, dar pentru cîteva sute de lei nu putea el, om cu casa plină de copii, să-şi pună slujba-n joc dînd pe faţă tainele petrecute-n casa Florentinei, care se afla în raionul d-lui Pavalidi.

— Nu se poate, zicea dar şi după ce d. Ionescu s-a urcat la cinci sute. Degeaba sunt toate, căci urma fetei se pierde pe-nfundate.

D-l Ionescu nu știa ce va să zică o urmă care se pierde pe-nfundate, dădea însă cu socoteală că nici într-un fel nu se pierde o urmă care n-a fost găsită. Ce folos însă dacă nu era între copoii lui Pavalidi nici unul care-ar fi îndrăznit să sufle ceva.

— De, zicea Nae, ticăloșia mea!

Nu mai putea nimeni să-i scoată din minte gîndul că urma s-a-nfundat în timpul celor două și cu una trei zile pe care el le-a pierdut umblînd ca un smintit pe la Capu-Coastei.

„Cine te-a pus să le faci toate de capul tău!?" îi zicea cocoana Lina, mîhnită acum și ea pentru purtarea ei față cu Nuța, care nu era, la urma urmelor, vinovată cu nimic.

Mîhnirea lor cea mare era însă că le sunt degeaba toate silințele, că n-au destulă trecere ca să poată găsi pe cineva la București.

„Ce te tot lauzi că nu e-n Dealu Spirii nimeni ca tine? îi zicea dînsa. Cînd e vorba de alegeri, unul îți intră-n casă, altul iese din ea și ai fi gata să juri c-o să te poarte viața toată-n palme; acum însă, cînd te arde și pe tine de ceva, îi cauți cu oftări și nu-i găsești. Ți-am spus eu și de o sută de ori că așa are să fie!"

Lui Nae îi venea să turbe.

Și le gîndea și el însuși aceste, dar tocmai de aceea se simțea adînc jignit că i le mai spune și ea, care-n atîtea rînduri îl luase-n rîs pentru că se făcea mîndru cu trecerea lui... Auzi, trecere!?

Așa se zguduie temeliile caselor.

Azi una, mîine alta, din ce în ce mai des și mai rău, încît abia mai putea el și ea să se vadă-n ochi unul pe altul. Nu mai era vorba cine e și cine nu e vinovat și puțin le pasă dacă au ori nu să mai dea de urma Nuței: intrată o dată în casă, supărarea pișcă din toate, își găsește hrană, și lui, cînd era dus undeva, îi era silă să se-ntoarcă la ai săi, iar pe ea n-o mai trăgea inima să facă ceva la casa ei.

Fetele se posomorîseră și ele și nu mai era-n casă nici un lucru la locul lui, nu-și mai făcea nimeni ca mai nainte treaba, și toate mergeau în gospodărie alandala.

Trebuia să le afle aceste în cele din urmă și Tudor, care primea destul de des scrisori de la surorile lui, și dac-a fost pînă aici furtună cu tunete și cu fulgere, acum a trăsnit.

— A plecat Nuța, nu se știe de ce și nu se știe unde, și au căutat-o și cu poliția, dar n-au putut-o găsi!? strigă el ca ieșit din fire și o vedea, parcă, pe samsaroaica-n fața sa.

Asemenea răzbunare nu s-a mai pomenit.

Îi era, ce-i drept, și acum dragă sălbatica copilă de la munte, se gîndea însă rar la ea cîtă vreme o știa la casa părinților săi. Se cutremură însă-n toată firea lui acum, cînd se gîndea că va fi plecat pentru că a spus și, plecată, va mai spune cum el o prindea ici într-un colț, colo-ntr-altul ca s-o ducă înainte pe drumul în care o pornise Spiridon și mai vîrtos se cutremura cînd se gîndea că va fi pus samsaroaica mîna pe ea și că dînsa ori rîde cu alții de dînsul ca de un prost, iar mîine le spune iar altora c-a fost un mișel, care i-a stricat viața întreagă.

Dacă nu i-ar fi fost vii în amintire cele petrecute și nu s-ar fi știut om pătat, purtat pe la poliție și pus în fața judecătorilor, el ar fi închis ochii și s-ar fi repezit razna la București. El nu mai era însă îndrăznețul pui de oltean, care, pornit o dată, se avîntă orbiș, se temea-n fiecare clipă ca nu cumva să mai facă vreo prostie și se-ntreba ce vor fi zicînd și ai lui și alții cînd îl vor vedea întors fără de veste și vor simți că o caută pe Nuța.

„Toate pe nesimțite, și o strîng de gît dacă nu pot să scap altfel de ea!“ își zise, și mult s-a zbătut mai înainte de a fi luat hotărîrea să ceară de la căpitanul său un concediu pe opt zile, ca să reguleze „oarecari afaceri urgente.“

— Dar tu!? întrebară și părinții și surorile lui cînd se pomeniră cu el acasă.

— Am să-mi scot niște acte de la decanat, răspunse foarte liniștit și căută prilej să descoasă pe surorile sale și pe mumă-sa, așa, ca din întîmplare, asupra plecării Nuței.

Fetele deteră strîmtorate din umeri, iar cocoana Lina își încreți sprîncenele.

— Voi, tatăl tău și tu, veți fi știind ce ați avut cu ea, răspunse dînsa.

Tudor se uită sperios la ea.

„Tata și eu!?“ își zise turburat.

Știa ce a avut el însuși: tatăl său însă? Nu cumva!? Îi era rușine de gîndurile ce-i umblau prin cap și nu mai îndrăznea să-l scruteze și pe tatăl său, care și altfel se ferea de orișice lămuriri asupra Nuței. Mai era însă la mijloc și d. Ionescu, care știa mai multe decît ceilalți.

Om trăit în lume, acesta îi mai și fusese lui Tudor apărător și știa cum se petrec lucrurile cînd se-ntîlnesc băiat și tată[1]. Cînd l-a văzut dar și pe Tudor căutînd urma-nfundată, nu se mai îndoia că s-au petrecut în casa lui Nae lucruri despre care nu se vorbește, că Nuța a plecat pentru că cocoana Lina și fetele ei, prinzînd de veste, i-au făcut viața nesuferită, iar Nae o căuta pentru ca s-o ascundă undeva, ca să nu mai ducă vestea-n lume.

— Dă-o-ncolo! zise el. Ce-ți pasă? Bucură-te c-ați scapat de ea. Va fi căzut în ghearele vreunei samsaroaice și n-o mai găsești decît înfundată undeva de unde n-o s-o mai luați. Capul să nu te doară de cele ce va fi spuind ea pe acolo!

Tudor îl înțelegea foarte bine și iar se cutremură, dar tocmai de aceea ținea să nu se dea de gol.

— N-are ce să spună, stărui dînsul, iar dac-ar fi să născocească ceva, nu e chip să-i astupi gura. De aceea nu înțeleg ce-și mai bat tata și mama capul cu ea. S-a dus: dusă să fie! De aceea am venit la d-ta: nu ca să o caut, ci ca să te rog să stărui și d-ta ca să n-o mai caute nimeni, că tot în capul meu se sparg toate. Ce-o să zică lumea cînd vede zorul cu care o căutăm!?

Era d. Ionescu om trăit în lume, advocat iscusit și știa multe; știa însă și Tudor să-i vorbească așa ca să-i scoată din minte gîndurile ce-și făcuse și să-l încredințeze că nici cu gîndul nu gîndește să umble după Nuța.

---

[1] În toate edițiile: *fată*.

Ar fi și voit, poate, să nu umble, dar sîngele îi năvălea mereu în obraji, o vedea mereu pe Nuța dezbrăcată în fața oglinzii, se vedea mereu pe sine însuși strîmtorînd-o ici într-un colț, colo într-altul și degeaba-și punea de gînd că n-are să mai facă nici o prostie, căci ceas cu ceas se scurta timpul pe care putea să-l petreacă la București și neastîmpărul îi creștea clipă cu clipă.

Trebuia neapărat să facă ceva ca s-o găsească, fie măcar și numai pentru ca să nu fie nevoit a zice c-a venit degeaba.

El plecă în cele din urmă s-o caute pe cocoana Sevastița, o veche cunoștință a casei, un fel de moașă, pețitoare și cărturăreasă, care știa să tacă, să pătrundă mai cu o treabă , mai cu alta în toate casele, să afle și taine pe care copoii lui Pavalidi le ascund și o cunoștea destul de bine pe Nuța.

— De! — îi zise ea, pusă pe gînduri — greu are să fie, dar tocmai peste putință nu e. Eu știu o mulțime de case care caută asemenea fete, mai întreb și pe samsaroaice și-ntr-o zi, două, fie chiar și trei aș putea să-i dau de urmă. Ce vrei însă cu ea?

La aceasta nu se prea gîndise Tudor.

— O să vedem, răspunse el. Vorba e s-o găsim. O iau — adăogă apoi peste puțin — și o duc la munte, de unde au adus-o.

— O iei dac-o poți lua și o duci dacă vrea să meargă, întîmpină bătrîna. Fetele ca dînsa sunt foarte căutate și nu orișicine ajunge să le aibă. Cel ce a pus mîna pe vreuna din ele e om, de la care n-o prea poți lua. Se-ndulcește apoi și ea și nu mai vrea să se-ntoarcă la munte. Teamă mi-e că ori umbli degeaba, ori te-ncurci de n-o să mai am obraz să intru-n casa cocoanei Lina.

— N-ai decît să-mi spui unde pot s-o găsesc — zise dînsul amețit și tremurînd din tot trupul — celelalte mă privesc pe mine. O scot și din ghearele tuturor diavolilor și-o duc, și dacă ea de o mie de ori n-ar vrea.

XIII

N-ar fi fost căpitanul oaspe bine văzut la casa Florentinei dacă n-ar fi avut de unde să cheltuiască. Intrat în lume băiat de bani gata, el luase și zestre, din ale căreia venituri putea să-și poarte soția în cupeu și să-și mai ție și casă la mahala. Om și după părerea Florentinei potrivit pentru Nuța nu era însă. Lasă că nu ar mai fi avut de unde să cheltuiască și nu l-ar mai fi văzut la casa ei dacă l-ar fi lăsat să se-ncurce cu Nuța, dar nici nu făcea Nuța pentru oameni ca dînsul.

Femeie deșteaptă și cu multe experiențe, Florentina știa prea bine că e pentru orișicine o plăcere adevărată să-și dezmierde ochii oprindu-i asupra unei femei tinere și frumoase. Mai viuă e plăcerea de a vedea dezvelite formele care de obicei se acopăr, brațe rotunde, umeri bine croiți, un bust plin ori un sîn curat. Cu atît mai viuă e plăcerea de a pipăi un corp frumos și fraged, de a-l strînge la piept, de a-l săruta, fie chiar și numai în toată nevinovăția, și de a fi cuprins de fiorii acestei atingeri. Simt și oamenii mai tineri plăcerile aceste și le caută cu nesațiu, dar nu știu să le prețuiască deopotrivă cu cei ajunși la vîrstă, cînd numai farmecele de tot puternice mai pot să pună sîngele în mișcare. Numai aceștia sunt în stare să arunce banii cu pumnii cînd vorba e să-și mai îndulcească pentru un timp scurt viața din ce în ce mai seacă.

Florentina se uita adeseori cu jind la trupul în toate amănuntele lui desăvîrșit și încă atît de gingaș al Nuței și-și făcea socoteală cît e cutare ori cutare dintre vechii ei prieteni în stare să dea ca să-și poată lumina prin el amurgul vieții petrecute-n desfrîu.

Ea nu se supăra cu toate acestea cînd simțea că umblă căpitanul s-o prindă pe Nuța mai într-un colț, mai într-altul.

E peste putință să dai cuiva o fată dacă ea însăși nu se dă, iar pentru ca să se dea orișicui, ea are să fie deprinsă văzînd cum se dau altele și fiind sărutată și strînsă-n brațe azi de unul și mîine de altul. Grija Florentinei era deci ca să nu poată sta căpitanul mult cu Nuța și ca să mai facă și alții ca dînsul, ceea ce nu era greu la casa ei.

Abia scăpa dar fata de unul, cînd se pomenea că se ivește altul, care îi mîngîia obrajii, îi cuprindea mijlocul cu brațul și, văzînd că se dă, o strînge la piept și o sărută cum se sărută fetele nevinovate. Iar ea, văzînd că aici așa este, își zicea că nici nu se poate-n lumea aceasta altfel și era cuprinsă de simțămîntul că tot acolo vine dacă e mai tînăr ori mai bătrîn cel ce o strînge-n brațe, ba parcă cei mai bătrîni o sărută mai nesățios și erau mai stăruitori cînd îi ziceau: „Să vii cu mine că te îmbrac în mătăsuri și-ți fac toate plăcerile.“ Mai era apoi și obiceiul ca să dea bacșiș fiecare cînd i se deschide ușa la plecare și cînd cîștiga la cărți. Lua Nuța bacșișuri la început cîte un leu, doi, în urmă cîte o piesă de cinci, dar și cîte un pol în aur, ba la cîștiguri mari și cîte doi-trei, încît a ajuns să-i judece pe oameni și după bacșișurile pe care le dau.

De unde i-ar fi venit ei să asculte șoaptele căpitanului cînd la casa Florentinei era purtată de toți în brațe și n-avea decît să zîmbească pentru ca să le fie tuturora dragă!?

Avuse multă dreptate cocoana Tinca.

Sîngele i-a pierit, cu toate acestea, din obraji cînd cocoana Sevastița, venită să-i dea Florentinei în cărți, a pîndit un prilej să-i spună că s-a întors Durică și că o caută. Nu se temea și nu s-a temut ea-n viața ei de nimeni, dar la el se gîndea cu frică. Era-n căutătura lui ceva ce-o umplea de fiori, îl știa om iute la fire, și-l aducea aminte stăpînind toată casa, îl vedea parcă dîndu-i brînci lui Spiridon, și-l închipuia încăierat atunci, în cap de noapte, pe stradă și-i era ca și cînd s-ar fi sfîrșit acum cu dînsa.

— Ce vrea cu mine!? grăi oarecum gata de a ține piept cu el.

Cocoana Sevastița voia s-o descoasă și se uită cam pe sub gene la ea.

— De! — îi zise — voi veți fi știind ce ați avut și ce aveți unul cu altul.

— Ce s-avem!? răspunse Nuța. Nimic n-avem. Ce mi-e dînsul și ce-mi sunt alții!? Să mă lase-n pace!

— Nu știu, zău, dac-o fi așa ori altfel, întîmpină bătrîna, voind s-o strîmtoreze. Azi ori mîne te pomenești cu el aici.

Nuța începu să tremure.

— Ba aici să nu vie, că nu-l lasă sergentul să intre și-l ia d. Pavalidi la poliție dacă face scandal, stărui dînsa.

— Cum îl cunosc eu, are, cu toate acestea, să vie, o-ncredință bătrîna. Ar fi, poate, să te duci tu, ca să vă-ntîlniți aiurea.

Multe ar fi avut Nuța să mai spună, dar se-ntorcea Florentina, care n-o slăbea din ochi.

Trei vorbe a mai putut bătrîna să-i șoptească.

Ea știa că serile casa e plină și petrecerile țin pînă-nspre zorile de azi, ziua dar, mai ales acum vara, dormeau toate și dimineața pînă la zece și după-amiazăzi pînă pe la cinci.

— Am să-i spui, zise dar, că-l aștepți mîine dimineață pe la șase în Grădina Episcopiei. Dacă nu te duci tu, vine el!

— Nu! nu! răspunse Nuța, dînd cu îndărătnicie din cap.

Așa zicea dînsa dar gîndul îi era dus mereu la el și-n fiecare clipă i se părea că sergentul se ceartă la poartă cu cineva care vrea să intre cu orice preț.

Iar i s-au făcut acum nesuferiți bărbații, și seara, cînd căpitanul a voit s-o cuprindă, ca de obicei, cu brațul, ea s-a-ncruntat la el și-a dat cu cotul, ca o sălbatică.

Îi era cînd rușine, cînd ciudă, cînd frică de ceea ce a făcut și iar se căia de a nu fi rămas acolo la munte, unde și-a petrecut zilele copilăriei.

„Ce are cu mine!? își zicea mereu. Ce am făcut adecă!? Tot numai ceea ce m-a învățat și el. Parcă altele nu fac!? Parcă el nu face, cînd poate, și cu altele ceea ce a făcut cu mine!?

N-am să-i dau nimănuia socoteală!“

Îi era, cu toate aceste, înăcrită viața și-i venea, cînd cineva se apropia de dînsa, să-i umple fața de sînge. „Scîrbă mi-e, scîrbă de toți — își zicea îndîrjită — și n-are nici unul să se mai apropie de mine, dar nici el nu mă mai prinde, că la fel e și el cu ceilalți.“

Voinică cum era, ar fi voit să-i facă cineva silă, ca să i se pună împotrivă, să se prindă la luptă şi să-i tragă cîţiva pumni în faţă, ca să cadă ameţit şi plin de sînge la picioarele ei.

I se răzvrătea întreaga fiinţă şi-i izbucnea sălbăticia cînd se gîndea prin cîte a trecut din clipa în care a fost dezbrăcată de cocoana Tinca, cum s-a lăsat şi cum s-a dat azi unuia, mîine altuia, poimîine iar altuia... „Şi-ţi făcea, ticăloasa de tine, şi ţie plăcere, căutai şi tu prilejuri, umblai şi tu dinadins după dînşii!“ îşi zicea iar, mustrîndu-se ea însăşi pe sine.

Nu, ea nu mai putea să se uite-n ochii lui Tudor. Degeaba, el tot nu era ca ceilalţi, nu era, nu! Altfel se uita el la dînsa, altfel o îmbrăţişa, altfel o săruta, altfel îi vorbea. Nopţile, cînd se-ntorcea tîrziu acasă, ar fi putut să intre la dînsa şi n-a intrat. Ea-l aştepta cuprinsă de neastîmpăr, dar el nu voia şi niciodată nu i-a zis: „Vino cu mine, că am să-ţi fac toate voile!“

Nu uită femeia pe bărbatul care ar fi putut să abuzeze de slăbiciunea şi de nepriceperea ei şi n-a abuzat, ci a cruţat-o. Îl pune totdeauna sus în gîndul său. I se cuvenea lui Tudor s-o certe cu toată asprimea, şi ea nu putea să stea decît umilită-n faţa lui, mută şi cu ochii plecaţi.

Dar a fugit de la casa părinţilor lui ca să scape de stăruinţele lui Nae.

Asta nu poate s-o spuie lui Tudor, nu, nici moartă, căci Tudor îi era fecior lui Nae, şi cocoana Lina, soţia lui Nae, îi era mumă lui Tudor.

Dimineaţa, după cinci, cînd toţi dormeau în casă, Nuţa a-mbrăcat iia ei, şi-a pus cătrinţa, a adunat banii ce căpătase mai de la unul, mai de la altul, şi i-a legat în colţul unei cîrpe, a ieşit tiptil din casă şi a plecat, dar nu să se-ntîlnească cu Tudor, în Grădina Episcopiei, ci ca să se ducă ea singură nu ştiu unde, încît să i se peardă iar urma, ca să n-o mai poată găsi nici el, nici altcineva.

Sfîrşită era viaţa ei aici în această lume plină de zgomot şi frămîntată de patimi mici şi mari.

XIV

N-avea Nuţa de ce să se teamă de Tudor, căci nu mai era el omul fioros pe care-l ştia dînsa. Se muiase rău de tot şi se cuminţise chiar mai-nainte de a fi plecat la Iaşi, s-a mai muiat şi cuminţit stînd smirna în faţa superiorului, iar acum, întors la Bucureşti, abia mai îndrăznea să-şi ridice ochii şi să se uite în faţa oamenilor. Lasă că umbla ca un bleg, de nu mai ştia-ncotro să apuce, ci ici întîlnea pe un vechi cunoscut care trecea înainte parcă nu l-ar mai fi văzut în viaţa lui, colo oprea-n cale pe vreun vechi prieten care numai în silă mai stetea de vorbă cu dînsul şi toţi trecătorii se uitau la el parc-ar fi vrut să-l întrebe: „Dar tu cum umbli printre oamenii cu obrazul curat?“

Inima i se bătea de tot iute şi tare cînd bătrîna i-a spus c-a găsit-o pe Nuţa şi a vorbit cu ea, dar nu-l sfătuieşte să se ducă la ea, căci uşor i s-ar putea întîmpla să fie luat la poliţie şi să i se găsească vreo vină pe care n-o are.

— Ce vrei cu ea!? îi zise. E fată perdută o dată şi n-o s-o mai întorci din drumul în care a pornit. Dac-ar fi să nu vie-n Grădina Episcopiei, las-o-n ştirea Domnului.

Pe Tudor îl treceau sudorile reci la auzul vorbei „perdută“, care îi răsuna mereu în ureche, şi toată noaptea, şi dimineaţa, cînd s-a dus s-o aştepte, şi-n tot timpul cît a aşteptat zadarnic în Grădina Episcopiei.

„Nu vine, nu, îşi zicea umilit şi cuprins de jale adîncă. Nu mai vrea să ştie de mine. Dac-ar trăi tatăl ei, n-ar vrea să ştie nici de el; dacă i-ar trăi mama, nici de ea n-ar vrea să ştie; aşa e femeia pornită o dată în căile rătăcirii; se duce mereu înainte şi nu se mai uită înapoi.“

Pe la opt a plecat, cu toate aceste, pe strada Clemenţei, ca să iasă-n strada Silvestru, unde se afla casa Florentinei. Nu voia să se ducă, dar se ducea; mergea în silă, dar mergea; mereu se oprea, dar iar pleca înainte. Cînd l-a zărit, în sfîrşit, pe sergentul ce se plimba prin preajma casei, îi venea să fugă și i s-a-necat răsuflarea, dar a suspinat o dată din greu și a mers înainte.

Prea ar fi trebuit să fie bleg sergentul pentru ca din sfiala cu care se apropia, din fața lui sperioasă, din întreaga lui înfățișare să nu vadă că nu e curat gîndul cu care umblă.

— Dar d-ta în ce treburi umbli și pe cine cauți pe aici? întrebă, măsurîndu-l de sus în jos, cum i se cuvine unui păzitor al ordinei.

Tudor se descurcă cum putu și-i spuse că e una Nuța, o slujnică, pe care o știe din auzite, aici, la casa din fața lui.

— Da — îi răspunse sergentul — e, dar nu-i, căci a plecat sunt acum mai bine de două ceasuri și nu s-a mai întors.

Tudor ar fi fost în stare să jure că minte, dar vorba îi era înecată-n gît și nu mai era chip nici să stea, nici să-i mai zică ceva.

Degeaba ar fi fost toate. Să mai ajungă pe la poliție, cum l-a vestit cocoana Sevastița!? Atît îi mai lipsea.

„Ah!“ oftă dar și se-ntoarse cu capul plecat și bezmetic, ca omul care nu mai știe ce să facă.

De ce a mai venit de la Iași? de ce s-a dat de gol în fața cocoanei Sevastiței!? de ce folos îi era c-a găsit-o dacă n-avea destulă inimă ca să răzbească la ea!? Trebuia neapărat să facă ceva ca s-o vadă, cel puțin s-o vadă, și să i se uite-n ochi, și să-i zică trei vorbe, numai trei. Era peste putință ca ea să nu se miște cînd el i se uită-n ochi și-i zice. „Vino cu mine!“

Așa s-a zbătut el pînă pe-nserate, hotărît în fiecare clipă să plece iar în strada Silvestru și, trăgîndu-și apoi ca om cuminte seama, s-a astîmpărat.

Așa putea să șadă în casă.

„Îi dau — își zise într-un tîrziu — sergentului un pol, fie chiar și doi, și astfel o să vorbească cu mine, ba e-n stare să mi-o momească și să mi-o scoată din curte.“ Lucrul acesta seara se făcea mai ușor decît ziua. El se opri dar la o cafenea și dete cinci parale pentru un exemplar din *Trîmbița*, edițiunea a patra, ca să-și petreacă timpul pînă la-nserate.

El întoarse foaia, ca să-nceapă, ca orişicare cititor inteligent, cu ultimele informaţiuni, şi peste puţin tresări şi-ncepu să tremure chiar mai rău de cum tremurase cînd a primit ştirea despre plecarea de la casa părinţilor săi a Nuţei.

Era adecă pe pagina a treia şi următoarea informaţiune: „*Hoaţa din strada Silvestru.* D-na Olga I.,din strada Silvestru, a reclamat la poliţie că femeia de casă, Nuţa, o fată de vreo optsprezece ani, binefăcută, blondină şi cu deosebire frumoasă, îmbrăcată ţărăneşte, a dispărut în timpul nopţii, luînd cu dînsa o-nsemnată sumă de bani şi parte din giuvaericalele stăpînei. După spusa sergentului postat în partea locului, ea a părăsit casa pe la cinci dimineaţa şi are, după toate semnele, complice pe un tînăr de vreo douăzeci şi trei de ani, înalt, oacheş şi îmbrăcat în haine cenuşii, care venise ceva mai tîrziu să se informeze dacă s-a aflat ori nu ceva despre plecarea ei. Poliţia a luat cele mai întinse măsuri pentru prinderea hoaţei şi a complicelui ei, şi d-l inspector Pavalidi conduce el însuşi urmăririle.“

El sări, cuprins de spaimă, în picioare şi se uită împrejur, ca să vadă dacă nu cumva vreun agent de urmărire, puind ochii pe hainele cenuşii în care era îmbrăcat, să-l înhaţe şi să-l ducă la poliţie.

Era pierdut pentru toată viaţa lui, dat în faţa întregei lumi de gol, batjocorit cum n-a fost nimeni dacă, după toate celelalte, mai era şi arestat ca complice într-un furtişag, complice al unei fete pierdute, din cauza căreia mai fusese dus pe la poliţie, ba stătuse chiar pe banca de acuzaţi şi scăpase numai ca prin urechile acului.

Împins de simţămîntul de conservare, el opri o trăsură de piaţă, ca să se ducă repede acasă, să-şi îmbrace uniforma, să se ducă la gară şi să se-ntoarcă cu cel mai apropiat tren la Iaşi.

Nuţa însă!? Cum rămînea cu Nuţa!? Putea el s-o părăsească în nişte împrejurări atît de grele pentru ea!? Îi era peste putinţă să creadă că ea a fost în stare să mai şi fure. Nu! prea era mîndră pentru ca să poată cade atît de jos. Era o infamie pusă la cale pentru ca s-o poată urmări și să-i bage frica-n oase. Și dacă totuși!?

„Mai bine o omor și mă omor și eu, își zise, decît s-o știu ajunsă din vina mea, da, din a mea vină la atîta ticăloșie. Nu, asta nu mai e viață!“

Unde însă și cum s-o găsească după ce iar i-a pierdut urma!? Cum s-o vestească despre primejdia în care se află? Și ce făcea el dacă era arestat mai-nainte de a fi putut să plece!?

Primejdia aceasta era foarte apropiată, căci Florentina știa că Nuța a fost mai-nainte în Dealul Spirii, la casa băcanului Nae Săndulescu, iar Pavalidi știa că feciorul lui Săndulescu, Tudor, fusese încurcat cu ea, ba avusese chiar un proces din cauza ei.

„Am să-i bag în toți dracii!“ își zise dar Pavalidi, și din Dealu Spirii a-nceput urmărirea.

Nae și cocoana Lina ieșiseră, iar fetele erau cuprinse de o frică pentru ele nemaipomenită cînd Tudor a sosit acasă.

— O caută poliția pe Nuța, grăi Mița, oprindu-și răsuflarea. Zice că a furat bani și giuvaericale și a fugit, și te-au căutat și pe tine.

Tudor rămase cîtva timp încremenit, cu sîngele înghețat în vine și cu fața albă ca varul.

Cum mai pleca el!? Îl arestau fie la gară, fie pe drum, fie la Iași. Dar era nevinovat. Cum își dovedea însă nevinovăția!? Bănuiala și pata tot rămînea, răutatea oamenilor tot îi arunca în față vorba că a fost certat cu legile, el tot trebuia să stea umilit într-un colț.

„Nu! mai bine mort!“ își zise, apoi se duse în prăvălie, scotoci-n lipsa fratelui său prin sertare, adună, cum mai făcuse adeseori, banii ce-i găsi prin ele și se întoarse iar în iatacul părinților săi, unde scotoci să găsească portul țărănesc al tatălui său. Erau hotărîte toate-n gîndul lui: pe el nu-l mai prindea nimeni viu.

Peste vreo jumătate de ceas el a ieșit călare pe buiestraș, îmbrăcat oltenește, cu două pistoale și cu un cuțit tăios la brîu, verde, voinic și frumos, gata de a trage cu pistolul și de a da cu cuțitul în orișicine care s-ar încumeta să i se pună în cale, fără părere de rău, fără mustrare de cuget.

„Fie om, fie cîine, tot acolo vine!“ își zicea dînd calului pinteni.

Nu-i mai păsa acum ce o să rămîie-n urma lui și ce o să facă oamenii care se mint, se-nșeală, se asupresc, se grăiesc de rău și se năpăstuiesc între dînșii și tot își zîmbesc ca cei mai buni prieteni unii altora-n față.

Săraca de Nuța! De ce a trebuit să iasă ea din vizuinele pădurilor?

XV

Fulgera de-ți lua vederile, tuna de se cutremurau stîncile de pe coastă și vărsa ca din găleată, încît păraiele veneau puhoi îngroșat și Dîmbovița nu-și mai încăpea în albie.

Tudor, nevoit a-și căuta adăpost, a intrat la han și stătea de vreo două ceasuri acum de vorbă cu învățătorul, un om cu multă știință de carte, dacă nu chiar atoateștiutor, și cu hangiul, un fost sergent de roșiori, care nu se dă nici pe zece învățători.

Venea de la Balș, de peste Olt, așa le spunea Tudor, și se ducea să caute prin poienile Păpușei și ale Bucegilor berbeci, ca să-i ducă la bîlciul de la Caracal; gîndul lui însă nu era la berbeci, ci la vărul său Săndulescu, pe care-l pusese păcatul să fugă de la oaste.

— Care va să zică, dezertor. O pată! Legea e lege, d-le, grăi învățătorul, iar după lege, chiar cu stea în frunte dac-ar fi, are să fie pedepsit, fără doar și poate, cu toată asprimea.

— Ce lege, domnule, ce lege! întîmpină hangiul, care nu primea ca un învățător să se priceapă în ale milităriei. Mie-mi spui!? Pe mine vrei să mă sperii!? Legea e făcută pentru ochii lumei, ca să știe de frică cei proști și cei nevoiași, cei deștepți o-nvîrt pe degete și o tălmăcesc cum le vine la-ndemînă să asuprească prin ea pe cei ce nu le sunt pe plac. Aida-dee! Cîte n-am văzut eu!? Nu degeaba am fost sergent! Nu e, domnule, pedeapsă de care nu te scapă, dacă vrea, colonelul, maiorul, ba pînă chiar și căpitanul.

— Nu te mai scapă, neică, după ce a fost croită pedeapsa, stărui învățătorul.

— Dar dacă trece vărul meu granița? întrebă Tudor cu oarecare sfială.

— Pun mîna pe el acolo și tot nu scapă, îl încredință învățătorul.

— Aș! vorbe, se-ndărătnici hangiul. Se face că nu știe ori c-a uitat, îți dă concediu, ori te constată infirm și te-a scăpat dacă vrea. Proptele dac-ar avea, să i se supună legii ca orișice mojic!?

— Oho! Superiorii au și ei superiori!

— Ce superiori!? Mai superior decît superior nu s-a pomenit. Ai uitat, se vede, vorba: „Corb la corb nu scoate ochii".

Simțindu-se-nfundat, învățătorul își pierdu răbdarea.

— Nu, domnule, nu! strigă. Sapa și lopata, singură moartea dacă te mai scapă.

Tudor se simțea răpus de amărăciune.

— Așa mi se pare și mie, grăi dînsul. Sucesc, nu-i vorbă, oamenii legea și-o tîlcuiesc după placul lor, nu țin seamă de ea ori o calcă, dar numai cînd e vorba să asuprească pe alții, nu însă și pentru ca să-i aducă cuiva vreo ușurare. Răutatea omenească încetează numai cînd lumea te știe mort.

Învățătorul își ridică capul mulțumit și mîndru că i s-a dat dreptate.

— Chiar și dacă în adevăr n-ai fi, stărui dînsul. E destul să te creadă mort, pentru ca să te ierte și să nu-ți mai aibă grijă.

Tudor se uită lung și cu uimire la el.

Minunat gînd: să-ți meargă vestea c-ai murit și să-ți trăiești înainte, nesupărat de nimeni, zilele.

Știa din istorie cum românii au trăit veacuri întregi de-a rîndul adăpostiți prin înfundăturile văilor și prin poienele luminoase și-l încînta gîndul că tot așa să-și petreacă și el viața. Se cutremură însă cînd se gîndea că va fi mereu urmărit, ca fiara sălbatică. Afară fulgerele și tunetele se mai răriseră, ploaia mai slăbise, dar apa Dîmboviței vîjîia de-ți venea să crezi c-o să înece tot pămîntul. N-ar fi avut decît să se arunce în ea, ca valurile să-l ducă izbindu-l cînd de un bolovan, cînd de altul și să-l terciuiască, încît nici ciolanele să nu i le mai poată găsi nimeni. De ce s-o facă însă, cînd era mai ispititor gîndul de a porni la București vestea că l-a luat pe Tudor Săndulescu puhoiul și l-a dus de nu i s-a mai putut da de urmă. Nu-l mai urmărea apoi nimeni nici ca dezertor, nici pentru furtișag.

Dar tatăl său și mumă-sa și surorile sale ce făceau!? De Nuța ce se alegea!?

Parcă nu era și pentru dînșii mai bine să-l știe mort și scăpat decît să-l vadă purtat ca făcător de rele și ca fugar prin toate închisorile și batjocorit de toți nemernicii!?

— Bietul meu văr! grăi dînsul. N-a îndrăznit să vie cu mine și a rămas din jos de sat, adăpostit sub un nuc scorburos. A mai slăbit furtuna și o să mă duc să-l iau.

Învățătorul și hangiul se uitară unul la altul.

Care va să zică dezertorul era și el aici?

Era ori nu datoria cetățenească să vestească primăria?

Învățătorul zicea că da, iar hangiul nu voia să creadă cîtă vreme nu vede cu ochii.

Vreo jumătate de ceas după plecarea lui Tudor, au plecat și primarul cu cîțiva oameni la vale, dar cînd au sosit la nuc, n-au mai găsit pe nimeni. Tudor dăduse alarma că tovarășul său a fost luat de puhoi și vreo zece săteni de la margine porniseră cu el la vale, cu cîrlige și cu căngi, ca să caute trupul nenorocitului Săndulescu. N-au găsit însă decît o pălărie și o geantă de piele, în care se aflau parale și hîrtiile din care rezulta că cel înecat era Tudor Săndulescu, născut la București, student în drept și voluntar la Iași, plecat să facă o excursiune de plăcere prin munți.

Primarul, om conștiincios, a-ncheiat pe temeiul faptelor petrecute obligatul proces-verbal, ca să-l trimită cu raport în regulă autorității superioare, iar învățătorul, care avea și condei de rară dibăcie, a făcut cu toată grăbirea un raport pe cît de amănunțit, pe atît de înflorit pentru o gazetă din București.

Ziua următoare a mers dar și la București și-n toată țara vestea că-n valea Dîmboviței a fost o nemaipomenită rupere de nori, cu tunete și fulgere, un vînt care scotea copacii din rădăcini și ploaie „torențială“ care spăla tot ceea ce-i cădea în cale și ducea cu dînsa trunchiuri de copaci, bolovani, porci, oi și vite apucate-n calea ei. Victime omenești o mulțime, între care și un excursionist de la București, care, după hîrtiile aflate-n geanta lui, era cutare și cutare. A ținut d-l învățător să-i arate și adînc întristatului Tudor această bine ticluită dare de seamă.

Tudor a suspinat, cuprins de simțimîntul că a omorît un om nevinovat, pe care-l vor plînge mult iubiții lui, dar a scăpat pe altul, care nu mai avea nici un rost în lume.

Auzi d-ta nebunie!? Să trăiești, în vreme ce toată lumea te socotește, pe temeiul unor dovezi neîndoioase, mort ca toți morții. Cine mai ești? De unde mai vii? Cum te cheamă? Care ți-e starea civilă? Abia acum își dădea seama că, voind să scape de un rău, a dat peste altul, încă mai mare. Se temea el mai-nainte c-o să fie surprins, dar cu atît mai vîrtos acum, că va fi întrebat: „Cum te cheamă? cine ești? ce cauți pe aici? unde-ți sunt dovezile?“ Erau trecute timpurile cînd putea omul să trăiască, fie chiar și prin înfundăturile văilor ori prin poienele munților, neținut de nimeni în seamă.

Îl zguduia apoi gîndul că-l bocesc ai săi, în vreme ce el se plimbă la aer curat, ziua prin umbră de brad, iar noaptea pe sub tăria plină de stele, azi la o stînă, mîine la alta, cu ciobanii care știu atîtea lucruri minunate despre tot ceea ce omul vede cu ochii ori gîndește în mintea lui.

Mare lucru n-ar fi fost să vestească pe tatăl său prin trei vorbe că trăiește și se simte bine; n-ar fi fost însă cu putință s-o știe tatăl fără ca s-o afle și muma, iar aceasta le-o spunea și fetelor, de la care trecea la toată lumea.

Nu! Cu Tudor Săndulescu s-a mîntuit: alt om trăia acum altă viață, mai liniștită și mai frumoasă. Era, cu toate acestea, o legătură între cele trecute și cele viitoare.

Orișice s-ar fi întîmplat, Nuța se ivea și iar i se ivea în minte — tot prigonită și ea, fie cu vină, fie fără de vină, dar prigonită.

O știa prea vicleană și prea îndărătnică pentru ca să creadă c-au putut copoii lui Pavalidi să-i dea de urmă și era încredințat că se află și ea prin apropiere, dacă nu chiar la Capu-Coastei, unde va fi prin împrejurimi. El ar fi fost în stare să-i spună că trăiește și să-i șoptească la ureche: „Vino cu mine și uitați să fim în lume, cum noi dăm cele trecute uitării.“

Deși ars încă de soare și schimbat cu desăvîrșire în îmbrăcămintea lui de cioban, ar fi putut să-l cunoască cineva dacă s-ar fi dus s-o caute. Stetea dar la stînă și aștepta ca să prindă ori pe unul, ori pe altul dintre cei ce treceau spre Capu-Coastei spre schit și să-ntrebe dacă nu cumva Nuța, nepoata lui Ilie al Anichii, s-a întors de la București.

Unul zicea că nu știe, altul că nici nu-și aduce aminte de ea, iar altul c-a auzit, parcă, vorbindu-se ceva. „Așa!? grăi în cele din urmă un moșneag. Fata lui Ghiță Bucur al Văduvei!? Au căutat-o de la București într-un rînd, dar grija lui Ilie e să n-o mai poată găsi nimeni dacă va mai fi trăind.“

XVI

„Tot pe poteci neumblate!“ și-a zis Nuța după ce, ieșind pe calea Tîrgoviștei, a ieșit la cîmp deschis și s-a depărtat încetul cu încetul de la șoseaua plină de praf, de gunoi și de oameni.

Cu obrajii aprinși, cu fața încruntată și cu ochii mereu țintă la stîlpii de telegraf, ca nu cumva să piardă drumul, ea a luat-o razna peste miriști și ogoare ori printre porumbiștile acum aproape coapte, ferindu-se de sate, pitulîndu-se ici și ridicînd iar capul ca năvăstuica, făcînd ocol cînd vreun om i se ivea în preajma vederii și căutînd dinadins să întîlnească în calea ei mai un copil prost, mai o babă bleagă, ca să le spună că vine de la Ploiești și trece la Pitești.

Era tîrziu după-amiazăzi și dealurile se vedeau bine desluşit cînd a dat peste o babă mai hîrșită, care se uita cu coada ochiului la ea. Nu i se potrivea felul fetei cu portul ei. Se vedea, ce-i drept, în iie și-n cătrință, dar o dedeau de gol obrajii cei subțiri, mîinele nemuncite și mersul ușor.

— Dar drumul vine de la București, unde sunt oameni cu obraz subțire, îi zise baba, cu oarecare răutate.

— Oamenii cu obraz subţire sunt fel de fel — răspunse ea cu multă răutate — şi-i găseşti nu numai la Bucureşti, ci pretutindeni. Am văzut şi pe acolo pe unde am fost oameni cari se ung cu fel de fel de pomăduri, pudră, mănuşi subţiri şi umblă în trăsură cu roate aurite, dar se pungăşesc unii pe alţii la jocul de cărţi, mint şi-njură în casele lor mai rău decît cel mai prost mojic. Am văzut şi oameni îmbătrîniţi în fumuri, care-şi poartă nasul în sus, de ai crede că nu-i prăjină destul de lungă ca să ajungi cu ea la el, dar cînd se cred scăpaţi de sub ochii altora, îşi şterg nasul cu dosul pălmii, ori îi trag în gură şi-nghit ca cel din urmă salahor, îşi vîră mînele pînă la coate în murdării şi aleargă cu limba scoasă după cîte o slujnică cu şolduri rotunde. De ce aş mai căuta la Bucureşti dacă mă împiedic şi aiurea de ei!? Vor mai fi, nu-i vorbă, şi alţii, dar aceia nu-şi fac de lucru cu una ca mine — adăogă ea — şi degeaba mi te uiţi atît de scrutător în faţă, e şi la Bucureşti şi aiurea, ca la noi în sat, pe Argeş, la deal, fiecare după cum îi este firea şi neamul şi teapa.

Tot i se mai uita însă baba în faţă şi mai auzindu-i şi cîntecul, era încredinţată c-a dat peste o cocoşneaţă scăpată din Bucureşti. A şi spus-o aceasta, după ce s-a întors în satul ei, încît a mers la primărie şi de acolo la d-l Pavalidi vestea că o fată aşa şi aşa, aidoma Nuţa, a apucat drumul Tîrgoviştei. Nu erau însă copoii lui Pavalidi dresaţi pentru vînătoare de nevăstuici, şi-n vreme ce ei alergau spre Capu-Coastei, Nuţa, care o luase pe valea Ialomiţei, umbla pe la Vulcan tot cu obrajii aprinşi, cu faţa încruntată şi cu inima plină de amărăciune.

Umblînd aşa, singură, răzleaţă şi luată la goană, ea se hîrjonea cu gîndurile ei. Şi le aducea ca-n aievea aminte toate prin cîte a trecut de cînd a ajuns la Bucureşti, şi Spiridon, Tudor, căpitanul, Pavalidi şi toţi ceilalţi, pe care-i mai ştia din casa Florentinei, stăteau mai ici, mai colo la pîndă, ori alergau, cu Nae, după dînsa ca s-o prindă într-un colţ, s-o strîngă în braţe şi să-i şoptească la ureche: „Vino cu mine!“

Sus în deal e schitul, de unde apucă pe plai la deal drumul ce trece prin păduri spre valea Ialomiţei. Cînd să cotească pe la marginea satului la stînga, ca să urce spre schit, i-a tăiat drumul o haită de cîni, care se luaseră după o căţea, şi mai ici, mai colo se opreau şi se hîrjoneau, îşi arătau unul altuia colţii, se lătrau, se muşcau şi se încăierau între dînşii, apoi iar plecau după căţea şi aşa alergau mai departe.

S-a oprit fata-n loc şi s-a uitat timp îndelungat şi din ce în ce mai scîrbită, nu însă de ceea ce vedea, ci de ceea ce ştia.

Ea scuipă în cele din urmă.

„Spurcată fiinţă! îşi zise. Zice că e om şi nu se vede că e-n fiecare zi mai scîrbos decît jigodia de cîne o dată, de două ori pe an.“

N-avea colţi ascuţiţi, dar putea să puie mîna pe un cuţit tăios şi să-l înfigă pînă în plăsele în orişicine care ar mai fi îndrăznit să se apropie de dînsa.

„Fire de om, fire de cîne! îşi zise. Nu! dacă nu vreau, nu e fire de cîine, să fie[1] cui nu îi este dragă viaţa!“ adăogă pătrunsă de gîndul că ea n-are decît să nu voiască pentru ca să-şi poată purta capul sus. Stăpînită de gîndul acesta a sosit seara zilei următoare la casele cele cu mare lărgime de la Capu-Coastei.

„Fugi! ascunde-te, ca să ţi se piardă urma! Treci munţii, piei de pe faţa pămîntului, că te caută şi e vai de capul tău dacă te găsesc!“ îi ziseră Ilie şi Ana, care nu doreau nimic mai fierbinte decît ca să n-o mai vadă-n ochii lor şi să nu mai audă vorbindu-se de ea.

---

[1] În toate ediţiile: *vie*

Cam acelaşi era şi gîndul Florentinei şi al lui Pavalidi, tovarăşul ei de afaceri. Cu o fată atît de îndrăcită ca Nuţa nu mai putea să facă nici o treabă, căci ea nu se dădea decît cui ea însăşi voia. Nu le era nici de banii şi de giuvaericalele pe care nimeni nu le furase. Grija lor era să nu ducă vorba, să nu spună azi unuia, mîne altuia ce a văzut şi ce a pătit în casa Florentinei. Le era dar destul să-i bage spaima în oase ca să nu mai îndrăznească a ieşi în faţa lumii şi nu-i mai aveau grija dacă nu mai auzeau de ea.

Putea Nuţa să stea ascunsă orişiunde, căci n-o mai căuta nimeni cîtă vreme nu făcea gură.

— O să mă şi duc, le-a zis ea lui Ilie şi Anei şi n-au mai întrebat-o nici aceştia unde se duce.

Erau prin înfundături şi pe coastele dosnice atîtea şi atîtea babe pe la care se adăpostise în copilăria ei şi care o primeau şi acum la cocioabele lor, ca să le fie razem la zile de bătrîneţe, iar pe acolo n-o mai prindea nimeni în colţ ca s-o strîngă în braţe şi să-i şoptească la ureche: „Vino cu mine!“

Nimeni, afară, poate, de Tudor.

El, cînd a aflat c-au căutat-o de la Bucureşti pe Nuţa şi că Ilie poartă de grijă să n-o mai găsească nimeni, şi-a luat inima în dinţi şi s-a coborît şi azi şi mîne în vale, ca s-o caute mai la o colibă, mai la alta, din ce în ce mai îndrăzneţ, nu pentru că voia cu dinadins, ci pentru că nu era în stare să-şi stăpînească firea lui cea păcătoasă.

A dat de ea tocmai la Dragoslavele, sus pe coaste, la marginea pădurii de brad, în coliba acoperită cu şiţă bătută de ploi a babei Bucurei. A stat încremenit şi a văzut-o cu ochii lui, dar n-a îndrăznit să se apropie de dînsa. Abia ziua următoare a pîndit-o în amurg de seară, cînd ieşea cu ulciorul ca să ia apă de la şipotul de sub stîncă.

Era linişte în văzduh, boarea văii adia trecînd ca un suspin uşor prin desişul de brad, iară jos în vale vîjiia apa revărsîndu-se peste bolovani şi izbindu-se în stînci.

— Stăi, Nuţă, stăi! grăi dînsul cu glasul înăbuşit de emoţiune.

Ea îi cunoscu glasul, se întoarse cu inima încleștată spre el și i se uită în față.

Nu-l știa mort, cum îl socotea lumea, văzîndu-l însă îmbrăcat ciobănește, i se părea ieșit din pămînt, căzut din cer, un fel de vedenie ivită din senin.

— Dar d-ta cum ai ajuns și ce cauți aici? îl întrebă ea într-un fel de aiurire.

— Am venit să te iau și să te duc cu mine, răspunse el, apropiindu-se de dînsa.

Nuța n-avea nici colți ascuțiți, nici cuțit tăios, ca să se apere, dar se simțea tare și rămase ca înfiptă în pămînt și cu ochii țintă în ochii lui.

— Nu se poate! îi zise. Caută-ți de drum!

— Trebuie neapărat, stărui dînsul, apucînd-o de brațe. Trebuie! — zise iar — cu orice preț! Nu știi, precum se vede, că pentru toată lumea eu sunt mort, înecat, pierit în apa Dîmboviței.

Ea se cutremură și voi să se depărteze.

— Tu mă vezi că trăiesc, urmă el, și trăiesc numai pentru tine, în vreme ce toți ceilalți mă știu mort. Ah, să vii cu mine, ca să nu mă spui că sunt viu, ai să vii, pentru ca să te văd mereu în apropierea mea, și văzîndu-te, să simt că sunt în adevăr viu.

Ea-și ridică capul și-și smuci brațul.

— Lasă-mă! strigă. Pe mine nu mă prostești, mie silă să nu-mi faci: ce mort, cînd te văd și te simt viu!? Cum să te socotească lumea mort, cînd poate să te vadă-n fiecare clipă trăind? Caută-ți, am zis, de drum!

El se uită lung la ea.

— N-ai înțeles și nu înțelegi cele ce se petrec cu noi amîndoi, îi șopti, apropiindu-se iar. Pavalidi, pe care-l știi mai bine decît mine, ne caută pe amîndoi, învinovățindu-mă că te-am ajutat să fugi de la casa Florentinei, luînd cu tine și bani o mulțime și giuvaericale de ale ei.

— Minte ca o hoață! strigă Nuța, încît răsună valea.

— Va fi mințind, dar pe ea o crede lumea — o-ncredință Tudor — iar noi amîndoi avem să rămînem de batjocura lumii dacă ne prind. Obraz curat nu mai avem dacă ne prind. Vrei tu să te dai? Te iartă firea să mă spui!? Poți să mă lași așa singur în lume?

— Nu! grăi dînsa hotărîtă, apoi trînti ulciorul de pămînt de-l făcu cioburi mărunte. Haid'! — adăugă apoi — du-mă unde vrei.

XVII

Nu e viață mai frumoasă decît cea petrecută în poienele luminoase ale munților, ziua-n umbra pădurilor de brad, iar noaptea sub tăria plină de stele, stînd la focul din fața stînii de vorbă cu ciobanii, care știu atîtea lucruri minunate despre tot ceea ce omul vede cu ochii ori gîndește cu mintea.

Aici uiți toată răutatea omenească, și aici era Nuța acasă la ea și-și croia Tudor o nouă viață. Și-au cumpărat de ici trei, de colo cinci și din altă parte șapte vite și au adunat o mică turmă; și-au găsit tovarăși și uitată le era lumea în care trăiseră mai-nainte.

Venise însă toamna cu vînturile aspre și iarna cu nămeții viscoliți și cu gerul nemilos, iar în preajma lor oile pornesc, bocindu-se jalnic, turme-turme spre țara deschisă.

Tudor a plecat și el cu tovarășul său spre întinsul bărăgan, dar cu grijă și cu frică.

Cum rămînea el dacă-l cunoaște cineva în drumul lui pîn-acolo? Ce se făcea dacă îl întrebau: „Cine ești? cum te cheamă? care ți-e rostul?"

A găsit, ce-i drept, pe unul Bucur Seceleanu, care se ducea să-și facă rîndul la oastea-mpărătească, și i-a dat hîrtiile lui. Putea dar acum să se zică Bucur și să se uite-n ochii orișicui. Cum rămînea însă cu Nuța? Ea ce rost avea? Sîngele îi năvălea în obraji cînd se gîndea ce va fi zicînd lumea cînd o vede, voinică, frumoasă și deschisă la fire, alergînd după turma de oi.

Chinuit de gîndul acesta, el s-a furișat peste Dunăre, ca să-și găsească undeva, prin vreun sat dosnic, un popă care să le dea binecuvîntarea. Cu voie, fără voie, prin ascuns ori cu știrea tuturora, binecuvîntarea preotului e binecuvîntare și ce-a legat popa legat rămîne.

Liniștea nu și-a găsit-o nici acum.

Îi era parcă i se năruie cerul în cap cînd se gîndea că peste cîteva luni va avea copil.

Ce rost avea copilul lui și al Nuței? Care erau legăturile cu lumea? Nu-i trebuiau lui și nu-i trebuiau nici Nuței nici avere, nici legături în lume ca să se simtă fericiți; copilul lor însă pe ce și pe cine se răzema?

Dar nu era încă copilul decît în gînd și în nădejdea lui. Greutatea cea mare l-a apăsat abia prin iunie, după ce s-au întors iar în poieni și Nuța-l purta la sîn pe copil, un băiețel vîrtos și de mare frumusețe, cum trebuia să fie odrasla lui și a Nuței.

Pădurile de brad nu mai erau acum umbroase, ci-n-tunecate, poiana era posomorîtă și stetele de pe cer nu mai străluceau, ci sclipeau ca niște opaițe somnoroase.

În zadar. Nu-i păsa omului nici de tată, nici de mumă, nici de frați, nici de surori, nici chiar de sine însuși, dar îl doare de copilul lui și durerea aceasta îl ridica și-l înălța.

Acum, cînd își avea copilul în brațe, iar își aducea Nuța aminte de bunica ei, iar se întreba: „Cum va fi fost tata și mama?“, iar vedea de pe stîncă în jos la vale casele cu lărgimea și livezile și țarinele și toate celelalte, iar le auzea pe babe șoptindu-i la ureche: „Toate ale tale sunt!“

„Nu, ale mele nu! își zicea. Eu n-am nevoie de ele. Ale lui însă sunt, el trebuie să le aibă!“

— Și dacă vom fi și tu și eu prigoniți, grăi Tudor, el va sta la adăpost; dacă vom fi batjocoriți, n-are să se reverse batjocura și asupra lui; orișice am suferi noi, pentru binele lui ispășim!

„Haid’! la vale! dă năvală-n mijlocul lumii și-nfruntă-le toate, că toate vin și trec!“ își zise iar și-l vesti prin trei vorbe pe tatăl său că trăiește și se simte fericit, că are să vie fără de nici o frică acasă.

*

Au trecut vara și toamna și iarna, iar altă vară, iar altă toamnă și iarnă au trecut, doi-trei ani s-au strămutat ca într-un vis plăcut, și Nuța, stăpînă la casa ei, își creștea copiii, în vreme ce Tudor își învîrtea întinsele treburi.

Erau acum mai frumoase livezile și țarinele, mai curate fînețele și poienele, mai vestite vinurile și țuica din pivnița cea plină de butoaie, și joagărele de la Rucăr tăiau mai cu măsură buștenii coborîți din munte.

Venea acum cocoana Lina nu numai în timpul căldurilor mari, ci de Paști, ba o dată chiar și la Crăciun la Capu-Coastei, unde viața era mai liniștită și mai veselă decît la București.

Iar Ilie și cei de la Rucăr le luau toate cum au venit și, buni bucuroși că nu le cere nimeni socoteală despre cele trecute, răsuflau ușor și veneau des pe la casele cu mare lărgime, unde erau primiți totdeauna cu mare dragoste.

Mai erau și alții care șopteau pe ici, pe colo, pe-nfundate, dar n-avea nimeni nici un interes să dezgroape cele o dată îngropate, și adeseori își zicea Tudor în gîndul lui: „Multe nefăcute vom fi făcînd noi, dar atît de ticăloși cum ne socotim nu suntem.“

UN PARAVAN

Trei fete avea d-l Cimbru și un singur băiat.

„De ce nu trei băieți și o singură fată!?“ își zicea el cîteodată.

Nu doară că nu-i erau dragi fetele sale, dar gîndul lui era să-l ție pe Costică în prăvălia din Lipscănie, apoi să se retragă și să petreacă zilele ce-i mai rămîn trăind din veniturile averii ce-și agonisise. L-a și dat pe Costică la Școala Comercială, de unde a ieșit tînăr bine pregătit pentru cariera de lipscan, și ca să-i dea și îndrumare practică, l-a luat tovarăș la parte.

Mult s-ar fi simțit însă fericit dac-ar mai fi avut și un băiat pe care să-l facă advocat, încă unul care să iasă medic, iar al treilea, dacă se poate, inginer.

— N-ai — zicea mama celor trei fete — decît să măriți pe una dintre fete după un advocat, pe alta după un medic, iar pe a treia după un inginer.

— Aș! întîmpina dînsul. La zestre nu te gîndești!? Una sunt apoi ginerii și alta băieții din sîngele tău, tot unul și unul, deopotrivă cu fratele lor Costică.

— Mai știi ce-o să iasă și din el!?

— Ce-o să iasă!? Văd ce-a ieșit. Să-i cauți păreche. Totdeauna harnic și priceput, cu ochii-n patru, bine cumpănit la toate și pe deasupra — ce să zic!? — curat fată mare.

Fericit părintele care se poate lăuda-n felul acesta cu copilul său! Deodată însă d-l Cimbru a-nceput să fie pus pe gînduri.

Nu mai era Costică tot cel de mai-nainte.

Lasă că lipsea din ce în ce mai des din prăvălie, dar se mai și împrumuta din casa ce-i era încredințată.

„Aici e fără doar și poate vreun drac de femeie la mijloc“, își zise d-l Cimbru, cuprins de simțămîntul că un singur băiat poate și el să-i facă părintelui său mai multă bătaie de cap decît trei fete.

Şi parcă bănuia cam de unde s-a stîrnit drăcușorul.

S-a-ntîmplat, adecă nu demult, că Apostol, unul dintre ciracii d-lui Cimbru, își deschisese și el în piața Sf. Anton o prăvălioară, și voind să se-nsoare, l-a rugat pe fostul său patron să-i fie naș.

— De! i-a zis acesta. Cu toată inima primim eu și nevastă-mea; cred însă c-ar fi mai potrivit să vă cunune Costică al nostru, care e om tînăr, și cu voia lui Dumnezeu o să ajungă să vă cunune și copiii.

Mai vîrtos se bucurau atît Apostol, cît și Costică, viitorul naș, căci nunta e petrecere plăcută.

A și fost plăcută, fiindcă Alina, mireasa, fată frumoasă, deșteaptă și pornită spre drăcii, era-ncîntată de nașul ei cel sprinten, elegant și darnic, ba pe deasupra și curat fată mare, și-și dedea multe silințe să-i facă plăcut timpul pe care-l petrec împreună, ceea ce nu-i ședea rău.

Mai era apoi la mijloc și obiceiul rămas din bătrîni ca nașii și finii să se sărute, și Costică stăruia-n obiceiul acesta mai des față cu fina decît cu finul, iar aceasta le jignea pe cele trei surori, ba-l făceau și pe fin din ce în ce mai nerăbdător.

Mai vîrtos le jignea atît pe ele, cît și pe mama lor, că Zoe ,verișoara miresei, se ținea scai după fratele lor, care nu îi era naș. Era, ce-i drept, tot frumoasă, deșteaptă și pornită spre drăcii și ea, dar mult trebuia să fie prostănacă pentru ca să-și poată închipui că Apostol și Costică sunt oameni de aceeași teapă și că ele, fetele lui Cimbru, ar putea să se-nrudească cu Apostol, pe care-l socoteau drept o fostă slugă-n prăvălia tatălui lor.

De aceeași părere era și mama lor, care ținea ca fiul ei, singurul ei băiat, să le ia drept zestre cel puțin atît cît avea de gînd să le dea celor trei fete ale sale.

Cu atît mai departe era de d-l Cimbru gîndul că fiul său să-i aducă-n casă o noră care nu are, cum zicea el, decît „trei fuste, două cămăși și o pereche de ciorapi.“ Iar acum se vedea cît de colo, așa i se părea lui, că e-ncurcat cu Zoe, una dintre cele de felul acesta.

Se-nșelau și el, și ele.

Se-ndulcise, ce-i drept, Costică, rîvnea și-i fugeau ochii după Zoe, dar el era fiul părinților săi, fratele surorilor sale și asemenea gînduri nu puteau să-i intre-n cap.

„Nu e pentru mine! își zicea cu adîncă părere de rău. Păcat! dar nu e pentru mine! Lumea e însă mare și sunt în ea și altele, mai și mai!“

Mînat dar de neastîmpărul din sufletul lui, el chiar și fără de voie căuta prin lumea cea mare ceea ce afară din cale greu nu era să găsească.

Într-una din zile, venind dinspre Biserica cu Sfinți, a întîlnit pe una care-i părea dinadins făcută pentru ca el să dea uitării cele petrecute cînd cu nunta.

Dînsa venea dinspre biserica Sf. Gheorghe și-a apucat la dreapta, pe bulevardul Domniței.

Era destul ca ochii lor să se-ntîlnească pentru ca amîndoi să fie încredințați că se văd bucuros.

Ea a intrat în strada Neguțătorilor: el s-a luat după dînsa, înaintînd cu pași hotărîți.

Peste cîtva timp ea s-a uitat înapoi și, văzîndu-l că vine, și-a mai încetinit mersul.

Orișicare om mai trăit în lume s-ar fi îmbărbătat și ar fi mers mai iute, ca s-o ajungă: Costică a-nceput să-și simtă bătăile inimii și la tot pasul era ispitit ca la cea mai apropiată stradă să scape fie la dreapta, fie la stînga, iar dacă ea s-ar fi oprit, el ar fi luat-o la fugă, înapoi, pentru ca nu cumva să-l întrebe: „Ce vrei, Domnule!?“

Mergea, cu toate acestea, după ea ca tras de o ață subțire. Lasă că nu știa ce are să-i zică după ce-o va fi ajuns, dar îi și era parcă îi șoptește cineva la ureche: „Bagă de seamă, băiete, că te-ncurci: asta costă mult!“

Așa au mers pînă dincolo de strada Traian, unde ea a intrat la una din casele de la stînga, după ce s-a uitat încă o dată la el, parc-ar fi voit să zică: „Maimuțoiule!“

Costică rămase o clipă parcă i-ar fi vărsat cineva o găleată de apă rece-n cap, apoi ridică cu mîndrie capul și-și urmă drumul, pentru ca nu cumva vreunul dintre vecini să presupună că de dragul ei a ajuns pe acolo.

Zăpăcit cum era, el nu băgase de seamă c-a trecut pe sub fereastra finei sale, care-l văzuse, o știa pe cea urmărită de dînsul și era destul de trăită în lume pentru ca să-și dea seamă ce caută el prin partea locului.

— Care va să zică de aceștia îmi ești? grăi dînsa și peste puțin, cînd el se-ntoarse, îi bătu la fereastră.

Costică se cutremură-n toată ființa lui cînd se pomeni față-n față cu fina sa.

— Ei bine! îi zise ea. Se poate să treci pe sub fereastra noastră fără măcar să te uiți încoace!?

Costică era uluit, iar dînsa se juca cu el cum se joacă pisica cu șoarecele pe care și-a pus o dată gheara.

Nu i-a rămas omului decît să intre și să spună fel de fel de minciuni în ceea ce privește treburile în care umbla prin partea locului.

Alina ar fi mers prea departe dacă i-ar fi mărturisit că știe adevărul, dar după cele petrecute era mai mare intimitatea între dînșii, și ea îi spunea că-l bănuiește de a-și fi găsit vreo prietenă prin partea locului. El o încredința că se-nșeală, și drept dovadă-și da pe față dragostea de naș cu mai mult avînt decît în timpul nunții.

Ziua următoare apoi el i-a adus un frumos buchet de flori, dup-aceea a venit cu o cutie de bomboane, mai tîrziu cu o sticlă de parfum: venea des s-o vadă și niciodată nu-i intra cu mîna goală în casă, știa să aleagă și era chiar mai galant decît cînd cu nunta.

N-ar fi spus fina adevărul dac-ar fi zis că acestea o supăra.

„De! — își zicea — tot mai rău ar fi dacă l-ar toca vreuna ca vecina, după care l-am văzut alergînd.“

Mai era apoi și că lui toate aceste îi făceau plăcere.

Mai rîvnea dînsul, fără îndoială, și la alte plăceri, dar dînsa îi dădea peste mînă și-i zicea:

„Pîn-aici și mai departe nu!“

„Deocamdată!“ întîmpina el în gîndul lui.

„Niciodată!“

Mergea pe-ntrecute, care pe care, și nu se putea ști unde au să iasă lucrurile.

Se nimerea cîteodată că o găsea la fina sa și pe Zoe, ori că aceasta venea cînd el se afla acolo.

Cînd e vorba să aleagă între o femeie măritată și o fată pe care nu-i dă mîna s-o ia de nevastă, omul necăsătorit se dă de obicei în partea femeii măritate; ochii lui Costică se opreau cu toate acestea mai mult asupra Zoei și, plictisit, el era pornit să-și zică: „Ești un prostănac!“

Era însă destul ca Alina să-i zică „Înnoadă-mi, te rog, șiretul de la pantofi!“, pentru ca el să se dea pe brazdă.

Altă dată-l trimetea undeva ca să-i aducă un pachet.

Iar altă dată îi dădea voie să aducă o birjă, ca să iasă împreună la plimbare, ceea ce-l făcea să se simtă foarte fericit.

Prăvălia din piața Sf. Anton nu putea să meargă înainte fără de Apostol, iar prăvălia din Lipscănie a mers atîta timp și fără de Costică și nu avea nici acum neapărată nevoie de dînsul. Putea dar Costică să alerge ca un cățeluș după fina sa. O dată era și el tînăr: de ce să nu-și trăiască zilele după pofta inimii lui!?

Orișicît ar fi ținut însă Alina ca toate să se petreacă-n toată nevinovăția, prea erau mulți cei ce s-ar fi supărat dac-ar fi aflat adevărul, și vorba e, totdeauna, ce crede lumea și ce zice ea.

Erau cele trei surori și mama lor care îi săreau în cap nenorocitului de părinte și-i amărau zilele vieții pentru că nu se folosea de autoritatea sa părintească spre a-i băga singurului său fiu mintea-n cap. Casa, pînă de curînd liniștită, se răzvrătise, încît îl treceau pe d-l Cimbru fiorii cînd se-ntorcea de la prăvălie.

L-a văzut adică d-na Bîrzeanu, o bună prietenă a casei, l-a văzut cu ochii ei pe Costică în birjă cu o damă, iar aceasta nu putea să fie decît îndrăzneața aceea de Zoe, ceea ce era un scandal nemaipomenit.

Biata de fată! Nu era destul nedreptatea ce-i făcea verișoara ei Alina, care nu se mulțumea cu unul singur, ci o mai năpăstuiau puindu-i poncs unde era, din nenorocire pentru dînsa, cu desăvîrșire nevinovată.

Orișicît de mîhnită ar fi fost, n-o ierta firea să-și facă verișoara de rușine spuind ceea ce știe; tot ar fi izbucnit însă, dac-ar fi aflat, că e luată drept paravan, în dosul căruia-și joacă verișoara ei mendrele.

Arde focul și pe-nfundate, dar iese pe ici, pe colo fum și, în cele din urmă, țîșnește flacără.

Tot d-l Cimbru a fost, și el trebuia să fie acela care o pornește.

N-ar fi făcut-o, poate, dacă nu s-ar fi nimerit ca s-o găsească, din întîmplare, pe Zoe în prăvălia din piața Sf. Anton. Văzînd-o așa cum era, nu se mira de loc că fiul său, singurul său băiat, s-a zăpăcit de nu mai știe încotro s-o apuce și femeile acelea ni le răstoarnă toate-n cap.

— Bine — grăi dînsul, luîndu-l pe Apostol la o parte — fata aceasta prea l-a scos pe nașul tău din minți. Trebuie să facem ceva ca să-l descurcăm.

Apostol rămase parc-ar fi căzut din cer și se uită cu ochii mari împrejurul său.

— Cine? cum? unde? cînd? zise. Eu stau aici și îmi caut de treburi, iar nevastă-mea poartă grijă de ale casei. De unde aș fi putut să aflu ceva!?

Fără ca să mai lungească dar vorba, el o luă la o parte pe Zoe și-o întrebă, ce-i drept cam pe răstite, ce e cu Costică.

Zoe, fată subțirică și cam înaltă, se uită de sus în jos la Apostol, care era scurt și gros, și-l măsură cu ochii de jos în sus.

— Pe mine mă întrebi!? îi răspunse. Întreabă-o pe Alina ta. Mult m-aș mira dacă nu l-ai găsi și acum la ea.

Neam de neam arnăut, el scrîșni din dinți, se făcu mai întîi roșu ca racul opărit, apoi galfăd ca smîntîna de pe laptele stătut, şi nu mai lungi vorba, ci-şi luă pălăria şi plecă acasă.

D-l Cimbru după el.

Din piaţa Sf. Anton pînă dincolo de strada Traian e destul de lung drumul pentru ca, făcîndu-l, să i se potolească chiar şi unui arnăut mînia. El era însă însoţit de d-l Cimbru, care scăpa din cînd în cînd cîte o vorbă care-l zgîndărea.

N-a intrat dar Apostol, ci a trăsnit în casă cînd a dat acolo cu ochii de Costică, şi cine ştie ce n-ar fi făcut dacă n-ar fi fost de faţă şi d-l Cimbru, tatăl.

— Ce se petrece aici!? grăi, stăpînindu-şi mînia. Ce-i cu verişoara ta, Zoe?!

Costică se retrase într-un colţ. El nu era om care-n asemenea împrejurări se avînta prosteşte.

Citise mai ici, mai colo cîte ceva despre faptele bărbaţilor care şi-au găsit soţiile încurcate cu prieteni buni. El se socotea, ce-i drept, foarte nevinovat, dar Apostol putea să fie de altă părere. Mai era apoi şi că cu gînduri păcătoase umblase, şi acum îi era parcă tremura.

Nu tot aşa şi Alina. Nu ştia, ce-i drept, nici ce îi băgaseră cele trei fete d-lui Cimbru în cap, nici ce-i spusese acesta lui Apostol, nici ce-a zis Zoe şi tremura şi ea, dar a răsuflat uşurată cînd a auzit vorba: „Ce-i cu Zoe?“

Aceasta era ca funia de care se agaţă omul care e p-aci, p-aci să se înece în apă adîncă.

— O, Doamne! grăi dînsa. E oare lucru care să te scoată astfel din sărite dacă naşul trece cîteodată pe aici, crezînd c-o s-o găsească la mine pe Zoe!

— Cum!? răcni Apostol. Aici e casă de-ntîlnire!? Nevasta mea e paravan, în dosul căruia naşul ei şi verişoara ei să-şi joace mendrele!?

Costică prinse curaj, se uită cu un ochi la fina sa, cu altul la tatăl său, apoi sări să se agaţe şi el de funie. Una singură putea să-i fie scăparea.

— Stăpîneşte-ţi, fine, firea, îi zise lui Apostol. Intenţiunile mele sunt cele mai curate.

— Dacă-ţi sunt curate intenţiunele, n-ai să dai pe nevasta mea pe gura mahalalei, care te vede şi azi, şi mîine intrînd în casa ei și nu știe că de dragul alteia vii. Ai să te duci s-o ceri de la părinții ei, dacă-i vorba să rămîneți tu și Alina cu obrazul curat, și să nu-și bată lumea joc de mine.

Nici că-i rămînea lui Costică altă scăpare: asta o-nțelegea și d-l Cimbru, ba chiar și cocoana Lina.

Zoe a făcut, nu-i vorba, nazuri, dar nu prea multe, căci, la urma urmelor, era învederat că Alina poate numai și numai din dragoste către verișoara sa le-a făcut toate.

OMUL CEL ADEVĂRAT

Auzind urările de Moş Ajun ale copiilor, Moș Crăciun și-a umplut sacul de tot felul de bunătăți și de lucruri scumpe și a plecat la drum lung, ca să le facă parte tuturora, fiecăruia după vredniciile lui.

Se pornise după rînduiala vremii o ninsoare deasă și peste puțin a-nceput să viscolească, încît moșneagul numai cu chiu, cu vai putea să răzbească prin troieni, și crivățul îi bătea fulgii mărunți în față, îi umplea barba și mustățile de țurțuri și-i lua vederile ochilor.

N-ajunsese însă să-nceapă împărțirea, cînd se pomeni în calea lui cu o babă, care ducea în mînă o frumoasă cunună înfășurată într-o cîrpă curată.

— Ai plecat, așa mi se pare, grăi dînsa, ca să-ți imparți darurile de ziua nașterii. Ia, te rog, și cununa aceasta, ca să i-o dai omului celui adevărat.

— Și cam ce fel socotești că trebuie să fie omul pentru ca să-i poți zice că e adevărat? întrebă moșneagul.

— Ce-ntrebare!? răspunse baba. Cei mai mulți dintre oameni sunt fiecare un fel de om, pocit după timp și împrejurări. Omul adevărat e acela care a rămas cum l-a lăsat Dumnezeu să fie.

— Te-am înțeles! grăi moșneagul, și-n loc de a-și urma drumul de-a lungul uliței, se-ntoarse, ca să iasă la cîmp.

Era adecă vreme de război, și oștirea-nvingătoare tăbărîse de sfintele sărbători prin apropiere. Moș Crăciun voia să iasă-n tabără, căci în gîndul lui omul cel adevărat nu putea să fie decît căpitanul oștirii care-n frînsese oștirea dușmană, scăpase țara de primejdii și-n care-și puneau toți nădejdea.

Ieșiți în tabără, au găsit pe căpitanul oștirii căutîndu-și de treburi. Niște cercetași prinseseră o iscoadă, care își dăduse silința să se strecoare printre sentinele, și căpitanul o ispitea, ca să stoarcă din ea mărturisiri în ceea ce privește oastea dușmanului, mișcările ei și starea în care se află. Fiindcă iscoada nu voia să facă mărturisiri, oamenii căpitanului o puneau la fel de fel de munci grele.

— Nu e acesta, grăi baba.

— De ce nu? întrebă Moș Crăciun.

— Mai întîi și mai întîi, răspunse ea, dușmanul pe care l-ai dezarmat nu mai e primejdios, n-are deci să fie pus la munci. Apoi acela care îi vinde pe ai săi e un mișel, și nu poate să fie om cumsecade cel ce supune la munci grele pe altul pentru ca să-l silească a face o mișelie.

— Dar el își face datoria! întîmpină Moș Crăciun.

— Urîtă datorie! exclamă baba; să chinuiești pe omul legat la mînă și la picioare spre a-l sili să săvîrșească o faptă mișelească. Dar o să vedem cum știe să-și facă datoria.

Baba aceea era Maria-Magdalena, care se coborîse pe pămînt ca să vadă dacă oamenii sunt tot precum erau mai-nainte de a fi căzut ea spășită la picioarele Mîntuitorului. Acum ea se făcu cum fusese atunci, înzestrată cu frumusețea și cu toți nurii prin care scosese din minți pe atîți oameni de altminteri cumsecade, și se apropie de căpitan, rugîndu-l cu glas plin de duioșie să-l ierte pe cel muncit și să-i dea drumul, ca să se-ntoarcă la ai săi.

Știindu-se de toți ridicat în slava cerului, căpitanul se încruntă, cuprins de mînie.

„Se poate, își zise, ca cei dinprejurul meu să îndrăznească a-i da acestei femei voie să răzbească pînă la mine!?“

În clipa următoare însă glasul ei îi răsună ademenitor în ureche și el se uită cu ochi mari la ea, începu să tremure din toate încheieturile și n-ar fi fost oștean adevărat dacă nu s-ar fi muiat în cele din urmă.

Îi era peste putință să i se pună-mpotrivă.

— Dați-i drumul! grăi rostind vorbele-n silă. Haid', pleacă, să nu te mai văd în ochi!

Haid'! grăi și Moș Crăciun. Nu-i acesta; să ne căutăm de drum.

Mai știa dînsul și alt om, care, fără doar și poate, era cel adevărat.

Acesta era cel mai iubitor de dreptate dintre toți judecătorii, un om care se cutremura în toată ființa lui cînd se gîndea că s-ar putea ca cineva să se plîngă de vreuna din faptele ori din judecățile lui. Atît de viu era în sufletul lui îndemnul de a curma gîlcevi și de a împăca oameni, încît și acum, în zi de sărbătoare și-n cap de noapte, își petrecea timpul adîncit într-ale judecătoriei.

Se-ntîmplase adecă prin partea locului că unul, podgorean, a vîndut altuia, un cîrciumar, un mare budan de vin. Cumpărătorul îi dăduse podgoreanului arvuna și plecase să-și ia butoaie și să vină cu ele pentru ca să-ncarce vinul cumpărat. În vreme ce el umbla în treaba aceasta, a plesnit un cerc de la budan și tot vinul s-a scurs printre doage. Întrebarea era dacă paguba o suferea podgoreanul, care a luat, ori cîrciumarul, care a dat arvuna. Podgoreanul cerea prețul vinului pe care-l vînduse, iar cumpărătorul cerea vinul, ca să-i plătească prețul.

Judecătorul, după-ndelungată chibzuire, a hotărît că păgubaș e podgoreanul, care, primind arvuna, s-a legat să vîndă vinul după învoiala făcută, dar nu l-a predat, deci nu l-a vîndut încă.

Era luată-n gîndul lui hotărîrea aceasta cînd s-a pomenit fără de veste față-n față cu femeia cea frumoasă și plină de nuri.

A rămas, se-nțelege, și el nu numai mirat, ci și cuprins de mînie, căci judecătorii cei adevărați țin să fie lăsați în pace cînd își chibzuiesc hotărîrile.

— Îi faci, judecătorule, nedreptate podgoreanului, grăi Maria-Magdalena, cu glasul ei ademenitor. Nu mai încape nici o îndoială că podgoreanul a vrut să vîndă cu prețul cu care cîrciumarul a vrut să cumpere, vînzarea s-a făcut deci în clipa cînd arvuna a trecut din mîna unuia în mîna celuilalt. Nu era al podgoreanului, ci al cîrciumarului vinul care s-a scurs printre doage. Altfel, ce rost mai are arvuna?

Judecătorul cel iubitor de dreptate se uită cu ochi mari la ea și dete oarecum într-aiurea din cap.

— Ce rost!? grăi dînsul zăpăcit. Podgoreanul îi dă cîrciumarului „ori vin, ori arvuna îndoită."

„Aha! își zise Moș Crăciun, cuprins de bucurie ascunsă. Asta nu se dă! A pățit-o sfînta căită!"

Maria-Magdalena se-nduioșă.

— Auzi vorbă!? grăi dînsa. Asta ți-e mult lăudata iubire de dreptate!? De o parte e bietul de podgorean, care a muncit toată vara uitîndu-se cu inima încleștată la cer, de unde putea să-i vină fie rod îmbelșugat, fie nimicirea ostănelelor, iar de altă parte e cîrciumarul, care stă tolănit pe saltea și se-ngrașă, profitînd de slăbiciunea oamenilor pe care poate să-i împingă la păcat. Ce fel de judecată ar fi aceea prin care îi dai acestui păcătos dreptul și-l faci păgubaș pe omul muncitor și cinstit?

Judecătorul era ispitit să-i dea brînci, dar simțea că nu e-n stare s-o facă aceasta, și ca să scape de dînsa, scăpă vorba că s-ar putea s-o iei și așa, că din clipa în care cîrciumarul a dat arvuna, vinul nu mai era al podgoreanului.

— N-are, zise, podgoreanul să-i mai dea cumpărătorului arvuna înapoi.

— Ba are să mai primească și prețul cu care-l creditase pe cumpărător, stărui dînsa.

— De! — grăi dînsul în luptă cu sine însuși — dacă vinul nu mai era al lui.

Moș Crăciun își luă sacul în spinare și plecă mai departe.

Viscolul se-ntețise, gerul era din ce în ce mai aspru, și troienii s-au îngroșat, încît Moș Crăciun și tovarășa lui numai gîfîind răzbeau înainte, trecînd din casă-n casă și lăsînd pe ici, pe colo cîte un dar.

Într-un tîrziu ei s-au oprit la fereastra unui iatac, în care un om mai bătrîior ședea la masă și scria. Era un om de știință mai vestit și decît căpitanul cel viteaz și decît judecătorul cel iubitor de dreptate. El nu mai trăia decît pentru ca să-i lumineze pe oameni și să le ușureze traiul zilnic.

De data aceasta el petrecuse zile multe studiind viața muștelor în toate amănuntele ei pentru ca să se dumirească asupra rostului lor în gospodăria firii. Sunt mii și mii de feluri de muște, el însă s-a oprit numai la cele ce ne supără prin casele noastre și prin împrejurimile locuințelor omenești. Sunt obraznice, ne pișcă neîncetat, le pătează toate, pînă chiar și geamurile și oglinzile, încît nu mai putem să avem nimic curat. Se sporesc apoi înspăimîntător. Unele dintre ele pun în mai multe rînduri pe an cîte 200.000 de ouă, din care ies viermi ce colcăie, iar altele nasc chiar pui vii, tot viermi și aceștia. El era, cu toate acestea, de părerea că e binefăcător rostul muștelor în gospodăria firii, căci vermușii lor sunt foarte mîncăcioși și se hrănesc din fel de fel de murdării și din materii fie vegetale, fie animalice, intrate în putreziciune.

El nu rămase cuprins de mirare cînd se pomeni față-n față cu femeia cea frumoasă, căci era obișnuit să nu vadă și să nu audă cele ce se petreceau împrejurul lui.

— Să mă lăsați în pace, zise. N-am timp pentru nimicuri. Da! rost binefăcător, căci mor în fiecare clipă mii și mii de vietăți de tot felul, și dacă n-ar fi muștele cu viermușii lor, lumea ar fi plină de hoituri și de putreziciuni și aerul ar fi pestilențial, încît mai ales prin orașe oamenii n-ar mai putea să trăiască.

— Nu cumva crezi că le faci oamenilor vreun bine cînd le spui acestea!? grăi dînsa. Ieși în grădină, îți bîzăie în ureche; treci pe cîmp, nu scapi de ea; umbli prin pădure, o găsești și acolo; te-ntorci acasă, și roiuri întregi te împresoară pe la coteţe, prin grajduri, prin bucătărie, ba nici în iatac nu poți să scapi de ea; pretutindeni bîzăie, bondănește, te pișcă, îți amărăște viața.

Se uita și omul de știință cu ochi mari la ochii ei plini de văpaie înduioșătoare, la obrajii ei rotunzi și rumeni, la buzele ei zîmbitoare, la întreaga ei ființă plină de farmec, și vorbele ei îi răsunau ademenitor în urechi.

În zadar. Slabi sunt oamenii tineri în fața femeii, dar încă mai slabi se fac după ce au început să îmbătrînească.

— Da, da! — grăi dînsul în cele din urmă — sunt foarte supărătoare muștele pentru oameni și mai ales pentru femeile gingașe ca d-ta.

— Să-mi spui, stărui dînsa, dacă sunt ori nu muște ai cărora vermușori le intră oamenilor în urechi ori pătrund prin nări în creieri și iar altele ai cărora vermușori răzbesc prin piele și-l mănîncă pe om de viu.

El se uita la ea cuprins de mirare. Le știa prea bine și el acestea, dar se mira că le știa și o femeie ca dînsa.

După ce mai stete puțin pe gînduri, el scrise:

„Rost binefăcător au muștele-n gospodăria firii, așa îți vine să crezi, dar experiența dovedește că adevăratul lor rost e să-i facă omului nesuferită viața."

Moș Crăciun nu mai zise nimic, ci-și luă iar sacul în spinare și-și căută de drum.

Văzduhul era plin de zăpadă spulberată, încît nu mai vedeai cu ochii și nu știai încotro să apuci și cum să-ți faci drum prin troieni.

N-au avut însă să meargă mult, căci numai aci prin apropiere ședea la masa lui de brad un mare și vestit măiestru, care n-avea-n viața lui altă mulțumire decît ca prin operele sale să le-ndulcească oamenilor viața.

Cu acesta Moș Crăciun și tovarășa sa n-au prea avut să piardă mult timp.

Cînd s-a pomenit față în față cu femeia cea frumoasă, măiestrul nici n-a rămas uimit, nici nu s-a supărat, ci a sărit încîntat în picioare. El nu mai cerceta cine-o fi și cine n-o fi dînsa, nici de unde vine, unde se duce și-n ce treburi umblă. Fericit că poate să-și petreacă seara în societate atît de plăcută, el fu într-o clipă gata să plece, orișiunde-o fi, numai lume veselă și masă-ncărcată de mîncări și de băuturi să-și găsească.

— Urîtă vreme! exclamă dînsa.

— Auzi vorbă!? Se poate oare ceva mai frumos decît această burzuluire a firii? Îți vine să te salți, ca să te ridice viscolul în slava cerului și să te ducă departe cu fulgii spulberați.

— Mie însă fulgii intrați în ochi mi-au luat vederile și gerul mi-a înțepenit toate încheieturile, îi zise ea. Te rog să-mi dai adăpost, ca să-mi dezmorțesc trupul și să mă încălzesc.

— Ba să și dormi în culcuș moale și cald, grăi dînsul, dar mai-nainte să ne ducem să-mbucăm ceva și să bem un pahar, care ne-nfierbîntă sîngele.

Au ieșit apoi și-au răzbit prin viscol și peste troieni, dar mult n-a ținut bucuria lui, căci el în curînd s-a pomenit singur și a rămas zăpăcit, încît nu mai era biet de el în stare să-și dea seamă de unde a venit și-ncotro are să apuce pentru ca ori să se-ntoarcă acasă, ori să ajungă unde plecase.

„Ăsta — își zise Moș Crăciun — mereu se laudă că le face toate pentru ca să le-ndulcească altora viața, dar faptele dovedesc că și el tot pentru mulțumirea sa lucrează."

Au pornit-o deci el și tovarășa lui razna peste troieni încă mai mari și s-au tot dus pînă la o coastă stîncoasă, sub care se afla coliba unui biet de pietrar, care-și agonisea pîinea de toate zilele cioplind bolovani, ca să-i netezească pe fiecare potrivit cu întrebuințarea ce zidarii voiau să facă de ei.

Moș Crăciun și sfînta spășită se duseră la ferestruie și se uitară-n coliba luminată de un opaieț cu flacăra clipitoare.

Pietrarul ședea la o meșcioară cioplind o morișcă, în fața lui, pe masă, erau o păpușică și un cărucior, iar la peretele din fund se aflau două paturi, în care dormeau într-unul o fetiță, iar într-altul doi băieți, fratele mai mare și cel mic ai fetiței.

Erau orfani de mamă copiii, căci mama lor murise și tatăl lor, pietrarul, rămăsese văduv. Cînd îi trăia soția, el muncea, și din cele agonisite păstra o bucată pentru ai săi. Acum muncea din greu și nu mai punea la o parte două bucăți, ci trei, una pentru zilele ce vin. În preajma sfintelor sărbători el pusese la o parte chiar patru bucăți, una pentru ca să le poată cumpăra copiilor mai cîteva mere, o cunună de smochine, un colac cu lapte, un pumn de zaharicale, o bucată de șuncă, un cîrnat și un cartaboș, ca să simtă și ei că ziua de sărbătoare nu e ca celelalte. Pe deasupra îi mai cumpărase fetiței o păpușică și cioplise pentru cel mic dintre băieți un cărucior, iar pentru cel mare cioplea acum o morișcă de vînt.

— Asta e parc-ar fi cum ar fi, grăi Moș Crăciun, scoase cîteva din cele ce i se aflau în sac și le înșiră pe fereastră.

— Mai știi!? răspunse sfînta. Intră și cere adăpost. Să vedem ce face.

Moș Crăciun intră rostind vorbele: „Urîtă vreme“!

— Să nu-ți scoți cîinele din casă, îi răspunse pietrarul. Stăi și-ți mai dezmorțește mădulările. Cald nu e, ce-i drept, nici aici, dar e mai la adăpost decît afară, și dacă te mulțumești să dormi pe jos, poți să și mîi la noi.

— Ai, precum văd, două paturi.

— Pentru copii, întîmpină pietrarul; cînd vor fi mari, o să doarmă ei pe jos, ca să mă răsfăț eu în pat.

Acum intră și Maria-Magdalena, rebegită ca vai de ea și tremurînd de frig.

Nu s-a născut încă omul care poate să vadă o femeie ca dînsa fără ca să i se deschidă ochii mari și fără ca să fie ispitit a alerga la dînsa ca să intre-n voile ei.

— Vai de mine! strigă dînsul. Cine, păcatele mele, te-a făcut să ieși în cap de noapte pe timp ca acesta!? Stăi aici să te dezmorțești, și dacă nu ți-e silă, iată și culcuș lîngă fetiță.

— Silă nu poate să-mi fie, răspunse ea, dar mi-e foame de-mi vine să leșin.

— Sunt nemîngîiat, grăi dînsul. Am, ce-i drept, mai una, mai alta, dar nu pentru mine, ci pentru copii, ca să le dau în ziua cea mare, și nu mă iartă firea să le trag de la gură.

— Nici n-aş primi aşa ceva, răspunse ea. Mult te rog însă să vii cu mine şi să mă duci undeva unde putem să ne-ndulcim viaţa îmbucînd ceva şi bînd cîteva pahare, ca să simţim că noaptea aceasta nu e ca toate nopţile, ci rînduită pentru înveselirea inimilor.

Pietrarul iar se uită cu ochi mari la ea. S-ar fi rupt, dac-ar fi putut, în doi, unul care pleacă, iar altul care rămîne.

— Mă iartă — zise stăpînindu-şi firea — dar nu pot să-mi las copiii singuri în timp de noapte.

— Ei dorm şi nu ştiu nimic, grăi dînsa.

— Ar putea să se deştepte, întîmpină el, şi i-ar cuprinde spaima pomenindu-se singuri.

— Rămîne unchiaşul cu ei.

— Mai vîrtos i-ar cuprinde spaima, răspunse el. Mai cuminte e să-l ei pe unchiaş, căci flămînd o fi şi el.

Moş Crăciun şi sfînta spăşită se uitară unul la altul.

— Ăsta e! grăi dînsul.

— Ăsta! zise şi ea.

Plecară apoi împreună, dar sacul şi-l lăsă Moş Crăciun în colibă, dimpreună cu cele ce mai rămăseseră în el, între care şi cununa cuvenită omului celui adevărat.

AZI CA IERI

Ne plimbam eu și nepotul meu, fiul uneia dintre verișoarele mele, un locotenent de roșiori, prin crîngul de la marginea orășelului de sub poala munților, unde venise să petreacă cu părinții săi sfintele sărbători.

— De! — îi zisei urmînd conversațiunea de mult acum începută — mai multul ori mai puținul mulțumirilor ce-ndulcesc viața atîrnă fără îndoială de împrejurările în care suntem aruncați de-ntîmplarea oarbă.

El se uită nedumerit la mine.

— Mie — grăi dînsul dînd din umeri — îmi este parcă nu mă încumăt s-o zic aceasta. Prea mi s-a întîmplat adeseori să-ntîlnesc în calea mea oameni care-și îndulcesc în orișice împrejurări ei înșiși prin sine viața, și iar alții care se canonesc văzînd lucrurile de-a-ndoaselea ori temîndu-se mereu de rele care nu li se întîmplă niciodată.

Poteca trecea de-a lungul pîrîiașului cu apă limpede ce se vărsa lin la vale.

Nepotu-meu se opri la marginea unui luminiș, care se-ntindea pe coasta din fața noastră pînă pe un tăpșan, în mijlocul căruia se afla un păr pădureț, pom cu trunchiul drept și cu coroana deasă, rotundă și acum încărcată de flori.

— Uite! — urmă arătînd spre tăpșan — chiar și acolo mi s-a întîmplat așa ceva. Era anul trecut, în timpul Săptămînii luminate, zile cu soare, verdeață fragedă, înserări cu adiere răcoroasă. De cîte ori treceam în plimbările mele pe aici, vedeam colo pe tăpșanul acela, sub părul înflorit, o idilă care măncînta. Un domn și o doamnă, învederat soț și soție, se jucau cu un copilaș de vreo doi ani, care din cînd în cînd rîdea cu hohote ori chiuia răsfățat de răsuna toată valea. Nu mă-ndoiam că fericiții de acolo sunt părinții cu copilul lor. „Frumoasă viață!“ mi-am zis și, ispitit de dorința de a vedea mai din aproape pe cei ce se bucură de ea, am făcut la-ntoarcere ocol și am trecut pe sub tăpșanul cel cu păr înflorit.Spre marea mea bucurie, m-am pomenit față-n față cu un vechi cunoscut, d-l Pintea, fostul meu profesor de botanică și de zoologie, un mic foarte simpatic om de vreo patruzeci de ani, bălan, cu mustața lungă, cu barba rară, cu părul cam creț și cu ochii albaștri, cu deosebire potolit și blajin. Își mai aducea și el aminte de mine, se bucura de revedere și m-a prezentat soției sale, o femeie cu cel puțin cincisprezece ani mai tînără decît el, măruntică, oacheșă, cu obraji rumeni și cu ochi vioi, atît de gingașă în toate amănuntele ființei sale, încît îți venea oarecum s-o ții sub clopot de sticlă pentru ca nu cumva s-o atingă vreo adiere mai aspră și s-o pui la umbră ca să n-o ofilească arșița soarelui. Nimerindu-se să trec pe acolo tocmai cînd luau o mică gustare, ea mi-a oferit un ou roșu, pe care l-am ciocnit cu micul Cezărel, un băiețel plin de viață, oacheș ca muma lui, dar cu ochii albaștri ai tatălui său, o adevărată păpușă a păpușichii, nu numai vioi, ci și cu deosebire deștept. Am gustat apoi și din cozonacul cu lapte, precum și din nelipsita friptură de miel, și am petrecut acolo un foarte plăcut ceas împreună, viu mișcat de neîncetata grijă pe care d-l Pintea o avea pentru ai săi. Era atît de bine ales locul unde-și petrecuseră timpul. Pajiștea de pe tăpșan era deasă și pe ici, pe colo, prin verdele ierbii fragede, se iviseră cele dintîi flori de primăvară. Pe sub copacii de la marginea crîngului era plin de viorele albastre, iar în părul încărcat cu flori albe bîzîiau albinele neastîmpărate. Pe ici, pe colo zbura prin fața noastră cîte un fluture. Într-un colț de la deal se vărsa dintr-un șipot apă rece și proaspătă, iar în tufișul din dosul șipotului cînta o privighetoare abia de ieri, de alaltăieri sosită.

— E frumos și bine-n poienița aceasta! zisei eu.

— Aici să tot trăiești și să nu te mai saturi de viață! răspunse d-l Pintea. E atîta lumină și-un aer atît de curat!

— Aici să vie cei mereu nemulțumiți cu lumea în care-și trăiesc zilele, urmai eu.

D-l Pintea clătină din cap.

— Teamă mi-e că și aici tot nemulțumiți ar fi, grăi dînsul. Acreala din suflet se revarsă și asupra împrejurimii și le cutropește toate. Sunt mulți oameni care, căutînd în lume ceea ce nu pot să găsească, n-aud și nu văd din împrejurimea lor ceea ce poate să-i încînte, și prin mijlocul lumii pline de amănunte încîntătoare trec ca printr-un pustiu.

Pe-nserate ne-am întors în oraș, desfășurînd pe drum mai dinadins gîndul acesta, apoi nu ne-am mai văzut, căci eu a trebuit să mă întorc în garnizoana mea, și abia toamna, tîrziu, după manevre, am mai putut să viu pe acasă.

Am trecut acum pe aici dinadins ca să-l întîlnesc pe fostul meu profesor, care ca soț și ca tată îmi era încă mai simpatic de cum îmi fusese mai-nainte.

Nu l-am mai găsit aici, ci mai la deal, sub un stejar de la marginea drumului, unde el ședea pe un bolovan răzleț, în vreme ce băiatul își petrecea timpul adunînd grămadă frunzele scuturate de vînturi tomnatice și risipindu-le iar.

Nu mi se părea a bine că n-o găsesc și pe ea acolo, dar tocmai de aceea eram strîmtorat și mă sfiam să-i fac vre-o întrebare în ceea ce o privește.

El îmi ghici în cele din urmă starea sufletească.

— Se vede că n-ai aflat, îmi zise; soția mea a murit; copilul nu mai are mamă.

Foarte dureros atins, nu găseam vorbe să-mi dau pe față simțămintele și m-am mărginit a-i strînge mîna.

— Mult mi-a fost și încă mai mult era vrednică să-mi fie scumpă, grăi dînsul. D-ta ai cunoscut-o: numai rar de tot se nasc asemenea femei. Mare mîngăiere e să ai, ba chiar și să fi avut asemenea soție.

— Moartea nemiloasă, întîmpinai eu.

El clătină iar din cap.

— Să n-o zici aceasta grăi dînsul. Moartea e cel mai firesc și mai ușor de-nțeles lucru, la care putem să ne așteptăm în fiecare clipă. Cu totul altfel nașterea, și-n fiecare clipă mă întreb: „De ce s-a născut dacă nu i-a fost dat să-și împlinească viața? de ce a fost înzestrată cu atît de mari și de felurite daruri firești dacă nu i-a fost dat să se bucure în deplin și să fericească pe alții prin ele?“

— Da! am adăugat eu. Mare durere, dar ți-a rămas drept mîngîiere copilul, mare odor de copil.

— Copilul!? răspunse el. Eu cred că nu numai pentru mine, ci și pentru mulți alți oameni, poate că pentru cei mai mulți, soția e neasemănat mai mult decît copilul. Soția ni-e scumpă pentru cele ce avem printr-însa, iar copilul ni-e drag pentru ceea ce ne făgăduim, pentru cele ce nădăjduim pe urma lui.

Am mai stat apoi mult de vorbă, căci el nu se mai sătura să-mi vorbească despre zilele pentru dînsul neuitat de frumoase pe care le-a trăit cu răposata. Abia prin amurgul serii, cînd copilul a-nceput să se neliniștească, am plecat, în sfîrșit, spre casă.

„Dacă e așa — mi-am zis după ce m-am despărțit de el — în adevăr toate atîrnă de felul în care-ți înfățișezi lucrurile ce alcătuiesc lumea aceasta și de la ceea ce aștepți de la viață.“

Zilele acestea, înainte de Paști, iar l-am găsit sub părul înflorit, acolo sus pe tăpșan, și m-am dus cu inima încleștată la el, căci era singur, singurel. Am stat timp îndelungat de vorbă, fără ca fie dînsul, fie eu să fi zis ceva despre cei ce petreceau odată aici ceasuri plăcute împreună cu dînsul. Era tot omul pe care-l știam, dar mai pornit parcă spre-nduioșare și cu inima mai primitoare pentru podoabele firii. Era tot fraged verdele pajiștei, tot presărat pe ici, pe colo cu flori de primăvară, și pe sub copacii de la marginea crîngului era şi acum plin de viorele. Apa şipotului era şi acum proaspătă şi rece, privighetoarea cînta-n desiş şi albinele bîzîiau zburînd printre florile părului. Multă lumină se revărsa din soare asupra tăpşanului, şi adierea vîntului risipea-n aerul curat mirosul de flori.

— Vorba d-tale — îmi zise el într-un tîrziu — e frumos şi bine în poieniţa aceasta, îmi vine cîteodată să zic chiar mai frumos şi mai bine decît odinioară, cînd văzduhul nu era plin de reamintiri. La urma urmelor, vieţii îi dau dulceaţă şi farmec nu numai bucuriile pe care le ai, ci şi reamintirea mulţumirilor sufleteşti pe care le-ai avut.

MÎHNIRILE LUI TRICĂ

Trică era oltean precupeț care cutriera străzile Bucureștilor însoțit de un băiat de vreo cinsprezece ani, fiecare cu cobilița pe umăr, strigînd mai unul, mai altul: „*Oauă proaspete, oauă*!“

Om cu deosebire mărunt, nu numai subțirel, ci totodată și atît de scurt încît nu-l primiseră în oaste, el mai era și sprinten ca o veveriță, țanțoș ca un cocoșel, iute atît la vorbă, cît și la mișcări, totdeauna vesel și pornit pe glume, încît era o adevărată plăcere să stai de vorbă cu el.

Nu umbla Trică cu coșurile decît trei zile pe săptămînă. Marțea, joia și sîmbăta. Alte trei zile punea calul la cotigă, pleca cu noaptea în cap și cutriera satele de dimprejurul Bucureștilor, ca să adune oauă. Cînd era frumos timpul, ieșea la țară și duminica, precum și zilele de sărbători, căci mai ales prin sate-și găsea prieteni, cu care stetea mai bucuros la vorbă.

Pentru ca să nu le iasă oamenilor cu gol în cale, el lua cu dînsul, cînd pleca la țară, mai ață, ace, ibrișin, fluturei și alte asemenea nimicuri pentru femei, mai rahat, fisticuri ori zaharicale pentru copii, și nu cumpăra pe bani cînd putea să capete-n schimb pentru de aceste. Știind să potrivească lucrurile negustorește, toți îl socoteau om care cumpără mai scump și vinde mai ieftin decît alții și era cunoscut și așteptat pretutindeni unde se ivea.

Tot așa și-n oraș el avea casele lui unde era bucuros primit nu numai pentru că era hăzos, ci și pentru că ouăle lui erau nu numai proaspete, ci totodată și mari, încît el striga cîteodată-n glumă: *„Ouă de cocoș!“* Își găsise mușterii pe la case unde era cîte cineva care stetea de vorbă cu el și nu cumpăra și de la alții. Socotindu-se dator a trece pe la mușterii săi de cîte ori iese cu coșurile, îi scocotea și pe aceștia lipsiți de dreptul de a cumpăra și de la alții.

Deoarece sunt și oameni cărora ouăle de rață le mai plac decît cele de găină, Trică aduna, cînd rațele ouă, și ouă de rață, cărora le zicea *„ouă boierești“*, dar pe acestea le ținea acoperite, numai drept un fel de trufanda pentru unii dintre mușterii săi.

Pentru „gloată“ Trică avea-n coșurile lui, la timpuri potrivite, alte trufandale: mandarine, portocale și lămîi, smochine, stafide, zaharicale ori pachete de ciocolată, tot „bunătăți“ pe care le vindea de tot ieftin, „ca de dăruială“, zicea el, pentru îndulcirea lumii.

Potrivindu-și astfel lucrurile, Trică era mulțumit cînd alerga din sat în sat să-și adune marfa, mulțumit era cînd cutriera Bucureștii ca să și-o vîndă, mulțumit cînd mînca cu poftă și durmea bine și încă mai mulțumit cînd își număra banii și făcea socoteala cîștigului, puțin ce-i drept, dar totdeauna cîțiva gologani mai mult decît ceea ce lui îi era de neapărată trebuință.

Nu avea nimeni să-i spună și lui că nu e-n lumea aceasta fericirea cu putință.

Era, nu-i vorbă, și-n viața lui o dungă neagră.

Văzîndu-l atît de mărunt, toți îl luau peste umăr și pe ici, pe colo cîte una mai îndrăzneață dintre fetele de seama lui îi zicea *„Prichindel“*. Ajuns însă la vîrsta de treizeci de ani și mulțumit de celelalte, el s-a împăcat încetul cu încetul și cu aceasta.

Dacă n-o fi însă adevărat că nu e-n lumea aceasta fericirea cu putință, adevăr neîndoios e că dăinuitoare nu e fericirea omenească.

A ajuns și Trică la zile în care i s-a întunecat cerul.

Întristat nu era, ce-i drept, dar i se făcuse, parcă, lehamite de toate cele ce mai nainte-l încîntau și viața nu mai avea pentru el nici un farmec. Își pierduse omul voia bună, nu mai glumea, nu se mai bucura cînd își vindea oauăle și-i era, parcă, silă să poarte cobilița cu coșuri.

Trecuseră de mult zilele fericite cînd dedea oul cu cinci parale, dar tot se mulțumea să ieie patruzeci, cîteodată și cincizeci de bani pe oul de găină și optzeci de bani pentru cel de rață.

Deodată s-a pomenit că nu mai găsește prin sate oauăle decît cu șasezeci de lei suta. Certatu-s-a el ici cu unul, colo cu altul dintre oameni, dar cei mai mulți țineau chiar la șaptezeci de lei.

E-nvederat că el cîștiga mai puțin decît în trecut dacă lua optzeci de bani pe ou.

Nu era însă numai atît.

Doamna Vîrleasca, femeie cu patru copii, al căreia bărbat era funcționar la poștă, se făcu roșie ca racul cînd Trică îi spuse că nu poate să deie oul mai jos de optzeci de bani.

Ea cumpăra mai-nainte cîte douăzeci-treizeci de ouă pe săptămînă, pentru care dădea opt pînă la doisprezece lei. Dacă dădea și acum tot atît, avea prea puține oauă, iar dacă lua tot atîtea oauă, urma să dea bani îndoiți; era oare cu putință ca să nu se supere!?

— Nu vi-e rușine să luați două piei de pe om!? grăi dînsa. Azi-mîine o să ajungem să nu mai putem trăi.

Trică era și el supărat și avea cuvinte să fie. Chiar și dacă dînsa ar fi cumpărat tot atîtea oauă ca mai-nainte, el avea cîștig mai mic și supărare mare.

— De! cocoană — se tîngui — eu ce să-mi fac!? Eu ți le-aș da bucuros chiar și mai ieftine decît pînacum, dar țăranii le vînd mai scumpe.

— Să nu le dai cît cer! stărui dînsa.

— Rămîn fără de ouă, și le cumpără alții, îi răspunse el.

— Să fie al dracului cine le-a scumpit! strigă cocoana, mulțumindu-se să dea tot cît a dat în trecut pentru jumătate din ouă.

Trică înghiți un nod și plecă cu cobilița mai departe.

— Ce e cu tine, Trică? îi zise cocoana Zinca, nevasta pantofarului din colț, care cumpăra de obicei numai căte zece ouă pe săptămînă. E de la un timp încoace parcă nu-ți sunt acasă toate caprele, iar acum ai mutră de om cătrănit.

— Apoi da, grăi dînsul, mi s-a înăcrit și mie viața: nu-mi mai priiește nimic. Uite! chiar acum, pe aci prin apropiere, mă dete una dracului pentru că nu-mi mai dă mîna să vînd ouăle tot pe prețul de mai nainte și avea dînsa dreptate.

— Cum așa? stărui cocoana Zinca.

Trică se scărpină-n dosul urechei și rămase cîtva timp în chibzuiri. Era de tot lungă vorba pe care avea s-o pornească pentru ca să dea răspuns la-ntrebarea ce i se pusese.

— Nu-ți va fi dînd mîna să le dai, adăugă dînsa.

— Se-nțelege că nu-mi dă, zice el; sunt însă și eu de vină dacă s-au urcat prețurile. Să vezi. Mi-a căzut pe cap o belea de care nu am, dacă e vorba, să mă plîng, care mi-a stricat însă toate rosturile, încît nu mai știu ce să fac cu mine însumi. Ieșeam adecă mai-nainte cu cîte doauă, trei, cel mult patru sute de ouă și cîștigam din vînzarea lor destul ca să pot trăi bine și să mai și pun ceva de o parte. Mă bucuram deci dacă d-ta cumpărai cinci ori zece ouă, încă mai mare mi-era bucuria pe la casele unde vindeam douăzeci ori treizeci și umblam toată ziua voios ca tot omul cu noroc. Acum nu-mi mai vine să mă bucur, urmă el. Mi se-nveselea inima cînd plecam de acasă și-mi luam cîntînd cobilița pe umăr, știam că o să am o zi bună. Acum mi-e silă să plec și iau cobilița cu coșuri numai pentru că așa am apucat de cînd eram băiat și mi s-ar urî dac-aș sta acasă.

— Nu mi-ai spus încă de ce, îl întrerupse cocoana Zinca.

— Să vezi, zise el iar. O să rîzi de mine dacă-ți voi spune, și-o să zici că sunt scurt nu numai la trup, ci și la minte.

— Poate că nu! întîmpină dînsa.

— S-a ivit, urmă Trică, prin sate un negustător care adună ouă ca să încarce vagoane pentru străinătate. Pretutindeni însă oamenii îi spune, da, că au, ce-i drept, ouă, dar nu le vînd decît precupețului care le-a cumpărat pîn-acum. M-am pomenit dar cu negustătorul la mine: stăruia să adun ouă pentru dînsul, că mi le plătește bine, nu cu zecile, nici cu sutele, ci cu miile.

— Ei bine! strigă cocoana Zinca. Asta e comoară, comoară nesecată.

— Ar fi, cocoană, răspunse el, dacă n-ar mai fi la mijloc și alta. După cum pe mine mă taie acum capul, ouăle de la găinile noastre noi și numai noi avem să le mîncăm. Dacă le trimitem din ele și altora, rămîn pentru noi prea puține și se scumpesc, iară eu, care umblu cu coșuri pline de ouă, fac o prostie dacă scumpesc ouăle. Lasă că-mi asupresc mușteriii, de mi-e rușine să mă mai uit în ochii lor, dar mă păgubesc și pe mine însumi , căci nu mai pot să vînd tot atîtea ouă ca mai-nainte.

— Nu cumva te-a pus păcatele să nu primești și acum îți pare rău?!

Trică se strîmbă a rîde.

— Aș! — grăi dînsul — unde e omul care nu rîvnește la cîștig, fie chiar și nelegiuit, și e-n stare să-și stăpînească poftele? Îi stă Necuratul fiecăruia la spate și-l ispitește, împingîndu-l spre păcat. Rău mi-ar fi părut dacă n-aș fi primit, dar bine nu-mi pare nici c-am intrat la-nvoială cu negustătorul acela. Chiar ieri, nu mai departe, i-am dat cîteva mii de ouă și am cîștigat dintr-o dată cît nu puteam să cîștig nici alergînd săptămîni de zile eu și băiatul cu coșurile-n cobiliță de la casă la casă.

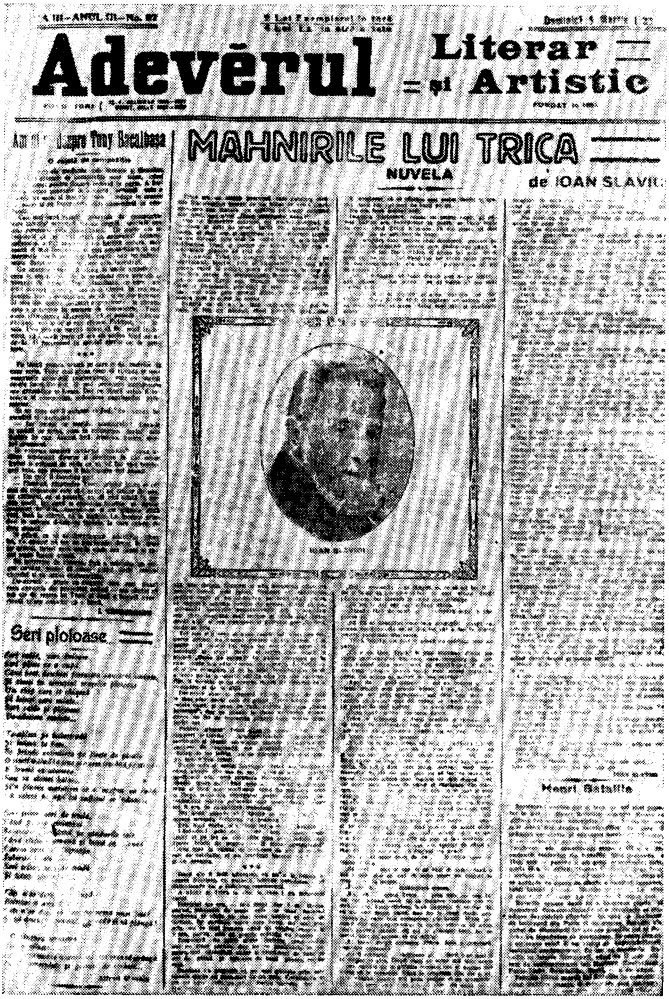

Adevĕrul Literar şi Artistic

MAHNIRILE LUI TRICA

NUVELA

de IOAN SLAVICI

Seri ploioase

Nuvela *Mîhnirile lui Trică*, la prima apariţie în *Adevărul literar şi artistic* (1922, nr. 67, din 5 martie) şi fotografia scriitorului.

BIBLIOTECA MINERVEI

I. SLAVICI

Din valurile vieţii

No. 19
30 BANI

MINERVA BUCUREŞTI

Coperta volumului *Din valurile vieţii*, apărut în Biblioteca Minervei (1909).

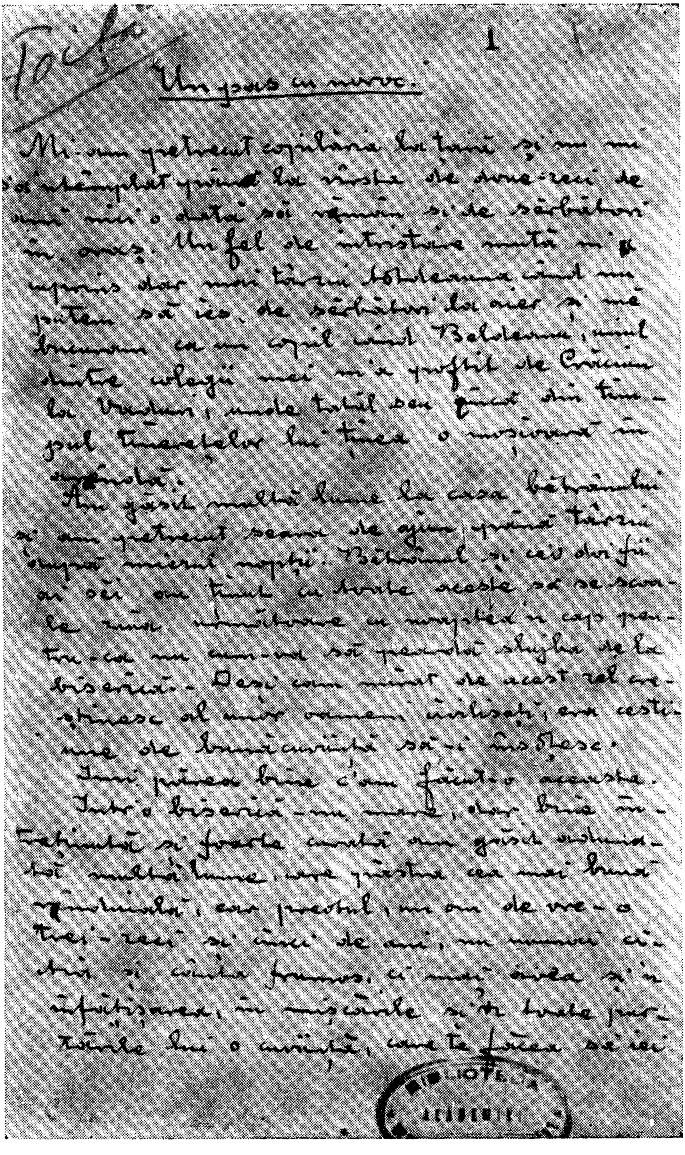
1
Un pas cu noroc.

Pagină de manuscris, cu începutul nuvelei *Un pas cu noroc* (Mss. Biblioteca Academiei R.S. România).

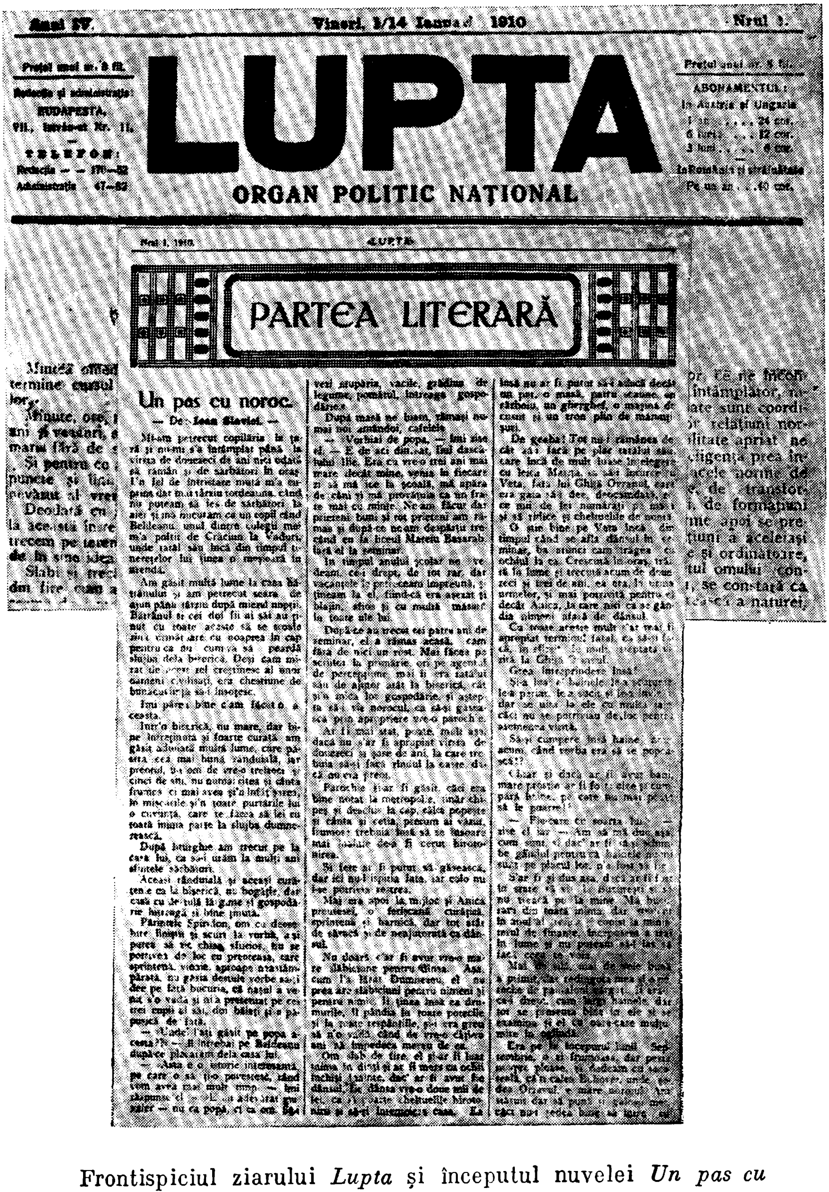

Anul IV. Vineri, 1/14 Ianuarie 1910 Nrul 1.

LUPTA

ORGAN POLITIC NAȚIONAL

PARTEA LITERARĂ

Un pas cu noroc.

— De Ioan Slavici. —

Frontispiciul ziarului *Lupta* și începutul nuvelei *Un pas cu noroc* la prima apariție (1910, nr.1, din 1/14 ianuarie).

— Dacă e așa, ce te mai plîngi!? zise cocoana Zinca-nviorată. Azi-mîine o să te văd om cu stare.

Trică iar se strîmbă, dar acum a năcaz.

— N-am nevoie de stare, întîmpină dînsul. Ce să fac cu ea!? Mie îmi era destul ceea ce aveam.

— Auzi vorbă!? stărui dînsa. Te-nsori și tu și ai casă plină de copii.

Trică se uită lung la ea.

Mai-nainte, cînd toate îi mergeau în plin, nu se mai supăra cînd ici una, colo alta îi zicea: Prichindel. Acum i se urca sîngele-n cap cînd scăpa vreunul vorbe ca ale cocoanei Zinchii.

— Lasă-mă, cocoană, zise, și nu mă mai lua-n bătaie de joc. Să mă-nsor!? Cine o să se mai încurce cu o pocitanie ca mine!? Nu, cocoană! Averea e pentru cel ce știe ce să facă cu ea. Ce folos de cîștigul de care nu te poți bucura!? urmă el. Cînd i-am banii, mi-e parcă mă arde palma ca și cînd i-aș fi furat... Văzînd adică țăranii că adun ouă multe, ei au început să facă nazuri și-n timp de vreo zece zile au urcat prețul cu cîte trei bani la ou.

— Ce-ți pasă!? strigă dînsa. Dacă-l cumperi cu trei, îl dai cu cinci mai scump.

— Nu-i așa, cocoană! răspunse el. Ouăle nu se scumpesc numai pentru negutătorul acela, ci și pentru mușteriii mei de la București. Mai-nainte eram prieteni buni eu și țăranii și ne bucuram, ei că-mi pot vinde și eu că pot cumpăra, iar acum ne tîrguim ca țiganii, ne supărăm eu pe ei și ei pe mine și ne despărțim învrăjbiți. Tot așa aici la București, toți se uită chiorîș la mine cînd le cer mai mult pentru ouă, și-ți spusei că l-a dat una dracului pe cel ce-a scumpit ouăle, iar acela sunt eu.

— Ce-ți pasă, Trică!? îl mîngîie cocoana Zinca. Parcă n-ai cui să le vinzi ouăle! Dar mie, urmă dulceag, mie mi le dai tot ca mai-nainte.

— Nu se poate, cocoană! Nu-nțelegi că nu se poate!? zise el ridicîndu-și coșurile și plecă mai busumflat, mai posomorît, mai cătrănit de cum fusese.

Totuna îi era lui acum dacă ea cumpără ori nu fie zece, douăzeci, fie chiar cincizeci de ouă.

Intra mai-nainte nechemat în curţile muşteriilor lui, iar acum, mai ales după cele ce păţise, îi era oarecum silă să intre, ci se oprea la poartă, strigînd aşa, mai cu jumătate de gură: *„oauă de găină, oauă proaspete, oauă!“* Dacă nu ieşea nimeni să-l cheme, el se ducea posomorît la altă poartă.

Preţurile nu se urcaseră însă numai pentru dînsul, alţii vindeau chiar mai scump decît el, şi mai ici, mai colo, se ivea cîte cineva care striga: *„Hai, Trică, hai!“* Vindea el, vindea, şi se-ntorcea acasă cu coşurile goale, dar obosit şi dezamăgit. Erau trecute zilele frumoase pe care le petrecea umblînd voios de ici pînă colo.

Aduna mereu, aduna, azi mai mult decît ieri, dar voia bună de mai-nainte nu şi-o mai găsea şi-ntr-una zicea-n gîndul său: „Mai bine sărac şi flămînd decît bogat şi mereu sătul!“

Miere să fie însă, că muşte sunt ca să se adune la ea.

A trecut primăvara şi vara, trecut-a şi toamna şi a venit iarna, iar Trică încetul cu încetul s-a-nviorat, s-a pornit din nou pe glume şi, cuprins de simţimîntul că nu-i este destul ceea ce are, se bucura şi cînd vindea fie chiar numai trei oauă.

— Ce e cu tine, Trică? îi zice cocoana Zinca. Te văd iar cum erai odinioară.

— De! răspunse el. Nu mai adun numai pentru mine. Vorba d-tale: suntem eu şi ea, şi mîine, poimîine, s-ar putea să fim şi mai mulţi. Orişicît ar fi, nu e prea mult!

—Vorba e că sporişi preţul oauălor, adăugă cocoana Zinca cu oarecare răutate.

Trică rămase o clipă zăpăcit.

— Dacă n-o făceam eu — îi răspunse apoi — o făcea altul, şi pentru voi totuna era.

DIN VALURILE VIEŢII

I

Era toamna, cîteva zile înainte de Sf. Dumitru, o zi luminoasă şi destul de caldă, şi ei cinci — Gheorghe al Chelului cu nevastă-sa Bucura, Nae Răstoc cu nevastă-sa Maria şi Ilie al Ioanei, flăcău scăpat de curînd de la oaste — plecaseră din sat de la ei, de pe Argeş, la Bucureşti, ca să-şi caute de lucru şi să nu-şi petreacă iarna zgribulind cu mîinile în sîn.

Sosiţi seara pe la nouă la Bucureşti, şi-au luat desagii-n spinare şi-au pornit aşa pe jos spre Dealul Spirii, unde Ilie le ştia gazdă un om din satul lor, Ilie cu Nae şi cu Maria, ca mai tineri, înainte, iară Gheorghe cu Bucura, cari erau mai trecuţi acum, ceva mai în urmă.

În faţa bisericii Schitu-Măgureanu, care le cădea-n stînga, la loc mai ridicat, Maria se opri pe o clipă.

Deasupra scării, la intrarea bisericii, zărise o boccea, o legăturică, aşa ceva.

Ea se uită-mprejur şi, nevăzînd pe nimeni prin apropiere, porni iute spre biserică şi urcă scările, ca să ia bocceaua, orice va fi.

— Vai de mine! un copil! şopti ea speriată şi, ridicînd copilul, se întoarse cu el oarecum pe furiş la ceilalţi.

— Asta se-ntîmplă aici la Bucureşti în fiecare zi, grăi Nae, care ştia multe.

— Tocmai în fiecare zi nu, întîmpină Ilie, dar sunt multe femei care-și leapădă astfel copiii.

— Păcătoasele! Ar trebui să le ardă de vii! grăi Maria, care avusese și ea un copil, dar îi murise. Ce-ar fi fost adică dacă nu l-aș fi găsit eu? Ar fi murit pînă mîine, sărăcuțul. De vii să le arzi!

— Dar ce să facă dacă nu pot să poarte grijă de el!? zise Ilie. Tot e mai bine să se prăpădească decît să tînguiască o viață chinuită. O să-l ducem la Secțiune.

— Și ce face Secțiunea cu el? întrebă Maria.

— Îl duce la primărie, răspunse Ilie, iar primăria-l dă-n seama unei femei, ca să poarte grijă de el.

— Dar femeie sunt și eu, grăi Maria. Zău, Nae, haid' să-l ținem noi, că ne aduce noroc. Nu numai așa din întîmplare a fost că tocmai eu l-am găsit.

Nae era și el om.

Un cățel să vezi aruncat la marginea drumului, și tot te prinde mila. Mai ales după ce l-au văzut mai de aproape și s-au încredințat că e băiat, mare frumusețã de băiat, el ar fi stăruit, chiar și dacă n-ar fi voit ea, să nu ducă copilul la secțiune.

Nici nu l-au dus.

Sosiți la gazdă, Nae ar fi fost în stare să răscoale Bucureștii ca să găsească o ulcică de lapte pentru copil și mare îi era bucuria cînd vedea că, flămînd cum era, suge copilul și din linguriță.

— Pui de drac! — zise el — ăsta nu piere.

— Măi Nae, grăi Gheorghe uitîndu-se și el cu mulțumire la copil. Nu ești, pare-mi-se-n toate mințile. Ce-o să faci tu cu copilul la București? Sunteți încă tineri și-o să aveți voi copiii voștri. De ce să mai iei și ce-au lepădat alții? O să-ți pară rău și n-o să știi cum să scapi. Aș mai înțelege să-l luăm noi cu Bucura, că mi-au murit trei copii în patrusprezece ani de cînd suntem căsătoriți și nu mai avem acum nădejde de alții.

Așa au stat de vorbă pînă tîrziu după miezul nopții, minunîndu-se cît de frumos e băiatul, cît de cu poftă mănîncă și cît de bine doarme.

Nu-i trecea însă nici unuia prin minte să se întrebe dacă e botezat ori nu copilul și cum are să-i zică. Va fi fost, poate, în scutecele altfel curate vreun bilețel, dar dac-a fost, s-a pierdut, și abia ziua următoare s-a pomenit Bucura cu gîndul c-o fi vreo spurcăciune de neamț, ba poate de ungur.

— Să-l ducem la Secțiune! strigă acum Maria, care cu asemenea gînd nu se putea împăca.

— Ba să-l botezăm, întîmpină Nae. Ce adecă dac-ar mai fi fost botezat? Două botezuri nu strică, și botezat o dată-n legea ta, e om ca toți oamenii.

— Tare ești cuminte, măi! grăi Gheorghe. Dar nu e popă care ți-l botează fără bilet de la primărie. Nu vezi tu că omul nu e al lui Dumnezeu, ci al stăpînirii, și numai cu voia stăpînirii poți să-l dai și-n seama Domnului!? Ai să te duci cu el la primărie, să-l dai acolo drept copil al tău, să iei bilet, și-apoi ți-l ia și popa în rîndul creștinilor, că slugă al stăpînirii e doară și el.

Asta tot nu voia Nae s-o facă.

— Lasă c-o fac eu, zise Gheorghe, care era mai îndrăzneț.

Bucura, mai de drag, mai ca să nu supere pe bărbatul ei, se-nvoi și ea, și Gheorghe se duse la primărie, luînd cu dînsul pe Ilie și pe Nae ca mărturii. I s-a și dat apoi biletul că-n ziua cutare a lunei cutare din anul cutare s-a născut copil de sex masculin din căsnicia legiuită a lui Gheorghe Chelul cu Bucura a lui Precup și i s-a dat numele Bucur, iar două zile-n urmă s-a făcut și botezul.

Acum, cînd avea dovadă neîndoioasă că copilul e sînge din sîngele lui și carne din carnea lui, abia acum își dedea Gheorghe seamă că s-a-ncărcat cu „Doamne-ajută."

Mai întîi și mai întîi îi erau nesuferiți Ilie și Nae și Maria, care știau că biletul de la primărie e o dovadă mincinoasă, și-i era nesuferit gîndul că dînșii vor spune adevărul. Nu doară că s-ar fi temut că fie poliția, fie primăria, fie altcineva-n lumea aceasta va lua copilul de la dînsul. Asta nu, căci de copii azi toată lumea fuge, toți te plîng cînd le spui că ai copii, și dacă vrei, călătorind pe calea ferată, să stai în lărgime, n-ai decît să iei un ghiomotoc în brațe, ca oamenii să creadă că ai vreun drac de copil la tine. Azi sărac să fii și prost ca să te bucuri că ai copii. Nu, de așa ceva nu se temea Gheorghe, dar ținea ca copilul el însuși, dacă va trăi, să nu afle niciodată că Bucura nu e mama lui cea adevărată. Nu mai voia dar Gheorghe să-i vadă-n ochi pe Ilie și pe Nae și pe Maria și-i venea să plece de la București, ca să nu-i mai întîlnească. Dar Bucureștii sunt mari și copilul era încă mic: n-avea nevoie să plece, dar nici împreună cu vreunul din ei nu voia să intre la lucru.

Ce să facă apoi cu copilul? Să-l dea la doică și să muncească el și Bucura, ca să poată plăti pentru el?

Asta Bucura o dată cu capul n-o voia.

— De ce adecă l-am luat dacă-l dau? zicea dînsa. Copilul trage la cine-l hrănește și poartă de grijă de el, și eu vreau ca la mine să tragă, și-o să-mi fie și mie mai drag dacă mă căznesc cu el. De ce mi-e copil de suflet? Vreau să știu, că eu i-am păstrat viața, eu l-am făcut sufletește.

A rămas dar să facă ea ce va fi știind cu el; dar de la ea să nu-l deie. Acum însă dînsa nu mai putea să intre în slujbă, cum fusese vorba, ci trebuia să stea cu copilul ei.

— Uite, zise el, o să ne mai strîmtorăm, o să ne mai tragem de la gură și-o să răzbim cumva.

Peste cîteva zile el a intrat căruțaș la primărie, iar ea a început să spele pentru alți căruțași care nu erau însurați și putea să poarte în toată tigna grijă de Bucuraș al ei, care sugea cu multă poftă din lingurița, dădea din mîini și din picioare cînd îl îmbăia și dormea ca un pui de bursuc.

Deodată însă el a pornit-o pe plîns, nu mai dormea, nu mai voia să mănînce și pierea văzînd cu ochii.

Aleargă Gheorghe după doctor.

— Apoi nu-i așa, femeie, grăi doctorul, dacă ți-a pierit laptele și nu poți să dai copilul la doică, n-ai să-l hrănești parc-ar fi om mare, laptele de vacă e prea gras pentru copil: ai să-l îndoiești cu apă, acum la început una și una, apoi din ce în ce mai puțină apă, și să-i pui și zahăr. Altfel ți se prăpădește copilul, şi-ar fi păcat de el, că e foarte voinic şi de o mare frumuseţă.

El îi arată apoi cum are să pună laptele în sticle bine îndopate, să aşeze sticlele în apă clocotitoare, ca să fiarbă laptele din ele, şi să i-l dea apoi copilului căldicel, fie cu linguriţa, fie din biberon, ţinut totdeauna în apă curată.

— Aşa am să fac, domnule doctor — grăi Bucura, viu îngrijată — şi aşa a şi făcut. Era, ce-i drept, multă bătaie de cap, dar copilul creştea şi se făcea din ce în ce mai bucălat şi mai drăguţ.

Gheorghe se bucura şi el, dar era din ce în ce mai pus pe gînduri.

El căruţaş la primărie şi tată la aşa copil!?

Acum tot mai mergea, dar îi era greu cînd se gîndea că copilul o să crească şi-o să înţeleagă şi n-o să fie mulţumit cu aşa tată.

Ce-ar fi putut el să facă pentru ca să dea înainte!?

Se pricepea la dulgherie, aşa cum se face ea la ţară, ba făcuse, la nevoie, şi roate şi căruţe, aşa mai din topor, şi mai ales asta-l şi adusese la Bucureşti, unde dulgherii găsesc de lucru mai uşor decît la ţară, însă numai în timpul verii. Aştepta dar primăvara, ca să înceapă a lucra cu barda şi cu ferăstrăul. Cîştiga trei, patru, ba în toiul lucrărilor chiar şi cinci lei pe zi. Tot nu era însă om. Ţinea să fie de capul lui cînd o să-i ajungă copilul destul de mare ca să poată judeca.

Mare lucru e grija cînd îl cuprinde pe om. Umbla, cînd n-avea altă treabă, aşa buimac şi-şi bătea capul cum să facă şi cum să dreagă ca să se pună şi el în rînd cu oamenii şi se cutremura cînd se gîndea că Bucur tot ar putea să zică odată „Nu, ăştia tot nu sunt părinţii mei!“

„Bani să fie, că toate se fac!“ îşi zicea el adeseori, şi ar fi fost în stare să rîcîie în pămînt, să înşele, să mintă, să fure ca să facă bani şi să poată începe ceva aşa, mai de capul lui.

Îi venea cîteodată să-l ia pe copil şi să-l ducă iar pe scările bisericii, de unde-l luase Maria, dar lucru acesta nu mai era cu putinţă.

Multe poate însă omul cînd vrea cu tot dinadinsul.

„Nu — zise el în cele din urmă — dulgherie nu, ci rotărie.“

Fusese în mai multe rînduri pe la obor și văzuse care și căruțe, se dumirise asupra prețurilor cu care se vînd, și el știa acolo în sat la el și prin împrejurimi o mulțime de lemn bun pe care-l putea cumpăra pe preț de nimic. Dacă nu putea și nu putea să adune destul ca să-nceapă el de sine, nu era lucru mare să găsească un tovarăș. La urma urmelor, vorba e să cumperi azi ieftin și să vinzi mîne ceva mai scump, să te folosești tu din ceea ce știi și să le faci un bine și celor ce cumpără, și celor ce vînd.

Mai stătea dar căruțaș la primărie, dar numai ca să adune acolea patruzeci, cincizeci de lei pentru arvună, iar de Paști s-a dus acasă, a arvunit și s-antors cu cinci care de lemne, pe care le vînduse chiar mai-nainte de a le fi arvunit.

De tîrgul Moșilor a venit apoi cu zece care, iar pe toamnă s-a învoit cu Lică Olteanu, care avea rotărie în dosul Oborului, să lucreze-n tovărășie — două pentru Lică și una pentru el.

Iară Bucur al Bucurei creștea și se făcea din ce în ce mai neastîmpărat și mai drăcos, încît ochii tuturora se opreau asupra lui.

Așa a și rămas. Lasă că-l răsfăța și Bucura, dar îl nărăvea și lumea cealaltă, căci mult era vioi și deștept și fiecare ținea să-l învețe cîte-o ștrengărie, iară el le prindea pe toate și-apoi nu se mai lăsa de ele, și cînd era băiat de cinci ani, îl știa toată lumea de prin împrejurimile Oborului și mulți se-ntrebau: „Ce-o să iasă din ăsta!?“

— Ce să iasă? om ca toți oamenii, zicea Gheorghe, deși mai stătea și el pe gînduri cînd vedea că sare băiatul și la mă-sa cînd aceasta nu intră-n voile lui și se supăra cînd vedea că dînsa rîde de obrăzniciile lui, căci, de! obrăznicia e la copil un semn de deșteptăciune.

— Ăsta nu piere! zicea dînsa cînd îl vedea că se-nfige-n toate. Se pricepe la toate și nu se sperie de nimic.

— Dar o să sfîrșească-n fundul ocnei, ziceau alții.

Nu, așa ceva nu le trecea prin gînd nici Bucurei, nici lui Gheorghe, nici altora care-l știau mai de aproape, căci era-n firea lui o duioșie fără de seamăn. Sărea el la mama lui, dar peste puțin tot el venea la dînsa plîngînd și plin de căință, ca s-o mîngîie, și nu era în stare să vadă pe cineva plîngînd fără ca să plîngă și el, nici să calce fie măcar și numai un vierme sub picior. De aceea îl și iubeau toți, parcă n-ar fi fost numai al lui Gheorghe și-al Bucurei.

Supus însă și ascultător nu era Bucur față cu nimeni, stăpînirea nimănui n-o primea, și asta îi făcea pe unii să creadă că nici însuși pe sine n-o să fie în stare de a se stăpîni.

II

Mare și necurmată mulțumire sufletească au avut Gheorghe și Bucura după ce l-au dat pe Bucur la școală. Era și acum tot neastîmpărat și obraznic și-și bătea joc de alți copii, și de mulți oameni mari, dar la școală nu-i trecea nimeni înainte, nici la învățătură, nici la purtări. Era, ce-i drept, îndrăzneț și față cu învățătorii, dar și putea să fie, căci le plăcea și lor să se fălească cu dînsul pe la examene, ori cînd li se făcea vreo inspecțiune și-l scoteau la iveală, parcă din vrednicia lor era mai presus de alții.

Nici acum însă Gheorghe nu se da cu ochii închiși bucuriei care-l cuprindea, și stetea pe gînduri de cîte ori venea vorba de viitorul băiatului.

Avuse Maria dreptate. Copilul a adus noroc. Ce-i drept, din vrednicia lui, dar din îndemnul pornit din dragostea către copil, Gheorghe ajunsese om, care putea să-și ție copilul la învățătură, dar nu voia să și-l înstrăineze, și încă mai mult era cuprinsă Bucura de simțimîntul că cu cît mai mult se înalță el, cu atît mai puțin îi este ea mamă.

— A, zicea dînsa, cîte mame n-am văzut plîngîndu-şi copiii înstrăinaţi. Au muncit din greu, au adus jertfe şi au sîngerat pentru dînşii, iar lor, după ce s-au ridicat o dată, li-e ruşine să le mai zică-n faţa lumii „*mamă*“ şi se simt umiliţi cînd copiii lor îşi sărută bunica, dacă vor fi ajungînd vreodată s-o facă aceasta.

Dar ce să facă cu el?

Era de doisprezece ani abia: ce să facă cu un băiat de doisprezece ani, care sufleteşte e prea dezvoltat pentru vîrsta lui?

— Să rămîie aci lîngă noi, grăi Gheorghe. Cu cît e mai deschis la cap, cu atît mai uşor şi mai repede merge înainte. Deşteptăciunea nu e păcat şi te fereşte în toate împrejurările. Hamal să fii, şi tot te simţi mai bine-n pielea ta dacă nu eşti prost.

Bucur nu prea ţinea nici el să urmeze cu învăţătura. Învăţase bine cît a umblat la şcoală, fiindcă îi era uşor lucrul acesta şi nu-l ierta firea să stea în dosul altora, dar tot mai plăcut i se părea, la urma urmelor, să umble de capul lui decît să se pună sub porunca învăţătorilor, pe care, obraznic cum era, îi socotea adeseori şi cam proşti din născare, şi rău îndrumaţi.

Da, dar un băiat de doisprezece ani, chiar şi dacă n-ar fi ca dînsul, începe să fie băieţan, nu mai face drăcii copilăreşti, ci umblă după alte bazaconii şi are să fie pus la muncă grea şi întinsă, ca serile să-l biruie oboseala şi să-l răpună somnul.

Bucur însă nu era ţinut aşa. Lasă că la treabă nu prea puteai să-l iai, dar stetea toată ziua înfundat în vreun ungher şi citea romane de prin *Adevărul*, de prin *Universul* ori de prin alte publicaţiuni făcute pe timpul acela spre a exploata păcatele cititorilor lipsiţi de cultură, iar cînd nu citea, umbla bezmetic prin lumea plină de hoinari şi de derbedei în care se pierd pungaşii de prin mahalalele despre Obor şi care-şi petrec nopţile prin cafenelele din Calea Moşilor şi pe la „completurile“ din partea locului.

Simțea acum și Gheorghe că tot e bună și școala pentru ceva și l-a dat la liceu, nu ca să învețe, ci ca să nu rămîie hoinar.

Toamna viitoare apoi, băiat de treisprezece ani, l-a dat ucenic la o băcănie din Calea Moșilor.

Ar fi nimerit-o poate bine dacă băcănia ar fi fost o adevărată băcănie, dar băcăniile sunt și localuri unde oamenii se „cinstesc“. O țuică și încă una, un pelin și încă unul, pînă ce nu iese din „cinste“ chef în toată regula.

A stat vreo două săptămîni băiatul, apoi Bucura s-a pomenit cu el. Zicea c-a plecat, dar negutătorul spunea că el l-a gonit.

Așa, ori așa, bine nu era, și încă mai rău a fost apoi lunile viitoare, în care Bucur a schimbat încă trei stăpîni. Partea cea mai mare a timpului o petrecea înhăitat cu fel de fel de pușlamale mai în vîrstă decît dînsul.

— Bine, măi — îi zise într-una din zile Olteanu — nu ți-e milă de bieții tăi părinți?

— Să mai rabde și ei dacă m-au făcut, că eu nu i-am rugat cu căciula-n mînă să mă facă, și-o să-mi vie și mie minte cînd voi fi ca dînșii.

N-au auzit nici Gheorghe, nici Bucura vorbele acestea, dar le simțeau în fiecare zi și se amărau în sufletele lor. Rău însă tot nu le părea de ceea ce au făcut, căci de fapta în adevăr bună pe care o săvîrșește omul, orișicum ar ieși lucrurile, niciodată nu se căiește.

— Știi ce? îi zise într-una din zile lui Gheorghe d-l Nedelcu, care avea bărbierie în piața Sf. Gheorghe. Să mi-l dai mie. Băiatul e frumușel, deștept și îndemînatic; o să iasă din el bărbier de frunte, și bărbieria e meserie ușoară și mănoasă.

— Numai să voiască și el, răspunse Gheorghe, care era și el de părerea că minunat bărbier ar ieși din băiatul lui.

„Numai să voiască!?“

Dar Bucur voia totdeauna orișice i-ar fi zis, numai că voința nu-i era statornică. Voia dar și acum, ba parcă era chiar încîntat de gîndul c-o să se facă bărbier.

Peste vreo două săptămîni însă i s-a urît. Prea mult trebuia să stea așa gură-cască, așteptînd fără de nici o treabă să vie cineva ca să se tundă ori să se radă.

Iar s-a întors dar acasă.

Acum Gheorghe și Bucura erau foarte amărîți, nu însă pentru că nu s-ar fi așteptat, poate, la așa ceva, nici pentru că erau sătui de bătaia de cap pe care li-o făcea băiatul.

În gîndul lor Bucur era tot băiatul cu firea duioasă, care nu era-n stare să-i facă nimănuia nici cel mai mic rău, dar năvalnic și ușuratic, și nu o dată-și zicea Gheorghe că e ca vinul bun și tare cînd se află-n fierbere.

Ceea ce îl supăra pe Gherghe și pe Bucura era că tocmai acum îl adusese piaza cea rea pe la dînșii pe Ilie, care, aflînd cele petrecute, îi plîngea că n-au dus, cum zisese el, copilul la Secțiune, și l-au crescut, ca să le amărască zilele.

Nu le era chiar nici de aceasta, dar se temeau că el o să-i vorbească și lui Bucur tot așa.

Așa s-a și întîmplat. În adevăr Ilie nu aștepta decît să-l prindă într-un colț pentru ca să-l ia de scurt să-l înfrunte.

— Bine, măi, îi zise, mai ai tu obraz de om!? Bieții ăștia de oameni, care te-au adunat de pe uliți ca să te crească, să nu aibă decît amar pe urma ta!?

Bucur îi rîse în față. Cum l-au adunat de pe uliță!? Nu-și știa el actul de naștere, dovadă neîndoioasă dată de ofițerul stării civile din capitală!?

— Degeaba rîzi, urmă Ilie, că eu știu ce vorbesc. Am fost acolo cînd te-au găsit pe treptele bisericii Schitu Măgureanu și eu sunt unul dintre cei doi oameni pe care i-a dus cu dînsul la primărie ca mărturii cînd s-a dus să spună că te-a născut Bucura lui. Nu ești copilul lor, nu, și te-nșeală cînd îți spun că ești.

Bucur se cutremură în toată ființa lui și se făcu alb la față.

Nu putea încă să creadă ceea ce îi spunea Ilie, dar îi era destul c-o spune cineva și o și crede pentru ca într-o clipă să i se înfățișeze lumea cu totul altfel de cum o știuse mai-nainte, și cea dintîi pornire a lui era să-l lovească în cap pe acest cineva ca să n-o mai spună.

Nu putea s-o creadă, dar în curînd nu se mai îndoia și-i venea să-și ia lum a-n cap.

Cum!? Oamenii aceia, cărora nu li-e nimic, care l-au adunat de pe uliță, care au ostenit atîta pentru dînsul și-au adus atîtea jertfe și pe care el de atîtea ori și atît de greu i-a mîhnit, nici chiar în clipele de amărăciune n-au scăpat fie chiar și numai o vorbă cu înțeles îndoios, atît de mult au ținut să nu-l jignească! Iară el!?

Acum întîia oară în viața lui și-a dat seama ce va să zică iubirea de oameni, despre care i se vorbise atît de adeseori în școală.

„O, nu! nu din simțimînt de datorie, ci din cea mai curată iubire au făcut ei ceea ce au făcut și-au răbdat și nădăjduiesc, își zise el și plînsul îl podidi. Și dacă o face aceasta cel ce nu ți-e nimic, ce nu e-n stare să facă cel rînduit de Dumnezeu să-ți fie părinte trupesc!?“ adăugă el, acoperindu-și fața cu amîndouă mînile.

„O! — zise iar cu glasul înecat — înspăimîntător ce nenorocită trebuie să fi fost femeia care m-a născut pentru ca să-și lepede copilul pe care alții l-au luat cu atîta iubire în puterea lor de grijă.“

A fost scurtă această zguduire sufletească, dar în ea s-a perdut veselia zburdalnică a vieții lui.

Cu sfială religioasă se apropia de aici înainte de părinții lui sufletești, și cel mai statornic gînd al lui era să le îndulcească viața. Nu putea să-și închipuiască ispită atît de mare ca să n-o înfrunte cînd se gîndea c-ar mîhni pe părinții săi dac-ar săvîrși fapta spre care se simțea împins, nici bucurie atît de mare ca să nu fie înecată de duioșia ce-l cuprindea gîndindu-se la nespusa nenorocire a femeii ce l-a născut.

— Nu ți-am spus eu că are să se potolească!? grăi Gheorghe uitîndu-se în ochii Bucurei, care se umezeau totdeauna cînd vorba venea la băiatul ei.

Tot așa zicea și d-l Nedelcu, care peste cîteva săptămîni li se lăuda tuturora ce giuvaer a scos el din dezmățatul de la Obor și era fericit cînd putea să-i spună cuiva cum a făcut de l-a scăpat pe Bucur de la peire sigură.

— Să știi, domnule, cum să-l iai și cum să-l ții de scurt, zicea el, nici prea-prea, nici foarte-foarte, așa, între ele, mai cu binele, mai cu asprimea. Ai fi crezut că azi-mîne ajunge la serviciul de antropometrie, și-l vezi acum? îți place? Eu mă bucur mai ales de bieții lui de părinți, cari sunt oameni simpli, dar foarte cumsecade.

Și nu exagera d-l Nedelcu: în adevăr mult ar fi trebuit să alergi ca să mai găsești un băiat cum așa dintr-o dată se făcuse Bucur.

Mai întîi și mai întîi era de o curățenie chiar și la bărbieri de tot rară, poleit ai fi putut să zici.

Încă mai rară în felul ei era cuviința lui. Modest și foarte rezervat, dar totdeauna atent și îndatoritor, un om care toate le vede și nimic nu uită. El vorbea puțin, dar totdeauna răspicat și încet și mai ales în vocea lui se dedea pe față firea cea duioasă pentru care Bucura-l iubea atît de mult. Era destul să-ți zică el: „Bună ziua!“ pentru ca să intri în voie bună în „salonul“ d-lui Nedelcu și să ieși cu gîndul de a te mai întoarce.

Deși potolit însă și foarte cu măsură, el era sprinten și atît de îndemînatec, încît ar fi fost în stare să răstoarne-n dosul tău scaune și mese fără ca să le auzi căzînd.

Așa-și închipuia el că trebuie să fie un bărbier adevărat.

Mai e însă un lucru ce n-are să-i lipsească bărbierului.

Una din părțile neplăcute ale vieții e nevoia de-a sta la bărbier ca să te radă ori poate chiar să te tundă. Mare canon! Bărbierul cumsecade are dar să-și facă treaba nu numai bine, ci totodată și iute, cu cît se poate de puțină pierdere de timp. Mai are apoi să știe multe de toate și să cunoască multă lume, ca să poată scurta la nevoie timpul și cu vorba.

„Tragi mereu cu urechea — îşi zicea Bucur — prinzi de la unul una, de la altul alta, taci cînd nu te-ntreabă nimeni nimic, dar ştii să dai răspuns cînd ţi se face vreo întrebare.“

Nu i se mai ura dar cînd nu era lume în „salon“: citea, dar nu romane, ca mai-nainte, ci pe ales, şi ziare, ca să fie totdeauna în curent cu cele ce se petrec, şi cărţi, din care aduna cunoştinţe, ca să nu stea bleg cînd vorba vine la lucruri mai serioase.

„O, Doamne — îşi zicea adeseori — parcă numai în şcoală se poate învăţa!?“

Învăţa el şi fără de dascăl şi-o făcea cu spor. La vîrsta de şaptesprezece ani era nu numai bărbier de-o rară îndemînătăcie, ci totodată şi om cu care orişicine stătea cu plăcere de vorbă.

Cînd avea liber, Bucur se ducea pe acasă, şi cea mai mare mulţumire a lui era să iasă cu părinţii lui în lume ori să stea cu dînşii de vorbă. În apropierea lor se simţea într-o atmosferă oarecum caldă, care-l muia, încît îi venea adeseori să plîngă. Mai ales Bucura nu ştia unde să-l pună şi ce să-i facă şi era totdeauna ameţită cînd îi vorbea cineva despre dînsul: cum să nu se fi simţit fericită cînd sta şi mai ales cînd lumea o vedea cu dînsul!?

Într-una din zile, ducîndu-se acasă, a găsit la părinţii săi pe părintele Agaton, un călugăr din Sfîntul Munte, care venise prin ţară să adune jertfe de bunăvoie pentru schitul românesc de acolo.

Bucur nu era religios. Nici că avea de unde să fie, căci nici la casa părinţilor lui, nici în şcoală, nici în societate nu fusese îndrumat spre religiozitate. Chiar şi dac-ar fi fost însă îndrumat, citise prea multe pentru ca să-şi fi putut păstra simţimîntul religios, şi adeseori îşi zicea-n gîndul lui că poate omul să fie foarte cumsecade şi fără ca să fie religios. Avea dar şi el, ca foarte mulţi, slăbiciunea de a-şi bate joc de cele bisericeşti, de preoţi şi cu atît mai mult de călugării care-şi petrec viaţa-n trîndăvie. El citise însă multe despre Sfîntul Munte, despre frumuseţea locurilor de acolo şi despre viaţa sihaştrilor retraşi din lume. Se bucura dar că găsește pe cineva care-și trăiește zilele acolo și poate să-i dea și amănunte ce nu se găsesc prin cărți.

Părintele Agaton, un fost pantofar, era om simplu și nu prea era-n stare să-i spună multe. În adevăr, el nici nu cunoștea Sfîntul Munte. Viața lui se mărginea la schitul lui, de unde nu mai ieșise de vreo douăzeci și trei de ani. Știa dar numai ceea ce îi spuneau călugării mai bătrîni și mai înțelepți, care păstrau tradițiunile sfîntului locaș, mai ales lucruri pe care Bucur nu era în stare să le înțeleagă.

— Bine, părinte — îi zise Bucur — ce faceți sfințiile-voastre atît amar de timp, o întreagă viață, acolo, așa singuri și fără de nici o treabă?

— Ne canonim, fiule — îi răspunse călugărul — ca să ne ispășim păcatele și ne rugăm ca Dumnezeu să ierte păcatele părinților și ale fraților noștri și să aibă-n paza lui pe cei ce se luptă cu nevoile vieții.

— Ei — întîmpină Bucur cu un zîmbet batjocoritor — și ce iese de-acolo?

— Iese — răspunse iar călugărul — dacă nu altceva, mîngîierea noastră sufletească, căci e destul, fiule, să crezi ca să ai mîngîierea aceasta și să nu te mai plîngi de viață. Mare e apoi puterea rugăciunii făcute cu toată rîvna, căci sfinții sunt slugile neadormite ale domnului și mare este ajutorul pe care pot să ni-l dea nouă, muritorilor, dacă rugămintea ne este făcută din toată inima.

— Și ei au să schimbe de dragul nostru mersul lucrurilor din lume!? întîmpină iar Bucur.

— Asta nu, răspunse părintele Agaton. Rînduiala lumii e veșnică, dintru-nceput hotărîtă și de-a pururea neschimbată — așa zicea părintele Serafim, care e om al lui Dumnezeu — dar e supusă schimbărilor viața omenească. Ceea ce te pierde nu sunt lucrurile din lume, ci fapta ta, care nu e de mai înainte hotărîtă, și tot numai fapta ta te mîntuiește. Dacă ești tare în credință și de rogi cu stăruință, ai puterea de a înfrunta ispitirile și faci numai ceea ce e bine, iar dacă te părăsești pe tine însuți, mereu spre rele ești îndemnat. Ceea ce nouă ni se pare întîmplare oarbă e fie buna povață a sfinților, fie răul îndemn al Necuratului, așa zice părintele Serafim.

— În adevăr, așa este, grăi Bucura; mergi cîteodată așa-n neștire și te miri ce găsești în cale, vreun lucru de nimic, care te fericește ori te nenorocește pe toată viața, dar după fapta ta, adăuga ea uitîndu-se cu ochii umezi la Bucur. Cine te-a îndemnat s-o săvîrșești? cine te-a dus acolo?

Bucur iar se cutremură în toată ființa lui.

Se vedea pe sine însuși, copil în fașe, zăcînd la ușa bisericii și-l vedea pe Ilie venind la timp ca să-l zguduie și să-l pornească pe calea cea bună.

— Și se petrec cu toate aceste atîte răutăți în lumea aceasta, grăi dînsul ca-ntr-aiurea.

— N-ar fi desăvîrșită lumea lui Dumnezeu — îl dumiri părintele Agaton, — dacă n-ar fi într-însa toate cîte se pot gîndi, și bune, și rele.

„Ce fericită nebunie!“ își zice Bucur, pizmuindu-i oarecum pe călugări pentru că se pot pierde în asemenea aiurări.

III

Trei lei pe zi, mîncare și pat la mansardă, atît plătea d. Nedelcu. Puțin pentru un om ca Bucur! El se ținea însă de casă și nu era în stare să lucreze aiurea, unde ar fi fost mai bine plătit. De ce s-o și facă dacă în curînd trebuia să plece, ca să-și facă rîndul la oaste?

— După aceea — zicea Gheorghe — n-o să mai lucrezi la alții: o să ne ajute Dumnezeu să facem ce vom face ca să-ți ai tu salonul tău.

„Și să te-nsori“, adăoga în gîndul ei Bucura, care ardea de dorința de a dădăci și nepoței.

Lucrurile n-au venit însă tocmai așa.

Ieșit din armată cu rangul de sergent-major, Bucur era cu totul alt om, mai voinic, mai țeapăn și oarecum mai aspru la fire, om care se impune și nu se mai insinuă. De statură mai mult decît mijlocie, tot subțirel, dar lat în umeri, smead, cu ochii albaștri și totdeauna bine îngrijit, el era o figură asupra căreia se opreau ochii tuturora, o podoabă şi un element de atracţiune pentru orişicare salon de bărbierie.

Aşa mai la mahala nu voia dînsul să se ducă, iar în centrul oraşului, unde-şi avea clientela, chiriile sunt scumpe şi instalaţiunea e costisitoare.

— Să mai aşteptăm, zicea el. Să mai adunăm. Să găsim undeva creditori, poate ceva zestre.

A intrat într-un salon din strada Academiei, unde umbla cea mai bună lume.

Era aici mai bine plătit, dar n-avea nici masă, nici locuinţă.

Bucuria Bucurei.

Putea iar să-şi aibă la dînsa băietul — ea tot aşa îi zicea. Stetea, ce-i drept, pînă pe la zece seara în salon, iar masa avea nevoie s-o ia mai prin apropiere, dar nu era lucru mare pentru un om ca dînsul să vie, după ce a scăpat, pînă la Obor, şi cînd avea liber, luau şi masa împreună.

Aşa au şi pornit-o, dar mult n-a putut s-o ducă.

Era prin apropiere un aşa-numit atelier de confecţiuni, unde lucrau vreo douăzeci de fete, unele mai mari, altele mai mici, unele frumuşele, iar altele, mai aşa, ca pretutindeni, unde e adunătură făcută pe nimerite.

Bucur, care stătea adeseori la intrare, cum e obiceiul, le ştia pe toate, dar şi ele-l ştiau pe el.

De aici trebuia să iasă mai curînd ori mai tîrziu ceva, vorba părintelui Agaton, fie o povaţă bună, fie un rău îndemn.

Între fete era mai ales una, Zoe, o fetişcană de vreo şasesprezece ani, care umbla mereu-ncoa-şi-ncolo, precum se vedea, după comisiuni, un fel de curier al atelierului. Atît de mult se vorbea în atelier despre mustaţa lui Bucur, despre ochii lui albaştri, despre talia lui şi despre distincţiunea întregei lui înfăţişeri,încît biata fată se ameţise şi se făcuse stăruitoare pînă la neruşinare.

Vina nu era însă numai a ei, ci şi a lui Bucur.

Tocmai frumoasă nu era Zoe, dar era un fel de ţigăncuşă frumuşică, cu ochii vioi şi umbriţi oarecum de nişte gene mari şi dese. Cam mărunţică şi rotunjită în toate formele ei, ea era una din femeile care, umblînd, tremură la tot pasul, parcă se clatină pămîntul sub picioarele lor. Dar ceea ce mai ales îl ispitea pe Bucur și va mai fi ispitit și pe alții era zîmbetul ei îndrăzneț.

„Atît de tînără și atît de stricată!?“ își zicea el cîteodată.

Se-nșela, nenorocitul de el. Zoe era un copil nevinovat, dar din fire rău pornit și încă mai rău îndrumat de lumea în care-și petrecea viața. Pentru om însă lucrurile nu sunt decît așa cum el însuși le vede, și Bucur, care trăise-n lume și-și cunoștea Bucureștii, numai așa putea să le vadă. Aiurea, le-ar fi văzut, poate, altfel, dar în strada Academiei de la București era lucru firesc să nu stai mult pe gînduri cînd o fetișcană-ți trage și azi, și mîne, și poimîne cu ochiul.

Ce era adică dac-o oprea din drum, cînd se vedea cît de colo că dînsa atît aștepta!?

Ea începu să tremure ca porumbița în fața uliului.

— Vai de mine! Ne vede cineva și mîine vuie tot atelierul! grăi dînsa cu glasul înăbușit de emoțiune și-și urmă drumul. Dar vezi, asta e! peste puțin mai adăugă: Noi ieșim din atelier la opt.

— Și unde te găsesc, domnișoară? întrebă el repede.

— În grădină la Sf. Gheorghe, răspunse ea fără ca să se uite înapoi.

„După opt, în grădina de la Sf. Gheorghe“ — își zise el, parc-ar fi fost vorba ca atunci să se ducă acolo, ca să vadă pe cineva care nu poate să iasă din casă.

El avea, ce-i drept, să steie pînă la zece: ce era însă dacă acum, de data aceasta, pleacă la opt!?

Tocmai mare lucru n-ar fi fost, numai dacă nu se întîmpla cumva ca aceasta să fie numai începutul unui lung șir, al căruia sfîrșit nu poate nimeni să-l știe.

Trecînd dar așa, prin întunerec, pe lîngă biserica Sf. Gheorghe, Bucur vedea, parcă, într-un colț pe părintele Agaton, care-i face semn să se oprească și-i zicea: „Bagă, fiule, de seamă ce faci.“

Nu s-a oprit însă Bucur, ci a mers cu băgare de seamă înainte.

Zoe-l aştepta şi tremura şi acum, căci nu mai putea să stea. O aştepta şi pe ea, departe-n mahalaua Lucacilor, mama ei, o biată de văduvă, care mai avea trei copii mai mici decît dînsa.

El a-nsoţit-o în destul de lungul ei drum pînă la biserica Lucaci, apoi s-au despărţit; nu mai erau însă acum tot cei ce fuseseră la întîlnirea lor.

El mai vorbise în viaţa lui cu multe femei despre multe de toate. În felul Zoei de a vorbi despre nimicurile din atelier era însă un farmec pentru el încă necunoscut, un fel de lipsă de sfială pe care n-o găseşti decît la cei ce nu-şi prea dau seama despre ceea ce spun.

— Eu, domnişoară — îi zise el cînd se apropie timpul despărţirii — ies de obicei tocmai pe la zece şi n-o să pot veni şi mîine pe la opt. Duminecă d-ta ce faci? N-am putea să ne întîlnim undeva?

Ea se uită oarecum speriată la el.

Pînă duminecă mai erau patru zile.

— Şi noi stăm mai mult cînd e vreo lucrare mai urgentă, grăi dînsa. O să-i spun mamii că avem lucrare urgentă şi-o să te aştept.

Asta tot era prea mult: să mintă pe mama ei, ca să se poată-ntîlni cu el!

— Nu, domnişoară, îi zise el, aceasta să n-o faci; e mai uşor pentru mine să vin tot la opt, ca azi.

Aşa s-au pornit lucrurile.

Ziua următoare s-au întîlnit după opt, dar ea tot spusese mamii ei că au la atelier lucru urgent şi mai puteau să stea încă un ceas, un ceas şi jumătate împreună, ceea ce au şi făcut.

El ţinea să n-o facă şi au plecat în curînd după întîlnirea lor, dar cînd au sosit la biserica Lucaci, nu s-au despărţit, ci s-au mai plimbat puţin, şi încă puţin, puţin cîte puţin aşa prin stradele mai dosnice pînă după zece, iar atunci le era foarte greu să se despartă.

— Mîine seară-n Cişmigiu!

Asta era vorba cu care s-au despărţit.

Bucur a luat-o drept spre Calea Vergului, ca să iasă-n Calea Moşilor şi să se-ntoarcă acasă. În drum însă se împedecă de toate cafenelele şi de toate cofetăriile pe lîngă care trecea mai-nainte fără ca să le bage-n seamă.

În cele din urmă a intrat. Nu-i era lui să ia ceva, dar voia să mai stea așa singur și să se mai liniștească mai-nainte de a se duce acasă. Îl apăsa gîndul că acum de a doua oară a plecat înainte de timp, și o vie neliniște-l cuprindea cînd se gîndea că adeseori o să mai fie-n viitor nevoit să facă tot așa.

„La urma urmelor, o să mă-nvoiesc cu patronul ca să stau numai pînă la opt“, își zise el.

Da, sunt însă baluri, soaréle, teatre, și o mulțime de mușterii, tocmai dintre cei mai buni, vin serile între opt și nouă, ca să se radă ori să se tundă.

Îl mai supăra apoi și gîndul că dînsa minte pe mama ei, și nu poți niciodată să știi pînă unde e-n stare să meargă cel ce minte. Era trecută ora unsprezece.

„Ei, un copil stricat!“ zise el și se ridică să plece, fără ca să se fi dumirit. Un singur lucru era hotărît în mintea lui: că ziua următoare se duce în Cișmigiu și-o rupe într-un fel.

Peste noapte a dormit puțin și rău, iar ziua următoare era zăpăcit, încît acum, întîia oară în viața lui, a zgîriat pe unul dintre mușterii în timpul raderii.

Asta nu mai putea să meargă înainte!

Ce păcat!? El era om în toată firea, iar nu vreun băiețoi.

Cum s-o schimbe însă!?

Asta n-o știa nici seara, cînd a plecat s-o aștepte-n colțul Bulevardului, ca să meargă apoi împreună spre Cișmigiu.

Zoe era de o zburdălnicie fără de seamăn. Celelalte simțiseră ceva, se-nțelege, din vorbe scăpate de dînsa, și-o necăjiseră toată ziua, necăjindu-se unele dintre dînsele și ele, iară ea se simțea ridicată-n slava cerului.

El însă era din ce în ce mai îngîndurat și mai tare în hotărîrea de a o rupe într-un fel.

După ce se plimbară cîtva timp pe aleea mai retrasă despre strada Berzei, el îi propuse să se așeze amîndoi pe o bancă.

— Domnișoară, îi zise, așa nu mai poate să meargă.

D-ta ar trebui să fii acum acasă, iară eu nu mai pot să lipsesc serile din salon.

Ea rămase cu inima încleştată.

Cuprinsă de simţimîntul c-ar trece prin foc şi prin apă ca să-l poată vedea, să se uite-n ochii lui şi să-i audă glasul, ea era strivită de seriozitatea cu care el îi vorbise.

— Cît pentru mine — răspunse ea cam înţepată — puţin îmi pasă dac-aşa e plăcerea mea, să vede însă că te plictisesc cu prostiile mele.

— Dar de loc, grăi dînsul, luîndu-i mîna. Şi mie-mi face plăcere, dar gîndul că facem ceea ce n-ar trebui ne strică plăcerea. Să vezi d-ta cum ne-am simţi dacă n-ar fi la mijloc şi gîndul acesta. Uite, azi e joi, urmă el, şi nu mai sunt decît două zile pînă duminecă după-ameazăzi, cînd suntem amîndoi liberi.

— Cum!? îl întrerupse ea speriată. Numai din duminecă în duminecă să ne vedem!?

Gîndul acesta i se părea atît de nemilos, încît el numai în mintea unui om fără de inimă se putea ivi.

— Da, adăugă ea, fiindcă d-ta nu ţii la mine şi nu eşti în stare să-ţi închipuieşti cît de mult ţin eu la d-ta, nu de ieri, de alaltăieri, ci de luni de zile acum, de cînd te-am văzut. Şi să ştii că eu nu mai ţin şi n-am ţinut niciodată la nimeni, nici la mama, nici la surorile, nici la prietenele mele.

Toate acestea erau spuse cu năvălnicia unui copil ieşit din minţi, care niciodată n-a fost îndrumat de nimeni să se stăpînească pe sine.

Sunt apoi multe femei care rîd plîngînd şi plîng rîzînd, încît nu mai ştii să rîzi ori să plîngi cu ele. Dintre acestea era şi Zoe: speriată de vorbele pe care le scăpase, ea începu să plîngă cu hohote.

Bucur se uită, speriat şi el, la dreapta şi la stînga şi, văzînd că nu e nimeni prin apropiere, o cuprinse-n braţe şi-o strînse cu gingăşie la piept.

— Eşti un copil prost, îi zise, apoi o sărută, adică începu s-o sărute.

Acesta nu e lucru care se învaţă, ci vine el adus de firea omenească.

Citise adeseori prin cărți fel de fel de aiurări despre dulceața sărutării, dar nu și-a închipuit-o niciodată așa cum o simțea acum.

Ea nu mai plîngea acum, ci se lăsa ca amorțită în voile lui.

— Să nu ne vadă cineva, șopti apoi peste puțin.

— Mă uit eu: nu ne vede nimeni! răspunse el.

Ea îl cuprinse cu brațele, îl strînse și începu să-l sărute cu un nesațiu pătimaș, apoi iar începu să plîngă din nou.

— Doamne — șopti cu glas înăbușit — ce o să se întîmple cu mine!?

— Cu mine ce o să se întîmple!? răspunse el, apoi o lăsă din brațe și se ridică repede, cuprins de simțămîntul că e o mare mișelie ceea ce face. Haide! zise. D-ta trebuie să mergi acasă! Aici nu mai putem sta. Ne întîlnim duminecă, dar nu seara, ci ziua, fie aici, fie la Șosele, unde e lume.

Zoe stetea înfiptă pe bancă.

— Bine — grăi dînsa peste puțin — dar de ce m-ai făcut să cunosc dulceața aceasta? Eu nu pot să plec. Lasă-mă să mă mai liniștesc!

El se plecă spre ea și o ridică încetinel.

Ea se lăsă, dar, ridicată, îi coprinse gîtul cu amîndouă brațele, i se uită în față și îi șopti:

— Încă o dată, și mergem!

Bucur se înfioră și iar începu să o sărute, acum liniștit și lung, parc-ar fi voind să o soarbă.

Înspăimîntat apoi și de fapta sa, și de sălbatica sinceritate a copilei, care se arunca cu ochii închiși în vultoare, el plecă cu pași hotărîți.

— Haid', îi zise iar și o duse cu sine.

Da, dar la fiecare pas era ispitit să se oprească, să se întoarcă iar înapoi, să se ducă undeva unde în adevăr nu poate nimeni să-i vadă. Cine știe!? Poate că altă dată niciodată ea n-o să mai fie așa ca acum.

Dar o să sosească prea tîrziu acasă la mama ei.

Ei și!? Chiar mîine dimineață dacă ar sosi.

El o cuprinse, așa mergînd, cu brațul și o strînse la sine.

— Zoe, îi șopti. Vii cu mine?

— Unde? întrebă ea, cu inima încleștată.

— Undeva unde nu ne vede nimeni, răspunse el tot pe șoptite. Stăm un ceas și spui acasă că ai întîrziat.

— Cum vrei, cum vrei, tot ce vrei, grăi dînsa, iuțindu-și pașii.

Nu, nu putea stărui în calea pe care o apucase într-o clipă de zăpăceală: acasă trebuia s-o ducă; nu putea să profite de slăbiciunea altfel firească a ei.

Da, dar printre copaci se zărea parcă biserica Schitu Măgureanu și în dosul lui venea parcă cineva care îi șoptea mereu: „Dar tu cine ești!? Copilul adunat de pe drum al unei neștiute!“

Înfricoșate vorbe, care îi secau toate puterile și-l făceau să se simtă nemernic fără de seamăn.

Mergînd apoi înainte spre mahalaua Lucaci, iar i se părea că se ivește cînd ici, cînd colo părintele Agaton și îi face semn să se oprească și să-și reamintească vorba despre povața bună și îndemnul rău.

Așa, zbătîndu-se mereu și șovăind la fiecare pas, au sosit la biserica Lucaci, unde s-au despărțit cu vie părere de rău, dar el și răsuflînd ușurat.

„Biata copilă! își zise dînsul. Grozavă nenorocire e firea pătimașe și cu drept cuvînt îi zicem slab de înger celui ce nu e în stare să înfrunte ispita.“

Îi venea să meargă, să se tot ducă și să nu se mai oprească, parcă așa ar fi putut să scape de sine însuși și de rușinea ce-l cuprindea cînd își reamintea pornirea de-a o ispiti mereu și îi sunau în ureche vorbele: „Cum vrei, tot ce vrei!“

„Sărutarea — își zise el iar — e nevinovată, nevinovată e dar să ai bărbăția de a te opri la ea. Pîn-aici și mai departe nu!“

Ea însă nu avea bărbăția și nu știa, nu putea să știe unde duce povîrnișul pe care era pornită.

„Știu eu!“ își zise el, cuprins de simțimîntul răspunderii pe care a luat-o asupra sa în o clipă de slăbiciune.

IV

Nu e nimic mai uşor decît să te dumireşti ce ai şi ce n-ai să faci ca să nu te căieşti de fapta ta: greu e să şi faci ceea ce firea ta îţi spune că e bine şi să te stăpîneşti cînd te simţi împins, contra convingerii tale, spre rău.

Bucur nu mai era omul care fusese. I se făcuse în scurt timp nesuferită bărbieria, care-l ţinea legat toată ziua pînă seara la ora zece. Avea din ce în ce mai multă slăbiciune pentru Zoe. Ceea ce-l chinuia însă nu era focul de a o vedea şi de a sta cu dînsa, ci neliniştea ce-l cuprindea cînd se gîndea la firea ei năvalnică şi la uşurinţa ei.

„Ce face ea acum!? se-ntreba dînsul de o sută de ori pe zi.

Cunoştea lumea în care trăieşte, ştia cît de mulţi sunt oamenii care profită fără ca să mai stea pe gînduri de prostia unei copile ca dînsa, şi el îşi petrecea zilele în necurmate zbuciumări sufleteşti.

Un copil care-şi minte mama ca să se poată întîlni cu tine poate să-ţi fie foarte drag, dar nu poate să-ţi dea liniştea fără de care iubirea e chin, căci mereu te scurmă gîndul că e-n stare să te mintă şi pe tine, care îi eşti mai puţin decît mama.

Ce-l privea însă pe el dacă ea în adevăr se făcea cum la început o crezuse!?

Nu, asta cu nici un preţ n-o voia, şi mereu îi sunau în ureche vorbele: „Dar de ce m-ai făcut să cunosc dulceaţa aceasta!?“

„Viaţa mea toată o să-mi fac mustrări că eu i-am dat brînci“, îşi zicea el, stăpînit de hotărîrea de-a n-o mai părăsi.

O părăsea, cu toate aceste, în fiecare zi. Rar mai scăpa pe la opt, ca s-o întîlnească, şi numai duminicile şi zilele de sărbători stăteau timp mai îndelungat împreună.

Aşa nu putea să rămîie.

El nu se mai ducea serile acasă. Îşi luase prin apropiere un ietăcel cu chirie, ca să nu mai peardă timpul ducîndu-se pînă la Obor şi întorcîndu-se de-acolo.

Atît însă nu era destul, ba așa era parcă și mai rău, căci acum ei aveau unde să stea nevăzuți de nimeni, ceea ce era foarte plăcut, dar, pe lîngă toată bărbăția lui Bucur, lucru mai mult ori mai puțin primejdios.

În zadar! o singură cale bună îi era deschisă lui Bucur: să fie om deplin și să ia asupra sa întreaga răspundere a faptelor sale.

Dacă l-ar fi întrebat pe părintele Agaton, acesta i-ar fi spus că însoțirea dintre bărbat și femeie e lucru plăcut lui Dumnezeu dacă e făcută cu voia și cu binecuvîntarea lui. Tot așa-i spunea lui Bucur și firea lui omenească, de care nimeni nu se poate desface, dar altfel stetea scris prin cărțile, prin gazetele și prin revistele pe care le citise el, altfel ziceau, ca să-și scuze păcatele, oamenii în mijlocul cărora trăia, altfel scrie chiar la legea care se potrivește nu cu firea omului, ci cu neputințele oamenilor.

Era greu să ia o asemenea hotărîre mai-nainte de a-și fi făcut fie chiar și mai la mahala vreun rost. Da! dacă Zoe ar fi fost vreo femeie harnică, pe care te poți răzima. Așa însă numai devotamentul desfășurat în luptă cu nevoile vieții putea s-o facă: în lumea în care trăia, dînsa nu putea decît să se gătească și să alerge după plăceri.

„Prostii! zicea dar Bucur. Omul e liber, stăpîn pe el însuși, și n-are să-i dea nimănui socoteală despre felul în care-și croiește viața intimă.“

— D-le major — îi zise el într-una din zile unuia dintre clienții vechi ai casei, acum inspector de poliție — n-aș putea eu să găsesc vreo ocupațiune la d-voastră, în poliție? Am ieșit, precum știți, cu rangul de sergent-major din armată și mă pricep și altfel la multe.

Majorul, pe care-l rădea, ridică cu oarecare mirare ochii spre dînsul.

— Cum, zise, ai vrea să părăsești bărbieria? Tocmai d-ta?

— Nu mai merge, d-le major, răspunse Bucur; au venit împrejurările așa că mi-e prea greu. Nu mai sunt nici eu băiat tînăr acum, o să am, mai curînd ori mai tîrziu, greutăți familiale, și într-o bărbierie se perde prea mult timp degeaba.

— De! — grăi majorul — peste putință n-ar fi. Oameni ca d-ta pot să facă treabă bună în poliție și ți s-ar deschide și viitor. Dar să te mai gîndești, băiete.

Ce să se mai gîndească!? Nu mai merge acum pe gîndite.

Trecuseră cîteva săptămîni de cînd Zoe nu se mai întorcea și nici nu mai voia să se-ntoarcă serile acasă la mama ei, iar pe la atelier dădea numai așa, din cînd în cînd.

Așa și trebuia să fie, căci avea acum pe cine să se razăme.

Veniseră toate pe neașteptate, fără de nici o pregătire, cum s-ar zice, peste noapte, și nu-i rămînea lui Bucur decît să le ia cum sunt.

Și-a căutat, mai la mahala, o odaie mai mare, cu o mică bucătărie lîngă dînsa, căci vorba era ca să gătească acasă. Deocamdată însă mîncau la birt, așa, mai pe apucate, și el nu se mai putea gîndi.

Se înțelege că așa nu putea să rămîie lucrurile.

„O să mă aranjez, zicea el, apoi ne ducem la mama ei și la ai mei și se pornesc toate pe calea cea bună.“

Deocamdată erau foarte fericiți amîndoi, dar și foarte supărați, căci ea numai puțin putea să stea cu dînsul, iară el era nevoit s-o lase prea mult singură și ținea ca fără de dînsul să nu iasă de acasă.

S-au schimbat însă lucrurile după ce Bucur a ajuns agent la poliție.

Acum puteau să fie aproape toată ziua împreună și mai ales serile. Erau teatre, circ, șantanuri, baluri și fel de fel de alte petreceri pentru care el avea bilete de intrare liberă, și în scurt timp toată lumea îl știa pe Bucur Georgescu și se întreba: „Cine-i țigăncușa?“

„Nevasta lui“, ziceau unii, căci așa se știau ei și așa li se prezentau tuturora.

„Aș! de unde!?“ întîmpinau alții.

Mai era apoi un lucru.

Cînd ieși în lume, toți te văd și te măsoară de sus pînă jos și de jos pînă sus, și chiar și la București, ba s-ar putea zice, fără prea multă răutate, că mai ales la

București te judecă după cum știi să te prezenți. Ținea dar și Zoe să se prezinte bine, și în atelier, unde-și petrecuse copilăria, mai ales aceasta o învățase. Știa să aleagă și stofe, și croială, să „adjusteze“ și să potrivească, și cînd ieșea pe stradă, ochii tuturora se opreau asupra ei. Nu mai era acum frumușică, ci răpitoare, mai ales cînd îi jucau ochii în cap și cînd își arăta zîmbind șirul de dinți mărunți.

Prefectura de Poliție se află apoi în Calea Victoriei, și nu poți nici să te duci, nici să te întorci fără să treci prin fața giuvaergiilor. Zoe nu putea nici să treacă fără ca să se oprească și să ofteze cîteodată stăruitor de tot.

Toate aceste costă însă și nu putea să iasă din leafa de 240 lei pe care o avea Bucur. Făcea dar și el ca alții, la început cu inimă grea, apoi fără de a mai sta mult pe gînduri, și în cele din urmă ca ceva de sine înțeles. Sunt atîtea și atîtea felurile în care un agent al poliției poate să-și sporească leafa. Alegi din ele la început, apoi ajungi încetul cu încetul să nici nu mai alegi.

Da, dar așa se depărta timpul cînd el, aranjat o dată, cum își pusese de gînd, putea să se ducă la mama ei și la ai lui, ca să se pună pe calea cea bună.

Nici nu-l zorea nimic.

Mama ei le lua toate cum sunt. Doamne, cîte mame n-o pat, pînă chiar și la București, ca dînsa, ba unele și mai rău, și rămîn tot cine au fost. Era mulțumită că nu i-a ajuns fata pe drumuri, ci a căzut pe mîna unui om pe care de la toți îl știa cumsecade.

Gheorghe și Bucura aflaseră și ei ceva. Se bucurau că băiatul lor a ajuns în slujbă frumoasă, iar cît pentru celelalte, trăiau de atîta timp la București și știau cum se petrec lucrurile împrejurul lor.

Mai rămînea lumea cealaltă.

Asta nu-l putea supăra.

Încă de pe timpul cînd se afla-n atelier, le știa Zoe pe toate pe de rost și număra pe toți și pe toate pe degete.

E strașnică judecătorie un asemenea atelier de confecțiuni, unde lucrează atîtea femei adunate de prin toate mahalalele și pe unde trec atîtea cocoane și coconițe de fel de fel de condițiuni. Acolo se descoase cu o nesățioasă curiozitate viața intimă a fiecăruia pînă în cele mai ascunse amănunte ale ei și n-ar fi pornit Zoe pe calea în care umbla dacă nu și-ar fi făcut acolo ucenicia.

Dar acum, cînd era în strînsă legătură cu poliția!? Ea era atît prin îndrumarea ce o primise în atelier, cît și prin firea ei stăruitoare un nesecat izvor de informațiuni neprețuite. Toate le mirosea și știa apoi să le și dovedească, și ea se simțea femeie foarte cumsecade, proastă de cumsecade.

Ea știa ce fel de oameni sunt între „șefii“ lui Bucur și între șefii lor, în ce fel de legături trăiesc, cum oameni care sunt socotiți foarte de treabă și stau foarte sus îi sărută așa mai prin ascuns mîna și ce fel de propuneri i se fac mai cu oarecare rezervă, mai cu nerușinarea păcatului nesățios.

Ea era femeie foarte cumsecade, mai cumsecade decît multe din femeile în fața cărora se-nchină lumea, și era hotărîtă-n gîndul ei să și rămîie cum e.

Așa trebuia să vadă lucrurile dînsa, care cunoștea numai mica lume a femeilor ce se zbat și aleargă fără de răgaz ca să se pună în evidență și să orbească pe toți prin înfățișarea lor, dar nu știa nimic despre lumea cea mare, a femeilor care poartă la vetrele lor cu mulțumire liniștită jugul cel greu al nevoilor familiale și-și petrec viața în modestă retragere, nebăgate-n seamă, ba nu de puțini chiar desprețuite, ca niște ființe care nu știu să se bucure de viață.

În lumea acestora ea s-ar fi simțit foarte nenorocită și, cu toate aceste, numai acolo putea să-și găsească mîntuirea.

Bucur era din ce în ce mai obosit. Nu mai putea să biruie. Orișicît ar fi agonisit el, nu era destul ca s-o poată mulțumi pe dînsa, care se punea în rînd cu femeile de seama ei, ceea ce era de altminteri lucru foarte firesc.

Nu e în lumea aceasta cu putință ca cineva să săvîrșească o faptă rea fără ca să-și dea seamă că e rea fapta pe care a săvîrșit-o. Ne plăsmuim noi, oamenii, fel de fel de idei, născocim fel de fel de principii și de teorii, stabilim fel de fel de obiceiuri, ba croim chiar legi ca să explicăm, să justificăm ori să scuzăm faptele rele, pe care totdeauna le săvîrşim numai din slăbiciune şi ştiind prea bine că e rău ceea ce facem; firea însă nu ne iartă, şi fapta rea întunecă sufletul, îl umple de nelinişte şi te face pe tine, care ai săvîrşit-o, ţie însuţi, potrivit cu greutatea ei nesuferit. Multe făcuse însă Bucur şi multe era nevoit să facă împotriva mai bunei lui convingeri, şi nu mai avea-n sufletul lui lumina de mai-nainte, iar în schimb era supărat şi de vecinicile nemulţumiri ale Zoei.

Acum un nou izvor de griji.

Zoe era în stare binecuvîntată.

Sarcina îi dă femeii un farmec particular, şi Zoe era una dintre femeile care ştiu să-şi poarte sarcina cu un fel de fală şi cu multă graţie; ea nu-şi dedea însă seamă şi despre greutăţile împreunate cu purtarea ei.

Îi sălta inima de bucurie cînd se gîndea cum să-şi gătească copilul ca pe o păpuşă şi să iasă cu doica după ea la plimbare.

Cu totul altfel vedea însă Bucur lucrurile. El nu se îndoia că Zoe, de o fire pătimaşă cum era, îşi va iubi copilul, şi de dragul lui va sta acasă şi se va îndruma încetul cu încetul spre o viaţă mai potolită.

Zoe o credea şi dînsa aceasta, ba chiar o şi dorea, şi încetul cu încetul s-a împăcat şi cu gîndul c-o să-şi lăpteze ea singură copilul, un lucru care de asemenea se poate face cu multă graţie.

Oarecum pe nesimţite şi fără ca să voiască cu tot dinadinsul, ea a ajuns să-şi petreacă partea cea mare a vieţii acasă, pregătindu-se pentru fericitul eveniment, care avea să-i schimbe întregul fel de a vieţui. Sunt atîte şi atîte lucruri de care e nevoie la un copil, şi dînsa ţinea să le facă chiar cu mîna ei toate. De ce a stat adică timp de cinci ani într-un atelier!? Acum era ocazia ca să-şi arate destoiniciile.

Stînd apoi acasă, ea a început să se intereseze mai mult şi de curăţenie, de buna rînduială, ba pînă chiar şi de cele ce se petrec la bucătărie şi să se-ndulcească de mulţumirea pe care o simte femeia purtînd grijă de casa ei.

O, cîți nu sunt în lumea aceasta oamenii pe care iubirea către copilul lor i-a făcut să-și vie-n fire și i-a ajutat să se stăpînească pe sine!? De ce adică n-ar fi putut să intre și ea în rîndul acestora!?

Acum, cînd se apropia timpul, Bucur tot trebuia să se ducă la ai săi ca să le vorbească deschis.

— E femeie cuminte și bună, care ține la casa ei, zise el.

Gheorghe zîmbea mulțumit, iar Bucura aștepta cu nerăbdare ceasul în care va putea să-și ia nepoțelul în brațe și să poarte grijă de el cum știa dînsa.

V

— Mamă Bucură, hăi! strigă Zoe într-una din zile, cînd copilul, un băiat, leit tatăl lui, a început să plîngă.

Bucur simți că sîngele îi năvălește-n obraji.

— Așa nu, Zoe, grăi dînsul. Mama mea nu ți-e mama Bucura, ci numai mamă. Eu cred că asta o-nțelegi și tu.

— Ei aș! răspunse ea. Nu cumva ai vrea să-i sărut mîna!?

— Asta atîrnă de la bunul tău simț, grăi Bucur.Eu îți spun numai că sunt foarte multe cocoane mari care nu sunt atît de vrednice ca dînsa ca să le săruți mîna.

Zoe nu mai zise nimic, ci-i întoarse spatele; ziua următoare însă, cînd Bucura a plecat, ca să vadă ce mai e pe acasă, ea s-a plecat, ca să-i sărute mîna. Nu i-a lăsat-o Bucura, dar tremura de mulțumire și a sărutat-o pe amîndoi obrajii.

Lui Bucur i-au ieșit lacrămile-n ochi, și după plecarea Bucurei, s-a dus, fără ca să mai zică ceva, a sărutat-o și-a mîngîiat-o pe Zoe, ceea ce de la un timp încoace un prea îndrăznea să facă, deoarece era destul să-și arate slăbiciunea, pentru ca ea să-i scotocească prin buzunări.

Nici de astă dată n-a scăpat.

Ea-și închipuia c-a făcut un lucru mare dînd viață unui copil și că pentru aceasta i se cuvine și-o răsplată mare. Nici că s-ar putea zice că n-are dreptate, căci în adevăr cel mai mare lucru pe care poate să-l facă o femeie e acesta. În ceea ce privește însă răsplata, Bucur era de altă părere, și avea și el dreptate.

Viața n-o dă omul, ci fie natura, fie Dumnezeu, cum ni se potrivește mai bine, și oamenii, prin care din întîmplare o dă, n-au în afacerea aceasta nici un merit, căci nu fac ceea ce vor ei, ci ceea ce sunt nevoiți să facă, nu cîștigă dar nici vreun titlu la răsplată. Lucrul în adevăr omenește mare nu e să dai viață, ci să porți grije pentru buna ei desfășurare, iar aceasta Zoe n-o făcuse încă, ci avea s-o facă.

Cînd dar ea a-nceput a-i vorbi despre darurile obicinuite-n lumea cea bună la asemenea ocaziuni, el a început să zîmbească cu obicinuita lui duioșie și-a mîngîiat-o, dar a zis: „Nu."

Putea să-i vorbească acum mai altfel decît mai înainte, căci se știa legat de dînsa cu lanțuri mai tari decît cele făurite de popa ori de ofițerul stării civile.

— Nu, dragă, îi zise, de aici înainte au să se schimbe toate, căci avem copil: nimic pentru noi, ci toate pentru el. Destul am cheltuit cu moașa, cu botez și cu celelalte.

Zoe iar îi întoarse spatele, dar n-a mai stăruit nici acum, nici mai tîrziu.

Era și peste putință să discute ori să se certe chiar cineva cu Bucur. Mai ales de cînd intrase la poliție, era în felul lui de-a vorbi, în gesturile și în privirea lui ceva hotărît care excludea orișice discuțiune. Vorbea totdeauna cu multă blîndeță, dar așa trebuia să fie, cum zicea el, și altfel nu se putea.

Lucrul acesta n-ar fi fost însă cu putință dacă el n-ar fi știut să păstreze măsura cuvenită. Stetea dar Zoe la casa ei și purta grijă de copil, dar roabă nu era, și el își petrecea tot timpul liber cu dînsa fie acasă, fie la plimbare, fie la teatru ori la circ, dar nu ca mai înainte.

E apoi în firea omului îndeobște și mai ales în a femeii îndeosebi că se deprinde încetul cu încetul cu felul de a viețui în care e ținut și în cele din urmă simte trebuința de a face ceea ce la început făcea cu oarecare repulsiune. Zoe se simțea bine la casa ei și se perdea cu oarecare mulțumire în nimicurile căsniciei. Avea apoi în sufletul ei acum poate mai puţină iubire, dar un respect nemărginit faţă cu Bucur, care o ţinea, ce-i drept, de scurt, dar n-o jignea niciodată, n-o lipsea de nimic ce-i era de trebuinţă şi era mereu preocupat de gîndul ca să reguleze prin o căsătorie legiuită poziţiunea copilului său şi a mamei lui.

„Tot o prostie şi asta — zicea el în gîndul lui — dar n-ai ce să faci dacă lumea o cere.“

Pe copil şi-l iubea Zoe în felul ei năvalnic şi schimbăcios — acum ca să-l strivească din dragoste şi peste puţin să-l gîtuie de nesuferit ce-i era.

De ce nesuferit?

Pentru că el o lipsea de o mulţime din plăcerile pe care le avusese mai-nainte.

Îl ierta însă şi i-ar fi uitat chiar încetul cu încetul vina aceasta dacă n-ar fi trăit în mijlocul unei lumi în care asemenea păcate nu se iartă.

Prea vedea, prea ştia şi prea auzea multe, prea des i se şoptea la ureche că e proastă pentru ca să se mai lase înşelată.

Nu, pe ea n-o mai prindea nimeni într-un nou jug, şi dacă atîtea femei bine văzute în societate ştiu să potrivească lucrurile aşa ca să nu se facă roabe ale copiilor, nu era nici ea tîmpită ca să facă altfel.

Nu i-o spunea şi lui Bucur aceasta, dar el o simţea parcă, şi un fel de deznădăjduire îl coprindea, deznădăjduirea omului care se luptă cu un duşman nevăzut, ce dă năvală din toate părţile.

Dar numai în luptă grea cu sine însuşi se ridică omul, şi buna vieţuire n-ar fi atît de vrednică de laudă dacă nu ar fi şi grea.

Avea Zoe clipe de părere de rău, dar ele erau din ce în ce mai rare, şi ea tot mai mult se înstrăina de lumea în care trăise mai înainte, ba cîteodată îşi aducea chiar cu oarecare repulsiune aminte de ea.

Aşa şi trebuiau să vie lucrurile.

Era tîrgul Moşilor, lume, lume, multă şi fel de fel, strigăte, înghesuială, valuri de oameni porniţi spre veselie zburdalnică...

Zoe, dădaca cu copilul, Aneta, o bună prietenă a Zoei, d. Nasture, prietenul Anetei, şi Miţa, altă prietenă a Zoei, şedeau cu Bucur la o masă din grădina „Eliad“, în mijlocul unei bîjbăieli de tarafuri şi de oameni chefuiţi.

O ţuică de Văleni şi încă una, cîţiva mititei, cîţiva trandafiri, o fleică, un pui la frigare şi încă unul, să vie o ulcică de pelin de Dealul-Mare! şi încă una. Gata! Mai dă-i şi lăutari cu oftări, mai trage-i şi-o sîrbă! O dată-i tîrgul Moşilor! Una e Zoe!

Să stai şi să priveşti, ba să dai galbeni cu zimţi ca să poţi vedea, iar adormitul de Bucur stătea liniştit la masă, trăgea din cînd în cînd cîte o înghiţitură din ulcică şi se uita zîmbind şi pe ici, pe colo înduioşat la ceilalţi.

De ce adică şi înduioşat?

Pentru că aşa-i era firea: se înduioşa cînd îi plăcea ceva şi-i plăcea Zoiţica lui aşa cum o vedea acum, încît îi venea să plîngă! Nu era bine, dar era în toate apucăturile ei un farmec care te scotea din minţi, parc-ar fi fost zămislită anume pentru aşa ceva.

Aşa zicea şi d. Benga, care şedea singur-singurel la masa de alături şi se uita şi nu se mai sătura să vadă.

D-l Benga acesta era un om spălăcit, mai presus de toate ale lui, nici oacheş, nici bălan, nici smead, ci aşa, între ele, oarecum nespălat la faţă, nepeptănat, cu mustaţa cam rară, nu înalt, dar nici scund, nu slab, dar nici gras, ci buhăit numai şi la trup şi mai ales la faţă, parcă-i unsă acum în timpul călduros cu ceva, un om pe lîngă care trec toţi fără ca să-l bage-n seamă. Îmbrăcămintea d-lui Benga era însă curată şi bine croită, iar nu spălăcită şi ea, un lucru pe care Zoe ştia să-l pună în socoteală cînd voia să-şi facă părerea asupra unui om.

Din cînd în cînd d-l Benga îşi făcea cîte-o ţigară, şi cînd şi-o aprindea, îşi arăta şi mîinile, nişte mîini păroase, cu pistrui şi cu degetele scurte şi boante.

Zoe încă la vîrsta de patrusprezece ani ştia ce gîndeşte cineva cînd se uita aşa ori altfel; acum însă nu mai avea nevoie de ştiinţa aceasta ca să înţeleagă privirile mai mult decît stăruitoare ale d-lui Benga şi-i venea din cînd în cînd mai să-l întrebe dacă vrea ceva, mai să-l roage pe Bucur să se ducă să-l umfle.

Tocmai toanele de felul acesta îi dedeau însă şi mai mult farmec şi-l făceau pe d-l Benga să-şi zică cu atît mai des: „Tare-i nostimă!“

Bucur, dac-ar fi simţit şi el ceva, şi-ar fi zis că are orişicine dreptul de a privi la cele ce se petrec în faţa tuturora şi de a-şi face după bunul lui plac şi părerile; ar fi plătit dar socoteala şi-ar fi plecat mai departe. Asta o ştia şi Zoe şi de aceea se mulţumea să-şi zică din cînd în cînd printre dinţi: „Spălăcitul naibii!“

După ce-a plecat însă, după ce-a sosit însă acasă, ba chiar şi prin vis îl vedea mereu uitîndu-se cu ochi nesăţioşi la dînsa şi din cînd în cînd îi tremura parcă toată carnea pe trup.

Ziua următoare copilul era bolnav. Îi dăduse dădaca şi lui ceva, îl luase mă-sa prea înfierbîntată la sîn, ce va fi fost, destul că plîngea rău de tot şi se zbătea. Zoe, şi altfel bosumflată după ziua petrecută la Moşi, îl luă în braţe şi începu să se plimbe cu el şi să-l alinte. El plîngea însă înainte, ba se vedea cît de colo că are şi fierbinţeli.

— Beleaua naibii! grăi dînsa necăjită, încît îi venea să-l arunce.

Lasă că un copil bolnav te supără, dar nu se simţea nici ea bine. O durea capul, o junghea prin încheieturi, îi venea acreală pe gît, i se aplecase ori răcise, destul că-i era rău.

Aşa a ţinut asta toată ziua şi încă cîteva zile de-a rîndul, încît i se-năcrise Zoei viaţa.

— Mă mir că te canoneşti aşa — grăi cocoana Profira — cînd ai putea să trăieşti zile albe. Acum eşti şi tu ce eşti.

Cocoana Profira, o femeie acum bătrînă, mai mult jupîneasă decît madamă, avuse şi ea în tinereţele ei zile frumoase şi ştia ce vorbeşte.

Acum trăia aşa pe apucate, mai făcîndu-i cutărui ori cutărui vreo treabă, mai ducînd de ici pînă colo o vorbă, şi trecuse, aşa din întîmplare, pe la Zoe, ca să vadă ce mai face.

— Dar ce să fac dac-aşa mi-a fost soarta!? îi răspunse Zoe.

— Soarta e cum omul știe să și-o facă, întîmpină cocoana Profira, sugîndu-și buzele. Ați fost alaltăieri la Moși, urmă apoi, schimbînd vorba. N-ai văzut alăturea cu voi, așa singur la masă, pe un domn bine îmbrăcat?

— Nu-mi mai vorbi de el, o slutenie de om! grăi Zoe. Îl știu și ce-ar vrea.

— N-o lua așa de ușor, stărui cocoana Profira. Tocmai frumuseță de om nu e, dar e-n cea mai frumoasă vrîstă — patruzeci de ani dac-o avea — și nu e vrun pîrlit cu două-trei sute de lei pe lună, ci ia opt sute și poate să-și facă mai cu una, mai cu alta, așa pe de lături, și-o mie cinci sute.

— Ei și!? întîmpină Zoe. Eu am căpiat, ca să-mi stric rostul? Trăiesc, ce-i drept, mai în sărăcie, dar am frunte de bărbat care mă ține la casa lui, iese cu mine în lume, ba azi, mîine o să se și cunune cu mine.

— De asta să nu te prea bucuri, o sfătui cocoana Profira. Bărbații sunt cum i-a lăsat Dumnezeu: îți făgăduiesc marea și sarea și-ți și dau multe cîtă vreme știi să-i ții de scurt, dar cînd te știu legată în căsnicie legiuită, te țin ei de scurt.

Zoe rămase pusă pe gînduri. Simțise în adevăr și ea că e ținută mai de scurt de cînd avea copil și parcă se temea c-o să fie și mai rău.

— La casa lui — urmă cocoana Profira — te-ar lua, pe cît îl știu eu, și d-l Benga.

Zoe începu să rîdă.

— Benga!? grăi dînsa. Îl mai cheamă și Benga? Dar Benga va să zică pe țigănește „drac“.

— Dar tu de unde știi țigănește? o întrebă cocoana Profira.

— Aș!? Știi că-mi placi!? răspunse Zoe. Nu mi-am făcut oare copilăria în țigănia de la Caimata!? Haid’, lasă-l pe Benga al d-tale.

L-a și lăsat, așa, deocamdată, dar aceasta era o jertfă, jertfa cere răsplată, și Bucur în curînd a trebuit să simtă că deodată s-a surpat tot ceea ce el zidise cu marea osteneală în timp de jumătate de an.

Copilul era trecut de cinci luni și Zoe stăruia ca ori să fie înțărcat, ori să i se dea doică, fiindcă ea n-o să mai fie proastă ca să sihăstrească acum, în tinereţele ei. Voia teatru, circ, *şantant*, baluri şi toalete, ţinea să vadă şi să fie văzută, ca să simtă şi el că e mult ceea ce îi da dînsa.

Pe Bucur îl treceau sudorile reci. Vedea cum ei îi este copilul din zi în zi mai nesuferit, dar cu gîndul ca să-i dea doică tot nu se putea împăca, i se dedea însă de dragul copilului toate celelalte.

Şi cum i le dădea!?

Azi o mişelie, mîine alta, azi una mică, mîine alta mai mare, numai ca să iasă bani şi iar bani, şi din zi în zi se cobora tot mai jos din gîndul său şi tot mai mult se apropia de porţile temniţei.

Şi e lucru firesc că ceea ce te costă mult îţi pare şi scump: cu cît mai multe erau jertfele pe care le aducea de dragul Zoei, cu atît mai mare îi era şi slăbiciunea pentru dînsa; cu cît mai des simţea că foarte uşor ar putea s-o piardă, cu atît mai vîrtos îl cuprindea simţimîntul că după atîtea zbuciumări n-ar mai putea să trăiască fără de dînsa.

Numai rar de tot mai avea clipe de uşurare, în care zicea că e prea mult ceea ce face şi că o scăpare ar fi pentru dînsul dacă ea l-ar părăsi, iar atunci se ridica din adîncimile sufletului său glasul care-i zicea: „Dar tu cine eşti!?"

Era parcă duhurile necurate se făcuseră stăpîne pe cocoana Profira şi o duceau şi azi şi mîine la Zoe, ca să-i şoptească la ureche cum are să-l ispitească pe Bucur pentru ca să-l împingă mereu spre păcate, şi cu toţii se prăvăleau într-o prăpastie întunecată.

— Să-mi dai mie copilul — grăi în cele din urmă Bucura — ca să port eu grije de dînsul, cum am purtat de tine, că-mi este mai drag de cum îmi erai tu.

— Nu! răspunse Bucur. Copilul nu mi-l dau, dar o să se schimbe iar toate: ori aşa, ori aşa!

Durerea pe care o vedea-n faţa mumei sale celei adevărate îi dădea iar puterea de a înfrunta toate ispitirile, şi curată se desfăşura în mintea lui icoana viitorului.

El nu putea să răsplătească cu dureri grele binele ce i s-a făcut din iubire curată.

VI

Orişicare om are-n el şi ceva bun, şi ceva rău, oarecare virtuţi şi oarecare slăbiciuni, şi nu prin virtuţile, ci prin slăbiciunile lui îl stăpîneşte cine vrea să se folosească de el. Acela dar care vrea să facă treabă caută în toţi oamenii ceea ce e bun, căci numai prin virtuţile lui poate să fie omul folositor; dar acela care vrea să stăpînească nu caută în oameni decît ceea ce e rău, căci slăbiciunea ea singură te face supus şi ascultător. Aşa a fost aceasta totdeauna şi pretutindeni, cel puţin aşa, din cînd în cînd, chiar şi pe la Bucureşti. Se ivesc şi aici din timp în timp oameni care stăpînesc folosindu-se de slăbiciunile altora, iar pentru aceştia poliţia n-are numai să păzească buna rînduială, ci totodată să şi adune informaţiuni adeseori foarte preţioase în ceea ce priveşte păcatele oamenilor. Fiind apoi aşa, Bucur n-ar fi preţuit fără de Zoe cît preţuia cu dînsa şi se făcea cu atît mai preţios cu cît mai rău se-nfingea în daraveri pe care nu putea să le mărturisească. Le ştiau „şefii“ lui toate, dar îl lăsau să le facă, deoarece un şef „inteligent“ n-are decît să se bucure cînd te ştie încurcat în ceva, căci numai aşa poate să se folosească orişicînd de tine.

Erau alegeri — mare frămîntare, multă alergătură şi pentru poliţie.

Guvernul, nu liberal, nici conservator, ci guvern în cel mai adevărat înţeles al cuvîntului, ţinea să-şi scoată cu orice preţ candidaţii. Aşa cereau interesele superioare ale statului, pe care opoziţiunea nu putea decît să le compromită.

Cu cît mai mult însă se apropia ziua fatală, cu atît mai multe erau „şansele“ acestei primejdioase opoziţiuni, iar aceasta mai ales în urma stăruitoarei propagande pe care o făcea d-l Aurel Ciocorescu, om tînăr, advocat, orator pe cît de neobosit, pe atît de simpatic şi pe deasupra şi stăpîn al unei frumoase averi. Chiar nici atît nu era însă destul: el mai era şi ginerele d-lui Fănică Bulbuc, fost senator şi unul din cei mai devotaţi sprijinitori ai guvernului, şi izbutise să tragă-n partea opoziţiunii pe socru-său, dimpreună cu întreaga lui clientelă, care era numeroasă.

De unde să-l apuci?

Un singur păcat avea: ca toţi oamenii care se simt poate prea mult, el era încrezut, îndrăzneţ şi cam uşurel.

Se apără fiecare cu armele cu care e atacat.

Majorul îl chemă pe Bucur.

— Uite, Bucure, îi zise. E vorba de o mică înscenare, ca să producem o diversiune. Să-i punem o cursă lui Ciocorescu. Aşa, cum cutreieră mahalalele, ca să facă propagandă electorală, nu e greu să-l prindem undeva într-o aventură galantă cu cineva şi să încheiem un proces-verbal. Găseşti acolea doi martori. Ce-o să coste!? Se face apoi un mic zgomot, se produce un conflict între el şi socru-său, iar după alegeri se lămuresc toate. Se fac asemenea lucruri în asemenea ocaziuni.

Bucur tăcea şi asculta. Vorbele-i bubuiau în ureche: el să găsească un chip de a-l ademeni pe Ciocorescu în casa cuiva care e-n stare să facă asemenea mişelie, el să găsească martori, el să-l aducă la timpul cuvenit pe comisar, ca să-ncheie proces-verbal. Şi trebuia să le facă fără de şovăire, căci altfel ştia el ce urmează.

Stătea buiguit şi strivit de gîndul că nu-i rămîne decît să facă ceea ce i se cere.

— Da, domnule major, grăi dînsul în cele din urmă; o să fie însă cam greu să găsesc o femeie potrivită, care se „pretează" pentru asemenea scandal.

Majorul îl fixă cu ochii.

— Trebuie, se-nţelege, să fie o femeie mai de şic, zise el; dacă nu va fi putînd aia cu care trăieşti d-ta, îţi găseşte ea printre cunoştinţele ei pe cineva. La o mie, două de lei nu ne uităm.

Bucur începu să tremure. Îi venea să se repeadă la „protectorul" său şi să-l strîngă de gît.

„Iacă ce-ai ajuns! Iacă ce eşti!" răsună însă din adîncimele sufletului său un glas şi-l ţinea oarecum paralizat.

— Da, d-le major, zise iar şi ieşi cuprins de un fel de ameţeală şi fără ca să-şi poată da seamă ce va face.

— Dar asta cît mai curînd! strigă d-l major. Acum s-arăţi dacă eşti ori nu bun de ceva.

Bun de ceva!?

De ce mai era el bun!?

Dac-ar fi fost singur în lume, ar fi ştiut el ce are să facă; mai erau însă şi ea, şi copilul, şi bieţii aceia de bătrîni, care ziua se gîndeau la dînsul, iar noaptea-l vedeau prin somn.

A umblat mult aşa buimac pe uliţi, fără ca să se poată hotărî într-un fel. Era omul care se socotise rău căzut şi deodată s-a pomenit cu simţimîntul că tot ceea ce făcuse sunt nimicuri în asemănare cu ceea ce mai putea să facă.

„O fac — zise el în cele din urmă — nu-mi rămîne decît s-o fac."

Aceasta îi era pedeapsa pentru vina de a-şi fi părăsit meseria cea uşoară, plăcută şi mănoasă.

„O fac! — zise iar — dar asta e cea din urmă, cu asta am şi scăpat, m-am achitat."

Nu, el n-avea de ce să-şi facă inimă rea: asta era scăparea lui!

„Dacă e vorba de mişelie, mişelie să fie, urmă el. O fac, dar banii îi iau eu, ca să închiriez un local şi să-mi instalez bărbieria."

Înviorat de gîndul acesta, el o luă spre casă, dar peste puţin se-ntoarse.

E greu să te simţi însuţi om de nimic, dar încă mai greu e să ştii că şi alţii tot aşa te socotesc: el trebuia s-o facă aşa, ca să nu se afle că dînsul a pus lucrurile la cale. Orişicît de greu i-ar fi fost dar, acum, de data aceasta şi ultima dată, el trebuia să se folosească de Zoe şi, dacă se poate, numai de dînsa. Îi trebuia însă un om, fie soţ fie părinte, care-l surprindea pe Ciocorescu, acesta bine plătit, îi trebuia o femeie de şic, aceasta şi mai bine plătită, şi îi mai trebuiau şi doi martori, tot plătiţi şi ei. El se duse dar la d. major, ca să-i spună că două mii de lei sunt puţini.

— De bani nu e vorba, îi răspunse acesta; fie şi trei, fie chiar patru mii, numai dacă lucrul se face bine şi la timp. Nu uita că pînă la alegeri avem numai zece zile.

Bucur se întoarse acum cu inima uşurată acasă. Cum rămînea însă dacă lucrurile ieşeau rău?

Aceasta nu-l nelinişte, căci le făcea toate din însărcinarea primită de la superiorul său şi după îndrumările primite de la dînsul.

Nu-şi dedea, biet de el, seama că majorul voia şi el să arate că e bun de ceva. Dacă lucrurile ieşeau bine, al lui era meritul, iar dacă ele ieşeau rău, întreaga vină cădea pe agentul care e netrebnic.

Zoe, mai deprinsă a pătrunde în urzelile ascunse ale oamenilor, a simţit-o însă numaidecît aceasta.

Ea l-a ascultat cu viuă interesare şi zîmbind din cînd în cînd. Ei lucrul nu i se părea o mişelie, ci mai mult o ştrengărie născocită de un om de spirit. Ce e adecă dacă un om căsătorit, fie chiar şi de curînd căsătorit, are o aventură galantă!?

Asta se întîmplă foarte des. Partea hăzoasă e numai că e prins în cursă. Vreun lucru mare nu e însă nici acesta: un mic scandal în familie, oarecare explicaţiuni, şi totul se aranjază parcă n-ar fi fost nimic.

Lucrul e însă mai greu cînd aventura galantă nu există, şi Zoe era de părere că în cazul acesta cel mai firesc lucru e s-o pui la cale.

— Şi cum crezi tu c-ai putea să-l tragi în cursă? întrebă ea.

— Să zicem — îi răspunse Bucur — că vreunul dintre agenţii noştri electorali îl amăgeşte dîndu-i întîlnire cu cîţiva alegători care nu îndrăznesc să se pronunţe pe faţă contra guvernului.

— Şi ea este acolo, grăi Zoe, şi sunt acolo şi cei doi martori, şi se face scandal, şi vine comisarul, ca să încheie proces-verbal.

— De cîte ori se întîmplă asemenea înscenări — o încredinţă Bucur — mai ales cînd e vorba să se pregătească vreun divorţ?

— Eu sunt, cu toate aceste, de părerea că în asemenea dandana să nu intri, stărui dînsa. Omul acela, femeia aceea şi martorii aceia sunt nişte mincinoşi, şi dacă mint cînd îi plăteşti, li-e mai uşor să spună adevărul cînd îi plătesc alţii, ba pot să şi mintă. Las-o! Să nu crezi că majorul sare să te scape dacă intri în vreo încurcătură. Zice că el nu știe nimic, că ești un mincinos, și lumea pe el o să-l creadă. Altfel se pun asemenea lucruri la cale. Îi dai întîlnire și-l prinzi, iar atunci n-ai nevoie de mărturii mincinoase, iară el nu zice „cîrc!“, ci înghite hapul. Iar aceasta nu e nici mișelie, ci o bună lecțiune.

Așa era fără îndoială mai bine și abia acum se dezmeticea Bucur să-și dedea seama că nu e în adevăr atît de rea, cum își închipuise el, fapta pe care i-o cerea majorul.

— Dar dacă nu vine la întîlnire? întîmpină el.

— Nu e bărbat care nu vine dacă știi să-l iei! îl încredință ea. Lasă-l pe mine! Dacă nu ți-l dau gata-n opt zile, să nu-mi mai zici Zoe.

— Dar eu tot n-aș vrea să te bagi tu în asemenea încurcături, grăi dînsul. O să se vorbească la gazete, o să vuie lumea.

Zoei tocmai de asta îi ardea. Îi venea un fel de amețeală cînd se gîndea că timp de cîteva zile numai despre dînsa se va vorbi și dintr-o dată va ajunge femeie celebră.

— Dar cine dacă nu eu!? îi răspunse ea. S-o mai legăm de nasul alteia, care cere și ea ceva, poate și ea să vorbească și poate că nici nu e-n stare să scoată lucrurile la capăt tot atît de bine ca mine? Lasă-l pe mine, că ți-l joc eu. Frumusețea lucrului e tocmai s-o faci și s-o spui la toată lumea c-ai făcut-o dinadins, ca să rămîie de rîsul lumii. Ăla nu mai merge la alegeri, să fii sigur că nu mai merge. Asta o vrea și majorul.

Bucur începu să rîdă.

Lucrurile luau o-ntorsătură în adevăr hăzoasă.

— Adecăte mă-ntreb și eu de ce n-ai putea s-o faci dacă o poți? grăi dînsul. În adevăr că nu te compromiți și nici n-ai nevoie de ajutoare: zici că omul te-a urmărit și ai scăpat așa de urmăririle lui.

— De un ajutor tot o să am nevoie — grăi dînsa — de cocoana Profira, dar nici eu n-o să-i spun ce vreau. Poate că tocmai la ea ori prin ea îi dau întîlnire.

Bucur se scutură parc-ar fi mușcat dintr-un măr pădureț, dar, la urma urmelor, sunt împrejurări în care şi asemenea persoane sunt bune de ceva, poate chiar indispensabile.

El rămase cîtva timp pe gînduri, apoi iar se reivi duioşia firii lui.

Cu un ceas, două mai înainte era atît de amărît şi de deznădăjduit, iar acum iar i se luminase viaţa şi-o singură hotărîre îi mai rămăsese din toate zbuciumările: că, orişice ar fi, el iar se-ntoarce la meseria de care se legau cele mai frumoase amintiri ale vieţii lui.

Se vedea stăpîn la casa lui săracă, iar nu unealtă de care se folosesc alţii, ca să pună la cale ticăloşii.

— Apoi — îi zise el Zoei — după ce trecem de aceasta, închiriez un local şi-mi deschid bărbierie. Să vezi tu ce bine-o să ne fie.

Zoe se uită cam speriată la el.

Ei îi plăcea viaţa pe care o avuse. Lasă că se deprinsese cu ea, dară i-ar fi plăcut chiar şi fără ca să se fi deprins. Era în firea ei să umble, să vadă, să se arate, să se vîre în toate şi să prindă şi de ici, şi de colo o vorbă. Gîndul ca să fie soţia unui bărbier n-o încînta. Şi astă dată însă el vorbise aşa că nu mai era chip ca ea să zică nu.

Era apoi în firea şi-n apucăturile ei şi ceva ce-o mîna spre viaţa casnică.

Sunt o mulţime de femei care ştiu să facă efect cînd se prezentă-n lume, încît ochii tuturora se opresc asupra lor. Ele se-mbracă cu gust şi au ţinută potrivită cu talia şi cu găteala lor. Fustele lor sunt însă nespălate, ciorapii le sunt fără de călcîie, iar acasă la ele toate stau claie peste grămadă şi praful e de un deget de gros. Zoe nu era de felul acestora. Ţinea la curăţenie şi la buna rînduială pe care nu numai o făcea cu plăcere, dar o şi păstra cu un fel de grijă neadormită. Aşa se deprinse mai ales în atelier, unde venea multă lume şi trebuia să fie totdeauna cea mai deplină curăţenie. Iar o femeie care are slăbiciunea aceasta se îndrumează uşor spre căsnicie. Mai era apoi un lucru care-o ademenea pe Zoe: şi într-un salon de bărbierie e multă viaţă. Unul intră, altul iese, fel de fel de oameni, de la care poţi să afli multe.

— Şi eu o să vă dau ajutor la ţinerea în bună rînduială a salonului, grăi dînsa.

Bucur stete puţin pe gînduri. El nu-şi închipuise lucrurile tocmai aşa. Dar nici că era vorba ca hotărîrea să se ia chiar acum.

— Da, zise el dar, cuprins de simţămîntul că o nouă şi mai binecuvîntată viaţă se va începe în curînd pentru dînsul.

VII

Planul Zoei era pe cît de simplu, pe atît de potrivit cu firea ei.

— Am — zicea dînsa — să mă ţin de capul lui şi-n trei-patru zile-l bag în draci.

Era pentru dînsa cestiune de amor propriu să arate că poate şi s-ar fi simţit foarte umilită dacă n-ar fi răuşit. La celelalte nu se mai gîndea dar, şi-i era mai mult ori mai puţin indiferent dacă va fi ori nu Bucur la timpul potrivit gata cu comisarul şi cu martorii.

Aproape tot atît de mult ţinea s-o facă fără de ajutorul Profirei, care mijlocea adeseori asemenea întîlniri.

Unul dintre păcatele organice ale femeilor ca Zoe e însă lipsa de discreţiune. N-o ierta pe ea firea să tacă mai ales în faţa Profirei, care venea de cînd cu d-l Benga adeseori pe la dînsa. Nu-i mai vorbea, ce-i drept, nimic, dar pîndea, ca s-o găsească într-o stare sufletească în care poate să-ncerce din nou a o îndupleca.

Nu avea Zoe încredere în Profira, ba nu se-ndoia că dînsa, aflînd adevărul, ar fi-n stare să se ducă la Ciocorescu ca să-l vestească. Ea însă tot nu s-a putut stăpîni şi-a scăpat vorba că s-ar putea ca-ntr-una din cele mai apropiate zile s-o roage de ceva.

Cocoana Profira se uita cam pe sub gene la dînsa.

De ce adică ar fi putut s-o roage Zoe, pe care o ştia atît de proastă, încît nu era-n stare să facă ceva fără de ştirea dumnealui!?

— Nu-nţeleg, grăi dînsa, uitîndu-se stăruitor în faţa ei.

— Am să-ţi spun cînd o fi să fie, răspunse Zoe.

Cocoana Profira dete din umăr.

— De ce nu chiar acum? întrebă ea.

— Nu se poate, răspunse iar Zoe; să vedem mai-nainte.

Dar, la urma urmelor, putea, ba chiar trebuia să-i spună, ca să n-o găsească nepregătită dac-ar fi avînd nevoie de dînsa.

— O mică întîlnire, adăugă ea.

— O-ntîlnire, tu? Şi dacă simte el ceva? grăi cocoana Profira.

— Ce-ţi pasă!? grăi Zoe, dar faţa ei, privirea ei, felul în care rostea vorbele, toate o dedeau de gol, încît Profira, trecută cum era prin toate, putea să vadă cît de colo că nici ei nu-i pasă şi că nu fără de ştirea lui face ceea ce are de gînd să facă.

„O fi avînd mişelul vreun interes — îşi zise ea-n gîndul ei — şi profită de dînsa."

De cîte ori nu se face aşa ceva!? Sunt părinţi care-şi jertfesc copii; de ce să n-o facă un bărbat cu femeia care i s-a dat în slăbiciunea ei roabă?

— Cu cine? întrebă ea.

— Asta nu pot însă să ţi-o spun, răspunse Zoe, foarte hotărîtă de a nu i-o spune decît la nevoie, cînd n-ar putea să aibă întîlnirea fără de mijlocirea ei.

— Zoe, grăi cocoana Profira într-un ton stăruitor. Tu tot tu rămîi! Tare mă tem că o faci chiar îndemnată de el. Ţi-am spus de atîtea ori că el numai plăcerea şi-o face şi folosul şi-l caută. Minune ar fi dacă m-aş înşela crezînd că şi acum el profită de tine ca să-şi facă treburile, şi tu eşti destul de proastă ca să te laşi.

Zoe rămase ca făcătorul-de-rele surprins asupra faptei.

Se deprinsese a-l pune pe Bucur foarte sus în gîndul ei. Nu se-ndoia despre iubirea lui, şi dintre oamenii pe care-i cunoştea, nu erau decît de tot puţini aceia pe care-i socotea atît de buni şi atît de cuminte ca dînsul. Acum ea fu cuprinsă deodată de simţimîntul că cocoana Profira tot are dreptate şi că el în adevăr profită, ca să-şi facă treburile.

— E foarte cu minte dumnealui, urmă cocoana Profira, care simţise efectul vorbelor pe care le grăise. Să aibă aşa de pomană o femeie ca tine şi să-şi mai şi facă treburile cu ea. Să stai şi să te cruceşti!

Zoe nu zise nimic, dar recunoştea că în adevăr aşa este şi Bucur se coborî în gîndul ei alăturea cu cei mai nemernici oameni.

— Şi pentru un asemenea om ai refuzat tu partide strălucite, urmă Profira, dîndu-i zor. Oameni ca Benga puţini se găsesc şi n-o să mai poţi găsi nici tu peste doi-trei ani.

— Te rog să nu-mi mai vorbeşti de el! strigă Zoe, vărsîndu-şi focul.

— Ba am să-ţi vorbesc — stărui cocoana Profira — şi n-o să te las pînă ce nu te voi dezmetici. Acum eşti tînără şi frumoasă şi plină de nuri, acum ai să-ţi croieşti şi tu soarta, ca să n-ajungi ca mine. Mîine vei voi, dar o să fie prea tîrziu. Ce poate adică să-ţi dea Bucur al tău?! Azi-mîne o să-l dea afară şi de la poliţie şi-o să ajungi o biată de bărbiereasă, ba chiar mai rău, slugă la un bărbier, dacă nu s-ar întîmpla cumva să te pomeneşti într-o bună dimineaţă că ţi-l duc la „Văcăreşti“, că multe rele se şoptesc, ba se spun chiar tare despre dînsul.

Zoe era răpusă. Ştia şi dînsa că aşa este şi începu să plîngă, cum îi era felul!

— Ce plîngi!? grăi cocoana Profira. N-ai de ce să plîngi! Dacă e în lumea aceasta cineva care nu are de ce să plîngă eşti tu. Ţi-am spus că l-ai scos din minţi pe d. Benga, că e în stare să facă orişice pentru tine, că o să ai şi viaţă ca în rai şi viitor asigurat cu dînsul, c-o să fii stăpînă la casa lui, iar nu roabă, că lui nu-i pasă nici de rude, nici de prieteni, nici de superiori. Nu plînge, ci fă-te femeie cuminte cîtă vreme mai eşti încă în floare şi să mă binecuvintezi viaţa toată.

Zoe însă plîngea, mereu plîngea.

— Dar eu nici n-am vorbit măcar cu el, întîmpină ea în cele din urmă.

— Să vorbeşti — o încredinţă cocoana Profira — şi-o să-l vezi cu totul altfel, să trăieşti o zi, două cu el şi-o să-l iubeşti mai mult decît pe ăsta, care nu ştie decît să profite de tine. Profită tu. Uite, asemenea întîlniri să ai!

Zoe dădea cu îndărătnicie din cap.

„Să mă tai şi nu!“ îşi zicea dînsa şi ăsta şi era în adevăr gîndul ei, dar ziua aceea nu s-a dus să ia urma lui Ciocorescu. O durea capul, era buiguită, îşi pierduse toată vlaga şi umbla de ici pînă colo, mai stătea trîntită, mai se plimba neastîmpărată, mai plîngea, se apuca ici de una, colo de alta şi nu era în stare să facă nimic.

Bucur era foarte supărat cînd a găsit-o indispusă. Tocmai acum! O zi pierdută era lucru mare în împrejurările în care se afla el. Cu cît mai mult îşi dedea însă el supărarea pe faţă şi cu cît mai stăruitor era, cu atît mai vîrtos se pătrundea dînsa de gîndul că cocoana Profira avea dreptate şi cu atît mai pornită era spre îndărătnicie.

Ziua următoare, cu toate aceste, s-a dus, a şi luat urma lui Ciocorescu, a ajuns să i se uite de cîteva ori în ochi şi să-i zîmbească cum ştia dînsa, dar nu erau lucrurile cum şi le închipuise dînsa şi iar a trecut o zi fără ca să poată zice c-a făcut ceva.

Acum Bucur era nerăbdător şi, cuprins de temerea ca nu cumva toate să rămîie baltă, a început să-i dea zor.

— Dragă, îi zise, nu cumva să mă faci de ruşine. Tu ştii ce fel de om e majorul şi cîte şi cîte n-ar fi în stare să-mi facă dacă n-aş reuşi. Nu vrei ori nu te simţi destoinică, spune-mi, ca să-mi croiesc alt plan şi să caut la timp pe altcineva.

Ea se uită lung şi cu un fel de dispreţ la el.

— Parcă mai e în lumea aceasta cineva care ar fi în stare să-ţi facă ceea ce-ţi fac eu!? grăi dînsa şi începu să plîngă.

El nu-nţelegea vorbele ei şi astfel nu putea să-i înţeleagă nici plînsul.

— Bine, îi zise, de ce plîngi acum? Tu însuţi ai stăruit să te las s-o faci. Dacă nu mai vrei, spune-mi-o, că mie nu mi-e lucru de glumă.

— Văd eu că nu ești niciodată mulțumit cu mine — urmă ea plîngînd înainte — și te-ai săturat de mine.

El își făcu cruce.

— Cum îți vor fi venind asemenea gînduri, asta s-o înțeleagă cine-o poate, grăi dînsul. Zoe dragă — urmă apoi stăruitor — eu i-am promis majorului c-o să fac înscenarea și trebuie neapărat s-o fac, căci altfel o pat. Lasă că mă dă afară de la poliție, ceea ce n-ar fi tocmai mare nenorocire, dar în supărarea lui îmi caută și vreo vină ca să-mi facă un rău și mai mare.

— Să te trimită la „Văcărești"! strigă Zoe sărind în picioare. Nu ți-am spus-o eu!? Poți să faci toate ticăloșiile, și ți le trec cu vederea, ai să le faci și pe acele pe care le vor ei. Nu, domnule major! nu! urmă ea îndîrjită. Cu mărturii mincinoase nu umblăm, pentru ca tot d-ta să-ți speli apoi mînile și să ne scoți numai pe noi vinovați. Nu! Avem să-l prindem în cursă pe cale cinstită, așa cum se prind în fiecare zi atîția și atîția. Să n-ai nici o grijă — îl încredință ea pe Bucur — e ambițiunea mea să ți-l dau gata, și-n două, cel mult trei zile îl ai.

Ea vorbea cu inima deschisă și spunea gîndul ei cel adevărat. Aceasta o vedea Bucur: era Zoe așa cum o știa el. El o știa însă că e și schimbăcioasă, o vedea că se zbate, și pe deplin liniștit nu era.

Ziua următoare, cînd el a ieșit, ca să se ducă la serviciu, dînsa se gătea și era tot ca mai înainte.

Așa ar fi și rămas dacă n-ar mai fi fost la mijloc și d-l Benga, care nu dormea, și cocoana Profira, care avea și ea ambițiunile ei.

La ameazăzi, cînd s-a întors de prînz acasă, Bucur n-a găsit-o. Nu se prea mira de aceasta, căci o știa umblînd în treburi grele. Copilul era flămînd și plîngea, trecuse însă acum de șase luni și dădaca l-a mai potolit, dîndu-i lapte cu griș.

Toată după-amiaza Bucur era neliniștit și din ce în ce mai neliniștit. Pe la cinci s-a întors iar acasă înainte de vreme.

Dădaca era dusă cu copilul la plimbare, iar bucătăreasa îi spuse că Zoe trecuse cu vreun ceas mai înainte pe acasă.

— M-a trimis — grăi dînsa — pe mine la băcănie, iar cînd m-am întors, n-am mai găsit-o!

Ieşise şi dădaca, şi steteau toate vraişte.

„Va fi fost grăbită — îşi zise el — şi n-a mai putut să aştepte."

Dacă s-ar fi uitat însă bine, ar fi văzut că lipseşte pe ici, pe colo cîte ceva din casă, iar dac-ar fi deschis dulapul în care ea îşi ţinea hainele, l-ar fi găsit gol.

El se plimba însă nerăbdător prin odaie.

Să se ducă s-o caute. Cum să-i deie de urmă!?

Peste vreun ceas s-a întors şi dădaca cu copilul.

— Eu am lăsat-o acasă, îi spune dînsa. A läptat copilul şi m-a trimis cu el la plimbare, în vreme ce dînsa se gătea.

Copilul iar plîngea. Era flămînd şi nu mai voia să primească laptele cu griş.

Neliniştea îl răpuse în cele din urmă pe Bucur.

Unui om intrat în tainele poliţiei nu-i e tocmai afară din cale greu să găsească urma cuiva, mai ales cînd acest cineva e destul de bine cunoscut.

În curînd după ora şapte el a plecat să caute din sergent în sergent urma Zoei şi peste vreo jumătate de ceas a şi găsit-o tocmai la Gara de Nord.

— A plecat cu trenul de Vîrciorova, îi spuse cu oarecare mirare agentul din gară.

Bucur rămase o clipă-ncremenit.

— Cum? Aşa singură? întrebă el.

— Pare-mi-se că nu, răspunse agentul zîmbind. Dacă nu mă-nşel, era cu un domn cam buhăit.

Cine a primit vreodată ştirea despre moartea neaşteptată a unei fiinţe lui scumpe îşi poate da seamă despre starea sufletească, în care se afla Bucur. Stai uimit: ştii şi crezi, dar nu-ţi poţi închipui şi nu simţi că este adevărat.

Zoe a plecat? Zoe a fugit cu cineva? Zoe s-a lepădat de el şi şi-a părăsit copilul!?

Peste putinţă!

Trebuia să fie la mijloc altceva.

Nu mai încăpea, cu toate acestea, nici o îndoială că ea a plecat şi după toate semnele nu a plecat singură.

Bucur ieşi grăbit în piaţa gării, se aruncă într-o birjă şi se duse la prefectură, ca să-l caute pe d-l major.

— D-le major, grăi dînsul, mai putînd abia să răsufle. Mi s-a întîmplat o mare nenorocire: Zoe a fugit. A luat trenul de Vîrciorova. Să dăm o depeşă, ca s-o oprească la graniţă.

D-l major se uită liniştit şi cu zîmbet uşor la dînsul.

Îi vedea deznădăjduirea, dar n-o înţelegea şi nici n-o găsea firească.

— Pe ce temei s-o oprească? întrebă el.

— Cum pe ce temei? răspunse Bucur. A fugit de la casa mea.

— Asta, întîmpină majorul, putea s-o facă orişicînd, căci nu ţi-e, pe cît ştiu, soţie legiuită. A furat însă ceva? A săvîrşit vreo faptă pentru care putem s-o urmărim? Să-i căutăm vreo vină şi lăsăm apoi, după ce o aducem aici, lucrurile încurcate?

Bucur stătea strivit de vorbele majorului.

O vină!? Dar cum s-ar fi putut vreo vină mai mare decît aceea pe care o avea!? În faţa lumii, în faţa legii asta nu era destulă!? Mai trebuia să şi mintă, s-o năpăstuiască pentru ca s-o poată opri din calea rea în care pornise!?

— Să mă duc, domnule major, acasă şi să văd dac-a luat ori nu ceva cu dînsa, grăi dînsul şi plecă.

— Dar grăbeşte-te, Bucure, ca înainte de sosire la Vîrciorova a trenului depeşa să fie dată, îi zise majorul. Apoi nu neglija afacerea cu Ciocorescu — mai adăogă peste puţin — că dăm amîndoi de dracul.

De asta-l mai ardea acum pe Bucur!

Chiar mergînd spre casă, el încetul cu încetul s-a muiat şi şi-a pierdut toată energia.

„Eu s-o mai şi năpăstuiesc!? îşi zise în cele din urmă. Nu! Destule mişelii am făcut: n-o să mai adaug la ele nici una, nici una!“

VIII

Sunt fără de număr nenorocirile de tot felul prin care trece omul în timpul vieţuirii lui pe pămînt, şi nu o dată suntem în greaua luptă a vieţii striviţi de simţimîntul că nu mai putem să răzbim înainte. Prindem însă nădejde, ne facem iluziuni, ne mîngîiem înşine pe noi, adunăm nouă puteri, ne îmbărbătăm şi începem o nouă şi adeseori mai binecuvîntată viaţă.

Era om tînăr Bucur şi plin de puteri: la multe bune se mai putea aştepta, şi numai de la el atîrna să-şi rînduiască mai bine viaţa.

Plimbîndu-se aşa singur prin casă, el avea chiar clipe de uşurare.

Copilul a plîns cît a plîns, apoi, zorit de foame, tot a mîncat ceva din laptele cu griş, iar acum dormea în leagănul lui.

„Acum e la Slatina, acum se apropie de Craiova, acum o fi pe la Balota, acum soseşte la Vîrciorova, îşi zicea el în gîndul lui. Să se ducă, să meargă înainte în calea pe care şi-a ales-o potrivit şi cu firea ei şi cu lumea în care şi-a petrecut copilăria şi prima tinereţe! Cîţi nu sunt care au păţit-o cu mult mai rău decît mine şi azi sunt oameni cu rost bun!?"

De ce adică să se plîngă!?

Asta era, la urma urmelor, scăparea lui.

Ea şi numai ea îl făcuse să-şi părăsească meseria şi să intre în poliţie, unde omul e ispitit la fiecare pas; ea-l împinsese să facă o mulţime de lucruri pe urma cărora tremura în fiecare clipă.

O, cîţi nu aduc jertfe mari ca să scape de asemenea femei, care i-au prins în clipe de slăbiciune în mrejele lor!?

Ce putea adică să i se întîmple!?

„Să zicem că majorul, văzînd că nu i-am făcut nici o treabă, se îndîrjeşte şi mă trimete în adevăr la «Văcăreşti», îşi zise el. Mi se-ntîmplă numai un lucru la care trebuia să mă aştept, dar eu rămîn tot eu, bărbierul, cu care numai puţini se pot măsura şi-n ale meseriei şi-n altele. Mă duc la Galaţi, fie chiar şi în America, şi sunt tot om. Cine n-a greşit în viaţa lui!?"

Mai era însă şi copilul, care rămăsese fără de mamă.

Copil fără de mamă!

El se opri în faţa leagănului şi se uită lung şi din ce în ce mai înduioşat la copilul său, care fusese părăsit de mama lui.

Dar îl avea pe el, care îi era tată.

Deodată ochii i se umplură de lacrămi.

„Ce-o să-i răspund eu cînd mă va întreba cine îi este mamă!?“ îşi zise cuprins de o adîncă durere, pe care numai puţini vor fi putînd s-o înţeleagă ca dînsul în toată pătrunderea ei înfricoşată.

„O, ce ticăloasă! strigă el cu glasul înăbuşit de plîns. Ce fiinţă dezbrăcată de tot ceea ce e omenesc!“

Da! fără de seamăn ticăloasă şi în adevăr dezbrăcată de firea omenească!

„Dar tu cine eşti!?“ răsună iar din adîncime glasul care scurma durerea cea mare a vieţii lui.

„Uite — îşi zise el, cutremurîndu-se în toată fiinţa lui — aşa! aşa a fost femeia care ţi-a dat ţie viaţă, nu o nenorocită, ci o fiinţă dezbrăcată de tot ceea ce e omenesc.“

O, toate e omul în stare să le sufere, să le rabde şi să le poarte, dar gîndul propriei sale spurcăciuni îi sleieşte şi cea din urmă rămăşiţă de putere. Înfrunţi nevoi, înduri suferinţe, te avînţi în luptă cu lumea întreagă şi răzbeşti mergînd cu capul ridicat înainte cîtă vreme te iubeşti tu însuţi pe tine şi te socoteşti vrednic de-a vieţui; cazi însă în rînd cu viermele neputincios cînd te cuprinde scîrba de propria ta fiinţă.

„Zămislit în ceas rău şi din pornire spre păcat, purtat în pîntecele unei păcătoase muncite de căinţe, născut prin ascuns şi cu gînd rău, blestemat am fost ca rele şi numai rele făcînd să-mi petrec viaţa, îşi zise el. Eu am pornit-o şi pe ea în calea pe care o văd mergînd înainte! Eu am ameţit-o, am amăgit-o, am despărţit-o de mama ei, eu am profitat de relele ei porniri, ca s-o pierd. Obîrşia tuturor ticăloşiilor eu sunt!“

Cu o vioiciune îngrozitoare se reiveau în mintea lui toate amănuntele celor petrecute în grădina de la Sf. Gheorghe, în Cişmigiu, în iatacul pe care şi-l luase cu chirie, și sudori reci îi treceau peste frunte și peste obrajii din care îi pierise tot sîngele.

„Ce-o să răspundă această nenorocită ființă, urmă el, cînd lumea-l va întreba cine i-a fost mamă și cine tată!? Eu am scăpat cu o minciună rezemată pe o dovadă oficială; el însă? el va trece prin lume huiduit de toți.“

El nu mai putea să rămîie singur, însuși în fața sa: trebuia să fugă, să alerge prin lume, să vadă, să audă, să se piardă în toiul vieții, ca doară se va ascunde de sine însuși.

A ieșit și s-a dus, dar pretutindeni tot numai el singur cu sine rămînea, ba mai ales acum se simțea singur.

E o tainică și nemilos de strînsă legătură între cei ce se știau părtași la aceeași vină, și acum abia, în mijlocul lumii, a început Bucur să simtă că nu îi este atît de ușor, cum își închipuise amăgindu-se însuși pe sine, ci greu, parcă peste putință chiar îi este a trăi fără de Zoe. Aici, unde petrecuseră atîtea nopți împreună și gustaseră atîtea plăceri, el o vedea pretutindeni, și la fiecare pas tremura ca nu cumva să-l întrebe cineva unde se află ea, ce face, cum s-a întîmplat de n-a venit și ea. Era ceva demonic în ființa ei, și vina lui nu era c-a împins-o, ci că s-a lăsat să fie împins de ea spre rele.

Tîrziu, după miezul nopții el s-a întors, frînt de oboseală, acasă!

„De ce nu m-au lăsat oamenii aceia acolo unde m-au găsit, ca să pier atunci!? își zise el ca-ntr-un fel de aiurire. De ce a trebuit să trăiesc? Aveam vreun rost, vreo menire în lumea aceasta!?“

Sărmanul de el!

E în lumea aceasta loc pentru toți oamenii, își are dar orișicare rostul lui, și fără de el lumea n-ar fi cum e. Altfel s-ar fi petrecut fără de dînsul viața lui Gheorghe și a Bucurei și altfel a Zoei, ba chiar și a buhăitului spălăcit, mai bine, mai rău, dar altfel. El însă, atît prin firea lui duioasă, cît și prin îndrumarea ce i se dăduse în copilărie, era pornit spre bine și nu-și înțelegea rostul decît ca fiind bun. De unde știa însă dacă nu cumva sunt multe relele care s-ar fi petrecut dacă n-ar fi fost şi el în lume!?

Nu însă, lui i s-a înfipt în cele din urmă în minte gîndul că Gheorghe şi Bucura, aşa cum îi ştia, l-au scăpat şi au purtat grije de el şi că toate au venit cum au venit pentru ca el să săvîrşească o faptă bună, care fără de dînsul n-ar fi fost cu putinţă.

Atît de adînc se pătrunsese de gîndul acesta, încît orişice om cu mintea limpede l-ar fi luat, dacă l-ar fi văzut, drept un smintit, care caută cu neastîmpăr împrejurările în care poate să-şi dea smintenia pe faţă.

Cînd a sosit acasă, copilul, iar flămînd, plîngea amarnic, ca orişice băiat viguros, şi dădaca se plimba necăjită cu el în braţe prin casă.

— Haid', du-te şi te culcă, îi zise el dădacei. Lasă-l în seama mea.

S-a plimbat apoi cu el, a mai încercat să-i dea lapte cu griş şi iar s-a plimbat.

„Şi n-ar fi oare o faptă bună să-l strîngi de gît!? îşi zice el într-un tîrziu. De ce să mai trăiască şi el în lume!? O faci şi ajungi în fundul ocnei: tot mai bine e acolo decît aici!“

Nu, însă, nu!

El se plecă şi sărută copilul cu toată înduioşarea firii lui, apoi îl aşeză în leagăn şi iar se găti de plecare.

Un fel de lumină vie se răspîndi peste faţa lui.

Aşa cum au fost, toate se porneau spre bine, dacă nu era acel amăgitor nemilos care a stat la pîndă şi-a momit-o pe ea, om de fire haină, care n-a ţinut seamă de sfinţenia legăturilor dintre bărbat şi femeie, părinţi şi copil.

„Nu-l ceartă legea — îşi zise el — iar lumea îl iartă: am să-l răsplătesc eu potrivit cu fapta lui. De aceasta s-a temut cînd a luat hotărîrea de a pleca. Credea c-o să-mi treacă: nu-mi trece nici dac-aş trăi încă o sută de ani. Să ştie toţi cei ce vor mai fi ispitiţi să facă precum a făcut el că nu scapă şi stau cu sufletul curat în faţa lumii. Are să se-ntoarcă, şi-l găsesc.“

El îşi luă copilul în braţe şi plecă cu el la Obor!

Era aproape de revărsatul zorilor de zi cînd i-a deşteptat pe Gheorghe şi pe Bucura din somn.

Bucura, deşi cam speriată, ca orişicare om deşteptat pe neaşteptate, îşi făcu de trei ori cruce cînd află că Zoe a plecat pe furiş.

— Să-i mulţumeşti lui Dumnezeu c-ai scăpat aşa de uşor de dînsa, grăi bătrîna. Nu te-a făcut pe tine Dumnezeu să-ţi mistui viaţa cu asemenea femeie, iar copilul ţi l-am cerut încă de mult şi mai bine decît la noi nu poate să-i fie nicăiri.

Bucur nu-şi prea dădea seamă despre înţelesul vorbelor rostite de dînsa, dar se uita în ochii limpezi ai ei, vedea zîmbetul liniştit al lui Gheorghe şi nu mai era în stare să judece.

— Dar ce viaţă o să aibă!? grăi dînsul.

— Viaţă de om cu copilărie fericită — îi răspunse Bucura — dacă ne va trăi Dumnezeu şi pe noi.

Bucur suspină din greu. Multe ar fi vrut să zică, dar nu-l ierta firea să-i mîhnească pe bătrîni.

— Greu o să-i fie însă, urmă el, cînd lumea o să-l întrebe cine i-a fost tată şi mamă.

Bătrînii steteră cîtva timp pe gînduri.

— Nu e tocmai aşa de greu, răspunse apoi Gheorghe. Lumea de astăzi s-a obişnuit cu oameni pe ai căror părinţi nu-i ştie şi dintre cari mulţi sunt cumsecade. Dar — urmă el cam muiat — ce zici tu, babă? pentru liniştea lui Bucur, am putea să ne întoarcem iar în satul nostru, unde nu-l ştie nimeni pe copil.

Ochii Bucurei se umplură de lacrămi.

— Şi-aşa numai de dragul lui am rămas aici, răspunse bătrîna alintînd copilul, care se mai liniştise acum.

Bucur se uită lung cînd la unul, cînd la altul dintre dînşii, apoi începu să plîngă, dar nu ca mai înainte, ci cu lacrimi calde şi alinătoare.

— O, cît de rău am răsplătit eu bunătatea fără de margini şi fără de înţeles a voastră, se jelui dînsul.

— Nu, stărui Gheorghe, asta nici să n-o zici, nici să n-o crezi. Viaţa ta întreagă a fost o bucurie pentru noi, şi orişice ai fi făcut şi orişice ai mai face tu, noi nu ne căim, că nu suntem în stare să te socotim vinovat.

— Niciodată, Bucure! stărui şi bătrîna. Iar nenorocirea tot de la Dumnezeu vine şi ea şi-l curăţă şi ridică pe om.

— Chiar şi acum ne-ai făcut o mare bucurie, urmă bătrînul, începînd să plîngă şi el. Hei! puţini sunt în lumea aceasta oamenii care, în starea în care te afli, ar fi făcut ceea ce faci tu.

— Să nu mai zici, Bucure, să nu zici niciodată că n-am fost răsplătiţi, adăugă bătrîna, ştergîndu-şi lacrămile şi sărutînd apoi copilul.

Bucur stătea ca tîmpit: nu mai putea să zică nimic şi, cuprins de simţimîntul că nu poate nici să facă ceva, nici să trăiască, nici să moară fără ca să întunece viaţa acestor bătrîni, se uita aşa cu ochii pierduţi în vînt.

Şedeau la masa unde vorbise cu părintele Agaton. Îl auzea parcă şi acum, după ani de zile, pe călugăr vorbind cu glasul lui oarecum somnoros despre mîngîierile vieţii petrecute în retragerea tăcută. Acum înţelegea nebunia fericită, şi ca un fel de rai pămîntesc se ivea-n sufletul lui Sfîntul Munte, cu pădurile lui dese, cu marea ce se-ntindea împrejurul lui, cu mînăstirile, schiturile şi sihăstriile risipite pe el, cu întreaga viaţă liniştită a celor ce-au fugit obosiţi din lumea plină de zbuciumări.

— Dar — grăi dînsul într-un tîrziu, ca vorbind prin vis — eu trebuie să sfîrşesc într-un fel. În această lume bătută de valuri şi plină de ispitiri nu mai pot să trăiesc. Mă tem în fiecare clipă ca să nu cad în vreun greu păcat. Am să mă duc la părintele Agaton, ca să-mi facă şi mie vreun rost în Sfîntul Munte.

Gheorghe şi Bucura se uitară înduioşaţi unul la altul.

Mai ales Bucurei [i] se părea lucrul acesta ca un fel de înălţare la cer.

— Dacă-ţi va fi fost rînduit aşa... grăi dînsa.

— Şi dacă poţi... adăugă Gheorghe.

— Cînd voi putea, grăi Bucur, gîndindu-se cu inima grea la d-l major.

Ziua următoare a rămas apoi la bătrîni. De-o sută de ori şi-a pus în gînd să plece la prefectură, dar nu era-n stare să se-nbărbăteze.

„O să mă caute şi-o să mă găsească şi e cu atît mai rău, îşi zise el în cele din urmă. Tot trebuie să se hotărască într-un fel, ca să vînd tot ceea ce am şi să fac ceva bani. Orişicînd o fi, cu mîna goală nici la drum nu pot să plec, nici în vreun schit nu pot să intru.“

D-l major îl aştepta cu nerăbdare din ce în ce mai vie şi trimisese în mai multe rînduri după el, ca să-i dea, cum zicea el, o săpuneală zdravănă.

Cînd l-a văzut însă galben la faţă, cu ochii stinşi, ţiindu-se abia pe picioare, i s-a făcut milă de el.

— Să-mi faci, domnule major, ce vrei, îi zise Bucur. Eu nu mai sunt bun de nimic.

Majorul se uită lung la el.

— Bine Bucure, grăi dînsul, atîta om eşti tu? Pentru o ticăloasă de femeie s-ajungi în starea aceasta?

— Nu e femeia, răspunse el; sunt toate prin care avem să trecem în lumea aceasta!

IX

Bucur era în anul al douăzeci şi şaselea, om tînăr încă, copil aproape, dar cunoştea viaţa omenească pînă-n cele mai ascunse amănunte ale ei.

Cîtă vreme a stat sub farmecul ochilor limpezi ai Bucurei, el s-a liniştit şi avea din cînd în cînd chiar şi clipe de îmbărbătare.

„Să nu-i dea Dumnezeu omului cîte poate să rabde“, îi zicea adeseori Bucura, şi sufletul lui se mai înviora.

Cînd se afla însă singur şi cînd umbla prin lume, iar se ivea-n sufletul lui întrebarea: „Cine eşti tu şi care ţi-e rostul?“ şi un fel de groază-l cuprindea cînd se gîndea că foarte multe mai pot să fie zilele vieţii lui.

Văzînd goana nemiloasă a vieţii, mereu era stăpînit de simţimîntul că nu e nimeni de capul lui şi că oamenii toţi împreună sunt o fiinţă uriaşă, care se zbuciumă mereu, mistuindu-se însăşi pe sine. E o tainică şi de-a pururea neînţeleasă legătura între om şi om şi fiecare trebuie, vrînd-nevrînd, să-şi potrivească viaţa cu lumea în care trăieşte. Strîmtorat, împins, nevoit ori ademenit, el gîndeşte şi face numai ceea ce rezultă din împrejurările în care i se desfăşură viaţa şi din pornirile oamenilor cu care şi-o petrece.

„O — îşi zicea — cu totul alta ar fi fost viaţa mea dacă n-aş fi fost osîndit s-o petrec aici, unde fiecare folosul său îl caută, plăcerea sa o vînează, nimeni nu are milă, toate te ispitesc şi nimic nu te ajută să te stăpîneşti pe tine însuţi, ba eşti luat adeseori în bătaie de joc dacă nu ştii ori nu vrei să te foloseşti de împrejurări ori de neajunsurile altora.“

În asemenea lume el nu mai poate să trăiască.

Nici nu putea însă să plece din ea: trebuia neapărat s-o mai vadă o dată pe Zoe şi să se uite-n ochii omului, care a sfîşiat întreaga ţesătură a vieţii lui. Şi dacă!? Ce-o fi să fie! Cînd se uita însă în ochii Bucurei şi cînd vedea zîmbetul lui Gheorghe, îi secau deodată toate puterile.

După nouă zile de zbuciumări, a plecat fără ca să mai fi văzut pe Zoe şi fără ca să fi dat ochi cu el, dar nu fără de gîndul ascuns de a se întoarce după ce Gheorghe şi Bucura vor fi plecat de la Bucureşti.

Ar fi fost o mişelie fără de seamăn să lase nepedepsită o faptă atît de monstruoasă şi tot mai mult era cuprins de simţimîntul că acesta e rostul lui în lume.

În timpul călătoriei lui spre Constantinopol şi de-acolo înainte, simţimîntul acesta a ajuns la deplină covîrşire.

Nicăiri în lumea aceasta nu se poate găsi adunătură ca pe corăbiile din Marea Neagră şi din partea orientală a Mării Mediterane: levantini, greci, bulgari şi albanezi, care-şi petrec viaţa azi aici, mîine colo, oameni care omoară ori pun foc cu un fel de fală, foarte mulţi trecuţi prin temniţe, toţi pătrunşi de gîndul că răzbunarea e datorie sfîntă şi că făcătorul de rele e unealta prin care Dumnezeu ceartă pe cei vinovaţi, azi pe tine şi mîine pe mine, pe fiecare la rîndul lui.

Ce mai căuta el în Sfîntul Munte!?

Mai putea oare să găsească acolo scăpare şi linişte, cînd prin ascuns urzea mereu planuri cum are să se întoarcă şi să săvîrşească fapta în taină, pentru ca Gheorghe, Bucura şi copilul lui să nu afle niciodată? Părintele Agaton, care din lume fugise şi ştia ce-i aduce pe oameni în Sfîntul Munte, nu l-a mai ispitit, ci l-a primit cu toată dragostea.

— Să te mărturiseşti, fiule, îi zise şi-l duse la părintele Serafim, om trecut acum de nouăzeci de ani. Să te mărturiseşti, căci mărturisirea uşurează sufletul.

Să se mărturisească?

Cum însă are s-o facă?

E fără îndoială o uşurare să-i faci unei rude, unui prieten, ba fie chiar şi unui om străin împărtăşirea despre durerile vieţii tale, dar e o margine peste care nu treci.

S-a mărturisit Bucur, dar mărturisirea lui nu era creştinească, făcută cu viua îngrijare a credinciosului care nu se îndoieşte că Dumnezeu le ştie toate şi fără ca tu să le fi mărturisit şi vrea mărturisirea numai drept dovadă de căinţă deplină. N-a mărturisit Bucur tot ceea ce avea pe sufletul lui, nu tot ceea ce a făcut şi nu mai ales ceea ce avea de gînd să mai facă. Ştia că părintele Serafim îl va sfătui să nu facă şi-şi va da silinţa să-l abată din calea păcătuirii, iar aceasta n-o voia.

În zadar! fără de credinţă, toate sunt forme deşerte şi nu e mîntuirea cu putinţă.

S-a supus Bucur şi rînduielilor de ispăşire şi a postit, a făcut rugăciuni, a privegheat şi s-a canonit, dar sufletul nu i s-a curăţit şi viaţa îi era din ce în ce mai nesuferită atît în singurătate, cît şi în mijlocul acelor oameni, dintre care unii i se păreau nişte făţarnici, care mint şi se amăgesc între dînşii, iar alţii nişte visători, care aiurează.

El vedea şi aici, în această lume a retragerii şi a căinţei, numai ceea ce era urît ori rău, neistovita pornire spre certuri, îndîrjirea cu care-şi susţinea fiecare părerile, îngîmfarea celor mai mari şi încăpăţînarea celor mai mici, patima oarbă cu care erau judecaţi cei de altă părere şi ură neîmpăcată asupra celor de altă credinţă. Nesuferită îi era viaţa şi în mijlocul acestor oameni, dar încă mai nesuferită cînd şi-o petrecea în singurătate, stînd numai el însuşi faţă cu sine.

I se alinaseră, ce-i drept, patimile şi nici dorinţa de a o mai vedea pe Zoe, nici iubirea către copilul său, nici setea de răzbunare nu-l mai zbuciumau ca mai înainte şi-i era adeseori parcă nu mai voieşte nimic. Viaţa sufletească îi era însă cu atît mai covîrşitoare.

Le vedea cele de mult trecute parcă se petrec acum în aievea şi simţea iar ceea ce a mai simţit. Copilăria lui fericită şi adeseori furtunatică, zguduirea sufletească prin care a trecut cînd Ilie i-a spus adevărul asupra naşterii lui, sfiala nemărginită de care a fost cuprins faţă cu Gheorghe şi Bucura, zilele frumoase pe care le-a petrecut la bărbierie şi la oaste, toate se strecurau prin mintea lui ca trăite din nou. Cînd se ivea însă în sufletul lui Zoe, trecînd prin faţa bărbieriei, atît de tînără şi atît de stricată în gîndul lui şi atît de proastă în nevinovăţia ei, cînd îşi reamintea privirea ei neastîmpărată şi zîmbetul ei ispititor, el se cutremura şi-i venea să fugă, să se ascundă în fundul pămîntului, dar nu putea scăpa: toate era osîndit să le ştie şi să le simtă, pentru toate era nevoit să se judece şi însuşi pe sine nu putea să se ierte.

Nu mai era în sufletul lui trecut, prezent şi viitor, ci toate se petreceau cu o nemiloasă stăruinţă în fiecare clipă.

„Şi de ce toate aşa şi nu altfel!?“ se întreba el din ce în ce mai des, şi tot mai tare se-nfigea în mintea lui gîndul că trebuie să fie în lume dreptate, că fapta nu poate să rămîie fără de răsplată, că din suferinţele lui trebuie să rezulte o faptă de ispăşire.

Muncit în grele chinuri de reamintirea propriilor sale fapte, el nu-şi dădea seamă că aici e dreptatea, aceasta e răsplata şi aşa vine ispăşirea, ci era cu gîndul mereu dus la lumea pe care o găsise în timpul călătoriei lui cu corabia, la oamenii care îi vorbeau despre dreptul, ba despre datoria răzbunării şi despre dulceața ce se revarsă-n sufletul celui ce-şi face datoria aceasta.

Nu mai era pornit ca mai-nainte, dar voia cu tot dinadinsul şi din ce în ce mai tare.

„Nu Dumnezeu — zicea el — te întrebuințează ca unealtă, căci el, dac-o fi, nu se amestecă în asemenea nimicuri, dar firea cea atoatestăpînitoare te împinge, și poruncilor ei trebuie să te supui."

Atît mai putea el să facă în lumea aceasta şi atît și trebuia să facă pentru ca să-și încheie viața potrivit cu desfăşurarea ei.

Fără de veste dar, nu pe furiş, ci pe nesimțite, el a plecat de la schit, ca să i se piardă urma și să se strecoare nebăgat de nimeni în seamă înapoi, de unde venise, şi umblînd pe potecile dosnice, îi erau din ce în ce mai dese clipele în care se îndoia că trăieşte şi întreaga viață i se părea un vis afară din cale prost, iară moartea o frumoasă deşteptare.

Ziua a doua el stetea pe la asfințitul soarelui deasupra unei stînci de pe țărmul mării. Jur împrejurul lui era pădurea verde și deasă; la picioarele lui și prin apropiere era plin cu fel de fel de flori mirositoare; în dosul lui cîntau privighetorile; din depărtare răsuna în adiere lină a amurgului clopotul cel mare al lavrei; în fața lui se-ntindea marea liniștită și albăstrie; iar pe nemărginitul ei cîmp se vedeau pe ici, pe colo, ca niște corturi risipite, pînzele corăbiilor.

În sufletul lui Bucur se ivi ca icoana luminoasă reamintirea copilăriei sale, cu ochii limpezi ai Bucurei și cu zîmbetul liniştit al lui Gheorghe.

„O, frumoasă e lumea în care se petrece atît de urîta viață a omului!" suspină el, apoi, cuprins de un fel de beție, închise ochii și se lăsă în prăpastia adîncă.

Peste cîteva clipe, jos, în adîncime, valurile se zbătură spumegînd, apoi încetul cu încetul se liniştiră iar, şi toate erau sfîrșite parcă nici n-ar fi fost vreodată și fără ca cineva să mai cerceteze dac-au fost ori nu.

O NOAPTE FIOROASĂ

Încă copil abia zburătorit, aveam slăbiciunea de a umbla răzleţ şi de a mă duce departe, ca să văd şi să pat multe, şi slăbiciunea aceasta mi-a crescut după ce am ajuns om tînăr. Licean, îmi petreceam vacanţele mai ales călătorind, aşa, ca să călătoresc, totdeauna pe jos şi de cele mai multe ori singur-singurel. Lasă că nu prea puteam să-mi găsesc tovarăş, dar îmi mai şi plăcea să umblu singur, căci mă opream cînd şi unde-mi plăcea şi-mi alegeam drumul după propriile mele impulsuri.

Am ajuns în sfîrşit să-mi fac examenul de maturitate tocmai la Sătmar. Drept răsplată a succesului, am cerut voie să mă întorc pe jos acasă.

Era un drum pe care numai în timp de cîteva săptămîni puteam să-l fac şi mă costa mai mult decît făcut în două zile parte cu diligenţa, parte pe calea ferată, dar mă-ncînta tocmai lungimea timpului ce aveam să petrec călătorind peste Ardeal, prin mijlocul unei lumi mie necunoscute.

Mi-am cumpărat dar o taşcă de piele, în care mi-am luat diploma, două cămăşi, trei perechi de ciorapi şi cîteva batiste, am expediat restul bagajului acasă şi am plecat cu alţi patru tovarăşi. Unul din aceştia a rămas seara la Seini, iar alţi doi s-au despărţit de noi la Baia-Mare, unde am stat o zi întreagă, ca să vizităm minele de aur și instalațiunile pentru curățirea aurului. Cu al patrulea, Zehe, am urmat drumul pe la Baia-Sprie și pe la Siseștii părintelui Lucaciu pînă la Capnic, unde tatăl său era director de mine.

La Capnic am stat timp de cîteva zile, am luat parte la o reprezentațiune de diletanți și la un bal împreunat cu ea, am trăit bine și m-am împrietenit cu multă lume, între care și părintele Fogarași, capelanul greco-catolic, un naționalist înfocat.

De la Capnic drumul trece peste muntele Rotunda la Strîmbu, care se află în Ardeal.

— Să te scoli mîne foarte de dimineață, căci altfel te prinde noaptea pe Rotunda, îmi zise Zehe, tatăl, în ajunul plecării.

M-am și sculat, mi-am luat în curînd după cinci cafeaua cu lapte și pe la șase eram pornit pe deal.

Mai-nainte de a ieși însă din sat, mă pomenesc cu părintele Fogarași în calea mea.

— Cum? îmi zise. D-ta român de la Arad și eu român de aici și ești în stare să pleci ca din pușcă fără ca să luăm „ziua bună“ unul de la altul!?

Nu era, în adevăr, așa ceva cu putință; trebuia să mai bem împreună un pahar de vin, să gustăm din șunca și din brînza părintelui capelan, ba el mi-a mai înfășurat în hîrtie și ceva merinde pentru drumul pustiu.

Ce Rotundă? ce drum lung? ce noapte? Parcă nu mai umblasem eu noaptea pe drumuri pustii!?

Era pe la zece cînd am plecat, o zi călduroasă și nu tocmai plăcută.

Partea despre Capnic a Rotundei nu era pădurită, și serpentina urca cotind fără de umbră. Abia pe ici, pe colo era cîte un tufiș, care-mi zicea parcă: „Vino colea pe iarba verde și răsuflă-n umbra mea.“

Eu nu mă prea împotriveam, ba colea pe la amează am tras și un pui de somn, căci nu mă zorea nimeni.

Crescut la marginea șesului nesfîrșit, eu umblasem numai printre dealuri mai mici și nu puteam să-mi fac închipuire despre un munte ca Rotunda. Cu cît mai mult urcam, cu atît mai largi mi se deschideau vederile înspre Țara Oașului, colo spre întinsurile

Țării Ungurești, cu atît mai vîrtos mă emoționam respirînd aerul proaspăt și curat și admirînd bogăția formelor ce se desfășura în fața mea.

„Da! — îmi ziceam — aici, da, să tot trăiești și nu te mai saturi de viață.“

A sosit însă și nespus de frumosul apus de soare, și tainicul amurg al serii, o liniște sărbătorească se revărsa peste larga lume, dar eu încă tot urcam. Mă uitam înainte și vedeam culmea aci, de tot aproape, dar peste puțin aiurea mi se arăta, tot aproape, dar ceva mai înainte.

După ce s-a întunecat, cerul s-a acoperit de nori și abia din cînd în cînd străbătea printre ei lumina lunei trecute spre apus.

Pe ici, pe colo se vedeau focurile păstorilor din poiene, și din cînd în cînd răsuna ecoul lung al unei descărcături de pușcă.

„Sperie urșii — îmi ziceam — ca să nu se apropie de turme și de porumbiști.“

Era-n toate aceste un farmec mie pînă atunci necunoscut, dar mă simțeam obosit frînt și mi se făcea nod în gît cînd mă gîndeam că nu-mi rămîne decît să merg înainte și că mult o să tot merg.

Cam pe la miezul nopții am sosit, în sfîrșit, în culme și-am început să cobor. Aici era însă cu totul altă lume: serpentina trecea prin codru des, la o parte surpătură, iar la cealaltă prăpastie fără de fund. Nu se mai vedeau acum focurile, și razele palide ale lunei numai din cînd în cînd se furișau prin frunziș, dar tot mai răsunau focurile descărcate spre a speria urșii, iar licuricii risipiți pe ici, pe colo dădeau strîmtei priveliști un caracter oarecum sinistru.

Singur în miez de noapte prin codrul pustiu și tăcut, aș fi voit să bată vîntul și să scuture frunzișul. Nici o adiere ușoară însă, nici cosaci, nici greieri, nici țipetul vreunei păsări de noapte nu turbura liniștea nopții și tresăream cutremurîndu-mă în toate mădulările cînd răsunau din depărtare descărcăturile.

Și dacă vreun urs, uimindu-mi apropierea, se coboară din culme, ori se urcă din hîrtoape!?

Văzusem odată într-o menagerie un urs care-şi lingea labele torcînd ca pisica.

Coborînd acum la vale, îmi era mereu parcă aud mai la dreapta, mai la stînga, cînd la deal, cînd la vale acea mormăială somnoroasă a ursului care-şi linge labele, apoi îmi răsunau peste puţin prin frunzele uscate paşi greoi şi mi se răcea sîngele în vine.

Nu era urs nicăiri prin apropiere, dar eu auzeam cînd mormăiala, cînd paşii greoi, vedeam mogîldeaţă cînd deasupra surpăturii, cînd jos în prăpastie, cînd în faţa mea la cotitura drumului şi-nţelegeam din ce în ce mai bine cum a ajuns românul să zică: „Ţi se face părul măciucă.“

Nu-mi era frică, nu-mi venea nici să fug, nici să mă ascund, ci mergeam automatic înainte, dar din cînd în cînd mă treceau fiorii de-mi furnicau toate vinele, părul mi se făcea ţepe-ţepe-n cap şi pălăria de paie îmi cădea peste obraz la picioare.

O ridicam, mi-o puneam iar în cap şi-mi urmam mai inimos drumul; degeaba mă încredinţam însă eu însumi pe mine că nu e nici urs, nici vreo altă fiară prin apropiere, căci iar auzeam mormăială şi paşi, iar vedeam mogîldeaţă şi peste cîtva timp iar îmi cădea pălăria din cap. Îmi dădeam foarte bine seamă că-mi fac spaimă din senin, că mi se năzăreşte ca şi calului sperios şi-mi venea să rîd aşa singur de mine însumi: nu puteam însă să scap de nălucirile ce-mi făceam.

Deodată, tîrziu după miezul nopţii, ajuns la o cotitură, unde drumul trecea-n altă parte a coastei, am auzit răsunînd în lărgimea unui luminiş lătratul unui cîine, o senină veste de scăpare acel lătrat de cîine.

Au trecut de atunci ani mulţi, dar îmi răsună şi acum în ureche ca o senină veste de scăpare acel lătrat de cîine.

Ochii mi s-au umplut de lacrimi şi-am pornit în pas săltat la vale.

Mă ştiam, în sfîrşit, prin apropiere de oameni şi de aci înainte puteam să răsuflu uşor.

Peste cîtva timp am auzit şi sunetul de atunci mie nespus de dulce al unei talange, tot în vale, tot departe, tot răsunînd din luminiş în noaptea pînă acum pustie, iar la o cotitură am dat de o căpiţă de fîn proaspăt, cosit de pe la marginile pădurii.

Mai era mult şi pînă la cîine, şi pînă la talangă, dar răsuna-n vale şi lătratul şi talanga, şi eu, simţindu-mă bine adăpostit, mi-am făcut culcuş sub căpiţa de fîn mirositor, m-am culcat şi fericit se zice cel ce poate să doarmă cum am dormit eu atunci, la marginea şerpuitorului drum de pe Rotunda.

SĂRBĂTORI FERICITE

Am fost odată şi eu copil.

E mult de atunci, şi tot îmi aduc aminte parc-ar fi fost ieri că aveam sărbători fericite, căci trăiam în mijlocul unor oameni care ştiau să se bucure de viaţă.

Cei din împrejurimile Aradului şi mai ales podgorenii erau, nu ştiu dacă mai sunt ori nu şi astăzi, oameni cu inima deschisă, porniţi spre veselie şi totdeauna bucuroşi de oaspeţi, iar şirienii noştri erau fruntea Podgoriei.

Cînd anume s-au petrecut lucrurile de care îmi aduc aminte, aceasta nu mai sunt în stare s-o spun. Ştiu însă că n-apucasem încă să umblu la şcoală şi că de Sf. Niculae, cînd la noi era, ca-n toţi anii, praznic cu sfeştanie şi cu masă mare, toate erau acoperite cu un gros strat de zăpadă. De pe deal, din faţa bisericii, vedeai dincolo de sat şesul cel nesfîrşit, întinderi şi iar întinderi acoperite de zăpadă, pe ici, pe colo cîte un turn de biserică ce se ridica în mijlocul satelor ce păreau una cu cîmpia.

În timpul sărbătoririi de Crăciun, piţărăii, colindătorii, purtătorii Stelei şi cei cu Vicleimul răzbeau prin troienii îngrămădiţi pe ici, pe colo, iar a doua zi, cînd lumea se întorcea de la utrenie, tata, mama şi noi, copiii, soră-mea şi eu, am plecat cu sania la Cumlăuş, cel mai apropiat dintre satele de pe cîmpia unde tata avea un prieten din copilărie, părintele Costică, care luase și el parte la praznicul din ziua de Sf. Nicolae. Era dovada de dragoste să îi stăm și noi de sfintele sărbători la masă.

Drumul de la Șiria pînă acolo, mai ales cu sania, se poate străbate în mai puțin de un ceas, și vorba era să mergem de sf. liturghie la biserică.

Plecînd din Podgorie și ținînd seamă de obiceiul locului, tata a luat cu dînsul și un butoiaș de vin, iar mama a adăugat un coș de struguri, cîrnați și cartaboși, precum și nelipsiții cozonaci cu nuci.

Vorba era ca, pe-nserate, să ne întoarcem acasă, dar în curînd după masă ne-am pomenit cu notarul de la Șimand, un bun prieten al părintelui Costică, și nu se putea să plecăm fără ca să fi petrecut un ceas și cu el. După trecerea acestui ceas, n-am mai plecat apoi, căci ne prindea noaptea pe drum și puteau să ne iasă lupii în cale.

Ce se va mai fi petrecut după aceea, nu știu, căci m-a răzbit somnul. Destul că ziua următoare n-am plecat acasă, ci la Șimand, unde ne-au însoțit și părintele Costică și preuteasa.

Săltam noi, copiii, de bucurie, căci era zi cu soare, cele trei sănii lunecau repede peste zăpada de pe drum și zurgălăii de la gîturile cailor răsunau departe.

Mai vie ni-a fost bucuria după ce am sosit la Șimand, căci notarul avea și el doi copii, ba puțin în urmă a sosit acolo administratorul domeniului de la Macea, care avea și el un băiat, ba a mai adus cu dînsul și lăutari. Macea era, adică, moșia vestitului magnat sîrb Petre Cernovici, care în timpul nu tocmai lungei sale vieți a risipit bogății mari, iar mîna lui cea dreaptă, administratorul, nu putea să fie decît la fel cu dînsul.

Oamenii stăteau voioși de vorbă, cîntau și jucau cînd „Ardeleana“, „Mărunțeaua“ și „Lugojana“, cînd „Czardaș“, cînd „Polka“ ori „Valsul“, ba Sekulici, administratorul, s-a pus să joace „Colo“, după părerea lui cel mai frumos dintre toate jocurile ce se pot închipui.

E de prisos să mai spun că în ziua următoare am plecat cu toţii la Macea, acum şapte sănii, nu numai cu zărgălaie, ci şi cu lăutari, nu numai în goana mare, ci şi pe-ntrecute.

La Macea am vizitat şi castelul lui Cernovici, care nu era acasă. Mi-a rămas pînă-n ziua de astăzi adînc întipărită impresiunea pe care a produs-o asupra mea pădurea de plopi înalţi, primii pe care i-am văzut în viaţa mea, şi mulţimea de ciori neastîmpărate, care cîrîiau a pustiu.

De la Macea am plecat cu toţii, acum nouă sănii cu zurgălaie, la Zărand, ca să-l călcăm, cum zicea părintele Costică, pe popa Tulcan, care avea gospodărie cu belşug şi casă cu mare lărgime.

Cei mai mulţi dintre cei plecaţi nu-l cunoştea pe popa de la Zărand, dar nimeni nu se îndoia că va fi primit cu toată dragostea şi aşa se făcea atunci pe acolo apropierea sufletească între om şi om.

Pentru noi îndeosebi aceasta era întoarcere spre acasă, o întoarcere cu mare înconjur, dar întoarcere, căci de la Zărand drumul duce la Pîncota, în Podgorie, iar de acolo Şiria e pe sub dealuri numai aci. S-a şi luat la Zărand hotărîrea că cu toţi au să petreacă ziua de Anul nou la noi, la Şiria.

Aceasta a fost cea mai interesantă parte a plimbării noastre de atunci.

Pînă la Zărand umblaserăm adică numai pe drumuri dintre ogoare, în care abia rar de tot întîlneam, pe ici, pe colo, cîte o sanie. La Zărand am intrat în drumul de ţară, în care umblau şi alţii tot în treburi ca ale noastre.

Cînd la mare depărtare se ivea vreun alt şir de sănii, oamenii începeau, atît aici, cît şi acolo, să se salute prin chiote. Iară cînd se întîlneau, se opreau şi unii, şi alţii. Era totdeauna între aceştia cel puţin unul care cunoştea pe vreunul dintre ceilalţi, şi legătura era făcută, ba chiar şi dacă n-ar fi fost nici unul care-o făcea, se făcea de sine, şi cei întîlniţi în drum închinau pahare unii în sănătatea celorlalți și trăgeau cu toții împreună un joc.

Așa, oprindu-ne mereu din drum și încheind iară și iarăși legături de prietenie rodnică, am făcut drumul pînă acasă, unde ușile erau toate larg deschise.

După ce au trecut apoi și aceste, fiecare se simțea mai mult om, căci creștea fiecare deopotrivă cu legăturile pe care le încheia cu alții, care nu numai la bine, ci și la treabă se-nsoțesc cu el, ba chiar și la nevoie îi sare într-ajutor.

UN PAS CU NOROC

Mi-am petrecut copilăria la țară și nu mi s-a întîmplat pînă la vîrsta de douăzeci de ani niciodată să rămîn și de sărbători în oraș. Un fel de întristare mută m-a cuprins dar mai tîrziu totdeauna cînd nu puteam să ies de sărbători la aer și mă bucuram ca un copil cînd Beldeanu, unul dintre colegii mei, m-a poftit de Crăciun la Vaduri, unde tatăl său încă din timpul tinereților lui ținea o moșioară în arendă.

Am găsit multă lume la casa bătrînului și am petrecut seara de Ajun pînă tîrziu după miezul nopții. Bătrînul și cei doi fii ai săi au ținut cu toate aceste să se scoale ziua următoare cu noaptea-n cap pentru ca nu cumva să piardă slujba la biserică. Deși cam mirat de acel fel creștinesc al unor oameni civilizați, era chestiune de bună-cuviință să-i însoțesc.

Îmi părea bine că am făcut-o aceasta.

Într-o biserică nu mare, dar bine întreținută și foarte curată, am găsit adunată multă lume, care păstra cea mai bună rînduială, iar preotul, un om de vreo treizeci și cinci de ani, nu numai citea și cînta frumos, ci mai avea și-n înfățișarea, în mișcările și-n toate purtările lui o cuviință care te făcea să iei cu toată inima parte la slujba dumnezeiască.

După liturghie, am trecut pe la casa lui, ca să-i urăm „la mulți ani sfintele sărbători.“

Aceeaşi rînduială şi aceeaşi curăţenie ca la biserică, nu bogăţie, dar casă cu destulă lărgime şi gospodărie întreagă şi bine ţinută.

Părintele Spiridon, om cu deosebire liniştit şi scurt la vorbă, aş putea să zic chiar sfiicios, nu se potrivea de loc cu preoteasa, care, sprintenă, vioaie, aproape neastîmpărată, nu găsea destule vorbe să-şi deie pe faţă bucuria că naşul a venit s-o vadă şi ni-a prezentat pe cei trei copii ai săi, doi băieţi şi o păpuşică de fată.

— Unde l-aţi găsit pe popa acesta? îl întrebai pe Beldeanu după ce plecarăm de la casa lui.

— Asta e o istorie interesantă, pe care o să ţi-o povestesc cînd vom avea mai mult timp, îmi răspunse el. E un adevărat giuvaer, nu ca popă, ci ca om. Să-i vezi stupăria, vacile, grădina de legume, pomătul, întreaga gospodărie.

După masă ne luam, rămaşi numai noi amîndoi, cafelele.

— Vorbeai de popă, îmi zise el. E de aci din sat,fiul dascălului Ilie. Era cu vreo trei ani mai mare decît mine, venea în fiecare zi să mă ieie la şcoală, mă apăra de cîini şi mă povăţuia ca un frate mai cuminte. Ne-am făcut dar prieteni buni şi tot prieteni am rămas şi după ce ne-am despărţit, trecînd eu la liceul „Matei Basarab“, iar el la seminar.

În timpul anului şcolar ne vedeam, ce-i drept, de tot rar, dar vacanţele le petreceam împreună, şi ţineam la el fiindcă era aşezat şi blajin, sfios şi cu multă măsură în toate ale lui.

După ce au trecut cei patru ani de seminar, el a rămas acasă, cam fără de nici un rost. Mai făcea pe scriitor la primărie, ori pe agentul de percepţiune, mai îi era tatălui său de ajutor la biserică, cît şi-n mica lor gospodărie, şi aştepta să-i vie norocul, ca să-şi găsească prin apropiere vreo parohie.

Ar fi mai stat, poate, mult aşa dacă nu s-ar fi apropiat vîrsta de douăzeci şi şase de ani, la care trebuia să-şi facă rîndul la oaste dacă nu era preot.

Parohie şi-ar fi găsit, căci era bine notat la Metropolie, tînăr chipeş şi deschis la cap, călca popeşte şi cînta și cetatea, precum ai văzut, frumos; trebuia însă să se însoare mai înainte de a fi cerut hirotonisirea.

Și fete ar fi putut să găsească, dar ici nu-l ispitea fata, iar colo nu i se potrivea zestrea.

Mai era apoi la mijloc și Anica a preutesei, o fetișcană curățică, sprintenă și harnică, dar tot atît de săracă și de neajutorată ca dînsul.

Nu doară c-ar fi avut vreo mare slăbiciune pentru dînsa. Așa, cum l-a lăsat Dumnezeu, el nu prea are slăbiciuni pentru nimeni și pentru nimic. Îi ținea însă ea drumurile, îl pîndea în toate potecile și la toate răspîntiile și-i era greu să n-o vadă cînd de vreo cîțiva ani să împedeca mereu de ea.

Om slab de fire, el și-ar fi luat inima în dinți și ar fi mers cu ochii închiși înainte dac-ar fi avut fie dînsul, fie dînsa vreo două mii de lei, ca să poarte cheltuielile hirotonirii și să-și întemeieze casa. Ea însă nu ar fi putut să-i aducă decît un pat, o masă, patru scaune, un război, un gherghef, o mașină de cusut și un tron plin de mărunțișuri.

Degeaba! Tot nu-i rămînea decît să-i facă pe plac tatălui său, care încă de mult luase înțelegere cu leica Marița ca să-l încurce cu Veta, fata lui Ghiță Orzarul, care era gata să-i deie, deocamdată, zece mii de lei numărați pe masă și să ridice și cheltuielile de nuntă.

O știa bine pe Veta încă din timpul cînd se afla dînsul în seminar, ba atunci cam trăgea cu ochiul la ea. Crescută în oraș, trăită în lume și trecută acum de douăzeci și trei de ani, ea era, la urma urmelor, și mai potrivită pentru el decît Anica, la care nici că se gîndea nimeni afară de dînsul.

Cu toate aceste, s-a apropiat terminul fatal ca să-și facă în sfîrșit de mult așteptata vizită la Ghiță Orzarul.

Grea întreprindere însă!

Și-a luat el hainele, le-a scuturat, le-a periat, le-a sucit, le-a învîrtit, dar se uita la ele cu multă jale, căci nu se potriveau de loc pentru asemenea vizită.

Să-și cumpere haine noi acum, cînd vorba era să se popească!?

Chiar și dacă ar fi avut bani, mare prostie ar fi fost: cine-şi cumpără haine pe care nu mai poate să le poarte!?

„Fiecare cu soarta lui! zise el iar. Am să mă duc așa cum sunt, şi dac-ar fi să-şi schimbe gîndul pentru că hainele nu-mi sunt pe placul lor, n-a fost să fie.“

S-ar fi și dus așa dacă ar fi fost în stare să vie la Bucureşti şi să nu treacă pe la mine. Mă bucuram din toată inima, dar, student în anul al treilea și copist la Ministerul de Finanțe, începusem a trăi în lume și nu puteam să-l las să facă ceea ce voia.

Mai de silă, mai de voie bună, a primit dar redingota mea și o pereche de pantaloni vărgați. Îi erau, ce-i drept, cam largi hainele, dar tot se prezenta bine în ele și se examina și el cu oarecare mulțumire în oglindă.

Era pe la începutul lunii septembrie, o zi frumoasă, dar peste noapte plouase, și dedeam cu socoteala că-n Calea Rahovei, unde ședea Orzarul, e mare noroiul. Am stăruit dar să pună și galoșii mei, căci nu-i ședea bine să intre cu ghetele pline de noroi în casa viitorilor săi socri.

Îi erau, se înțelege, cam mari galoșii, dar i-am mai scurtat vîrînd în fiecare din ei cîte un cocoloș de hîrtie, și, gătit așa, el și-a făcut o dată cruce, a zis: „Doamne-ajută!“ apoi a plecat să ieie pe leica Marița, care ședea în Dealul Spirii, ca să facă împreună vizita fatală.

Îl văd, parcă, și acum mergînd cu capul ridicat, cu mîinile depărtate de trup și călcînd cu multă băgare de seamă, pentru ca nu cumva să scape galoșii.

Încă mai multă îi era băgarea de seamă în Calea Rahovei, din sus de linia ferată, unde șoseaua rău întreținută era plină de noroi, încît galoșii i se lipeau la tot pasul de pămînt.

La dreapta și la stînga șoselei sunt șanțuri pentru apa de ploaie, iar peste șanțuri sunt pe ici-colo, prin fața caselor mai bune, poduri mai mult ori mai puțin șubrede. Spiridon mergea pe marginea șoselei, unde se făcuse potecă, iar leica Marița trecuse un pod spre case, unde era zbicit.

Aproape de casa Orzarului, Spiridon se pomeni în fața unei bălți.

Prin fața caselor era pretutindeni lume, mai ales tineret, care-și petrecea timpul glumind și zbenguindu-se ori făcîndu-și haz de trecători.

Ca să nu fie nevoit a trece în fața acestei lumi neastîmpărate prin baltă, Spiridon făcu un pas mare peste șanț spre leica Marița. El și trecu bine, dar galoșul îi rămase lipit de pămînt. Se întoarse dar iute înapoi, ca să-și ieie galoșul în picior, dar pierdu echilibrul și căzu „pleosc!“ în baltă.

Îi era parcă se răstoarnă pe rostogolite pămîntul sub el și i se făcu negru înaintea ochilor, încît nu mai vedea nimic, ci auzea numai țipete și chiote din toate părțile.

Erau acum hotărîte pentru el toate.

Așa plin de noroi și cu rușinea în obraz nu mai putea să-și facă vizita. Degeaba am stăruit leica Marița și eu s-o facă mai tîrziu, după ce și-a curățit hainele; n-a mai putut nimeni să-i scoată din minte gîndul că e piază-rea și că n-a fost să fie.

— O iau în gît! îmi zise el în cele din urmă, făcîndu-mi mărturisirea că n-are, că nu poate s-o nenorocească pe Anica preutesei, care s-ar prăpădi dac-ar afla că dînsul ia pe alta. O s-o ducem cu sărăcia și o să răzbim, urmă el hotărît.

Așa a și făcut și adeseori își zice acum: „A fost cu noroc pasul acela.“

DOI PRIETENI

Umblaseră Pîrvu şi Pintea împreună la şcoala din sat. Pîrvu, băiat aşezat şi silitor, era totdeauna în frunte, iară Pintea, sfîrlează neastîmpărată şi pornită pe drăcii, mereu în coadă şi pedepsit adeseori de învăţător, nu s-ar fi potrivit unul cu altul, dar îşi aveau amîndoi casele părinteşti la marginea de la deal a satului şi făceau împreună drumul pînă la şcoală şi înapoi. Tot împreună se coborau vara la rîu, ca să se scalde. Pe ici, pe colo, Pintea sărea gardul, se urca în cireş şi-şi umplea sînul de cireşe pietroase, din care îi făcea şi lui Pîrvu parte.

Aşa făcea şi după ce se coceau prunele, merele şi perele, ba toamna, cînd erau copţi strugurii din viile de pe coaste, se îmbărbăta şi Pîrvu şi săreau amîndoi gardul, căci nu-i şedea bine lui Pîrvu să-şi facă pofta tot numai pe căpătate.

După ce au ieşit de la şcoală, băietanii se-ntîlneau adeseori la varniţele de sub coaste, unde cărau piatră adunată din albia rîului ori purta grijă de foc. Mai tîrziu, după ce au început să plece prin sate cu carul încărcat cu var, se întîlneau mai rar, dar tot prieteni erau, şi duminecile ori zilele de sărbători, la horă, aceleaşi le erau cărările.

Lucrurile s-au mai schimbat după ce au intrat în oaste.

I-au luat, cei drept, pe amîndoi la roşiori, chiar în acelaşi escadron, dar a ieşit încetul cu încetul Pintea în frunte şi-a rămas Pîrvu-n coadă.

Era, ce-i drept, Pîrvu şi acum om aşezat şi supus, îşi iubea calul şi-l îngrijea ca numai puţini, dar, morocănos din fire, nu ştia să se pună bine cu sergentul, se uita din cînd în cînd pe sub gene şi primea pe ici, pe colo ghionturi, ba mînca şi cîte o trînteală. Pintea, flăcău mai răsărit şi chipeş, căruia îi şedea bine călare, mai era şi vioi şi isteţ, ştia să se vîre pe sub pielea maimarilor săi, dădea năvală înainte şi a ajuns în cele din urmă sergent-major, deşi-şi lăsa calul mai mult în seama lui Pîrvu. Se bucura şi Pîrvu de aceasta, căci lucru rău nu e să fii prietenul sergentului şi codiţa lui; multe ţi se iartă şi de multe bunătăţi ai parte.

Era tot ca pe timpul cînd Pintea sărea gardul şi se-ntorcea cu sînul plin de cireşe. Şi de astă dată apoi s-a îmbărbătat şi Pîrvu, încît Pintea nu mai avea nevoie să facă, ci-i era destul să tacă, parcă n-ar fi ştiind nimic. Numai ei amîndoi ştiau cum au potrivit lucrurile: destul că Pintea n-a ieşit cu mîna goală din oaste, ba mai avea şi cele mai bune recomandaţiuni atît de la căpitan, cît şi de la colonel, ca om harnic, îndemînatec, isteţ şi vrednic de toată încrederea. Pîrvu însă, care prinsese slăbiciune nu numai de cai, ci şi de băutură, ba şi de femei, n-avea nici mărunţiş, nici recomandaţiuni.

— Să te ţii de pulpana mea, îi zise Pintea, care îşi şi găsise un loc de logofăt la moşia maiorului Cirag. Cum să nu se ţie!?

Moşia nu era, ce-i drept, mare, vreo mie cinci sute de pogoane, din care vreo patru sute pădure, livezi, fîneţe şi vie, dar un stăpîn care ţine să-şi chivernisească el însuşi avutul se reazămă cu toată încrederea pe slugile sale şi are slăbiciune şi el nu numai pentru cai, ci şi pentru altele, nu mai ştii cînd o să se întoarcă după ce a plecat la Bucureşti.

Aşa stăpîn să ai şi, dacă eşti om cu rost, în timp de doi-trei ani nu mai stai în rîndul slugilor.

Dar ce rost putea să aibă Pîrvu la moşie?

Zi-i cum vrei: era mîna dreaptă a logofătului, avea lefşoară, cal de călărie, puşcă şi cîne de vînătoare, toată întreţinerea şi ce mai putea să-şi facă.

Chiar de la început s-a ivit însă o greutate:

Pintea a pus mîna pe un cal să-i cauţi pereche, cum i se cuvenea unui fost sergent de roşiori, iară Pîrvu călărea pe o mîrţoagă de-ţi era silă să te uiţi la ea. Ar fi găsit, nu-i vorba, şi el un buistraş bine încheiat, care se duce ca slobozit din puşcă şi nu se oboseşte nici dacă l-ai goni de dimineaţa pînă seara nehrănit şi neadăpat, dar cine-l are ţine la el şi nu-l dă decît pe bani buni.

— Cît? întrebă Pintea, văzînd mîhnirea bunului său prieten.

— Trei sute şasezeci, răspunse Pîrvu, scărpinîndu-se la ureche.

Pintea-i numără banii pe masă.

— Ia-l! îi zise — şi caută să-ţi faci ca să mi-i dai cît mai curînd înapoi.

Cum să şi-i facă, asta era treaba lui. Greu lucru n-ar fi fost acum toamna, cînd toate erau adunate, dar nici prin magazii şi pătule, nici prin hambare şi pivniţe nu sunt lucruri pe care le iei şi le ascunzi în buzunar, şi trebuia să-şi găsească omul cinstit şi vrednic de încredere ca cei de la Bucureşti, care încarcă, duc şi tac, încît nu prinde nimeni de veste.

Unde să găseşti la ţară asemenea oameni de nădejde, pe care te poţi rezema?!

Tot la cei din Bucureşti trebuia să-şi caute scăparea.

— De! îi zise Ghiţă, cîrciumarul de la Obor, om trecut prin multe. Mă ştii cine sunt. Îţi dau carul,„îl iai gol şi te-ntorci cu el plin, iar celelalte le potrivim“.

Trecut o dată hopul acesta, Pîrvu-şi alegea nopţi mai întunecoase, cînd bătea vîntul, ploua ori viscolea să nu-ţi scoţi cînele din casă, îşi aducea carul şi-ncărca mai saci cu mazăre, mai butoiaşe de vin, grîu, ovăz, fasole ori ţuică, mai putini de brînză ori de magiun, ce-i venea mai la îndemînă.

Pintea nu ţinea să ştie cum şi-n ce fel se petrec lucrurile, ci-şi lua partea, ca odinioară din mere şi pere. Om cuminte însă care bagă de seamă ca nu cumva să pată vreo rușine, și slugă credincioasă, care păzește avutul stăpînului, el stătea la pîndă, cu pușca încărcată.

Nu era o plăcere să stai așa pitit în noaptea-ntunecoasă pe vînt, pe ploaie ori înfruntînd viscolul, și nu o dată era ispitit de gîndul ca să descarce în mișelul acela, care, amețit o dată de băutură, ar fi putut să scape o vorbă.

„Cade el — își zicea — dar mă trage și pe mine în prăpastie.“

Nu însă! îndată ce carul încărcat se punea în mișcare, Pintea se gîndea numai la partea pe care i-o făcea bunul său prieten și răsufla mai ușurat.

De ce ar fi avut să se teamă!?

Din grămada mare iai nițel cîte nițel fără ca să se simtă, și acum, în timpul iernei, maiorul nici nu mai dedea pe la moșie, iar primăvara nu-și mai aducea aminte ce a lăsat prin magazii, prin pătule, prin hambare și prin pivniță.

Așa a și fost.

Prin februarie s-au urcat prețurile, se mai deșertase și punga maiorului și s-au golit încetul cu încetul magaziile, pătulele, hambarele și pivnița, parcă n-ar fi fost niciodată pline, și cei doi prieteni așteptau să sosească iar și binecuvîntata de iarnă, cu toate dulcețile ei.

A sosit și ea și a trecut cu bine, iar primăvara Pintea a început să-și zidească, acolo-n satul lui, la marginea de la deal, o casă frumoasă, cu o mare încăpere pentru cîrciumă în fața drumului și cu grajdi pentru vite și pentru cai în fundul curții.

„O iarnă mai rabd — își zicea — și sunt om la casa mea.“

Era pe sfîrșite și iarna aceasta, și Pîrvu, care nu prea avea nici acum ce să piardă, era din ce în ce mai îndrăzneț, încît Mitu, argatul, parcă simțise ceva, îi șoptise și boierului, și stetea și el, ca Pintea, la pîndă.

Pîrvu lăsase, ca de obicei, carul în colț, la depărtare de vreo două sute de pași de la magazie.

Cînd el ieși cu sacul în spinare, ca să-l ducă în car, Mitu ieși din ascunzătoare, ca să-l oprească.

Pintea descărcă și nimeri cum i se cuvenea unui sergent deprins a umbla cu carabina, încît Mitu căzu grămadă la pămînt, iară Pîrvu scăpă sacul și o luă cuprins de spaimă la fugă.

— Stai! îi zise. Spune că l-ai prins furînd saci cu grîu și-ai tras fiindcă n-a voit să se oprească.

— Prea bine — răspunse Pîrvu așezat — dar carul lui Ghiță stă în colț și e plin de saci.

La aceasta nu se gîndea Pintea.

— Aoleo! strigă el. Am pățit-o!

Dac-ar fi avut pușca la el, ar fi descărcat al doilea foc în bunul său prieten.

— Haid', grăbește, ia-o-n gît și pleacă tu cu carul — îi zise Pîrvu — și lasă-le celelalte pe mine, că eu nu-mi pierd capul.

Nici nu-i rămînea lui Pintea decît s-o facă aceasta.

Pîrvu s-a dus apoi liniștit să-l scoale pe primar, ca să-l aducă la fața locului, iar ziua următoare a venit și procurorul și clătina mereu din cap.

Erau o mulțime de lucruri care nu se potriveau de loc cu mărturisirile lui Pîrvu. Lasă că pușca pe care au găsit-o în fața magaziei, după mărturisirea tuturora, era a lui Pintea, pe care nu-l știa nimeni plecat de acasă și care, cu toate aceste, nu se găsea nicăiri, dar sacul nu se afla lîngă mort, ca să poți zice c-a fost scăpat de el, ci vreo douăzeci de pași mai departe, parc-ar fi fugit el de el și după ce a murit cel ce-l ducea în spinare.

Știa, nu-i vorbă, Pîrvu să le potrivească, dar cu oarecare bătaie de cap tot s-ar fi descurcat lucrurile. N-a fost însă Mitu, cînd a trăit, decît un biet argat. Vremea era urîtă, și frig, și vînt, și lapoviță, d-l procuror avea treabă multă acasă și a rămas că Pîrvu, slugă credincioasă, și-a făcut datoria trăgînd în hoțul ce scoate sacii de grîu din magazie.

De Sf. Gheorghe, Pintea s-a întors la casa lui, și-a întemeiat gospodăria, și-a deschis prăvălia și cîrciuma, toamna s-a însurat, luîndu-și soție pe fiica părintelui Trandafir din satul vecin, iară în timpul iernei a fost ales primar, să se fălească satul cu el.

Pe Pîrvu l-a luat vătășel, ca să și-l aibă în apropiere și să-l păzească bine, ca nu cumva, bînd prea mult, să-l ieie gura pe dinainte.

— Haida-dee! grăi într-una din zile Pîrvu. De unde și pînă unde ai ajuns să-mi tai porția? Nu te știu eu cine ești? N-am decît să-mi deschid gura ca să sară, ca-mpărătesei din poveste, una cîte una perinile de sub tine. Bagă de seamă că eu puțin pierd și moarte de om nevinovat n-am pe suflet!

Lui Pintea i s-a răcit sîngele-n vine și mereu i se răcea cînd se gîndea că bunul său prieten ar putea să deschidă gura. Nopțile tresărea speriat din somn, ziua nu-i priia mîncarea, amăra viața tinerei sale soții, tremura cînd deschidea la primărie vreun plic venit de la tribunal și inima i se strîngea, tîmplele îi zvîcneau și sîngele-i pierea din obrajii cînd vreun jandarm se ivea prin apropiere.

Ar fi fost acum gata să-l și înece-n vin ori în țuică pe Pîrvu, care era mereu în voie bună, ba parcă-și dedea-silința s-o-nveselească și pe tînăra soție a prietenului său, și ici o pișca, colo îi cuprindea cu brațul mijlocul subțirel ori se cobora după ea în pivniță.

Pintea tăcea, ca să tacă și prietenul său.

Într-una din zile el s-a dus, mai pe-nserate, pe la cele trei varnițe, pe care le luase drept zestre cu nevastă-sa.

Ardeau toate trei, pline pînă-n vîrf, și nimeni acum, după ce erau încinse, nu le mai purta de grijă.

Nu e-n lumea aceasta nimic atît de mistuitor ca focul din varniță, care-și aruncă departe dogoarea, și el se urcă sus, ca să vadă dacă sunt ori nu răzbite și pietrele de var.

Cuprins de un gînd fioros, el se cutremură.

„Să-l îmbeţi, să-l aduci aici, să-i dai brînci — îşi zise — şi nu mai rămîne nici o urmă de el.“

Două zile-n urmă a şi făcut-o. L-a dus pe Pîrvu, s-a urcat cu el, i-a dat brînci, dară Pîrvu, căutînd în clipa căderei un razim, şi-a înfipt mîna în braţul lui şi l-a tras cu sine.

Acolo au pierit amîndoi, de n-a mai rămas decît cenuşe din oasele lor.

NOTE ŞI VARIANTE

p. 9 SPIRU CĂLIN

A apărut în *Tribuna*, XII (1908), nr. 222 (5/18 octombrie), p. 1—4; nr. 223 (7/20 octombrie), p. 1—4; nr. 224 (8/21 octombrie), p. 1—5; nr. 227 (11/24 octombrie), p. 1—4; nr. 228 (12/25 octombrie), p. 3—4; nr. 229 (14/27 octombrie), p. 1—3; nr. 230 (16/29 octombrie), p. 1—3; nr. 232 (18/31 octombrie) p. 1—2; nr. 233 (19 octombrie/1 noiembrie), p. 1—3; nr. 234 (21 octombrie/3 noiembrie), p. 1—3; nr. 235 (22 octombrie/4 noiembrie), p. 1—2; nr. 236 (23 octombrie/5 noiembrie), p. 1—2; nr. 238 (25 octombrie/7 noiembrie), p. 1—2; nr. 239 (26 octombrie/8 noiembrie), p. 1—4.

Se tipărește în *Spiru Călin*, București, Institutul de arte grafice și editură, 1908, 120 p. („Biblioteca *Minervei*“, nr. 9). Se retipărește în *Spiru Călin*, București, Editura „Cartea românească“, [1923], 112 p. („Biblioteca *Minervei*“, nr. 9); *Nuvele*, V, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 3—81.

Critica literară înregistrează apariția nuvelei cu mai mult interes decît pentru alte scrieri publicate de Slavici după 1900. „*Spiru Călin* e povestea unui om mediocru și cumpănit — scrie Izabela Sadoveanu — care, de pe băncile școalei, își socotește venitul, nu are alt gînd și altă preocupare decît să-l mărească, nu suferă și nu se bucură decît din cauza acestui avut al său. Pe lîngă toate, mai e apoi și un egoist desăvîrșit, care, după bani, se preocupă de sănătate și de micile lui comodități, cu sufletul închis la orice altă manifestare de viață“ (*Viața românească*, 1908, nr. 11, noiembrie, p. 303). Critica pune în lumină și intențiile pedagogice ale scriitorului. „În *Spiru Călin*, de pildă — scrie Oct. C. Tăslăuanu — d-l Slavici ne dovedește, cu prisosință de argumente matematice, ce bine e, pentru tine și pentru alții, dacă îți disciplinezi viața în vederea unui scop, dacă ești stăpîn pe tine însuți. Ne arată cum un om mediocru, prin puterea voinței lui, devine un element folositor pentru societate“ (*Luceafărul*, 1909, nr. 10 din 16 mai, p. 235). *Convorbiri critice*, revista condusă de Mihail

Dragomirescu, găsea interesantă într-o oarecare măsură doar idila dintre Spiru Călin, un „suflet primitiv, mărginit, zgîrcit și singuratic", și o „fată bătrînă, urîtă, cicălitoare, care-l subjugă și-l stăpînește" (1909, nr. 5 din 25 mai, p. 410). Idila venea însă prea tîrziu, și cum și eroii erau ciudați, se propunea ca „materia" nuvelei să fie reluată cu mai multă preocupare pentru artă și mai puțin pentru „moralizarea deșartă".

Critica literară se declară în dezacord cu simpatia arătată de scriitor eroului său, în fond un cămătar, și care nu putea aduna avere pe căi cinstite. „Pe ceia ce se mulțumesc cu regula dobînzilor în viață, ca eroul povestirii — scrie Oct. C. Tăslăuanu — desigur [Slavici] reușește să-i convingă, să-i influențeze. Sunt însă și de aceia care vreau să trăiască o viață călăuzită de alte idealuri pentru fericirea omenească. Aceștia nu pot vedea în Spiru Călin decît o mașină de socotit procente, pe care o uită repede. Alții nu se conving de loc că operațiile financiare ale lui Spiru Călin, care se împacă cu rînduiala societății și cu condițiile ei morale, sunt tocmai așa de cinstite." Revista *Convorbiri critice* merge și mai departe și se rostește, pe bună dreptate, pînă și împotriva intenției de a da ca „model acest *cămătar cinstit* (!)" (sublinierea în text). Dacă ar fi judecată numai sub acest aspect, arată revista, nuvela putea să rămînă nescrisă.

Critica literară se oprește, în sfîrșit, și la cifrele contabilității lui Spiru Călin, cu care scriitorul încarcă paginile nuvelei. Găsește procedeul excesiv, ceea ce este adevărat. O explicație trebuie totuși să dăm: să nu pierdem din vedere faptul că Slavici își consacră, ca director al Institutului „Ioan Ottetelișanu" din Măgurele, o bună parte a timpului cu întocmirea de tabele de venituri și cheltuieli. Din nuvelă se vede că scriitorul cunoștea bine operațiunile legate de mînuirea capitalului. Slavici valorifică și aici experiența sa de viață. Cumpără teren la Bușteni și, cum am arătat și în altă parte (D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care am trecut*, București, 1968, p. 441 și urm.), trece, îndată după 1900, la întemeierea unui stabiliment balnear. Intră în datorii și, asemeni lui Balzac, este încolțit din toate părțile de creditori. Astfel, Slavici oferea, nu întîmplător, un „model" de „capitalist cinstit" și al cărui exemplu ar fi dorit să fie urmat. Dar aceasta nu era cu putință.

Cercetătorii dau ca primă apariție a nuvelei volumul din 1908. *Tribuna* din Arad inserează la „Noutăți", în numărul în care începe publicarea nuvelei, următoarea informație: „*Spiru Călin* este titlul unei povestiri datorite penei măiestre a decanului prozei românești, d-lui Ioan Slavici, a cărei publicare o începem în numărul de astăzi. Numele autorului ne scuteşte de-a mai atrage asupra ei atenţiunea cititorilor." Se precizează, cum se vede, că este vorba de o lucrare inedită. *Tribuna* anunţă în 10 noiembrie, după terminarea în numărul precedent a publicării nuvelei, că ea se şi tipărise în broșură (*Tribuna*, 1908, nr. 240 din 28 octombrie/10 noiembrie). Se desprinde de mai sus că nuvela se publică în *Tribuna*, înainte de a se tipări în volum. Ziarul arădean publică nuvela, pe de altă parte, cu ortografia sa, fapt care explică deosebirile dintre textul din *Tribuna* şi cel din volumul din 1908. Judecînd după ortografie, textul din volum reflectă mai fidel realitatea lingvistică a scrisului lui Slavici.

SIGLE: *A*: *Tribuna*, 1908
B: „Biblioteca *Minervei*", 1908
C: „Biblioteca *Minervei*", [1923]
D: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

9

5 am întrat *A;* am intrat *BCD*//*10* băiat *A;* băiet *BCD;*//*21* să-ţi deie *A;* să-ţi dea *BCD*//*23* dedea *A;* dădea *BCD.*

10

17 în aceste *A;* în aceasta *BCD*//*21—24* dar Spiru s-a ridicat și el, a ieşit din clasă și umbla aşa singur, încît nu era chip să te apropii și să te legi de el, iar băiatul cu pricina *ABC;* dar Spiru s-a ridicat și el, iar băiatul cu pricina *D; anulat cu ABC*//*27* cu pași măsurați *A;* în paşi măsuraţi *BCD*//*29* umblet *A;* un umblet *BCD.*

11

16 grijă *A;* grije *BCD*//*18* localul *A;* local *BCD*//*19* de deal *A;* la deal *BCD*//*34—35* chiar și cîţiva *AB;* chiar cîţiva *CD*//*39* strîmtorare *A;* strîmtoare *BCD.*

12

4 umbletul *A;* umblatul *BCD*//*5—6* mai înainte de a se culca, să-și perie hainele şi să le împăture frumos, să-și văcsuiască ghetele *ABC;* mai înainte de a se culca, să-și văcsuiască ghetele *D; anulat cu ABC*//*7* mîni *A;* mîini *BCD*//*14* ci *A;* şi *BCD*//*15* să deie *A;* să dea *BCD*//*18* lucru *ABD;* un lucru *C; anulat cu C*//*25* mîine *ABD*; mîne *C*//*29* arînda viei *A;* arenda viei *BCD*//*30—31* socotelile lui Spiru, acesta se făcuse băiat mare, i le arăta și lui *A;* socotelile lui Spiru, și-n timpul celor din urmă doi ani, după ce acesta se făcuse băiat mare, i le arăta și lui *B;* socotelile lui Spiru, și-n timpul celor din urmă doi ani, după ce acesta se făcuse băiat mare, le arăta și lui *CD//38* pentru șapte ani *A;* pentru toți șapte ani *BCD.*

13

5 să-mi arate *A;* să-mi arăte *BCD//8* însemnate *ACD;* însămnate *B //11* Arînda *A;* Arenda *BCD//12* Farmacie *A;* Farmacia *BCD//27* fonciare *A;* funciare *BCD/5* procente *A;* 5 la sută *BCD.*

14

28 sîmțimînt *A;* simțimînt *BCD//32* împrejurările *ACD;* împregiurările *B.*

15

13 galbăn *AB;* galben *CD//18* pierd *A;* perd *BCD//22* s-o asigureze *A;* s-o asigure *BCD//23* fără întîrziere *A;* fără de-ntîrziere *BCD//26* să-l mîngăi *A;* să-l mîngîi *BCD//27* livadea *A;* livedea *BCD//39* maica *ABC;* mama *D* / preuteasă *A;* preoteasă *BCD.*

16

32 zisei cam deziluzionat *ABD;* zisei eu deziluzionat *C.*

17

16 și n-aș fi luat *A;* și nici n-aș fi luat *BCD//19* Eu fusesem *AB;* Mai fusesem *CD//21* am intrat *ACD;* am întrat *B//21, 23* ore *A;* oare *BCD//24* să steie *A;* să stea *BCD//29—30* după îmbrăcăminte, după mină, după gesturi *AB;* după îmbrăcăminte, după gesturi *CD; anulat cu AB//31* mulțămiri *A;* mulțumiri *BCD//33* întrare *ABD;* intrare *C//37* eu intram *ACD;* eu întram *B.*

18

8 un fel de tremur *A;* un fel de tremurare *BCD//19* durmea *A;* dormea *BCD//22* beuturi *A;* băuturi *BCD//33* de ici-colo, nu zicea nimic, ferbea în el *A;* de ici pînă colo, nu zicea nimic, dar ferbea în el *BCD.*

19

3 lăptăreasa, contul cafelelor *A;* lăptăreasa, spălătoreasa, contul cafelelor *BCD//11* cînd ai avea nevoie *A;* cînd vei avea nevoie *BCD//18—19* Sf. Dimitrie *A;* Sf. Dumitru *BCD//20—21* Eu luam de la tata *A;* Eu luam cînd de la tata *BCD.*

20

12 să-și arăte *A;* să-și arate *BCD//18—19* să faci și tu ticăloșiile *A;* să faci tu ticăloșiile *BCD//20* împrejurările *ACD;* împregiurările *B//21—34* nici o răspundere. Nu-i dedeam dreptate *A;* nici o răspundere. — Fii om cuminte! îmi zise el și astă dată. Rabdă și caută-ți de treabă. Nu-i dedeam dreptate *BCD//38* a cetățeanului *A;* și a cetățeanului *BCD//39* să nu steie fără de rost *AB;* să nu fie fără de rost *CD.*

21

7 să plîngea *A;* se plîngea *BCD//11* mai pe nevrute *AB;* mai nevrute *CD; anulat cu AB//17* la leafă *A;* la o leafă *BCD//19* băiat *A;* băiet *BCD//32* Nu eram hotărîți *A;* Nu eram hotărît *BCD//36* pierdut *A;* perdut *BCD//39* douăzeci și doi ani *ACD;* douăzeci și doi de ani *B.*

22

6 numărul *A;* numerarul *B//9* și se iviseră *AB;* și se și iviseră *CD//18* Se ferea însă parcă dinadins *A;* Se ferea parcă dinadins *BCD//24* De *AD;* Pe *BC.*

23

11 stăi *A;* stai *BCD//15* adăugă *ACD;* adăogă *B//19* să scap de aceste *A;* să scap de aceasta *BCD.*

24

9 în care să ne facem bucătăria *A;* în care putem să ne facem bucătăria *BCD//30* în numărar *A;* în numerar *BCD//35* cu camete *A;* cu camătă *BCD.*

25

8 cu 10% *ABD;* cu 10%, 12% *C//11—12* nu e bine *A;* nu e a bine *BCD//13—14* îi răspunsei eu cu hotărîre *A;* îi răspunsei cu hotărîre *BCD//18—19* a întrat *AD;* a intrat *BC//26* lui *AD;* ci *BC; anulat cu BC//37* ce-a rămas *ABD;* ce-a mai rămas *C//38* tot acolo vine *ABC;* tot aceea vine *D; anulat cu ABC.*

27

8 Să nu uiți *A;* Să nu-i uiți *BCD//18* să prevede *A;* se prevede *BCD//19* mai înainte *A;* înainte *BCD//23* iar la altul nu mă adresez *A;* iar la altul mă legasem să nu mă adresez *BCD//25—26* și-am mai dus 20 lei *A;* și-am mai dus încă 20 lei *BCD//33* cîteva din cele *A;* cîte ceva din cele *BCD.*

28

5 obişnuit *A;* obicinuita *BCD//19* arîndaş *A;* arendaş *BCD//19–20* un proprietar, un senator *A;* un proprietar, un deputat ori vreun senator *BCD//21–22* complezentele *ACD;* complezenţele *B; anulat cu B//37* pierdea *A;* perdea *BCD.*

29

24 mulţămită *A;* mulţumită *BCD//30–31* îl dedeau de gol *A;* îl dedeau însă de gol *BCD//39* Dă înainte *ABC;* Dă-i înainte *D.*

30

26–27 să-l ieie *A;* să-l ia *BCD//32* că e slugoi *A;* că este slugoi *BCD.*

31

8 le dedea *A;* le dădea *BCD//11* să mai intre în vorbă cu cineva *A;* să mai intre cu cineva în vorbă *BCD//20* pierd *A;* perd *BCD//20–21* ţăranul înțelege așa ceva *A;* ţăranul o înțelege aceasta *BCD//33* nu le zic o vorbă *A;* nu le zic nici o vorbă *BCD.*

32

5–7 că d-ta ești judecător!? E mai bine așa: ne-am împăcat! Ce cîştiga adică el *ABC;* că d-ta ești judecător? Ce cîștiga adică el *D; anulat cu ABC//8–9* şi ce pierdeam eu!? De ce timbre şi hîrtie stricată şi plată la advocat şi timp pierdut? *AB;* și ce pierdeam eu!? Ce perdea el şi ce cîștigam eu? De ce timbre și hîrtie stricată şi plată la advocat și timp perdut? *C;* și ce cîștigam eu? De ce timbre și timp perdut? *D.*

34

3 Aci au rămas apoi lucrurile *A;* Aci au rămas lucrurile *BCD; anulat cu A//8* căprioreala *ABC;* căprioarele *D; anulat cu ABC//32* tabieturi *A;* tabeturi *BCD; anulat cu A//35* și cu cîţiva ani *A;* și cîţiva ani *BCD; anulat cu A.*

35

11 să steie *A;* să stea *BCD//19* fie chiar şi viscol *A;* fie chiar viscol *BCD//* să-i ţie *A;* să-i ţină *BCD//20* căci pentru păstrarea *A;* căci păstrarea *BCD; anulat cu A//25* şi să cetească *A;* şi să citească *BCD//32* îngrijire *A;* îngrijare *BCD//37* dedea *AD;* dădea *BC//38* cetea *A;* citea *BCD.*

36

2 să mai nimerea *A;* se mai nimerea *BCD//22* deranjată *ACD;* derangiată *B//30* îi vedea apoi mai bucuros *A;* îi vedea mai bucuros *BCD//38* întîmpină el *ABC;* răspunse el *D.*

37

8 Mă știu *A;* Mă știi *BCD//9* să am și mai multe *AB;* să am mai multe *CD; anulat cu AB//16—17* Să stau acasă cînd aș voi să ies la plimbare? Să ies cînd nu vreau? Să fac vizite? *A;* Să stau acasă cînd aș voi să ies la plimbare? Să fac vizite? *BCD; anulat cu A//33* mîne *ACD;* mîine *B.*

38

13 dessşirată *A;* deșirată *BCD//16* băieți *A;* băiat *BCD//23* cînd alerga pașii mari *ABD;* cînd alerga cu pașii mari *C; anulat cu C//27* care o ştiam *A;* care i-o știam *BCD.*

39

8 operațiunile *A;* operațiunea *BCD//10* oprindu-se *AD;* puindu-se *BC//23* îngrijire *A;* îngrijare *BCD//24* zise el *AD;* întîmpină el *BC//31* Nu se mulțămește *A;* Nu se mulțumește *BCD.*

40

10 pentru o casă cu trei ferestri în stradă și patru în curte *ABC;* pentru în curte *D; anulat cu ABC//20, 29* mîni *ACD;* mîini *B//37* Dar eu îmi perd *AB;* Dar îmi perd *CD; anulat cu AB.*

41

1 nedumerit *ACD;* nedumirit *B//11* Aş fi întrat *ACD;* Aş fi intrat *B//17—18* cu socoteli *A;* şi socoteli *BCD//21* mîine *ACD;* mîne *B//22* bleag *A;* bleg *BCD//26* Stai *ABD;* Stăi *C.*

42

1—2 rău era dacă tăcea, rău dacă sta, rău dacă pleca *A;* rău era dacă tăcea, rău dacă vorbea, rău dacă sta, rău dacă pleca *BC;* rău era dacă tăcea *D; anulat cu BC//5* își potrivea *A;* și-și potrivea *BCD.*

43

10 preuteasa *A;* preoteasa *BCD//15—16* chiriași *A;* chiriaş *BCD//40* îmi arată *AD;* îmi arătă *BC.*

44

21 care pe dînsa n-o cresta *ABC;* care pe dînsa n-o băga în seamă *D//25* ţăruşii *ABD;* țerușii *C//27* pentru pivnicioară *ABC;* pentru o pivnicioară *D//33* unde răsare şi unde apune*? A;* Soarele, unde răsare şi unde apune *BCD.*

45

20 să se arangeze *A;* să se aranjeze *BCD//31* urmă ea cu dulceag *A;* urmă ea dulceag *BCD /* uitîndu-se *ACD;* uitîndu-i-se *B.*

46

8 nemîngăiat *A;* nemîngîiat *BCD//39* să ieie *A;* să ia *BCD.*

47

14 să deie *A;* să dea *BCD//16* amărăciunea *A;* amăriciunea *BCD; anulat cu A//26* tinără *A;* tînără *BCD//29—30* din cauza unei slugi *ABC;* din cauza slugii *D//37* au şi venit *ABC;* au venit *D.*

48

6 se putea *A;* să putea *BCD//7* uliţile *A;* uliţele *BCD/* pe *A;* pre *BCD.*

49

4—5 cînd nu erau răscoapte, cînd gălbănuşul rămînea crud în ele *A;* cînd nu erau răscoapte, gălbănuşul rămînea crud în ele *BCD; anulat cu A//26* dedea *A;* dădea *BCD.*

50

1 să-nghită *A;* să-nghiţă *BCD//7* mulţămit *A;* mulţumit *BCD//12* Terezia *ACD;* Tereza *B; anulat cu B.*

51

3 steteam *A;* stăteam *BCD//5* steteam *ABC;* steteau *D; anulat cu ABC//7* cît costă *ACD;* cît costa *B//9* plătim chirie *A;* plătim chiria *BCD//33* parte şi la foloase *A;* parte la foloase *BCD/* nu se temea *A;* nu se mai temea *BCD.*

52

6 cumnatu-meu *A;* cumnată-meu *BCD; anulat cu A //7* şfestania *A;* sfestania *BD;* sfeştania *C; anulat cu C//11* să reuşească *A;* să răuşească *BCD//18* veşnicie *A;* vecinicie *BCD.*

53

1 pînă ce nu ies banii mei *A;* pînă ce îmi ies banii mei *BCD//6* răspunse şi popa *A;* răspunse popa *BCD//34* 47 500 *AB;* 47 000 *CD.*

54

6 să iai *A;* să iei *BCD//25* Să-mi deie *A;* Să-mi dea *BCD//27* se codea *ABC;* să codea *D//37, 38* obișnuit *A;* obicinuit *BCD.*

55

3 îndeasă *A;* îndesă *BCD//6* zisei eu *AD;* întîmpinai eu *BC//16* Ți-a scăpat vorba *A;* Ți-ai scăpat vorba *BCD/* care-ți dă de gol *ABC;* care-ți da de gol *D//29* să deie *A;* să dea *BCD.*

56

10 să mi-o mai pună la cale *ABC;* să mi-o pună la cale *D; anulat cu ABC//16* mă mulțămesc *A;* mă mulțumesc *BCD//20* risc *A;* rizic *BCD//22* camete *A;* camătă *BCD.*

57

1 cheltuielile făcute *A;* cheltuiala făcută *BCD//3* stîngerea *A;* stingerea *BCD /* și celelalte *A;* și cu celelalte *BCD//10* dedeau *A;* dădeau *BCD//11* dedea *A;* dădea *BCD//13* îmi zisese el *A;* îmi zise el *BCD//18* Am întrat *AD;* Am intrat *BC//27* răzîma *A;* răzema *BCD//33* în aceeași curte *A;* dar în aceeași curte *BCD.*

58

1 să steie *A;* să stea *BCD//2* mîine *ACD;* mîne *B//18—19* iar Veta a mai venit *ABC;* iar a mai venit *D; anulat cu ABC//21* Iai *ABC;* Iei *D//29* în pripă *A;* în pripă ceva *BCD//30* domnişoara *A;* domnișoară *BCD//33* l-ai pierde *A;* l-ai perde *BCD//37* pentru seară *A;* pentru seara *BCD.*

59

21 în casele *A;* la casele *BCD//30—31* mulțămire *A;* mulțumire *BCD//33* să rămîn *A;* să rămîi *BCD.*

60

9 preuteasa *A;* preoteasa *BCD//11* stetea *A;* stătea *BCD//14* atît de bătrînă nu era Veta *A;* atît de bătrînă tot nu era Veta *BCD//27* casă *AD;* casa *BC/29* Adecă *A;* Adică *BCD /* ți se pare vorba *A;* ți se pare ție vorba *BCD//40* să socotească *A;* să mă socotească *BCD.*

61

12 pierdem *A;* perdem *BCD//23* să fac toate *A;* să le fac toate *BCD//29* ca *A;* că *BCD//31* zise el *ABD;* întîmpină el *C//40* atîți și atîți ani *A;* atîți ani BCD.

62

6 cînd vorba e *A;* cînd e vorba *BCD//14* pierde *A;* perde *BCD//15* pierd *A;* perd *BCD//23* mînile *A;* mîinile *BCD/* țin *A;* țiu *BCD//28* să-și despartă *AC;* să despartă *BD//39* mulțămesc *A;* mulțumesc *BCD.*

63

26 pierd *A;* perd *BCD//27* și că le fac *AB;* de a le fac *CD; anula cu AB//27—28* mulțămirea *A;* mulțumirea *BCD.*

64

15 preuteasa *A;* preoteasa *BCD* / cumnată-mea și cealaltă preuteasă, soacră-mea *ABC;* soacră-mea *D//20* nu mi-ar fi dat *A;* nu ne-ar fi dat *BCD//23* să ieie *A;* să ia *BCD* / să ne-o aducă *A;* să mi-o aducă *BCD//26* că nici nu *A;* că nu *BCD.*

65

7—9 dacă o mie de lei aduce în zece zile zece lei, cît va aduce aceeași mie în timp de un an care face 365 zile *AB;* dacă o mie de lei aduce în timp de un an care face 365 zile *CD; anulat cu AB//23* dădea *A;* dedea *BCD//26* stetea *A;* stătea *BCD.*

66

14 să ieie *A;* să ia *BCD//16* s-ar mai gîndi *A;* s-ar gîndi *BCD//25* cetind *A;* citind *BCD//35* ca să vadă ea cu ochii ei *A;* ca să vadă cu ochii ei *BCD.*

67

3 în seama domnului *A;* în seama d-nealui *BCD//*6 galben *AD;* galbăn *BC//10* mulțămesc *A;* mulțumesc *BCD//11* durmi *A;* dormi *BCD//17—18* totdeauna *A;* întotdeauna *BCD//22* să te poți ținea de ele *A;* să te poți ține de ele *BCD* / Terezo *ABC;* Tereza *D.*

68

5 Auzi *A;* Auziți *BCD//6—7* cum au să-și facă *A;* cum să-și facă *BCD//13* să ieie *A;* să ia *BCD//17* hipotecă *A;* ipoteca *BCD//37* aceste *A;* acestea *BCD.*

69

8—9 mîine *ACD;* mîne *B//27* musaca *ABC;* musacaua *D.*

70

7 îi tăie *ABC;* îi taie *D; anulat cu ABC//13* acestea *A;* aceste *BCD//25* să-i deie *A;* să-i dea *BCD.*

71

5 propunerea *A;* propunerile ***BCD**//**34—35*** să mai trec și pe la un birou de plasare, l-aș mai fi așteptat *AB;* să mai fi așteptat *C;* să mai umblu, l-aș mai fi așteptat *D.*

72

7 era în firea ei *AD;* era din firea ei ***BC**//**25*** și nu i se mai întîmplase *A;* și Linei nu i se mai întîmplase ***BCD**//**29*** i-a fost *AC;* a fost ***BD**; **anulat cu AC**//**32*** perină *A;* pernă ***BCD.***

73

8 o scoase *A;* o scosese ***BCD**//**12—13*** să cuvenea *AC;* se cuvenea *BD* / să vin *AD;* să viu ***BC**//**15*** atît *A;* atîta ***BCD**//**35, 37*** mîine *A;* mîne ***BCD.***

74

1 croitoreasă *A;* croitoreasa ***BCD**//**8*** întîlnirea *A;* întîlnirile ***BCD**//**28—29*** foarte rezonabilă și iau asupra mea sarcina de a o îndupleca. Eu cred că cel mai cuminte lucru e ***ABC;*** foarte rezonabilă. Eu cred că cel mai cuminte lucru e *D.*

75

5 să-și mai cumpere *A;* să-și cumpere ***BCD**//**10—11*** ar trebui ca toate să fie *A;* ar trebui să grăbim, ca toate să fie ***BCD**//**23*** piept ***ACD;*** pept ***B.***

76

9 întîmpinai eu ***ABC;*** zisei eu ***D**//**10*** să-i rămînă *A;* să-i rămîie ***BCD**//**15*** și i le-a spus ***ABC;*** și i-a spus ***D**//**28*** cărămida presată *A;* cărămidă presată ***BCD**//**29*** stîns *A;* stins ***BCD**//**38*** Fabini *A;* Fotini ***BCD.***

77

28 cel puțin 100 000 ***ABC;*** cel puțin 400 000 ***D**//**41*** cînd la noi ***ABC;*** cînd la unii ***D**; **anulat cu ABC.***

78

2—3 pe de parte la veterinar *A;* pe de o parte vorba la veterinar ***BCD**//**7—8*** la școală *A;* la Șosele ***BCD**//**10*** casă *A;* case ***BCD*** / Ce ar fi putut ***AD;*** Ce ar fi și putut ***BC**//**18*** se iubesc *A;* se izbesc ***BCD**//**26*** să-mpiedice *A;* să-npedece ***BCD**//**27*** mantaua *A;* mantela ***BCD**; **anulat cu A**//**35*** viuă neliniște *A;* vie neliniște ***BCD.***

79

32 Iara *ABC;* Așa *D*//*40* amărăște *ACD;* amărește ***B***.

80

6—7 Dar m-aș duce, domnișoară, și prin pohoi și prin foc și m-aș duce chiar și dac-aș ști *ABC;* Dar m-aș duce chiar și dac-aș ști ***D**; **anulat cu ABC**//**18*** s-o mulțămească *A;* s-o mulțumească ***BCD**//**32*** Vedeam și nu credeam ochilor *AD;* Vedeam și nu ne credeam ochilor ***BC; anulat cu BC**//**39*** să mi-o facă *A;* să ne-o facă ***BCD***.

81

5—6 femeie tineră între surorile ei *A;* femeie tînără, cea mai tînără între surorile ei ***BCD**//**8*** întîmpină Alina *ABC;* zicea Alina ***D**//**10*** adică *ACD;* adecă ***B**//**21*** mîne *AB;* mîine *CD*//*25* atîtea *ACD;* atîte ***B**//**28*** am și eu mai puțină *ABC;* am și eu puțină ***D**; **anulat cu ABC**//**30*** să le facem apoi lărgime *A;* să le facem lărgime ***BCD; anulat cu A**//**31*** noauă *A;* nouă ***BCD**//**33*** o avusese *ACD;* o avuse ***B**//**33—34*** preutesei *A;* preotesei ***BCD**//**35*** altceva *ACD;* altăceva ***B***.

82

1 Mai făcea Spiru și combinațiuni și socoteli și operațiuni *A;* Mai făcea Spiru combinațiuni și socoteli, operațiuni ***BCD**//**6—7*** soția lui și copiii lui *A;* soția lui, copiii lui ***BCD**//**10*** amorul lor propriu *AB;* amorul lui propriu *CD*//*26—27* și cele cîteva pogoane de vie și livedea întinsă și vreo optzeci de pogoane loc de arătură *ABC;* și cele cîteva pogoane loc de arătură *D; anulat cu ABC*.

p. 84 DOMNUL ISTRAT GORĂUȚ

A apărut în *Convorbiri literare*, XIV (1880), nr. 5 (1 august), p. 181—194.

Se reproduce în *Timpul*, V (1880), nr. 208 (18/30 septembrie), p. 2—3; nr. 209 (19/31 septembrie), p. 2—3; nr. 210 (20 septembrie/1 octombrie), p. 2—3; nr. 211 (21 septembrie/2 octombrie), p. 2—3; Se specifică „Din *Convorbiri literare*". Se tipărește în *Nuvele*, V, București, Editura „Cartea românească", [1926], p. 82—104.

Slavici își subintitulează bucata la apariție „Noveletă", după moda de atunci, întîlnită și în literatura italiană. Termenul desemna, spre deosebire de nuvelă, o scriere de dimensiuni mai mici și de obicei cu conținut hazliu. Deși se publică cu aproape doi ani înaintea ***Novelelor din popor***, Slavici nu o include în această primă culegere a sa de nuvele. Explicația nu stă în cuprinsul hazliu, cum poate am fi tentați să credem, ci în faptul că nu are subiect „ardelenesc".

Nuvela este scrisă, după cîte se pare, în epoca de la *Timpul*, cînd Slavici lucrează împreună cu Eminescu și o vreme și cu Caragiale. Domnul Istrat Gorăuț aparține aceleiași lumi din care își recrutează și Caragiale eroii. Este un „tînăr“ cu profesiune nedefinită, cum se întîlneau destui și prin redacțiile ziarelor vremii și care, după ce caută mai mulți ani să-și facă loc în aparatul administrativ central și nu reușesc, pleacă la sat, unde se înalță repede în ierarhia administrativă. Sub celălalt aspect, „al dragostelor“, domnul Istrat Gorăuț se înrudește întrucîtva cu Rică Venturiano din *O noapte furtunoasă*, comedia lui Caragiale, care apare înaintea nuvelei lui Slavici.

Jurnalul lui Maiorescu nu cuprinde mențiuni cu privire la lectura nuvelei în cercul „Junimii“ bucureștene. Criticul nu gusta asemenea scrieri, care i se păreau prea legate de „cotidian“. Nici alți critici nu acordă nuvelei atenție. Numai N. Iorga se oprește la ea în *Istoria literaturii românești contemporane*, *I*, *Crearea formei* (p. 228). „Povestea cum s-a însurat notarul Gorăuț — scrie N. Iorga — arată că și în alt cerc decît al satului Slavici știe să lege gluma și duioșia.“

Eminescu prețuia, cum știm, în mod deosebit umorul din scrisul lui Slavici și aceasta explică reproducerea „noveletei“ în coloanele ziarului *Timpul*. Compararea textului din *Convorbiri literare* cu cel din *Timpul* arată că Eminescu propune numeroase schimbări, îndeosebi de natură stilistică. Slavici revine asupra textului nuvelei și mai tîrziu și variantele stau mărturie că el se preocupa de forma scrierilor sale.

SIGLE: *A: Convorbiri literare*, 1880
B: Timpul, 1880
C: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

84

8 băiet *AC;* băiat *B*//*9* dădea *AB;* dedea *C*//*10* să steie *AC;* să stea *B*//*15* grijă *AC;* grije *B*//*17* mulțămire *AB;* mulțumire *C*//*24* să-și rază *AB;* să-și radă *C.*

85

1 Musteața *A;* Mustața *BC*//*6* legători *AC;* legături *B* / părechi *A;* perechi *BC*//*8* păreche *A;* pereche *BC*//*9* pulpele *AB;* pulpile *C*//*11* legătoarea cea neagră *AC;* legătura cea neagră *B*//*12—13* legătoarea albă *AC;* legătura albă *B*//*14—15* legătoarea pestriță *AC;* legătura *B*//*17*, *18*, *20* legătoare albastră *AC;* legătura albastră *B*//*20—21* se țineau și ghete subțiri, care aveau și ele fiecare cîte o fundă *A;* și ghetele subțiri, care aveau și ele fiecare cîte o fundă *B;* și ghetele subțiri, pantofi, care aveau şi ei fiecare cîte o fundă *C//27* legătoare pestriţă *AC;* legătură pestriţă *B//34* Grohoteşti *AB;* Grohăteşti *C; anulat cu AB//36* musteaţa *A;* mustaţa *BC//37* din două zile în două zile *AB;* din două în două zile *C//39* în oarele sale *A*; în orele sale *BC*.

86

5 părechi *AB;* perechi *C//6* cînii *AB;* cîinii *C//7*, *19* cînii *AB;* cîinii *C//9* primblările *AB;* preumblările *C//14* prindea vorba *AC;* prindea vorbă *B//18* avuse nevoie *AC;* avusese nevoie *B//19—20* să deie cu socoteală *AC;* să dea cu socoteala *B//21—24* mai ales nevestele mai curăţele îşi făceau, se înţelege, fiecare îndeosebi şi tăinuit mărturisirea că ochii nu prea stau bine *AB;* mai ales nevestele mai curăţele mărturiseau că ochii nu prea stau bine *C; anulat cu AB//25* părechi *A;* perechi *BC//31* musteaţa *A;* mustaţa *BC* / din două zile în două zile *AB;* din două în două zile *C//32* băiet *AC;* băiat *B//37* cu hîrtiile subsuoară *A;* cu hîrtiile la subţioară *B;* cu hîrtiile subţioară *C*.

87

4 pantalonii negri şi legătoarea albă *AC;* pantaloni negri şi legătură albă *B//5* îşi încordă toate vinele *AB;* îşi încordă toţi muşchii *C//16* să-şi arăte *AC;* să-şi arate *B//20* atîta *AB;* atît *C//24—25* cînd îşi vede puterea frumuseţei şi dacă rîdea copila, ea trebuia să se bucure văzînd că un bărbat *AB;* cînd îşi vede puterea frumuseţei, văzînd că un bărbat *C//26—27* ca să arăte *A;* ca să arate *BC//30—31* cel mult de cinci ani *AB;* cel mult cinci ani *C//31* adese *AC;* adeseori *B//37* să destăinuiască aplecările ei *AB;* să destăinuiască cele petrecute *C//41* să-şi arăte *AC;* să-şi arate *B*.

88

3 mai departe; dar el mergea *AC;* mai departe şi tot mai departe dar el mergea *B; anulat cu B//8—9* să privească din cînd în cînd, ca o şopîrlă răsfăţată, înapoi spre dînsul *AB;* să privească din cînd în cînd spre dînsul, ca o şopîrlă răsfăţată, înapoi *C//13* strimtă *AB;* strîmtă *C//15* să vază *AB;* să vadă *C//20* sprintenă *AB;* sprinten *C; anulat cu AB//32* îşi pusese *AC;* îşi puse *B//40* Adică *A;* Adecă *BC*.

89

2, *5* aplecări *AB;* aplicări *C; anulat cu AB//4* mulţămit *A;* mulţumit *BC//7* în amiază mare *AB;* în amiaza mare *C//17* strîmtorat *AC;* strimtorat *B/* băiet *AC;* băiat *B//19* strîmtorarea sa *AC;* strimtorarea sa *B//21—22* să între *AC;* să intre *B//22* pe cineva *AC;* de cineva *B//23* să mai steie de vorbă *AC;* să mai stea de vorbă *B* / să-şi ascunză

AB; să-şi ascundă *C//24* subsuoară *AB;* subţioară *C//34* cucoană *AC;* cocoană *B//40* prin apropiere *AC;* în apropiere *B*.

90

2 că este asta *AC;* că e asta *B//14* subsuoară *AB;* subţioară *C//24* din cînd în cînd arunca *AC;* din cînd în cînd mai arunca *B//25* să vază *AB;* să vadă *C//29* întrase *AC;* intrase *B/5* cucoană *AC;* cocoană *B//41* să-l ieie *AC;* să-l ia *B*.

91

4 El întră dar cam ameţit *AB;* El întră cam ameţit *C//8* stăi *AB;* stai *C//18* vorbe *AC;* cuvinte *B//19—21* ar fi dorit să spună un neadevăr şi aşa nu le rostea decît în silă şi cu oarecare părere de rău *AB;* ar fi dorit să spună un neadevăr şi astfel le rostea numai în silă şi cu oarecare părere de rău *C//23—24* om cu poziţie, om, precum văd, trecut peste anii copilăriei *AB;* om cu poziţiune, trecut, precum văd, peste anii copilăriei *C//24* după toată înfăţişarea, om serios *AC;* după toată înfăţişarea de om serios *B//25* nu te sfieşti să urmăreşti *AB;* nu te sfieşti a urmări *C//26* D-ta pînă la vîrsta *AB;* D-ta nici pînă la vîrsta *C//30—32* D-l Gorăuţ era hotărît să sufere tot, însă aceste din urmă cuvinte îl scoaseră din răbdare *AB;* D-l Gorăuţ îşi dedea seamă că a făcut ceea ce nu trebuia să facă şi era hotărît să le sufără toate, însă aceste din urmă cuvinte îl scoaseră din sărite *C//35—41* Eu nu urmăresc femei ce doresc să fie urmărite. Eu am văzut pe d-şoara, şi fiindcă eram încîntat de frumuseţile ei, nu mi-am putut stăpîni dorinţa de a o vedea încă o dată şi aşa o am urmărit pînă acasă. O iubesc, doamnă, chiar din clipa, în care o am văzut, şi iubirea e o destulă dezvinovăţire pentru orice pas greşit *AB;* Eu nu urmăresc femei ce doresc să fie urmărite. Am văzut pe d-şoara — urmă el ridicînd capul — şi, fiind încîntat de frumuseţa ei, nu mi-am putut stăpîni dorinţa de a o vedea înc-o dată. Aşa am urmărit-o pîn-acasă. Iubirea, doamnă, se iveşte fără de veste, ca fulgerul, şi iubirea e dezvinovăţire-ndestulătoare pentru orişice pas greşit *C*.

92

2—3 nu prea se pricepea la vorbele frumoase *AB;* nu prea ţinea seamă de vorbele frumoase *C//3—4* urmă şi mai aspru *AB;* urmă încă mai aspru *C//6—32* — Un om cumsecade nu-şi ia îndrăzneala de a face asemenea vorbe. Dacă în adevăr îi place o copilă, se informează despre dînsa, se introduce în familia ei şi, după ce-i face cunoştinţa, îi cere mîna. — Sunt gata să cer mîna d-şoarei! răspunse d-l notar Istrat Gorăuţ. Doamna Litescu era văduvă şi avea patru fete, dintre care două mai mari decît Emilia; d-na Litescu avea doi băieţi care umblau la şcoală şi stricau pe fiecare lună cîte două perechi de ghete; d-na Litescu adeseori nopţi întregi nu putea să doarmă, căci era muncită de gîndul cum o putea să-şi crească băieţii şi mai ales cum să-şi mărite fetele; cu toate aceste, ea ar fi dorit să deschidă uşa şi să aibă un fecior cu care să-l deie afară pe d-l notar Istrat Gorăuţ. Neavînd însă nici fecior, nici destulă tărie spre a-i deschide uşa, ea se mulţămi a-l privi de jos pînă sus, apoi grăi: — Scopul cu care te-am poftit să intri nu a fost *AB;* — Un om serios nu-şi ia îndrăzneala de a se avînta în felul acesta. Dacă în adevăr îi place o copilă, se informează despre dînsa, se introduce în familia ei şi, dacă stăruie în slăbiciunea sa, îi cere mîna.

D-nul Gorăuţ se făcu roşu ca racul. Pantalonii lui cei pestriţi, fundele lui de tot felul, plimbările lui prin uliţele mai dosnice semănau fără îndoială a fire fliuşturatecă.

— D-ta, urmă cucoana, trebuia să te gîndeşti că te văd vecinii care stau pe la ferestri şi că compromiţi o fată nevinovată. D-nul Gorăuţ mai vîrtos îşi ridică fruntea. — Dacă e aşa, zise, sunt gata să o reabilitez cerîndu-i mîna. D-na Litescu era văduvă şi avea patru fete, dintre care două mai mari decît Emilia, ea mai avea şi doi ştrengari de băieţi, care umblau la şcoală şi rodeau coatele, stricînd şi cîte două perechi de ghete pe sezon, ea adeseori îşi petrecea nopţile muncită de gîndul cum va putea să-şi crească băieţii şi să-şi mărite fetele; ar fi fost, cu toate aceste, în stare să deschidă uşa şi să-i arate lui Gorăuţ drumul. Se mulţumi însă a-i arunca o căutătură în care se dedea pe faţă o viuă părere de rău. — Tot vorbe de om fliuşturatec, grăi. Dar scopul cu care te-am poftit să întri nu a fost *C//32* ca să ascult *A;* să ascult ***BC//33*** uliţă *AB;* ulicioară *C//35* în tot oraşul *AB;* în întregul oraş *C//36* Te rog să laşi *AB;* Te rog deci să laşi *C//37* să crează *AB;* să creadă *C//37—40* să mi le laşi şi să-mi spui unde să-ţi trimit hîrtiile, adause ea după ce d-nul Gorăuţ puse cu un adînc suspin de recunoştinţă hîrtiile pe masă *A;* să mi le laşi şi spune-mi unde să-ţi trimet hîrtiile, urmă apoi, după ce Gorăuţ puse cu un adînc suspin de recunoştinţă hîrtiile pe masă *B;* să mi le predai. Spune-mi, unde să-ţi trimit hîrtiile, urmă apoi, după ce Gorăuţ puse hîrtiile pe masă cu un adînc suspin de recunoştinţă *C.*

93

1—15 Eu sunt la „Pomul Verde“ no. 7, grăi d-nul Gorăuţ mai dezgheţat. Dar vă rog nu vă osteniţi: viu eu să le iau! — Ba să mă ierţi, d-nule! Puteţi pleca! Domnul Gorăuţ iar n-avea încotro: el făcu dar cîteva plecăciuni şi se retrase cam ploat pe uşa abia de jumătate deschisă, iar cînd se văzu afară, privi îngrijat împrejurul său, apoi se depărtă cu pas iute, ca nu cumva să-l vadă copila *AB;* — Sunt tras la „Pomul Verde“, unde stau la nr. 7, grăi dînsul. Dar, vă rog, nu osteniţi: viu eu să le iau!

— Ba să mă iertaţi, domnule. Atît ar mai trebui, răspunde ea. Puteţi să plecaţi. Domnul Istrat Gorăuţ rămase ca-nfipt în pămînt, uluit parcă i s-ar fi surpat casa-n cap. Vorba fliuşturatec îi răsuna-n ureche şi întreaga fiinţă îi era pătrunsă de gîndul că nu vrea cucoana aceasta să aibă a face cu oameni uşurateci ca el... Multe ar mai fi avut să spună, dar nu-i rămînea decît să plece. Făcu deci cîteva plecăciuni şi se retrase rău de tot ploat pe uşa abia de jumătate deschisă. Cînd se văzu apoi ieşit la aer curat, privi îngrijat împregiurul său, apoi se depărtă cu pas iute, ca nu cumva să-l vadă copila *C//21* mamă *AB;* mama *C; anulat cu AB//27* muma *AB;* mama *C//30—31* că mie nu-mi pare rău *AC;* că nu-mi pare rău *B//34* după aceste *AC;* după acestea *B//34—35* d-nul Gorăuţ trebuia să se rază *AB;* d-nul Gorăuţ era să se radă *C//35—36* şi el nu s-a ras *AB;* fără ca el să se fi ras *C//36* Sara *A;* Seara *BC//37* să se rază *AB;* să se radă *C//38—41* şi după oarecare chibzuire, a hotărît să nu se mai rază. Avea două cuvinte puternice în sprijinirea acestei hotărîri: întîi că raderea îi părea un lucru prea ostenitor; al doilea, că lăsîndu-şi barbă, cei ce-l văzuseră în înfundătură nu puteau să-l cunoască aşa de lesne dacă s-ar întîmpla să-l mai vază vreodată în viaţa lor. Acest al doilea cuvînt era cel hotărîtor. D-nul Gorăuţ ar fi dorit să-şi poată schimba nu numai barba, ci şi nasul, ochii, urechile, în sfîrşit, toate, ca nici chiar el însuşi să nu se mai poată recunoaşte. Dar aceasta nu era decît cea mai mică dintre schimbările prin care avea să treacă d-nul Gorăuţ. Punîndu-şi legătoarea cea albastră *AB;* iar după oarecare chibzuire, a luat hotărîrea de a nu se mai rade. Da! oamenii care îşi lasă barbă par mai puţin fliuşturateci decît cei raşi. Mai era apoi şi că cei ce-l văzuseră în fundătură nu puteau să-l cunoască atît de lesne dacă s-ar întîmpla să-l mai vadă vreodată pe undeva. Acest al doilea cuvînt era şi el hotărîtor, dar mai puţin decît cellalt. Ar fi dorit d-l Gorăuţ să-şi poată schimba nu numai barba, ci şi nasul, ochii, urechile, în sfîrşit, toate amănuntele fiinţei lui, că nici chiar el însuşi să nu se mai cunoască. Lucrul de căpetenie era însă ca toate schimbările să fie astfel potrivite, încît cucoana aceea să nu-l mai poată lua drept om fliuşturatec. Nu era-n gîndul lui nimic mai nesuferit decît ca lumea să te ieie drept om fliuşturatec, şi din gîndul acesta porneau toate schimbările prin care avea să treacă d-nul Gorăuţ. Punîndu-şi legătoarea cea albastră *C.*

94

17—18 legătoarea cea neagră *AC;* legătura cea neagră *B//22* fliușturat *A;* flușturat *B;* fliușturatec *C//23* legători *AC;* legături *B//29* trebuia *AB;* trebuiau *C//35* barba *AC;* barbă *B* / legătoarea cea albastră *AC;* legătura cea albastră *B*.

95

10 că *AB;* ca *C; anulat cu AB//12* adică *AB;* adecă *C//15* mai ales sara *A;* mai ales seara *B;* mai ales serile *C//16—17* Emilia îl privește pe el *AB;* Emilia stă într-un colț și se uită la el *C//20* privește *AB;* se uită *C* / pe *AB;* la *C//23* la oraș *AB;* în oraș *C//26* trăsurii sale *AC;* trăsurei sale *B//38* să mai steie *AC;* să mai stea *B* / înaintea *AB;* în fața *C* / Și *AC;* Apoi *B*.

96

4 om pățit *AC;* ca om pățit *B//6* deseară *AC;* desară *B//8* se primbla *AC;* se plimba *B//14—15* iară d-na Litescu, o cocoană prea binevoitoare *AB;* iară d-na Litescu poate să fie luată drept cocoană prea binevoitoare *C//33* nu și-a terminat încă studiile *AB;* nu și-a terminat studiile *C; anulat cu AB//37—40* ca pe un pui de vrabie. Omul însă crede mai bucuros ceea ce-i pare grozav; așa și d-nul Gorăuț, înțelegînd că e foarte greu să-l afle pe acela unul, cînd nu știa unde să-l caute, a gîndit că tot nu poate să fie (altul) decît el însuși și a zis cam rușinos: — Și eu aș vrea să mă duc o dată la d-na Litescu. Domnul Cocoleac l-a poftit numaidecît *AB;* ca pe un pui de vrabie. — Și eu aș vrea să mă duc o dată la d-na Litescu, grăi dînsul. Domnul Cocoleac l-a poftit numaidecît *C*.

97

4 oara lui *AC;* ora lui *B//6* aceasta *AB;* asta *C//7* ferbințeli *AC;* fierbințeli *B//8* ieși din oraș *AB;* ieși pe-nserate din oraș *C* / să se primble *A;* să se plimbe *BC//14* se făcu roșie *AB;* se făcea roșie *C//16* este un om fliușturat *AB;* este un fliușturatec *C//18—21* d-na Litescu exprima o convingere ce se întărea cu trecerea fiecărei săptămîni și atît ar fi fost destul pentru ca domnul Cocoleac să tacă *AB;* d-na Litescu exprima o convingere ce se întărea cu trecerea fiecărei săptămîni pe care o trăia Gorăuț, fără ca să fi fost destul pentru ca domnul Cocoleac să tacă *C//24* oara *A;* ora *BC//28* cutriere *AC;* cutreiere *B//32* dintre fete *AB;* dintre fetele ei *C//34* nici una ca ea însăși *A;* nici una ea însăși *B;* nici una ca ea *C//39—41* apoi să între în înfundătură. Însă el stete mult timp la colț. Înainte de toate aștepta *AB;* apoi să între în înfundătură. Era, ce-i drept, faptă de om fliușturatec, dar e era hotărît s-o săvîrșească. Stete însă mult timp la colț mai-nainte de toate aștepta *C*.

98

9 samă *AC;* seamă *B//11* să ieie *AC;* să ia *B//16—17* era aproape, cu totul aproape *AB;* era aproape *C//23* să-l trimiţă *AB;* să-l trimită *C//25—26* pe cînd eu mă ard în foc nepotolit *A;* pe cînd eu mă ard însumi pe mine în foc nepotolit *BC//33* ţipet *AC;* ţipăt *B//37—38* avea inima simţitoare *AC;* avea inimă simţitoare *B//40* iară *AC;* iar *B*.

99

3 să le răspunză *AB;* să le răspundă *C//4* că e om prea cumsecade *AC;* că e un om prea cumsecade *B//7* priviri adimenitoare *A;* priviri ademenitoare *B;* priviri adiminătoare *C; anulat cu B //17* fliuşturat şi netrebnic *AB;* fliuşturatec *C* / nimeni în lume, ca să-l apere *AB;* nimeni, ca să-l apere *C//22* seamă *AC;* samă *B//23* amic sincer *AB;* prieten sincer *C//24* nu te bizui pe el *AB;* nu te răzema pe el *C//25* om pizmaş *AB;* om pizmătăreţ *C//27* aceste *AC;* acestea *B//33* atîte *AC*; atîtea *B//35* acestea *AC;* aceste *B//37—38* ţipetul înecat *AB;* ţipetul înăbuşit *C*.

100

5—6 cocoană *AC;* cucoană *B//6* ce-i păsa *AC;* ce-i pasă *B//12—13* eşti un mizerabil *AB;* eşti un fliuşturatec mizerabil *C//33* zise d-ra Emilia *AC;* zise tot d-ra Emilia *B*.

101

1 zise *A;* zice *BC//2* — Nu, n-am fost *A;* — Nu, nici n-am fost *BC//19* să-şi ieie *AC;* să-şi ia *B//21—22* grăi apoi înăbuşit *AB;* grăi apoi încetişor *C//25* atîte *AC;* atîtea *B*.

102

10—11 lună pînditoare *AC;* lună gînditoare *B//14* băiet fliuşturatec *AC;* fluşturatic *B*//15 să răspunză *AB;* să răspundă *C//19—24* eu răspund de soarta ta, de numele tău, eu răspund de liniştea ta sufletească. Haide, copilă, căci clipele trec şi se duc. — Uite, răspunse copila *AB;* eu răspund de numele tău, de liniştea ta, de soarta noastră... Haide, copilă, căci clipele trec şi se duc. Zicea el că nu mai e omul fliuşturatec, dar se avîntase rău de tot. — Uite, răspunse copila *C//25—32* cînd vom fi în mijlocul lacului, răstoarnă barca. Dar, vai! bucurii şi fericiri nu sunt în această viaţă decît nişte visuri deşerte (deşarte). Domnul Gorăuţ îşi puse sarcina scumpă în barcă, puse mîna pe lopată şi vîsli *AB;* cînd vom fi în mijlocul lacului, răstoarnă barca. Barca se legăna pe valuri purtînd doauă inimi cuprinse de beţia fericirii. Vai, însă, bucurii şi fericiri nu sunt în viaţa aceasta decît nişte închipuiri deşerte. Pe cînd domnul Gorăuţ îşi ducea sarcina scumpă în barcă, d-na Litescu, luînd urma fiicei sale, alerga spre lac. Gorăuţ puse abia mîna pe lopată şi vîsli *C//34* de unde-şi luase sarcina *AB;* de unde el îşi luase sarcina *C//38—40* Cîtva timp ea stete aşa, încît d-l Gorăuţ putea să înţeleagă că acum ea trebuia să fie chiar mai supărată decît în rîndul trecut. — Emilio! vino-ncoa', zise ea cu glasul unei mume deznădăjduite. — Nu pot, mamă, răspunse copila cam înecată şi trăgînd pe domnul Gorăuţ de mînecă. E mare apa. — Domnule, adă barca la mal, strigă d-na Litescu. Domnul Gorăuţ lăsă vîsla din mînă *AB;* Ea stete cîtva timp aşa, încît d-l Gorăuţ putea să înţeleagă că acum supărarea ei e chiar mai grea de cum fusese rîndul trecut. — Bine! Se poate una ca aceasta!? S-a mai pomenit asemenea lucru?... Emilio! Vino-ncoa'! Fără de-ntîrziere vino! zise ea cu glasul unei mume deznădăjduite. Emilia-l trase pe Gorăuţ de mînecă, stăruind să deie dînsul răspuns. — Nu pot, mamă, răspunde apoi după ce văzu că el tace. E mare apa! — Domnule, porunci cucoana, mînă barca la mal. Domnul Gorăuţ lăsă vîsla din mînă *C*.

103

15—16 Cocoleac, domnul Cocoleac e însă cunoscut ca om care tace tocmai atunci cînd ar trebui să vorbească *AB;* Cocoleac însă, domnul Cocoleac era ştiut ca om care tace tocmai cînd ar trebui să vorbească *C//17—40* — Sărut mîinile — răspunse dar domnul Gorăuţ foarte hotărît — nu se poate. — Dar bine, domnule! urmă d-na Litescu, pe jumătate plîngînd. — Nu se poate! răspunse iar Gorăuţ. Doamna Litescu stătea dar pe malul lacului cum stă cloşca ce a crescut puii de raţă pe marginea bălţii; dacă apa nu ar fi fost aşa de mare, s-ar fi răpezit să răstoarne barca. Iar domnul Cocoleac tăcea ca totodeauna. — Domnule, zise în sfîrşit doamna Litescu după ce văzu că nu rămîne altă scăpare. Ce aveţi de gînd să faceţi? Dă-ţi samă despre nenorocirea ce pregăteşti pentru o familie întreagă; gîndeşte-te că am nu mai puţin decît patru fete încă nemăritate. Nu-mi omorî familia! — Aşa este, doamnă, răspunse domnul Gorăuţ. Însă eu am jurat înaintea lui Dumnezeu că din clipa în care va atinge barca cu piciorul, Emilia, domnişoara Emilia, fiica d-voastre, e soţia mea *AB;* — Sărut mîinile, răspunse dar Gorăuţ foarte hotărît. Cu cel mai profund respect, nu se poate. — Cum nu se poate!? îl înfruntă muma jignită. Un om în toată firea nu are să rostească asemenea vorbe. — Nu se poate! stărui Gorăuţ. Doamna Litescu stătea pe malul lacului cum stă la marginea bălţii cloşca ce din păcate a crescut pui de raţă. Iar domnul

Cocoleac tăcea și acum ca totdeauna cînd se cuvenea să zică și el ceva. Îi spusese, ce-i drept, viitoarei sale soacre că o fi d-l Gorăuț om fliușturatec cînd își pune legătură-n fundă și pantaloni pestriți, ca să iasă în urmărirea fetelor, dar acolo-n cancelarie și-n alte treburi ale lui e om cu rost, chibzuit și cu bună rînduială; acum însă el își păzea treaba ca orișice candidat de preoție și nu se amestecă-n treburi, care nu-l privesc. — Domnule, grăi dar doamna Litescu în sfîrșit. Ce ai de gînd să faci!? Dă-ți seamă de nenorocirea ce pregătești pentru o întreagă familie. Ține seamă că am patru fete, nu mai puțin decît patru: cum să le mărit după ce d-ta îmi compromiți familia prin asemenea apucături fliușturatece? Nu-mi nenoroci casa! D-l Istrat Gorăuț se cutremură-n toată ființa în auzul vorbei „fliușturatec“. Acum era timpul să deie dovada că i se face o monstruoasă nedreptate cînd i se aruncă-n față vorba aceasta. Simțea că întră slugă la stăpîn, se dă legat, dar era destul om pentru ca să nu se sperie de soacră ca muma Emiliei. — Sunt, doamnă, adînc mîhnit auzind din gura d-voastră asemenea vorbe. Încă-n ziua cînd am avut parte de fericirea de a fi întrat în casa d-voastre am declarat că sunt gata să reabilitez pe fiica d-voastră. Drept dovadă că sunt om care se ține de vorbă, în clipa în care piciorul mi-a călcat în barcă am jurat în fața lui Dumnezeu că Emilia, domnișoara Emilia, fiica d-voastre, e soția mea *C.*

104—105

14—15 de la d-voastră, și [nu *AB;* de la d-voastră atunci, și nu *C*//*15—16* vrednic să vă fiu ginere *AB;* vrednic de a vă fi ginere *C*//*16* rămînem dar aici *AB;* rămînem aici *C*//*17—18* adause Emilia mai îndrăzneață *AB;* adaugă Emilia acum mai îndrăzneață *C*//*18* mergem *AB;* înaintăm *C*//*19* și răsturnăm barca *AB;* și acolo răsturnăm barca *C*//*20—40*; *1—27* Doamna Litescu, ca mumă a patru fete încă nemăritate și a doi băieți ștrengari, ar fi voit să răspunză: „Dacă e vorba așa, apoi îți ține nevasta și-ți mulțămesc că m-ai făcut mumă numai a trei fete nemăritate“. Ea însă era femeie și de aceea a răspuns cu totul dimpotrivă: — Niciodată nu vei lua pe fiica mea de soție fără de învoirea mea. — O am și luat, răspunse Gorăuț. — Emilio, roagă pe domnul să scoață barca la mal și să te însoțească pînă acasă, zise acum doamna Litescu. Domnul Cocoleac grăi acum și domnia-sa: — Vă rog, domnul Gorăuț e un om prea cumsecade. — Prea puțin îmi pasă, răspunse viitoarea soacră și porni spre oraș înapoi. — Se duce, zise Emilia nedumerită. Cu atît mai bine, răspunse Gorăuț, ridicînd lopata. — Te rog, spune-i să rămîie! te rog, scoate barca la mal! urmă copila cu glas tremurător. Vreau să mă duc acasă. Lui Gorăuț îi venea să răstoarne barca. — Bine, dar primblarea noastră pe apă? zise el. — Nu vreau strigă copila cu hotărîre. Domnul Gorăuţ dete mînios cu vîsla în apă şi ieşi la mal. O dorinţă avuse şi el în viaţa lui şi nici aceea nu se împlini. Apoi ei plecară în urma doamnei Litescu, tăcuţi şi supăraţi amîndoi, cu pas iute, şi apoi cu atît mai mult se apropiau de înfundătură, tot mai încet şi mai nehotărît. Cînd ajunseră la colţul unde stătuse Gorăuţ, se opriră, priviră îngrijaţi unul la altul, apoi se luară de braţ şi înaintară mai departe pînă la colţul înfundăturii. Aici iar se opriră. — Vii şi d-ta cu mine? întrebă copila — Dar intraţi şi d-voastră deodată cu mine, răspunse domnul Gorăuţ. Era nemaipomenită istoria aceasta! Să intre ei amîndoi aşa în plin, faţă cu cele două surori şi faţă cu domnul Cocoleac... Nu! La portiţă se opriră din nou, la uşă în sfîrşit rămaseră în hotărîrea de a nu intra. — Poftiţi numai, poftiţi, strigă deodată d-na Litescu, deschizînd uşa înaintea lor. Ei intrară, apoi se opriră undeva, singuri nu ştiau unde, Emilia rîzînd, iară domnul Istrat Gorăuţ adînc mîhnit, ca omul căruia i s-a făcut o mare nedreptate. Domnul Gorăuţ era mare meşter în potrivirea vorbelor; el însă n-a venit aici de bună voie şi aşa n-avea nimic de zis, nu vedea pe nimeni, n-auzea nimic, simţea numai că nu se primblă pe apă, dar ţine pe Emilia de braţ. — Dacă n-ar fi fata mea — grăi d-na Litescu, întinzîndu-i mîna — zău (că) nu ţi-aş da-o *AB;* Doamna Litescu, mumă a patru fete nemăritate şi a doi băieţi ştrengari, se mai muie. Dacă era vorba, n-o supăra gîndul că are să ajungă mumă a numai trei fete nemăritate. Ea dete cu toate aceste din cap. — Fără de-nvoirea mea nu vei fi soţia lui, grăi dînsa, iar aceasta n-are să mi-o ceară aici, nici aşa cum a făcut-o. Grăind vorbele aceste, ea se-ntoarse şi porni spre oraş. Domnul Cocoleac rămase nedumirit; greu îi era să plece-n urma ei, dar tot greu să şi rămîie. Acum nu-i rămînea decît să zică şi el ceva. — Vă rog, doamnă, prietenul meu Gorăuţ e om prea cumsecade, o-ncredinţa el. — Dacă e, o să ştie şi ce are să facă, răspunse ea şi-şi urmă drumul. Cocoleac, ce să facă!? se luă după dînsa. Emilia rămase o clipă uitîndu-se după muma ei, apoi, dezmeticită, se-ntoarse spre Gorăuţ. — Scoate-mă, te rog, la mal, stărui dînsa. Nu mai vreau. Mă duc şi eu acasă! — Nu se poate, răspunse el. — Nu mai vreau! strigă dînsa. Vreau să mă duc la mama! Domnul Gorăuţ se făcu mic-mititel, puse mîna pe lopată şi vîsli spre mal. O dorinţă poetică avusese şi el în viaţa lui, şi nici aceea nu se putea-mplini. Ieşiţi pe uscat, Emilia-l luă de mînă. — Vii — îi zise stăruitor — şi d-ta cu mine, mă-nsoţeşti, mă duci acasă. — Nu se poate, domnişoară, răspunse el, cuprins de deznădăjduire. Nu sunt îmbrăcat de vizită:

pantalonii aceştia, ghetele acestea, gulerul acesta, legătoarea aceasta... Emilia n-avea timp de perdut. — Lasă, domnule, pantalonii, lasă ghetele, lasă toate fleacurile şi vin, că te duc eu, urmă ea, tîrîndu-l după dînsa. Domnul Gorăuţ mergea cuprins de simţămîntul că e perdut, întrat la stăpîn, ajuns rob la o soţie nemiloasă şi la o încă mai nemiloasă soacră. Ajuns apoi la casa doamnei cu patru fete nemăritate şi cu doi ştrengari de băieţi, el stătea buiguit în faţa stăpînelor sale. — Aşa te mai înţeleg şi eu, îi zise doamna Litescu, acum foarte binevoitoare. Tot fliuşturatec, dar om dat pe brazdă. Ţi-aş da-o pe Emilia chiar şi dacă n-ar avea încă trei surori, tot nemăritate încă *C*.

p. 106 „PURCELUŞ CU COADA SFREDEL"

A apărut în *Convorbiri literare*, XLIV (1910), nr. 2 (februarie), p. 395—398, Se tipăreşte în *Nuvele*, V, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926], p. 105—108.

Convorbirile literare consacră numărul din februarie 1910 lui Maiorescu şi colaborările sînt foarte numeroase. Contribuţiile importante aduse de I.G. Longinescu, G. Marinescu, P.P. Negulescu, I. Petrovici, S. Mehedinţi, D. Onciul, D. Evolceanu, C. Giurescu, N. Bănescu, Alex. Lapedatu, I. Lupaş, N. Cartojan, T. Capidan, Sextil Puşcariu, Gustav Weigand şi mulţi alţii dau numărului un caracter preponderent ştiinţific. Literatura este reprezentată, alături de I. Slavici, doar prin Panait Cerna, Duiliu Zamfirescu, E. Gârleanu, I.A. Bassarabescu, în rest scriitori minori.

„*Purceluş cu coada sfredel*" este o scriere autobiografică, asemeni celor din ciclul *Din ţigănie*, *Sepi*, *Leu-paraleu* şi alte cîteva pe care scriitorul le include în volumele sale de nuvele. Slavici se mută, în adevăr, la Timişoara după ce termină la Arad clasa a V-a. Matricolele Liceului Piarist din Timişoara îi înregistrează numele în anii şcolari 1865/1866 şi 1866/1867, cînd frecventează clasele a VI-a şi a VII-a (*Matricola P. 26 din 1865/66*, poziţia 46, şi *Matricola P. 28 din 1866/67*, poziţia 28, Arhivele statului, Timişoara). Datele comunicate de scriitor cu privire la frecventarea Liceului Piarist din Timişoara se verifică documentar.

Georgie Crăciunescu i-a fost profesor mai întîi la Arad, apoi la Timişoara. Se întîlneşte însă cu numele său cu mult înainte, ca elev la şcoala primară din Şiria. Georgie Crăciunescu figurează între colaboratorii almanahului *Muguri*, scos la Arad în 1859 de M.B. Stănescu, cu sprijinul „Junimii studioase". Slavici scrie că almanahul a constituit, la data apariţiei, „cea mai de seamă dintre cărţile tipărite"

(Lumea prin care am trecut, p. 27). G. Crăciunescu este, alături de Eminescu, I. Vulcan, I. A. Lapedatu, printre susţinătorii înfiinţării teatrului naţional peste munţi (G. Crăciunescu, ***Echo din Banatul timişanu la fondarea unui teatru naţional*** în ***Familia***, 1869, nr. 40 din 5/17 octombrie).

Există cîteva afirmaţii care şi după confruntarea cu documentele vremii rămîn nelămurite. Matricola pe 1866/67 menţionează la rubrica „întreţinătorul" numele unui oarecare Ieftus Simon şi indică şi ocupaţia: „*alkusz*" (samsar). Sînt una şi aceeaşi persoană „restauratorul" din scriere şi „samsarul" din documente? S-ar putea. Slavici scrie, pe de altă parte, că s-a mutat de la Arad la Timişoara să înveţe germana. Documentele nu confirmă spusele scriitorului şi mutarea apare mai curînd ca o măsură de prevedere spre a evita repetenţia, întrucît o ducea destul de rău cu maghiara. Situaţia apare ciudată: Slavici, pîndit de repetenţie la Arad din pricina maghiarei, ajunge la Timişoara meditator de limbă maghiară!

Scrierea aduce informaţii preţioase pentru o epocă din viaţa scriitorului despre care ştim încă destul de puţine lucruri. Slavici însuşi reia aceste date, ceva mai tîrziu, în memorialistică.

SIGLE: *A: Convorbiri literare*, 1910
B: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

106

4 coşcovii pereţi *A;* coscovii pereţi *B; anulat cu A*//*6* clasa VI *A;* clasa II *B; anulat cu A*//*7* mînăstirii *A;* mănăstirii *B.*

107

7 în orişice alt fel *A;* în orişice fel *B*//*11* guvernor *A;* guvernator *B*//*31* genuche *A;* genunche *B*//*32* celălalt *A;* cellalt *B*//*39* nu eram eu cu ele *A;* nu eram cu ele *B; anulat cu A.*

108

10 desemnurile *A;* desemnele *B*//*15* să intru *A;* să întru *B*//*22* genuchi *A;* genunchi *B.*

p. 110 O JERTFĂ A VIEŢII

A apărut în *Calendarul „Minervei" pe 1911*, XIII, Bucureşti, [f.a.], p. 191—207.

Se tipăreşte în *Nuvele*, V, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926], p. 109—129.

Calendarul „Minervei“ pe 1911 publică nuvela lui Slavici îndată după *Fior*, poezia lui Octavian Goga, și constatarea nu ne poate fi indiferentă. Viața politică a românilor de peste munți este zguduită în vara anului 1910 de trecerea lui V. Mangra la guvernamentali și de înfrîngerea deputaților transilvăneni în algerile pentru dietă. Slavici, legat de Mangra printr-o veche prietenie, este învinuit și el de „trădare“ și atacat violent în presă. Octavian Goga publică în *Tribuna* din Arad, în 29 iulie 1910, articolul *A murit un om: Ioan Slavici*, care marchează ruptura definitivă între „bătrînii“ și „tinerii“ tribuniști. *Calendarul „Minervei“* ignorează cu intenție gravele conflicte din viața politică și-i prezintă în bună vecinătate pe cei doi scriitori transilvăneni.

Calendarul „Minervei“ pe 1911 se întocmește cu colaborări în mare parte transilvănene, ceea ce nu este, de asemenea, de trecut cu vederea. Îi întîlnim, alături de Slavici și Goga, pe St. O. Iosif, Ilarie Chendi, I. Agârbiceanu, I. Bârseanul și alți cîțiva.

O jertfă a vieții este contemporană ca dată a compunerii cu *Spiru Călin*, romanul *Din două lumi* și alte scrieri ale lui Slavici de după 1900 în care acordă atenție operațiilor bancare. Nuvela se încadrează între lucrările sale din primul deceniu al veacului nostru și prin temă. Slavici descrie și aici procesul de aristocratizare în lumea burgheziei bucureștene.

SIGLE: *A: Calendarul „Minervei“*, 1911
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

111

8 își alegea vorbele *A;* și alegea vorbele ***B**; anulat cu A.*

112

23, 36 să intre *A;* să între ***B**//**32*** stetea *A;* stătea ***B**//**35*** dedea *A;* dădea ***B***.

113

3 își părea însăși sie mai bună *A;* își părea ei însăși mai bună ***B**//**31*** ci și să poarte *A;* ci să și poarte ***B***.

114

35 despreţuia *A;* dispreţuia ***B***.

117

21 stetea *A;* stătea ***B**//**29*** grăi dînsa; zise dînsa ***B***.

118

20 întîmpină Aurel *A;* răspunse Aurel *B*//*38* D-na Chinteş dete din cap *A;* Doamna Chinteş iar dete din cap *B.*

119

4 ba te mai aveam *A;* ba 'mai te aveam *B*//*27* să sufără *A;* să suferă *B.*

120

12 fonciar *A;* funciar *B*//*17* jelţ *A;* jeţ *B*//*25* stărui dînsa *A;* afirmă dînsa *B*//*27* care i-a adus zestre *A;* care i-a adus o zestre *B.*

121

21 intrat *A;* întrat *B.*

122

37 acesta *A;* aceasta *B* / ca *A;* că *B.*

123

2 să-ţi spuie mama *A;* să-ţi spună mama *B*//*25* întra *A;* intra *B*//*28* ca să le deie *A;* ca să le dea *B.*

124

1 cocoana *A;* cucoana *B*//*39* că va putea să restituie *A;* că va putea restitui *B.*

125

2 unul *A;* unu *B*//*6* şi a şi scăpat-o *A*; şi a scăpat-o *B.*

126

8 adimenită *A;* ademenită *B*//*24* strîmtoare *A;* strîmtorare *B*//*28* dosnice *A;* josnice *B; anulat cu A*//*32—33* să i se deie *A;* să i se dea *B*//*39* se-ntreabă *A;* se-ntreba *B.*

127

16 răpede *A;* repede *B.*

128

1 negaţiune *A;* abnegaţiune *B*//*9* călău *A;* călăre *B; anulat cu A*//*10* o viaţă ca a mea *A*; Viaţă ca a mea *B*//*22* scăpa *A;* scapă *B; anulat cu A.*

p. 129 RĂUL DIN FIRE

A apărut în *Luceafărul*, IV (1905), nr. 21 (1 noiembrie), p. 443—449.

Se tipăreşte în *Nuvele*, V, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926] p. 130—146.

Slavici aduce o contribuţie dintre cele mai importante în pregătirea „ideologiei" semănătoriste şi este suficient să pomenim articolul programatic *Vorba de acasă*, cu care deschide, în ianuarie 1894, primul număr al revistei *Vatra*. El nu se numără totuşi printre colaboratori la înfiinţarea, la începutul secolului, a revistelor *Semănătorul* (2 decembrie 1901) *Luceafărul* (1 iulie 1902) şi nici a celorlalte publicaţii semănătoriste. Nu-l întîlnim multă vreme nici printre cei care le susţin prin scrisul lor. Trec patru ani de la înfiinţarea *Semănătorului* pînă ce revista obţine permisiunea scriitorului să reproducă fragmente din romanul *Din bătrîni (Semănătorul*, 1905, nr. 15 din 10 aprilie, şi nr. 16 din 17 aprilie). Colaborarea la *Luceafărul* vine şi ea foarte tîrziu şi este tot urmarea unor solicitări repetate ale redacţiei. Slavici răspunde la aceste solicitări prin trimiterea acestei bucăţi şi publicarea ei este precedată de nişte „notiţe autobiografice".

Dar colaborarea lui Slavici la publicaţiile semănătoriste, pe lîngă faptul că vine cu mare întîrziere, rămîne, în comparaţie cu cea de la foile tribuniste *(Tribuna*, *Corespondenţa română*, *Tribuna poporului)*, destul de episodică. Nu este totuşi nimic surprinzător. Deosebiri de vederi în orientarea politică îl separă de semănătorişti, între care cea mai importantă din partea revistei rămîne devierea patriotismului în naţionalism şi chiar şovinism.

Cînd Slavici trimite nuvela *Răul din fire*, în care descrie oraşul, unei publicaţii semănătoriste ce glorifica satul, urmărea probabil să atragă atenţia asupra „lumii citadine". N. Iorga remarcă acest lucru, dar găseşte nuvela nerealizată. *Răul din fire* este, scrie istoricul, „o nuvelă de caracter vag", în care se „prezintă banal un conflict oarecare din viaţa socială a oraşelor" *(Istoria literaturii româneşti contemporane*, *II. În căutarea fondului*, Bucureşti, 1934, p. 78). Nu stăm în faţa unei capodopere, însă nuvela nu este lipsită de interes.

Problema cea mai importantă care se pune în legătură cu structura nuvelei o formează modul de utilizare a elementelor autobiografice pe întreg spaţiul de tratare, şi care trec, cu toate acestea, neobservate. Povestitorul care narează întîmplările (evident Slavici) şi interlocutorul său, un bucovinean, îşi fac studiile la Viena şi manifestă faţă de acest oraş o afecţiune particulară. Ea se explică tocmai prin faptul că petrec aici, la studii, cei mai frumoşi ani ai vieţii. Se insistă, în al doilea rînd, asupra unei călătorii de studii în ţările apusene. Ea are loc în 1894, cînd scriitorul este trimis de Academia Română să culeagă informaţii cu privire la sistemul de învăţămînt în vederea organizării Institutului „Ioan Otteteleşanu" din Măgurele. Să mai observăm, în al treilea rînd, că naratorul se prezintă om cu familie numeroasă, cum era însuși scriitorul, și petrece în serile de iarnă, la gura sobei. Slavici obişnuia să facă, cu acest prilej, şi lecturi din scrierile sale. Schimbarea profesiunii naratorului este făcută cu scopul de a da o cît mai bună motivare deplasărilor acestuia în ținuturile Moldovei-de-Jos.

Comuniunea cu peisajul este evidentă și în alte scrieri ale lui Slavici de după 1900 şi se cer unele explicații. Scriitorul trăieşte încă din 1894 la Măgurele, în Bărăgan, unde conduce Institutul „Ioan Ottetelişanu". Slavici situează acțiunea în Moldova-de-Jos şi în *Comoara*. Scriitorul va fi călătorit, după 1895, adesea prin aceste locuri. Una din fetele de la Institutul „Ioan Ottetelişanu" se căsătoreşte la Rîmnicul-Sărat şi Slavici o cunună *(Registrul stării civile pentru căsătoriți, 1893—1899*, Măgurele, poziția 5/1895). Descrierile ies din cunoaşterea nemijlocită a peisajului și nu poate surprinde nici plasarea aici a unor întîmplări de la Șiria, din timpul copilăriei scriitorului.

SIGLE: *A: Luceafărul*, 1905
B: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

131

23 mă cuprinsese *A;* mă cuprinse *B*.

132

25 se-nviorară *A;* se-nvioară *B; anulat cu A*/ ei *A;* el *B*//*40* dezmorțindu-le *A;* dezmorțindu-le *B*.

133

1 sînt *A;* sunt *B*//*4—5* adăpost pentru progenitura lor priincios *A;* adăpost priincios pentru progenitura lor *B* .

134

29 voință de bine *A;* voie bună *B*.

135

3 sînt *A;* sunt *B*//*4* cel ce sufere *A;* cel ce suferă *B*//*11* o frumuseță *A;* o frumusețe *B*.

136

32 că trebuia *A;* că trebuie *B; anulat cu A*//*35* întrat *A;* intrat *B*//*39* tinără *A;* tînără *B*.

137

6 de sama mea *A;* de seama mea ***B***//*7*, *28* sînt *A;* sunt ***B***//*11* acestea *A;* aceasta ***B***//*15* intram *A;* întram ***B***.

139

2 să ți se încredințeze *A;* să se încredințeze ***B***.

140

20 ocaziune *A;* ocaziunea ***B***//*21* sînt *A;* sunt ***B***//*24—26* îndată ce a ieșit însă la iveală că în afacere sînt încurcați și oameni cu mare trecere *A;* îndată ce a ieșit și oameni cu mare trecere ***B****; anulat cu A*.

141

17 sînteți *A;* sunteți ***B***//*19* în curînd *A;* curînd ***B***//*23* pierdut *A;* perdut ***B***//*23—24* nu mi-e mie *A;* nu mi-e milă ***B***//*31* stomah *A;* stomac ***B***.

142

1 trecea *A;* trecu ***B***//*4* sînt *A;* sunt ***B***//*6* îmi iau voia *A;* îmi iau voie ***B***//*30* sînt *A;* sunt ***B***.

143

12 cu băgare de samă *A;* cu băgare de seamă ***B***//*20—21* ca să scap cît mai curînd *A;* ca să scap mai curînd ***B****; anulat cu A*//*39* în carne și în oase *A;* în carne și oase ***B***.

144

1 să se împedice *A;* să se împiedice ***B***//*15* se revărsă *A;* se revarsă ***B***; *anulat cu A*.

p. 145 PUIȘORII

A apărut în *Familia română*, I (1908), nr. 6 (25 martie/5 aprilie), p. 3—6; nr. 7 (30 martie/12 aprilie), p. 3—6; nr. 8—9 (13/26 aprilie), p. 5—7; nr. 10 (3 mai n), p. 3—5; nr. 11—12 (23 mai), p. 4—5; nr. 13—14 (20 iunie n.), p. 3—4.

Se tipărește în *Puișorii*, București, Editura librăriei „Leon Alcalay“, [1910], p. 3—61 („Biblioteca pentru toți“, nr. 754). Se retipărește în *Puișorii*, București, Editura librăriei „Universala Alcalay“, [1924], p. 3—71 („Biblioteca pentru toți“, nr. 754—754 bis); *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 147—183.

Puișorii este cea mai importantă lucrare literară publicată de *Familia română*. Săptămînalul ilustrat apare la Budapesta sub conducerea lui Lucian Bolcaș, și primul număr, care iese în 1/14 februarie 1908, se deschide cu un cuvînt *Către cititori*, străbătut de un patriotism vibrant. „Dragostea noastră întreagă — scrie Lucian Bolcaş — naţiunii noastre române de pretutindeni, pe care am vrea să o ştim fericită şi înălţată la loc de cinste între popoarele din lume, şi toată truda noastră propăşirii şi măririi neamului nostru.“ Lucian Bolcaş pune revista în slujba luptei pentru desăvîrşirea untăţii naţionale a poporului român, luptă pe care o duce şi mai tîrziu (T. Neş, *Oameni din Bihor, 1848—1918*, Oradea 1937, p. 181 —198).

Familia română, se întemeiază şi cu sprijinul direct al lui Slavici. Constatarea vine să infirme opinia potrivit căreia scriitorul s-ar fi limitat în acţiunile sale la lupta pentru unitatea culturală a poporului român. Slavici publică, în adevăr, după cuvîntul *Către cititori*, articolul *O zi din viaţa prinţului Carol*, reprodus în *Amicul tinerimii* (1908, nr. 11 din 1 martie) şi în *Tribuna* (1908, nr. 55 din 7/20 martie). Lucian Bolcaş îşi informează cititorii, încă în numărul 2—3 din 24 februarie/8 martie, atît în privinţa sprijinului pe care îl primea din partea lui Slavici, cît şi asupra viitoarei colaborări a lui Sadoveanu şi Coşbuc. „Pe lîngă d-l Ioan Slavici — scrie L. Bolcaş — care a sprijinit dintru început scoaterea acestei reviste, am reuşit să ne asigurăm colaborarea domnilor George Coşbuc şi Mihail Sadoveanu. Răspunsuri bune mai aşteptăm şi din alte părţi.“ Sadoveanu colaborează, în adevăr, dar numele lui Coşbuc nu apare în paginile revistei: *Familia română* este silită în septembrie să-şi întrerupă apariţia.

Nuvela descrie procesul de destrămare a familiei, temă care se întîlneşte des în opera scriitorului transilvănean. Viaţa mahalalei bucureştene, cu obiceiuri şi tradiţii puţin diferenţiate de cele ale satului, este descrisă cu deplină cunoaştere. Scriitorul este sensibil, ca şi în alte scrieri ale sale, la drama femeii lipsite de iubirea soţului şi care îşi apără demnitatea cu sacrificiul vieţii.

SIGLE: *A:* ***Familia română*, 1908**
B: **„Biblioteca pentru toţi“, [1910]**
C: **„Biblioteca pentru toţi“, [1924]**
D: **ed. „Cart. rom.“, [1926]**

Variante

145

5, 12, 15 mamiţico *ABD*; mămiţico *C*//*23* care *A;* cari *BCD*//*26* tignit *A;* ticnit *BCD*.

146

1, 6 luminării *ACD;* lumînării *B*//*3* drege *A*, dregea *BCD*//*8—9* Din cînd în cînd însă ea-şi ridica puţin capul *A;* Din cînd în cînd ea-şi ridica puţin capul ***BCD//19*** cîntau *ABD;* cînta *C//25* să uita *A;* se uita ***BCD//26*** să porneau *A;* se porneau ***BCD//32—33*** să nu mai steie *A;* să nu mai stea ***BCD//33*** pripaş *A;* pripas ***BCD//41*** răsfăţături *A;* răsfăţări ***BCD.***

147

2 să va da *A;* se va da ***BCD//4*** Au şi trăit *A;* Au trăit ***BCD//14*** care *A;* cari ***BCD//21*** rum *A;* rom ***BCD//22*** să întorcea *A;* se întorcea ***BCD//27*** durmind *A;* dormind ***BCD//28*** să certa *A;* se certa ***BCD//29*** ca o nesîmţitoare *A;* ca nesimţitoare ***BCD; anulat cu A//32*** să aşeza *A;* se aşeza ***BCD//32—33*** să împăcau *A;* se împăcau ***BCD//33—34*** ba de la un timp încoace el o şi lovea *A*; ba de la o vreme o şi lovea ***BCD//36*** o bucătură de acadea *A;* o bucată de acadea ***BCD//38—39*** să ceartă *A;* se ceartă ***BCD.***

148

1 să mai şi temea *A;* se mai şi temea ***BCD//7*** să pierd *A;* se pierd ***BCD//12*** perduse *A;* pierduse ***BCD//13*** viuă *A;* vie ***BCD/14*** cătră *A;* către ***BCD//21*** să biruie *A;* se biruie ***BCD//22*** ea a auzit *A;* ea auzi ***BCD//24*** să întrе *A;* să intre ***BCD*** / să mîngîia *A;* se mîngîia ***BCD //26—27*** să îndreaptă *A;* se îndreptă ***BCD//27*** şi-şi încoardă *A;* şi-şi încordă ***BCD//29—31*** pe undeva prin apropiere, ca să iasă la timp potrivit fiecare din cîte un colţ şi să-i tragă smintitului o bătaie bună *A;* pe undeva prin apropiere, ca să-i tragă smintitului o bătaie bună ***BCD; anulat cu A//32*** să temea *A;* se temea ***BCD//33*** care *A;* cari ***BCD//35*** Balaş *ABD;* Bălaş *C;* ***anulat cu C//36*** cocoană, hai? *A;* cucoană, ha? ***BCD.***

149

2 întrare *A;* intrare ***BCD*** / Nu vi-e ruşine obrazului să profitaţi *A;* Nu vi-e ruşine să profitaţi ***BCD//15*** Aşa *AD;* Asta ***BC//18*** Nu sunt oare şi ale mele? *A;* Nu sunt şi ale mele? ***BCD//20*** să îndreptă *A;* se îndreptă ***BCD//23*** să aşeză *A;* se aşeză ***BCD//30*** cocoană *A;* cucoană ***BCD//34*** mînile *A;* mîinile ***BCD//36*** se opriră însă asupra motanului *A;* se opriră asupra motanului ***BCD.***

150

4 să arunca *A;* se arunca ***BCD//12, 16*** să lăsă *A;* se lăsă ***BCD//15*** să dete *A;* se dete ***BCD//22*** amărîciune *A;* amărăciune ***BCD//36—37*** bag de samă *A;* bag de seamă ***BCD.***

151

1 Sara *A;* Seara ***BCD//3*** tigneşte *A;* ticneşte ***BCD//9*** cum să trăieşte *A;* cum se trăieşte ***BCD*** / asămănarea *A;* asemănarea ***BCD//10***

Bălaş *ABC*: Balaş *D; anulat cu ABC//11* să uita *A;* se uita *BCD//17* să-mi cetească *A;* să-mi citească *BCD//21* să duse *A;* se duse *BCD//24* Stăi *A;* Stai *BCD//29* de ale beuturii *A;* de ale băuturii *BCD//38* mai pusă pe gînduri *A;* mai dusă pe gînduri *BCD.*

152

10 viuă *A;* vie *BCD//14* nu să prea împăca *A*; nu se prea împăca *BCD//15* Îi plăcuse *ABC;* Îi plăcusă *D; anulat cu ABC//17* i să încreţeau *A;* i se încreţeau *BCD//17—18* i să şoptea *A*; i se şoptea *BCD//20* ceea ce ele ştiau să spună *BC;* ceea ce ştiau să spună *AD; anulat cu BC//27* lacrămile *A;* lacrimile *BCD//29* să plimba *A;* se plimba *BC;* se plimbă *D//30* să uita *A;* se uita *BCD //37* totdeauna pline *A;* tot pline *BCD; anulat cu BCD.*

153

1 să simţea *A;* se simţea *BCD//4* să între *A;* să intre *BCD//6* sluji *A;* slugi *BCD//7* nu-şi lasă *AD;* nu-şi lăsa *BC* / să între *A;* să intre *BCD//20* i să spunea *A;* i se spunea *BCD.*

154

6 li să spunea *A*; li se spunea *BCD//7* li să dă *A;* li se dă *BCD* / i să dădea *A;* i se dedea *BCD//11* lacrămile *A;* lacrimile *BCD//12—13* îşi stăpînea însă firea *A;* îşi stăpînea firea *BCD; anulat cu A//13* nu să dedea *A;* nu se dedea *BCD//20—21* nu să putea *A;* nu se putea *BCD//28* Era însă fără putinţă *ABD;* Era peste putinţă *C.*

155

3 să mîngăia *A*; se mîngîia *BCD* / mîngăindu-şi *A;* mîngîindu-şi *BCD//4* care *A;* cari *BCD* / nu să despărţea *A;* nu se despărţea *BCD//8—9* să caute uşurare, dîndu-o pe faţă *A;* să caute uşurarea, dînd-o pe faţă *BCD//16* nu-i tignesc *A;* nu-i ticnesc *BCD//19* şi-ar şi veni *A;* şi-ar veni *BCD//25* să deie *A;* să dea *BCD//27—28* i să cuvenea *A;* i se cuvenea *BCD* / *28* să-şi deie *A;* să-şi dea *BCD//32* viuă *A*; vie *BCD//33* să pomenesc *A;* se pomenesc *BCD.*

156

3—4 să întreabă *A;* se întreabă *BCD//15* să pregătesc *A;* se pregătesc *BCD//16* să întorc *A;* se întorc *B//19* să întîmplă *A;* se întîmplă *BCD//26* o putere alinătoare *A;* o putere atingătoare *BCD; anulat cu A//28* mîne... poimîne *A;* mîine... poimîine *BCD//29* se mîngăie *A;* se mîngîie *BCD//30* care *A;* cari *BCD.*

157

16—17 m-am plecat şi în faţa ta şi în faţa copiilor mei *ABD;* m-am plecat şi în faţa copiilor mei *C//31—32* goală şi întunecată *A;* goală, întunecată *BCD; anulat cu A.*

158

1 zise el iar peste puţin *A;* zise el peste puţin *BCD//7* să întorcea *A;* se întorcea *BCD* / să mîngăie *AC*; să mîngîie *BD//8* să înduioşează *A;* se înduioşează *BCD//12—13* luminarea *A;* lumînarea *BCD// 34*, *36*, *37* să va *A;* se va *BCD* / ca dînsa *ABC;* cu dînsa *D//40* o şi chemă *A;* o chemă *BCD.*

159

12 curăţenia şi rînduiala *A;* curăţenie şi rînduială *BCD//20* să ţinea *A;* se ţinea *BCD//23* ameazăzi *A;* amează *BCD//23—24* s-a întors acasă pentru ca să vadă *A;* s-a mai întors acasă, să vadă *BCD//25* curăţenia şi buna rînduială *A;* curăţenie şi bună rînduială *BCD//26* să întîmplase *A;* se întîmplase *BCD//37* să între *A;* să intre *BCD.*

160

25 Să mă pun eu cu toţi *ABD;* Să mă pun cu toţi *C//28—29* m-aş mai şi gîndi *ABD;* m-aş mai gîndi *C//40* acestea *A;* aceste *BCD.*

161

2—3 iese de acasă şi să se ducă *A;* iese de acasă să se ducă *BCD//6* i să dă drumul *A;* i se dă drumul *BCD//10* erau dintre acei *A;* erau din cei *BCD//12* fără de nici o judecată *A;* fără de judecată *BCD//14* lumea tot lor şi numai lor le dădea *A;* lumea tot lor şi numai lor le dedea *BD;* lumea tot lor le dedea *C//16* îl ştiau *AD;* îi ştiau *BC//20* care *ABD*; cari *C//21* să petreceau *ABD;* se petreceau *C//23*, *26* să joacă *A;* se joacă *BCD* / pagiştea *A;* pajiştea *BCD//40* a-şi vede *A*; a-şi vedea *BCD.*

162

1 să avîntă *A;* se avîntă *BCD//3* i-a adus *AC;* l-a adus *BD//4* comisiune *A;* comisie *BCD//6* să luase *A;* se luase *BCD//7* să adunase *A;* se adunase *BCD//9* să uită *A;* se uită *BCD//18* bătaia *AB;* bătaie *CD* / negoţătorie *A;* neguţătorie *BD;* negustorie *C//19* dedea *A;* dădea *BCD* / din mîni şi din picioare *ABC;* din picioare *D; anulat cu ABC// 26*, *31*, *40* ovreul *A;* ovreiul *BCD.*

163

1—2 pînă ce nu le vei vedea *A;* pînă ce le vei vedea *BCD//3* evreul *A;* ovreiul *BCD//10* sama *A;* seama *BCD//12*, *21*, *27* ovreul *A;* ovreiul

BCD//13 i să părea *A;* i se părea *BCD//15* cîne *A;* cîine *BCD//20* te-am trimis *A;* te-am trimes *BCD//24* care *A;* cari *BCD* / vălinţa *A;* velinţa *BCD//28* secţiune *A;* secţie *BCD//38* eu vreau *AD;* eu nu vreau *BC//39* ovreul *A;* ovreiul *BCD.*

164

6, 11 ovreu *A;* ovrei *BCD//8* avea cam aceeaşi făptură *AB;* avea aceeaşi făptură *CD; anulat cu A//15* stătea *A;* stetea *BCD//22* s-a întors *ABC;* s-o întors *D; anulat cu ABC//25* Nu să poate *A;* Nu se poate *BCD/28* nu să poate *A;* nu se poate *BCD/31* să duse *A;* se duse *BCD.*

165

5 să-şi deie *A;* să-şi dea *BCD//11* să depărtă *ABC;* se depărtă *D//12* să uită *A;* se uită *BCD//13* lacrămi *A;* lacrimi *BCD//15* să duce *A;* se duce *BCD//16* păpuci *A;* papuci *BCD//17* să opri *A;* se opri *BCD//21* să întoarse *A;* se întoarse *BCD//26* Cocoana *A;* Cucoana *BCD//30* să face *A;* se face *BCD//35* să plimbă *A;* se plimbă *BCD.*

166

6—7 să duce *A;* se duce *BCD//9* m-am lăpădat *A;* m-am lepădat *BCD//19* nu să mai întorcea *A;* nu se mai întorcea *BCD//21* să între *A;* să intre *BCD.*

167

9 să tînguia *AB;* se tînguia *CD//14* să vor pomeni *A;* se vor pomeni *BCD.*

168

2—3 să simţea *A;* se simţea *BCD//9* poruncă *ABD;* porunca *C//10* a întrat *A;* a intrat *BCD//13* să uită *A;* se uită *BCD//22* întrară *A;* intrară *BCD//24* pravul *A;* praful *BCD//27* simţămînt *A;* simţimînt *BCD//28, 40* să simţea *A;* se simţea *BCD//29* lacrămile *A;* lacrimile *BCD//33* să-şi deie seamă *A;* să-şi dea seamă *BCD* / adecă *A;* adică *BCD//37* i să păreau *A;* i se păreau *BCD.*

169

1 să simte *A;* se simte *BCD//3* că să te *A;* ca să te *BCD//5* care *A;* cari *BCD//7* să simţea *A;* se simţea *BCD//36* să fac *A;* se fac *BCD.*

170

4 Cocoana *A;* Cucoana *BCD* / simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD//18* sama ta *A;* seama ta *BCD//20* să simţea *AB;* se simţea *CD//23* să se sîmtă *A;* să se simtă *BCD//23—24* să fie chiar mîndru, adăugă ea, dar cine e mîndru bagă bine de seamă *ABC;* să fie chiar mîndru, bagă bine de seamă *D; anulat cu ABC//25* să nu să facă *A;* să nu se facă *BCD*.

171

15 care *A;* cari *BCD* / nu să supuseseră *A;* nu se supuseseră *BCD //15—16* cocoanei Smaranda *A;* cucoanei Smaranda *BCD//18* grije *A;* grijă *BCD//26* să-i arete *A;* să-i arăte *BCD//29* cu tot adinsul *ABC*; cu tot dinadinsul *D*.

172

2 să gîndea *A;* se gîndea *BCD//2, 5* pe care *A;* pe cari *BCD//6* să bucură *A;* se bucură *BCD//7* care *A;* cari *BCD//20, 22* mîngăiere *A;* mîngîiere *BCD//31—32* o privire asupra viitorului *A;* o privire înaintea viitorului *BCD; anulat cu A//34* aici *ACD;* aci *B//40* oţăt *A;* oţet *BCD*.

173

1 Se obicinuiseră *A;* Se obişnuiseră *BCD//3* să obicinuise *A;* se obişnuise *BCD//4* să cutremura *A;* se cutremura *BCD//8* îşi dedea samă *A;* îşi dedea seamă *BCD//9* să desfăşură *A;* se desfăşură *BCD//10* să ducea *A;* se ducea *BCD//12* nu să mai uita *A;* nu se mai uita *BCD//20* pe care-i *A;* pe cari-i *BCD//24* să simţea *AB;* se simţea *CD//29* să duce *A;* se duce *BCD//32—33* să pregătea *A;* se pregătea *BCD//40* să nu ne mai amărîm *A;* să nu ne amărîm *BCD; anulat cu A*.

174

4 grije *A;* grijă *BCD//16* Să temea *A;* Se temea *BCD//24* Iară eu fac ce sunt datoare a face! *A;* Iară eu ce sunt datoare a face *BCD//26* cătră *A*; către *BCD//27* mi-ai fi făcut *ABC;* mi-ai făcut *D; anulat cu ABC//32* încăpăţinată *A;* încăpăţînată *BCD//36—39* despărţindu-i de mama lor. — N-am nici eu, dacă n-ai tu, ca să stai cu ele, răspunse el. — Nu mai pot, Costică *ABC;* despărţindu-i de mama lor. Nu mai pot, Costică *D; anulat cu ABC*.

175

8 să uită *A;* se uită *BCD//13* cumsăcade *A*; cumsecade *BCD//14* acoperemînt *A;* acoperămînt *BCD//20* nu să poate *A;* nu se poate *BCD//26* a cărora iubire *A;* a căror iubire *BCD//40* să va întoarce *A;* se va întoarce *BCD*.

176

4 viuă *A;* vie *BCD* / îngrijare *ABD;* îngrijire *C//17, 29* să simţea *A;* se simţea *BCD//18* o dată cu capul *ABC;* deodată cu capul *D;*

anulat cu ABC//*19* să afla *A;* se afla *BCD*//*30* să despărţea *A;* se despărţea *BCD*//*33* să-şi deie silinţă *A;* să-şi dea silinţă *BCD*//*33*, *35* să simte *A;* se simte *BCD.*

177

8 Trimitem *A;* Trimetem *BCD*//*10—11* mă simt mai bine, de tot bine, şi-o să mă sîmt şi mai bine după ce mă voi afla acasă *ABC;* mă simt mai bine, după ce mă voi afla acasă *D; anulat cu ABC*//*17* ameazăzi *A;* amează *BCD*//*21* Uită *A;* Uite *BCD*//*24—25* răzimîndu-să *A;* răzimîndu-se *BCD*//*33* păingenişul *A;* păienjenişul *B;* păinjenişul *CD.*

178

1—2 ridică *A;* se ridică *BCD*//*11* scînteiare *A;* scînteieri *BCD*//*12* viuă *A;* vii *BCD*//*21—22* să-şi dea seamă *A;* să-şi dea seama *BCD*//*26* le iertase *ABC;* îl iertase *D* / Nu să putea *A;* Nu se putea *BCD*//*28* care să uitau *A;* cari se uitau *BCD.*

p. 179 PE POVÎRNIŞ

A apărut în *Cetiţi-mă*, I (1922), nr. 2 (ianuarie), p. 71—86.

Se tipăreşte în *Nuvele*, V, Bucureşti, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 184—210.

Magazin literar, ca atîtea altele care apar îndată după primul război mondial, *Cetiţi-mă* pune la îndemîna cititorilor, în cele patru numere cîte apar între decembrie 1921 şi martie 1922, lucrări ale unor scriitori reprezentativi, atît români, cît şi străini. Îi întîlnim, alături de Slavici, pe Gala Galaction, Duiliu Zamfirescu, Ion Pillat, Ion Minulescu, Ion Agârbiceanu, Camil Petrescu şi alţii, iar dintre scriitorii străini pe Henry de Régnier, Jules Lemaître, Guillaume Apollinaire, Maurice Maeterlinck, Giovanni Papini, Knut Hamsun şi alţi cîţiva. *Cetiţi-mă* nu face declaraţii programatice, cum se obişnuia, dar se vede din felul cum selectează lucrările că avea ca principală preocupare să reţină pe cele cu o tematică strîns legată de situaţia social-politică de după primul război mondial.

O constatare, ca cea din urmă, ne determină să presupunem că Slavici îşi scrie povestirea anume pentru acest magazin literar. Dacă aşa stau lucrurile, nu avem motive să ne mirăm că descrie o lume pe care o întîlnim doar în *O aventură galantă* şi încă în cîteva lucrări ale sale. Meritele povestirii — cîte le are — sînt de căutat în privirea critică asupra unor aspecte ale vieţii militare îndată după primul război mondial.

SIGLE: *A: Cetiţi-mă*, 1922
B: ed. „*Cart. rom.*“, [1926]

Variante

180

26 de către *A;* de cătră *B*.

181

1 risipite *A;* risipiţi *B; anulat cu A//7* două *A;* doauă *B // 9* se revărsa *A;* se răvărsa *B//19* îl desfătau *A;* îl răsfăţau *B; anulat cu A//26* învăluindu-se *A;* învălindu-se *B//28* mîine *A;* mîne *B//33–34* ei s-au retras *A;* şi s-au retras *B; anulat cu A//39–40* tavanul ei era prea sus *A;* tavanul ei prea sus *B; anulat cu A*.

182

2 zăngăneau *A;* zîngăneau *B//7* vor fi dormit *A;* vor fi durmit *B//14* mîne *A;* mîine *B//17* să întrebe *A;* să întreba *B//19* fie într-unul, fie într-altul *A;* fie dintr-unul, fie dintr-altul *B//33* împrejurul *A;* împregiurul *B//34* intraţi *A;* întraţi *B//38* dormea *A;* durmea *B*.

183

17 stătea *A;* stetea *B*.

184

19 două *A;* doauă *B*.

185

17 ceealaltă *A;* cealaltă *B//31* iarăşi *A;* iară *B//34* că-l va duce *A;* că are să-l ducă *B//36* preferansă *A; préférance B//41* nouă *A;* noauă *B*.

186

4, 8 dădea *A;* dedea *B//6* preferansă *A; préférance B//20* cumpăneală *A;* cumpeneală *B*.

187

20 intrat *A;* întrat *B//30* nu-l ştia *A;* nu şi-l ştia *B//33* zise *A;* zise el *B//34* îl încredinţă cellalt *A;* îl încredinţă el *B//35–36* cîte o rablă, destul de bună *A;* cîte o rablă, care era destul de bună *B//40* mai pe departe *A;* mai departe *B//42* tînăr *A;* tinăr *B*.

188

3, 6, dădeau *A;* dedeau *B/* stăteau *A;* steteau *B//9* nemotenie *A;* nemoţenie *B; anulat cu A//10* mamei sale *A;* mumei sale *B//11–12* să stea *A;* să steie *B//18—19* unde-mi vine la socoteală *A;* unde-mi vine socoteala *B; anulat cu A//20* se strîmte *A;* se strîmtează *B//28* stătea *A;* stetea *B//29* lecțiunile *A;* lecțiile *B.*

189

4 cu cele *A;* în cele *B//16* tînărul *A;* tinerul *B.*

190

3 cuvenita depărtare *A;* cuvenită depărtare *B//5* să-nghită *A;* să-nghiță *B//8* secături *A;* săcături *B//14* Se sîmțea *A;* Se simțea *B//17* O vedea în toate zilele *A;* o vedeam toate zilele *B; anulat cu A//34* se sîmțea *A;* se simțea *B.*

191

10 două *A;* doauă *B//14* grajd *A;* grajdi *B//16* tînăr *A;* tinăr *B//17—18* se sîmțea *A;* se simțea *B//20, 22* intrat *A;* întrat *B//21* dar nici nu *A;* dar nu *B; anulat cu A//28* nu se mai uită *A;* nu se uită *B.*

192

3 poate chiar și cu cinci ani *A;* poate chiar și cinci ani *B//5* tînără *A;* tinără *B//9* nu-l adimenea *A;* nu-l adimia *B; anulat cu A//10* nu-l fărmeca *A;* nu-l farmeca *B; anulat cu A//11* să revarsă *A;* se revarsă *B//19* dezvelite *A;* dezvălite *B//26* Duminicile *A;* Duminecile *B//32* Da! *A;* De! *B.*

193

1 dădea *A;* dedea *B//5* să-l prezinte *A;* să-l prezente *B//8* se sîmte *A;* se simte *B//10* mamă-sa *A;* mumă-sa *B//11* nu ademenit *A;* nici ademenit *B//18* împrejurul *A;* împregiurul *B//23* grajduri *A;* grajdi *B//* 26—27 om fără griji *A;* om fără de griji *B* // 37 îl treceau *A;* îl trecea *B.*

194

11 stingea lampa *A;* stîngea lampa *B//14* dimineața *A;* diminețile *B//16* aceasta *A;* acesta *B//25* două *A;* doauă *B//27* Acestea *A;* Aceste *B.*

195

3 cărțile îi erau bune *A;* cărțile erau bune *B//15* cellalt *A;* celălalt *B//18—19* sîmțitoare *A;* simțitoare *B//24* să-și sîmtă *A;* să-și simtă *B//25—26* împrejurul *A;* împregiurul *B//27* paharul *A;* păharul *B//27—28* pesmetul ori prăjitura *A;* pesmetul, prăjitura *B//30* să dea *A;* să deie *B//31* nu se sperie de mizele colonelului *A;* nu se sperie de mizele mari ale colonelului *B.*

196

5 Radul îşi perdu *A;* Radu-şi perdu ***B***//*14* tînăr *A;* tinăr ***B***//*15* două *A;* doauă ***B***//*28* Juca *A;* Jucă ***B***//*36* vei fi vrînd *A;* vei fi voind ***B***.

197

2, *21* acestea *A;* aceste ***B***//*4* se uită *A;* se uita ***B***//*5* împrejurul *A;* împregiurul ***B***//*16* prin prejurul *A;* prin pregiurul ***B***.

198

3 tînăr *A;* tinăr ***B***//*9* zadarnică e paza femeii *A;* zadarnică e însă paza femeii ***B***//*13* prilej *A;* prilegiu ***B***//*25* zicea *A;* zise ***B***//*26* să-mi dea *A;* să-mi deie ***B***//*40* jeratec *A;* jăratec ***B***.

199

17 căci ea putea să-l dea *A;* care putea să-l deie ***B***//*21* se sîmte *A;* se simte ***B***//*22* că era să fie *A;* că are să fie ***B***//*25* sîmţămîntul *A;* simţămîntul ***B***.

200

6 adică *A;* adecă ***B***//*6—7* să fie făcută *A;* să nu fie făcută ***B***//*11* ţinîndu-se *A;* ţiindu-se ***B***//*15*, *25* acestea *A;* aceste ***B***//*19* ca scandalul să nu se producă *A;* ca scandal să nu se producă ***B***//*24* să-i dea *A;* să-i deie ***B***//*27* să dea *A;* să deie ***B***//*30* să ia *A;* să ieie ***B***//*34* tînăr *A;* tinăr ***B***//*35* sîmţăminte *A;* simţăminte ***B***//*36* mai-nainte *A;* încă mai-nainte ***B***.

201

9 oameni ca dînsul *A;* oamenii ca dînsul ***B***//*11* cînd a luat *A;* cînd el a luat ***B***//*28* un prostănac, era coada clasei *A;* un prostănac, coada clasei ***B***//*32* intrat *A;* întrat ***B***//*38* să dea *A;* să deie ***B***.

202

1 Cîteva zile în urmă a citit *A;* Cîteva zile a citit ***B***; *anulat cu A*//*2* va ţinea *A;* va ţine ***B***//*8* foştii săi colegi *A;* foştii lui colegi ***B***//*32* nouă *A;* noauă ***B***.

p. 204 ŢAŢA MELANIA

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, III (1922), nr. 106 (3 decembrie), p. 1.

Se tipăreşte în *Nuvele*, V, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926], p. 211—217.

Există cîteva elemente care îndreptăţesc presupunerea că nuvela are caracter autobiografic. Slavici arată că Melania era o rudă apropiată a tatălui său şi similitudinile cu unele întîmplări din familia și viața scriitorului sînt prea izbitoare ca să nu le luăm în considerare. Ecaterina Slavici, fiica lui Paia Slavici, unchiul scriitorului, despre care am vorbit și în comentariile la *Pădureanca*, se stabilește, după ce se desparte de Sofronie Gîrba, la București. Nu am putut afla pînă acum cînd vine în capitală și dacă s-a recăsătorit cu un ofițer. Mărturii orale dau oarecare indicații în acest sens, însă nu putem pune, întotdeauna, temei pe asemenea „documente“. Slavici se stabilește și el după terminarea studiilor în București și datele din nuvelă concordă cu cele din documente. Ecaterina Slavici moare în 3 mai 1920 în str. Făinari nr. 37 (*Registrul stării civile pentru morți*, vol. XII, 1920, poziția 4.356, Municipiul București, Consiliul popular al Sectorului 1). Nuvela va fi fost scrisă, de vreme ce nu vorbește de moartea eroinei, înainte de această dată poate chiar cu un deceniu.

G. Călinescu, singurul de altfel care remarcă nuvela, o utilizează ca material mai curînd documentar spre a ilustra că în scrisul lui Slavici „sînt frecvenți eroi lacomi de bani, avari, speculanți [...]. Țața Melania are o cutie de fier plină cu bijuterii, păstrează albiturile bune ca pe o zestre de mireasă și cîrpește pe cele vechi“ (*Material documentar... Ioan Slavici* în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 766—767).

Observațiile sînt, fără îndoială, juste. Nu este însă vorba numai de lăcomie. Slavici descrie un proces de regresiune, și eroina, devenită orășeancă prin căsătorie, dar rămasă rurală prin structura sufletească, se întoarce la îndeletniciri ce țin de munca cîmpului și care îi sînt familiare încă din copilărie.

SIGLE: *A: Adevărul literar și artistic*, 1922
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

205

34 ostăneală *A;* osteneală ***B***.

207

3—4 că nu mai am nici o slăbiciune. Nu-mi face, precum îți spusei, nici o plăcere să port *A;* că nu mai am nici o plăcere să port ***B***//*30* dăstul *A;* destui ***B***.

209

30 nu-i rămîne *A;* nu-i rămînea ***B***//*32* cîrpindu-și ciorapii *A;* cîrpindu-și ciorapi ***B***.

p. 210 DAR DIN PRISOS

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, V (1924), nr. 171 (16 martie), p. 1.

Se tipărește în *Nuvele*, V, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 218—225.

Slavici evocă întîmplări din trecut, dar nu cu intenția de a scrie o nuvelă istorică, ci doar să aducă o motivare a schimbării, atît de radicale, a cursului vieții eroilor. Drama acestora stă în imposibilitatea întemeierii, la vreme, a familiei, de unde și conștiința apăsătoare a unei vieți sterpe și deșarte.

Dar din prisos a făcut o bună impresie la apariție. „În *Dar din prisos* — scrie revista *Gîndul nostru* — d-l I. Slavici ne dovedește că e încă în plină vigoare, că bătrînii înaintași rămîn pentru noi veșnicul model“ *(Gîndul nostru*, 1924, nr. 1, martie, p. 18).

Slavici împlinise, cu cîteva luni mai înainte, 76 de ani!

SIGLE: *A: Adevărul literar și artistic*, 1924
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

210

17 n-a lipsit *A;* n-a fost lipsit *B*.

212

5 despuiau *A;* despoiau *B*//*25* pentru că cu *A;* pentru ca cu *B*.

215

14 mînăstiri *A;* mănăstiri *B*//*27—28* era-n stare s-o tăgăduiască aceasta. — Acum, după ce ne-am găsit, ne vom mai vedea, îi zise dar și acum întîia oară în viața lui o sărută, cum cerea obiceiul, pe frunte, după ce dînsa, gata de plecare, îi sărută mîna. Ei mai steteră cu toate aceste *A;* era-n stare s-o tăgăduiască aceasta. Ei mai steteră cu toate aceste *B*.

216

5 blobojeli *A;* oblojeli *B*.

p. 217 DIN VECINI

A apărut în *Foaia tinerimii*, IX (1925), nr. 1 (1 ianuarie), p. 6—7.

Se tipărește în *Nuvele*, V, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 226—232.

Din vecini se situează, prin apariție, în ultima perioadă din activitatea creatoare a scriitorului. Slavici dă la lumină în această perioadă (noiembrie 1924 — aprilie 1925) un roman, *Din păcat în păcat*, încă o povestire, *Minciuna*, şi o serie de articole, dintre care cele mai multe apar în 1925, în *Foaia tinerimii (Zorile vieții*, nr. 2 din 15 ianuarie; *Mulțumirile sufletești*, nr. 3 din 1 februarie; *Zorile vieții sufletești*, nr. 4 din 15 februarie; *Trebuințele artificiale*, nr. 5 din 1 martie; *Slăbiciuni şi patemi*, nr. 6 din 15 martie; *Fapta omenească*, nr. 7 din 1 aprilie). Articolele lui Slavici se publică în fruntea revistei, ca editoriale, ceea ce îndreptăţeşte presupunerea că a fost invitat să colaboreze spre a spori prestigiul publicației. *Foaia tinerimii* începe să iasă încă din 1915, dar nu izbuteşte să obţină, în cursul a un deceniu de existență, colaborarea şi a altor scriitori reprezentativi ai vremii.

Povestirea, subintitulată în revistă „Nuvelă", se încadrează între scrierile lui Slavici, destul de numeroase, cu eroi din lumea meseriaşilor. Tema o întîlnim şi la alţi scriitori, dar Slavici este preocupat nu atît să înfăţişeze raporturile dintre chiriaşi şi proprietari, cît mai ales să surprindă psihologia bătrînului care, presimţindu-şi sfîrşitul apropiat, îşi schimbă trăsăturile de caracter.

SIGLE: *A: Foaia tinerimii*, 1925.
B: ed. „Cartea rom.", [1926]

Fără variante.

p. 223 TAINA LUI CIMBRU

A apărut în *Calendarul „Minervei" pe 1925*, XIX, Bucureşti, [f.a.], p. 77—84. Se tipăreşte în *Nuvele*, V, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926], p. 233—240.

Taina lui Cimbru este ultima lucrare tipărită de Slavici în *Calendarul „Minervei"*, care va deveni din anul următor publicaţie a Societăţii Scriitorilor Români. *Calendarul „Minervei" pe 1925* cuprinde lucrări de M. Sadoveanu, I.A. Bassarabescu, Al. Cazaban, A. Maniu, V. Voiculescu, I. Pillat, L. Rebreanu. Ocupă un spaţiu mai mare decît în calendarele anterioare lucrările ştiinţifice.

Slavici tratează în nuvelă o temă în care psihologia putea căpăta o largă utilizare şi cu deosebire cea a inconştientului. Scriitorul era la curent cu mişcarea ştiinţifică şi nu este de închipuit că nu cunoştea măcar unele lucrări ale lui S. Freud. Materialul de viaţă însă pe care sprijină nuvela este destul de limitat și momentele importante ale dramei sufletești a eroului rămîn abia schițate. Tema nu este nouă, nici în literatura universală, și nici în cea română. Caragiale o tratează în *Năpasta* cu mult înainte și cu mult mai multă pătrundere psihologică.

SIGLE: *A: Calendarul „Minervei“*, 1925
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

223

2 Cimbru, Cimbru de la Botenii *A;* Cimbru de la Botenii *B*//*21—22* n-ar fi avut decît să vrea pentru ca să fie ales *A;* n-ar fi avut decît să fie ales *B; anulat cu A.*

224

7 ziceau *A;* zicea *B; anulat cu A.*

227

2 gîlfîind *A;* galben *B*//*29* zicea el așa *A;* zice așa *B; anulat cu A.*

229

32—33 altceva *A;* altcuiva *B.*

p. 231 AC ȘI AȚĂ

A apărut în *Convorbiri literare*, IX (1875), nr. 6 (1 septembrie), p. 203—206
Se reproduce în *Curierul Bucureștilor*, I (1875), nr. 67 (10 octombrie), p. 265—266; nr. 26 (11 octombrie), p. 269; *Almanach literar și ilustrat 1886*, I, București, [f.a.], p. 121—124; *Revista Societății „România literară“*, VI (1887), nr. 8 (august) p. 145—151. Se specifică: „Convorbiri literare“. Se tipărește în *Culegeri literare. 1891*, Partea I, București, Editura librăriei „Socec et Com“, [f.a.], p. 121—124. Se retipărește în *Nuvele*, V, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 241—246.

Traduceri: *Tii és cérna* în *Magyaroszág és a Nagyvilág*, XIX (1882), nr. 45 (5 noiembrie); *Nadel und Faden* în *Der Bukarester Salon*, I (1883), nr. 1 (mai), p. 34—40, traducere de Mite Kremnitz; *Nadel und Faden* în *Rumänischer Lloyd*, XXI (1904), nr. 5.075 (29 aprilie), p. 4—6, traducere de Mite Kremnitz; *Nadel und Zwirn* în Rumänischer Lloyd, XXV (1908), nr. 6.179 (1 februarie), p. 1—2; nr. 6.180 (3 februarie), p. 1—2; *Nadel und Zwirn* în *Rumänische Erzählungen*, II, ins deutsche übertragen von Carl Teutsch, Bukarest, Druck und Verlag des „Rumänischen Lloyd“, 1908, p. 131—138.

Ac și ață este, alături de *Fata de birău*, *Scormon*, *Gura satului*, între cele cîteva scrieri ale lui Slavici cu care revista ieșeană deschide cîte un număr al său. Situația aceasta „privilegiată“ era jusificată în cazul nuvelei *Gura satului*, nu însă și în cel de față. Explicația o vedem tot în lipsa de „materie“ despre care a mai fost vorba și de care I. Negruzzi se plînge și în scrisorile sale către Slavici. Să ne convingem de acest lucru este suficient să vedem cum este alcătuit chiar acest număr. Miron Pompiliu face loc, după *Ac și ață*, studiului său *Învățămîntul în școalele noastre*, căruia îi urmează un fragment din studiul lui A.D. Xenopol, *Romänische Studien de Roesler*, și apoi unul și din *Teoria fatalismului* de V. Conta. Să mai reținem că în loc de poezii originale se publică doar cîteva traduceri.

Ac și ață este printre cele dintîi scrieri ale lui Slavici compuse după stabilirea sa, în decembrie 1874, la București. Data compunerii nuvelei se situează între decembrie 1874 și martie 1875. Eminescu îi scrie lui Maiorescu, în 18 iunie 1875, că „manuscriptele lui Slavici se vor tipări în *Convorbiri* în cursul lunilor iulie și august“ (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, V, București, 1934, p. 120). Se publică în *Convorbiri literare* în iulie povestea *Stan Bolovan*, dar în august nu apare nimic, ca apoi în septembrie să se publice *Ac și ață*. Nu încape discuție că aceasta făcea parte din „manuscriptele“ la care se referă Eminescu. Căci numai așa se explică de ce Slavici nu o menționează în scrisoarea sa către I. Negruzzi din 2 martie 1875 între scrierile pe care le avea gata și pe care se oferea să le trimită revistei ieșene, să aibă „materialul pe anul întreg“ (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, București, 1932, p. 274).

Ac și ață a cunoscut, cum se vede de mai sus, o destul de largă circulație. Explicația trebuie căutată în însăși structura lucrării. Slavici compune o idilă cu eroi de la oraș, cum fac și alți scriitori. N. Iorga avea dreptate să situeze *Ac și ață* în imediata vecinătate a idilei *Scormon* și să o caracterizeze prin raportări la aceasta, deși cea din urmă apare în *Convorbiri literare* cu o lună mai tîrziu. „Această curăție sufletească, această seriozitate etică — scrie N. Iorga — și atunci cînd se ia un ton de glumă se întîlnește și cînd, ca în *Ac și ață*, în locul ciobanului de la Murăș e un frizer din București și în locul fetei de gospodar, eleva care se întoarce de la școală cu cărțile subsuoară și cu nasul în jos, dar și cu ochii puțintel în lături. În orice domeniu de umanitate românească, autorul caută ce e mai cu îngrijire ascuns și rostit cu mai multă sfială“ (N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane, I, Crearea formei*, București, 1934, p. 227).

SIGLE: *A: Convorbiri literare*, 1875
B: Curierul Bucureștilor, 1875
C: Almanach literar și ilustrat, 1886

D: Revista Societății „România literară", 1887
E: Culegeri literare, vol. I, 1891
F: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

231

3 sopunuri *ABEF;* soponuri *CD//4* înăuntru *AF;* înlăuntru *BCDE// 5* ceteşte *ABEF;* citeşte *CD//9* este băiet frumos *ABEF;* este un băiat frumos *CD//16* străbate prin piele frumos *ABEF;* străbate pielea frumos *CD//20* cucoarele *ABEF;* cicoarele *CD//23* în casa de la mîna dreaptă *ACDF;* în casa de mîna dreaptă *B;* în casa din mîna dreaptă *E//25* sămănate *AF;* semănate *BCDE* / acățate *ABEF;* agățate *CD.*

232

2 răzîmată *AF;* răzămată *BCDE //8* pieptănat *AF;* pieptenat *BCDE//3,* 10, *33*, *37* pînzăturile *ABEF;* pînzeturile *CD//11* gătind *ABEF;* isprăvind *CD//14* aburirea *AB;* adiarea *CDE;* bătaia *F/* se undoiau *AEF;* se îndoiau *BCD//15* în fiecare clipită *ABEF;* la fiecare clipă *BC//25* umbră pe gard *ABEF;* umbră de gard *CD// 28* Totdauna *ACDF;* Totdeauna *BE//33* undoiarea *ADEF;* îndoiarea *B//34* în scînduri *ABEF;* de scînduri *BC.*

233

5, *8* fereastră *AE;* fereastră *BCDF//8* vede *ABEF;* el vede *CD//13* bărbiile *AB;* bărbile *CDEF//14* muştereilor *A;* muşteriilor *BCDEF// 16—17* n-a ras încă nici un advocat *ABEF;* n-a ras nici un advocat *CD//18* o brazdă lungă *ABEF;* o lungă brazdă *CD//22* de acest neam să se ferească *ABEF;* de acest neam blestemat să se ferească *CD//25* este nume frumos *ABEF;* este un nume frumos *CD//26* Totdeauna *ABE;* Totdauna *CDE//27* răzîmat *ABEF;* rezemat *CD/* uşorul uşei *ABF;* pervazul uşei *CDE//36* din fața lui *AF;* din față cu el *BCDE//39* aceste *ABEF;* aceasta *CD.*

234

1 bulbuc *ABF;* băşică *CDE//2* sopon *A;* săpon *BF;* săpun *CDE; anulat cu CDE//3* priveşte dus la el *AF;* priveşte dus la ea *CDE;* priveşte sus la el *B* / sufletele *ABF;* suflete *CDE//4—5* unui bulbuc pus în mijlocul lumii *ABF;* unei băşici pusă în mijlocul lumii *CDE//6* acest bulbuc *ABF;* această băşică *CDE//7* se aşază *ABCDF;* se aşează *E//8* laița *ABEF;* lavița *CD//8—9* unul după altul suflă bulbucii în aer *ABF;* una după alta suflă băşici în aer *CDE* / Purtați *ABF;* Purtate *CDE* / aburirea *AB;* adierea *CD;* mişcarea *EF//10* bulbucii *ABF;*

băşicile *CDE/* unii *ABF;* unele *CDE/* alţii *ABF;* altele *CDE//13* un bulbuc *ABF;* o băşică *CDE//14* îl cuprinde *ABF;* o cuprinde *CDE* / cuprinde *ABEF;* coprinde *CD//16* colori *ABEF;* culori *CD* / subţiata *ABF;* subţirea *CDE//17* unul *ABF;* una *CDE* / mai sus *ABEF;* tot mai sus *CD//18* îl atinge *ABF;* o atinge *CDE* / bulbucul *ABF;* băşica *CDE//19* o lume cum dispare *ABF;* cum dispare o lume *CDE//22* alt bulbuc *ABF;* altă băşică *CDE//23* n-a vorbit încă cu *ABEF;* n-a vorbit cu Anica *CD//26* într-un singur bulbuc trecător *ABF;* într-o singură băşică trecătoare *CDE//27*, *28* Anicăi *ABF;* Anichii *CDE//29* uşorul uşei *ABF;* ivorul uşei *CD;* ivărul uşei *E//33* parcă *ABF;* şi parcă *CDE// 37* dezvălire *ABEF;* dezvelire *CD.*

235

3 ce nu mai credea *ABF;* cînd nu mai credea *CDE//7* şi oglindi *AE;* şi se oglindi *BCDF//7—8* aceeaşi bucurie. Acuma nu mai putea să înconjure. Nu pe dinaintea lui *ABEF;* aceeaşi bucurie. Nu pe dinaintea lui *CD//8* încunjure *ACDE;* înconjure *BF//10* împedecă *ACDEF;* împedică *B//11—12 Bonjour, madame ABF; Bonjour CDE* / tresărind un pas îndărăt *ABEF;* tresărind şi făcînd un pas îndărăt *CD; anulat cu CD//13* Anica roşi *ABEF;* Anica se roşi *CD//18* la pragul *ABEF;* în pragul *CD//22* Asta *ABEF;* Aceasta *CD//27* Inima îi saltă *ACDEF* Inima ei saltă *B//29* fereştii *ABEF;* ferestrii *CD//31* mulţămit *ABEF;* mulţumit *CD* / amurgul serei *ACDF;* murgul serei *B;* amurgul serii *E//32* a cuprinde *ABEF;* a coprinde *CD//33* îl trimite *ABEF;* i-l trimite *CD; anulat cu CD//34* fereastră *ABCDF;* fereastră *E//36* face semn *ABEF;* face un semn *CD//37* se repeţeşte *ACDE;* se repeteşte *BF//39* face cu dreapta semnul *ABEF;* face cu mîna dreaptă semnul *CD.*

236

4 fereastră *ABCDF;* fereastră *E* / sta *ABEF;* stă *CD* / Anicăi *ABEF;* Anichii *CD.*

p. 239 VATRA PĂRĂSITĂ

S-a tipărit în *Vatra părăsită*. Nuvelă din popor, Bucureşti, Institutul de arte grafice şi editură „Minerva“, 1900, 173 p.

Se retipăreşte în *Nuvele*, VI, Bucureşti, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 3—102.

Experienţa de viaţă de la Măgurele stă şi la baza acestei nuvele, şi aici mai mult decît în celelalte scrieri ale lui Slavici se pot urmări o seamă de preocupări gospodăreşti întîlnite atît în activitatea sa de director al Institutului „Ioan Otteteleșanu", cît și în nuvelă. Slavici este preocupat, în adevăr, să recupereze, asemeni eroului său, pămînturile inundate de ape și depune mari stăruințe să repună în funcțiune moara de pe Sabar. Informațiile de acest fel sînt necesare. Se întîlnesc în nuvelă multe întîmplări și amănunte de viață care rămîn inexplicabile fără cunoașterea îndeaproape a îndeletnicirilor prozatorului la Măgurele, în cîmpia dunăreană. Constatări ca acestea permit să stabilim ca dată a compunerii nuvelei anii 1896—1899.

Slavici pornește în nuvelă, cum se poate deduce din finalul ei, de la întîmplări petrecute cu mult înainte și care vor fi avut circulație orală. Dacă întîmplările ar putea avea — măcar unele dintre ele — o asemenea proveniență, descripția iese din cunoașterea vieții satului de pe Vedea și economicul ocupă un loc mai important decît în multe alte nuvele ale sale. Să mai notăm că în aceste pagini, „grele de amănunte gospodărești, de socoteli, de planuri", om și natură apar strîns legați și Slavici dă „priveliști țărănești, tablouri smulse vii din viața poporului" (M. Iorgulescu, *Economicul în opera lui Slavici* în *Viața românească*, 1940, nr. 6, iunie).

Vatra părăsită este, prin amploare, aproape un roman, și critica literară insistă asupra acestui lucru încă la apariția ei. „*Vatra părăsită* e o nuvelă cam lungă — arată revista *Literatură și artă română* — și dacă acțiunea ar fi fost puțin mai complicată, nimic nu ne-ar fi oprit s-o calificăm roman" (Em. Serea, *„Vatra părăsită", nuvelă din popor, de I. Slavici* în *Literatură și artă română*, 1900, nr. 3 din 25 ianuarie). Se insistă în aceeași cronică literară și asupra personajelor. Ana este „femeie nesigură"; Bucur, „suflet bun, cam ușor, cam naiv"; Ghiță, „omul ascuns și cu planuri întunecate"; Zamfir, personaj care „șovăiește între datorie și interes, între cinste și amor propriu"; Safta, „copil fără mamă în casa unui tată mereu beat".

O. Densusianu scrie că „obiectul principal" al nuvelei îl formează *moara*. „Acțiunea se învîrtește toată împrejurul morii arată el. De la ea atîrnă fiecare schimbare ce se petrece în casa Anei, în sufletul lui Zamfir, al lui Bucur și al lui Ghiță, fratele ei. Pentru d. Slavici moara este obiectul principal al povestirii și ea apare ca ceva însuflețit, care pune în mișcare toate persoanele din nuvela sa și cîteodată chiar satul întreg" *(I. Slavici, Vatra părăsită* în *Noua revistă română*, 1900, nr. 4, din 15 februarie).

Vatra părăsită stă și în atenția publicațiilor transilvănene îndată după apariția ei. *Tribuna poporului*, cotidianul arădean, o recomandă cititorilor, în mai multe rînduri, ca „cea mai nouă scriere a distinsului nostru literat" (1900, nr. 210 din 11/24 noiembrie și următoarele).

Presa transilvăneană interpretează și acum scrierile lui Slavici, cum făcuse și cu două decenii mai înainte, la apariția *Novelelor din popor*, ca avînd și o însemnătate politică, nu numai literară. „Ne facem o plăcută datorie — scrie *Tribuna poporului* — atrăgînd atențiunea asupra recentei lucrări a d-lui Slavici, cu atît mai mult cu cît cunoașterea și prețuirea lucrărilor sale este nu numai un cîștig real, ci ar fi chiar un lucru necesar pentru românii din Ardeal“ (Sever [Bocu], „*Vatra părăsită*“ în *Tribuna poporului*, 1900, nr. 146 din 5/18 august).

Vatra părăsită se numără printre scrierile lui Slavici introduse de G. Călinescu în completările la *Istoria literaturii române*. Criticul exemplifică prin nuvelă preferințele lui Slavici în analizarea acțiunilor eroilor cu „psihologie mocnită“ și surprinși într-o lume în care toate „se petrec fără violențe și mișcări sufletești piezișe“ (*Material documentar... Ioan Slavici* în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 766).

Există în nuvelă și alte aspecte care se cuvin relevate. Se impun atenției descrierile, ca cea a luptei sătenilor cu sloiurile de gheață, unice în scrisul său. Slavici este în *Vatra părăsită* un cîntăreț al vieții din cîmpia dunăreană, cum fusese, cu cîteva decenii mai înainte, al celei din cîmpia arădeană.

SIGLE: *A:* ed. „Minerva“, 1900
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

239

5—6 Era de abia douăzeci și șase de ani *A;* Era abia de douăzeci și șase de ani *B*//*8* săcată *A*; secată *B*//*14* steteai *A*; stăteai *B*// *23* să deie *A*; să dea *B*.

240

7 mînile *A*; mîinele *B*/ arîndașilor *A*; arendașilor *B*/ care *A*; cari *B*//*36* să nu-i steie *A;* să nu-i stea *B*//*39* arîndaș *A;* arendaș *B*.

241

6 stetea *A;* stătea *B*//*16* secere *A;* seceră *B*.

242

10 dedeau *A;* dădeau *B*//*21* viuă *A;* vie *B*//*31* iară *A;* iar *B*//*35* se perde *A;* se pierde *B*.

243

2 să le ieie *A;* să le ia *B*//*9*, *19* arîndașul *A;* arendașul *B*//*12* de treier *A;* de treierat *B*//*28* iară *A;* iar *B*//*41* fierestrăul *A;* fierăstrăul *B*.

244

2 au curățit astfel curtea *A;* au curățit curtea ***B***//*6—7* se apropia miezul nopţii *A;* se apropia de miezul nopţii ***B***//*18* cămeşile *A;* cămășile ***B***//*27* Se-nsărase *A;* Se-nserase ***B***//*36* sîmţea *A;* simţea ***B***//*39* bun la inimă *A;* bun de inimă ***B; anulat cu A***//*40* în care va fi el stăpîn *A;* în care el va fi stăpîn ***B***.

245

10 cînd eram de tot mic *A;* cînd eram mic de tot ***B***//*14* nu sămăna *A;* nu semăna ***B***.

246

3 fără de nici *A;* fără] nici ***B***//*30* gîndul de măritiş *A;* gîndul la măritiş ***B***//*31* mi-ar mai veni *A;* mi-ar veni ***B***//*34* să ieie *A;* să ia ***B***//*36* rămase *A;* rămăsese ***B***//*39* mînile *A;* mîinile ***B***.

247

5 adimenitor *A;* ademenitor ***B***//*13—14* nu vreau să nu se dărăpăneze. Via e în stare bună; vreau să rămîie aşa *A;* nu vreau să se dărăpăneze ***B; anulat cu A***.

248

11 aceste *A;* acestea ***B***//*14*, *17* mîne *A;* mîine ***B***//*19* ca să ieie *A;* ca să ia ***B***.

249

6 după secere *A;* după seceră ***B***//*27* iară *A;* iar ***B***//*33* Iară *A;* Iar ***B***//*34* înțărcat *A;* înțercat ***B; anulat cu A***//*40* i-ar fi păsut *A;* i-ar fi păsat ***B***.

250

4, *5* să ieie *A;* să ia ***B***//*12* obicinuite *A;* obişnuite ***B***//*23* să nu-și deie *A;* să nu-și dea ***B***//*26* să-i mai deie *A;* să-i mai dea ***B***//*28* adaogă *A;* adaugă ***B***//*40* stîngeni *A;* stînjeni ***B***.

251

35—36 să-și deie seamă *A;* să-şi dea seamă ***B***//*40—41* Nu vrei să te mărițī, așa este, dar o să te facă alţii să vrei *A;* nu vrei să te măriţi, dar o să te facă alții să vrei ***B***.

252

28 o s-o facă alții *A;* o să facă alţii ***B; anulat cu A***.

253

9 să-l ieie *A;* să-l ia ***B***//*12* care rumpe *A;* care rupe ***B***//*22* iară *A;* iar ***B***.

254

19 să-şi deie *A;* să-şi dea ***B***//*28* pe care *A;* pe cari ***B***//*30—31* a-şi înţărca *A;* a-şi înţerca ***B***; *anulat cu A.*

255

32 ţipete de durere *A;* ţipăt de durere ***B***.

256

13 iară ***A***; iar ***B***.

257

8 dară *A;* dar ***B*** / iară *A;* iar ***B***//*13* să steie *A;* să stea ***B***.

258

19 şi îi era Saftei *A;* şi îi era şi Saftei ***B***//*30* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B***//*34* să deie *A;* să dea ***B***//*37* să-l ieie *A;* să-l ia ***B***.

259

13 cît dedeai în palme *A;* cît dădeai în palme ***B***//*19* iară *A;* iar ***B***//*25* cum le credea el *A;* cum credea el ***B***.

260

5 chiar şi aceste *A;* chiar şi acestea ***B***//*16—17* moara rămînea pe uscat *A;* moara pe uscat ***B***; *anulat cu A*//*18—19* despre aceste *A;* despre acestea ***B***.

261

12—13 s-o ieie *A;* s-o ia ***B***//*25* să-şi ieie *A;* să-şi ia ***B***//*31—33* să-i fi spus şi tatei, grăi Safta cuprinsă de strîmtorare. Să mă laşi să mă duc chiar acum *A;* să-i fi spus şi tatei, mă duc chiar acum ***B***; *anulat cu A.*

262

6 zise iar *A;* zise el iar ***B***//*10* răzămate *A;* răzimate ***B***.

263

2 să ieie *A;* să ia ***B***//*7* arîndă *A;* arendă ***B***//*22* o să steie *A;* o să stea ***B***.

265

31 pere *A;* mere ***B***//*32* steteai *A;* stăteai ***B***.

266

15 Nu m-a durut *A;* nu m-a fi durut ***B***//*22* sămănătura *A;* semănătura ***B***/ îşi grijise *A;* îşi îngrijise ***B***//*28* iară *A;* iar ***B***//*29* stetea *A;* stătea ***B***.

267

26 dedea *A;* dădea *B*//*27* să face *A;* se face *B*//*28* iară *A;* iar *B*.

268

3 Să-ţi deie *A;* Să-ţi dea *B*.

269

3 să strîci *A;* să strici *B*//*5—6* Bucur n-avea de ce să mai sape *A;* Bucur de ce să mai sape *B; anulat cu A*/ *20—23* să macine şi noaptea. Zamfir dedea din cap: asta o dată cu capul n-o primea... Altul era leacul *A;* să macine şi noaptea. Altul era leacul *B; anulat cu A*.

270

13 se scarpănă *A;* se scarpină *B*//*21—22* ca să nu-l ieie apa *A;* ca să nu-l ia apa *B*//*31*, *35* să-i deie *A;* să-i dea *B*.

271

1 cînd iai *A;* cînd iei *B*//*3* i se împăiengeniră *A;* i se împăienjeniră *B*//*16—17* să foloseşte *A;* se foloseşte *B*//*24* iară *A;* iar *B*.

272

2—3 să-și deie seamă *A;* să-și dea seamă *B*//*6* băietul *A;* băiatul *B*//*8* se sîmţea *A;* se simţea *B*//*13*, *16*,*23* împregiurul *A;* împrejurul *B*//*14* iară *B;* iar *B*//*31* nu-și perde *A;* nu-și pierde *B*.

273

10 altăceva *A;* altceva *B*//*13* dedea *A;* dădea *B*//*22—23* o coprindea *A;* o cuprindea *B* / își dedea seamă *A;* își dădea seamă *B*.

274

9 stetea *A;* stătea *B*//*18* nutreţul pe iarnă *A;* nutreţul pentru iarnă *B*//*20* şi-i rumpe zăgazul *A;* şi-i rupe zăgazul *B*//*24* steteau *A;* stăteau *B*//*29* sămănăturile *A;* semănăturile *B*.

275

2 iară *A;* iar *B* / să steie *A;* să stea *B*//*3* nu se putea răzăma *A;* nu se putea răzema *B*//*27* dedea *A;* dădea *B*//*34* deduse *A;* dăduse *B*.

276

31, *33* perd *A;* pierd *B*/*32* în săc *A;* în sec *B* / i-am perdut *A;* i-am pierdut *B*.

277

2—3 se uita în faţa ei, o vedea că tremură *A;* se uita în faţa ei, în ochii ei, o vedea că tremură *B*//*18* perdere *A;* pierdere *B* / perd *A;* pierd *B*//*39* să-și ieie *A;* să-și ia *B*//*41* se perde *A;* se pierde *B*.

278

29 un biet de muritor *A;* un biet muritor ***B****//36* să-i deie *A*; să-i dea ***B***.

279

23 să steie *A;* să stea ***B****//39* pădure de stîngeni *A;* pădure de stînjeni ***B***.

280

2 iară *A;* iar ***B****//31* şi l-am şi dres *A;* şi l-am dres ***B***.

281

8 să mi-o deie *A;* să mi-o dea ***B****//12* încolo *A;* dincolo ***B****//22* să-şi deie *A;* să-şi ia ***B****//25* să-l ieie *A;* să-l ia ***B****//40* să rumpă *A;* să rupă ***B***/ se prelungea *A;* se prelingea ***B***.

282

13 adimenitor *A;* ademenitor ***B****//21* răpede *A;* repede ***B****//24, 36* o iai *A;* o‿iei ***B***.

283

3 băietul *A;* băiatul ***B****//4* stetea *A;* stătea ***B****//38* amărîciune *A;* amărăciune ***B***.

284

9 iară *A;* iar ***B****//13, 33* să-şi deie *A;* să-şi dea ***B****//16* stetea *A;* stătea ***B****//34* amiazăzi *A;* amiază ***B****//36* a întrat *A;* a intrat ***B***.

285

16 Nu se mai îndoia *A;* Nu se îndoia ***B****; anulat cu A//21* să mai steie *A;* să mai stea ***B****//27* să-ţi‿iei *A;* să-ţi iai ***B***.

286

2 mîni *A;* mîini ***B****//14* perdu *A;* pierdu ***B****//36* adecă *A;* adică ***B***.

287

6 pe credute *A;* pe crezute ***B****//9* să ţi să facă *A;* să ţi se facă ***B****//14* sîmbrie *A;* simbrie ***B****//15* ştia acum şi de ce *A;* ştia acum de ce ***B****//18* De ce nu-l iai *A;* De ce nu-l iei ***B****//30* aceste *A;* acestea ***B****//40* în ea *A;* la ea ***B***.

288

17 că i-e *A;* că-i este ***B****//31* răpede *A*; repede ***B***.

289

1 iară *A;* iar ***B*** / simțămîntul *A;* simțimîntul ***B***//*16* aceste *A;* acestea ***B***//*21—22* și să mai și aștepte *A;* și să mai și mai aștepte ***B****; anulat cu A*//*24* petriș *A;* pietriș ***B*** / iară *A;* iar ***B***.

290

6 putea acum să fie *A;* putea să fie acum ***B***//*18* să mai steie *A;* să mai stea ***B***//*32* adecă *A;* adică ***B***.

291

6 să se deie *A*; să se dea ***B***//*15—16* mă tem dar de mine însumi *A;* mă tem de mine însumi ***B***//*21—22* sînt hotărît mai tare decît orișicînd să rămîn *A;* sînt hotărît mai tare ca oricînd să rămîn ***B***.

292

6 mîne *A;* mîine ***B***//*7* iară *A;* iar ***B***//*10* să-i deie *A;* să-i dea ***B***.

293

2 grije *A;* grijă ***B***//*13* învoiala lui cu Ana *A;* învoiala cu Ana ***B***//*35* mînile *A;* mîinile ***B***//*39* să deie vamă *A;* să dea vamă ***B***.

294

1 își dedea seamă *A;* își dădea seamă ***B***//*21* și tot am bani *A;* și tot mai am bani ***B***//*25* să nu-i deie *A;* să nu-i dea ***B***//*40—41* să-l ieie *A;* să-l ia ***B***.

29

1 să steie *A;* să stea ***B***//*6* iară *A;* iar ***B***//*14* Iar *A;* În ***B***; *anulat cu A*//*40* să steie *A;* să stea ***B***.

296

5 și-l schimbă traiul bun pe om *A*; și-l schimbă traiul pe om ***B***; *anulat cu A*//*16* mîne *A;* mîine ***B*** / poimîne *A;* poimîine ***B***//*25*, *27* să steie *A;* să stea ***B***//*36—37* Astfel stăteau lucrurile și astfel treceau zilele *A;* Astfel stăteau lucrurile, astfel treceau zilele ***B***//*38* soarele-i intra pe fereastră *A;* soarele intra pe fereastră ***B***.

29

16 măiestră *A;* măiastră ***B***//*18* să-i deie *A;* să-i dea ***B***//*38* mîne *A;* mîine ***B***//*40* să steie *A;* să stea ***B***.

298

6 De atîte ori *A;* De atîtea ori ***B***//*8* să mai steie *A;* să mai stea ***B***//*10—11* să deie *A;* să dea ***B***//*11* iuruș *A;* iureș ***B***//*18* să ieie *A;* să ia ***B**//25—26* pentru sîmbria lui slugesc *A;* pentru simbria lui slujesc ***B**//34* dar vorba îi rămase-n gît *A;* dar vorba-i rămase-n gît ***B**//36* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B***.

300

19—20 O iai slugă *A;* o iei slugă ***B**//28* pe-nsărate *A;* pe-nserate ***B**//31* iară *A;* iar ***B**//33* dacă apa-şi va face vreo spărtură *A;* dacă apa-şi face vreo spărtură ***B***.

301

7 iară *A;* iar ***B**//9* să nu steie *A;* să nu stea ***B***.

302

21 cîne *A;* cîine ***B**//31—32* să nu prind pe vreunul *A;* să nu prind vreunul ***B**; anulat cu A*.

303

1 Pe-nsărate *A;* Pe-nserate ***B**//8—9* împedicare *A;* împiedicare ***B**// 14* iară *A;* iar ***B**//18—19* ca să sfărîme *A;* ca să sfarme ***B**//22* sfărămat *A;* sfărîmat ***B**//33* stîngeni *A;* stînjeni ***B***.

304

7 L-au spart *A;* L-au şi spart ***B**//21—22* să-i deie *A;* să-i dea ***B**//23* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B***.

305

8 ca să steie *A;* ca să stea ***B**//17* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B**//21* peste cellalt ţărmure *A;* pe cellalt ţărmure ***B**//38* stetea *A;* stătea ***B***.

306

12, *24* iară *A;* iar ***B**//23* băietul *A;* băiatul ***B***.

307

6 s-o deie *A;* s-o dea ***B**//11* se răpezi *A;* se repezi ***B**//20* luîndu-i parte lui Preda *A;* luîndu-i partea lui Preda ***B***.

308

1 iară *A;* iar ***B**//11—12* împregiurul *A;* împrejurul ***B**//16* acolo *A;* încolo ***B**//19—20* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B**//25* să-l deie *A;* să-l dea ***B**//35—36* dacă mi se mai întîmplă ceva *A;* dacă nu se întîmplă ceva ***B**//37* amiazăzi *A;* amiază ***B***.

309

24 a rămas ca trăsnit *A;* a rămas trăsnit ***D**//29—30* drum mai mult larg decît adînc *A;* drum mult mai larg decît adînc ***B***.

310

6 rumpe *A;* rupe ***R***//*12* simţămîntul *A;* simţimîntul ***B***//*18* ostăneală *A;* osteneală ***B***//*28* mîne *A;* mîine ***B***//*38* dedeai *A;* dădeai ***B***.

311

20 amiazăzi *A;* amiază ***B***//*22*, *33* băietul *A;* băiatul ***B***//*24* să-i deie *A;* să-i dea ***B***//*25—26* strîmtorarea *A;* strîmtoarea ***B***.

312

8 stetea *A;* stătea ***B***//*12* decît pe vatră *A;* decît vatra ***B***//*18* să lărgim jos *A;* să lărgim în jos ***B***.

313

8 Ea n-a bufnit *A;* Ea nu bufnea ***B*** / răpede *A;* repede ***B***//*14* să mai sar *A;* să mai săr ***B***.

314

2 se răvarsă *A;* se revarsă ***B***//*21* sîcăială *A;* sîcîială ***B***//*31* sămănături *A;* semănături ***B***//*36* doară *A;* doar ***B***//*38—39* care le vedeau toate *A;* care le vedea toate ***B***.

315

19 să-şi deie *A;* să-şi dea ***B***//*40* mîne *A;* mîine ***B*** / poimîne *A;* poimîine ***B***.

316

3 iară *A;* iar ***B***//*4—5* mînile *A;* mîinile ***B***//*19* se obicinuise *A;* se obişnuise ***B***//*23—24* să schimbe vreo vorbă *A;* să schimbe o vorbă ***B***//*31* avea locul lui hotărît *A;* avea locul hotărît ***B***//*32* mezul nopţii *A;* miezul nopţii ***B***//*38* oară *A;* oră ***B***//*39* perdea *A;* pierdea ***B***.

317

3 iară *A;* iar ***B***//*19* perdut *A;* pierdut ***B***//*21* dedea *A;* dădea ***B***//*27* mîni *A;* mîini ***B***//*29* să nu steie *A;* să nu stea ***B***.

318

2 petrişul *A;* pietrişul ***B***//*4* Cum ar mai fi putut *A;* Cum ar fi putut ***B***//*21* descoperită *A;* nedescoperită ***B****; anulat cu A*//*24* ară ca cu boii altuia *A;* ară cu boii altuia ***B****; anulat cu A*//*26* să ieie *A;* să ia ***B***//*37* stete *A;* stătu ***B***.

319

17—18 acoperă pogoanele mele *A;* acoperă gunoaiele mele ***B****; anulat cu A*//*38* răvărsa *A;* revărsa ***B***.

320

22 mîne *A;* mîine *B* / întru *A;* intru *B*//*23* am întrat *A;* am intrat *B*//*30* să se deie *A;* să se dea *B*//*41* și că se-nvîrtesc roatele *A;* și se-nvîrtesc roatele *B*.

321

1 o treceau răcorile *A;* o treceau fiorile *B*//*3* mai volnic *A;* mai voinic *B*//*4* se sîmţea *A;* se simţea *B*//*16* să deie *A;* să dea *B*//*17* şi-l socotea om de ajutor *A;* şi-l socotea ca om de ajutor *B*//*27* s-o ieie *A;* s-o ia *B*.

322

2, *3* să-i deie *A;* să-i dea *B*//*24* să nu i-l deie *A;* să nu i-l dea *B*.

323

2 stetea *A;* stătea *B*//*16—17* crescuţi cu grăunţe risipite *A;* crescuţi în grăunţe risipite *B; anulat cu A*//*21—22* A tăcut Safta, a răbdat, a înghiţit noduri *A;* A tăcut Safta, a înghiţit noduri *B*//*23* Aide-de *A;* Aida-de *B*.

324

18 dedea *A;* dădea *B*//*21* să-și ieie *A;* să-și ia *B*//*22* stetea *A;* stătea *B*//*23* să-l ieie *A;* să-l ia *B*.

325

3 se rumpe *A;* se rupe *B*//*13* să-l ieie *A;* să-l ia *B*.

326

9 adecă *A;* adică *B*//*21* decît alte dăţi *A;* decît în alte dăţi *B*//*39* își aduse acum și el aminte *A;* îşi aduse și el acum aminte *B*.

327

1 s-o rumpă *A;* s-o rupă *B*//*18* simţămîntul *A;* simţimîntul *B*//*22* ţi-ai făcut *A;* ţi-am făcut *B*//*23* mîne *A;* mîine *B*.

328

10 împlăntate *A;* implîntate *B*//*24* să-i ieie *A;* să-l ia *B*// *32* stetuse *A;* stătuse *B*//*34* să mai steie *A;* să mai stea *B*.

329

3 a întrat *A;* a intrat *B*//*14* să ieie *A;* să ia *B*//*25* la întrarea *A;* la intrarea *B*//*29* atîte *A;* atîtea *B*//*31* mîne ori poimîne *A;* mîine ori poimîine *B*//*35* mînile *A;* mîinile *B*//*39* Iară *A;* Iar *B*.

330

4 cînele *A;* cîinele *B*//*20* să întri *A;* să intri *B*.

331

14 să beie *A;* să bea *B//30—31* şi nu-i pasă *A;* şi nu-i păsa *B.*

332

12 Bea el şi după ce-a venit *A;* Bea şi el după ce-a venit *B; anulat cu A.*

333

13 îşi roade mustaţa *A;* îşi rodea mustaţa *B//14* adeseaori *A;* adeseori *B//15* crescuseră *A;* crescuse *B.*

334

3 să beie *A;* să bea *B.*

335

22 mîne *A;* mîine *B//24* răce *A;* rece *B//31—32* nu ţi-e milă de mine cînd îl vezi aşa? Mai ai inimă să glumeşti cînd mie mi se împăingenesc ochii *A;* nu ţi-e milă de mine cînd mie mi se împăinjenesc ochii *B; anulat cu A//48* sîmbrie *A;* simbrie *B//41* Ai să vii şi să rămîi *A.*

336

Ai să vii şi ai să rămîi *B//8* să steie *A;* să stea *B//15* răzămat *A;* răzemat *B.*

337

11 mîne *A;* mîine *B//14* Iară *A;* Iar *B* / răzămat *A;* rezemat *B//19* răsărise *A;* tresărise *B; anulat cu A.*

338

11 iară *A;* iar *B//24* s-a adunat în nori *A;* s-a adunat nori *B//25* răpede *A;* repede *B//26* amiazăzi *A;* amiazi *B//30* împregiur *A;* împrejur *B//35* steteai *A;* stăteai *B//37* să steie *A;* să stea *B.*

339

1 chiciură *A;* chicioră *B//5* băietul *A;* băiatul *B//12* stîngen *A;* stînjen *B//15* ţărmurul *A;* ţărmul *B//23* s-o ieie *A;* s-o ia *B//33* să steie *A;* să stea *B//39* să-i deie *A;* să-i dea *B.*

340

1 pe-nsărate *A;* pe-nserate *B/* să ploaie *A;* să plouă *B* / plouă *A;* ploaie *B//6* cînele *A;* cîinele *B//8* ca să-şi ieie *A;* ca să-şi ia *B//17, 21* amiazăzi *A;* amiazi *B.*

341

6 să mai ieie *A;* să mai ia *B//7* să-i deie *A;* să-i dea *B//8* stîngeni *A;* stînjeni *B//39* să nu rumpă *A;* să nu rupă *B.*

342

2 steteau *A;* stăteau ***B***//*5* stetea *A;* stătea ***B***//*8* dedea *A;* dădea ***B***//*10* frumuseță *A;* frumusețe ***B***//*14*, *15* rumpea *A;* rupea ***B***//*21* cursese *A;* crescuse ***B;*** *anulat cu A*//*29* să-i deie *A;* să-i dea ***B***//*36* ți-e și rușine *A;* ți-e rușine ***B***//*39* stetea *A;* stătea ***B***.

343

12 pedică *A;* piedică ***B***//*18* pele *A;* piele ***B***//*22* stetea *A;* stătea ***B***.

344

20 vîrtute *A;* virtute ***B***//*36* care sufere *A;* care suferă ***B***.

345

18 curgea în valuri mari *A;* curgea valuri mari ***B;*** *anulat cu A*//*26* aceste *A;* acestea ***B***//*36* Iară *A;* Iar ***B***.

346

23, *35* stîngen *A;* stînjen ***B***//*24* înlăuntru *A;* înăuntru ***B***//*29—30* pornind o dată apa prin spărtura *A;* pornind o dată prin spărtura ***B;*** *anulat cu A*//*37* împregiur *A;* împrejur ***B***.

347

4 s-o ieie *A;* s-o ia ***B***//*19* pept *A;* piept ***B***.

349

7 parcă ar fi și ai lor *A;* parcă ar fi ai lor ***B***//*9* Iară *A;* Iar ***B***//*12* și o să știe copiii lor *A;* și o să știe și copiii lor ***B***.

p. 350 NUȚA

A apărut în *Minerva literară ilustrată*, I (1909), nr. 1 (15 noiembrie), p. 9—10; nr. 2 (22 noiembrie), p. 10; nr. 3 (29 noiembrie), p. 10—11; nr. 4 (6 decembrie), p. 10—11; nr. 5 (13 decembrie), p. 11; nr. 6 (20 decembrie), p. 10—11; nr. 7 (27 decembrie), p. 15; nr. 8 (3 ianuarie 1910), p. 10—11; nr. 9 (10 ianuarie), p. 11; nr. 10 (17 ianuarie), p. 10—11; nr. 11 (24 ianuarie), p. 10—11; nr. 12 (31 ianuarie), p. 10—11; nr. 13 (7 februarie), p. 10—11; nr. 14 (14 februarie), p. 10—11; nr. 15 (21 februarie), p. 10—11; nr. 16 (28 februarie), p. 10—11; nr. 17 (7 martie), p. 11.

Se tipărește în *Nuvele*, VI, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 103—166.

Cînd, în 15 noiembrie 1909, apare la București revista *Minerva literară ilustrată*, Slavici conducea ziarul *Minerva* și era de așteptat să-l vedem și în fruntea noii publicații. Scriitorul intră însă în conflict, cum am arătat în altă parte (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 437—438), cu conducerea ziarului și nu i se încredință răspunderea pentru scoaterea noii reviste. El figurează însă între susținătorii ei, alături de alți cîțiva „transilvăneni“. *Gîndul* *nostru*, articolul programatic, pare să fie scris de Slavici. „Avem poate chiar prea multe [reviste] — se spune în el — dar ele sunt fiecare organe ale vreunui grup literar, urmăresc fiecare vreun scop special și se adresează fiecare la o anumită parte din public, iar *Minerva literară ilustrată* are-n gîndul nostru să fie o copilă modestă, care poate să intre și-n țară și peste hotare în casa orișicărui român." Altfel spus, *Minerva literară ilustrată* este pusă, încă de la început, în slujba luptei pentru desăvîrșirea unității naționale a statului român.

G. Călinescu arată în completările la *Istoria literaturii române* că nuvela *Nuța* ieșea din „onorabila intenție de a deplînge tragediile orașului" (*Material documentar... Ioan Slavici* în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, IX (1960), nr. 4, p. 767). Slavici descrie, în adevăr, umilințele și suferințele acestei orfane, care nu-și găsește un rost în viață decît întorcîndu-se la țară, de unde a plecat, spre a trăi în mijlocul naturii. Stăm, aparent, în fața unei teme semănătoriste. Asemănările rămîn însă exterioare și, așa cum am arătat și cu alt prilej (I. Slavici, *Opere*, I, București, 1967, p. LXXI, *Prefață*), Slavici descrie întoarcerea la sat nu atît ca o fugă de oraș, cît mai ales ca o revenire a eroilor la îndeletnicirile agrare. „Călătoria" eroinei la oraș apare, mai mult decît în cazul altor nuvele, ca un pretext. Căci nu este greu să observăm că scriitorul urmărește, conducîndu-și eroina prin diferite medii sociale, să dea un tablou asupra vieții unei anume părți a societății bucureștene de la începutul secolului nostru.

SIGLE: *A: Minerva literară ilustrată*, 1909—1910
B: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

350

4—5 din iar altă parte *A;* din altă parte *B*//*12* simbrie *A;* simbrie *B*//*13* duminecile *A;* duminicile *B*//*22* neguțitorul *A;* neguțătorul *B*//*26* să ieie *A;* să ia *B*//*27* tulburel *A;* turburel *B*//*28* mai pe departe *A;* mai departe *B*.

351

4 nimeni *A;* nemeri *B*//*14* într-alt fel *A;* într-un fel *B; anulat cu A*//*19* nu numai știa *A;* nu numai că știa *B*.

352

3 pipăruș *A;* piperuș *B*//*4* razăm *A;* razem *B*//*8—9* care se pricepea *A;* care se pricepe *B*//*13* mîne ori poimîne *A;* mîine ori poimîine *B//14* steteau *A;* stăteau *B//22* nici că prea putea *A;* nici că putea *B//32* dimpreună *A;* împreună *B//39—40* Nu degeaba avea cinci copii *A;* Nu degeaba avea el cinci copii *B*.

353

12 pe Ghiță Bucur *A;* pe Bucur *B//19*, *21* vrîstă *A;* vîrstă *B//29* să-l deie *A;* să-l dea *B//34* advocat *A;* avocat *B//36* și-a schimbat Nae gîndul *A;* și-a schimbat și Nae gîndul *B*.

354

16 ca să ieie *A;* ca să ia *B//37—39* copilul nimănuia și al tuturora, neîngrijită de nimeni, dar dragă tuturora, afară de Ilie *A;* copilul nimănuia și al tuturora, afară de Ilie *B; anulat cu A*.

355

1 sfrejită *A;* sfrijită *B//2* de tot bălană, suptă la față, dar cu obrajii *A;* de tot bălană, dar cu obrajii *B; anulat cu A//4* rîdeau a drăcie *A;* rîdeau a drăcii *B* / lacrimi *A;* lacrămi *B//12* nopți întregi de-a rîndul cu minciuni *A;* nopți întregi cu minciuni *B*.

356

18 să ieie *A;* să ia *B//29* la îndămînă *A;* la îndemînă *B//30* i se răzăma *A;* i se răzema *B//34—35* se împedica *A;* se împiedica *B//39* a prăpădit *A;* a stricat *B*.

357

2 și nu-și perdea *A;* și nu-și pierdea *B//26* în cap *A;* un cap *B; anulat cu A//37*, *38* dedea *A;* dădea *B*.

358

1 mîne *A;* mîine *B//12* perd *A;* pierd *B//15* dedea *A;* dădea *B* / mînile *A;* mîinile *B//27* dedeau *A;* dădeau *B*.

359

10 de-a-ndoaselea *A;* de-a-ndoasele *B//11* stăteau *A;* stătea *B* / se împedeca *A;* se împedica *B//14* să steie *A;* să stea *B//17*, *19*, *23* cucoana *A;* cocoana *B//24* aci *A;* aici *B*.

360

2 mîni *A;* mîini *B//13* prostănacă *A;* proastînacă *B; anulat cu A//15* cucoanei Linei *A;* cocoanei Lina *B//24*, *33* cucoana *A;* cocoana *B//25* s-o ieie *A;* s-o ia *B//33* se ațiu *A;* se ațin *B//38* îi dedea *A;* îi dădea *B*.

361

18, 39 cucoana *A;* cocoana ***B//24*** iară ea se uita cu jind *A;* care se uită cu jind ***B//25*** le vedea gătite *A;* le vede gătite ***B//26*** brățare *A;* brățări ***B//34*** amiază *A;* amiazăzi ***B//40*** stetea *A;* stătea ***B***.

362

20 trotuare *A;* trotoare ***B//34*** să-l mai fi văzut *A;* să-l fi văzut ***B***.

363

2, 8 stetea *A;* stătea ***B//10*** îmbrăcați în ei binecunoscutul port *A;* îmbrăcați în binecunoscutul port ***B//30*** Nu se mai văzuseră niciodată, ea și dînșii, dar erau parcă *A;* Nu se mai văzuseră niciodată, dar erau parcă ***B***.

364

3 ca pe la Sf. Dumitru *A;* ca la Sf. Dumitru ***B//11***, *27* dedea *A;* dădea ***B//12***, *18, 23* cucoana *A;* cocoana ***B//22*** cu fetele de la plimbare *A;* cu fetele ei de la plimbare ***B//26*** loge *A;* loje ***B//17***, *22* cucoana *A;* cocoana ***B//37*** nici nu rătăcește *A;* nici nu se rătăcește ***B***.

365

9 avem răspundere *A;* avem răspunderi ***B//22*** aripile *A;* aripele ***B//34*** cucoane *A;* cocoane ***B//36*** o păpușe *A;* o păpușă ***B***.

366

2, 5 cucoana *A;* cocoana ***B//7—8*** apoi te duc *A;* apoi să te duc ***B//12*** să nu steie pe-ntunerec *A;* să nu stea pe-ntuneric ***B//20*** șeadă *A;* șadă ***B//22*** cu ușa oglindă *A;* cu ușa de oglindă ***B//31*** Nuța, luată repede *A;* Nuța luă repede ***B;*** *anulat cu A//33—34* alta mai subțire *A;* una mai subțire ***B//39*** șasesprezece *A;* șaisprezece ***B***.

367

18 Dar trebuia *A;* Dar trebui ***B//22*** împodobită cu broderie *A;* împodobită numai cu broderie ***B//26*** încîntată ea însăși de sine *A;* încîntată de sine însăși ***B//40*** adăogă *A;* adăugă ***B*** / să nu mă spui *A;* să nu-i spui ***B***.

368

5 pept *A;* piept ***B//6—7*** sub bărbii *A;* pe sub bărbii ***B//12*** întîmpină dînsa *A;* zise dînsa ***B//22*** păpușe *A;* păpușă ***B//24*** se zbătu, se desfăcu și porni spre ușe *A;* se zbătu și porni spre ușă ***B;*** *anulat cu A/30* Nu-i mai era acum *A;* Nu-i mai ardea acum ***B//32*** cucoana *A;* cocoana ***B***.

369

2 dînd cu ochii de ei bine cunoscuta poartă a Arsenalului *A;* dînd cu ochii de bine cunoscuta poartă a Arsenalului ***B**//5* dusă de gîndul *A;* dusă cu gîndul ***B**//10—11* cucoanei Linei *A;* cocoanei Lina ***B**//13* peste ciorapii de mătase *A;* pînă la ciorapii de mătase ***B**; anulat cu A//25—26* strigă o dată *A;* strigă deodată ***B**//36* ispitită de el *A;* ispitită de Durică ***B***.

370

5 păpușe *A;* păpușă ***B**//28—29* rostind vorbele rar și răspicat *A;* rostind rar și răspicat ***B**; anulat cu A*.

371

8 pe un plîns *A;* pe plîns ***B**//15* să coase *A;* să coasă ***B**//21* mulțămirea *A;* mulțumirea ***B**//25* Cînd se întîmpla ca să vie *A;* Cînd se întîmpla să vie ***B**//28* pentru ca ea să sară-n picioare *A;* pentru ca să sară-n picioare ***B**; anulat cu A*.

372

4 îi ticăia inima *A;* îi tîcîia inima ***B**//14* o coprinse *A;* o cuprinse ***B**//23* simțămîtul *A;* simțimîntul ***B**//29* aceasta *A;* asta ***B**//34* cocoanei Linei *A;* cocoanei Lina ***B***.

373

6 atîte unghere *A;* atîtea unghere ***B**//23* coprinsă *A;* cuprinsă ***B**//34* să ieie *A;* să ia ***B***.

374

18 grăi *A;* zise ***B*** / să-i deie *A;* să-i dea ***B**//24* întîmpină ea *A;* mai spuse ea ***B**//35* stete *A;* stătu ***B**//38* duhul lui cel rău *A;* duhul cel rău ***B**//39* să nu steie *A;* să nu stea ***B***.

375

1 la fereastră *A;* la pîndă ***B**//13* întîmpină Tudor *A;* zise Tudor ***B***.

377

4 grăi dînsul *A;* zise dînsul ***B**//7* să se deie *A;* să se dea ***B**//10* și au mai venit *A;* și au venit ***B**//13—14* care în cine a dat și de la cine a primit, cînd era din jos și cînd deasupra, destul că peste puțin *A;* care în cine a dat și de la cine a primit, destul că peste puțin ***B**//23* perderii *A;* pierderii ***B**//24* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B**//27* simțimînt *A;* simțămînt ***B**//30* Nu-mi mai aduc aminte! *A;* Nu-mi aduc aminte! ***B***.

378

1 mìne *A;* mîine *B//10* pe unde umblase cu Nuța *A;* pe unde umblase Nuța *B//14* perdută *A;* pierdută *B//28* își zicea el încă mai hotărît *A;* își zicea el mai hotărît *B//33* coprinsă *A;* cuprinsă *B//39* începea să tremure din tot trupul cînd se gîndea *A;* începea să tremure cînd se gîndea *B; anulat cu A.*

379

6 și cu răutatea ei *A;* și răutatea ei *B; anulat cu A//15* Iar s-a-nviorat, dar peste cîteva zile *A;* Iar s-a-nviorat peste cîteva zile *B//17* cînd a mai venit și vestea *A;* cînd a venit și vestea *B//19* O să mai steie *A;* O să mai stea *B//24—25* și-n lumea în care trăia dînsa *A;* și-n lumea care trăia dînsa *B; anulat cu A//30* pept *A;* piept *B//32* pe la ministerii *A;* pe la ministere *B//34* cucoana *A;* cocoana *B//35* să ieie *A;* să ia *B//37* să-l trimită și-n pușcărie *A;* să-l trimită-n pușcărie *B.*

380

4—5 să steie *A;* să stea *B//9* vreun rău *A;* un rău *B//13* stetea iar cu ochii închiși *A;* stetea cu ochii închiși *B//15* îl adimenea *A;* îl ademenea *B//17* să nu-i mai deie *A;* să nu-i mai dea *B//20—21* cînd se uita în ei *A;* cînd se uita la el *B; anulat cu A//23* Dar dacă tot îmi dau de urmă *A;* Dar tot îmi dau de urmă *B//24* E și mai rău *A;* E mai rău *B//30—31* Tremurînd din tot trupul, cu ochii galbeni *A;* Tremurînd, cu fața galbenă *B* / cu ochii împăiengenați *A;* cu ochii împăinjeniți *B//35* advocatului *A;* avocatului *B//37* semne *A;* semn *B.*

381

15—16 deșghețat *A;* dezghețat *B//18—19* amîndurora *A;* amîndorora *B//23* Spiridon și tovarășii săi stăteau plouați *A;* Spiridon și tovarășii lui ședeau plouați *B//27* Ar fi și avut *A;* Ar fi avut *B//28* fetele cocoanei Tinchii *A;* fetele cocoanei Tinca *B//39* cocoanei Tinchii *A;* cocoanei Tinca *B.*

382

15—16 lumea să-ntreabă unde mă duc; dacă tac, lumea să-ntreabă ce ascund *A;* lumea se-ntreabă ce ascund *B; anulat cu A//22* îi ziceau însă fetele *A;* îi ziceau fetele *B.*

383

3 poienele *A;* poienile *B//6* se răzemau *A;* se rezemau *B//7* Diminețele *A;* Diminețile *B* / sările *A;* serile *B//11—12* își mai și lingea din cînd în cînd buzele *A;* își mai lingea din cînd în cînd buzele *B//15* era cam cărnoasă și atîrna parcă *A;* era cam cărnoasă și lăsată ***B**//19* voioasă *A;* veselă ***B**//20* răpede *A;* repede ***B**//21* îi mai scăpa cîteodată limba *A;* îi mai scăpa limba ***B**//23* i se mai aprindeau *A;* i se aprindeau ***B**//32—33* Peste zi ea i se punea la toate pe îndemînă. Cînd pleca de acasă, în seama ei le lăsa toate. Cînd se întîmpla *A;* Peste zi ea i se punea la îndemînă pentru toate. Cînd se întîmpla ***B**//34—35* se-mpedeca *A;* se-mpiedica ***B***.

384

4 s-o ieie *A;* s-o ia ***B**//7* de mult acum hotărît *A;* de mult hotărît ***B**//9* lista advocaților *A;* lista avocaților ***B**//13* mîne *A;* mîine ***B**//18* băiet *A;* băiat ***B**//20—21* puteau *A;* putea ***B**//23* cocoanei Linei *A;* cocoanei Lina ***B**//32* poienele *A;* poienile ***B**//33—34* să încredința *A;* se încredința ***B***.

385

12 cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B**//20, 31* întîmpină Nae *A;* îi răspunse Nae ***B**//25* să deie *A;* să dea ***B**//26* timp de atîția și atîția ani *A;* timp de atîția ani ***B**//30* coprinsă *A;* cuprinsă ***B**//33* s-o ieie *A;* s-o ia ***B**//34* Cocoana *A;* Cucoana ***B**//36* Nu-i băga fetei gărgăuni în cap, zise ea *A;* Nu-i băga fetei gărgăuni, zise ea ***B**; anulat cu A*.

386

16 întîmpină Nae *A;* îi răspunse Nae ***B**//20* cocoana *A;* cucoana ***B**//28* nu perde *A;* nu pierde ***B**//34* dedea *A;* dădea ***B*** / cocoanei Linei *A;* cocoanei Lina ***B***.

387

32 dedea *A;* dădea ***B***.

388

7 Cișmegiu *A;* Cișmigiu ***B*** / să le deie *A;* să le dea ***B**//23, 25* dedea *A;* dădea ***B**//28* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B**//28—29* să-și deie *A;* să-și dea ***B**//41* s-o coprindă *A;* s-o cuprindă ***B***.

389

6, 13 cocoanei Linei *A;* cocoanei Lina ***B**//8* băiat *A;* băiet ***B*** / mîne *A;* mîine ***B**//23—24* îi vei fi făcut ori fi zis tu ceva *A;* îi vei fi făcut ori îi vei fi zis tu ceva ***B**//34* le coprindea *A;* le cuprindea ***B***.

390

2 răpede *A;* repede ***B**//3* orișice *A;* orice ***B**//30—31* cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B***.

391

12 n-o văzuse niciodată bine, bine *A;* n-o văzuse niciodată bine ***B//13*** răpede *A;* repede ***B//22*** cînilor *A;* cîinilor ***B//37*** se perde *A;* se pierde ***B.***

392

2 şi şi le zicea *A;* şi le zicea ***B//31—32*** Ţi-a stricat ceva? ţi-a furat ceva? Ai vreun drept *A;* Ţi-a stricat ceva? Ai vreun drept ***B;*** *anulat cu A//35* strîmtoare *A;* strîmtorare ***B//39*** Cum să-i deie însă de urmă dacă n-o urmăresc şi cum s-o urmărească *A;* Cum s-o urmărească ***B.***

393

12 putea să şi fie dusă *A;* putea să fie dusă ***B//23*** cu oamenii tineri *A;* cu oameni tineri ***B.***

394

12 care-şi cănea acum părul *A;* care-şi cănea părul ***B//26—27*** cu ştirea bărbatului *A;* cu ştirea bărbaţilor ***B//32*** Bucureştii *A;* Bucureşti ***B//33*** mîne *A;* mîine ***B.***

395

7—8 aşa talie şi bust şi uneori şi braţe sunt comoară *A;* aşa talie şi bust sunt comoară ***B.***

396

3, *10* coprindea *A;* cuprindea ***B//23*** adimenitoare *A;* ademenitoare ***B/23*** o coprinde *A;* o cuprinde ***B//37*** perdea *A;* pierdea ***B.***

397

2 coanei Tinchii *A;* cocoanei Tinca ***B//9—11*** singură cu căpitanul. Şi dacă el nu se mai mulţumea să-i sărute gura şi ochii, ci săruta şi sînişorii, ea şi-i dezvelea fără de sfială, ca el să-i vadă şi să se răsfeţe sărutîndu-i. Sărutarea e sărutare *A;* singură cu căpitanul. Sărutarea e sărutare ***B//15*** îi zise el în cele din urmă *A;* îi zise în cele din urmă ***B//23*** coprinsă *A;* cuprinsă ***B//32*** încă trei sute ca să spună *A;* încă trei sute de lei ca să spună ***B.***

398

1—2 se perde *A;* se pierde B//*2* dedea *A;* dădea ***B*** / pe socoteală *A;* cu socoteală ***B//3*** nu se poate perde *A;* nu se pierde ***B//14*** de nimic *A;* cu nimic ***B//20—21*** să te poarte viaţa ta toată-n palme *A;* să te poarte viaţa toată-n palme ***B//22*** ofturi *A;* oftări ***B//33*** să mai deie *A;* să mai dea ***B.***

399

32 un concediu de opt zile *A;* un concediu pe opt zile ***B***//*37* să descarce *A;* să descoasă ***B***.

400

2 răspunse ea *A;* răspunse dînsa ***B***//*3* la ea *A;* la dînsa ***B***//*16* cucoana *A;* cocoana ***B***.

401

21 chiar în trei *A;* chiar și trei ***B***//*27* O iei *A;* o iai ***B***//*32—33* Teamă mi-e că ori umbli *A;* Teamă mi-e, ori umbi ***B****; anulat cu A*//*34* cocoanei Linei *A;* cocoanei Lina ***B***//*34—36* zise dînsul amețit și tremurînd în tot trupul, celelalte mă privesc pe mine *A;* zise dînsul amețit, celelalte mă privesc pe mine ***B****; anulat cu A*.

402

15 se acoper *A;* se acopăr ***B***//*17* trup *A;* corp ***B***//*19* cuprins *A;* coprins ***B***//*29* și-și făcea socoteala *A;* și-și făcea socoteală ***B***.

403

4 îi coprindea *A;* îi cuprindea ***B***//*8* era coprinsă *A;* era cuprinsă ***B***//*13* obiceiul casei, ca să deie bacșiș *A;* obiceiul ca să dea bacșiș ***B***//*27* și o caută *A;* și că o caută ***B***//*36* s-o descoase *A;* s-o descoasă ***B***.

404

16 pînă pe la zece *A;* pînă la zece ***B***//*23* Așa zicea dînsa, dar deși știa că el numai dacă nu se duce ea, gîndul îi era dus *A;* Așa zicea dînsa, dar gîndul îi era dus ***B***//*27* s-o coprindă *A;* s-o cuprindă ***B***.

405

17 coprinsă *A;* cuprinsă ***B***//*23* nu poate *A;* nu putea ***B***//*35* nu știa unde *A;* nu știu unde ***B***//*37—39* nici altcineva. Sfîrșită era viața ei aici în această lume plină de zgomot și frămîntată de patimi mici și mari. N-avea Nuța de ce să se teamă de Tudor *A;* nici altcineva. N-avea Nuța de ce să se teamă de Tudor ***B****; anulat cu A*.

407

8 de sus pînă jos *A;* de sus în jos ***B***//*17* să steie *A;* să stea ***B***//*31* pe-nsărate *A;* pe-nserate ***B***//*32* strada Teilor *A;* strada Silvestru ***B***//*33* se astîmpăra *A;* s-a astîmpărat ***B***//*41* pînă la-nsărare *A;* pînă la-nserate ***B***.

408

23 împregiur *A;* împrejur ***B***//*26* perdut *A;* pierdut ***B***//*29* perdute *A;* pierdute ***B***.

409

39 voinic și inimos *A;* voinic și frumos ***B***.

410

3 cîne *A;* cîine ***B***/ *17* stetea *A;* stătea ***B***//*20* care nu se da *A;* care nu se dă ***B***//*22* poienele *A;* poienile ***B***.

411

17 își perdu *A;* își pierdu ***B***//*39* să cutremura *A;* se cutremură ***B***.

412

4 nici măcar ciolanele *A;* nici ciolanele ***B***//*33* se aflau ceva parale *A;* se aflau parale ***B***.

413

5 rupere de nouri *A;* rupere de nori ***B***/ cu tunete și cu fulgere *A;* cu tunete și fulgere ***B***//*12* arăte *A;* arate ***B***//*21—22* își dedea seamă *A;* își dădea seamă ***B***//*32* ori la o stînă *A;* azi la o stînă ***B***.

414

12 Ei *A;* El ***B***//*13—14* uitați să fim de lume *A;* uitați să fim în lume ***B***//*15* însă *A;* încă ***B***.

415

13 cu obrazul subțire *A;* cu obraz subțire ***B***//*19* mint mai rău decît cel mai urduros evreu și-njură *A;* mint și-njură ***B***//*23—24* își șterg mucii cu dosul pălmii *A;* își șterg nasul cu dosul pălmii ***B***//*27* mă împiedec *A;* mă împiedic ***B***//*28* ei *A;* el ***B***; *anulat cu A*.

416

18 plecau după cățea, dar ea-și arăta colții și iar alerga mai departe *A;* plecau după cățea și așa alergau mai departe ***B***//*31* adăugă *A;* adăogă ***B***.

417

15—16 atîte și atîte *A;* atîtea și atîtea ***B***//*17—18* să le fie razăm *A;* să le fie razem ***B***.

418

17 perit *A;* pierit ***B***//*39—40* Obraz curat nu mai avem între oameni *A;* Obraz curat nu mai avem dacă ne prind ***B***.

419

9—10 vede cu ochii ori gîndește cu mintea lui *A;* vede cu ochii ori gîndește cu mintea ***B***//*33* să le deie *A;* să le dea ***B***//*35* ce-a legat popa legat rămîne *A;* ce-a legat popa rămîne ***B***; *anulat cu A*//*36*

Liniştea nu şi-a găsit-o însă nici acum *A;* Liniștea nu și-a găsit-o nici acum *B*.

420

6 să răzăma *A;* se răzema *B*//*10* frumuseţă *A;* frumuseţe *B*//*16* Nu-i pasă *A;* nu-i păsa *B*//*17* mamă *A;* mumă *B* / nici surori *A;* nici de surori *B*//*22—23* în jos în vale *A;* în jos la vale *B*//*27* Ale lui însă sunt *A;* Ale cui însă sunt *B; anulat cu A;*//*28* vom fi tu şi eu *A;* vom fi şi tu şi eu *B*//*34* prin cele trei vorbe *A;* prin trei vorbe *B*.

421

3 ţarinile *A;* ţarinele *B*//*19—20* dar atît de ticăloşi cum ne socotim tot nu suntem *A;* dar atît de ticăloşi cum ne socotim nu suntem *B*.

p. 422 UN PARAVAN

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, IV (1923), nr. 160 (30 decembrie), p. 1—2.

Se tipăreşte în *Nuvele*, VI, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926], p. 167—173.

Povestirea se încadrează prin tematică între scrierile lui Slavici întîlnite des în nuvelistica sa de după 1900 și chiar în unele „narațiuni". Nu dispunem de informaţii ca să putem stabili data cînd a fost compusă, dar ea se situează, după cîte s-ar părea, nu în ultimii ani din activitatea scriitorului, ci într-o epocă anterioară, poate chiar în cea din 1908—1912.

Slavici descrie aici, cum face şi în „naraţiunea" *Din două lumi*, reprezentanţi ai burgheziei bucureştene, întreprinzători şi care ştiu să facă avere. „Lipscanii" din vechea generaţie sînt fără ştiinţă de carte şi dacă îşi trimit copiii la şcoală o fac nu din dorinţa de a-i vedea oameni culţi, ci cu scopul de a le crea „condiţii" să se poată înălţa pe cele mai înalte trepte în ierarhia socială.

SIGLE: *A: Adevărul literar şi artistic*, 1923
B: ed. „Cart. rom." [1926]

Variante

422

2, 13 băiet *A;* băiat *B*//*15* muma *A;* mama *B*//*20* tot unul şi unul, deopotrivă *A;* tot deopotrivă *B; anulat cu A*//*22* pereche *A;* păreche *B*//*24* cumpenit *A;* cumpănit *B*.

423

8 sîmţămîntul *A;* simţămîntul ***B***//*18* care e om mai tînăr *A;* care e om tînăr ***B***//*30* decît faţă cu finul *A;* decît cu finul ***B***.

424

1 muma *A;* mama ***B***//*2* băiet *A;* băiat ***B***//*23* despre *A;* dinspre ***B***.

425

2 a întrat *A;* a intrat ***B***//*15* peste puţin, cînd el se-ntoarse *A;* peste puţin el se-ntoarse ***B***; *anulat cu A*//*22* să între *A;* să intre ***B***//*35* nu-i întra *A;* nu-i intra ***B***.

426

14 cu toate aceste *A;* cu toate acestea ***B***.

427

25 să-i descurcăm *A;* să-l descurcăm ***B***//*27* împregiurul *A;* împrejurul ***B***//*32* pe restite *A;* pe răstite ***B***//*41* galfăd *A;* gălfed ***B***; *anulat cu A*.

428

15 împregiurări *A;* împrejurări ***B***//*40—41* să dai pe nevasta mea pe gura mahalalei *A;* să dai pe nevasta mea de gura mahalalei ***B***; *anulat cu A*/ mîne *A;* mîine ***B***.

p. 430 OMUL CEL ADEVĂRAT

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, IV (1923), nr. 111 (7 ianuarie), p. 5. Se tipăreşte în *Nuvele*, VI, Bucureşti, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 175—182.

Povestirea se publică în numărul de Crăciun al *Adevărului literar şi artistic*, la alcătuirea căruia nu-şi dau concursul cei mai de seamă scriitori ai vremii. Se explică de ce redacţia reproduce, spre a menţine totuşi ţinuta revistei, din scrierile lui C. Negruzzi, Eminescu, Creangă şi Coşbuc.

Omul cel adevărat este o lucrare ocazională şi ea se adresează cititorilor de o anume vîrstă. Meritul povestirii stă în privirea critică asupra relelor societăţii şi în elogiul adus demnităţii „omului celui adevărat“. Descrierea călătoriei „sfinţilor“ pe pămînt, pretext spre a critica relele sociale, este un procedeu artistic la care apelează şi I. Agârbiceanu cîţiva ani mai tîrziu.

SIGLE: *A: Adevărul literar și artistic*, 1923
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

430

10 musteţele *A;* mustăţile *B*//*11* încă *A;* însă *B*.

431

37 Ştiindu-se ridicat de toţi *A;* Ştiindu-se de toţi ridicat *B*.

433

26 să-i deie *A;* să-i dea *B*//*28* s-o iai *A;* s-o iei *B*//*31* să-i mai deie *A;* să-i mai dea *B*.

435

1 bombăneşte *A;* bondăneşte *B*//*19* aceste *A;* acestea *B*.

436

2 beuturi *A;* băuturi *B*//*14* păhar *A;* pahar *B*//*18* să-şi deie *A;* să-şi dea *B*.

438

4 păhare *A;* pahare *B*.

p. 439 AZI CA IERI

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, II (1921), nr. 23 (1 mai), p. 4.
Se tipărește în *Nuvele*, VI, București, Editura „Cartea românească“, [1926] p. 183—186.

Povestirea se publică în numărul de Paşti al *Adevărului literar şi artistic*, la a cărui întocmire își dau concursul, alături de Slavici, şi G. Galaction, M. Sadoveanu, Ar. Cotruş, Eug. Relgis şi alţii. Este o lucrare ocazională și va fi fost scrisă cu puţin înainte de publicarea ei.

Slavici uzează de un procedeu artistic mai rar întîlnit în scrisul său. Acordă, anume, un spaţiu larg descrierii frumuseţilor peisajului, spre a pune, prin contrast, într-o lumină cît mai puternică drama eroului. Scriitorul aduce indirect și un elogiu dragostei de viaţă, indiferent de nenorocirile care se abat asupra eroilor.

Nuvela expune o teză pe care o întîlnim în multe scrieri ale lui Slavici. Să nu ne scape totuși unele aspecte. Vieţii îi dau farmec, credea scriitorul, nu numai bucuriile pe care le ai, ci şi „reamintirea mulţumirilor sufletești pe care le-ai avut.“ Cuvintele ies dintr-o experienţă de viaţă pe care scriitorul tocmai o trăia. Căci povestirea este scrisă într-un moment cînd Slavici îşi compunea „amintirile“ despre Eminescu şi Coşbuc.

SIGLE: *A: Adevărul literar şi artistic*, 1921
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

439

9 împregiurări *A;* împrejurările *B*//*11* nedumirit *A;* nedumerit *B*.

440

19—20 m-a prezintat *A;* m-a prezentat *B*//*36* Pagiştea *A;* Pajiştea *B*//*39* la marginea crîngului *A;* la marginea cîmpului *B; anulat cu A*.

441

13 se răvarsă *A;* se revarsă *B*//*16* împregiurimea *A;* împrejurimea *B*//*37* mumă *A;* mamă *B*.

442

32 zilele aceste *A;* zilele acestea *B*.

p. 444 MÎHNIRILE LUI TRICĂ

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, III (1922), nr. 67 (5 martie), p. 1.
Se tipăreşte în *Nuvele*, VI, Bucureşti, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 187—192.

Nuvela aparţine ultimilor ani din activitatea scriitorului. Se evidenţiază capacitatea sa de a broda o acţiune pe întîmplări din viaţa cotidiană. Trică, negustorul ambulant, reţine atenţia lui G. Călinescu care îl menţionează în completările la *Istoria literaturii române*. „Trică olteanul — scrie criticul — a căzut la melancolie fiind nevoit a scumpi ouăle, dar scumpirea a pricinuit-o el însuşi colectînd toate ouăle spre a le preda cu ridicata unui negustor exportator“ *(Material documentar... Ioan Slavici* în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, 1960, nr. 4, p. 767).

SIGLE: *A: Adevărul literar şi artistic*, 1922
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

445

20 ciocoladă *A;* ciocolată *B*.

446

6 perduse *A;* pierduse ***B**//12* cîteodată chiar și cincizeci de bani *A;* cîteodată și cincizeci de bani ***B**//32* mîne *A;* mîine *B*.

447

21 să deie *A;* să dea ***B**//24* zise el *A;* zice el ***B**//38* sîlă *A;* silă ***B***.

448

38 băietul *A;* băiatul *B*.

449

2 Azi-mîne *A;* Azi-mîine *B*.

450

22 sîmțimîntul *A;* simțimîntul ***B**//25* îi zise *A;* îi zice ***B**//28* mîne, poimîne *A;* mîine, poimîine *B*.

p. 451 DIN VALURILE VIEȚII

A apărut în *Tribuna*, XII (1908), nr. 277 (13/26 decembrie), p. 1—2; nr. 278 (14/27 decembrie), p. 1—2; nr. 279 (16/29 decembrie), p. 1; nr. 280 (17/30 decembrie), p. 1—2; nr. 281 (18/31 decembrie), p. 1—3; nr. 283 (20 decembrie/2 ianuarie 1909), p. 1—3; nr. 284 (21 decembrie/3 ianuarie 1909), p. 1—2; nr. 285 (23 decembrie/5 ianuarie 1909), p. 1—4; nr. 286 (24 decembrie/6 ianuarie 1909), p. 1—2, nr. 288 (30 decembrie/12 ianuarie 1909), p. 1—2; nr. 289 (31 decembrie/13 ianuarie 1909) p. 1–2; XIII (1909), nr. 2 (3/16 ianuarie), p. 1–2; nr. 3 (4/17 ianuarie), p. 1—3; nr. 6 (10/23 ianuarie), p. 1—2; nr. 7 (11/24 ianuarie), p. 1—2.

Se tipărește în broșură, I. Slavici, *Din valurile vieții*, București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva“, 1909, 120 p. („Biblioteca *Minervei*“, nr. 19). Se retipărește în broșură, I. Slavici, *Din valurile vieții*, București, Editura „Cartea românească“, [1922], 112 p. („Biblioteca *Minervei*“, nr. 19), și în *Nuvele*, VI București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 193—246.

Slavici își subintitulează nuvela — în lista pe care o întocmește cu privire la un *corpus* al operei sale — „roman“, fiind în această situație și *Spiru Călin (Calendarul național al ziarului „America“ pe anul 1924*, Cleveland, Ohio, [f.a.], p. 268). Avea în vedere neîndoios nu atît publicarea separat, în volum, cît mai ales amploarea celor două nuvele.

Cotidianul din Arad, unde se publică prima dată nuvela, atrage atenția cititorilor asupra ei. „Atragem luarea-aminte — scrie *Tribuna* — a cetitorilor *Tribunei* asupra foiletonului ce începem să publicăm azi din peana distinsului nostru literat d-l *Ioan Slavici*“ (1908, nr. 273 din 13/26 decembrie). Critica întîmpină și ea nuvela cu interes. „D. Slavici povestește — scrie *Viața romănească* — cu tonul său așezat, povestea unui suflet bătut de valurile vieții. Un copil găsit, crescut de doi oameni cumsecade, care dă semn de mare deșteptăciune în copilărie, apoi șovăie, e gata să se piardă și-și vine în fire numai cînd află că a fost copil găsit, crescut de milă și bunătate. Nenorocirea însă i-a fost femeia, un tip de fată de mahala, ușuratică și amorală, care-l împinge, încetul cu încetul, spre destrăbălare sufletească“ (nr. 3, martie 1909). Izabela Sadoveanu, căci ea este autoarea recenziei, constată că spre sfîrșit, deși asistăm la multe peripeții, „nu prea se desface lămurit psihologia personajului“. Oct. C. Taslăuanu găsea, în recenzia din *Luceafărul* (nr. 10, octombrie 1909), mai interesante părerile filozofice ale lui Slavici decît întîmplările istorisite. Observația este interesantă și se pot extrage numeroase aprecieri, ca cea în care definește natura omului, amestec de bine și de rău, și cu care se deschide capitolul VI. Oct. C. Taslăuanu insistă și asupra faptului că în scrierile lui Slavici de după 1900 se făcea simțit tot mai puternic un determinism al întîmplărilor prin care căuta să pună în lumină viața sufletească a eroilor.

Din valurile vieții descrie, pe o mare întindere a ei, aspecte din societatea bucureșteană, și chiar dacă dezlegarea conflictului nu este dintre cele mai fericite, nuvela prezintă mult interes. Căci și aici se înfățișează, ca și în *Pădureanca* și în alte scrieri ale lui Slavici, surparea, în condițiile societății burgheze a tăriei de caracter.

SIGLE: *A: Tribuna*, 1908—1909
B: „Biblioteca *Minervei*“, 1909
C: ed. „Cart. rom.“, [1922]
D: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

451

9 mînile *AB;* mîinile *CD*//*22* să ieie *A;* să ia *BCD*.

452

2 lepădă *A;* leapădă *BCD*//*5* adecă *A;* adică *BCD*//*6* mîne *AB;* mîine *CD*//*8—9* să tînjească *A;* să tîngească *B;* să tînguiască *CD*//*13*

Dumnezeule *A;* zău *BCD*//*25* vedeau *A;* vedea *BCD*//*30* cu copilul aici la București *ABC;* cu copilul la București *D*//*32* lăpădat *A;* lepădat *BCD*//*34* ne-au murit *A;* mi-au murit *BCD*.

453

4 ba poate chiar și de ungur *ABC;* ba poate de ungur *D*//*7* Ce e adecă *AB;* Ce adecă *CD*//*12—13* ci al stăpînirii *AB;* el al stăpînirii *CD; anulat cu AB*//*13* și numai cu voia stăpînirii poți să-l dai *AB;* și poți să-l dai *CD; anulat cu AB*//*26* legitimă *A;* legiuită *BCD*//*30—31* abia acum își dedea Gheorghe seama *A;* abia își dedea Gheorghe seama *BCD; anulat cu A*.

454

11 să-l deie *A;* să-l dea *B*//*19—24* eu l-am făcut sufletește. A rămas dar să facă ea ce va fi știind cu el; dar de la ea să nu-l deie. Acum însă dînsa nu mai putea să intre în slujbă, cum fusese vorba, ci trebuia să stea [steie *A*] cu copilul ei. — Uite, zise el *ABC;* eu l-am făcut sufletește. — Uite, zise el *D; anulat cu ABC*//*30* mîni *AB;* mîini *CD*.

455

5 să i-l deie *A;* să i-l dea *BCD*//*16—18* n-o să fie mulțumit cu așa tată. Se pricepea la dulgherie *A;* n-o să fie mulțumit cu așa tată. Ce-ar fi putut el să facă pentru ca să dea înainte!? *BCD*//*23* în timpul iernii *A;* în timpul verii *BCD*//*24—25* Tot cîștiga trei *A;* Cîștiga trei *BCD*.

456

6 se dumerise *A;* se dumirise *BCD*//*7—8* împregiurimi *B;* împrejurimi *ACD*//*11—12* vorba era să cumperi *AC;* vorba e să cumperi *BD*//*15* Mai stetea *AB;* Mai stătea *CD*//*32* împrejurările *A;* împregiurimile *B;* împrejurimile *CD*//*36* băiatul *AD;* băietul *BC*.

457

21—22 și-și bătea joc și de alți copii *AB;* și-și bătea joc de alți copii *CD*//*29* nu ședea cu ochii închiși *A;* nu se da cu ochii închiși *BCD*//*31* venea vorba la viitorul băiatului *ABC;* venea vorba de viitorul băiatului *D*.

458

9 ce să faci *A;* ce să facă *BCD* / băiat *ACD;* băiet *B*//*19* să steie *A;* să stea *BCD*//*20* dar tot plăcut i se părea *A;* dar tot mai plăcut i se părea *BCD*//*26* băietan *ABC;* băiețan *D*//*31* stătea *A;* stetea *BCD*//*32* cetea *A;* citea *BCD*//*38* care-și petrece *AC;* care-și petrec *BD*.

459

15—16 a schimbat încă trei stăpîni *A;* a schimbat trei stăpîni *BCD; anulat cu A//20* nu ți-e milă *ABD;* nu ți-i milă *C//32* Băiatul e frumușel *ABC;* Băiatul frumușel *D; anulat cu ABC.*

460

4 să steie *A;* să stea *BCD//17* îi supăra *AC;* îl supăra *BD//25* să-l ieie *AB;* să-l ia *CD//28—29* care te-au adunat de pe uliță și-au muncit ca să te crească *AB;* care te-au adunat de pe uliți ca să te crească *CD.*

461

2 și o și crede *AB;* și o crede *CD; anulat cu AB//11* atîte jertfe *B;* atîtea jertfe *ACD//25—26* înspăimîntător de nenorocită *AB;* înspăimîntător ce nenorocită *CD//41* băietul *A;* băiatul *BCD.*

462

24 să intri cu voie bună *AB;* să intri în voie bună *CD.*

463

8 să nu steie *AB;* să nu stea *CD//17* mulțămire *A;* mulțumire *BCD//18* să steie *AB;* să stea *CD//23* cînd sta cu el și mai ales *A;* cînd sta și mai ales *BCD//30* nici la casa părinților lui, nici în școală *ABC;* nici la casa părinților, nici în școală *D; anulat cu ABC//33* simțămîntul *ABC;* simțimîntul *D//37* mai vîrtos de *A;* mai mult de *BCD//38* cetise *A;* citise *BCD//39* despre frumuseța *AB;* despre frumusețea *CD.*

464

2 să-i deie *A;* să-i dea *BCD//21* că e destul *A;* căci e destul *BCD//25* să ni-l deie *A;* să ni-l dea *BCD//31* vecinică *A;* veșnică *BCD//32* așa zicea *ACD;* așa zice *B//34* perde *A;* pierde *BCD//37—38* a înfrunta ispite *A;* a înfrunta ispitirile *BCD.*

465

4 ce gîndești *A;* ce găsești *BCD//6* dar tot după fapta ta *AB;* dar după fapta ta *CD//11* venit la timp *A;* venind la timp *BCD//18* își zise *A;* își zice *BCD//30* adăuga *ABC;* adăoga *D.*

466

7 credit *A;* creditori *BCD//15* s-o ieie prin apropiere *A;* s-o ieie mai prin apropiere *B;* s-o ia mai prin apropiere *CD//20—21* atelier de confecțiune *A;* atelier de confecțiuni *BCD.*

467

2 se clătina *A;* se clatină *BCD//16* poimîne *AB;* poimîine *CD//18* atît aşteaptă *A;* atît aştepta *BCD//20* mîne *AB;* mîine *CD//24—25* repede *ACD;* răpede *B//29* parc-ar fi fost vorba ca atunci *A;* parc-ar fi vorba atunci *BCD; anulat cu A//31* pînă pe la zece *AB;* pînă la zece *CD//38* care-i făcea semn *A;* care-i face semn *BCD.*

468

2 să steie *AB;* să stea *CD//14* se apropie *ACD;* se apropiă *B//16* mîne *AB;* mîine *CD//26* să viu *A;* să vin *BCD//30* să steie *AB;* să stea *CD//41* se împedecă *ACD;* se împedeca *B.*

469

3 să ieie *AB;* să ia *CD//4* să mai steie *AB;* să mai stea *CD//6* viuă *ABC;* vie *D//20* şi-o rumpe *AB;* şi-o rupe *CD//21* a durmit *A;* a dormit *BCD//27* Cum însă? *A;* Cum s-o schimbe însă? *BCD//37* a o rumpe *A;* a o rupe *BCD.*

470

4 simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD//16* ameazi *A;* ameazăzi *BCD//27* Toate aceste *AB;* Toate acestea *CD//32* Dintre aceste *AB;* Dintre acestea *CD//36* piept *ACD;* pept *B//37* adecă *AB;* adică *CD.*

471

11 cu glas înăbuşit *ACD;* cu glasul înăbuşit *B//14—15* simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD//24* îi cuprinse *AC;* îi coprinse *BD//33—34* era ispitit să se ducă undeva *A;* era ispitit să se oprească să se întoarcă iar înapoi, să se ducă undeva *BCD.*

472

5—9 grăi dînsa întinzîndu-şi paşii. Da, dar printre copaci *A;* grăi dînsa iuţindu-şi paşii. El iar se înfioră. Nu, nu putea stărui în calea pe care o apucase într-o clipă de zăpăceală; acasă trebuia s-o ducă; nu putea să profite de slăbiciunea altfel firească a ei. Da, dar printre copaci *B;* grăi dînsa iuţindu-şi paşii. Nu, nu putea stărui în calea pe care o apucase într-o clipă de zăpăceală; acasă trebuia s-o ducă; nu putea să profite de slăbiciunea altfel firească a ei *CD//36* zise el *A;* îşi zise el *BCD* / simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD.*

473

8—10 care-l ţinea legat toată ziua pînă seara la ora zece. Ceea ce-l chinuia *A;* care-l ţinea legat toată ziua pînă seara la ora zece. Avea din ce în ce mai multă slăbiciune pentru Zoe. Ceea ce-l chinuia *BCD//21—22* să-ţi deie *A;* să-ţi dea *BCD*//*23—24* care îi eşti mai puţin decît mama *A;* care îi eşti mai puţin decît mamă *BCD*//*35* steteau *A;* stăteau *BCD*//*38* sările *A;* serile *BCD.*

474

1 Atît însă nu era destul *ABC;* Atît nu era destul *D; anulat cu ABC*//*2* să steie *A;* să stea *BCD*//*6* să ieie *ABC;* să ia *D*//*26* să-i deie *A;* să-i dea *BCD* / nimănuia *AB;* nimănui *CD*//*32—33* mă pricep de altfel la multe *A;* mă pricep şi altfel la multe *BCD.*

475

6 nu mai mergea *A;* Nu mai merge *BCD*//*10* dedea *A;* dădea *BCD*//*12* trebuie *A;* trebuia *BCD*//*16* să le ieie *AB;* să le ia *CD*//*21* nu puteau *A;* nu putea *BCD*//*25* să steie *AB;* să stea *CD.*

476

27—28 ci a căzut pe mîna unui om *AB;* ci a căzut unui om *CD; anulat cu AB.*

477

3—4 dacă nu şi-ar fi făcut acolo ucenicia *AB;* dacă nu şi-ar fi făcut ucenicia *CD; anulat cu AB*//*9* să le şi dezvălească *AB;* să le şi dovedească *CD*//*24—25* mulţămire *A;* mulţumire *BCD*//*38* să-şi deie seamă *AB;* să-şi dea seamă *CD.*

478

10 veşnicele ei nemulţumiri *A;* vecinicele nemulţumiri ale Zoei *BCD*//*13* sarcina îi da femeii *A;* Sarcina îi dă femeii *BCD*//*23* vieţuire *AC;* viaţă *BD*//*26* ea însăşi *AB;* ea singură *CD*//*34* adecă *AB;* adică *CD*//*39* mulţămirea *A;* mulţumirea *BCD.*

479

2 să-şi vină în fire *A;* să-şi vie-n fire *BCD*//*10* să-şi ieie *AB;* să-şi ia *CD* / nepotul *A;* nepoţelul *BCD.*

480

13 obicinuita *A;* obişnuita *BCD*//*41* mulţămire *A;* mulţumire *BCD.*

481

6 mumei lui *ABC;* mamei lui *D*//*26* îl cuprindea *AC;* îl coprindea *BD*//*38* îndesuiala *A;* înghesuială *BCD.*

482

7 cu ofturi *ABC;* cu oftări *D*//*10* stetea *A;* stătea *BCD*//*14* adecă *AB;* adică *CD*//*22—23* mai presus de toate spălăcit în toate ale lui

AB; spălăcit, mai presus de toate ale lui *CD//24* nepeptenat *AB;* nepeptănat *CD//26* buget *A;* buhăit *BCD//26—27* mai ales la faţa parcă unsă *ABC;* mai ales la faţă, parcă-i unsă *D//34* mînile, nişte mîni *AB;* mîinile, nişte mîini *CD.*

483

8 se mulţămea *A;* se mulţumea *BCD//10* după ce-a sosit însă acasă *ACD;* după ce-a sosit acasă *B//15* mamă-sa *A;* mă-sa *BCD//17* busumflată *AB;* bosumflată *CD.*

484

10 vîrstă *AB;* vrîstă *CD//17* mîne *AB;* mîine *CD//20* şi-ţi şi dau *ABD;* şi-ţi dau *C//30* pe ţigăneşte *AB;* ţigăneşte *CD; anulat cu AB//41* să i se deie *AB;* să i se dea *CD.*

485

7 să-i deie *A;* să-i dea *BCD//10* mîne *AB;* mîine *CD//15* cu cît mai mari *A;* cu cît mai multe *BCD//18—19* simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD//27* mîne *B;* mîine *ACD//37* dedea *AB;* dădea *CD.*

486

31 Cu cît mai mult se apropia însă ziua fatală *AC;* Cu cît mai mult însă se apropia ziua fatală *CD.*

487

11, 19 Cicorescu *AC;* Ciocorescu *BD//11* cutreieră *ACD;* cutrieră *B//17* la asemenea ocaziuni *AB;* în asemenea ocaziuni *CD//34* să se repeadă *AD;* să se răpeadă *BC.*

488

11 simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD//33—34* Cicorescu *AC;* Ciocorescu *BD//35—36* şi îi trebuia şi doi martori *A;* şi îi mai trebuiau şi doi martori *BCD.*

490

26 Frumuseţa *A;* Frumuseţea *BCD//35* urmăririle lui *ABD;* urmările lui *C//40* împregiurări *AB;* împrejurări *CD.*

491

30—31 iar acasă la ele *AB;* iar aşa la ele *CD; anulat cu AB//31* pravul *AB;* praful *CD//39* adimenea *AB;* ademenea *CD.*

492

5 să se ieie *AB;* să se ia *CD//16* reuşit *A;* răuşit *BCD//32* Cicorescu *AC;* Ciocorescu *BD//32—33* Ea însă tot nu s-a putut stăpîni şi-a scăpat vorba că s-ar putea ca-ntr-una din *AB;* Ea însă tot nu s-ar putea ca-ntr-una *CD; anulat cu AB//36* adecă *AB;* adică *CD.*

493

25 încă *AB;* însă *CD.*

494

19—20 ca să n-ajungi ca mine. Ce poate adecă *A;* ca să n-ajungi ca mine. Mîine vei voi, dar o să fie prea tîrziu. Ce poate adică *BCD//33* că o să ai viață *A;* că o să ai și viață *BCD//34* iară *ABC;* iar *D.*

495

6 dădea *ABD;* dedea *C//8* să ieie *A;* să ia *B//9, 22* Cicorescu *AC;* Ciocorescu *BD//10* stetea *A;* stătea *BCD//13* nimica *AB;* nimic *CD.*

496

14 ai să le faci *ACD*; dar să le faci *B.*

497

4 băcănie *ABC;* bucătărie *D; anulat cu ABC//32* buged *A;* buhăit *BCD//41* altăceva *AB;* altceva *CD.*

498

16—20 A fugit de la casa mea. — Asta, întîmpină majorul, putea s-o facă orișicînd, căci nu ți-e, pe cît știu, soție legiuită. A furat însă ceva? *ABC;* A fugit de la casa mea. A furat încă ceva? *D; anulat cu ABC//23* stetea *A;* stătea *BCD//31* grăbește *BC;* grăbește-te *AD /* sosirea *AB;* sosire *CD//33* Cicorescu *BC;* Ciocorescu *AD//34* adăugă *A;* adăogă *BCD//39* adaug *ABD;* adaog *C.*

499

7 înșine prin noi *ABC;* înșine pe noi *D /* prindem nouă puteri *A;* adunăm nouă puteri *BCD//9* Era om încă tînăr *AB;* Era om tînăr *CD//21* tinerață *AB;* tinerețe *CD//24, 33* adecă *AB;* adică *CD//28* paș *A;* pas *BCD//35* trimite *AB;* trimete *CD//36* mi se-ntîmpla *B;* Mi se-ntîmplă *ACD//40* Cine n-a greșit în viața lui!? Toate vin și trec în viața omenească. Mai era însă și copilul *AB;* Cine n-a greșit în viața lui!? Mai era însă și copilul *CD.*

500

22 să le suferă *B;* să le sufere *ACD//33* blăstămat *A;* blestemat *BCD.*

501

5 răzămată *A;* rezemată *BCD//19* ci greu, foarte greu, parcă peste putință *ABC;* ci greu, parcă peste putință *D//40* deduse *A;* dăduse *BCD.*

502

5 grijă *AB;* grije *CD*//*11* să-şi deie *AB;* să-şi dea *CD*//*18* să-i deie *AB;* să-i dea *CD*//*27* viuă *AB;* vie *CD.*

503

6 Să-i mulţămeşti *A;* Să-i mulţumeşti *BCD*//*11* dedea *A;* dădea *BCD*//*18* ar fi avut să zică *AC;* ar fi vrut să zică *BD*//*20* o să-i fie *AC* o să fie *BD; anulat cu AC.*

504

13 stetea *A;* stătea *BCD*//*25* schiturile şi sihăstriile risipite pe el *ABC;* schiturile risipite pe el *D; anulat cu ABC.*

505

2 şi-a pus de gînd *A;* şi-a pus în gînd *BCD*//*10* viuă *AB;* vie *CD*// *10—11* să-i deie *A;* să-i dea *BCD*//*12* stînşi *A;* stinşi *BCD*//*28* Să nu-i deie *A;* Să nu-i dea *B*//*36* simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD* / nimic *A;* nimeni *BCD.*

506

3 cuprins *A;* împins *BCD*//*4* ademenit; *ACD* adimenit *B*//*14* nu mai putea *AB;* nu mai poate *CD*//*29* simţămîntul *A;* simţimîntul *BCD*//*34*, *39* mîne *AB;* mîine *CD.*

507

15 împărtăşirea *ACD;* împărtăşire *B*//*30* spăşire *AB;* ispăşire *CD.*

508

7 nu-l mai zbuciuma *ABD;* nu-l mai zbuciumau *C*//*34* ispăşire *ACD;* spăşire *B*//*36* nu-şi dedea seamă *A;* nu-şi dădea seamă *BCD*//*37* ispăşirea *ACD;* spăşirea *B.*

509

9—10 şi atît mai trebuia *A;* şi atît şi trebuia *BCD*//*19;* stetea *ACD;* stătea *B*//*20* ţărmul mării *AD;* ţărmurul mării *BC*//*31—32* în care se petrece viaţa atît de urîtă a omului *A;* în care se petrece atît de urîta viaţă a omului *BCD*//*35* apoi încetul se liniştiră iar *A*; apoi încetul cu încetul se liniştiră iar *BCD.*

p. 510 O NOAPTE FIOROASĂ

A apărut în *Minerva literară ilustrată*, I (1910), nr. 30 (6 iunie), p. 2—3.

Se tipăreşte în *Nuvele*, VI, Bucureşti, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 247—250.

Slavici istorisește întîmplări care au avut loc între 14 și 25 august 1868. El trece examenul de bacalaureat la Satu-Mare și în 14 august comisia se întrunește și îl declară *maturus* (Ioan Georgescu, *Cîteva date privitoare la studiile secundare ale lui Ion Slavici* în *Convorbiri literare*, 1929, p. 127—130). Slavici revine asupra călătoriei descrisă în această lucrare și mai tîrziu, în *Lumea prin care am trecut* (p. 46), unde arată că a trecut prin Dej și că a asistat la Gherla la lucrările Asociațiunii transilvane. Documentele arată că aceasta și-a ținut lucrările în 1868 la Gherla, între 25 și 26 august *(Transilvania*, 1868, nr. 20 din 1 octombrie și urm.). Se constată, așadar, o deplină concordanță între documente și situarea întîmplărilor istorisite.

Slavici descrie în *O noapte fioroasă* peisajul transilvănean din partea de nord a provinciei, fără să mai revadă aceste ținuturi, după trecerea a aproape o jumătate de veac de la călătoria sa. Să reținem, prin urmare, alături de informațiile cu caracter biografic, de cea mai mare însemnătate, și capacitatea emotivă de a retrăi întîmplări atît de îndepărtate și care este caracteristică și altor scrieri ale sale.

SIGLE: *A: Minerva literară și ilustrată*, 1910
B: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

511

1—2 pentru lămurirea aurului *A;* pentru curățirea aurului *B*//*12—13* Să te scoli mîne foarte de dimineață — îmi zise Zehe, tatăl, în ajunul plecării — căci altfel te prinde noaptea pe Rotunda *A;* — Să te scoli mîne foarte de dimineață, căci altfel te prinde noaptea pe Rotunda, îmi zise Zehe, tatăl, în ajunul plecării *B*//*16* la deal *A;* pe deal *B*//*23* păhar *A;* pahar *B.*

513

25 mi se nărăzește *A;* mi se năzărește *B*//*30—31* lătratul unui cîine, o senină veste de scăpare acel lătrat de cîne *A;* lătratul unui cîine *B; anulat cu A*//*32* Au trecut de atunci patruzeci și doi de ani *A;* Au trecut de atunci ani mulți *B*.

514

4 cîne *A;* cîine *B*.

p. 515 SĂRBĂTORI FERICITE

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, IV (1924), nr. 161 (6 ianuarie), p. 5. Se tipărește în *Nuvele*, VI, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 251—253.

Sărbători fericite este o scriere ocazională, cerută probabil de redacția *Adevărului literar și artistic* și Slavici comunică o serie de informații de care nu se poate face abstracție în cunoașterea vieții sale. Bucata este însă importantă și dintr-o altă privință. Ea consemnează obiceiuri din ținuturile agrare ale Transilvaniei. Șirienii, ca și alți locuitori din Podgorie, ocupați toată vara cu muncile agrare, se întîlnesc cu cei din cîmpie iarna, la sărbători, și scriitorul păstrează vie, îndeosebi amintirea călătoriilor cu sania prin „pusta“ arădeană. Să nu pierdem din vedere că se scurg, între întîmplări și evocarea lor, șase decenii.

SIGLE: *A: Adevărul literar și artistic*, 1924
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

Variante

515

6 Aradului *A;* Ardealului *B; anulat cu A//19* din mijlocul *A;* în mijlocul *B*.

516

26 viuă *A;* vie *B*.

518

9—10 îi sar *A;* îi sare *B*.

p. 519 UN PAS CU NOROC

A apărut în *Lupta*, I (1910), nr. 1 (1/14 ianuarie), p. 9—10.
Se tipărește în *Nuvele*, VI, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 255—258.

Povestirea deschide partea literară a ziarului *Lupta*, care apărea la Budapesta, și alături de Slavici mai publică proză „Vioara din Bihor“, iar versuri V. Eftimiu. Se dau și cîteva traduceri din Chateaubriand *(Atala)* și Louis de Gramont *(Anul nou al unui sărac)*.

Slavici se întîlnește, în acest prim număr, cu V. Lucaciu, care semnează articolul de fond, *An nou fericit*. Se arată aici că politica națională nu era „o apucătură de niște oameni îmbuibați și neliniștiți“, ci era „expresiunea firească a conştiinţei naţionale a poporului". Dacă V. Lucaciu domină sectorul politic al *Luptei*, Slavici dă, prin povestirea sa, lucrarea cea mai reprezentativă pentru partea literară.

Scrierea ocupă în cadrul nuvelisticii lui Slavici un loc destul de modest şi ceea ce interesează este — ca şi în alte lucrări ale sale care pornesc de la întîmplări banale — darul de a povesti şi „tehnica" construirii acţiunii, însuşită într-o foarte lungă activitate scriitoricească.

SIGLE: *A*: *Lupta*, 1910
B: ed. „Cart. rom.", [1926]

Variante

520

23 cîni *A*; cîini *B*//*26* iară *A*; iar *B*.

521

2 hirotonirea *A*; hirotonisirea *B*//*5* Anica preutesei *A*; Anica a preutesei *B*//*23* Ghiţă Ovranul *A*; Ghiţă Orzarul *B*//*33* în sfîrşit aşteptata *A*; în sfîrşit de mult aşteptata *B*//*36—37* le-a sucit şi le-a învîrtit *A*; le-a sucit, le-a învîrtit *B*//*39* Să-şi cumpere însă haine *A*; Să-şi cumpere haine *B*.

522

22 cam mari şi galoşii *A*; cam mari galoşii *B*//*28* mînile *A*; mîinile *B*.

523

13 chicote *A*; chiote *B*.

p. 524 DOI PRIETENI

A apărut în *Minerva*, II (1910), nr. 448 (15 martie), p. 1.

Se tipăreşte în *Nuvele*, VI, Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926], p. 259—264.

Povestirea ilustrează ideea potrivit căreia averea adunată pe căi necinstite îţi aduce numai nenorociri. Individualizarea personajelor principale este realizată cu mare economie a mijloacelor artistice şi scriitorul construieşte, ca în cele mai bune nuvele ale sale, un conflict cu deznodămînt tragic.

Doi prieteni surprinde psihologia culpabilului şi nu este singura scriere de acest fel a lui Slavici. Se întîlnesc preocupări asemănătoare şi la Caragiale, în *Năpasta*, Sadoveanu, în *Baltagul* şi la alţi scriitori români.

SIGLE: *A:* *Minerva*, 1910
***B:* ed. „Cart. rom.“, [1926]**

Variante

524

13—14 merele și pepenele *A;* merele şi perele *B*.

525

11 dedea *A;* dădea *B*//*34* se rezemă *A;* se reazămă *B*//*36* pentru altele încît nu mai ştii *A;* pentru altele nu mai știi *B*.

526

8 nu oboseşte *A;* nu se oboseşte *B*//*40* din mere și din pere *A;* din mere şi pere *B*.

527

18 nu-şi mai aducea el aminte *A;* nu-şi mai aducea aminte *B* / magazie *A;* magazii *B*//*23—24* magazia *A;* magaziile *B*//*24* pătulul *A;* pătulele *B*//*26—27* dulceţele *A;* dulceţile *B*.

528

7—9 o luă cuprins de spaimă la fugă. Pintea-şi aruncă puşca şi... după el. — Stai! îi zise *A;* o luă cuprins de spaimă la fugă. — Stai! îi zise *B*//*9* l-ai prins *A;* l-am prins *B; anulat cu A*//*10* și-ai tras *A;* şi-am tras *B; anulat cu A*//*13* nu se gîndise *A;* nu se gîndea *B*//*34* s-ar fi putut descurca lucrurile *A;* s-ar fi descurcat lucrurile *B*//*39* scotea *A;* scoate *B*.

529

13 puţine perd *A;* puţin pierd *B*//*36—37* pietrile *A;* pietrele *B*.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Începutul nuvelei *Spiru Călin*, la prima apariție în *Tribuna* (1908, nr. 222, din 5/18 octombrie) 64—65
Coperta volumului *Spiru Călin*, apărut la Editura „Minerva“ (1908) .... 64—65
Frontispiciul revistei *Convorbiri literare* și începutul nuvelei *Domnul Istrat Gorăuț* (1880, nr. 5, 1 august) .... 64—65
Coperta volumului *Nuvele*, apărut la Vârșeț, în 1954. Cuprinde, între alte nuvele, *O jertfă a vieții*, *Puișorii* și *Țața Melania* .... 64—65
Începutul nuvelei *Răul din fire*, la prima apariție în *Luceafărul* (1905, nr. 21, din 1 noiembrie) .. 160—161
Coperta revistei *Familia română*, începutul nuvelei *Puișorii* și fotografia scriitorului (1908, nr. 6, din 5 aprilie) .... 160—161
Coperta volumului *Puișorii*, apărut în „Biblioteca pentru toți“ (1910) .... 160—161
Coperta unui număr al publicației *Cetiți-mă* și începutul nuvelei *Pe povîrniș* (1922, nr. 2, ianuarie). .... 160—161
Începutul nuvelei *Țața Melania*, la prima apariție în *Adevărul literar și artistic* (1922, nr. 106, 3 decembrie). .... 224—225
Coperta revistei *Foaia tinerimii* și începutul nuvelei *Din vecini*, la prima apariție (1925, nr. 1, 1 ianuarie). .... 224—225

Coperta *Calendarului Minervei pe anul 1925*, cu începutul nuvelei *Taina lui Cimbru*, la prima apariție. .... 224—225
Începutul nuvelei *Ac și ață*, la prima apariție în *Convorbiri literare* (1875, nr. 6, din 1 septembrie). .... 224—225
Coperta revistei *Der Bukarester Salon*, cu începutul nuvelei *Ac și ață*, în traducere germană (1883, nr. 1, mai) .... 320—321
Coperta volumului *Vatra părăsită* (1900) .... 320—321
Coperta revistei *Minerva literară ilustrată*. ...... 320—321
Începutul nuvelei *Nuța*, la prima apariție ,(1909 nr. 1, din 15 noiembrie). .... 320—321
Nuvela *Mîhnirile lui Trică*, la prima apariție în *Adevărul literar și artistic* (1922, nr. 67, din 5 martie) și fotografia scriitorului. .... 448—449
Coperta volumului *Din valurile vieții*, apărut în Biblioteca „Minervei“ (1909) .... 448—449
Pagină de manuscris, cu începutul nuvelei *Un pas cu noroc* (Mss. Biblioteca Academiei R.S. România). .... 448—449
Frontispiciul ziarului *Lupta* și începutul nuvelei *Un pas cu noroc*, la prima apariție (1910, nr. 1, din 1/14 ianuarie). .... 448—449

CUPRINS

NUVELE V

Spiru Călin 9
Domnul Istrat Gorăuţ.......... 84
„Purceluş cu coada sfredel“.................... 106
O jertfă a vieţii.......................... 110
Răul din fire.............................. 129
Puişorii 145
Pe povîrniş 179
Ţaţa Melania 204
Dar din prisos............................ 210
Din vecini 217
Taina lui Cimbru........................ 223
Ac şi aţă................................ 231

NUVELE VI

Vatra părăsită 239
Nuţa 350
Un paravan 422
Omul cel adevărat........................ 430
Azi ca ieri 439
Mîhnirile lui Trică 444
Din valurile vieţii........................ 451
O noapte fioroasă 510
Sărbători fericite 515

Un pas cu noroc 519
Doi prieteni 524

Note și variante

Spiru Călin 533
Domnul Istrat Gorăuț 544
„Purceluș cu coada sfredel" 555
O jertfă a vieții 556
Răul din fire 558
Puișorii 561
Pe povîrniș 568
Țața Melania 571
Dar din prisos 573
Din vecini 573
Taina lui Cimbru 574
Ac și ață 575
Vatra părăsită 578
Nuța 590
Un paravan 600
Omul cel adevărat 601
Azi ca ieri 602
Mîhnirile lui Trică 603
Din valurie vieții 604
O noapte fioroasă 612
Sărbători fericite 614
Un pas cu noroc 614
Doi prieteni 615

Tabla ilustrațiilor 617

Redactor : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Apărut 1970. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 g/m^2. Format 540×840/16. Coli ed. 33,29. Coli tipar 38,75. Planşe tipo 10. A. nr. 15 012/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 917 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România.